

Національний університет «Чернігівський Колегіум»
ім. Т.Г. Шевченка
Інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
ім. О.М. Лазаревського
Чернігівська обласна організація
Національної спілки краєзнавців України

Микола Гринь

**ВІН СВІТИЛЬНИКОМ БУВ,
або
УКРАЇНЬСЬКА ГОЛГОТА ІВАНА САМІЙЛЕНКА**

Життя та чин
останнього голови уряду Української Народної Республіки
в екзилі, або ж правдива історія про звичайного хлопчика
з «петлюрівського гнізда» на сільській вулиці,
доля якого закинула за океан, де він чесно й гідно служив
Україні, крізь призму діяльності Державного Центру
на тлі історичної доби,
в якій він працював разом із однодумцями
для відновлення незалежності рідної держави.

*Якої б долі не судилося українському народові ще пережити,
він все одно своє право на самостійне життя вибере.*

Симон ПЕТЛЮРА

*Служба Україні і служба українському народові –
це найсвятіше й найбільш благородне,
що може бути в житті свідомої української людини.
Для мене Україна є душа і серце, наша рідна хата...*

Іван САМІЙЛЕНКО

SCRIPTORIUM
Чернігів 2023

*Рекомендовано до друку вченою радою
Навчально-наукового інституту історії та соціокультурних дисциплін
ім. О.М. Лазаревського (протокол № 1 від 31 серпня 2023 р.)*

Науковий редактор:

Шуміло В.В. – кандидат історичних наук, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

*Монографія опублікована за видавничої допомоги
Науково-дослідного центру вивчення історії релігії та Церкви
імені Лазаря Барановича Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка (Україна, Чернігів)*

Гринь Микола.

Г 85 **Він світлицьником був, або Українська Голгота
Івана Самійленка.** — Чернігів: *SCRIPTORIUM*, 2023. —
560 с.: іл.
ISBN 978-617-95134-4-2

Кожного читача цієї книги попереджаю: якщо ви вважаєте розпад комуно-більшовицької імперії зла, якою був СРСР, найбільшою трагедією ХХ ст. і до цих пір сумуєте та жалкуєте за ним, одразу відкладіть її в бік і не витрачайте часу, бо ця книга-дослідження саме про тих українських патріотів, яких більшовицька система вирвала з корінням із рідної землі і на долю яких випало ходити по лезу емігрантському, жити впродовж багатьох десятиліть у не завжди привітній чужині і які всім своїм чином і філософією життя продовжували ідеї Української Народної Республіки та наближали відновлення незалежної, соборної, суверенної та народоправної України.

У першій шерензі цих свідомих українців-патріотів був і навічно залишиться Іван Матвійович САМІЙЛЕНКО – звичайний хлопець із сільської вулиці Валок спершу козацької Полтавщини, а згодом такої ж українолюбної Чернігівщини, якому, як «петлорівському недобитку», після вимушеної еміграції через загрозу бути закатованим більшовиками, довелося жити та творити за океаном на теренах США. Крім значних успіхів на науковій ниві (став професором університету), доля визначила йому громадський тягар Голови Централі Українського Народно-Демократичного Союзу та члена уряду Української Народної Республіки на вигнанні, а згодом – заступника та прем'єр-міністра цього ж уряду. Це саме йому, а разом з ним і останньому президентові Української Народної Республіки в екзилі Миколі Плав'юку випала честь після здобуття Україною державної незалежності передати президенту Л. Кравчуку та іншим представникам законно-обраної влади символи держави, уряд якої більше сімдесяти років працював в еміграції. Звісно, поруч з Іваном Самійленком пліч-опліч жили й працювали на благо України багато його соратників з Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі, про яких теж ідеться в книзі, в якій досить широко вперше використані архівні матеріали та публікації українськомовної американської газети «Свобода» й інших часописів. Додамо, що це перша книга у світі, в якій центральною постаттю є наш земляк – голова уряду ДЦ УНР І. Самійленко. Значення цієї книги незмірно зростає не тільки тому, що перед читачами постає людина, державний муж, який навічно має бути в історії України, але й відкриваються нові, досі незнані сторінки нашої історії.

Книга розрахована на істориків, краєзнавців, дослідників рідного краю. Корисною вона буде й для масового читача, який любить рідну Україну та дбає про її розквіт.

ЗМІСТ

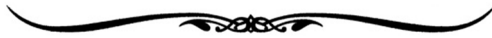
Подяки	4
«Боже великий, єдиний, нам Україну храни!»	7
Мрії, сльозами обмиті	22
«Україно! Нене!!! Ти – в мені!!!»	35
Коли Україна закута в кайдани	115
Без території: символ віри і чин уряду УНР на чужині	124
Вирвані з коренем із материнської землі	134
«Голос замучених наших братів і сестер зобов’язує нас»	170
«Україна – моя ікона, до якої щодня молюсь...»	199
Україна на межі нової доби, або по лезу емігрантському	229
«Заколядуймо, друзі, всі гуртом, забувши зло, що поміж нами висне...»	263
«Насас повинна єднати одна ціль – перемога над окупаційним режимом в Україні...»	283
«Під большевицьким чоботом все мусить мовчати...»	315
«Я бачу, що гребля зрушена...»	352
«Бути Україні незалежною державою!»	424
«Не треба слів! одне ім’я – Петлюра! – і вже двигить, здригається земля...»	454
«Богу на славу і церкві православної на користь...»	491
«Якщо правда й гірка...»	519
Ілюстрації	534

ПОДЯКИ

Автор щиро вдячний за допомогу в опрацюванні матеріалів і документів колективам Центрального Державного архіву зарубіжної українки та Центрального державного архіву вищих органів влади України. Особлива подяка за допомогу завідуючці відділу краєзнавства Чернігівської обласної наукової бібліотеки ім. Софії та Олександра Русових Ірині Яківні Кагановій, працівникам Прилуцьких міської та районної бібліотек, колишній сільській голові м. Валок Ганні Василівні Чудо та федеральному судді США Богдану Футею.

У книзі використані матеріали американської газети «Свобода» та інших часописів (цитати наведено в оригіналі з метою передати читачам текст автентично).

Автор щиро дякує доньці Марині та її родині за фінансування видання цієї книги.

«Будь-яке “союзне” пов’язання з Росією в одній економічно-політичній системі є постійною і безумовно головною небезпекою для України в її щойно здобутій державній незалежності. Бо ж історичний досвід України після Переяславського “союзного” договору 1654 року, як і недавніх десятиліть після Московського “союзного договору” 1922 року, безсумнівно засвідчує, що для збереження й утримання своєї незалежності Україна мусить найперше остерігатись навіть подоби якогось “союзного договору” з Росією...»

Зі звернення Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі до всіх українців для підтримки епохального рішення Верховної Ради України щодо її державної незалежності. Жовтень 1991 року.

«БОЖЕ ВЕЛИКИЙ, ЄДИНИЙ, НАМ УКРАЇНУ ХРАНИ!»

За два дні до першої річниці відновлення незалежності України в державі відбулася для багатьох геть несподівана, але зворушлива історична подія. Президент Української Народної Республіки в еміграції Микола Плав'юк передав Президентові України Леоніду Кравчуку грамоту про складення повноважень і припинення діяльності Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі.

У пресовому повідомленні президії Української Національної Ради – одного з органів управління Української Народної Республіки у вигнанні, розповсюдженому після цієї події і яке зберігається в Центральному Державному архіві зарубіжної україніки, із цієї нагоди говориться, що урочистим складенням повноважень ДЦ Української Народної Республіки на руки Президента України Л. Кравчука в присутності голови і членів Верховної Ради та уряду України закінчено 22 серпня 1992 р. сімдесятидворічну діяльність ДЦ УНР в екзилі, якої початок датується кінцем 1920 р., коли Голова Директорії УНР Симон Петлюра та уряд були змушені покинути землі України, щоб за її кордонами продовжувати боротьбу за державну незалежність¹.

Свідками історичного акту складення повноважень, говориться далі, що відбувся під час урочистого засідання Верховної Ради України та її уряду в палаці культури «Україна» в Києві, для відзначення першої річниці проголошення незалежності України, була багаточисельна делегація ДЦ УНР та понад 2000 делегатів і гостей Всесвітнього форуму українців, які зібралися в столиці України з усіх її земель і 26 країн світу.

Зворушені вагомністю демонстрації ідейної єдності тих, які зберегли ідеї УНР за кордонами Батьківщини, і тих, які сьогодні стоять у провіді української держави, присутні гучними оплесками привітали акт передачі Президентові України грамоти, яка була схвалена постановою Надзвичайної сесії УНР в березні цього року.

Слова президента УНР в екзилі М. Плав'юка про те, що «проголошена 24 серпня і утверджена 1 грудня 1991 р. народом України українська держава продовжує державно-національні традиції УНР і є правонаступницею Української Народної Республіки», були зустрінуті справжньою овацією. З не меншим ентузіазмом були прийняті побажання народів України, «щоб він, як суверен своєї держави, як джерело її влади, стояв на сторожі її незалежності і щоб вже ніколи не було потреби, щоб президент чи уряд України були змушені діяти

¹ Центральний Державний Архів Зарубіжної Україніки (далі – ЦДАЗУ). Ф. 35. Оп. 1. Спр. 70. Арк. 1–3.

у вигнанні, але щоб успішно і на благо українського народу кермували нею в столиці вільної України – Києві!»²

Члени делегації ДЦ УНР були присутні того ж вечора на святковому концерті, присвяченому Дню Незалежності України, який влаштувало Міністерство культури України за участю найкращих мистецьких сил усіх земель України.

У понеділок 24 серпня делегація ДЦ УНР узяла участь в молебні в наміренні українського народу, який відслужив у Соборі Св. Софії Святейший Патріарх Мстислав в асисті митрополитів, єпископів і священників Української Автокефальної Православної Церкви. На молебні були присутні Президент Л. Кравчук з дружиною і кілька депутатів Верховної Ради України.

Цього ж дня Л. Кравчук прийняв повну делегацію ДЦ УНР в складі майже 40 осіб в Маріїнському палаці – офіційній резиденції Президента України. У зустрічі взяли участь голова Верховної Ради України Іван Плющ, провідні члени Президії Верховної Ради: Дмитро Павличко, Лесь Танюк, Володимир Яворівський, Богдан Горинь, Лариса Скорик та інші. Від уряду України були присутні прем'єр-міністр Вітольд Фокін, міністр закордонних справ Анатолій Зленко, міністр оборони генерал-полковник Костянтин Морозов та інші міністри.

Делегація ДЦ УНР під проводом президента УНР в екзилі М. Плав'юка включала голову УНРади проф. М. Воскобійника, голову уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленка, голову Трибуналу проф. Я. Рудницького, заступника голови УНРади М. Світуху, секретаря Президії УНРади др. З. Городиського. Із членів уряду УНР в екзилі були присутні проф. В. Жила, др. С. Ворох, інж. Ю. Іхтіярів, інж. М. Герець, а також представники делегатур з Австралії, Франції, Англії і Бразилії³.

Президентові України Л. Кравчуку і прем'єр-міністрові В. Фокіну були передані прапор ДЦ УНР, державна печатка, книжки та інші пам'ятні речі.

Зворушливим моментом зустрічі було передання на руки голови Верховної Ради України І. Плюща символу державної влади народу – цінних клейнодів, які датуються добою Гетьманщини. Перебравши клейноди з рук Святейшого Патріарха Мстислава, голова Верховної Ради передав їх від імені народу України Президентові української держави. У своєму слові подяки президент запевнив присутніх, що буде створений відповідний механізм про правонаступництво і розроблений спосіб вживання, які будуть подані на схвалення Верховної Ради України.

Члени делегації ДЦ УНР узяли також участь у різних імпрезах, присвячених Дню Незалежності України, що проходили цього ж дня в столиці України. У програмі народного віча на Софійській площі в присутності Президента України Л. Кравчука і членів президії Верховної Ради виступив з промовою голова УНРади проф. М. Воскобійник.

² ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 70. Арк. 1–3.

³ Там само. Арк. 32–33.

Преса, телебачення і радіoproграми України широко інформували про присутність делегації ДЦ УНР у Києві та про акти складення повноважень і передання символіки УНР владі української держави⁴.

Але мало хто повідомив, що уряд УНР в екзилі на чолі з І. Самійленком ще 21 травня 1992 р. звернувся до вельмишановного пана амбасадора в Америці з листом. У ньому уряд УНР у зв'язку із справою передачі повноважень ДЦ УНР в екзилі урядові незалежної України повідомляв, що хоче зробити подарунок усім членам Верховної Ради України та всім членам уряду – передати щойно видану книгу Михайла Грушевського «На порозі нової України», і просив дати поіменний список цих людей. Їх імена будуть вклені в окрему вкладку до книги. «Тому хочемо, – ідеться в листі, – мати їх у якнайшвидшому часі». У листі також висловлена вдячність дипломатам за дозвіл переслати 500 примірників книги до України дипломатичною поштою.

До слова скажу, що українськомовний часопис «Свобода», який безперестану виходить у США під егідою Українського Народного Союзу з 1893 р., і весь цей час боронив і продовжує боронити своїми статтями та кореспонденціями і визначував національну українську ідентичність, після цих урочистих подій писав, що ця «книга удостоїлася незвичайної пошести, її вручено Президентові України Леонідові Кравчуку, Голові Верховної Ради Іванові Плющеві та голові Уряду Вітольдові Фокіну під час складення повноважень і припинення діяльності Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі». Складення це відбулося в Маріїнському палаці в Києві 24 серпня 1992 р. Під час цієї урочистости було оголошено, що книгу в найближчому майбутньому отримають всі члени Верховної Ради та члени Уряду України.

Оскільки про газету «Свобода» та її публікації ще згадуватиметься на сторінках книги неодноразово, вважаю доречним одразу ж навести тут слова І. Самійленка про цей часопис та про одного з його редакторів Луку Мишугу, який очолював колектив видання з 1933 по 1955 рр. Отож цей славний керівник описав важливу роль газети та її видавця – Український Народний Союз, які «рятували українську душу в нашій народі в Америці, не дав їй вирвати ворогам і темноті. А, врятувавши, заставив її ще працювати і собою жертвувати для великої ідеї визволення рідного краю з неволі». І далі: «Редактор Лука Мишуга став ідеологом не тільки “Свободи” і його видавця, але й ідеологом всієї української діаспори. Його концепція “двох батьківщин” допомогла зберегти в різних державах світу вірних Україні патріотів та водночас лояльних громадян даних країн». Без сумніву: слова про збереження вірних Україні патріотів Іван Матвійович адресував і собі. Що це так, побачимо далі.

Поки що ж пошлюся на слова доктора і професора члена уряду УНР на чолі з І. Самійленком Володимира Жили. Він наголошує, що після уважного прочитання цієї без сумніву замітної і корисної книги

⁴ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 70. Арк. 33.

(«На порозі нової України»), що так правдиво і беззастережно змальовує труднощі України 1917–1918 рр., мимоволі з'являються перед нами проблеми, що їх переживає Україна сьогодні, а вони такі схожі з тодішніми і то не тільки за своєю суттю, але і зовнішніми ознаками та виявами. І саме в тому проявляється найбільша вартість цієї праці. Далі автор вважає за потрібне сказати й за одну ваду книги. Він пише, що «було б дуже корисно для України і її органів влади, яким цю книгу вручено, коли б в ній була згадка про Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі, бо ж це, здається, була найкраща нагода широко поінформувати батьківщину і її теперішню владу про 72 роки праці та нерівної боротьби Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі зі злющою владою Советського Союзу <...> Підсумовуючи, – пише він, – хочемо сказати, що книга “На порозі нової України” цікава, потрібна і своєчасна. У ній вдало поєднані ідейна аналіза та розкриття окремих історичних подій, що напевно привернуть увагу і то не тільки фахівців, але також і ширшого кола читачів, які цікавляться історією української державности».

Не повідомили тоді засоби масової інформації й про те, що вже навіть у вільній і суверенній Україні, очевидно, ще боялися вголос промовляти на державному рівні прізвище гетьмана Івана Мазепи, на якого росіяньська церква наклала анафему. Інакше як пояснити повідомлення члена президії УНРади Любомира Винаря президенту УНР М. Плав'юку про те, що в Україні відмовилися прийняти інсигнію гетьмана І. Мазепи та інші символи влади Української Народної Республіки. Тому пропонувалося інсигнію залишити тепер у музеї Патріарха Мстислава в Бавнд Бруку і домовитися, коли і де передати цей «артефакт». «І я тут, – пише пан Любомир, – радо допоможу як історик і музеєолог». «По-друге, – пише він, – урядову печатку і бойові прапори, якщо наразі такі є, треба також залишити в музеї патріарха Мстислава. У Києві до музею можна передати лише один прапор».

Більше того, Л. Винар висловлює свою думку, що його здивувала сьогоднішня настанова президента Л. Кравчука та його співробітників відносно передавання державних інсигній УНР. Нам розходилося, щоб засвідчити тяглість державницької традиції. У Києві цю справу мильно інтерпретують, а тому треба добре передумати.

Згадана вище газета «Свобода» складенню повноважень Державного Центру УНР присвятила всю шпальту номера за 9 жовтня 1992 р. Там опубліковані хід церемонії передачі повноважень, текст Грамоти, заява М. Плав'юка, М. Воскобійника та І. Самійленка. У ній говориться: «Складаючи свої повноваження, ми заявляємо, що проголошення 24 серпня і утвердження 1 грудня 1991 р. народом України українська держава продовжує державно-національні традиції УНР і є правонаступницею Української Народної Республіки. Дано в Києві, 22 серпня 1992 р.».

Поруч з Грамотою про складення повноважень і припинення діяльності Державного Центру Української Народної Республіки вміщене Слово голови уряду УНР в екзилі І. Самійленка. Він, привітавши присутніх на урочистому зібранні, звернувся до Президента

Україні Л. Кравчука і наголосив, що в цей всеукраїнський святочний день – 1 річницю проголошення державної незалежності України – він має честь і приємність передати «на Ваші руки, пане Президенте, державну печатку Української Народної Республіки в екзилі та пам'ятну книгу-альбом, в якому ви знайдете світліни творців і будівничих новітньої української держави ХХ ст. – Української Народної Республіки. Вони не лише відродили визвольну боротьбу українського народу за право бути господарем на своїй споконвічній українській землі, але й заснували модерну українську державу 1918–1921 рр. Майже всі з них не дочекалися цього щасливого дня. Вони відійшли у вічність на чужині. Їх могили розкидані по всьому світі.

У цій пам'ятній книзі-альбомі Ви знайдете також і генералітет, себто команду славної Армії УНРеспубліки, Української Галицької Армії, які ціною свого життя йшли на боротьбу за волю і державну незалежність нашої багатостраждальної Батьківщини – України. Тут Ви знайдете і провідників бойових частин Українських Повстанських Армій часів Другої світової війни, що вели боротьбу з окупантами України.

У цій пам'ятній книзі-альбомі Ви побачите фотосвітліни і вірних послідовників ідеї Української Народної Республіки, які в невимовно тяжких обставинах гідно несли прапор УНРеспубліки, віддано служили українському народові на чужині, стоячи в кермі Державного Центру УНРеспубліки в екзилі. Вони не були ні маріонеткою, ні коляборантами чужих сил, як це вороги України пропагували, а гідно й чесно служили Україні в чужинецькому світі.

Нехай же ці постаті – вірні сини і дочки України – служитимуть натхненням, а одночасно і прикладом для сучасних і грядучих поколінь України для успішної побудови вільної і могутньої Української держави на славу України і подив світу. Слава Україні! Слава на віки-вічні!»

Учасник цієї церемонії, член Президії Верховної Ради України, голова Комітету з питань культури, духовності та голова товариства «Меморіал» Леся Танюк у спогадах писав, що в переданій заяві на цільний світ було оголошено, що новопостала або точніше – відроджена Українська держава продовжує державно-національні традиції УНР і є правонаступницею Української Народної Республіки. Ігвалтливо розірване більшовизмом і сталінізмом коло нарешті замкнулося – й історія нашої важкої боротьби за українську незалежність дістала єдино можливе тлумачення. Приймаючи цю Грамоту і цю Заяву, Україна потвердила світові, що в її державницькому підмурку – мільйони полеглих за українську самостійність, разом з героями, яких радянський режим вважав «ворогами народу», від Івана Мазепи й Богдана Хмельницького – до Симона Петлюри й Михайла Грушевського, від Євгена Коновальця й Степана Бандери – до Андрія Мельника й Олега Ольжича, від Миколи Скрипника й Миколи Хвильового – до Миколи Куліша й Леся Курбаса.

Далі Л. Танюк пише, що «голова уряду УНР в екзилі достойний І. Самійленко, хвилюючись і збиваючись зі слова, передав Л. Кравчу-

ку, либонь, найдорожче – державну печатку УНР як найвищий символ її чинності. Передав він Леонідові Макаровичу й великий кольоровий альбом із світлинами творців і будівничих новітньої української держави ХХ ст. – Української Народної Республіки».

«Вони не лише відродили визвольну боротьбу українського народу за право бути господарем на своїй споконвічній Українській землі, – цитує слова голови уряду Л. Танюк, – але й заснували модерну українську державу 1918–1921 рр. Майже всі з них не дочекалися цього щасливого дня. Вони відійшли у вічність на чужині. Їхні могили розкидані по всьому світу». І наголосив, може, найбільше розхвилювавшись у цьому місці:

«Вони не були ні маріонеткою, ні коляборантами чужих сил, як це пропагували вороги України, а гідно й чесно служили Україні в чужинецькому світі!»

На цих словах пролунали оплески – тепер уже на славу тих, хто віднині буде натхненням і прикладом для сучасних і майбутніх поколінь України.

Вище я говорив про вітальне слово Президента в екзилі М. Плав'юка 22 серпня 1992 р. на сесії Верховної Ради України з нагоди складення повноважень ДЦ УНР в екзилі Президентів України Л. Кравчуку. Йому було що сказати українському народові і державі, за суверенність і соборність якої він разом із однопумцями боровся не один десяток років. Після вітання з днем першої річниці незалежності він назвав рішення Верховної Ради від 24 серпня 1991 р., яке підтвердилося вільним волевиявленням народу України 1 грудня того ж року, історичним, оскільки здійснилася мрія синів і дочок українського народу, мрія багатьох поколінь українського народу!

В історії України (продовжив він) золотими літерами записані дати 22 січня 1918 і 1919 рр. Тоді ж то пролунали на Софійській площі і по всій Україні слова IV Універсалу Української Центральної Ради, що віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу⁵.

На жаль, ця держава постала в надзвичайно несприятливих умовах. Наслідки століть поневолення нашого народу та загарбницькі тенденції наших сусідів довели до поновного поневолення України, розчленованої та насильно поділеної між нашими сусідами.

У таких дуже складних обставинах Голова Директорії Української Народної Республіки і її уряд, покинувши землі України наприкінці 1920 р., прийняли на перший погляд непосильне завдання – продовжувати всіма доступними їм засобами дію за повернення Україні державної незалежності. Вони, ніколи не визнаючи зобов'язальними для українського народу ані насильне включення України в склад СРСР у 1922 р., ані диктату держав-переможців Першої світової війни, які потвердили включення українських земель до складу польської, чехословацької та румунської держав. Вони вірили, що український народ

⁵ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 70. Арк. 1.

ніколи не погодиться з тим, щоб повернути колесо історії назад і відмовити йому в праві бути господарем у своїй незалежній державі.

Непохитна віра С. Петлори в український народ була найкраще передана його словами, що «після ганебної віковичної неволі, після страшного божевільного лихоліття Ти переможеш, Народе Лицарю, і в державі своїй незалежній устанoviш волю святу для всіх народів, що живуть на розкішних землях твоїх. Вірний високим засадам, волі і рівності, що кохав ти з часів стародавніх, ти явиш всім народам світлий образ правової держави демократичної з забезпеченням вольностей громадянських».

Від того часу, як були проголошені ці пророчі слова, минуло майже 70 років, страшних років!

У ці роки народ у неволі не мав змоги сказати світові правди про дійсний стан в Україні. А в той же самий час навіть місія УРСР при Організації Об'єднаних Націй була змушена боронити не інтереси українського народу, але виконувати накази московського центру. Минуло майже 70 років, страшних років. Років кривавого лихоліття на Батьківщині, яке коштувало українській нації мільйонів невинних жертв, довело до руїни наше церковне життя, до знищення найкращих з когорти творців української культури, науки, мистецтва. Це роки колоніального визиску нашої економіки, екологічної катастрофи, яку світ пізнав аж після Чорнобильської трагедії.

Це роки диявольського експерименту політики злиття націй та насильницької росіянізації України.

Ці обставини в Україні наклали великі завдання на Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі, який діяв безперервно від 1920 р. за кордоном.

Як легітимний речник і оборонець інтересів українського народу, ДЦ УНР в екзилі, як носій демократичних традицій незалежної Української Народної Республіки, він проробив величезну дипломатичну, політичну й інформаційну працю в чужому світі. Він також зберіг на довгі роки посольства і місії УНР в столицях прихильних до України держав, на форумі Ліги Націй, а пізніше – майже в усіх важливих країнах світу діяли представництва ДЦ УНР, які проробили величезну дипломатичну, політичну та інформаційну працю.

Дні 22 січня кожного року були днями вияву консолідації і єдності українців за кордонами України, які без огляду на різні зрізничкування були згідні в тому, що треба докласти всіх зусиль, щоб Україна стала знов незалежною державою. При допомозі української спільноти ці дні стали відомими в цілому світі. Уряди і парламенти багатьох країн, посадники багатьох міст святочно відзначували цей день української державности. І коли в ті дні повивали жовто-блакитні прапори в містах і столицях багатьох держав, ми завжди переконували українську громаду, що вневдовзі ті прапори повіватимуть і в столиці вільної України.

З великою радістю і сатисфакцією українська діаспора сприйняла перемогу в Україні демократичних сил, перемогу народу України в 1991 р. Бо саме вона переконує, що 70 років діяльності ДЦ УНР в

еміграції були потрібні Україні, і її перемога доказала всьому світові, що Державний Центр говорив правду, що український народ хоче мати власну, незалежну, демократичну державу. І ця перемога підтвердила, що в один ритм билися і б'ються серця українців, де б їх доля не розкинула по всіх континентах світу.

Напевно, ані С. Петлюра, ані його наслідники не думали, що аж так довго прийдеться нам очікувати на той щасливий день.

Однаке, ми ніколи не втрачали віру в остаточну перемогу, бо саме Ви в Україні давали докази того, що українська перемога гряде!

Світ бачив, знав, хоч і мовчав, що в Україні проходила безперервно боротьба проти всіх окупантів, проти гітлерівської і сталінської тиранії, світ пізнав, що в беріївських гулагах і брежньовських психушках непропорційно високе число було саме українців. Світ довідався про геройську поставу діячів українського підпілля, відважних оборонців прав українського народу чи то в рядах правозахисників, чи в рядах недозволених українських церковних громад.

І саме тому для чужинецького світу було багато легше визнати незалежність України і нав'язати з нею дипломатичні зносини, чим це було понад 70 років тому.

Ваша перемога потвердила, що даром пролилась на вулицях Парижа кров С. Петлюри і ще даром трудилися його наслідники і корта їхніх співробітників.

Ваша перемога потвердила, що в один ритм билися і б'ються серця українців, де б їх доля не розкинула по всіх континентах світу! Усі ми разом сповняли по-різному, але святий обов'язок супроти української землі, Батьківщини всіх нас.

І тому ми щасливі, що сьогодні в столиці вільної, незалежної України закінчуємо діяльність Державного Центру Української Народної Республіки.

Закінчуємо її з глибоким переконанням, що державність незалежної України буде скріплена схваленням її Конституції. Хочемо вірити, що Конституція України буде справді одною з кращих у сучасному світі, оскільки у свій час була Конституція Української Народної Республіки.

Вона (як Основний закон України) створить тверді основи для правової, демократичної України з чітким розподілом прав і обов'язків законодавчої, виконавчої і судової влади.

Не сумніваємось, що в згоді із законами України буде збережена гармонійна співпраця всіх національних меншин України, бо ж самостійна українська держава – це спільне добро всіх її громадян. Віримо, що в цей дуже складний час відбудови зруйнованої економіки України будуть введені здорові принципи приватизації її відповідно до потреб і можливостей України. Здоровий досвід інших країн повчає, що демократизація державного та політичного життя вимагає приватизації економіки, бо лише в гармонійному поєднанні тих двох принципів можна буде забезпечити потреби тих прошарків населення України, які потребують на окрему опіку держави і громадян України.

З радістю, але й з тривогою спостерігаємо відродження релігійного і церковного життя в Україні. Висловлюємо надію, що в незалежній Україні буде зрозуміння для ролі Церков та що принципи свободи совісти та права всіх віруючих і невіруючих громадян України будуть не лише буквами закону, але будуть практиковані та пошановані всіма.

Радіємо (наголошує М. Плав'юк) відновленням Збройних Сил і безпеки України і хочемо вірити, що громадяни України сповнять свої зобов'язання відносно своєї держави, включно із заporукою її безпеки та належною підтримкою Збройних Сил.

Разумна політика влади України на міжнародному відтинку вже здобула початкові успіхи, не все в надто прихильному до України світі. За один рік часу майже втричі більше держав світу визнали незалежність України, чим за три роки діяльності Української Народної Республіки. Ці успіхи є величезним зобов'язанням для всіх українців, де б вони не жили, досягти належного місця в Україні як великій європейській державі, у сім'ї вільних народів світу.

Ми не сумніваємося в тому, що всі ці нелегкі завдання, які стоять перед народом і владою України, вимагають єдності і консолідації всіх здорових сил, які справами, а не словами бажають закріпити й розбудувати незалежність України.

Як доказ нашого розуміння потреби єдності, уже в дні 3 грудня 1991 р. я повідомлю Президента України про готовність ДЦ УНР в екзилі закінчити нашу діяльність, передати народові України ту історичну спадщину, яку ми важкою працею понад 70 років збагачували і тим кроком скріпити вузол тяглості і традицій державотворчого процесу українського народу. Будівничим Української Народної Республіки були допоміжними осяги Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Пилипа Орлика. Будівничим сучасної України ми передаємо досвід і осяги Михайла Грушевського, Симона Петлюри і їхніх пересемників. Хай же цей дорібок всіх названих допоможе Президентові і всім будівничим сучасної України відтворити її той блиск, силу і велич, якими користувалась Україна з часів Володимира Великого і Ярослава Мудрого⁶.

М. Плав'юк повідомив, що «у згоді з домовленням з Президентом України з дня 21 січня 1992 р. прибула до вас багаточисельна делегація ДЦ УНР, очолена мною, головою Української Національної Ради проф. М. Воскобійником і Головою Уряду проф. І. Самійленком, яка складе на руки Президента України Грамоту, схвалену Українською Національною Радою. Згідно з нею ми завершуємо понад 70 років дії ДЦ УНР в еміграції. Ця грамота була передана і прозвучало побажання найкращих успіхів у закріпленні і розбудові незалежної, демократичної, соборної України».

М. Плав'юк при складенні своїх повноважень заявив, що проголошена 24 серпня і утворена 1 грудня 1991 р. народом України Українська держава продовжує державно-національні традиції УНР і є

⁶ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 70. Арк. 22.

правонаступницею Української Народної Республіки. Під час передачі на руки цього історичного документа – Грамоти, схваленої Українською Національною Радою, він побажав найкращих успіхів у закріпленні і розбудові незалежної, демократичної, соборної України. Він також побажав всьому народові України, щоб він «був як суверен своєї держави, як джерело її влади, стояв на сторожі її незламності і щоб вже ніколи не було потреби, щоб президент чи уряд України були змушені діяти у вигнанні, але щоб успішно і на благо українського народу кермували нею в столиці вільної України – Києві!

Щастя Вам, Боже ! Слава Україні!»⁷

У врученій Грамоті, під якою стоїть автограф і голови Уряду в екзилі І. Самійленка, доводилося до відома громадян України, усіх українців у розсіянні суцільних та всіх, кому це треба знати, «наше спільне послання від Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі:

Тому, що волею Українського народу, висловленою ІV Універсалом Української Центральної Ради з 22 січня 1918 р. Українська Народна Республіка стала незалежною державою;

Тому, що волею Українського Народу з 1 листопада 1918 р. проголошено незалежність Західної Української Народної Республіки;

Тому, що 22 січня 1919 р. Актом Злуки Земель Українська Народна Республіка стала Соборною Державою;

Тому, що територія Української Народної Республіки у висліді війни, проголошеної їй північним і західним сусідами, була окупована ворожими арміями,

Та у згоді з постановами, схваленими Трудовим Конгресом як парламентом України “Закону про Форму Української Влади” з 26 січня 1919 р., “Закону про Тимчасове Верховне Управління та Порядок Законодавства в Українській Народній Республіці” та “Закону про Державну Народну Раду Української Народної Республіки”, схвалених Радою Народних Міністрів та затверджених Головою Директорії Симоном Петлюрою 12 листопада 1920 р., заіснував Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі як повноправний речник народу українського в його боротьбі за вольності та за державну самостійність і незалежність Соборної України, що продовжувала діяти з 10 червня 1948 р. у згоді з Тимчасовим Законом про реорганізацію Державного Центру Української Народної Республіки, спираючись на волю діючих тоді українських політичних партій і організацій – Державний Центр Української Народної Республіки в складі Президента, Віцепрезидента Української Народної Республіки, української Національної Ради та Уряду Української Народної Республіки в екзилі безперервно діяв на міжнародному форумі та серед української спільноти в західному світі з метою прискорити відновлення державної незалежності України.

⁷ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 70. Арк. 22.

Тому, що Народ України демократичним і мирним шляхом Актом з 24 серпня 1991 р., підтвердженням всенароднім голосуванням 1 грудня 1991 р., відновив де-факто і де-юре державну незалежність України – Ми – Президент Української Народньої Республіки, Голова Української Національної Ради і Голова Уряду Української Народньої Республіки в екзилі у згоді з декларацією Уряду Української Народньої Республіки з 12 червня 1924 р., постановою 10 Сесії Української Національної Ради з 19 червня 1989 р. та постановою Надзвичайної Сесії Української Національної Ради з 14–15 березня 1992 р. врочисто проголосуємо всьому народові в Україні і в розсіянні сущому про складення повноважень і припинення діяльності Державного Центру Української Народньої Республіки в екзилі, які він виконував упродовж сімдесяти двох років поза межами України.

Дано в Києві, столиці незалежної України, 22 серпня 1992 р.»⁸

За Державний Центр Української Народньої Республіки в екзилі цю Грамоту підписали Президент Української Народньої Республіки в екзилі Микола В. Плав'юк, Голова Української Національної Ради Михайло Г. Воскобійник та Голова Уряду Української Народньої Республіки Іван М. Самійленко.

Здобуття Україною незалежності і суверенності, самостійного шляху свого розвитку стало справжнім святом для тисяч українців, які волею долі змушені були десятки років жити на не завжди привітній чужині в різних куточках планети. Усріблені сивиною люди не боялися плакати і висловлювати слова своєї радості. Для прикладу наведу лист голови представництва української діаспори в Аргентині Олексія Римського на адресу свого побратима, керівника ресорту фінансів уряду УНР Костянтина Луценка: «Дорогий брате по ідеї, пане К. Луценко. Цього листа пишу до Вас, а сльози ідуть з очей без перестанку. Уявіть собі: що я 37 років член представництва і довгі роки його голова вклав все своє життя на еміграції для нашої поневоленої України та все своє життя мріяв нашу батьківщину побачити своїми очима та сказати їй, що ми, діти твої, на еміграції віддали все для тебе, щоб ти була вільна, соборна і самостійна Україна. І от була нагода побачити тебе, Україно, вільною і потім можна і вмирати. Хоч і на чужій землі, але працював для тебе, моя рідна Україно! Величезний жаль, що не побачу золотoverxого нашого Києва. Причина та, що моя дружина цими днями йде на дуже складну операцію з невідомими результатами і невідомими надіями <...> Прошу Вас, дорогий брате по ідеї, зачитати цього листа пану президенту Миколі Плав'юку та голові уряду пану професору Івану Самійленку, за що буду дуже вдячний <...> Залишаюся з пошаною до Вас»⁹. Думаю, коментувати ці слова, що йдуть безпосередньо від серця людини, не варто. Тут у пам'яті лише зринають слова духовного гімну нашої держави «Боже великий, єдиний, нам Україну храни!» Цей славень поруч із «Ще не вмерла Україна» та гімном січових стрільців «Чого ж в лузі червона калина

⁸ ЦДЗАУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 70. Арк. 34.

⁹ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 64. Арк. 32.

похилилася?» звучали чи не на кожному зібранні української діаспори в багатьох країнах світу. У супроводі національних жовто-блакитних стягів та герба Української Народної Республіки – Тризуба – і портретів Головного Отамана Армії УНР, Голови Директорії УНР С. Петлюри.

Так склалося життя, що про останнього президента в екзилі М. Плав'юка в Україні є дослідження життя і його героїчного чину. А ось про інших двох підписантів Грамоти – цього дійсно важливого історичного документу – знайти життєписи чи ознайомитися з їхньою діяльністю на вітчизняних та закордонних теренах важкувато, а то й неможливо. Будемо відверті: тут постаралася своєрідна соціалістична сволота. Ось тому й виникла потреба бодай фрагментарно розповісти, як наголошується у вище цитованій Грамоті, «всьому народові в Україні і в розсіянні суцшому, про свого земляка – багатолітнього заступника, а потім і Голову Уряду Української Народної Республіки та активного представника української діаспори на теренах Сполучених Штатів Америки Івана Матвійовича Самійленка».

Його життя – це життя сотень тисяч утікачів від совєтського режиму. Його доля – типова для сотень і тисяч людей могутнього цивілізаційного розлому, який дав поштовх трагічному експерименту над культурним надбанням і гуманітарними ресурсами однієї з найбільших країн Європи – України. Але перед нами постала доля конкретної людини з потужним творчим потенціалом, силою духу, стратегічним мисленням, пророчим даром політичного передбачення, патріотичним стрижнем, здатністю долати, здавалося б, нездоланне. Й Іван Матвійович із гідністю та честю в невтомній праці зумів пронести крізь море скрути пам'ять про Батьківщину і справжню любов до України. Очевидно, він знав і пам'ятав заклик Івана Франка, що лише праця єдина з недолі людину вирве.

Насамперед скажу, що народився він у селі Валки на древній козацькій землі Придубчині Чернігівської, а в ті часи – Полтавської губернії. Але, щоб зрозуміти і уявити велич свого співвітчизника в історії нашої держави, треба зробити хоча б короткий екскурс у життєпис Державного Центру Української Народної Республіки в еміграції. Повторю: проіснував він там аж сімдесят два роки! Того Державного Центру, який у свій час дехто називав «циганською бандою», а голова тогочасного уряду проф. Борис Мартос закликав своїх співвітчизників усіма силами переконувати світ, що саме з допомогою цього Центру ми маємо свою владу, свої збройну силу, свій лад. Звісно, з роками вимагалось перебудовувати його діяльність, робити її більш гнучкішою, мобільнішою, яка б відповідала новим вимогам і потребам. Реконструювати цей інструмент влади випало також на плечі й І. Самійленку. І вони витримали таке навантаження. Для підтвердження знову звернуся до поживтілих від часу документів архівів та публікацій зарубіжних і вітчизняних газет.

Оскільки в книзі часто згадуватиметься термін «екзильний уряд», то насамперед, й акцентую на самому понятті про нього. Не вдаватимуся до всезнаючої Вікіпедії, а покличу на допомогу статтю «Про ек-

зильні уряди» Ярослава Рудницького із газети «Свобода». Це ж у нього І. Самійленко був заступником голови уряду, а коли пан Ярослав пішов у відставку, то президент УНР М. Плав'юк саме Івана Матвійовича рекомендував для обрання на пост прем'єр-міністра уряду. І ця пропозиція не знайшла заперечень.

Я. Рудницький пише, що в дискусії і практичній настанові до екзильних урядів є два крайніх погляди: один визнає їх за очевидні міжнародноправні, політичні й моральні факти, другий – за утопічні фікції. Коли більшість політологів схиляється до першого погляду, меншість (у тому й деякі українські теоретики) вперто тримається переконання, що з уваги на міжнародну офіційну невизнаність екзильні уряди не мають місця в політичному житті народів, ба, щобільше, вони є «непотрібні й шкідливі».

Тим часом події з недавнього минулого potwierджують неправильність цього становища. Молодий шах Реза Паглеві стоїть на чолі промонархічного екзильного уряду Ірану (Персії); тибетський Далай Лама очолює екзильну релігійно-державну владу Тибету, а в 1988 р. сформовано уряд Ясира Арафата палестинської «держави в екзилі». Отже, наші часи вразно говорять про можливість й потреби екзильних урядів і як міжнародно визнану дійсність.

Усе ж не можна зовсім відкинути тями (поняття) «фікція у відношенні до цих урядів». В історії народів і держав були випадки, що не здійснено планів чи конкретних заходів до створення екзильних урядів в силу об'єктивних обставин. І тут добрим прикладом може послужити мало (чи взагалі не) відомий випадок із Другої світової війни, про який появилася цими днями добре удокументована наукова праця.

Ідеться в ній про те, що після окупації Карпатської України Мадярщина була в загрозі окупації нацистською Німеччиною. У такому випадку уряд Мадярщини мав би був діяти в екзилі, щоб, з одного боку, виявити ознаки суверенності, а з іншого, – щоб протиставити чехам (і словакам), що не годилися зі станом «Протекторату Богемії й Моравії» й діяти в екзилі. Отож зимою 1939–1940 рр. пішли в рух тайні плани в цій справі. Уряд регента Горті переказав п'ять мільйонів доларів до ЗСА на руки свого вашингтонського дипломатичного представника Яноша Пелені з тим, що на випадок німецької окупації країни ці гроші мали б бути вжиті для екзильного уряду Мадярщини на його протицистську діяльність. Як кандидата на керівника цього уряду передбачено Тібора Екгарда, лідера опозиції в угорському парламенті.

На основі урядових документів, що їх мав по диспозиції автор – Драйсігер, виявлено довірочну зустріч у січні 1941 р. регента Горті, прем'єр-міністра П. Телекі й колишнього прем'єр-міністра Іштвана Бетлена, на якій устійнено, що на випадок втрати суверенності на користь Гітлера угорський уряд зрезигнує зі свого становища, Горті йменує головою екзильного уряду «видатного мадярського діяча на Заході», а сам перейде в стан «пасивного внутрішнього екзилу». Започатковано у висліді цю акцію у Вашингтоні. Два дипломати з аме-

риканської амбасаді Янош Пелені й Анталю Баляші зрезигнували зі своїх становищ і отримали американський азиль, щоб цим розв'язатися з евентуальними повинностями крайовій владі під німецькою окупацією.

У всіх цих заходах не було згоди щодо умісцєвлення екзильного мадярського уряду на американському континенті. Державний департамент у Вашингтоні не був прихильний до цієї акції, й усі заходи влаштувати такий екзильний уряд у Канаді теж не мали офіційної апробати. Тим часом Гітлер примусив Мадярщину до війни з СРСР без того, щоб її окупувати. Розуміється, тиха й явна його згода на окупацію Карпатської України в 1939 р. й інші воєнні експансивні «успіхи» відіграли тут немалу роль. Мадярська вимушена співпраця з нацистською Німеччиною з одного боку, а відмова дозволити на екзильний уряд з боку США і Канади були причиною того, що плани такого уряду не здійснилися. І тут можна говорити про «фіктивність» екзильного уряду: планований Мадярщиною у Другій світовій війні екзильний уряд на американському континенті став справжньою фікцією й залишився тільки у сфері багатьох нездійснених проєктів, не тільки в Мадярщині.

* * *

Новіші факти з політичної екзильщини й праця Драйсінгера дозволяють зробити такі загальні висновки в цій справі:

1. Екзильні уряди як виразники державної суверенності поза даною національною територією вважаються в ХХ ст. на політично урядових вершинах за одну з важливих, якщо не найважливішу розв'язку існування й волевияву поневолених націй.

2. Після Другої світової війни ніхто (як правило) не противиться існуванню «екзильних урядів на не своїй території»; їх або толерують, а навіть дають «тихе признание» (тацит рекогнішон), або вважають за потенційних союзників на випадок конфліктних ситуацій, або врешті офіційно ігнорують і трактують «персон ест», залежно від міжнародної політичної ситуації.

3. В основі творення, існування й дії екзильних урядів лежить прагматичний ідеалізм і вірність національно-державницьким ідеям; тимто фінансові вивінування не завжди вирішують про створення чи дію екзильних урядів; отак, наприклад, згадані в тій праці Драйсінгером п'ять мільйонів доларів, пересланих Мадярщиною до ЗСА, не були вирішальними для сформування й урухомлення екзильного уряду Горті й Ко.

4. Коли ж ідеться про твердження, що екзильні уряди – фікції, то його можна умовно прийняти у відношенні до планованих, але не здійснених урядів; усі інші формації цього типу належать до міжнародно-політичних фактів, якими визначається ХХ ст., зокрема в часі й після Першої, а там у часі й після Другої світової воєн.

Бодай коротко варто зупинитися й на іншій публікації Я. Рудницького: «Про екзильний уряд, що самозліквідувався». У ній ідеться про

те, що в історії екзильних урядів безпрецедентною датою був день 22 грудня 1990 р., коли на Варшавському замку відбулася церемонія «зміни варті» старого й нового голови держави і прибулий з Лондона екзильний президент другої Речі Посполитої Ричард Качоровський передав інсигнії й символи її, збережені в роках 1939–1990 в еміграції, президентові третьої Речі Посполитої – новообраному Лехові Валенсі. Хоч польський екзильний уряд у Лондоні втратив у 1945 й подальших роках офіційне визнання деюре, то він продовжував свою діяльність за межами Польщі й, не зважаючи на перешкоди й труднощі, зберігав свою легітимність з 1939 р. як міжнародний правнополітичний і національно-моральний факт. Маючи широку матеріальну підтримку серед еміграційної Полонії, він провів успішно ряд міжнародних акцій і до нього прислухалися західні політики, включно з Лондоном, Канберрою, Оттавою. Я. Рудницький згадує доречно тут і підписання українсько-польської декларації з 1979 р. за президентур М. Лівіцького та Е. Рачинського, віденської заяви обох урядів з 1986 р. та інші правно-політичні акти міжнародного характеру.

Після перемоги на виборах у 1990 р. Лех Валенса не хотів переймати уряд від ставленника Москви генерала Ярузельського, проти якого він роками боровся як голова «Солідарности». Його національна свідомість і патріотична гордість підказували йому сягнути поза кордони Польщі до легітимних носіїв влади незалежної другої Речі Посполитої під екзильним президентом Р. Качоровським. І, власне, цей момент вирішив церемонію прийому-передачі влади у Варшаві. Лех Валенса не тільки прийняв символи з 1939 р. від Р. Качоровського, але й склав йому признання й подяку за їхнє зберігання в екзилі «во врем'я люте» для польської держави і польського народу. Третя Річ Посполита переймала владу не від маріонеткового підколоніального ставленника, а від легітимного носія влади з часів суверенності Польщі з-перед 1939 р.

Я розповів про прецедент варшавської церемонії від 22 грудня 1990 р. для того, аби не тільки показати теоретичну обґрунтованість ролі й значення екзильних урядів, і не лишень польського в Лондоні, а й позбавити скептиків думки, що такі уряди, і український в тому числі, є ані «фікцією», ані «утопією», ані «забавою» чи «циганською бандою», а конкретними міжнародними правно-політичними фактами, що мають свою вагу в боротьбі за повний суверенітет цього народу в його, як пише Ярослав Рудницький, «поході за волю». Зберігання легітимності й традиції суверенної держави, хай і в екзилі, свідчить про далекоглядність політичних діячів цього народу й їхнє почуття історичної відповідальності перед майбутністю.

Я. Рудницький не сказав, але саме життя підтвердило справжність екзильного уряду УНР. Його створення не було фікцією. Державний Центр УНР в екзилі – це незвичний і в чомусь алогічний феномен. Адже уряд та інші структури державного управління існували й активно працювали в багатьох напрямках у державі без певної території. Утративши територію та зберігши ідею державності і мету відновлення незалежної України, лідери екзильного уряду робили все мож-

ливе, аби наблизити омріяне відновлення незалежності. Уряд та його очільники (і серед них І. Самійленко) активно працювали з українськими емігрантами в усіх країнах світу й наближали відновлення проголошеної в перші роки після жовтневого перевороту більшовиків суверенності і незалежності України. Цей шлях уряд долав більше сімдесяти років. Тривалий час у цьому строю йшов з побратимами й І. Самійленко.

Йому допомагала на цьому шляху мудра настанова волелюбних односельців: щоб виріс сильний дуб, треба посадити в землю маленький жолудь і плекати його упродовж десятиліть. А щоб виховати державотворчий народ, треба плекати в ньому здорову, творчу, активну громадську позицію й думку та національно-громадську гідність. Це він робив у тривожні тридцяти-сорокові роки на рідній землі. Продовжував садити жолуді й плекати дуби після Другої світової війни, коли у видуманому комісарамі ранзі «петлюрівського недобитка» змушений був рятуватися від більшовицько-комуністичних орд, на іншому боці Гольстріму. І розумів, що тут треба докладати не менше, а часом й більше зусиль, щоб ці дуби вкоренилися та розпустили крону. Ось тому й брався за гуж.

МРІЇ, СЛЪОЗАМИ ОБМИТИ...

Новітня держава українського народу – Українська Народна Республіка – була проголошена третім Універсалом Української Центральної Ради в листопаді 1917 р. Повну суверенність і самостійність УНР проголосили 22 січня 1918 р. Цьому був присвячений четвертий універсал Української Центральної Ради. Він відомий в історії нашої держави як Акт Самостійності. IV Універсал не тільки проголосив незалежність Української Народної Республіки від Росії, а й закликав українців на боротьбу з більшовиками. «Однині, – говориться в документі, – Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу <...> всіх громадян самостійної Української Народної Республіки кличемо непохитно стояти на сторожі доброї волі та прав нашого народу і всіма силами боронити свою долю від усіх ворогів селянсько-робітничої самостійної Республіки Україна».

Переворот під керівництвом генерала Павла Скоропадського на кілька місяців перервав дію цього документу. Коли ж Гетьман Скоропадський зрікся посади, влада перейшла до рук Директорії УНР. Вона проголосила вибори до парламенту України під назвою Трудовий Конгрес. Сесія новообраного парламенту відбулася в Києві в другій половині січня 1919 р. Трудовий Конгрес затвердив відновлення Директорією Української Народної Республіки та проголосив 22 січня Днем Злуки українських земель. Цей документ ми знаємо як Акт Соборності.

До слова варто сказати, що день 22 січня українці західної діаспори щороку відзначали мітингами, конференціями, іншими масовими заходами. З особливим піднесенням святкували й 75-ліття Четвертого Універсалу. І хоч з того часу пройшло два десятиліття, думки, заклики і пропозиції, які там відверто звучали, залишаються актуальними і в наш час, бо свідчать за прозорливість представників української діаспори на розвиток подій в Україні і навколо неї. Ось тому й вирішив зупинитися на цьому святкуванні більш детальноше.

За повідомленням газети «Свобода», українці Вашингтона й околиць цю річницю проголошення Центральною Радою IV Універсалу про незалежність України відзначили з участю двох визначних політичних діячів – колишнього екзильного президента УНР М. Плав'юка та амбасадора України в Вашингтоні Олега Білоруса. Ініціатором цього свята, яке відбулося в приміщенні катедрального собору Української Православної Церкви в Сілвер Спрінгу, було Товариство українських професіоналістів – вашингтонська група.

М. Плав'юк у вітальному слові підкреслив, що четвертий Універсал важливій тим, що він був початком відновлення державницького мислення українців у нові часи й усвідомлення, що за свою незалежність треба боротися. За його словами, було неправдою, що відновлення української незалежності 24 серпня 1991 р. – це безкровний процес. На шляху до цієї дати український народ зазнав багато кривавих втрат.

«Державний Центр в екзилі, – говорив далі М. Плав'юк, – виконав з честю доручення Трудового Конгресу УНР з 1920 р. – продовжувати боротьбу за незалежну демократичну українську державу, поки не буде здійснена ця мета. 24 серпня 1991 р. Верховна Рада України здійснила цю мету, проголосивши незалежність України, а 1 грудня того ж року український народ підтвердив те рішення у всенародному голосуванні. Після того Державний Центр УНР в екзилі не бачив потреби дальшого свого існування і прийняв рішення про самоліквідацію <...> Але довголітня колоніальна політика Москви залишила на Україні жахливі наслідки, які треба ліквідувати, щоб закріпити і розбудувати українську державу <...> Століття неволі залишили деякі негативні риси в психіці народу, які треба поступово усувати розумним підходом. Ворожі Україні сили намагаються вбити віру нашого народу в краще майбутнє і дестабілізувати становище в Україні. Але теперішні труднощі, – підкреслив промовець, – не вб'ють віри народу, як не вбили всі лихоліття в минулому».

Українська діаспора, попри свої обов'язки перед своїми країнами, має завдання зберегти українську мову, культуру і традиції, у чому вона може очікувати допомоги від України. Діаспора повинна також утримати сильні українські громади, які б переконували свої уряди, що безпека України є також і в їх інтересі.

Після промови колишнього екзильного президента М. Плав'юка на екрані показали фільм про передачу представниками Державного Центру УНР своїх повноважень і документів урядові України. Супровідні промови виголосили: екзильний президент – під час засідання

Верховної Ради, голова Виконавчого органу проф. І. Самійленко і голова УНРади проф. М. Воскобійник – у Маріїнському палаці.

До уривку з газетної розповіді додаю: до листопада 1920 р. Державний Центр УНР, до якого входили Директорія та Уряд, перебував на українській території. Хоч у цей період Україна була в стані війни проти червоної і білої Росії та проти Польщі. 9 травня 1919 р. члени Директорії обрали С. Петлюру Головою. 12 листопада 1920 р. Рада Міністрів прийняла, а С. Петлюра затвердив Закон про тимчасове Верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці. Цим законом, до слова, встановили правила заступництва голови Директорії на випадок його смерти чи в інших випадках, адже на території України ще бушувало полум'я війни.

Наприкінці 1921 р. вже на чужій території уряд прийняв, а голова Директорії Петлюра затвердив перший екзильний передпарламент УНР, який назвали Радою Республіки. Після трагічної смерти, а точніше, підлого вбивства більшовицьким агентом 25 травня 1926 р. в Парижі Голови Директорії С. Петлюри, згідно із законом його права і обов'язки перебрав на себе тодішній голова уряду Андрій Лівіцький. Головою уряду став В'ячеслав Прокопович. З того часу Державний Центр складався з Голови Директорії та уряду, бо Рада Республіки припинила своє існування в 1922 р.

Після Другої світової війни постала потреба зреорганізувати Державний Центр УНР і створити другий з черги, після Ради Республіки, український екзильний передпарламент. Це пройшло після консолідації всіх українських політичних партій в екзилі (за винятком Союзу гетьманців-державників). 28 травня 1948 р. був підписаний текст Тимчасового Закону про реорганізацію ДЦ УНР. Він набув чинності після підписання його Президентом А. Лівіцьким 10 червня 1948 р. Згідно з тим законом екзильний передпарламент став називатися Українська Національна Рада. Її перша сесія відбулася в липні того ж року. З того часу Державний Центр УНР в екзилі складається з таких органів: голова держави з титулом Президента і його віцепрезидента, передпарламенту з назвою Українська Національна Рада й Уряду Республіки.

Роль Державного центру УНР в екзилі один з її президентів за кордоном М.А. Лівіцький охарактеризував такими словами: «Як відомо, уряд УНР, разом з рештками героїчної Армії, вийшов з боями на чужину в кінці 1920 р., щоб продовжувати свою дію тут, уже як екзильний уряд. Ні він, ні українська Армія не скапітулювали і не схилилися перед ворогом. Цей уряд, як і ціла доба УНР, має схвалення українського народу через повновласті, уділені вільно обраними українськими парламентами – Українською Центральною Радою, Українським Трудовим Конгресом.

Ті повновласті не застаріли, не передавалися й не втратили свої зобов'язальної сили, бо від того часу під московським окупаційним режимом не було ні одних вільних виборів і ні одного свобідного волевияву українського народу». Далі в документі, що зберігається в Центральному державному архіві зарубіжної україніки, говориться,

що «легітимний Державний Центр УНР в екзилі своїм існуванням і своєю дією стверджує ті основні ідейні засади, які були вихідними позиціями для борців за українське визволення, і зміцнює переємчий зв'язок між сучасним українським поколінням і добою УНР».

Один із голів Уряду Української Народної Республіки в екзилі Олександр Шульгин покликається на відозву Уряду УНР з 1930 р. і вказує, що у своїй дії Уряд усе прямував до відновлення в Україні демократичної і правової державности. В одній із відозв Уряду УНР від 1930 р. наголошується, що він весь час бореться і буде боротися до кінця за відновлення Української Національної Держави на основах незалежности, народоправства та демократичного державного ладу. Він прагне до того, щоб «на самостійній, не від кого незалежній Україні було встановлено такий державний, соціальний і господарський лад, який існує в передових демократіях світу, щоб наш нарід, селянство й робітники, жили в умовах, в яких вони живуть на Заході та в яких мають право жити з огляду на їхню працю, на їхню важливу роль у вільній, демократичній Українській Державі». Далі у відозві йдеться про те, що, «виходячи з засад правної державности та визнаючи рівноправність всіх громадян перед законом, Уряд Української Народної Республіки дбатиме про встановлення на Україні твердої влади на основах права і закону».

Згідно з проголошеними (нагадаю: ще в 1930 р.) тими засадами проходила діяльність Державного Центру УНР в екзилі протягом сімдесяти років. І вже в переддень здобуття Україною незалежности, коли намітилося визволення нашої держави з-під московського ярма, Державний Центр УНР в екзилі в серпні 1990 р. знову наголосив, що він як легальний наслідник і продовжувач влади демократичної Української Народної Республіки протягом сімдесяти років вів активну політичну і дипломатичну акцію за повернення громадянам України всіх тих прав, які їм обіцяє Конституція УНР.

Важливо знати, що місії Української Народної Республіки діяли навіть після окупації українських земель московськими зайдями. Їхня діяльність була припинена лише після того, як європейські держави нав'язали дипломатичні відносини із СРСР. Тоді тягар міжнародної діяльності був перенесений на форум Ліги Націй в Женеві та інші міжнародні структури. Інтервенція Уряду УНР у Лізі Націй у справах терору в Україні, примусової праці, штучного голоду в Україні, визнання української національности при видаванні так званих нансенівських паспортів, міжнародних конференцій про економічні справи, конференції про роззброєння та далекосхідного конфлікту не зупинялися. Завдяки діям Уряду УНР, Україна, хоч і не була членом Ліги Націй, брала в її дії активну участь, долаючи численні перепони, які ставили вороги УНР.

У період між Першою і Другою світовими війнами дія Державного Центру УНР фактично концентрувалась у двох основних осередках – Париж і Варшава. Розвивалася вона й по інших країнах. У Франції, наприклад, Уряд УНР тісно співпрацював на форумі організації «Франс Оріян». Вона об'єднувала впливових політиків Франції

та багатьох народів Східної Європи. Уряд УНР також тісно співпрацював з представниками Туркестану, Грузії, кавказьких народів, Кубані, Дону, Азербайджану. Там зродилась ідея прометеївського руху і клубу «Прометей», яка була форумом співпраці народів, поневолених московським окупантом.

Уряд УНР плекав тісні контакти із Паневропейським рухом, пропагуючи ідею, що Україна зацікавлена бути частиною європейської спільноти і вирватись із насильно накинутаго на її шию «союзу» під назвою «СССР». Урештірешт, це посіяне зерно дало дружні сходи.

Записував на свій рахунок добрі справи і військовий сектор УНР. У своїх справах він опирався на мережі ветеранських організацій вояків українських армій. Його представники виступали на різних міжнародних форумах. Сектор став окремим речником інтересів поневоленого українського народу. Цілий ряд публікацій Українського воєнно-історичного товариства зберегли прецікаві документи визвольної боротьби українського народу за свою державність і пропагували ідею продовження тієї боротьби за державну суверенність України.

З ініціативи Уряду УНР в екзилі в багатьох країнах світу були створені емігрантські громадські організації. Вони об'єднували українську еміграцію, оберігали її від передчасної асиміляції в чужі суспільства. У 1926 р. в Парижі вдалося організувати Бібліотеку ім. С. Петлюри. Вона пережила воєнні лихоліття, а її дії порівнювали з дипломатичною столицею України в Парижі. У 1938 р. уряд допоміг відродити Українську Могилянсько-Мазепинську Академію Наук. З допомогою польського уряду у Варшаві – створив Український науково-історичний інститут.

Під час Другої світової війни президент УНР А. Лівіцький опинився під німецькою окупацією. Вона не сприяла роботі ані Уряду України, ані її Центру. Гітлерівська Німеччина не була зацікавлена їхніми діями. Особливо не оминув їхньої уваги факт, коли український уряд у Франції намагався створити з українських емігрантів військові частини, які мали воювати проти Німеччини. Німцям також стало відомо, що Андрій Лівіцький доручив отаманові Тарасові Боровцю організувати повстанські загони, які фактично започаткували широкий повстанський рух. З осені 1941 р. він боровся як проти нацистських, так і більшовицьких окупантів України. У 1942 р. президент Андрій Лівіцький разом з іншими політичними лідерами відважно виступили перед німецьким урядом в обороні прав українського народу – тоді вже під пануванням німецьких окупантів та їх союзників. А по завершенні Другої світової війни ДЦ УНР діяв у Мюнхені. Звіди він перебрався до Філадельфії у США.

У повосенному етапі ДЦ УНР в екзилі продовжував свою дію на міжнародному форумі, домагаючись участі представництва УНР в Організації Об'єднаних Націй, бо місія УРСР на тому терені сліпо виконувала доручення московського центру й не була речником інтересів поневоленого комуністами українського народу.

Важливо підкреслити, і про це йдеться в документі, що протягом усього періоду користування СРСР авторитетом суперпотуги, ДЦ

УНР в еміграції ніколи не припиняв боротьби проти советського поневолення, навіть у тих дуже складних обставинах міжнародного становища. Разом з українською громадськістю закордонний ДЦ УНР проводив широку усвідомлювальну та інформаційну кампанії серед чужих країн, що український народ бажає мати самостійну державу й хоче вийти із складу СРСР. Треба ствердити, що в цьому відношенні українська громада солідаризувалась із ДЦ УНР і дні 22 січня були загальносвятковані як дні Української Державної Самостійности і Соборности в цілому світі. Часто третя генерація українських емігрантів продовжувала ту кампанію популяризації актів 22 січня 1918 та 1919 рр. Державний Центр УНР в екзилі нав'язав тісну співпрацю з іншими закордонними центрами, насамперед з польським, країнами Балтії, Грузії, і прагне солідаризуватися з іншими поневоленими народами протидіяти і змагатися з московським імперіалізмом.

Від 1967 р. Уряд в екзилі в тісному контакті з іншими об'єднаннями, які від імені громадських і церковних установ українців у вільному світі виразно підтримує Акти Державности і Соборности України. У висліді Гельсінської угоди заіснували нові можливості дипломатичної акції проти московського центру. Хоч наголос спершу був на так звані людські права, але щорічно аспекти боротьби поширювалися й на інші напрями національного та державного життя. Уряд УНР зніціював кампанію «Гельсинки – П». Вона мала на меті боронити інтереси тих народів, які були поневолені, і їхні «речники» на офіційних Гельсінських конференціях репрезентували політичну лінію Москви, а не потреби своїх народів.

Великі переміни в Центральній і Східній Європі, що пройшли в останні десятиліття ХХ ст., дозволили посилити міжнародні акції ДЦ УНР і всієї української спільноти. Приціл ДЦ УНР був спрямований на те, щоб процес демократизації та державного усамостійнення не припинявся на кордонах СРСР. Ці зусилля помітно зміцнилися, коли в цей процес включилися українські демократичні сили в самій Україні. Це переконало Західний світ в тому, що вимоги ДЦ УНР в екзилі є такими ж, як і вимоги українців на Батьківщині. Такий підхід забезпечив позитивні результати акцій Державного Центру. Контакти з урядами західних країн дозволили детально інформувати їх із ситуацією в СРСР і розповісти про змагання українського народу за державну самостійність.

Участь представників уряду УНР на багатьох міжнародних конференціях, численні меморіали до урядів багатьох західних країн, зокрема до всіх голів держав – учасниць так званої Паризької конференції в листопаді 1990 р. – знайшли розуміння, бо незалежно від дій ДЦ УНР в екзилі вимоги української делегації з Києва на тій конференції збігалися з вимогами ДЦ УНР в екзилі.

Слід підкреслити, що в документі наголошується, що ще на Х Сесії Української Національної Ради в 1989 р. зросли контакти і співпраця ДЦ УНР в екзилі з демократичними силами в Україні. У декларації сесії стверджено, що ДЦ УНР в екзилі діятиме лише до часу, поки в Україні не буде народом обраний уряд вільної і незалежної

України. Як це зробили екзильні центри інших держав, ДЦ УНР в еміграції передасть свій мандат урядові вільної і суверенної соборної держави українського народу.

Обмиті сльозами мрії справжніх патріотів України, які волею випадку чи за інших життєвих, політичних обставин змушені були жити й працювати далеко від рідної землі, врешті здійснилися. Україна відновила свою незалежність. Серед славної армії патріотів рідної землі, які все життя присвятили цій справі, навічно вписане ім'я й нашого земляка І.М. Самійленка – останнього Голови Уряду Української Народної Республіки в екзилі. Славного сина Чернігівського краю. За багато років життя на чужині він не відцурався рідної Вітчизни, бо зрада, як колись говорив славетний козацький лицар Іван Сірко, оплачується тільки кров'ю. Тому, хто одцурався Вітчизни, нема місця на землі. Іванові Матвійовичу ж історія відвела почесне місце в пантеоні лицарів. Бо він ніколи не цурався краю, в якому народився і виріс, землі своїх пращурів.

До слова, у часописі «Свобода» за 29 листопада 1990 р. І. Самійленко з нагоди 70-річчя відходу уряду УНР з усілілими в тяжких і нерівних боях частинами славних воїнів УНР на еміграцію опублікував роздуми «УНР – дороговказ на майбутнє». Своім правдивим полум'ям словом він ще раз нагадує, що після виходу на чужину Голова Директорії і Головний Отаман Армії УНР С. Петлюра заявив: «Під натиском переважаючих сил ворога та з огляду на несприятливу міжнародну ситуацію, ми відійшли на другу лінію наших бойових позицій. Одначе, боротьба нашого народу не припиняється і не припиниться, нехай вона бере нові й нові жертви, але Україна незалежна, хоче того чи ні Європа, таки буде!»

Відомо (пише він далі), що правні підстави УНР в екзилі були визначені законами 21 травня і 12 листопада 1920 р. ще на рідних землях і Тимчасовим законом «Про реорганізацію ДЦ УНР» в 1948 р. ДЦ УНР в екзилі походить від правних державних органів – УЦРади, Трудового Конгресу і Директорії УНР, цебто конституційної держави, яка посідала всі атрибути суверенної і незалежної держави, визнаної 32 державами світу, у цьому числі й Советською Росією. Уряд УНР вийшов в екзиль після трилітньої війни з московсько-більшевицьким агресором-окупантом.

У своїй практичній діяльності ДЦ УНР опирається на три складові частини його: президент, віцепрезидент, уряд з дев'ятьма його ресортами та УНРади, до якої входять шість політичних партій, представники громадського та номінаційного секторів, які представляють 83-членну УНРаду. ДЦ УНР опирається також на крайові об'єднання прихильників ДЦ УНР у різних країнах світу, – на їх моральну і матеріальну підтримку.

«Визвольну концепцію ДЦ УНР, – говорив президент УНР св. п. М. Лівичий, – можна висловити коротко: відновлення народоправної суверенної і соборної УНРеспубліки. Але, якщо ми говоримо про нинішній окупаційний режим, цілковите відірвання від імперіалістичної Москви, цілковите знесення такої чи іншої зовнішньої

залежності України. Це означає, що має бути відновлений той стан, у якому було б можливо повсякчасно народне волевиявлення українського народу, як це було в часи існування УНР. За такої умови український народ матиме змогу встановити в себе такий політичний соціальний лад, який він собі бажатиме. Після цього історична місія ДЦ УНР в екзилі буде викінчена.

УНР в екзилі стоїть на легальній, конституційній позиції – позиції реставрації втраченої у війні з окупантом України. УНР означає, що сьогодні не існує питання про усамостійнення України чи вихід її з ССРСР. Ми ніколи не виходили з ССРСР, бо ми ніколи не входили і не приєднувались до ССРСР. ДЦ УНР є речником і перемником цієї УНР, яка 22 січня 1918 і 1919 рр. – Універсалом Незалежності і Актом Соборности утвердила суверенну незалежну і соборну українську державу. ДЦ УНР в екзилі є виразником Конституції УНР, проголошеної 29 квітня 1918 р., яка своїм духом народоправства є безсмертна, бо її ідеї зроджені з питомої духовності української нації, і тому, як заявив Рух у “Заклику” 22 січня 1990 р., “Ідеали Української Народної Республіки і сьогодні є нашими ідеалами, Справа, за яку боролись наші діди і батьки, сьогодні є нашою справою”. Історична національна визвольна революція і війна з агресором, розпочата в 1917 р., ще не закінчена. Вона чекає свого благодатного завершення тепер.

Звертаємося до Всевишнього за допомогою в цій нашій святій справі. Звертаємося до українського народу і його проводу до братньої єдності в цю вирішальну годину. Схиляємо наші голови перед усіми славними синами України, що віддали своє життя за щастя і волю України».

«Вічна їм пам'ять», – так завершує своє патріотичне слово І. Самійленко.

У цьому ж номері часопису Уряд Української Народної Республіки в екзилі опублікував Звернення до українського народу в Україні та розсіянні з приводу 70-річчя виходу уряду УНР й армії в екзилі. Уважно прочитаймо цей документ і вникнімо у зміст слів: з якою щирою вірою у відновлення незалежності рідної України жили в чужині її патріоти.

«Український народе на Батьківщині та в розсіянні суцый! – такими словами розпочинається Звернення. – 70 років тому, жакливого 21 листопада 1920 р., А. Лівницький, голова Ради Міністрів УНР, стоячи на останньому клаптику власної незалежної території, на березі трагічного в нашій історії Збруча в Оріхівцях, разом з командуючим Українською Армією генералом Михайлом Омеляновичем Павленком, пропуслав на галицькій берез річки полки і дивізії Української Армії, що з боєм відступали перед переважаючим ворогом, та ті державні установи і тисячі громадян, що під прикриттям свого війська слідом за своїм урядом ішли на чужину. Одночасно над тим же Збручем в Підволочиському голова держави, головний Отаман Симон Петлюра разом зі своїм оточенням був свідком останньої героїської битви кінноти і бронепотягів з навалюю десятикратно переважаючих сил ворога.

Виконавши своє бойове завдання, мазепинський кінний полк пізно вбрід перейшов Збруч, а бронепотяг “Кармелюк”, вистрілюючи в лави ворожої кінноти Котовського останні набої, гримнув з кручі злочасної річки, не давшись в руки ворогові.

Так скінчився останній день героїської епопеї трьохлітніх боїв регулярної армії з напасником-ворогом під державним прапором, із гордо піднесеним перед цілим світом чолом, боротьби народугосподаря, що боровся у “своєї хаті за свою правду і силу і волю...”

На чолі цього трагічного виходу на чужину стояли Голова Директорії, Головний Отаман С. Петлюра і голова уряду А. Лівницький. Їх особиста присутність в цьому трагічному моменті в рядах вояцтва і громадянства, що йшли на чужину, є свідомством моральної єдності в думці і чині державного проводу та вірної частини народу. Це було і надалі залишилося символом державно-політичної, а не просто політичної української еміграції.

Чимало подій відбулося за цей час у світі й на нашій Батьківщині. Український народ пережив кривавий терор диктатури компартії, що розбюєм нівечила, вбивала, запроторюючи до в'язниць і концентраційних таборів цвіт української нації – українську інтелігенцію, робітництво і селянство. Сім мільйонів українських волелюбних і працюючих селян заморено голодом у 1932–1933 рр. Україна вкрилася масовими могилами свої кращих синів і дочок, які пропали в 1937–1938 рр. та які, за даними НКВД, були заслані в концентраційні табори далекого Сибіру. Згадаймо тут вінницькі могили. А скільки таких могил розкидано по всій Україні? А скільки таких могил у Сибіру, Колимі, на Соловах?

Не менш жорстокою була для українського народу й Друга світова війна, в якій загинуло близько десяти мільйонів наших братів та сестер. Вони загинули з рук кривавого більшовизму й не менш жорстокого нацизму або на полі бою з окупантами в повстанських рядах, започаткованих 1941 р., з яких згодом розгорнулася героїчна УПА, та в інших військових формаціях. Але української держави нам не вдалося відродити, а переможні західні альянти, не поцікавившись долею нашого народу, віддали його вже на соборній території на дальші московські знущання й тортури. По війні, як ніколи досі, шаліла в Україні денационалізація, московський окупант насильно й примусово запроваджував російську мову в шкільництві, в літературі, в науці, в побуті, піддаючи нарузі українську культуру, мову та народні звичаї, а книжкові сховища й бібліотеки нищив вогнем. Він знищив Українську Автокефальну Православну Церкву й Українську Греко-Католицьку Церкву, загнавши їх силою в ряди Московської Православної Церкви або просто в катакомби, як також безжалісно зруйнував Українські євангельсько-баптистські громади. Хто протестував проти насильства окупанта, того запроторювали до в'язниць чи концентраційних таборів, звідки наші церковні, культурні діячі, робітники й селяни поверталися каліками або зовсім не поверталися.

Протягом останніх двох років сильно захиталася більшовицька імперія – і то захиталася у своїх основах: зруйновано майже повністю

народне господарство, занепала культура, підвищилася радіація, а останньо ще й бракує харчів і речей першої потреби.

Але кремлівські вожді не зізнаються у своїй поразці і неминучій катастрофі, не бачать чи не хочуть бачити, що їх марксистсько-ленінська філософія на кожному кроці зазнає банкрутства та що не за горами вже той час, коли вільне господарство у мирному економічному змаганні здобуде таки повну перемогу над віджилою і збанкрутілою системою советського соціалізму. Нові вожді й всесильні президенти мріють про регульований соціалізм і оновлену федерацію советських республік, щоб зберегти московську імперію, а тим самим і імперське ярмо.

Від останніх виборів демократичні сили в Україні досягли значних здобутків. Понад чверть місць у Верховній Раді, тобто, в українському парламенті, належить Народній Раді – демократичній опозиції. За першої сесії Верховної Ради, не зважаючи на запеклий опір консервативної комуністичної більшості, парламентського схвалення дістали чотири визначні документи: Декларація про Державний суверенітет України, постанова про проходження військової повинності на території України, проголошення мораторію на будівництво нових атомних електростанцій та на розширення тих, що вже в експлуатації.

Отже, ситуація в Україні залишається складною. Комуністична партія, користаючи з шостої статті чинної в Україні Конституції, далі зберігає контроль над засобами масової інформації та іншими важелями державної влади. Рада Міністрів УРСР складається виключно з членів КПСС, які з легкої руки саботують важко добути демократичні рішення Верховної Ради. А найбільша небезпека в тому, що слухняний уряд УРСР під натиском Москви може легко підписати союзний договір всупереч інтересам українського народу. З уваги на цю небезпеку, у жовтні ц. р. відбулися страйки по різних містах України, голодівка студентів і масові демонстрації в Києві, які сильно підтримали вимоги депутатів Народної Ради, що призвело до резигнації голови уряду й припинення переговорів про т. зв. союзний договір. Якщо б ці зусилля Народної Ради не принесли дальших позитивних вислідків, то демократичні громадські об'єднання змусили б країну до загальнонаціонального страйку й потрібного порозуміння з демократичними силами інших республік, щоб спільно довести імперську систему до остаточного кінця.

Демократичні сили в Україні є практично проти всебічних криз у суспільстві чи стихійного характеру оновлення країни. Вони хотіли б, щоб зміни в Україні відбулися мирним парламентським шляхом, як це сталося в сателітних країнах.

Проте, як проходитимуть справи, поки що важко розгадати. Тим часом законним урядом України є далі уряд Української Народної Республіки, що перебуває на чужині, й іменем якого звертаємося до Вас, дорогі брати й сестри, в ті 70 роковини виходу наших батьків в екзил. Уряд УНРеспубліки перебрав тоді уповноваження від Української Центральної Ради й Всеукраїнського Трудового Конгресу, від Директорії УНРеспубліки і під його ідейним проводом український

народ на Батьківщині і в розсіянні боровся й бореться за відновлення Української Народної Республіки як народоправної держави, яка має існувати з волі українського народу, коли той народ буде сам собою керувати та обере для того всі органи своєї національної влади.

Уряд Української Народної Республіки закликає населення України до витривалости, висловлюючи надію і глибоку віру в перемогу волелюбних сил, що діють в народі та стоять твердо за перемогу ідеї демократії і відновлення вільної і незалежної народоправної соборної Української Народної Республіки». Звернення було підписане урядом УНР в екзилі і «дане на чужині 21 листопада 1990 р.».

20 серпня 1992 р. Іван Матвійович, на той час ще законний голова уряду УНР в еміграції, опублікував «Думки перед останнім актом». У цій статті він пише, що «Україні не бракує історичних дат. Серед них були радісні, але чи не найбільше сумних. Тут, – пише він, – я хочу зупинитися на двох таких датах, коли радість обнялася зі смутком. Перша з таких трагічних дат – це вихід уряду УНР Республіки в екзилі, а друга – повернення ДЦ УНР з екзилу в уже вільну Україну для передачі повноважень, наділених йому органами УНР, теперішній владі України».

В історії людства вимір часу цих двох дат є невеликий, але в людському житті – це цілих 72 роки, які складають понад 26000 сумних днів і темних ночей, себто понад дві генерації. За цей час відійшли й упокоїлися на чужині тисячі незабутніх діячів-державників, великих синів і дочок України, які понесли із собою тяжке пережите, мрії і надії, а найголовніше – незламну віру в щасливе майбутнє України. Смерть кожного із них була великою втрагою для української громади на чужині, а зокрема для Уряду УНР в екзилі, не кажучи вже про незаступну втрату лідера української визвольної боротьби С. Петлюри. Усе ж таки якою тяжкою не була б ця втрата, але Уряд УНР у неймовірно тяжких обставинах не лише не послаблював своєї праці, а навпаки – ще більше посилював її.

І тут виникає питання: чому так сталося? Яка невидима сила тримала ДЦ УНР в екзилі у постійній визвольній дії? А відповідь проста і самозрозуміла. Його тримала ідея, яка була сильнішою за фізичну смерть. Його тримало почуття обов'язку, покладеного на нього історією, бо ж ідея УНР не принесена силою ззовні і не позичена, а зроджена з питомої духовности української нації. А якщо так, то ця нація невмируща, вона переможе. Провід ДЦ УНР, від початку й до кінця, боровся за відновлення української національної держави, основаної на засадах повної незалежности, народоправства і демократичного ладу. Це була та незламна сила, яка тримала ДЦ УНР вічно в поході.

Ідея УНР не є лише історією, себто минулим; вона не застаріла і не задовнена, як казав президент ДЦ УНР св. п. Микола Лівичський, вона живе сьогодні і буде жити в майбутньому. Для прикладу гляньмо на конституційний закон УНР з 24 січня 1918 р. про «Національно-персональну автономію», яка гарантувала повний і всебічний розвиток національних меншин на території УНР. А вже ж демократичні засади УНР базувалися на християнських основах персональної і на-

ціональної свободи, на правах і пошануванні своєї, невідомої і незфальшованої історії, мови, культури, релігії та українських народних звичаїв і традицій, а головне – на правах вільної приватної ініціативи в усіх сферах економічного життя. Чи не є це тим ідеалом, за який змагається український народ сьогодні?

Чи не є це сліпотою або явним ігноруванням тих, які заявляють, що УНР – це історія, і ховають її до архіву?

Окупант України добре знав смертельну небезпеку ідеї УНР. Для цього він знищив С. Петлюру, з корінням винищував петлюрівців і їх послідовників, включно з родинами. Багаточисленні патріоти-державники впали жертвою цієї звірачої масакри. Для окупанта вони були ворогом номер один. І хоча ворог переміг на деякий час лише фізично – духово він зазнав поразки. Дух волі України виявився сильнішим за кулю. Правду про терор в Україні Москва представляла як «фашистську пропаганду». Пліч-о-пліч за пропагандою йшли погрози та переслідування. Так, наприклад, у 1945 р. в Парижі російський письменник Ілля Еренбург виголосив наклепницьку промову проти противників комуністсько-московського режиму, погрожуючи: «Ми знайдемо вас на суші, на воді, під водою і в повітрі». У таких умовах ДЦ УНР в екзилі доводилося працювати на чужині.

Екзилітне існування ДЦ УНР не лише позбавило його своєї території і необхідного зв'язку з українським народом, а й матеріальної бази для його існування і дії. Так, ДЦ УНР позбувся і будь-якої реальної сили, яка б примушувала рахуватися з ним у світі. Одне, що приніс наш уряд на чужину, – це ідею, непохитну віру і правду про багатотраждальну Україну. І сьогодні він може чесно й голосно звітувати перед своїм сувереном – українським народом, що він не був ні коляборантом, ні маріонеткою будь-яких сил у світі. Він утримав до кінця повну політичну незалежність і чи не вперше світ почув від нього, як державної інституції, гірку правду про Україну і її багатотраждальний народ.

«Історія України, – пише І. Самійленко, – її піднесення і сумні падіння вчать нас, що без міцної політичної бази, себто консолідації й координації наших національних сил, без довір'я в народі, ми будемо завжди терпіти поразку. І тому від самого початку виходу на чужину провід уряду УНР був цілком свідомий, що воля України не прийде сама по собі, що її треба вибороти. Вона утверджується там, де люблять її, де готові боротися за неї і боронити її. Провід УНР в екзилі також пам'ятав, що повернення волі та державної незалежності України вимагатимуть великих труднощів, які можуть бути подолані лише з належною відвагою і посвятою, а головне – єдністю, бо вона є ознакою політичної зрілості народу. Це перемога. Для України все одно, до якої партії чи партій ми належимо. Україна хоче, щоб ми всі – українці належали до однієї партії, а ім'я цієї партії було б Україна».

Всі ми, кожен із нас і вся Україна, стоїмо сьогодні перед великим і вирішальним іспитом. Історія буде судити нас – нашу політично-державницьку зрілість, нашу візію. З цією метою Державний Центр

Української Народної Республіки в екзилі, зокрема, Уряд його припиняє своє екзильне існування. Провід Державного Центру, а разом з ним і його армія прихильників, які віддано і жертвенно підтримували морально і матеріально цей Центр, вливаються в загальний процес закріплення і розбудови нашої вільної, народоправної, суверенної і незалежної держави – нашої рідної і дорогої Батьківщини – України».

Так завершив свої думки перед останнім актом голова уряду УНР І. Самійленко, і цим ще раз на весь світ підтвердив свою тверду життєву позицію. Потрібно сказати, що в проблемі складення повноважень урядом УНР в діаспорі існував плуралізм думок. Ще під час святкування 75-річчя Четвертого Універсалу у Вашингтоні учасники зібрання поцікавилися в екзильного президента УНРеспубліки М. Плав'юка, чи не зашвидко Державний Центр УНР припинив свою діяльність? Колишній президент на те відповів, що в разі потреби нове покоління українців візьме в руки прапор боротьби за свою волю і державність, як це не раз вже було в історії України, бо гін до свободи невмирущий, як і сам український народ. Додам, що хід історії, коли москвітя знову віроломно напала на суверенну Україну, підтвердив ці думки. Українці західної діаспори переправили в рідні краї не тільки мільйонні суми грошей, а й доставляли туди найрізноманітнішу військову амуніцію, допомагали одягати й годувати українську армію та мільйони біженців.

Про плуралізм думок представників діаспори спробую підтвердити публікаціями з газети «Свобода». Вона оприлюднила повідомлення інформагенції УНІАР з Києва. У ньому інформується, що в понеділок, 15 червня, керівники Ліги «Громадянська ініціатива» скерували відкритий лист до президента УНР в екзилі М. Плав'юка, у якому висловлено занепокоєння у зв'язку з наміром без будь-яких умов передати мандат уряду УНР в екзилі Президентові України.

Автори листа звертають увагу М. Плав'юка на те, що акт проголошення самостійності України не означає правонаступництва Україною УНР, а також на той факт, що в Україні ще діє Конституція УРСР, а її керівництво, зокрема Верховна Рада, не торкається питання про виконання рішень Центральної Ради УНР щодо скликання Установчих Зборів або національного конгресу. Очевидно, стаття І. Самійленка й була конкретною відповіддю на такі побоювання ліги «Громадянська ініціатива».

Читач газети Володимир Барагура у публікації «Чи доцільно передчасно передавати архівну документацію в Україну?» теж висловив тезу, що, на його думку, легітимний екзильний уряд Державного Центру УНР в екзилі «занадто поспішно передав свої уповноваження». Свої міркування він підтверджує повідомленням української радіопередачі, яка розповіла про тричленну конфігурацію державної структури України: перше місце в ній посідає мафія, друге – парламент, і третє – уряд. Виходить, пише він, що в Україні все пішло коміть головою. І у зв'язку з цим заходить питання, чи не передчасною є передача в Україну документації, архівів, чи переносити туди друкування діаспорної преси, «яка у вільному світі втішається свободою

вислову». «Поки що документація й архіви куди безпечніші на терені діаспори, поки Україна не стане країною з усіма атрибутами державності. Інакше цю документацію може стрінуги доля оригіналу Переяславської угоди, якої саме оригінал безслідно “пропав”, хоч збереглося кілька пізніших його варіантів зі змінами, які односторонньо ввели російські царі. Коли б Орлики, батько й син, не зберегли документацію своєї державницької діяльності на Заході в архівах Франції, то ця документація попала б теж у руки царської Росії».

Що ж, така думка теж мала і має право на існування. Тим більше, що пан Володимир ще й застерігав про правильне оформлення прав на будівлі, куплені на кошти, зібрані серед діаспори. «Коли ситуація стане сприятливою, – пише він, – тоді можна віддати їх у повне володіння нашої держави. Невідомо, які форми матиме концепція СНД. Може повторитися “Малоросійська колегія”, і наш східний сусід захоче примістити своїх представників у наших дипломатичних будинках, покликаючись “на співдружність”».

«Стереженого Бог стереже», – нагадує давню українську мудрість автор публікації і закликає бути обачними.

«УКРАЇНО! НЕНЕ!!! ТИ – В МЕНІ!!!»

Хіба не сонце він прекрасне!? Саме так, дещо переінакшивши слова Олександра Олеся, хочеться розпочати про останнього Голову Українського уряду у вигнанні, нашого земляка Івана Матвійовича Самійленка. Його життєва стежина більше була встелена кострицею від конопель з батьківського городу, ніж пелюстками троянд. І тут аж ніяк не заперечиш думці одного з міністрів уряду УНР, митрополиту Іларіону з поеми «На Голготі»: «Як ти українець – то будуть щохвилі тебе на хресті розпинали». І розпинали. Чужі і свої. Останні робили інколи ще більш дошкульніше і образливіше від чужих. Не оминула така доля й І. Самійленка. Але про це пізніше.

Зараз про те, що, очевидно, марно ж в одному зі звернень до Всевишнього люди просять Бога охоронити їх від приятелів їхніх, бо з ворогами вони самі дадуть раду. Можна сказати й інакше: де два українці, там три гетьмани. І кожен вважає себе найвеличнішим лідером. Таким собі всесильним всезнайкою. Не говоритиму про всіх. Бо моє слово про Івана Матвійовича. Він своєю кропіткою працею далеко від рідного краю, в якому й сонячне проміння світить лагідніше, довів, що до врученої йому «булави» спершу члена уряду, згодом заступника, а ще через певний час – голови уряду УНР він мав мудру голову. Він переконливо довів і переконав земляків, що навіть там, за морями й океанами, можна не тільки любити рідну землю, а й робити все залежне, аби життя в рідних палестинах значно поліпшувалося, а країна стала на демократичний шлях розвитку. Так, І. Самійленко, його ідейні побратими у вигнанні, які виборювали нашу державну незалежність, не брали до рук зброю, не палили шин на майдані чи поблизу урядових установ. Вони за неї боролись і наближали цей час

своєю небайдужістю до рідного краю і тих процесів, що там відбувалися. Вони чинили правду. А Святе Письмо стверджує: хто чинить так, той йде до світла, щоб виявились його діла, бо зроблені вони в Бозі. І не тільки сам йде, а й веде за собою інших. Життя І. Самійленка – яскравий приклад того, що можна не декларувати свого патріотизму, не виносити, так би мовити, його на люди, а утверджувати це почуття невтомною працею і всім життям. До останнього подиху.

Доля виявила до нього свою прихильність й Іван Матвійович дочекався омріяної хвилини – проголошення і всенародного підтвердження самостійної і соборної України. І, як праведний Симеон, що взяв на руки Дитятко-Ісуса, міг сказати: «Очі мої побачили спасення». І відпустив його Господь у мирі – у немеркнуче світло Вічних ідеалів. Відійшов, залишивши на землі дітей й онуків – гідних нащадків не лише крові, а й ідеалів та ідеї. А в серцях своїх вірних співпрацівників, приятелів та однодумців залишив спогад про свою невгасиму, вічну усмішку і безмежну тугу за красою й добром, за милою серцю Україною, які він ширив впродовж всієї життєвої мандрівки далеко від рідної домівки.

Колись журналістка «Свободи» Ольга Кузьмович шкодувала, що ніхто не написав детальної біографії легендарної постаті генерала Української Повстанської Армії Романа Шухевича – Тараса Чупринки. Вона також дивувалася, що в Західному світі постають біографії усіх славних людей, які, без застережень, описують їхні слабкі та сильні сторінки (часом навіть надто інтимні), і всі ці книги знаходять численних читачів. У нас, в Україні, таких книг, на жаль, обмаль. Славні постаті нашої історії залишаються, так би мовити, на її узбіччі. Такі книги особливо були б цікавими і корисними читачам материкової України. Адже сторінки нашої історії, пов'язані з життям і діяльністю наших земляків – від простого колишнього вояки-петлюрівця чи бійця-дивізійника до діячів культури, мистецтва, політиків чи керівників різноманітних діаспорних структур – в еміграції, усе, що стосувалося життя та боротьби українців за межами Батьківщини, зокрема в країнах Заходу, офіційна влада затирала в пам'яті народу або ж подавала все у перекрученому, спотвореному, сфальсифікованому вигляді. Ось так трапилося і з І. Самійленком – представником справжнього патріотичного українського роду.

Пам'ятаєте пісню про рід наш прекрасний, рід наш красний? До цих слів варто б додати й про рід трагічний, рід нещасний. Цей величний рід українців, про який московити взагалі намагаються заперечити його існування, веде свій початок із сивої давнини, з України-Руси, яку ще звуть Руссю Київською, давав князів і володарів не тільки землям своєї держави, а й сусіднім народам, розкидав ще за часів козаччини та й до неї свої пагони по всій Європі. Бо сини цього українського роду і після трагедії під Полтавою, і після трагедії Армії Української Народної Республіки, і після не зовсім вдалої боротьби його вірних синів і дочок у лавах Української Повстанської Армії, і після багаторічних поневірянь комісарськими кабінетами та в'язницями у сибірських краях, ішли і розсіювалися в далекі світи і заснову-

вали там свої, українські, гнізда. Аби буйним квітом розквітнути, корінням прорости й на весь світ сказати: «Я єсть Народ, якого правди сила, ніким звойована ще не була», і воскреснути для нової боротьби за велич України.

Не злічити, скільки тих родів українських Боже Провидіння розкидало по всьому світу. Розкидало, щоб там вони допомагали Україні здобути волю, власну державу. Але, крім цього, Боже Провидіння поселило більшість українців в англomовних країнах, бо вони довгий час були єдиними, які стояли на перешкоді російсько-комуністичній імперії. Додам, що на середину вісімдесятих років минулого століття в США було 1,5 млн. українців, у Канаді – 750 тис., Австралії – 40 тис. і Великій Британії – 25 тис. Там, за морями-океанами, тисячам його представників довелося пройти через табори переселенців, але вони зберегли почуття кровної спільноти з українською землею і небом, за якими вони так тужили на чужині. Через усі ці страждання, життєві перипетії довелося пройти й представникам роду Самійленків, який потрапив під прес більшовицької влади ще на початку 20-х рр. ХХ ст. Саме тоді заможну і працювиту хліборобську родину розорили до нитки. А в конфіскованій у Валках на користь радянської влади хаті відкрили початкову школу. Де житиме родина, нікого тоді з комісарів не цікавило. Та на цьому митарства та терор родини не припинилися, але про них трохи згодом. Лише скажу, що це, очевидно, стало одним із поштовхів до написання публіцистичної статті про терор, хоч у ній він і не згадує представників своєї родини.

Іван Матвійович мав елітну освіту, майстерно володів словом, писав глибоко аналітичні правдиві й полум'яні публіцистичні статті. На різні теми. Його публіцистика – це щирий голос серця, в якій думка невіддільна від того зойку чи зітхання, радісного окрику чи іншого стану душі. Його публіцистика, інші аналітичні, політичні статті свідчать про те, що він глибоко знав не тільки українську, а й світову історію, прикладами з якої доречно та влучно оперував у своїх публікаціях. Коли їх читаєш, то можеш навіть німіти від конкретної аналітичної ситуації чи періоду історії або ж услід за ним велично повторити слова славного гетьмана І. Мазепи: «нехай вічна буде слава, же през шаблі маєм право». Бо ж саме цими словами гетьман прагнув закріпити незалежність і об'єднання Української держави.

Саме єдність, консолідація українців за відновлення незалежності України стало кровною справою, смислом життя й І. Самійленка. Коли йому вдалося побувати у славній гетьманській столиці – Батурині, він довго вдивлявся на майдані Гетьманської слави у величну композицію «Гетьмани. Молитва за Україну». На тому постаменті постали п'ять гетьманів: Дем'ян Ігнатович, Іван Самойлович, Іван Мазепа, Кирило Розумовський та Пилип Орлик. Гетьман в еміграції стоїть поруч зі своїм наставником І. Мазепою, що символізує єдність їхніх промислів і дій про бажання мати вільну і незалежну, щасливу і соборну Українську державу. Таке бажання постійно було притаманне як у рідних краях, так і в еміграції і йому, І. Самійленку.

Щоб не бути голосливим і для підтвердження його заповітних бажань, пропоную прочитати його роздуми «Терор». Розпочинає він статтю з усією певністю ствердженням сумного факту, що «після Другої, найбільш жахливої світової війни проблема забезпечення миру у світі виявилась найбільш тяжкою, виснажуючою, і в той же час найменш успішною і надійною з усіх тих проблем, які турбують сучасний світ».

Історик А. Дж. Тейлор у праці «How Wars begin» («Як почалися війни») пише: «Кожна велика потуга надіється стримати можливого агресора засобами могутнього зброєння». Учені підраховують, що від часу Другої світової війни нагромадження смертоносної зброї перевищує сорок п'ять разів той рівень, який може зруйнувати життя на всій планеті. Військові видатки у світі складають 600 мільярдів доларів річно, із яких 80% йде на утримання НАТО і країн Варшавського блоку.

І хоч стан такого несамовитого озброєння спричиняє ситуацію, у якій дотепер світова війна менш можлива, але це чи зможе елімінувати її назавжди? «Досвід минулого, – говорить Тейлор, – переконаливо свідчить, що сотні різних okazій і причин можуть викликати її у майбутньому». Відкритої – прямої війни між великими потугами ще немає, але війни низької інтенсивності і конфлікти у світі не вщухають. Історія є свідком незаперечного факту, що від 1945 р., цебто кінця Другої світової війни, і до сьогодні уже зареєстровано 101 війни і конфліктів у світі. У деяких із них затаєна явна небезпека, що може спричинити військовий удар великий потуг між собою. На спеціальну увагу заслуговує ще й той незаперечний факт, що добра половина цих воєн і конфліктів скрито і відкрито інспірована та підтримана комуністичною Москвою.

Драстичне зміцнення військової потуги західного світу, зокрема США, за останні шість років, стримує Москву від розгнузданого експансіонізму, змушує її бути більш обережною. Прикладом такої політики обережності ясно свідчить стаття советського історика Плімака в газеті «Правда» від 14 лютого 1986 р. «Марксо-ленінський рух, – пише Плімак, – мусить бути більш обережним в нуклеарну епоху, тому що потенційно локальна війна може легко перетворитися в глобальну». Ось чому, на думку советського історика, «визвольний рух мусить часами шукати компромісову методу боротьби. Це не є, – підкреслює автор статті, – відхід від революційного марксизму-ленінізму в умовах нових історичних змін у світі, хоч «чиста революція», – на думку Плімака, – в окремих країнах є можлива, але лише після серйозних студій і міркувань».

Отже, Москва переключилась на так звані низької інтенсивності війни і конфлікти. Одна з нових таких форм за останні роки – інтернаціональний тероризм, який виразно скерований проти західної цивілізації, а зокрема проти США та її союзників. Ця нова форма війни для агресора є значно дешевшою, а головне – менш ризикованою. Захід зовсім не був приготовлений до такого роду війни та довгий час

трактував її як «локальний інцидент», який незадовго прийняв міжнародний характер і став одною з небезпечних загроз миру у світі.

Не треба вгадувати, хто стоїть у масці за міжнародним терором; звідки походить його ідеологія, стратегія і тактика; де терор став політикою держави. Згідно із вченням Леніна, терор є продовженням війни чи революції, кінцевою ціллю якого є захоплення влади, щоб утримання деспотії будь-якою ціною. Під час терористичних акцій одних убивають, інших – залякують. Погляд большевиків на вбивство т. зв. «ворогів народу» – це не більш не менш як «святий обов'язок», що ми нині бачимо на прикладі ісламських терористів. Уже в часи большевицької революції в «інструкції» для слідчих Ч.К., яка була опублікована в «Правді» 25 січня 1918 р., начальник тайної служби Латсіс наказував слідчим: «Твій перший обов'язок допитувати арештованого, до якого соціального класу він належить, яке його соціальне походження, освіта і заняття. Ці питання і лише ці – мусять вирішити долю арештованого».

У квітні 1918 р. Ленін підписав закон про створення системи концтаборів, а в червні того ж року був виданий декрет, у якому наказувано «забезпечити совєтську республіку від класових ворогів шляхом ізоляції їх у концтаборах. За першу втечу з концтабору збільшували термін ув'язнення в десять разів, а за другу – розстріл» (Збірник законів РСФСР, 1918). Лев Троцький – військовий комісар, уділяв спеціальну увагу теророві. На його думку, успішна фронтова війна лише нищить частину переможеної армії, залякує решту, ламає її волю, але остаточно перемогу вирішує тил. Ось чому Троцький розглядав тероризування тилу, особливо тоді, коли небезпека режиму є реальна, як одну з важливих форм його військової стратегії. Ленін твердив, що суд не може замінити терор. Обіцяти, що суд замінить терор, є самообманом.

Терор у Советському Союзі, особливо в тридцять роки, набрав тотального масштабу та жахливої сили. «Нічні операції», тайні арешти стали побутовим і звичайним явищем. Терор набрав легального статусу. Після кожного арешту не питали за що, бо знали, що людей беруть ні за що. Безслідні зникання, як тепер кажуть «kidnapping», нікого не дивували. Їдучи на працю, прощались з родиною, не були бо певними, що повернуться до хати. Пропадали безвісти. Кожна невдача, помилка, провал чи банкрутство в советській системі пояснювалися «шкідництвом ворогів», які незмінно супроводжувалися хвилями масового терору.

Викрадання т. зв. «ворогів», як це бачимо сьогодні, поширилось і за рамки Советського Союзу. Для прикладу хоча б узяти справу генералів Міллера і Кутепова в Парижі та ін. Так само викуп («ransom») «ворогів» советського режиму не є новинкою сьогодні. У 1930-х рр. російські емігранти в Парижі викупували своїх родичів із советських концтаборів за 800–1000 доларів золотом.

Цілі терору – як писав Троцький в 1922 р. в праці «Диктатура та демократія», були: досягнути мету пролетарської революції за допомогою всіх доступних методів; встановити абсолютну контролю над

народом; змусити його до тотального послуху. Ціна того терору, за підрахунками проф. Курганова, починаючи від 1917 до 1959 рр., – 66 млн. людських жертв.

Після Другої світової війни, коли комуно-московська імперія вийшла за свої кордони, терор експертів з Кремля почав хутко набирати інтернаціонального характеру. Джон Нобл, перший американський в'язень Воркути, у спогадах «I was slave in Russia» («Я був рабом в Росії») пише: «Воркута була справжньою Лігою Націй. Багатомовна армія рабів-в'язнів складалась із різних станів та професій усіх країн світу».

Остання «сенсація» у пресі про притягнення до відповідальності начальника КДБ УРСР Діченка в деяких колах прийнято трактувати як ознаку «демократизації» та поглиблення т. зв. «гласности». Історія знає більші «сенсації», наприклад, коли розстріляно верховних начальників НКВД Єжова, Ягоду, Берію та інших з ними. Чому? Щоб доказати наївним світу цього, що партія більшовиків, її вожді стоять в обороні прав людини, щоб похоронити свої злочини разом з ними. Звичайно, часи змінились, змінились і методи терору, але все одно мусить бути ясным: комунізм і свобода людини можуть існувати лише в постійній війні. Вони один одного виключають. Терор існуватиме, за твердженням Леніна, «так довго, доки комунізм і капіталізм існує. Вони не можуть жити в мирі; в кінці один або другий тріумфуватиме і заспіває похоронний марш або над Советською Республікою, або над світовим капіталізмом»¹⁰.

Зовсім інші інтонації, але з такою ж аналітикою, глибоким знанням першоджерел, симпатією та повагою до людини зустрічаємо в публікаціях І. Самійленка, приурочених життю і діяльності свого ідейного однодумця – президента УНР в екзилі М. Лівіцького. Крізь призму життя людини він майстерно і всебічно показує політичні та інші процеси в українській діаспорі, світовій спільноті й робить логічний вмотивований висновок. У 1998 р. заходами Української Могилансько-Мазепинської Академії наук у Філадельфії випустили невелику брошуру «Президент Микола А. Лівіцький і наша сучасність» авторства проф. В. Жили. Приурочувалася книга 80-річчю життя й 20-річчю президентства М.А. Лівіцького. Передмову до неї написав І. Самійленко. Прочитаймо цей щирий твір. Автор свої роздуми розпочинає із згадки про дощові й холодні листопадові дні 1920 р. Уряд УНРеспубліки та його славні воїни, що в тяжких і нерівних боях боролися з багаточисельною армією московсько-більшевицьких орд, прощалися зі своєю, густо политою кров'ю, українською землею, прокладаючи тернистий шлях у невідоме майбутнє.

Будучина була непевна, вкрита непроглядним туманом. Ніхто не знав тоді, що вимушений перший крок на чужину розтягнеться на тисячі миль у різні сторони світу, стане для них та їхніх нащадків початком тяжкої скитальщини, яка триває ось уже 67 років. Усе ж таки

¹⁰ Ленін В. Сочинения. Т. XXXI. С. 427.

надія на відновлення так болюче втраченої в 1920 р. держави не згає.

Із тією уенерівською еміграцією помандрував і наш дорогий ювіляр – тоді тринадцятирічний хлопчина Микола – син одного з найбільш видатних політичних діячів і державних мужів УНРеспубліки – прем'єр-міністра, а після трагічної смерті С. Петлюри – президента УНР в екзилі А.М. Лівіцького.

І хоч світогляд юнака Миколи формувався не на рідній землі та не в українському оточенні, а в країнах, духовно відмінних та в іншому суспільно-політичному й культурному кліматі, він завжди мав винятково сильне почуття, захоплення й повагу до тих, ім'я яким було «петлюрівці». Майже всі вони, що залишилися на Батьківщині, загинули в тридцятих роках страдницькою смертю з рук НКВД. Ті, що дивом уціліли, були згодом знищені гітлерівськими нацистами, ще одними окупантами України.

Оглядаючи справи Миколи Андрійовича, охоплюючи зором його життєвий шлях, особливо за останні двадцять років на становищі президента УНР в екзилі, усі ми захоплюємося його політичним і державницьким інстинктом, його глибоким знанням сучасного, часом хаотичного й надзвичайно скomплікованого та небезпечного світу, його винятковим розумінням визвольної проблеми України.

Наш ювіляр належить не до вузькопартійних і громадських діячів, а до державних мужів. І це не тому, що він уже 20 років президент УНР в екзилі, а тому, що його світоглядний діапазон, його політично вироблений характер, його переконання та дотримання політичних принципів визначають йому це місце і статус. Перед нами людина, якій за будь-яких обставин можна беззастережно вірити в добрі й злі години, незалежно від того, чи це комусь подобається, чи ні. Джерелом його політичних переконань, його кредо є безмежна віра в те, що ідеї та лад УНРеспубліки за національно-визвольної революції 1917–1920 рр. були не випадкові й не позичені від когось, а зроджені з духовності українського народу, та що вони вічно живучі й непоборні.

Микола Андрійович – уроджений політикреаліст. Своєю натурою – це борець, який не капітулює перед труднощами і не впадає в розпач, усвідомлюючи, що великі справи супроводжуються великими труднощами, які можна побороти й подолати лише належною відвагою, рішучістю та тяжкою жертвовною працею. Однак, будучи реалістом, він у той же час ідеаліст, який свято вірить у конечну перемогу української правди, яка раніше чи пізніше мусить перемогти.

Сповнилася 70 річниця проголошення української самостійної держави – Української Народної Республіки, минуло майже 40 років від часу масового розселення української повоєнної еміграції в різних країнах світу. За цей час відбулися ґрунтовні зміни як у міжнародному аспекті, так і в окупованій Україні, а рівночасно в житті українських громад у діаспорі.

Кожен із цих періодів і подій витворював нові труднощі для ДЦ УНР в екзилі, вони вимагали нового стилю, форм і методів праці. До 1948 р., коли реорганізовано ДЦ, уряд УНР в екзилі опирався на

унерівську еміграцію, зокрема, на військовиків – людей послуху і поваги до свого екзильного уряду. У другий, переходовий період т. зв. «таборових держав» – період непевности, рівночасно й надій на скорий поворот на Батьківщину, ДЦ УНР мусив опиратися не лише на старі, але й на новостворені еміграційні політичні партії.

Нарешті наступив сучасний, третій період – доба ґрунтовних змін самої природи, характеру та всієї соціально-політичної структури української еміграції в діаспорі. Ряд малих та слабких політичних партій поступово зник. Натомість молода українська генерація, її найсвідоміша частина, групується навколо різного роду професійних, науково-культурних і молодечих організацій, а загал її – навколо українських Церков і громад при них.

Передбачаючи цей неминучий процес, президент УНР в екзилі – М.А. Лівницький подав ідею введення до УНРади двох нових секторів – Громадського та Номінаційного. Планується дальше поширення бази Державного Центру, що значною мірою буде залежати від успішного завершення заходів ДЦ в галузі консолідації політичних партій та організацій на базі ДЦ УНР в екзилі.

Відомо, що в нормальних умовах демократичної держави серед проводу уряду є особи, які керуються ідейними мотивами, але є й такі, що – сповнені жадобою влади – прагнуть персональних привілеїв, винагород і престижу. У наших екзильних умовах провід ДЦ УНР передусім мусить бути готовий до тяжкої, безкорисної та жертвовної праці, болючої, мало шанованої, часто невдячної. Громадяни демократичної держави традиційно беруть участь у політиці переважно із двох причин. Перша – це оборона їхніх приватних інтересів, друга – це почуття обов'язку як громадянина своєї держави.

Хто ж наші прихильники і виборці? Майже всі вони – громадяни країн свого поселення. Їхнє економічне, суспільне й політичне становище залежить виключно від уряду країни, де вони поселилися. Переважна більшість їх народжена не в Україні, більше того – її ніколи й не бачила. Тому джерелом збудника їхньої підтримки української визвольної політики може бути лише почуття їхнього національного походження; бажання бачити країну їхніх предків вільною, незалежною та визнаною державами світу; бачити Україну такою, що буде подивом для всього людства та гордістю всього українського народу, бо лише тоді вони матимуть почуття гордості, певности й поваги у світі та повніше втішатимуться своїм життям і своїм національним походженням. Для цього вони завжди стоятимуть в обороні прав українського народу, плекатимуть українську науку й культуру, а в слушний час віддадуть свої таланти для розбудови вільної, незалежної Української держави. Якраз це і є розуміння нашого існування тут, у вільному світі, та запорука сповнення історичної місії ДЦ УНР в екзилі – привернення волі й державної незалежності багатостраждальному українському народові.

Голова держави С. Петлюра, опинившись в екзилі, сказав, що уряд і армія Української Народної Республіки не скапітулювали перед ворогом, а часово відійшли «на другу лінію фронту». Ось чому,

незважаючи на все більші труднощі, ДЦ УНР в екзилі, будучи вірним охоронцем і послідовником заповітів і дороговказів С. Петлюри, своїм існуванням та діяльністю постійно нагадує українському народові, що свобода може бути втрачена не лише на полі бою, але й тоді, коли народ потрапив в обійми байдужості. Він кличе його до солідарності й до об'єднання навколо спільної визвольної ідеї. «Натхненником, провідником та збудником цієї постійно палаючої ідеї був і є, – наголошує І. Самійленко, – наш дорогий ювіляр – Микола Андрійович Лівницький – основник і довголітній голова Українського Національно-Державного Союзу – президент УНР в екзилі. З його щасливим 80-річчям побажаємо йому многих літ і сповнення всіх шляхетних мрій і надій».

У газеті «Свобода» я натрапив на дві публікації І. Самійленка про М. Лівницького, який гідно продовжував справу свого батька – багатолітнього очільника УНР А. Лівницького. Перша з цих статей – «В пам'ять Миколи Лівницького». Із неї й розпочну.

«Св. п. Андрій М. Лівницький, президент Української Народної Республіки в екзилі, перед відходом у вічність залишив нам заповіт (“Мій Заповіт”). Це було в 1954 р., – пише автор. – В тому заповіті було сказано: “Я відчуваю, що в скорому часі доведеться мені відійти з цього світу. Найбільше прикро, що ані мені, ані моєму незабутньому зверхникові Симонові Петлюрі не судилося дочекати вільної України. Моїх товаришів і співробітників закликаю і далі міцно тримати прапор Державного Центру УНР. Українське громадянство на чужині закликаю об'єднаним зусиллям провадити визвольну акцію, а Українському Народові на Батьківщині бажано сил витримати у його героїчній боротьбі з лютим ворогом. Вірю, що з Божою поміччю Український Народ переможе і здобуде свою Самостійну і Соборну Народоправну державу”.

У 1989 р., себто 35 років пізніше, його сина, М. Лівницького, Президента ДЦ УНР в екзилі, тяжка хвороба прикувала до смертного ліжка. Сталося це незадовго після останньої чергової Х сесії Української Національної Ради, на якій одногосно, таємним голосуванням, він був уже п'ятий раз поспіль вибраний президентом ДЦ УНР в екзилі.

Десяту сесію УНРади – яка відомо була особливою сесією – іменовано “Консолідаційною”. У той час до УНРади повернулись, після довгих консолідаційних переговорів, чотири політичні партії. Отже, Х сесією репрезентували, крім двох секторів (Виборчого і Номінаційного), ще сім політичних партій на чужині. Одногосний таємний вибір М. Лівницького на Президента високо підняв його на дусі, таке довір'я служило для нього сильним поштовхом до великої праці, яку чекали в той час всеохопні і багатонадійні події в Україні. Але доля вже була призначена йому інакша...

Будучи частим відвідувачем хворого, я все більше і більше переконувався в безнадійності його виздоровлення, хоч М. Лівницький до останніх днів ще вірив у якесь чудо. Він завжди був радий моїй візи-

ті, розпитував мене про події в Україні, про внутрішні справи в Державному Центрі, але про себе – ні слова.

У понеділок, 26 листопада 1989 р., я мав чергові відвідини М. Лівицького. На цей раз він більше мовчав. Раптом попросив його дружину залишити нас обох у кімнаті. Потім попросив мене сісти біля нього ближче, потиснувши мою руку, тихо сказав: “Коли б Ви знали, як я хочу допомогти Вам у праці, але я вже не можу. Я гірше дитини, бо дитина може хоч на четвірках ходити, але я і так уже не можу...”

А далі він мені сказав: “О 2-й годині по обіді до мене прибуде дуже важливий лікар. Чи можу я сказати йому, що ви мій кузен і попросу його, щоб він розповів вам про мій стан та про те, що мене чекає?” Зрозуміло, я дав згоду.

У запланований час “важливий лікар” уже був у палаті президента. Після оглядин хворого він покликав мене до свого кабінету. Перше, що він хотів знати, – це моє родинне відношення до його пацієнта, після того він зацікавився, хто є М. Лівицький, яка його професія. “Я питаю у Вас про це, – підкреслив він, – бо бачу, що це незвичайна людина, що до нього, як мені сказано, є багато телефонів, листів та бажаних відвідати його”. Я відповів: “Пан Лівицький є знаний журналіст”. Після цього мені лікар сказав, що стан здоров’я хворого є рідше безнадійним, що ліків на виздоровлення немає, що один – максимум два тижні йому лишилось до життя <...> Далі він сказав, що хворий просив у нього дозвіл вернутись до хати та що його дружина рада задовольнити його прохання.

“Я дав мою згоду виписати його із шпиталю. Дома він буде мати медичну сестру і догляд фамільного лікаря”, – сказав мені лікар.

Остання моя візита була в понеділок 3 грудня 1989 р. Президент уже був вдома. Тяжкий і глибокий кашель перешкоджав йому говорити. Перед прощанням він попросив мене сісти ближче біля нього та занотувати деякі його особисті думки. Потім сказав: “Що я мушу вам сказати тепер? Я робив все, що було в моїх силах, аби завершити ще не завершене нашими батьками велике діло, але так не сталося”. Після підбадьорюючих моїх слів я попрощався з ним в надії на скоре побачення.

Раптом, 7 грудня, пізнього вечора до мене зателефонувала дружина президента, пані Гельга. Чую: “З вами хоче говорити Микола”. Я почув глухий, хриплий голос: “Я хочу бачити Вас завтра. Чекаю”. На другий день, у п’ятницю 8 грудня о год. 2.30 я прибув до Філадельфії. Двері до хати відкрила мені з заплаканим обличчям дружина президента, пані Гельга. Чую, із спальні розноситься благаючий голос: “Коля, озвися!” Але Коля вперто мовчав... Він уже був мертвий, хоч тіло його ще було тепле. Біля нього сиділа, обливаючись сльозами, рідна сестра “Натуня” – так називав Микола Лівицький свою сестричку Наталку.

Так, у п’ятницю 8 грудня 1989 р. рівно о 2.06 по обіді Президент Української Народної Республіки в екзилі М. Лівицький попрощався з цим повним турбот і надій неспокійним світом. Відійшов від нас палкий патріот, непохитний унерівець, державний муж, який зв’язав

усе своє життя з ідеєю відновлення УНРеспубліки та її установи – Державного Центру УНР в екзилі. У Державному Центрі він бачив, за його твердженням, “...еманацію тої державної системи в Україні, яка постала в огні і бурі Національно-Визвольної революції, що посідає переємство від українських урядів і парламентів з років 1917–1920, отже, є речником і репрезентантом самостійницько-державницьких прагнень українського народу”.

У своїй ідеологічній доповіді ще на 5 з’їзді УНДС в 1966 р., 26 років тому, у Лондоні він говорив, що наші, себто уенерівські найголовніші ідейні засади є – це “Акт 22 січня, УНР і Петлюра”. Про ці засади він писав у численних своїх статтях, ісповідував їх у безчисельних промовах, а зокрема в його працях: “Перспективи Української Визвольної Політики”, “УНР – дороговказ на майбутнє”, “Відносини Схід – Захід” та інших працях.

Джерелом його ідейних переконань була непорушна віра в те, що ідеї УНР відображали – себто були зроджені з духовності українського народу. Пригадаймо його політично-ідеологічні настанови, виголошені на тому же з’їзді УНДС. “Ми є, – говорив він, – беззастережними прихильниками демократії (народоправства); відкидаємо диктаторські, тоталітарні, деспотичні режими, – навіть якщо б вони мали українські забарвлення”. Він обстоював упорядковану демократію, а не демократію сваволі. “Ми за приватну, але трудову власність. Ми є за приватну ініціативу в господарстві. Ми є за ліквідацію колгоспів – новітнього кріпацтва”. Спеціально він наголошував, що “ми є непохитними українськими державниками, вважаючи, що без власної незалежної держави українська нація є засуджена до загиби”. Він завжди підкреслював, що визвольна політика України зобов’язує нас до безкомпромісовості супроти російського імперіалізму. Ось чому, говорив він, “ми приймаємо т. зв. орієнтацію на Захід. Іншої дороги у нас немає”. Тому “шуканням симпатій чужинецького світу є одним із завдань української зовнішньої політики”.

Президент М. Лівичкий бачив вирішальну силу в єдності нашого народу. Він говорив, що “визволена-неокріпша українська держава буде потребувати національної дисципліни і солідарності всіх верств українського населення”. Він був рішучим противником т. зв. “політично-партійної отаманії”. Одночасно він був і проти нав’язування українському народові будь-яких структур із-зовні. “У майбутній відновленій УНР, – говорив він, – сам народ буде рішати її внутрішній і політично-державний устрій”.

Але, якщо ми говоримо про “відновлення УНР”, то це значить, що мусить прийти цілковита ліквідація теперішнього окупаційного режиму, цілковите відірвання від імперіалістичної Москви, цілковите знесення такої чи іншої залежності від зовнішніх чинників. Це значить, що має бути відновлений той стан, в якому було можливе повсякчасне народне волевиявлення українського народу».

У День Незалежності Української Держави 24 серпня ц. р. на урочистому зібранні законодавчої і урядової влади України Президент Л. Кравчук, приймаючи повноважності ДЦ УНР в екзилі, сказав: «Сьо-

годні ми приймаємо документи, приймаємо одзнаки тої держави, цим самим підкреслюємо, що свій родовід продовжуємо від Української Народної Республіки, а до цього від тих часів, від тих історичних часів, які дають нам силу і велич нашому народові». Ці його слова були одобрені шквалом довгих і єдинодушних оплесків. Він далі підкреслив, що та «ниточка, яка зв'язувала еміграцію, зв'язувала діаспору з Україною, вона ніколи не розривалася». Він пригадав про ті жертви «кращих представників нашого народу за те, щоб ми сьогодні святкували першу річницю» – річницю державної незалежності України.

«На цьому місці варто пригадати, – наголошує далі І. Самійленко, – незабутні слова М. Лівичького, що він їх висловив 26 років тому в Лондоні, що багато із нас не дожили до визволення Батьківщини, а “ще більше не доживе. Але якщо ми не повернемося до вільної України фізично, то ми маємо до неї повернутись ідейно”. За один рік раніше невблаганна смерть відібрала життя відданого сина України, коли український народ вільно проголосував за свою державну незалежність. Нехай же нашим найкращим подарунком йому буде наша невтомна праця для закріплення й розбудови Української Незалежної і Соборної Держави, про яку мріяв і боровся довголітній президент Української Народної Республіки в екзилі світлої пам'яті Микола Лівичький. Вічна йому Пам'ять!»

У номері газети «Свобода» за 3 березня 1992 р. І. Самійленко помістив статтю, присвячену життю та ідеї М. Лівичького. Вона теж не залишає байдужим після її читання. «В днях 10 і 12 грудня 1989 р. українські часописи повідомили, що 8 грудня 1989 р. на 82 році життя після довгої і тяжкої недуги помер Микола Лівичький, президент Української Народної Республіки в екзилі», – пише Іван Матвійович.

Св. п. М. Лівичький народився на Полтавщині 9 січня 1907 р. в родині тих, що стояли в авангарді будівничих новітньої української держави – УНРеспубліки. Його батько – Андрій Лівичький – відомий адвокат в Україні, член УЦРади, пізніше голова (прем'єр) уряду УНР в екзилі, а після трагічної смерті С. Петлюри був його наступником – президентом УНР в екзилі. Його мати, Марія Лівичька, авторка історичного твору «На грані двох епох».

Життєвий шлях Миколи А. Лівичького від першого до останнього дня його тернистого життя фізично і духово був нерозривно зв'язаний з життєвими ідеалами його батьків, славних воїнів уцілілої Армії УНР та їх вірними послідовниками. І хоча ріс він і формувався в оточенні чужого світу, здобував освіту у Варшаві і Женеві (Швейцарія), де дістав професійний ступінь економіста, а потім журналіста, але світоглядом до останнього подиху свого життя він був усім своїм еством непохитним уенерівцем-петлюрівцем. Таким він і відійшов від нас.

У некролозі газета «Свобода» писала: «Св. п. Микола Лівичький всією душею був відданий ідеї Української ні від кого незалежної держави, фанатичний звеличник зберігання поза межами України ДЦ УНРеспубліки. І справді, де б він не був, чи в Женеві при Лізі Націй, чи в Хусті на Закарпатті, чи засновником і головою Українського На-

ціонально-Державного Союзу (УНДС), чи членом уряду в екзилі, а пізніше його прем'єром і понад двадцять років президентом ДЦ УНР в екзилі, якого одногослосно переобрала остання Х сесія УНРади, – скрізь він віддавав себе ідеї УНР та її державній установі – ДЦ УНР в екзилі. Таким ми бачили і знали його. Таким залишив він нас.

У чому суть ідеї УНР, задля якої покійний президент віддав все своє свідоме життя? Подаємо коротко лише основи цієї ідеї. У доповіді “Ідеологічні основи УНДС” у квітні 1966 р. в Лондоні він говорив: “Ми є беззастережними прихильниками демократії (народоправства), відкидаємо диктаторські, тоталітарні, деспотичні режими – навіть якщо б вони мали українське забарвлення. Але якщо ми за демократію, то за упорядковану демократію, а не за демократію – сваволі». Там же він з усією силою наголошував на потребу «національної дисципліни і солідарності всіх верств українського народу». Особливо тоді, коли визволена, але ще не зовсім сильна українська держава буде цього вимагати. Саме це – прямо відноситься до України тепер.

“Ми за приватну, але трудову власність, – він говорив. – Ми є за приватну ініціативу в господарському житті. Ми є за ліквідацію голоспів – новітнього кріпацтва. Загальний матеріальний добробут трудових верств українського народу буде можливий лише тоді, коли буде знесена примусова комуністична система”.

“Ми є непохитними українськими державниками, вважаючи, що без власної незалежної держави українська нація є засуджена до загибелі”. Він кликав до безкомпромісності супроти російського імперіалізму та до орієнтації України на Захід, бо іншої дороги в нас немає». «Гасло Хвильового “Геть від задріпанки Москви!” – говорив покійний президент, – не було винаходом Хвильового. Це гасло не лише було проголошене, але за нього віддали життя Петлюра і петлюрівці далеко раніше. І якщо б Хвильовий, Скрипник та іже з ними пішли тоді разом з Петлюрою, то сьогодні Україна зовсім би інакше виглядала”.

Св. п. президент був рішучим противником політики т. зв. “достоювання” чи “пристосування” до “реального” стану в Україні, тобто за течією. “Натомість, – говорив він, – ми мусимо ‘достосовуватись’ до тих героїв і прагнень, які існують серед українців на Батьківщині: відновлення суверенної соборної української держави – УНРеспубліки”. Замість політики “достоювання” він ще в 1961 р. кликав – чолом до Батьківщини! “Чолом до Батьківщини, яка страждає і бореться! Чолом до Батьківщини, яка прагне відновлення своєї суверенної держави і чекає від нас рішучої і безкомпромісової репрезентації її справжніх прагнень”.

Для прикладу такої непорушної ідеї візьмемо два подібні цілеспрямовані заклики – заклик С. Петлюри і М. Лівичького. Відразу після відступу славної армії – 21 листопада 1920 р. С. Петлюра звернувся до своїх воїнів із закликом: “Ми не здалися, – він говорив, – ми лише перейшли на другу лінію наших бойових позицій”. М. Лівичькому тоді було 13 років. Він знав про той вогненний заклик Петлюри – готуватися до дальшої боротьби з окупантом.

Сімдесят років пізніше, кілька років перед смертю, вірний послідовник С. Петлюри, М. Лівіцький, президент УНР в екзилі, писав у часописі “Мега”: “Ми і далі рішуче і незмінно стоїмо на позиціях самостійництва, за відновлення такої української держави, яка була за УНРеспубліки, проголошеної IV Універсалом Української Центральної Ради і підтвердженої Трудовим Конгресом та Директорією УНРеспубліки. Ми від цих наших позицій ні на йоту не відступимо, і як символ цього затримуємо існування і дію ДЦ УНР в екзилі”.

Така категорична постава президента УНР в екзилі була, особливо в ті часи, конечна і необхідна. Уже в липні 1989 р., себто за чотири місяці до його смерті, в Україні хутко ширився опозиційний рух до окупаційного режиму. Появилась перша ластівка цього руху й цієї ідеї, в яку св. п. М. Лівіцький ще від юнацьких років свято вірив та уперто ісповідував, а це раптове народження груп в Україні, які ставили за мету відновлення Української Народної Республіки, себто, відновлення, а не якесь нове відродження, Української Незалежної держави, яку втратив український народ в тяжкій і нерівній війні з московско-більшевицьким агресором-окупантом. М. Лівіцький бачив у цьому русі пошук легальних основ, правових підстав українського народу в його боротьбі за державну незалежність.

Після отримання цих новинок з України М. Лівіцький покликав мене до себе. Прибувши до нього, я побачив його в небувалому духовому піднесенні. Його очі сяяли, він ликував від радості. У розмові з ним він поставив переді мною дві проблеми. Першу – це затіснення нашої визвольної акції на чужині з визвольним рухом в Україні, які разом повинні творити одно ціле та взаємно себе доповнювати. Друге – це справа Левка Лук’яненка. Він чув, що незабаром Л. Лук’яненко прибуває до Західної Європи, і він хотів би, щоб ми нав’язали з ним належні контакти. У дальшій розмові він сказав: “Я готовий іти на резигнацію, якщо Лук’яненко погодиться, з волі сесії УНРади, перебрати моє становище”. Я думаю, він сказав, що це затіснить кращу співпрацю ДЦ УНР в екзилі з самостійницькими силами в Україні. Але ця ідея хутко відпала. Тяжка недуга президента прикувала його до шпитального ліжка.

Цей повище згаданий епізод переконливо говорить про характер та ідейно-політичне ество сл. п. президента. У його друкованій праці “Відносини Захід – Схід” він писав: “Якщо йдеться про мене і моїх найближчих співробітників у Державному Центрі, – то тут йдеться не про особи. Ми ‘билися’, – він каже, – не за ‘становища’ і не за ‘владу’, а за установу ДЦ УНР з екзильним урядом і за ідеї боротьби, які в кінцевому результаті приведуть до повалення російсько-советської імперії”.

У своїй ідеологічній доповіді на п’ятому з’їзді УНДС в 1966 р. в Лондоні М. Лівіцький закликав уенерівців робити все можливе, щоб наблизити час до відновлення народоправної української держави, до якої мріють повернутися прихильники УНР: “Але час, – він говорив, – минає. Хто і як має повернутися до вільної України? Багато із нас уже не дожило, а ще більше не доживе. І тому відповідь на це мо-

же бути тільки одна: якщо ми не повернемося до вільної України фізично, то ми маємо повернутись до неї ідейно”. Бо в першу чергу “повернутись” до неї самі ідеї, за якими підуть тисячі і тисячі тих, які сьогодні перебувають на нашій підневільній Батьківщині.

Джерелом його характеру, політичних переконань, його кредо була безмежна віра в те, що ідеї та лад УНРеспубліки були не випадкові і не позичені від когось, а зроджені з духовности українського народу.

У центрі уваги й турбот сьогодні вже покійного президента завжди стояли релігійно-церковні справи. Він говорив: “Оскільки я, як президент УНР в екзилі, маю репрезентувати ідею відновлення незалежної української державности, то моїм обов’язком є постійно підкреслювати величезну вагу, що її ДЦ УНР прив’язує і буде прив’язувати до справ церковних і до дії українських Церков”. “Я хочу підкреслити, – говорив він, – взаємну пов’язність між Церквою і державою. Сильна Церква забезпечує існування сильної держави і навпаки: У сильній державі діє сильна Церква”. М. Лівидький рішуче стояв за повне порозуміння між українськими Церквами, які мусять бути оперті на взаємній толерації.

М. Лівидький нерозривно зв’язав усе своє життя з ідеєю відновлення УНР і її установи – ДЦ УНР в екзилі, про який він говорив, що це не “емігрантська установа”. У ДЦ УНР він бачив “еманацію тої державної системи в Україні, яка постала внаслідок Української Національної Революції й посідає перемство від українських урядів і парламентів з років 1917–1920, отже, є речником і репрезентантом самостійницько-державницьких прагнень українського народу”.

У брошурі, опублікованій в 1965 р. п. з. “УНР – дороговказ на майбутнє”, президент розглядає Акти 22 січня 1918–1919 рр. як наш національний скарб, наші святощі, подібні акти кожна зріла нація шанує понад усе. Отже, замовчувати про УНР та ці історичні акти, як це зробила комуністична більшість Верховної Ради 24 серпня 1991 р. в тесті проголошення державної незалежности України, явно принижує нашу гідність як державної нації, ставить український народ до рівня етнічної маси».

На заключення, акцентує увагу читачів І. Самійленко, він хотів би бодай коротко реасумувати визвольну концепцію президента Лівидького, яка зводилася до «відновлення Народоправної, Суверенної і Соборної УНРеспубліки». «А що це означає? А це означає, що “в майбутній відновленій УНР, – говорив президент М.А. Лівидький, – сам народ буде рішати про її внутрішній державно-політичний устрій, і може, буде багато зміненого з того, що було за УНР”. Але якщо ми говоримо про відновлення УНР, то це значить, що мусить прийти цілковита ліквідація теперішнього окупаційного режиму, цілковите відірвання від імперіалістичної Москви, це значить, що має бути відновлений такий стан, у якому буде можливе волевиявлення українського народу, як це було за часів УНР”. І тоді здійсниться пророкування Симона Петлюри, що “Україна як самостійна держава стане реальністю, як у житті народу нашого, так і перед широким світом”.

Першого грудня 1991 р. пророцтво С. Петлюри здійснилось. Український народ заявив: «Ми за Незалежну, Соборну і Народоправну Українську Державу». Цим самим він засудив і відкинув систему тиранії і колоніальне рабство, накинута силою Україні більшовицькою Москвою.

М. Лівіцький, президент УНРеспубліки в екзилі, фізично не дожив до цього щасливого дня, але його ідеї, про які він мріяв і боровся, вже ширяться по всій Україні. Нехай же буде йому вічна пам'ять у серцях українського народу – Борцєві і великому державному мужєві України. «Зізмкнемо ж наші ряди, напружимо наші сили», – як кликав він нас для розбудови вільної і незалежної Батьківщини – України!»

До слова сказати, що І. Самійленко шанував і поважав свого старшого товариша і земляка й після відльоту душі М. Лівіцького у вічний вирій. Свідченням цьому є вшанування пам'яті багаторічного президента УНР в сороковий день та річницю його смерти, ініціатором яких був уряд УНР в екзилі і, звісно, його голова І. Самійленко. У річницю смерти 23 грудня 1990 р. заходами уряду в церкві-пам'ятні очолює владика Паїсій та настоятель цієї церкви протопресвітер Артемій Селепина у співслужінні трьох священників та двох дияконів. У переповненій вщєрть церкві прекрасно співав чудовий хор під керівництвом відомого диригента Тараса Павловського. Представники різних ветеранських формацій у ЗСА¹¹ на чолі з кап. Осипом Трушем, тримаючи свої прапори, стояли на стійці. Перед ними тримали державні прапори посланці від УНДС України та ЗСА.

Панахида закінчилася надзвичайно чушливою і глибокою за змістом промовою про небіжчика, виголошена владикою Паїсієм та співом «Вічна пам'ять». Після соборної панахиди в залі сестриць відбувся поминальний обід. За головним столом засіло духовенство на чолі з владикою Паїсієм, вдовою небіжчика Гельгою Лівіцькою, головою уряду УНР І. Самійленком та членами уряду. Під час обіду перше слово виголосив голова уряду І. Самійленко. Головним мотивом його слова була втрата дорадника і друга одної ідеї та його незламна віра в невмирущу ідею УНР, доказом чого є сучасна Україна. Потім говорили інші друзі, знайомі та товариші по ідеї спочилого президента. Затим слово знову дали І. Самійленку. Він від імені удови президента пані Гельги, президента УНР М. Плав'юка, уряду УНР і від себе особисто дякував владіці Паїсію та духовенству, диригентові, хору, ветеранам та всім, хто взяв участь у панахиді. Учасники поминального обіду склали щєдру пожертву на пам'ятник президентові, а близькі його друзі разом з головою уряду та з удовою відвідали могили, удекоровану вінком від ДЦ УНР і китицями рож від його дружини.

І. Самійленко був один із небагатьох соратників, який відгукнувся добрим словом про спочилого М. Лівіцького у п'яту річницю його смерти. Знову в газеті «Свобода» він опублікував статтю спогадів.

¹¹ З'єднані Стейти Америки. Тут і далі в цитуванні залишаємо назву Сполучених Штатів Америки, як це було прийнято в українській еміграції.

«П'ять років тому, в грудні 1989 р., на 82 році тернистого життя, – пише він, – відійшов у вічність великий українець-державник, довголітній Президент Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі Микола Лівіцький. Смерть вирвала його у нас напередодні великих і вирішальних визвольних подій в Україні, подій, в які він свято вірив, про які він мріяв і за які боровся все життя.

Відомо, що кожна думаюча людина по-своєму розуміє оточення, в якому вона живе і діє, а разом з тим визначає свою долю і місце в тому суспільному оточенні. Усе це залежить від індивідуальності, від її оточення, життєвого досвіду, таланту і освіти, а найголовніше – здатності зрозуміти та розпізнати природу й тенденцію тієї чи іншої події. М. Лівіцький був тією індивідуальністю, яка вміла не лише зрозуміти, а й передбачити назріваючі події, а разом з тим і скерувати найтрудніші проблеми в напрямі їх практичної розв'язки. Він був людиною свого народу, усієї української нації, а не ідеологом чи лідером якоїсь партії чи “своєї” групи послідовників.

М. Лівіцький був людиною виїняткові витривалості, непорушного принципу і віри в ту ідею, для якої він присвятив своє життя. І в цьому він був рішучий і послідовний, незважаючи на злі, безпідставні й фантастичні закиди, а часом й брутальні звинувачення та перешкоди, які довелося йому пережити в тяжкій і розсвареній партійній емігранщині. Він був уроджений політик-реаліст. Це була людина, якій, за будь-яких обставин, можна було беззастережно вірити. Вірити в добрі й злі години, незалежно від того, чи це комусь подобається чи ні.

Були часи нашого довгого й тісного знайомства та спільної співпраці, коли в мене не раз виникали питання: “Чому він такий, а не інакший?”, “Де і як він сформував такого роду свій характер, свою персональність?” І тут я знаходив відповідь у словах відомого поета і філософа Дж. Сантаяна, який сказав, що “зерна людини мусять мати в собі потенціальність і давати напрямок у житті, який вона вибрала для себе”. Такі зерна, очевидно, унаслідував М. Лівіцький від своїх батьків – нащадків старшинського козачого роду з Полтавщини.

Марія Лівіцька, дружина Андрія Лівіцького і мати Миколи, у своїх спогадах “На грані двох епох” яскраво описала студентські роки Андрія і разом – і свої. Будучи студентом колегії ім. Галагана в Києві, а потім Київського ун-ту, Андрій зазнав переслідувань, арештів та позбавлення права вчитися за його активну й провідну участь в українському студентському русі. Уже будучи адвокатом, а потім на становищі судді, А. Лівіцький під псевдонімом “Сократ”, а Марія – “Ксантина” продовжували і далі підпільну діяльність як члени Револьюційної Української Партії (РУП), а потім – Української Соціал-Демократичної Робітничої Партії (УСДРП) в умовах жорсткого режиму Росії.

М. Лівіцька у своїх спогадах згадує слова її чоловіка Андрія, висловлені їй перед сподіваним арештом в 1906 р.: “Яке щастя, що ми молоді і нас потребує Україна. Нам тяжко, нас переслідують, зате наші діти побачать ліпше й щасливіше життя”. Ця сильна віра в щасли-

ве майбутнє України служила нестримним поштовхом для тієї, хоч чисельно й невеликої групи революційної молоді, яка ризикувала своїм життям, але зуміла запалити в українському народі вогонь національно-визвольної революції та створити модерну незалежну державу – Українську Народну Республіку.

Для оборони й розбудови молодого української держави А. Лівіцький був одним із головних її будівничих. Спочатку губернатором Полтавщини, пізніше – міністром справедливості, потім – віцепрем'єром, а на еміграції – головою уряду УНР в екзилі. Після трагічної смерті С. Петлюри в 1926 р. він став наступником Головного Отамана і Президентом УНР в екзилі аж до часу смерті в 1954 р.

А. Лівіцький послідовно і невтомно шукав єдності української еміграції. “Воююча Україна, – казав він, – має право вимагати від нас того єднання, без якого неможлива перемога, неможливе визволення”. Нарешті йому пощастило створити, хоч і не повну, консолідацію, але важливу законодавчу інституцію при ДЦ УНР – Українську Національну Раду.

Перед смертю А. Лівіцький у своєму заповіті писав: “Я відчуваю, що в скорому часі доведеться мені відійти з цього світу. Найбільше прикро, що ані мені, ані моєму незабутньому зверхникові Симонові Петлюрі не судилося дочекатися вільної України”. Кінчив цей заповіт А. Лівіцький словами заклику до українського народу та до своїх послідовників до витривалості і єдності для неминучого відновлення української держави.

Ми присвятили в цій статті світлої пам'яті Андрієві Лівіцькому більше місця, ніж хтось сподівався. Чи це випадково? Ні! Зовсім ні. А. Лівіцький був останнім, безпосередньо із тих, хто персоніфікував собою велику петлюрівсько-уенерівську добу – добу відродження української державности. Більше того, в цьому році сповнилося 40 років від часу смерті А. Лівіцького. Українська патріотична спільнота покликана увіковічнювати такі імена, молитись за них, передавати їх характер і відданість Україні теперішньому і наступному поколінню. Андрій Лівіцький є прикладом і символом для нас. Його життєпис і діяльність ще чекають дослідження.

У цьому місяці сповнилось п'ять років і від того часу, коли українська громада прощалася з його сином св. п. Миколою Лівіцьким. Обоє – батько і син – відійшли від нас, будучи президентами ДЦ УНРеспубліки в екзилі. Обидва присвятили все своє життя святей справі визволення України. Обидва не дочекалися вільної і незалежної України.

У юнацькому віці М. Лівіцький присвятився українській визвольній справі. Будучи підлітком, він помаандровав з батьками та уенерівцями у вільний світ. Він бачив і спостерігав дії свого батька, а також Головного Отамана С. Петлюри. Він мав нагоду слухати й ділитися думками та співпрацювати з великими діячами УНР – українського політичного світу, будівничими української держави. Отже, він був живим і чинним продовжувачем справи УНР. Його провідна роля в ДЦ УНР в екзилі символізувала неперервність визвольного процесу в

Україні, розпочату, але не завершену генерацією його батьків. Він бачив ДЦ УНР в екзилі “еманацію тієї державної системи, яка постала внаслідок національно-визвольної революції в Україні та посідає перемство від українських урядів і парламентів 1917–21 рр.” (газета “Мета”, 2 грудня 1989 р.). Він завжди підкреслював, що існування ДЦ УНР в екзилі свідчить про нашу непримиренність до московсько-большевицької окупації України та про непохитну волю і вимогу українського народу до відновлення суверенної української держави. Одночасно Державний Центр УНР в екзилі символізував також легальноправну незалежність України, історичним обличчям її перед зовнішнім світом.

М. Лівичський завжди наголошував, що головною вимогою визвольної боротьби є консолідація всіх самостійницьких сил української спільноти, а зокрема політичних партій і організацій. У такій консолідації він шукав спільного загальнонаціонального ґрунту, а не партійно-ідеологічної симпатії чи антипатії. Ось чому з хвилини, коли він став президентом ДЦ УНР в екзилі, він відразу ж зрезигнував зі становища голови Українського Національно-Державного Союзу (УНДС), хоч ця організація ніколи не була суто партійною чи ідеологічною.

Він кликав тих українців, які ширили шкідливе твердження, що лише західна Україна є національно свідомою та що на східній Україні її немає. Він апелював до тих українців до розуміння, що в слушний час “вирішальна роля таки припаде великим масам українського народу на середньосхідних українських землях, без чого вся Україна не вирветься з нинішньої неволі, бо ж з таким твердженням ми ллемо воду на млин різних московських імперіалістів, які голосять, що самостійної України хочать “только галічане”.

Час і місце і цій статті, як і сама тема її, не дозволяють тут робити прогнози можливої постави М. Лівичського до сучасних подій в Україні. Це окрема тема. Все ж можна з певністю сказати, що явне саботування ворожими силами кінцевих реформ в Україні, брак конституції незалежної України й зокрема легалізація раніше забороненої кримінальної компартії України та повернення її до командної ролі в парламенті України – усе це викликало б гнітючий біль, розчарування та сильний голос протесту й осуду в колишнього довголітнього президента ДЦ УНР М. Лівичського. Не залишив би він у повному забутті і той відданий ідеї УНР людський капітал. Він кликав би його до спільної й організованої допомоги сучасній Україні.

Три дні перед його смертю, прощаючись із ним, я бачив у його очах глибокий смуток, а разом проблиск радості й надії. Свій смуток він прошептав мені такими словами: “Що я можу тепер сказати Вам? Я робив все, що було у моїх силах, щоб завершити розпочате нашими батьками велике і святе діло, але так виглядає, що не судилося і мені дочекатися вже вільної і незалежної України...” У проблисках радості й надії він відображав недалеко здійснення його завітних мрій. Він, певне, відчував, що вільна й незалежна Україна вже воскресла, що ідеї УНР вже дають свої паростки й набувають сили на рідній зем-

лі багатостраждальної України. Він знав, що український народ пере-
може!» – так завершує своє слово пам'яті про свого однодумця Іван
Самійленко.

Нагадаю: у публіцистичній статті «Думки перед останнім актом»,
про яку йшлося вище, І. Самійленко писав, що смерть кожного укра-
їнця на чужині була великою втратою для української громади. Звіс-
но, він мав на увазі не тільки президентів Андрія та Миколу Лівичь-
ких, свого дядька генерала Армії УНР Степана Самійленка, багатьох
інших однодумців і прихильників відновлення незалежності Украї-
ни. Попри великий тягар службових і громадських обов'язків, він па-
м'ятав батьківсько-материнську настанову: якщо в селі людину про-
воджають в останню дорогу, відсунь усі справи і йди віддати їй честь,
вклонися перед відльотом її душі у вічний вирій. Так він намагався
жити й діяти на всіх відрізках свого життєвого шляху, який би пост
не обіймав. Часом біля домовини з покійником йому доводилося мо-
вити прощальне слово. Було воно не шаблонне, не казенне, а йшло
від щирого серця й мимоволі викликало гірку сльозу в учасників по-
хоронної процесії.

Для прикладу наведу кілька витягів з промов І. Самійленка під час
прощання на вічний спокій світлої пам'яті доктора Зої Плітас на
українському цвинтарі св. Андрія Первозваного в Савт Бавнд Бруку
та першої річниці смерті видатного і заслуженого мистця, невтомно-
го організатора і працівника на ниві українського мистецтва в Амери-
ці Петра Андрусєва. Надгробні промови І. Самійленка були сповнені
глибокого смутку та невіджалуваної втрати. У першому слові він на-
голосив, що невблаганна смерть відібрала від нас одну із невеликої
горстки учасників і свідків, а разом з тим і творців великої і славної
епохи новітньої історії українського народу. Відходить від нас (гово-
рив він) та генерація, яка бачила і творила в «огні і бурі» українську
суверенну і незалежну державу – Українську Народну Республіку.
Кожна генерація кожного народу відзначається чимсь – великим чи
малим. Генерація св. п. Зої Плітас лишає після себе найсвітлішу сто-
рінку в аналах української історії. Вона розбудила український народ
до боротьби за волю, створила українську державу – УНР. Її генера-
ція є безсмертна за своєю ідеєю, за своїми заслугами перед україн-
ським народом. Св. п. Зоя Плітас походила зі славної української па-
тріотичної родини – учасників і творців великої національно-визволь-
ної революції. Їй у дитячі й шкільні роки пощастило бачити й пере-
живати творення УЦРади в Києві, проголошення IV Універсалу і
УНРеспубліки на Софійській площі, проголошення Акту Соборности
22 січня 1919 р. Вона була свідком і учасницею найсвітліших подій,
великих надій, як і трагічного кінця – вихід по той бік Збруча разом з
родиною Петлюри та Армією УНР на чужину.

Далі І. Самійленко зазначив, що З. Плітас відзначалася незгаси-
мим духом чеснот, справедливості та безмірної любови до україн-
ського народу, до її Батьківщини – України. Усе це тримало її в по-
стійній надії на воскресіння волі й державної незалежності України,

для якої вона працювала все своє життя, будучи членом УНРади, Централі УНДС та одним з керівників Об'єднання Прихильників ДЦ УНР в Канаді. Вона для нас була, говорив промовець, є й буде зразком вічного наслідування. Схиляємо голови перед нею. Висловлюємо наші найсердешніші співчуття її постійній супутниці – сестричці шановній докторці Ганні Янішевській, рідні і друзям її.

Не менш жалібним та виваженим було слово Івана Матвійовича і в першу річницю відходу у вічний спокій Петра Андрусєва у лютому 1983 р. Після відправи поминальної служби і панахиди, проведеної отцем монсеньйором Ніколасом Бабаком, найпершим покликали до слова проф. І. Самійленка, відрекомендованого як близького друга небіжчика. Він яскраво змалював образ цієї унікальної людини, розповів про своє знайомство з ним, яке невзабарі виросло в задушевну дружбу, щиро, позбавлену персональних вигод і користи, сповнену взаємного почуття та світозрозуміння, щирою увагою один до одного, без якої життя людини є сіре і безцінне.

Затим проф. Самійленко з'ясував родове коріння, ґрунт та джерела тих сил, які формували характер, уроджений талант мистця та патріота-українця. Петро Андрусєв (наголосив промовець) був українцем не якогось географічного народу, окремої групи, кляси, партії чи ідеології, а українцем як органічною частиною загального, повного та завершеного – усієї української нації – українця-соборника. І це сталося з людиною, яку дев'ятирічним хлопчиком гураган вирвав із рідної землі і родини та викинув у чуже й вороже середовище – спочатку в Росію, а пізніше – у Польщу – історичних поневолювачів України. Він був позбавлений рідної мови, школи, Церкви і оточення. У цьому його унікальність, наш подив та наше глибоке признання до нього. «Зерна людини мусять мати в собі потенціальність і давати напрямок в житті, який вона вибрала для себе». Ці слова поета і філософа Дж. Сантаяна зачитував промовець і наголосив, що саме ті зерна покликали небіжчика бути не мистцем взагалі, а українським мистцем, зображати славні періоди історії нашого народу на величких полотнах його мистецьких творів.

Світлої пам'яті Петро, говорив далі Іван Матвійович, глибоко усвідомив значення історії кожного окремого народу, а зокрема українського. Він розумів, що без правдивої власної історії жодний народ не може бути не лише великим, але й неодмінно буде приречений, раніше чи пізніше, до зникнення як нація. Історія українського народу, говорив далі І. Самійленко, опотворена і окрадена нашим окупантом, який намагається перетворити наш нарід у своїх безіменних і слухняних слуг.

Ось чому світлої пам'яті Петро Андрусєв присвятив свій талант і життя відображенню на своїх неоцінних полотнах історії українського народу. Промовець також пригадав безсонні ночі його дружніх розмов із небіжчиком в Українському Інституті Америки, але ні погода, ні втома, ні його благання з дружиною, ніщо не могло стримати П. Андрусєва. Рівно о шостій ранку він завжди летів до хати, залишивши на столику лист сердечної подяки за гостину з приміткою:

«Спішу, бо кожна хвилина для мене на обліку». І, здається, що сила Всевишнього прискіпувала його завершити його останній і величний мистецький твір «Хрищення Руси-України», який був закінчений незадовго до несподіваної смерті. Це був його останній дар українському народові, присвячений тисячоліттю всенационального свята – ювілею християнства в Україні.

Передчасна смерть вирвала у нас велику людину – великих планів та ідей. «Принаймні ще на десять років я запланував свою творчу працю», – не раз підкреслював небіжчик. «Крути», «Арсенал», «Зимові походи», «Базар», «Селянські повстання в Україні» в тридцятих роках, «УПА», «Повстання українських в'язнів на Воркуті» – ось головні теми вже модерної історії України, які чекали пензля видатного мистця нашого часу в майбутньому. Світлої пам'яті Петро Андрусів залишив порожнечу на ниві українського історичного малярства. Поява продовжувача його ідей і планів, який виповнив би його осиротіле місце, було б найбільшою втратою небіжчика, а для нас, українців, великою відрадою після тяжкої втрати, яку ми все більше й більше відчуваємо тепер.

Затим промовець звернувся до опечаленої горем дружини Наталки Андрусів і висловив їй сердечну вдячність як вірному другові, супутнику і натхненнику у творчій праці її улюбленого мужа Петра. А вдова ж подякувала професорові та всій жалобній громаді, які так чутливо вшанували пам'ять її мужа.

У грудні 1987 р. Головна Управа Карпатського Союзу та Громадський комітет вирішили відзначити 80-річний ювілей та 55-ліття громадської праці д-ра Вікентія Шандора, який у свій час був побратимом у визвольній справі в Августина Волошина. Був запрошений на цю імпрезу й І. Самійленко. У теплому вітальному слові він не тільки передав вітання від президента УНР в екзилі М. Лівницького, який дякував ювілянту за самовіддану працю в системі УНР, а й вітав ювілянта від уряду УНР та себе особисто. У привіті він з приємністю наголосив, що в співпраці з д-ром Шандором знайшов у ньому те, чого в наших громадських діячів часто бракує, а саме – «віру ювілята і довір'я до нього». У залі з приємністю для всіх линули слова промовця про те, що в ювілятові він знайшов дружбу чесну й безкорисливу, яку не можна ні купити, ні продати. Уміло підкреслив він політичні й наукові риси ювілята, які не є груповими чи вузькопартійними, а загальнонаціональними й соборнодержавницькими. Свої побажання І. Самійленко завершив віршем О. Олеся, де звучали слова, які характеризують ювіляра: «Тільки той досягає мети, хто йде, тільки той, що горить, не згорає».

Епістолярна спадщина І. Самійленка свідчить про його велику делікатність у спілкуванні. Кожен лист він, як правило, завершував словами: «З належною пошаною Ваш Іван Самійленко». В одному з листів до Державного секретаря екзильного уряду УНР д-ра Наталки Пазуяк він звертається словами: «Вельмишановна і Дорога пані Наталіє!» Далі повідомляє про одержані чотири книги про ДЦ УНР в екзилі й радісно пише: «Безмірно дякую за Ваш милий і доброзичливий

жест! Готовий рівно прислужитись і Вам. Широ вітаю. Ваш ІМС». А в післяслові до листа делікатно просить: «У справі фотосвітлин, то прошу, коли час дозволить, пригадайте моє прохання». Лист від 16 лютого 1993 р. директору Інституту новітньої історії України М. Плав'юку – донедавна президенту УНР – переповнений не тільки серйозними проблемами і проханням говорити правду, якою б вона прикрою не була, він, попри певну збудженість і роздратованість, завершує мирно й шанобливо: «З належною пошаною і привітом для Вашої дружини!»

Іван Матвійович працював професором в американському університеті. Але так склалося, що ні він сам, ні його побратими не написали більш-менш детальної його біографії. В одному з архівних документів лише однією-двома фразами він сам зізнався, що, очевидно, настав час зайнятися цією справою. «Хочу сказати, – читаємо в його листі, – що я змушений також писати і пишу свої мемуари, базовані на фактах і документах в ім'я правди і справедливості». Чи написав І. Матвійович ці мемуари, чи, мабуть, за громадськими та іншими справами до цього, як мовиться, руки не дійшли, залишається поки що невідомим. В архівах таких спогадів нема. Члени родини (і в Україні, і в США) на контакт не йдуть. Не одержав я відповідей і від багатьох структурних підрозділів української еміграції в США, до яких звертався допомогти ліквідувати так звані «білі плями» вітчизняної історії та її достойників.

Доречно доповнити, що згадуваний вище лист Івана Матвійовича до пані Н. Пазуняк від 28 лютого 2000 р. викликаний тим, що в рядях керівництва УНР виникла ідея видати історичне дослідження про діяльність ДЦ УНР в екзилі. Адже проіснувала ця інституція на чужині 72 роки. І. Самійленко далі продовжує, що М.А. Лівіцький віддав усе своє життя не окремій партії і партійній амбіції, а загальнонаціональній ідеї. Він заслуговує, щоб про нього писали книги. Залишив він по собі гори архіву ДЦ УНР і фінансові фонди. Були тоді в нас і є ще тепер здібні науковці-патріоти, щоб видати спеціальний том чи томи історії УНР в екзилі. Про це було домовлено нами ще у Філадельфії. І що ж? Немає ні домовлених томів, ні великих безконтрольних фінансових фондів ДЦ УНР. Очевидно, така ситуація й стала поштовхом для написання власних вражень від спілкування з М. Лівіцьким та збереження доброї пам'яті про нього.

У листі далі йдеться про те, що він у листі до М. Плав'юка, датованім 12.11.92 р., писав, що перевірка архіву в домі УНР (за дві каденції) та пересилка того, що «варто пересилати», доручена «трійці»: пп. Ю. Іхтіярову, д-ру С. Вороху та д-ру Н. Пазуняк. «Я пропонував, – пише він далі, – включити до цієї комісії тих осіб, які працювали довгі роки, включно й мене, в системі ДЦ УНР в екзилі. Моя пропозиція була зігнорована. Натомість ця діяльність була передана членом одного середовища – КУППО».

М. Плав'юк, зауважує І. Самійленко, має повне право писати про себе все, що він хоче, але тут річ іде про честь і гонор державної інституції, то тут треба мати почуття міри та чисту правду. Ми забули

імена тих, хто все своє життя на чужині віддав для здійснення ідеї УНР. Вони раніше чи не так давно, за винятком одиниць, уже відійшли від нас в засвіті. Ми їх не добачали тоді й забули тепер. На пропозицію мого уряду нагородити їх орденом С. Пеглюри, у відповіді останнього президента ми почули, що в нас на це нема грошей. Натомість особисті портрети величі, фільм «Останній шостий президент», орден «За заслуги Україні» Президента УНР і тому подібне, а все разом монополізувати за собою всі заслуги – творити «культ величі...» У цих рядках – справжня державницька позиція керівника, позиція патріота, якому далекі й неприємні незаслужені величі і слава поєднані із словоблуддям, що веде до справедливо засудженого культу особи одного вождя. Лист він завершує словами, зверненими до пані Наталки: «Я мав до Вас велике довір'я і глибокий респект, але потім що сталося? Для мене це є не розгадане питання <...> На все добре! Вітаю Вас і Вашого дорогого Мужа! З пошаною, Іван Самійленко».

Отож, для вияснення хоча б окремих біографічних даних І. Самійленка, скористаюся іншими джерелами. Коли на десятій сесії Української Національної Ради 19 червня 1989 р. у Філадельфії його номінували на Голову уряду УНР в екзилі, Іван Матвійович виголосив на адресу Президента УНР в екзилі та інших учасників засідання вдячне слово. Про це розповім нижче, а зараз приверну увагу лише на спогаді Івана Матвійовича про своє дитинство. Тоді він пригадав сніжну і морозну лютневу ніч 1919 р. До їхньої хати у с. Валки на Прилуччині ввірвався, ніби люті шакали, озброєний і п'яний загін червоногвардійців, які тоді заливали кров'ю українських патріотів українську землю. Вони обшукали в оселі всі закутки, забрали все цінне і їстівне (ох, як схоже на теперішній час, коли російські окупанти знову нахабно крадуть в українців усі продовольчі припаси і не гребують відправляти у свій кацапстан навіть собачі будки та унітази), після чого поставили бабусю до стінки для розстрілу, бо в неї два сини – «петлюрівці», а говорячи їхньою нинішньою лексикою, – «нацики». Тоді бабуся гордо кинула їм у очі, щоб вони стріляли, бо пишається своїми синами, які захищають Україну від таких негідників.

Далі І. Самійленко з болем говорив, що після того смертоносного урагану, що пронісся Наддніпрянською Україною, з потомства великий козацький рід його батьків у 1929–1930 рр. був вирваний з корінням зі своєї рідної землі та засланий на повільну смерть у концтабори Сибіру та Крайньої Півночі Московії.

А тепер покличу на допомогу документ із Центрального державного архіву зарубіжної україніки. Поверх машинописного тексту на ньому рукою написано: «Даниле! Просьте мене подати пару рядків про нашого прем'єр-міністра»¹². Далі розповідається, що проф. Іван М. Самійленко народився 1914 р.¹³ «У 90 річницю з дня

¹² ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 46.

¹³ У Вікіпедії написано – у 1912 р., але якщо взяти до уваги вітання Іванові Матвійовичу, надруковане в № 379 за листопад–грудень 2001 р. американської українськомовної газети «Мета» з нагоди його 90-річчя, то виходить, що він народився в 1911 р.

народження – говориться у вітальному тексті від імені членів Централі УНДС, краєвих управ УНДС Канади та США, редакції “Мети” – щиросердечно вітаємо вельмишановного добродія проф. І. Самійленка з цим патріаршим віком. Наш ювілянт – це колишній голова уряду Української Народної Республіки в екзилі та колишній радник Конгресової комісії у Вашингтоні по вивченню голодомору в Україні в роках 1932–33. Сьогодні наш ювілянт є головою Централі Українського Національно-Державного Союзу (УНДС) і почесним головою УНДС в США. Вітаючи нашого Ювілянта, бажаємо міцного здоров’я та довголіття втішатися в колі своєї родини, друзів і приятелів».

Отже, точний рік народження Івана Матвійовича поки що назвати не можемо. Достеменно лише відомо, що народився він 19 серпня, у день великого православного свята – Преображення Господнього, або ж Яблучного Спаса. Про це він сам написав у газетній публікації «Свободи», коли розповідав про чарівний і щемливий вечір в оселі української поетеси Ірини Жиленко, де він разом з іншими гостями вечеряв після відкриття музею Трипільської культури на Київщині. Отож І. Матвійовичу самою долею було визначено нести Хрест Преображення його рідної України, спасати її від невольницького ярма комуністично-більшовиків. Народився у старшинській козацькій родині на тодішній Полтавщині, чим дуже гордився і про що завжди з приємністю та шанобливо згадував. Дивно, але, будучи вихідцем із репресованої «петлюрівської» родини, після довгих випробувань він зміг у 1941 р. закінчити аспірантуру в Інституті історії, філософії і літератури імені Чернишевського в Москві, у «ділянці історії античного світу»¹⁴. Початки педагогічної праці в Слав’янському інституті (Україна) перервала Друга світова війна.

Після завершення війни, в 1945 р., перебував у таборі «Д.П.» у Регенсбурзі, Баварія. Там же викладав історію України в Українському Технічно-Господарському інституті (УТГІ). Одночасно був обраний головою асоціації колишніх українських політичних в’язнів на Західну Німеччину і Австрію, як колишній політичний в’язень советського і нацистського режимів.

У 1949 р. емігрував до США, де продовжував викладати в тім же інституті аж до 1953 р. в Нью-Йорку. Від 1953 до 1955 рр. працював у Дослідному Інституті Америки в Нью-Йорку в ділянці студій СРСР і Східної Європи і одночасно завершив студії в Graduate Library science School at Long Island and Rutgers University.

У 1958–1961 рр. завершує селектовану докторську програму при New York university and new school у Нью-Йорку. Від 1961 р. і до 1980 р. працював при Лонг Айленд університеті. Спершу на посаді директора школи чужоземних мов при Мітчел Коледжі та Інститут історії СРСР. У 1962 р. був призначений головою Департаменту російсько-советських студій, а останніх п’ять років – професором соціології і антропології в C.W. Post коледжі цього ж університету. Був членом університетського сенату. Коли вже був на еміритурі, призначи-

¹⁴ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 46.

ли адміністративним Директором Українського Інституту Америки в Нью-Йорку (1981–1984).

У громадсько-політичному житті працював в 1951–1953 рр. зв'язковим Американської Федерації праці по дослідженню концтаборів рабської праці в СРСР. У 1955–1956 рр. був головою комітету правної оборони жертв Ялтинської Умови, заступником Голови зовнішніх зв'язків при УККА, головою дискусійного клубу «Бесіда» в Лонг Айленді. Від 1979 р. – Головою Централі Українського Національно-Державного Союзу (УНДС) та почесним членом цієї організації.

Від 1984 р. – член уряду, а згодом – перший заступник голови уряду ДЦ УНР в екзилі та керманіч внутрішніх справ. Від X сесії УНРади, яка відбулася 19 червня 1989 р., Голова Уряду УНР в екзилі. Від 1985 до 1990 рр. був академічним дорадником Конгресової комісії по дослідженню голоду 1932–1933 рр. в Україні. Багато років був головою координаційно-консолідаційної комісії ДЦ УНР в екзилі.

Проф. І.М. Самійленко є автором спогадів «Доля одної родини» та чисельних публікацій в українській та англійській пресі. І. Самійленко є член багатьох українських і американських наукових організацій¹⁵.

Додам, що Іван Матвійович був головою українського інформаційного бюро у Вашингтоні та членом наукового товариства ім. Т. Шевченка в Америці. Був одружений. Його дружина – Діна Василівна – теж українка. Мали сина Олега з дружиною Христиною, онука Олександра з дружиною Бріджет і онучку Тамару. Родина Голови уряду жила в містечку Хантінгтон штату Нью-Йорк.

Помер Іван Матвійович 3 листопада 2006 р. Похований на кладовищі Савнт Бавнд Брук. Але його шлях у засвіти теж проліг із певними непорозуміннями. Про них нижче. Місце вічного спочинку великого сина України із православним хрестом на могилі, як і багатьох інших патріотів, виявилось так далеко від рідної землі, про любов до якої він постійно говорив і наближав скинення з її шиї московських кайданів... Та віриться, що його душа частенько витає над руїнами його батьківської хати у Валках, знищеної варварами-комуністами як «гніздо петлюрівщини».

Людина енциклопедичних знань, стратегічного мислення з ясним баченням історичної перспективи, невтомної і напруженої праці, сумлінного обов'язку, дослідник, історик, соціолог, публіцист, талановитий педагог – це неповний перелік його чину й обов'язків. Але найголовніше – чесна і порядна людина, яка самовіддано і сповна все життя служила українській справі. Усе це та немало інших позитивних рис характеру зробили його в колах західної української діаспори своєрідною людиною-символом, людиною-борцем, для якого Україна була святою іконою, до якої він, без сумніву, пристрасно молився вдень і вночі.

¹⁵ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 46.

У середині 30-х рр. ХХ ст. один із міністрів уряду УНР Іван Огієнко, який згодом став митрополитом Іларіоном, писав, що доля судила йому немало працювати в таких умовах і на таких посадах, коли його діяльність не належала тільки йому. «Я працював, – писав І. Огієнко, – для цілого українського народу. Як я працював – судити не мені». Ці слова можна сповна віднести й на адресу І. Самійленка. Як у свій час І. Огієнка після поразки Української Народної Республіки, так і І. Самійленка терзали сумніви, постала проблема вибору: яким шляхом піти: залишитися в Україні перед навалюю «визволителів» комуністичної орди, яка й через десятиліття продовжувала нещадне полювання на «петлюрівських виродків», чи виїхати світ за очі в невідомість? І при цьому не знати, чи вдасться ще коли повернутися в рідні краї, де так ніжно і приємно пахнуть м'ята та чорнобривці, де кучерявиться під вікном батьківської хати любисток, а подвір'я потопає в ароматах бузку й півонії. Та залишитися тут – значить обрати безповоротну дорогу в саме пекло. Виїхати – матимеш вибір продовжувати боротьбу за щасливу долю України і разом з однодумцями колись все-таки вирвати її з пащі більшовицького звіра, здобути їй незалежність і соборність та колись повернутися до неї, бо в серці жевріла надія – це не назавжди!

Доречно тут згадати слова зі спогадів його дядька Степана Самійленка, опублікованих за океаном в 1979 р. «Так, – писав він, – я опинився на зламі двох великих епох. Та не лише я! Перша епоха – велика збройова боротьба за волю і незалежність нашої Батьківщини. Друга – змаг за життя на чужині – вижити і пережити і, як завжди, в надії, що “все це тимчасове”».

Як колись і його дядько Степан, який, за його словами, зі сльозами на очах і трьома осколками від ворожої ручної гранати в голові під черепом, які він отримав у січні 1918 р. під час вуличних боїв за Київ і які часто та порядно йому докучали ще під час навчання на сільськогосподарському відділенні Варшавського університету, покидав Україну через Збруч, Іван обрав другий варіант. Але при цьому взяв на себе обов'язок, дав слово до останнього подиху служити Материзні і розповісти всьому світові про ті знущання й катування, які терпіла його Україна.

Після багатолітніх страждань у фільтраційних таборах, після тяжкої праці на не завжди привітній чужині він дотримав свого слова – детально розповів і про роботу уряду Української Народної Республіки у вигнанні, і про страшений голодомор, влаштований комуністами на найродючіших світових чорноземах, і про хижу суть більшовизму, які довелось йому бачити своїми очима і відчутти всі ці «комісарівські прелесті» на власній шкірі та шкірі родичів, близьких, друзів і просто знайомих. Лише у 1989 р. влада реабілітувала старшого брата Івана Матвійовича – Григорія Матвійовича, 1909 року народження. Як й Іван, він також народився у мальовничих Валках. Та доля чи недоля закинули його на Донбас, куди в той час масово вивозили підлітків і парубчаків для індустріалізації країни. Грамотного юнака, який мав початкову освіту, призначили шкільним учителем в сели-

щі міського типу Фащівці Антрацитівського району Луганщини. А 27 листопада 1937 р. він був засуджений «трійкою» УНКВД по Донецькій обл. до десяти років позбавлення волі. Петлюрівське минуле членів родини наздогнало його далеко й від рідного краю.

Після конфіскації хати, майна та інших пожитків влада не заспокоїлася. Для неї було мало жертв. У часи тотальних репресій під прес сталінщини потрапила мама Івана Матвійовича – проста сільська жінка Ольга. Її запроторили аж в Архангельську область. Знайшлися добрі люди, які таємно викрали її з тієї каторги і так же таємно переправили жити на Донбас. Там вона нелегально, без паспорта чи якогось іншого документа, у страху і переляку жила аж до смерти сатрапа Сталіна. Лише з настанням так званої «хрущовської відлиги» повернулася в рідні Валки, де й знайшла останній притулок на місцевому кладовищі «Піски».

Прочитайте й проаналізуйте бодай частину публіцистичних статей в українськомовних часописах Америки й неодмінно зробіте висновок, що, як і соратник головного отамана Симона Петлюри І. Огієнко, Іван Самійленко теж на корені підрізав фальшиві радянські ідеологеми про спільний генетичний стовбур українців і росіян, про так звану меншовартість і вторинність українців перед «старшим братом». Ось тому вважаю важливим завданням нового покоління українців, особливо політиків, вивчити його спадщину, донести всі ці напрацювання нашого земляка до кожної людини, повернути його добре й чесне ім'я в нашу державу, аби збудувати ту країну, про яку він не тільки мріяв усе життя, а й наближав той час невтомною працею.

Коли читаєш публіцистику І. Самійленка, та навіть ділове листування з соратниками Державного Центру УНР, відчуваєш, що він бачив не тільки джерела зміцнення національного українського духу, споконвічну для нього загрозу з боку Росії чи Радянського Союзу, як би не називалася ця імперія, а й знав, радив і сам боровся з цією червоною гідрою, що вирвала його родину з корінням з рідної землі. Звісно, І. Самійленко, М. Лівіцький, М. Плав'юк, О. Шульгин та інші їхні соратники та однодумці не входили до трійки зі списку найбільших ворогів радянської влади – І. Мазепи, С. Петлюри, С. Бандери, – прізвища яких категорично було заборонено згадувати в позитивному контексті від Балтики до Сахаліна, але й нинішні послідовники тієї української слави були теж злісними ворогами імперії, оскільки регулярно нагадували всім про культурні, духовні й державницькі підвалини українців. Згадаємо хоча б шпіонаж, постійне переслідування проти представників ДЦ УНР та утаємничення їхніх прізвищ, аби не наражати людей на небезпеку, про що йдеться і на сторінках цієї книги.

І це не тільки моя думка. Пошлюся на статтю Надзвичайного і повноважного посла, ветерана дипломатичної служби Юрія Богаєвського «Він до останнього подиху вболівав за Україну», опубліковану в часописі «Україна дипломатична» за 2020 р. Уже в анотації наголошено, що стаття присвячена спогадам автора про відомого громадського і політичного діяча І.М. Самійленка, останнього Голови Уряду

Української Народної Республіки в екзилі, діяльність якого на чужині тривала понад 70 років. Іван Матвійович – знаний публіцист, історик і професор, був активним дослідником причин і наслідків штучного голодомору в Україні в 1932–1933 рр., представником Державного Центру УНР в екзилі при Комісії Конгресу США з дослідження причин голодомору, її академічним консультантом. Автор вдячний долі за знайомство з такою неординарною особистістю, якою був І.М. Самійленко, і закликає не забувати справжніх патріотів України.

«Ці чергові спогади про незабутні епізоди в моїй багаторічній дипломатичній службі, а таких було чимало, – пише Юрій Богаєвський, – я присвячую світлій пам'яті Івана Матвійовича Самійленка, відомого громадського й політичного діяча». Деякою мірою ці спогади є також відгуком на Постанову Верховної Ради України від 3 грудня 2019 р. № 325 – IX «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2020 р.», якою в переліку відомих подій згадано й сто років з часу заснування Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі.

Заснувано ДЦ УНР 12 листопада 1920 р. згідно із Законом про тимчасове Верховне Управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці, і відтоді він став «речником української нації в її боротьбі за самостійну і незалежну українську державу».

Автор вважає за доцільне також нагадати, що в серпні поточного року виповнилося 28 років, відколи на урочистому засіданні Верховної Ради 22 серпня 1992 р. останній президент УНР в екзилі М. Плав'юк у присутності Голови ВР, народних депутатів, а також членів уряду передав першому Президентові незалежної України Леоніду Макаровичу Кравчуку Заяву та Грамоту про «складення ДЦ УНР своїх повноважень і припинення його діяльності». А 24 серпня, в день відзначення першої річниці відновлення незалежності України (саме відновлення, а не проголошення) в Маріїнському палаці в Києві Л.М. Кравчук під час одержання символів і регалій УНР та її Державного Центру наголосив, що цей акт повинен нагадати всім нам, що Україна веде свій родовід, свою політичну, державницьку біографію від історичних часів, які надають силу і велич нашому народові – від часів Київської Русі, Козацько-Гетьманської держави й Української Народної Республіки.

У цих двох історичних заходах узяв участь і І. Самійленко. Він, зокрема, передав Президентові України державну печатку УНР і пам'ятну книгу-альбом, у якій, окрім світлин засновників і творців новітньої української держави ХХ ст., представлено також фотографії послідовників ідеї Української Народної Республіки, які віддано служили українському народові на чужині.

Ю. Богаєвський далі пише, що він познайомився з Іваном Матвійовичем, знаним публіцистом, істориком і професором, коли працював у Нью-Йорку заступником Постійного представника України при Організації Об'єднаних Націй (1996–1998 рр.). Незважаючи на велику різницю в роках, між ними одразу встановилися добрі, він говорить, навіть дружні стосунки, які тривали й після призначення його

Генеральним консулом України в Нью-Йорку (1998–2000 рр.). У процесі виконання своїх нових службових обов'язків він часто зустрічався з Іваном Матвійовичем (саме так, за нашою традицією, ми до нього зверталися), на долю якого випало чимало нелегких випробувань, що лише посилювало його любов до України.

Відірваний не зі своєї волі від рідної землі на понад 50 років, він уперше прилетів до України зі США в 1992 р. разом із сином Олегом та рідним братом Василем Матвійовичем.

Пан дипломат пише, що вони підтримували їхні дружні взаємини й протягом років його роботи на посаді Надзвичайного і Повноваженого Посла України у Федеративній Республіці Бразилії (2001–2006 рр.). За кілька днів до завершення його дипломатичної місії в цій державі він зателефонував І.М. Самійленку, щоб попроситися. На жаль, довідався про те, що 18 червня того ж року померла його дружина Діна Василівна, і ця втрата була для Івана Матвійовича надто тяжкою. Під час їхньої розмови Іван Матвійович сказав, що скоро настане і його година. «Юрію Вадимовичу, – з гіркотою в голосі попросив він мене, – передайте в Києві, що Іван Самійленко багато років і за океаном працював заради України, але ніхто мені доброго слова за це не висловив». Певною мірою посол виконав тоді це справедливе його прохання.

Того ж року, 3 листопада, завершився земний шлях самого Івана Матвійовича. Цю сумну звістку Ю. Богаєвський дізнався вже після завершення своєї дипломатичної служби, читаючи випуск українсько-американської газети «Свобода» від 17 листопада 2006 р., яка надійшла на його адресу в Києві лише в січні 2007 р. Моє співчуття, пише він, було опубліковано в цій газеті 23 лютого під назвою «Пам'яті непересічного українця».

У пам'яті пана Юрія І.М. Самійленко донині залишається справжнім патріотом землі, де він народився¹⁶.

«Ми, – пише далі автор статті, – поважали один одного, досить відверто обмінювалися думками щодо розвитку подій в Україні та її майбутнього. Хоч наші оцінки й погляди часом не збігалися, Іван Матвійович не втрачав віри в те, що кращі часи для незалежної України, без якої він не уявляв свого життя, ще попереду».

Для його особисто такі неформальні бесіди з людиною, яка не лише бачила, а й пережила багато чого у своєму житті, були не лише приємними, а й багато в чому пізнавальними.

На запрошення Івана Матвійовича він зі своєю дружиною Ольгою кілька разів побував у затишній оселі подружжя Самійленків недалеко від Нью-Йорка, де їх із щирою українською гостинністю приймала Діна Василівна, яка на першій же зустрічі попросила не називати її «пані», наголосивши при цьому, що вона також народилася на українській землі.

¹⁶ Тут автор робить зноску, що І. Самійленко народився в 1912 р. в с. Валки Прилуцького повіту Полтавської губернії, яка входила до Російської імперії.

Головою уряду УНР в екзилі Іван Матвійович був з 19 червня 1989 р. до 24 серпня 1992 р. У своєму виступі з нагоди свого призначення на цю відповідальну посаду він сказав таке: «Служба Україні і служба українському народові – це найсвятіше й найбільш благородне, що може бути в житті свідомої української людини. Для нас же Україна є душа і серце, наша рідна хата. Історія покаже, що жертвенність наших батьків ніколи не загине, тому що цілло їх було не підкоряти й поневолювати інші народи чи здобувати владу для себе, але боронити свою свободу та природні права українського народу. Я належу до цього народу. Я є гордий його живучістю. Народу, який хоч і робив помилки, падав, але ніколи не корився, не трапив своєї надії, він тихо, але певно лікував свої рани, готував і готує себе до недалекого світлого майбутнього».

У цитованій книзі, яку Іван Матвійович подарував пану Юрію, зі словами «на добру і пам'ятну згадку», дипломат пише, що він з інтересом прочитав також його статтю про перший етап діяльності уряду УНР в екзилі (1920–1948 р.), в якій він, зокрема, наголосив на такому: «Оглядаючись на пройденій тяжкий і жертвенний шлях нашого народу в Україні та згадуючи віддану службу йому ДЦ Української Народної Республіки на чужині, ми можемо з гордістю сказати, що уряд УНР виконав свій святий обов'язок перед своїм народом. Ідею визволення України він зберіг непорушно до кінця».

Автор пише, що Іван Матвійович до останнього свого подиху уболював за Україну. Тому дуже важливо, щоб це добре усвідомили й пам'ятали наші політики, які безпідставно вважають себе «стовпами суспільства», не роблячи належних висновків із тих численних помилок, яких припустилися різні покоління наших урядовців і політиків протягом усіх років незалежності України.

Ще за життя І.М. Самійленка 28 листопада 1997 р. міністр закордонних справ України Геннадій Йосипович Удовенко, який того року був також Головою 52 сесії Генеральної Асамблеї ООН, надіслав йому коротенького листа: «Вельмишановному Івану Матвійовичу з великою повагою і вдячністю за Ваш видатний внесок у виборення Україною своєї незалежності та її зміцнення».

«У моїй домашній “книгарні”, – пише автор спогадів, – є й видана центром “Просвіта” у 1998 р. написана Іваном Матвійовичем брошура – історичний нарис під назвою “Соціополітичне тло голодового геноциду в Україні (комунізм – смертельний ворог села)” – про “бачене, пережите і непростене” ним особисто. Він був активним дослідником причин і наслідків штучного голодомору в Україні 1932–33 рр., який був організований радянським режимом, Головою громадського комітету Нью-Йорка з відзначення 25 річниці цієї чергової трагедії для українського народу, членом екзекутиви крайового громадського комітету США із вшанування пам'яті мільйонних жертв того голодомору, представником Державного Центру УНР в екзилі при Комісії Конгресу США з дослідження причин цього великого голоду, її академічним консультантом».

«Я безмежно вдячний долі, – завершує спогади пан Богаєвський, – яка дала мені можливість не лише як дипломатові, а як громадянину ві Україні пізнатися з такою неординарною особистістю, якою був Іван Матвійович Самійленко».

Про таких справжніх патріотів України не слід забувати, бо своєю їй відданістю вони заслужили, щоб про них не лише пам'ятали, а й пом'янули «незлим тихим словом».

Очевидно, Іван Матвійович мав серйозні підстави з гіркотою в голосі говорити пану послу слова, що йому ніхто навіть доброго слова не висловив за багаторічну напружену працю на користь рідної України. Адже в закордонній українській пресі з'являлися повідомлення про те, що, наприклад, у Канаді активісту української діаспори М. Суховерському в 1993 р. вручили пропам'ятну медаль Генерального губернатора Канади за його довголітній внесок у суспільно-громадське і культурне життя української громади та працю на полі багатокультурності для добра і розвитку суспільства і Канади. Почесним д-ром Джан Карролл університету став професор, недавній член уряду УНР Михайло Пап. При цьому під час вшанування наголошували про те, що пан Михайло віддався справі довічної боротьби з комуністичною брехнею. Кидаючи світло і менше гніву, він створив у Америці Інститут советознавчих і східноєвропейських студій. Він навчав працівників політики, формував молодь і багатьох провідників демократії і правди. Тепер його праця збирає плоди свободи, стіни імперії впали – і хоробрі народи здобули собі волю. Його найбільший триумф, що в союзі його називали головним фальсифікатором історії Советського Союзу, одначе його вшанував Конгрес – як видатного громадянина і науковця, людину релігійну й родинну. За його працю на громадсько-суспільній ниві УККА відзначив д-ра Папа Шевченківською Грамотою Волі. Орденом «За заслуги» III ступеня у 1998 р. був нагороджений недавній головний радний УНСоюзу Павло Дорожинський. У 2000 році таким же орденом був нагороджений проф. В. Жила. Повідомляли газети й про відзначення інших представників української діаспори. Зокрема й про нагородження останнього президента УНР в екзилі М. Плав'юка українськими орденами. Я не маю наміру зважувати на вагах внесок цих та інших людей у здобуття Україною відновленої незалежності. Він у кожного безцінний. Тим більше прошу – хай ні в кого не виникне думка, що Іван Матвійович був честолюбивою чи заздрісною людиною. Але ж кожному з нас хочеться почути добре слово за життя, а не на кладовищі перед жалібним піснеспівом про останній поцілунок чи під час поминальної тризни.

Після відновлення незалежності України та всенародного референдуму, на якому люди підтвердили Акт про незалежність держави, у Івана Матвійовича з'явилася можливість через багато років вимушеної розлуки побачитися з рідною землею. Без сумнівів: для нього це була найвища нагорода. 27 травня 1992 р. Українське Інформаційне Бюро розповсюдило пресреліз про візит в Україну голови уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленка. У ньому повідомляється, що про-

грама його перебування в Україні була насиченою й вагомою. Уже в перші дні свого перебування в Києві він мав тривалу розмову з головою комісії Верховної Ради України з питань культури та головою правління товариства «Меморіал» народним депутатом Лесем Танюком. Вона завершилася домовленістю про спільне відзначення річниці голодомору в Україні у 1932–1933 рр. Потім вельмишановний пан І. Самійленко виступив з промовою на засіданні Академії наук України, яке присвячувалося питанням мистецтва й музики в Україні.

Великою подією стала поїздка голови уряду УНР в екзилі на Чернігівщину, де відбулося всенародне свято вшанування пам'яті Т. Шевченка. Під час цієї поїздки вельмишановний пан І. Самійленко поклав квіти до пам'ятника Кобзареві у Чернігові, виступив із промовою на зустрічі з громадськістю міста, дав солідне інтерв'ю для обласного радіомовлення. На зустрічі з митцями та письменниками Чернігова вельмишановний пан Самійленко зробив велику промову про річницю пам'яті С. Петлюри та про історію і сучасну діяльність уряду і Державного Центру УНР в екзилі.

Головною подією в часі цієї поїздки стала зустріч голови уряду УНР в екзилі з Президентом України Л. Кравчуком та тривала бесіда з ним. Відтак Президент України запросив вельмишановного пана І. Самійленка зустрітися з ним у Києві, а також відвідати для бесіди Голову Верховної Ради України Івана Плюща. У ході бесіди заторкувалися питання сучасного становища в Україні, поглиблення співпраці з українською діаспорою, а також питання загальної політичної ситуації у світі, які становили взаємний інтерес обох сторін.

Про поїздку І. Самійленка в Україну писала й газета «Свобода». У публікації від 19 червня 1992 р. «Голова Уряду УНР відвідав Україну» газета пише, що проф. І. Самійленко 19 травня відлетів до Києва. На летовищі «Бориспіль» його зустріли депутат Верховної Ради України, член Президії і голова комісії з питань діяльності Рад народних депутатів Михайло Гришко, його асистент Микола Біденко, депутат Лариса Скорик та керівник Українського Інформаційного Бюро в Києві Аркадій Киреев.

Того ж дня І. Самійленко був запрошений на сесію Верховної Ради, яка розглядала проекти законів про приватизацію землі, надзвичайний стан країни та інші питання. Увечері відбулося гостинне прийняття голови уряду УНР в екзилі та обговорено план його діяльності в Україні.

Уже в перші дні перебування І. Самійленка в Києві він мав довшу розмову з головою Комісії ВР України з питань культури і духовного відродження (він же і голова товариства «Меморіал») Л. Танюком. Відбулася також зустріч з Головою Ради дорадників Президії ВР доктором Богданом Гаврилишиним. Опісля І. Самійленко був запрошений до Академії наук України, де мав довшу розмову з віцепрезидентом проф. Олександром Костюком, який потім представив його делегатам всеукраїнської конференції, присвяченої Миколі Лисенкові. На цьому заході проф. І. Самійленко, привітавши делегатів, висловив доповідь.

Надзвичайно хвилюючою подією стала поїздка голови уряду УНР по Чернігівській області, зокрема до Чернігова й Седнева з нагоди відкриття міжнародного Шевченківського літературно-мистецького свята, яке відбувалося 22–23 травня. У цьому святі брала участь уся провідна інтелігенція України та делегати з багатьох країн Азії та Європи.

Під час цієї поїздки голову уряду супроводжував заступник голови Державної Думи д-р Олександр Федорук. У Чернігові, на урочистостях, І. Самійленко поклав квіти під пам'ятником Кобзареві, виступив з промовою на зустрічі з громадськістю Чернігова та дав інтерв'ю для радіо, а на зустрічі з мистцями та письменниками виголосив промову в роковини смерті С. Петлюри та діяльність ДЦ УНР в екзилі.

Слід підкреслити, що одною з головних подій цього святкування була зустріч і розмова голови уряду УНР з Президентом Л. Кравчуком. Друга подібна зустріч того ж дня мала місце в м. Седнів біля Чернігова.

Після святкових відзначень І. Самійленко відбув зустріч з представниками ВР стародавнього міста Прилуки – місця народження І. Самійленка. Там його зустріли представники міської і районної влади, включно з уповноваженим Президента Кравчука. Після обміну привітаннями всі разом виїхали до сусіднього с. Валки. Там І. Самійленко поклав квіти на могилу його мами та відвідав старий цвинтар своїх предків. Усі могили він знайшов у належному стані, бо їх доглядають його земляки.

На зворотній дорозі І. Самійленко оглянув Прилуцький історичний музей та школу, де він вчився. Там голова екзильного уряду виголосив промову про ДЦ УНР в екзилі та дав інтерв'ю редакторові газети «Правда Прилуччини». Дорогою до Києва І. Самійленко відвідав музей Павла Тичини в Пісках, а в сусідньому селі відбулося гостинне прийняття в хаті народного депутата і письменника Володимира Яворівського. Темою розмов цієї пам'ятної зустрічі були сучасний стан України та Чорнобильська катастрофа.

Ряд телефонних дзвінків, повідомлень та запрошень в Києві прискорювали поворот голови уряду УНР до столиці. Там першим кроком його діяльності була довша розмова з керівником президентської канцелярії Миколою Хоменком, а пізніше – з головою Державної Думи з питань гуманітарної політики д-ром Миколою Жулинським, який також є головою комітету, покликаного для організації і переведення Міжнародного Конгресу Українців, відзначення річниці відновлення державної незалежності України та передачі повноважень ДЦ УНР в екзилі сучасній владі України, які мають відбутися в днях 21–25 серпня ц. р. Ці зустрічі мали приязний і діловий характер, включно з обміном думок відносно внутрішнього і зовнішнього стану України.

На закінчення голова уряду виступив у радіоцентрі України з прощальним словом до Українського народу та дав інтерв'ю репортерві кийського телевізійного центру.

Велику увагу приділили прибулому голові уряду представники засобів масової інформації Києва. Кореспонденти «Літературної України», «Української молоді», «Голосу України» та інших часописів самі зголосилися для отримання відповідних інформацій. У роковини трагічної смерті С. Петлюри 25 травня радіоцентр у Києві передав спеціальне інтерв'ю, присвячене цій події для всієї України.

Відбулася також ділова зустріч з народним депутатом України і представником бібліотеки ім. С. Петлюри поетом Павлом Мовчаном, представником радіо-телевізійного центру Левком Даценком, письменником-лауреатом Віктором Тереном, фотокореспондентом Степаном Філіпчуком, поетом і одним із редакторів журналу «Альманах» Сергієм Гречанюком. І. Самійленко також відвідав головну квартиру УРПартії та мав ряд ділових розмов з провідними особами в Києві. Мав зустрічі з А. Киреєвим, редактором «Тризуба» та старим приятелем Миколою Руденком.

Величавим святом «День Києва», присвяченого 1510-ій річниці Києва та першій річниці відновлення незалежності України, голова уряду залишив гостинню і рідну столицю України, одягнувши цвітом весняних каштанів, акації та липи.

День перед відльотом до Америки П. Мовчан і Л. Танюк повідомили голову уряду УНР, що з нагоди передачі повноважень екзильного уряду владі України будуть відзначені дні С. Петлюри в Києві та Полтаві.

Одночасно повідомлено, як було зумовлено раніше, що весною 1993 р., у 60-ту річницю голодового геноциду в Україні, буде відзначено цю сумну дату по всій Україні. До Почесного Комітету цієї трагічної річниці запрошено проф. І. Самійленка.

Вище говорилося, що велику увагу приділили візиту голови уряду УНР в екзилі представники засобів масової інформації України. Нагадаю, що інтерв'ю з вельмишановним паном проф. І. Самійленком узяли кореспонденти «Літературної України» та «України молоді», а з головним редактором газети «Голос України» вельмишановним паном Сергієм Правденком відбулися дві зустрічі – особиста і за участю всього колективу редакції цієї газети. На завтра намічений виступ пана Самійленка по Українському телебаченню.

По завершенні урочистостей на Чернігівщині голова уряду УНР в екзилі І. Самійленко мав зустрічі із заступником голови Державної Думи доктором Олександром Федоруком, а також із народним депутатом України, представником Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі поетом Павлом Мовчаном.

Затим голова уряду УНР в екзилі відбув у поїздку до Прилук, що на Полтавщині¹⁷. Там він поклав квіти на могили своїх предків, які й досі утримуються в належному стані земляками вельмишановного пана Самійленка. Відбулися також зустрічі з керівництвом міста і ра-

¹⁷ Тут автор прес-релізу зробив помилку, бо м. Прилуки, яке входило до складу Полтавської губернії, наразі є адміністративною частиною Чернігівської області.

йону за участю представника Президента України в Чернігівській області. Після поїздки по району вельмишановний пан Самійленко відвідав музей видатного українського письменника Г. Косинки¹⁸. Залим він був також гостем народного депутата України, голови спілки «Чорнобиль», письменника Володимира Яворівського, із яким мав довгу дружню бесіду про дальший розвиток допомоги постраждалим під час Чорнобильської катастрофи.

Сьогодні, говориться в пресрелізі, голова уряду УНР в екзилі вельмишановний пан проф. І. Самійленко повернувся до Києва. На нього чекає ціла низка зустрічей із громадськими діячами, митцями, журналістами, політичними лідерами України, а також офіційні візити до Президента України Л. Кравчука та Голови Верховної Ради України І. Плюща. Є у планах і зустріч з редакцією часопису «Україна», інтерв'ю для часопису «Трибуна» та для Українського радіо і чимало іншого.

Не в образі колегам із міськрайонної газети «Правда Прилуччини» скажу, що вони дуже обділили увагою приїзд на свою малу батьківщину такого шановного і авторитетного земляка. 28 травня газета вмістила публікацію без підпису «Україна – це Прилуки». У ній розповідається, що на запрошення народних депутатів України до Києва прибув Голова уряду Української Народної Республіки в екзилі І.М. Самійленко. Іван Матвійович узяв участь у відкритті міжнародного Шевченківського літературно-мистецького свята «В сім'ї вольній, новій» на Чернігівщині. Позавчора І.М. Самійленко завітав у наш Приудайський край.

Відбулася зустріч з представником Президента у Прилуцькому районі П.В. Фесенком. У зустрічі взяли участь перший заступник голови райдержадміністрації А.В. Швед, голова райради народних депутатів М.В. Кузьменко, заступник голови міськвиконкому П.О. Попсуй, народний депутат України М.В. Гришко.

«Ніхто не може знати, що в мене діється на серці, – сказав, тамуючи хвилювання, І.М. Самійленко. – Адже для мене Україна – це Прилуки, бо сам я родом з цього краю, точніше – з Валок».

Нелегка доля випала І.М. Самійленку. Сам він син селянина, до війни деякий час працював керівником школи з ліквідації неписьменності в трудовій колонії № 2 в місті Краматорськ. Невдовзі розпочалася війна. Коли фашисти захопили Донеччину, І.М. Самійленко потрапив за ґрати до гестапівської катівні, де просидів майже півроку. Пізніше він був у концтаборі в Німеччині. Уже після війни, перебуваючи на чужині, через Міжнародний Червоний Хрест він відшукав свою дружину, рідних. Там же, за кордоном, здобув вищу освіту, займався викладацькою діяльністю, а в серці виношував мрію, що Україна стане самостійною, незалежною державою.

Зараз, говориться в публікації, І.М. Самійленко проживає в Америці, він голова уряду Української Народної Республіки за кордоном. Тож звісно, що Івана Матвійовича цікавило як історичне минуле, так

¹⁸ Тут знову зроблена помилка. І. Самійленко був у музеї Павла Тичини в с. Піски.

і неспокійне сьогодення рідного краю. На всі запитання високий гість отримав ґрунтовні відповіді.

На згадку про перебування на Прилуччині заступник голови міськвиконкому П.О. Попсуй подарував І.М. Самійленку історичний довідник, присвячений 900-річчю Прилук, а представник Президента у Прилуцькому районі П.В. Фесенко – ліногравюру Т.Г. Шевченка.

Того ж дня І.М. Самійленко побував у с. Валки, де народився, та поклав квіти на могилу матері, мав теплі й щирі розмови з родичами та односельчанами.

Публікацією інтерв'ю «Уряд <...> з легенди» парламентського оглядача Василя Туглука відгукнулася на візит в Україну І. Самійленка газета «Голос України». Після зустрічей з такими людьми особливо гостро відчуваєш, наскільки ми мало знаємо історію України. Не одну сторінку з неї офіційна пропаганда намагалася взагалі знищити або ж підгасувати в угоду ідеологічним догмам. Так, ці люди були дуже небезпечними для тоталітарного режиму, бо багато з того є такого, про що ми навіть не здогадувалися. А вони не лише зберігали, а й примножували, бо завжди знали, що їхні знання будуть потрібними для країни, від якої себе вони не відділяли, в майбутню незалежність всі вірили і робили все необхідне для наближення того дня. А об'єднували їх лідери, для яких справа української державности, боротьба за неї були метою їхнього життя. Серед них однією з найяскравіших постатей є І.М. Самійленко – Голова уряду Української Народної Республіки в екзилі. Він завітав до нашої редакції і люб'язно погодився відповідати на кілька запитань.

Журналіста цікавила насамперед мета приїзду Івана Матвійовича в Україну. У відповіді прозвучало, що він приїхав до Києва на запрошення членів парламенту України і не лише задля того, щоб відвідати Батьківщину, з якою був у розлуці сорок дев'ять років, а й поінформувати народ України про діяльність Державного Центру й уряду Української Народної Республіки, нашу 72-річну працю в екзилі. Адже незабаром відбудеться передача державного центру Президентові України Л. Кравчукові.

На прохання журналіста Іван Матвійович більш детально розповів про уряд УНР. Адже для більшості з усіх нас – це є таємницею за сімома замками.

Відповідь гість розпочав з листопада 1920 р., бо події тих днів залишаться в історії нашої держави як одна з найтрагічніших дат. Саме тоді славні воїни УНР разом з урядом змушені були залишити рідну землю і піти у вигнання. Устами легендарного С. Петлюри, який став першим президентом і керівником уряду УНР у вигнанні, було виголошено слова історичної правди: «Під натиском переважаючих сил ворога та несприятливу міжнародну ситуацію ми відійшли на другу лінію наших бойових позицій <...> Боротьба нашого народу не припиняється і не припиниться, нехай вона бере нові і нові жертви, але Україна незалежною, хоче того чи не хоче Європа, таки буде».

Після двох років роботи в Польщі керівники УНР виїхали до Парижа. Частина уряду під час Другої світової війни було заарештова-

но, оскільки він не визнавав за Німеччиною права окупації і стояв на боці держав, які вели війну з Гітлером. Після війни продовжувалася робота в США. Усього ж за 72 роки існування уряду у вигнанні у нас було п'ять президентів. Перший – С. Петлюра, який загинув 66 років тому, 25 травня, від рук більшовицького агента Шелома Шварцбарта, другий – Андрій Лівіцький, потім – д-р Витвицький, передостаннім був син Андрія Лівіцького Микола. Ось уже 2 роки на цьому посту я.

Уряд складався з шістнадцяти осіб, у нас сім представництв у високорозвинутих країнах світу і там, де є українська діаспора. За час свого існування ми не взяли й цента від чужинців, хоча нас і намагалися використати різні сили задля своїх інтересів. Ми жили на пожертвування Всесвітнього об'єднання державного центру УНР. Спадщину нам залишали й ті, хто вирішив своє життя присвятити здобуттю Україною незалежності, проте не дожив до цього світлого дня.

Наступним журналіста цікавило питання про ситуацію в Україні. Адже нині вона трохи не така, якою була рік тому. Отож яким пан Самійленко бачить даліше співробітництво між нашими сподвижниками і нинішньою Україною?

Коли С. Петлюра аналізував невдачі визвольних змагань, він із жalem підкреслював, що «українська нація не змогла зреалізувати свого державного ідеалу в 1917–1920 рр., і причиною цього було те, що українська політика не дописала української стратегії. Військові завдання проводилися без технічної бази і без жаданої зовнішньої підтримки».

Виходячи з цього досвіду, ми повинні засвоїти на майбутнє: слід надбати реальні, а не академічні симпатії серед впливових міжнародних чиновників.

Тобто, запитує журналіст, те, що уряд УНР намагався і робив протягом усього свого існування, незважаючи на нелегкі умови еміграційного життя?

Так, Іван Матвійович погодився і продовжив, що вони багато робили для того, щоб світ знав правду про Україну і про все це незабаром відзвітують перед українським народом. Але нам треба пам'ятати не лише минуле, а й думати про майбутнє нашої держави. І в цьому питанні ми стоїмо перед великим випробуванням. Передові країни світу, і в першу чергу Америка, хочуть знати, якої України ми бажаємо. Вони хочуть знати, чи український народ може сам собою керувати, тримати стабільний мир і прогрес не лише у своїй державі, а й на Сході Європи, відігравати позитивну роль у Середземноморському басейні. Для цього Україна повинна мати добре опрацьовану й далекоглядну зовнішню стратегію й політику.

Свою роль у цьому має відіграти й преса. Бо хоча українська еміграція, наприклад у США, зробила дуже багато для популяризації України, але все ж таки не зуміла поставити себе на належну висоту, не здобула належного впливу на урядову та іншу пресу Америки. Правда, останнім часом на сторінках провідних видань США вже здобули певне місце українські вчені й політологи, професори Р. Шпорлюк, Б. Боцюрків та І. Каменецький. І не забуваймо, що захо-

вана і спотворена ворогом правда про Україну стає отрутою, яка працює на користь наших антисимпатиків.

На закінчення інтерв'ю у pana Самійленка запитали: оскільки він визнає Україну незалежною державою, то що чекає уряд УНР в екзилі?

У відповіді чітко прозвучало, що уряд перестав діяти як державна інституція і тепер уже разом з вільною Україною включиться у змаги за розбудову української державності. Дуже скоро буде представлений план, як це робитимуть. Але він вже зараз може сказати, що в зовнішньополітичній діяльності використовуватимуть своїх людей, які обіймають поважні посади в багатьох державних інституціях країн для впливу на уряди, допомагатимуть у створенні амбасад і мають на меті об'єднати всі сили на терені розбудови незалежної України.

Вище йшлося про Шевченківське свято «В сім'ї вольній, новій» на Чернігівщині, у роботі якого взяв участь й І. Самійленко. Широко про нього написала «Літературна Україна». Прогляньмо і цю публікацію, аби відчуті ті ж зворушливі моменти, які пережив на рідній землі поважний гість із Америки. До того ж, думки, які там звучали у виступах, не тільки не втратили своєї актуальності, а й набули нині особливої гостроти і злободенності.

Свято розпочалося й тривало в Седневі. За словами Президента України Л. Кравчука, перше таке величне вшанування Т. Шевченка після відновлення незалежності України переросло у нову, державну якість. Так уже склалося і триватиме, мабуть, ще довго: не тільки вшануємо свого генія, а з його ім'ям творимо Україну, пробуджуємо винищене й приспане національне чуття, усвідомлення якого ми роду-племені. Думається, віднині президент, вищі урядовці від Києва і далі вважатимуть своїм обов'язком (краще б внутрішньою потребою) брати участь в Шевченківських урочистостях, а відтак і ближче спілкуватися з людьми.

Урочистості тривали й у Новгороді-Сіверському, де також лунали поетичне слово і щира українська пісня, а тоді в селі Черниш відкрили пам'ятник Т. Шевченку, гостей стрічали в Качанівці, на Прилуччині, в Іржавці, Іваниці, Ічні, інших місцевостях Чернігівщини, де торував стежки Тарас Григорович, і свято дісталось древнього Чернігова.

Збирає гостей Чернігів, вабить пам'ятниками давнини, чарує незорими роздоллями. Усамітнився поет із США Богдан Бойчук. Є місця і хвилини, коли настає така потреба. Тільки спілкуючись наодинці, можна відчуті глибини віків і красу. Ще поїду по Україні, хочу побачити її всю, ділиться думкою. На люди він вийшов з книжкою «Третя осінь», щойно виданою «Дніпром». Пройшов кілька поетичних «Молитов». Та як не згадати рядки із «стонів» Шевченка: «Його віками обтинали в стонах і не дозволяли, щоби втілювався в форму. Але він ріс в серцях людей і обвивав голубо-жовтою надією їх рани».

Милуємося нев'янучою витинанкою «Мальовнича Україна». Знайомимося з оселею М. Коцюбинського, вшануємо його пам'ять, також Л. Глібова та О. Марковича на Болдиній горі. Збираються біля

театру чернігівці. На цей майдан ступав Тарас Шевченко, спинявся у готелі «Царград», ходив Шляховою до Валу, церкви святої Катерини. У пам'ять про це і назвали вулицю його ім'ям. Пережила вона й лихоліття війни, але ж ветеранам, учорашнім партизанам забракло сміливості відстояти цю назву, коли місцеві кремлівські підголоски перейменували її на Леніна, а згодом майже впоперек перегородили відповідним похмурим монументом. Питання це порушив на зустрічі з представником Президента на Чернігівщині В. Мельничуком Олекса Ющенко. Питання сколихнуло і гостей, і чернігівців, бо пов'язалося із гідним увічненням пам'яті Шевченка. Не погодилися письменники з розмірковуванням В. Мельничука щодо збереження таких мистецьких цінностей – лукава думка, звісно, поширюється з самого Києва. За такою логікою жодний пам'ятник від столиці до райцентру не може бути знесений.

Скажіть, де ставлять постать Христа, а біля нього Пілата? Чи може бути поруч Шевченка кат України, – заперечує Г. Петрук-Попик.

Ні, не зійтися їм на одній дорозі, на нашій землі. І зробимо це ми, а не лишаймо у спадок дітям. Чи не звідси йде наше сповільнене оновлення?

Ще схвилювало. 22 травня ніжинське товариство «Просвіта» організувало вечір Шевченкової поезії. Були видрукувані афіші, але ж на автобусних зупинках за наказом начальника комунгоспу В. Шимка їх було зірвано. Думається, роль господарника тут суто виконавча. В усьому обіцяно розібратися.

Рано, ой рано ще тішитись-танцювати, можливо, і свято наше, одержане в спадок з пропагандистським наголосом, не час ще називати «В сім'ї вольній, новій».

«Якби я знала, що це свято “В сім'ї вольній, новій”, я би ніколи сюди не приїхала, – ділилася думками й почуттями в колі гостей свята Ліна Костенко. – Не бачу ще сім'ї вольної, не бачу сім'ї нової. Мені дуже страшно. В мені як в українці з журбою радість обнялась. Трохи вірю – може, вже Україна незалежна? А потім думаю, Боже, чи не є це, як у Шевченка: німець каже, ви могили. “Моголи, моголи!” А тепер нам скажуть: ви незалежні. “Незалежні! Незалежні!” І ось ми вже танцюємо, радіємо. Зробимо так, щоб нас не ошукали ще раз <...> Знаєте, де я сьогодні була? В єдиній українській школі Чернігова <...> А будиночок Лизогуба зруйнували саме тут. Україна гине, а ми танцюємо. Щаслива, що бачу людей веселих, радісних. Але, як нудний письменник, я аналізую, в мене душа болить...

Так, заждалися ми волі. Ще не сповна у неї віримо. Та й у житті ще доволі такого, що будить зневіру».

«Пригадую, кілька років тому, живучи у вигнанні, спостерігав мовчазну демонстрацію українців у США за незалежність, – розповідає угорський письменник Чалог Жолтю. – Бідні, думав, це буде років через сто».

«Завжди вірила у вільну Україну, але ж казала: це станеться не за мого життя, – зізналася професор історії Мар'яна Рубчак. – Справді, часом за щасливим збігом випадковостей нуртують неблаганні зако-

ни історії. Змін стільки, що й не мріялося. Думається про відродження українства в Україні, зростають національні нурти в діаспорі. Бачу це навіть по своїй онучечці Устині. Поспілкувавшись з селянами, переконалася, що вони не такі вже затуркані, інтелігентніші, ніж уявлялося. Живе в народі культ матері, піднесений Шевченком, проте, вчувається, жіноцтво ще не сповна впливає на суспільне життя. До речі, і на святі переважають чоловіки, а до президії урочистостей і до слова в Чернігові не було запрошено жодної жінки».

«Кожен українець, де б він не жив, мусить сьогодні запитати себе, що зробив, аби виконати заповіт Шевченка, – зауважив Осип Зінкевич, директор видавництва “Смолоскип” ім. В. Симоненка (США). – Досі народжуються діти в Чорнобильській зоні. Досі... Та що там казати, куди не кинь, роботи по вінця. Завтра їду до Чорнобиля, спробую довершити справу в Іллінцях з переселенням молодого подружжя Карасюків».

Ніби все сказано про Шевченка, але мові про нього немає кінця. А може, тільки починається.

«З Шевченком ми – народ, нація. Без нього – населення, – відкриває урочистість у вицерт вивопненому залі театру ім. Т.Г. Шевченка в Чернігові поет Станіслав Реп'ях. – Сьогодні нам треба менше пафосу, більше реалізму, менше патріотичного постукування в груди, більше критичного погляду на себе. Пам'ятником Шевченкові має стати квітуха Україна».

Кожен час, кожна подія, а надто така подія, як наша незалежність, дає нам можливість сповна осягнути Шевченка. Є митці, яких така система або приймає, або відкидає. Шевченка не можна було ані прийняти повністю, ані відкинути – наголосив В. Забаштанський.

Кожна система намагалась якось прилаштувати його для себе. Накинути на нього свій кожух. А він розпростував плечі, і все лізло по швах. Читаєш Шевченка, і щоразу вражають його глибини.

Звернувся до громади президент ТОУК Юрій Москаль. А мовив речі прості, як правда: треба працювати, і на знак того навіть підсмикнув рукави. За віршем М. Вінграновського – роздум Богдана Рубчака, за ним Пилип Вакуленко з Австралії, Євген Дудар, Осип Зінкевич; мов звеличуючи талант Шевченка, його хист і любов до України, лунає голос Євгенії Мірошниченко, співає Чернігівський український народний хор, гопак і знаменитий козацький «Повзунець» виконує ансамбль танцю України ім. Павла Вірського, ще співають А. Солов'яненко, В. Зінкевич, В. Нечепя, читає Шевченка Анастолій Паламаренко.

На пам'ять про торжество І. Самійленко фотографувався з талановитими українцями та із земляками від землі й верстага.

А тепер прошу ознайомитися зі спогадами самого Івана Матвійовича. Він їх назвав «Перша і, може, остання зустріч з Україною». Опублікувала їх газета «Свобода» у номерах 87–89 за 1997 р. Даю цю публікацію майже без скорочень і коментарів.

Він пише: «Невдовзі після проголошення незалежності України і дотепер я відбув п'ять поїздок в Україну. Чотири з них у справах

Уряду УНР в екзилі та за викликом Уряду Верховної Ради України. П'ята поїздка носила, головним чином, приватний характер. При вступі я хотів би бодай коротко зупинитись на моїй першій подорожі, яка відбулася в травні 1992 р. Вступив я на землю моєї кровної Батьківщини після 49 років перебування на чужині. Немає слів, щоб передати глибину моїх переживань і почувань – напишу пізніше в деталях, якщо час мені дозволить. Скажу лише одно: я побачив і відчув мою споконвічну Батьківщину зовсім іншою, ніж я сподівався і знав її 49 років тому. Вона ґрунтовно змінилася.

Моє стародавнє місто Прилуки (раніше Полтавської губернії, а тепер Чернігівської області) вперше згадується в “Поученні” Володимира Мономаха. Розташоване воно на звороті ріки Удай. Від 1516 до 1781 рр. Прилуки були центром Прилуцького козацького полку. В часи Богдана Хмельницького Прилуцький полк рішуче стояв в боротьбі проти польсько-шляхетських гнобителів, а в часи війни з Московією 1708–09 рр. – по стороні гетьмана Івана Мазепи. Прилуки і Прилуччина були центром Гетьманської України. Сліди пам'ятних ознак, зокрема розлогих козацьких могил, є свідком тих героїчних і грізних часів. Колись типово українське – веселе й мальовниче місто втратило свою національну самобутність.

Сіра й понура большевицька окупаційна казенщина з обов'язковим пам'ятником “вождя Леніна” окутала його <...> Після короткої зупинки в Прилуках за 10 хвилин їзди автoм я опинився в моєму рідному селі Валках. Питаю: “Де ми є?” – “У Вашому селі Валках”, – в один голос відповідають мені представники міста, повіту і самого села Валок. “Ні! Це не Валки!” – я знову наполягаю. “Не вірите? Зараз переконаєтесь, що це дійсно Валки”, – чую цю саму ж відповідь. Везуть мене до нового цвинтаря (на т. зв. “Піски”) до могили моєї мами – мучениці Ольги, яку добрі люди нелегально викрали з табору смерті далекої півночі (Лепша) і привезли її в хоч і рідну, але не свою Україну – у Донбас. Там прожила вона нелегально, без паспорту, аж до самої хрущовщини. Поховали її далекі родичі і односельчани, згідно з її заповітом, за християнським звичаєм, поставили хрест і загорожу. Біля могили я застав багато людей. Інші поспішали з усіх кінців, щоб привітати земляка – гостя з-за океану. Після складання квітів на могилу мене було запрошено на гостинне прийняття, яке було, очевидно, заряджене по телефону з Києва.

Останнім кроком моєї подорожі була візита до мого місця народження, або, як сказав фігурально член Президії Верховної Ради М. Гришко, місця, де “закопано мій пуп”. Прибувши до цієї зовсім невпізнаної і голої землі, я не знайшов там ні хати, де я народився, ні жодної будови, ні навіть одної деревини з великого саду, березини, дубини і нашого ставка. Зникли там і сліди козачого цвинтаря, де похований полковник Чайка з його козаками, що загинули в боях з ген. Меншиковим. Не знайшов я і пня великого дуба й каплиці, де не раз зупинявся у нашого прадіда Петра, дорогою з Прилук до Галагана, Т. Шевченко. Як переказують, він писав на тім пні поему “Кавказ”. Зникла недалеко від нас і церква, де мене христили. Лише поба-

чив на правому березі річки Удай скелетони бань і руїни – гордості і шедевру Православної Церкви України – Густинського монастиря.

Ніхто мене там, в колишньому рідному гнізді, тепер не зустрів. Колись велику і шановану родину смертельний і неблаганний гураган озвірілої большевицької злочинної босоти в одну фатальну ніч вирвав з корінням і вивіз в далеку північ на повільну смерть. Загинули невтомні трудівники – сіль козачого стану українського села. Стану, який перебуватиме довгі роки, щоб заступити його. І так я розпрощався з Валками, а на другий день виїхав з Прилук, в глибокому і невимовному смутку, до Києва.

В дорозі депутат ВР Михайло Гришко, намагаючись відпружити мій настрій, сказав мені: “Ми розуміємо Вас, але зрозумійте і Ви тих, що зустрічали Вас. Майже все доросле населення спішило до могили Вашої мами, щоб побачити і привітати Вас. Коли б місцева влада скликала загальні збори села, то ледве третина прийшла б тих, що зустрічали Вас вчора. Вони розуміють і шанують Вас”. І, дійсно, – це правда. Я бачив біля могили мами і тих, що рились у землю на своїхгородах. Побачивши нас уже в дорозі, вони кидали свої лопати і бігли, захекуючись, щоб привітати гостей... А прощаючись, просили: “Не забувайте, приїжджайте ще до нас!” І дійсно, згадуючи все це, мені стало легше на душі. Хоч мене й не зустрічали мої рідні по крові, їх уже нема. Але зустрічали і палко вітали мої рідні односельчани-земляки. Зовнішньо – на вигляд, вони бідні матеріально, знесилені журбою і працею тяжкою; роздерті постійною непевністю і сумнівом у завтрашній день, але в глибині їхніх очей помітив проблюски чогось нового – вічної надії на краще майбутнє.

Пізніше я отримав з Києва статтю п. з. “Сумно”, надруковану в газеті НРУ “Час-Тайм”. Автор цієї статті Степан Філіпчук подорожував з нами в Прилуки і Валки. Тут варто, бодай коротко, зацитувати дещо з цієї статті, щоб зрозуміти бачення і оцінку моєї подорожі репортером, що прожив усе своє свідоме життя під советським режимом. Ось що він пише: “В останній розмові по телефону, коли І. Самійленко виїздив з України, в його голосі відчувся сум і тривога. Його тут гарно прийняли земляки. Та й офіційні служби, як останнього прем’єр-міністра УНР в екзилі. Він тут був оточений увагою властей. Я не запитав його – чому, але тут подумалося: чому такий українець з українців має їхати за океани від рідної землі? Чому він там громадянином, а тут громадянства не має? Чому там його син розбудовує державу США, а тут свого таланту не прикладає? Чому українець-патріот, над яким несправедливо познущалися, ще й тепер у суверенній і незалежній Україні гірше почуваться й менше прав має, ніж той, хто над ним знущався і нищив цвіт України? А дехто живе в Україні й ненавидить її мову, культуру, лиш ковбаси і сала багато хоче, прагне побільше поїздити за кордоном, вкласти туди накрадені гроші. Тож, мабуть, поки керівники влади і політичні партії не будуть водночас і патріотами України – чекати від них добре не варто”. Про це він палко апелює до керівників держави і виборців України. Про це кожному

з нас, українців, треба знати, що будувати незалежну Україну в співпраці з ворогами її – це самообман.

Еміграційний життєвий досвід болюче показав, як тяжко жити “безбезбачченкам” на чужині. Ми були свідомі того, що коли б Україна була незалежною і респектованою державою у світі, то ми б і наше суцце й майбутнє покоління почували б себе більше респектованими в країнах нашого поселення. Більше того, у годину потреби наш голос у світі в оборону України, як і в оборону Україною нас, мав би далеко більшу силу й ефект. Сьогодні ми вже маємо таку Україну. Вона ще в процесі тяжкого і болючого росту, ще зазнає явних і тайних ворожих підступів і диверсій. Тому сьогодні Україна потребує, може, більше, ніж будь-коли, нашої всебічної допомоги, зокрема духової. А це може бути лише тоді, коли ми і вони станемо нероздільною єдністю. Живий контакт є конечний. Отже, їдьмо в Україну, не лише самі, а разом з своїми дітьми і внуками. Нехай вони зрозуміють Україну не лише після наших академічних розповідей, а з першої руки – своїми очима і душою. Навчимо їх: “Свою Україну любіть. Любіть її во время лютє. За неї Господо моліть”, – як кликав нас Т. Шевченко. Пишу про це після власного досвіду, коли в червні і липні 1995 р. я з дружиною, нашими дітьми і внуками мали родинну подорож в Україну. Для всіх їх це була перша зустріч і знайомство з нею. Відвідини місць нашого народження, складання квітів на могили рідних, зустріч і знайомство з земляками. Далі – подорож по Дніпру та Тарасової могили і його музею в Каневі. Поїздка до розкопів Трипільської культури і музею. Огляд культурних, релігійних та історичних центрів Києва. Знайомство з киянами, зокрема молоддю, і накінець, зустріч зі прийняття ближчих і дальших родичів, які приїхали з усіх куточків України. З подивом і захопленням вони сприймали все. Вони не лише побачили нашу давню культуру й цивілізацію, але й руїни її, заподіяні окупантом. Більше того, вони переконалися, хто і чого розірвав наш родинні ниточки, які в’язали нас віками. Для них це була велика школа самопізнання й самоусвідомлення.

В кінцевій частині цієї статті коротко зупинюся на останній моїй подорожі в Україну в серпні 1996 р. Виїхав я в Київ після запрошення Уряду України як гість, на відзначення п’ятої річниці незалежності України. Як відомо, напередодні цього історичного ювілею український народ, нарешті, був обдарований новою Конституцією України. Це тяжка, але велика перемога національно-демократичних сил в запеклій боротьбі з силами московсько-большевицької орієнтації. І саме тому урочистість п’ятирічного ювілею незалежності України мала надзвичайно тріумфальний характер. О четвертій годині по полудні 23 серпня 1996 р. багатотисячна зала оновленого Палацу культури “Україна” вщерть була виповнена гостями з усієї України, представниками країн світу та міжнародних організацій.

Почесний стіл був обсаджений членами уряду і Президії ВР України. Ключову доповідь виголосив Президент України Л. Кучма. “Україна є і буде віднині і назавжди!” – під бурю аплодисментів заявив він. У новій Конституції України він бачить прообраз нової

України, а одночасно й нової української людини. У ній український народ отримав чітку відповідь, що ми будемо і куди ідемо. А “будуємо ми суверенну і незалежну державу, у якій людина, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою суспільною цінністю”. Президент Кучма кликав український народ до пізнання своєї трагічної історії від давніх княжих часів, гетьманської доби і пізніше її руїни та найстрашнішої епохи тоталітарної большевицької тиранії, яка “знищила мільйони своїх громадян, свою інтелігенцію, згноїла і задушила по таборах найпрацьовитіших трудівників села”. Згадуючи ці нечувані в історії злочини, Президент Кучма закликав присутніх урочистого зібрання “оглянутись на наше минуле і вшанувати хвилиною мовчанки і скорботи пам’ять десятків мільйонів співвітчизників, життям яких вимощена страдницька дорога українського народу до волі”. Тяжко передати словами те глибоко хвилююче почуття, коли багатотисячне зібрання на залі, всі, як один, піднявшись і схиливши голови, вшанували пам’ять жертв большевицької тиранії. Стояв і я, огорнутий споминами, які відкрили мої болючі рани минулого і пережитого. Одночасно відчув там же щось нове, про що я мріяв все своє життя, а це категоричний голос осуду цього народобивчого режиму, його творців і виконавців – голос з уст Президента уже вільної і незалежної української держави.

Приємно було почути і заклик Президента України до українського народу: “Навчитися розглядати українську історію під кутом зору історичної спадкоємності, тягlosti, віддати належне й Українській Народній Республіці”. Цим самим він рішуче перекреслив сфальшовану Москвою історіографію України, поставив її на ґрунт наукової схеми Михайла Грушевського. Він також не оминув і того відрядного факту, що за п’ять років існування незалежної України вона не мала громадських конфліктів. “І не буде, – підкреслив він, – бо ж суспільство, орієнтоване на трудову власність, потребує миру і стабільності в державі”.

На цьому місці варто пригадати судження провідного вченого з Інституту Європи Російської академії наук Д.Є. Фурмана, який сказав, що в політичному аспекті, аспекті побудови демократії “менший брат” виявився більш “талановитим”, ніж “старший” – факт, який, очевидно, дотепер не дійшов повністю до свідомости росіян.

Тепер пару слів про урочистий концерт в палаці “Україна”. Пролог цього концерту багатозначний: “Ми тут були і ми тут є, в Україні нам судилось жити, По Божій волі наше житіє. На цій землі засіяне на жито”. Концерт був високопатріотичний і в усіх відношеннях імпазантний, виконаний народними артистами з усіх земель соборної України. Усе ж не обійшлося без антиукраїнського вчинку народного артиста Росії і України Йосифа Кобзона, який свого часу виспівував на манер Солженіцина і Горбачова стару пісеньку “Зачем нам, братци, отделяться, зачем резать по живом”. Тепер же, на цьому святочному концерті, він дозволив собі затягнути сльозливу пісеньку про “кордони між ньенькою Україною і матушкою Росією”. То була політична провокація. Зустріли її в залі шквалом свисту і громовитим

“Ганьба!” Залишається лише одне питання: хто пустив на сцену Коб-зона.

Важливо тут відзначити, що після прийняття нової Конституції України народ більше повірив у зміни на краще. Мимоволі пригадуєш один із повчальних моментів історії Америки, коли в день прийняття Конституції ЗСА величезна юрба народу, зібравшись біля Ратуші Незалежності у Філадельфії, запитала у Бенджаміна Франкліна, який буде конституційний устрій – республіканський чи монархічний, то він відповів: “Республіканський, якщо ви його утримаєте”. А потім додав: “Пам’ятайте, що відповідальність за успіх американської Конституції знаходиться в руках народу”. Цим самим він попередив, що республіканська система впаде лише тоді, коли народ Америки зречеться своєї відповідальності за дотримання республіканських принципів, себто демократичної Конституції ЗСА.

Осторога Франкліна ще більш актуальною є для нас, українців, коли в українському парламенті група лівих відмовилась присягати новій Конституції України, а з’їзд комуністів ухвалив вважати КПУ правонаступницею КПУ в складі КПСС. Але найбільш сумним і небезпечним є те, що жодного депутата цієї групи не відкликано з Верховної Ради. Виборці мовчать! І це тоді, коли український народ уже виборов свою нову Конституцію. Він отримав повне законне право на вільну думку, вільний голос, вільну участь в національно-демократичному русі і в голосуванні. Отже, час уже давно назрів для національно-демократичних сил перейти від слів до практичного діла. Дістатись до кожної громади України, до кожного громадянина, понести до них наші ідеї і наші пляни. Інакше ми знову зазнаємо непоправних втрат. Пам’ятаймо, що жодними деклараціями, ухвалами і навіть конституціями української народоправної держави ми не збудуємо».

На щастя, Івану Матвійовичу ще поталанило побувати в рідних краях. У двох номерах часопису «Свобода» за 1992 р. він друкує свої роздуми «Віра в щасливе майбутнє». Прочитаймо ці безцінні враження. Він пише, що «у зв’язку з рішенням березневої сесії Української Національної Ради ц. р. про передачу повноважень ДЦ УНР в екзилі теперішній владі незалежної України, моя урядова подорож в Україну мала такі головні цілі: 1) поінформувати суверена України – український народ про діяльність уряду УНР на чужині; 2) популяризувати ідеї Симона Петлюри та його боротьбу за волю і державну незалежність України у зв’язку з його 66 річницею трагічної смерті в Парижі; 3) дістати з першої руки інформації про сучасний стан в Україні».

Але заки перейти до основної теми, варто тут відзначити деякі особливості, які мали певний вплив на характер і мою діяльність в Україні. Перше – це те, що то була моя перша подорож після 49-літнього перебування на чужині. Друге, що ця подорож сталася після запрошення провідних членів Верховної Ради України, які заопікувались від імені цієї високої установи моїм двотижневим перебуванням в Україні, і третє – це ті непередбачені події, що дещо змінили плани моєї діяльності в Україні.

Тут я маю на увазі триденне Міжнародне Шевченківське літературно-мистецьке свято “В сім’ї вольній, новій”, яке розпочалося на другий день мого приїзду до Києва. А друге – це “Свято Києва”, що відбувалося перед моїм від’їздом з України. Це свято, присвячене 1510-ій річниці заснування вкраїнського Єрусалиму – Києва, яке відбувалося в першу річницю державної незалежності України. Ці свята, як уже сказано вище, хоч дещо і змінили мої плани діяльності в Україні, але натомість дали мені унікальну можливість побачити т. зв. провінцію України, зокрема Чернігівщину, та зустрінути і познайомитись не лише з провідною верхівкою української інтелігенції, проводом України і преси, але й зустрінутись з т. зв. “простолодієм” українського народу, побачити українське мистецтво, почути українську народну пісню і музику, відчутти дух відродження української нації.

Згадане свято, учасником якого я мав нагоду бути, – пише Іван Матвійович, – є частиною загального пляну стратегічної політики у гуманістичній сфері України, яка лягла в основу діяльності недавнствореної Державної Думи, очоленої Миколою Жулинським – державним радником Президента Кравчука з питань гуманітарної політики”. У святкуванні свята Шевченка, за словами М. Жулинського, буде робитись все можливе, аби поставити провідником ідеї національного відродження велике ім’я Т. Шевченка, подібно, як у німців є Гете.

Відзначення Дня Києва ставить за мету, також за словами Жулинського, – “звільнитися від нав’язаних імперією стереотипів, показати, що український народ має власну тисячолітню історію своєї держави, права, культури”. Що київський період – Київська Русь, є основа української державности, що та київська держава є твором однієї народности – українсько-руської, яка відзначається демократичністю своїх державницьких форм, у відміну пізніше сформованого Володимиро-московського князівства, оснований на династичній формі управління.

У День Києва столиця виглядала святочно і велично. Напередодні цього дня відбувались вечірні концерти, а в театрі опери і балету ім. Т. Шевченка улаштовано спеціальний концерт, на який був запрошений як почесний гість і голова уряду УНР в екзилі. У день цього свята 27 найкращих хорових і танцювальних колективів України виступали в різних центрах Києва. Їх програма, що відображала козацькі традиції епохи гетьманщини, чарувала до краю незчисленну масу ентузіастично захоплених глядачів. Київ святкував свій історичний день народження в умовах довгоочікуваної волі.

Кілька слів про Міжнародне Шевченківське свято, яке відбувалося в цьому році в найбільш “обжитій” Тарасом Чернігівській землі. Тяжко передати масовість цього свята, ентузіязм і гостинне прийняття чернігівцями тисячі гостей з усієї України та членів чужоземних делегацій, що прибули на це свято. Уже на самому кордоні цієї області гостей зустріла в різнокольорових українських строях хлібом і сіллю чернігівська молодь, яка потім супроводила гостей з піснями і

танцями і музикою на катерах по широкій і мальовничій берегами ріки Десни.

Зустрів Чернігів гостей багатолюдно і тріумфально. Після покладення квітів до пам'ятника Тарасові Шевченку на історичному Валі, о год. 6-й вечора відбулося урочисте відкриття Міжнародного Шевченківського свята. Програма була чудова і різноманітна. Ключову привітальну промову виголосив Президент Кравчук. На другий день гості і мистецькі колективи від'їхали слідами Т. Шевченка: Чернігів – Ніжин – Прилуки; Чернігів – Козелець – Бобровиця; Городня – Ріпки – Н. Сіверський та інші напрямки. Передостанній день свят, урочистий вечір-концерт і пресова конференція. У той час моє святкування перервалося виїздом до Києва. Там я мав виголосити промову в радіо, присвячено 66-й річниці трагічної смерті Симона Петлюри. Повернувшись до Чернігова, я виголосив промову на тему: “Петлюра і ДЦ УНР” на обіді мистців і письменників. Там я дав два радіові і одне пресове інтерв'ю».

«Перебуваючи три дні на Чернігівщині, я, – пише Іван Матвійович, – мав нагоду зустрінутись і говорити з селянами околиць Чернігова, Седнева і села Павла Тичини – Піски. Ця зустріч уможливила робити висновки, що село має що їсти, бо тут виручає родинна господарка, але бракує грошей і немає що купити. Село, принаймні в цих околицях, переживає економічну і психологічну кризу – куди прямувати? До приватної господарки чи далі лишатись в колгоспному ярмі? Чув часті голоси: “Нас вже два рази обдурили – перший раз у 20-х рр., другий – в 30-х, а чи не є це для нас третя ‘ловушка’?”

Потрібна вирізна і рішуча політика перебудови нового села. Мало говорити, що землю можна брати в приватне користування. До землі потрібна тяглова сила, реманент, посівний матеріал, потрібні гроші і провід, а цього бракує. Знищено традиції приватного господарювання і господаря землі. Зліквідовану середню клясу хлібороба-трудівника, цебто провідну верству села. Її заступила нова советська непродуктивна каста: голови колгоспів, бригадири, члени управи, комірники і недавні партійні організатори. Їм потрібна не приватизація землі і вільний ринок. Багатьом із них потрібні колгоспи».

«Оглядаючи Чернігівський історичний музей, бачимо багато фрагментів експозиції, присвячених “бойовій силі” Чернігівщини: портрети червоних Антонова-Овсієнка, Дибенка, Ю. Коцюбинського, Кирпоноса, Примакова і подібних їм, але жодного портрета немає із тих, що боролись за волю України, не кажучи вже про епоху УНР. Бачив я і відділ “героїчної індустріалізації України”, в центрі якої пишасться величний портрет тирана України – Сталіна. Про народовбивчий голод, жажливі терор, розстріл і зсилки на смертельну каторгу – ні слова. Все це викликало у глядачів гнів і обурення. Розгублений директор музею запевнив, що наступний раз, мовляв, ви побачите зміни в цьому музеї».

«На урочистому вечорі-бенкеті (т. зв. вечорницях), присвяченому закінченню Міжнародного Шевченківського свята, програма була до краю захопливою. Багато гумору і оплесків. Раптом у багатолюдній

залі залунав сильний голос перестороги. Говорила славна поетеса Ліна Костенко. “Чи не зарано ми упоєні перемоگوю”, – говорила вона. Вона закликала до усвідомлення серйозності нашого часу, повного несподіванок і небезпеки, який вимагає від усіх нас тяжкої праці, посвяти, прозорливості і відваги. Ворог України не спить, навпаки, він хоче приспати нас <...> Слова Ліни Костенко потім були предметом серйозних розмов між учасниками бенкету.

Третьою по черзі подією моєї подорожі в Україну були відвідини мого родинного гнізда в с. Валках поблизу стародавнього княжого м. Прилуки. Це була глибокоемоційна і драматична подія в моєму житті. Я приніс туди, після п'ятдесятирічної розлуки і з далекого краю, низький поклін і квіти на могилу – святу могилу – моєї рідної мами – мучениці Ольги. Майже все, що стояло на ногах у той дощовий день, спішило назустріч, щоб привітати мене і помолитися на могилі моєї мами Ольги. Член Президії Верховної Ради Михайло В. Гришко сказав тоді мені: “Місяць підготовки і виклик на громадські збори не мав би і половини оцих, що прийшли зустрічати Вас”. Після поминальної трапези, яку влаштували близькі покійної матері, на якій узяли участь два представники з Верховної Ради України, голови районної і міської управ і їхні заступники, разом з уповноваженим Президента Кравчука. Після чутливого і теплого прощання я залишив мої дорогі, але опустілі Валки, обіцяючи скоре побачення. Віз я з собою мої дорогі родинні скарби: останній лист, присвячений уцілілим двом синам від мами і пам'ятний альбом нашого роду. То був сумний для мене день, а водночас і радісний. Я побачив, що ворог не зламав їхньої душі, та про це іншим разом. Дорогою до Києва я в товаристві представників Верховної Ради (ВР) мав дві пам'ятні зупинки. Перша – це с. Піски – рідне село письменника Павла Тичини. Там ми оглянули багату колекцію, що зберігається в музеї ім. П. Тичини, а потім загостили до сільської резиденції відомого члена ВР і голови чорнобильської комісії Верховної Ради письменника Володимира Яворівського.

Наближалися хутко дні мого від'їзду з України, а недокінченій праці було аж забагато. Прощальні ділові розмови з народними депутатами – членами Президії ВР України Павлом Мовчаном і Лесем Танюком, інтерв'ю з представниками радіотелевізійного центру. Мав також цінну конференцію з шефом канцелярії Президента України Кравчука Миколою Г. Хоменком, який цікавився моїм вражінням про побачене в Україні та про техніку передачі повновластей УНР в екзилі демократичній владі в Києві. Однією з найбільш пам'ятних і довгих розмов була під час зустрічі з головою Державної Думи, д-ром Миколою Жулинським, який формує і планує гуманітарну політику і стратегію сучасної України. В поміч йому при Державній Думі створена 13-ти членна Колегія з найбільш кваліфікованих людей України.

Д-р Жулинський глибоко розуміє головні проблеми України, а чи не найголовнішу із них він бачить – це проблема українських кадрів. Понад 70 років він каже, що наш народ позбувся історичної пам'яті. Кадри виховувались під чужим державством. У народі відрублена під

корінь національна свідомість, почуття національної гордості, пося- на зневіра, байдужість, пасивність, позбавлено національної ідеї.

Сьогодні в Україні відбуваються глибокі процеси. Головне, на думку М. Жулинського, – це те, що компартія сьогодні виключена з політичного процесу – політичного життя. Звичайно, за його слова- ми, вона ще існує, бо закорінена глибоко в мікроелементи суспільно- го організму. Отже, стоїть питання: хто керуватиме національно- культурним розвитком України? Чи керуватиме стара комуністична та її професійна інтелігенція? Чи керуватимуть нові українські сили? І тут питання виховання української молоді. Перебуваючи короткий час в Україні, я побачив величезне національне зрушення серед укра- їнського народу. Народ живе вірою в краще завтра. Але ця віра буде рости і кріпитися лише тоді, коли буде повна віра в його провід. По- трібно, як ніколи, національна єдність і посвята для Батьківщини. Ад- же це той категоричний імператив, одна з головних передумов для розбудови і зміцнення нашої державної незалежності».

Приємно, що яксраву сторінку у взаємостосунки з головою уряду УНР в еміграції вписала й Чернігівська обласна організація «Просві- та». За словами самого Івана Матвійовича з розповіді «Низький уклін І. Мазепі», опублікованій в газеті «Свобода» 28 листопада 1992 р., у день його прибуття до Києва 15 серпня 1992 р. він одержав запро- шення від проводу Ради цього Товариства, з якими заізнався під час перебування в травні цього року в Україні. У цьому запрошенні Рада писала: «Запрошуємо Вас на козацьке свято, яке пройде 16 серпня 1992 р. в колишній гетьманській столиці Батурині».

Незважаючи на ряд важливих справ, пише пан Самійленко, які че- кали на нього в Києві та на щойно завершену подорож з Нью-Йорка до Києва, ідея цього свята в Батурині для нього була настільки захоп- ливою, що він був готовий відкласти все на світі, аби взяти участь у цій історичній події – посвяченні меморіальної плити великому геть- манові України І. Мазепі та помолитися до символічної могили з ви- соким дубовим хрестом – пам'ятником «мазепинців», які впали в не- рівних боях з військом «скаженого Петра».

«В неділю, 16 серпня, – пише він далі, – у день спеки урядове авто поспішало до Батурина, аби не спізнитись на початок святочної про- грами. На межі Київської і Чернігівської областей сталася несподіва- на, принаймні для мене, подія. Нас зустріла група батуринської моло- ді в українських кольорових одностроях, щоб привітати делегацію з Києва, і зокрема мене як голову уряду УНР в екзилі, обдарувати тра- диційним короваєм (хлібом і сіллю). Після братніх привітів ми всі ра- зом незабаром прибули до Батурина».

В околиці цього містечка на просторій, виповненій вщерть наро- дом поляні стояла ще свіжа могила з дубовим хрестом. Могилу по- ставлено в пам'ять запорозьких лицарів, що загинули в боях з мос- ковською навалою – багаточисельною армією маршала Меншикова. Вони загинули за волю України. Недалеко, поруч з могилою, у центрі гранітно-кам'яного напису була вкладена велика пам'ятна плита з си- луєтом славного гетьмана Мазепи та написом:

*...Вклонімось цій землі!
З неї черпав силу Гетьман
України Іван Мазепа,
З ім'ям якого пов'язане
Славне і трагічне
В історії Його Вітчизни.*

Впродовж 283 років на цій кров'ю политій землі стояла глуха пуста. Орди Петра I спалили, зруйнували і зрівняли з землею все, аби знищити пам'ять славної мазепинської доби та її творця – людини, яка, – як писав Володимир Сосюра, – хотіла Україні “від щирого серця добра”».

Не може забути виключну увагу і гостинність, яку вділили провід та учасники цього свята своєму землякові, гостеві з-за океану, голові уряду УНР в екзилі. Було безліч запитань, побажань, які свідчили і про надії, і про розчарування, зокрема повільністю обіцяних реформ. Учителі і студенти, у свою чергу, турбувалися браком відповідних підручників, особливо з історії України. Не менше турбує їх незгода між партіями в демократичному таборі. Безглуздий та безкінечний ріст партій витворює почуття зневіри, а одночасно й тугу за єдністю. Пригадую вибух схвалення слухачів моєї промови, коли я підкреслив думку, що Україна потребує і чекає сьогодні не партій узагалі, а партії єдиної думки і чину. Ім'я такої партії – «Вільна і Незалежна Україна».

«День глибоких вражень скінчився прощальним обідом та братньою подякою господарям незабутнього козацького свята в Батурині, – пише далі Іван Матвійович. – Знову ми в дорозі. Незабаром на горизонті замерехтів блиск золотоверхого Києва, про який вже в XI ст. західна хроніка писала як про один з найбільших і славних міст Європи. І тут же мимоволі воскресають у пам'яті події, що сталися 284 роки тому в Україні. Україна Гетьмана Івана Мазепи повстає проти насилля і сваволі московських царів. Розлютований Петро I прибуває 5 листопада 1708 р. до міста Глухова. Сім днів пізніше, 12 листопада, гетьмана І. Мазепу було піддано церковному прокляттю. Того ж дня в Москві патріарх Степан Яворський проголосив також прокляття і по всій московській імперії.

Советська Москва зробила в свою чергу все, аби стерти з лица землі ім'я “зрадника”, як вона прозвала І. Мазепу та мазепинців взагалі. Зробила за те, що він був видатною, великої державницької візії постаттю України.

Та події рухаються вперед. Вони ще не скінчилися. У річницю проголошення державної незалежності України 24 серпня 1992 р., у соборі св. Софії відправляється урочиста служба Божа но чолі з Патріархом Києва і всієї України Мстиславом. Присутній Президент України Л. Кравчук і державний провід України. І тут же проголошується Українською Автокефальною Церквою зняття прокляття Гетьманові І. Мазепі, накинене російським царем і Російською Православною Церквою. І. Мазепа повернувся в Україну. Він – герой і ве-

ликий державник, як сказав Президент Л. Кравчук, що уже зайняв належне йому місце в історії українського народу», – такими словами завершує публікацію І. Самійленко.

Про відродження правди історії України розповів читачам цього ж часопису Іван Матвійович після відкриття музею Трипільської культури. Урочистості з цієї нагоди відбулися в середу, 19 серпня. Іван Матвійович одержав на них запрошення від представників Державної Думи та міської ради Києва. Разом з головою Академічної Ради уряду УНР в екзилі Любомиром Винарем він виїхав з урядовою делегацією в околицю с. Халеп'я.

У публікації він розповідає про святочно удекорований будинок музею, біля якого їх зустрів гурт місцевих провідників і привітав традиційним хлібом і сіллю, переданим на руки голові уряду УНР в екзилі, тобто Самійленку, гостеві з-за океану. Далі, після привітів, була представлена чудова мистецька програма з українських пісень і танців.

Після закінчення цього прийняття відкрились двері для огляду музею. Оглядаючи професійно уряджені унікальні експонати цього музею, згадаєте, що говорив Ярослав Мудрий: «Звідки почалася наша земля?» Тут ви побачите пам'ятки Трипільської культури, розкопані великим ученим-археологом В. Хвойкою. Побачите культуру кам'яної, бронзової і металеві доби, яка відображає життя наших доісторичних предків, що жили за 3–2 тис. років до нашої ери в басейні середнього Дніпра. Закінчилася ця пам'ятна подорож чудовим і надзвичайно гостинним прийняттям в селі Халеп'я, в оселі родини Жиленків, відомого серед української еліти подружжя, зокрема поетеси Ірини Жиленко. «Це була тепла, чудова, братня зустріч, яка супроводжувалася чарівними українським піснями – солов'їним голосом полонила нас видатна співачка Діана Петриненко. Ці пісні і ця зустріч була дійсним даром, особливо для мене – у день Великого свята Спаса і в день мого народження», – нотує Іван Матвійович.

Друга частина публікації приурочена засіданню комісії в справі дослідження голодомору 1932–1933 рр. в Україні, в якій пан Самійленко взяв участь, та книзі «Голод 32–33». Комісія працювала з рамени Всесвітнього форуму українців. Наради відбувались у приміщеннях музею Т. Шевченка за участю близько ста осіб, представників з різних областей України.

Минули десятиліття безмовства, пише Іван Матвійович, про всенародну трагедію 1932–33 р. в Україні. Лише в 1991 р. Україна почала голосно говорити про цей нечуваний злочин. На екранах з'явився фільм про голод. Вийшла у світ перша унікальна книга «Голод 33», яка оприлюднила страшну правду.

Книга великого формату, обсягом 582 стр. містить у собі одну тисячу свідчень ще живих людей з різних областей України. Упорядниками цієї монументальної книги є подружжя – Лідія Коваленко і Володимир Маняк, який загинув цього року в автомобільній катастрофі. Ця книга присвячена пам'яті мільйонів українських селян, які загинули від комуно-большевицького голоду 1932–33 рр. Вона також при-

свячена пам'яті тисяч українських сіл, хуторів, які щезли з лиця землі після найбільшої з трагедій ХХ ст.

Свідчення в книзі «Голод 33» містять в собі неоціненну вартість. Вони виразно доводять, що голод в Україні був заздалегідь запланований. Тобто, московський режим задушив насмерть, як стверджують демографічні обчислення, сім мільйонів двісті тисяч селян в Україні.

«Промовці панелі, – пише І. Самійленко, – підкреслювали необхідність форсувати акцію збирання свідчень і дослідження голоду взагалі. Вони говорили про факти знищення засекречених архівних матеріалів про голод та про перешкоди праці комісії на місцях.

Після ділових дискусій та глибокого занепокоєння повільністю та перешкодами в дальшому дослідженні голоду члени комісії ухвалили ряд постанов. Подаємо деякі з них, а саме:

Прискорити дальше дослідження голоду, використовуючи ще живих свідків та документи в архівах. Домагатися від Верховної Ради і уряду України офіційного визнання та підтримки цієї комісії. Домагатися включення теми голодового геноциду в шкільні програми. Повернути, як писав В. Хомяк, українському народові історію, а історії – правду. Підготувати належну акцію перед ООН та іншими організаціями про визнання голоду 1932–33 рр. як злочину проти людства. Запланувати акцію побудови всенационального Пам'ятника Жертвам Голоду 1932–33 рр. і т. д.».

І. Самійленко пише, що на його долю припала активна участь у праці цієї Комісії – «як членові президії цього панелю і колишньому академічному дорадникові Конгресової Комісії у Вашингтоні в дослідженні голоду 1932–33 рр. в Україні. Моя промова була вислухана з великою увагою і загальною вдячністю. Висловлюю надію, що я й надалі буду активно співпрацювати з комісією».

«Хочу, – пише він, – ще бодай коротенько згадати про надзвичайно приємну зустріч з головним редактором популярного журналу “Україна” Анатолієм Михайленком та працівниками редакції.

Мав я також радісну і в той же час сумну подорож до рідних Прилук. Під час моїх коротких двох відвідин України я намагався робити все, щоб допомогти моїй Батьківщині твердо стати на ноги державної самостійности».

Тепер перегорнемо сторінки «Свободи» за 18 грудня 1988 р. У статті «Комуністи тужать за минулим» під рубрикою «Очима політика» газета опублікувала нотатки Івана Матвійовича з ІХ з'їзду Української Республіканської партії. «Все, що я побачив, почув і перечитав в Україні, – пише він, – створило конфліктне і невідрадне враження. Потрібно більше часу для глибшого і правдивого осмислення. Обмежусь лише тим, що було стверджено на ІХ з'їзді Української Республіканської партії, на якому я був гостем 9–10 жовтня ц. р.

У резолюції з'їзду стверджено, що “в Україні існує реальна загроза лівого реваншу і повної реставрації комуністичного режиму <...> Особлива небезпека теперішнього наступу українських лівих є ще й у тому, що цей наступ здійснюється одночасно з реваншом комуністів сусідньої Росії”. Ухвала з'їзду рішуче підкреслює, що “тільки об'єд-

нані зусилля національно-демократичних сил України зможуть відстояти паростки незалежності, демократії та розбудову дійсно незалежної демократичної держави". Испитом такої єдності мусять стати президентські вибори в наступному році в Україні. Це буде "остання проба", як сказав голова Демократичної партії В. Яворівський, зберегти незалежну Україну.

Одним з багатьох прикладів організованого і явно наглого наступу комуністів варто подати перебіг конференції "Союзу Советських офіцерів" в Конотопі (Сумська обл.), про яку так широко інформував орган компартії України "Комуніст" в жовтневому числі. Делегати цієї конференції ствердили, що "Союз Советських офіцерів" в Україні вже став масовою громадською організацією, яка ставить за головну мету справу "відродження союзу братніх советських народів", себто СРСР. Там же конференція висловила глибоке занепокоєння та рішуче засудила прагнення "певних сил" в Україні в напрямку зближення з блоком "агресивного" НАТО та його дій проти т. зв. "миролюбної" політики Сербії на Балканах.

Як і можна було сподіватись, учасники конференції з великим признанням та вдячністю відзначали послідовну підтримку "ідеї союзу", яку проводять народні депутати – члени комуністичної фракції у Верховній Раді України. Доказом "співзвучності ідей" була захоплююче зустрінута учасниками конференції ключова промова, яку виголосив секретар комуністичної партії України, депутат Верховної Ради П. Симоненко.

Прискорення консолідації всіх лівих політичних сил в Україні для спільної підтримки свого єдиного кандидата в наступних президентських виборах було центром уваги учасників конференції.

Антинаціональна й антидержавницька небезпека вимагає фронтальної єдності всіх національно-демократичних сил. Адже маючи сьогодні більшість у Верховній Раді, комуністи одверто ведуть протиукраїнську політику, викликаючи невдоволення в суспільстві, щоб повернутися до комуністичної диктатури.

Виступ Голови державної думи Росії Г. Селезньова в українському парламенті показав, хто є рабським прихильником Москви у Верховній Раді. Фракції комуністів, прогресивних соціалістів, т. зв. селянської партії і соціалісти – це та п'ята колона, за допомогою якої Москва докладає своїх підступних зусиль для врятування російської імперії.

Гострий бойкот Селезньова депутатами національно-демократичного блоку в парламенті пресовий орган "Комуніст" з відкритою ненавистю назвав "хуторським хамством". Виступ Селезньова в українському парламенті не можна недооцінювати в стратегічному розвитку антидержавницьких сил в Україні.

Фатальна помилка в політичному розвитку подій у щойно відродженій українській державі сталася, як відомо, п'ять років тому, коли Міністерство юстиції України легалізувало заборонену в 1991 р. КПУ. Дехто з простакуватих чи наївних політиків вірили, що ця пар-

тія дійсно буде національною й незалежною, для якої добро України буде початком і кінцем діяльності. “Свята” наївність.

Нині комуністи вимагають від Конституційного Суду України “зняти всі ганебні – образливі ярлики” – себто, обвинувачення на адресу цієї партії. Сім років тому унезаконена КПУ в страху перед судом шукала у нього “самопрощення”. А що ж тепер?

Наступні президентські вибори можуть стати останнім іспитом державницької зрілості. Бо хто ж покаже українському народові, якої України ми хочемо і мусимо мати? Хто мусить опрацювати глибоко продуману національно-державну ідеологію, яка б кликала український народ до єдності, як не українська національна еліта й український національний провід?

Одно, що тримає нас на дусі – це ріст терпеливої і думаючої частини українського народу. Цей народ заслужив мати чесний і відданий йому державний провід на чолі з провідником української держави», – таке патріотичне резюме робить політик у свої нотатках зі з’їзду республіканців.

19 серпня 1994 р. часопис «Свобода» розмістив невеличку інформацію під заголовком «Проф. І. Самійленко знов відвідав Україну». У ній редакція опирається на інформацію київської газети «Народна газета» про те, що протягом кількох тижнів в Україні перебував голова колишнього уряду Української Народної Республіки (УНР) в екзилі, теперішній голова Українського Національно-Державного Союзу проф. І. Самійленко. Повідомляється, що в ході програми він, між іншим, зустрічався з представниками урядових структур, пресових та наукових установ. Обговорені плани та заходи, пов’язані з необхідністю відзначення в наступному році дати 65 річниці процесу СВУ та розгрому СУМ й УАПЦеркви. Конкретизовано програму видання журналу «Тризуб».

Чимало уваги гість присвятив аналізу соціально-економічного становища та політичної ситуації в Україні після виборів. Це була третя поїздка в Україну. Була й четверта. Своїми враженнями від неї на рідну землю поділився у «Свободі» за 13 жовтня 1995 р. «По дорозі до Києва в ніч на 2 червня цього року, – пише він, – я мав нагоду прочитати в газеті “Вісті з України” статтю “На захист Василя Захарченка”. Автор статті – голова товариства “Україна”, він же й голова УВКРади Іван Драч. Стаття зробила на мене тяжке і гнітюче враження. Подаю лише головні точки цієї статті. Черкаський суд виніс обвинувальний вирок письменникові В. Захарченкові за те, що він подав у газетній статті загальноповідомі й установлені факти й події про те, що в 1932–33 рр. був проведений Сталіним і його Ко голод в Україні; що в 1943–44 рр. тисячі чоловіків і юнаків були сформовані в т. зв. “штрафні батальйони” і кинуті без зброї на видиму смерть під вогонь німецьких кулеметів; що після закінчення війни 1945 р. тисячі советських офіцерів і вояків були репресовані з наказу Сталіна і т. д. і т. п. Підкреслено, що автор звинувачував лише тих ветеранів, які тепер виходять на демонстрації під советськими прапорами із портретами Сталіна, закликаючи до припинення приватизації, повалення неза-

лежної України та повернення її до московської колоніальної імперії, себто ветеранів прокомуністичної та промосковської орієнтації.

Рішення Черкаського суду, підкреслює І. Драч, є суто політично-ідеологічного характеру, що явно підтримує програмові настанови комуністичної і соціалістичної партій в Україні. Воно кличе до відновлення практики сталінських репресій і правосуддя, а понад усе свідчить про лиховісний і занадто небезпечний симптом, який уже забирає слово і діє на четвертому році незалежної України. Небезпечний й обурливий ще й тому, що замість каяття й прохання прощення в українського народу за завдані нашому народові мільйонові жертви і нестерпні страждання невинних людей, ці верховоди комуністичного режиму вже відкрито і нахабно саджають на лаву підсудних тих, хто осмілювся публічно говорити правду. І тому не дивно, що коли один із депутатів-комуністів закликав у Верховній Раді “перестріляти” тих, хто стоїть на перешкоді повернення до “щасливого минулого”.

Чи не ясно тепер, чому припинено розслідування Голгофи України – Биківні, де тисячі синів і дочок України лягли в землю. Не дивно і те, що створений інститут дослідження голоду 1932–33 рр. теж мовчить. Мовчать викриті, але не покарані злочини в Вінниці і багато інших народовбивчих актів, заподіяних в Україні.

Громоподібний голос “Never again”, який пролунав (і далі лунає у світі), був і є не лише грізним осудом жакливого і гіркого минулого, але й пересторогою на майбутнє. На жаль, цей голос не дійшов до України, де були заподіяні найжахливіші злочини проти українського народу. Виглядає, що в Україні не було й немає зрадництва, немає й окреслення його, як це загально прийнято в цивілізованому світі. А тому й не дивно, що у нас немає причин на прощення чи каяття. Ми лише чуємо поради: “Мовчіть! Не чіпайте їх!” Ось чому й не дивуймося, що в українському парламенті появилися голоси жакливого минулого “перестріляти” їх та рішення черкаських суддів. Ігнорувати ці прояви чи бути байдужим до них є найбільш загрозлива небезпека. Це шлях, що веде до поразки. З такими почуттями і думками я залишив літак у Борисполі і вступив на землю, де я народився – на землю моїх батьків, моїх предків.

Дев’ята година ранку. Я в дорозі з Борисполя до столиці України – Києва. Щораз яскравіше вирисовувалися образи чудового золотоговерхого Києва: мальовничі саява куполів, увінчаних золотими хрестами, Святої Софії і Києво-Печерської лаври, що їх наші предки називали “диво велике”.

Ця мальовнича і хвилююча панорама розвіяла в мене ті гнітючі думи, які окутували мене по дорозі до Києва. Тепер я пригадав пророчі слова апостола Андрія Первозваного: “Тут возсіяє благодать Божя”. І дійсно благодать! На погористих і холмових та розлогих чарівних долинах, що їх омивають води легендарного Дніпра, оселилася столиця предковичної Русі-України – наслідниця і бастион великої стародавньої християнської культури у Східній Європі.

Минули століття. Київ – наш святий Єрусалим, наша гордість і слава, зазнав всього: і щасливого розквіту, і жахливого упадку та руїн, починаючи від нападів печенігів (1036), монголів часів Батия (1240), Андрія Боголюбського (Суздаль, 1169), колоніального режиму царської імперії, нацистської Німеччини та новітніх монгольських варварів-атеїстів – большевицької Москви. Зруйновано і знищено неочіпними і найсвятіші пам'ятники в Україні: св. Ольги, апостола Андрія Первозваного, слов'янських просвітителів Кирила і Methodія, шедевр XII ст. Михайлівський золотoverхий монастир та багато інших. Заховано, зрусифіковано й сфальшовано правдиву історію українського народу. Але якась невмируща і непоборна сила зберегла в ґрунті України і в серці української людини непоборну життєздатність і живучість, яка говорить усім нашим ворогам, що не тяжко фізично знищити людину, але знищити український народ, його віковічні традиції ти не в силі. Наведу лише один хвилюючий приклад, який залишив у мене незабутнє враження.

Неділя, 12 червня – день Святої Трійці (Зелені свята). Україна офіційно святкує три дні – суботу, неділю й понеділок. У місті помітний святковий настрій. На майданах, у метро і на вулицях міста повно свіжих квітів. Їх швидко розкуповують. Повернувшись увечері на своє мешкання, я був здивований несподіванкою – всі п'ять кімнат були святково й традиційно удекоровані: підлога вислана степовими травами, портрети на всіх стінах і віконні рами були прибрані квітами, кленовими і липовими галузками. Дивувало мене і те, що господарі цього мешкання народилися на Черкащині в кінці сорокових років і здобули освіту в Київському університеті, але зберегли батьківські традиції.

У неділю я з дружиною та внуками в товаристві моїх господарів і їхніх дітей відправилися на святкову Службу Божу в собор св. Володимира. Поблизу собору всі вулиці були забиті людьми. Всі вони спішили з квітами в руках на Службу Божу. Дзвонили урочисто дзвони, співав величаво хор, зустрічаючи Святішого Володимира – Патріарха Київського і всієї Руси-України, який в супроводі священства приступив до престолу. Все це разом будило любов і гордість до наших традицій, запалювало братнє почуття серед численних киян у самому соборі і навколо нього. Пригадав і я ту службу Божу в Густинському монастирі, поблизу якого я провів дитинство і юнацькі роки.

Понад 70 років атеїстичний комуно-большевицький режим виривав з корінням та нищив релігійно-духове і культурне життя українського народу. Безпощадно і планово масакрував провід нації. Все ж, як бачимо, українські віковічні традиції і народні звичаї ще не вмерли, живуть. Вони спонтанно виявляють свою невмирущу силу і живучість.

Хочу пригадати мою зустріч (хто знав, що це буде остання) з Патріархом Володимиром. Відбулася вона 27 червня ц. р. в Києві. Моє знайомство з Патріархом (тоді о. Василем Романюком) бере початок від 1988 р. Зустрівся я з ним у Канаді, будучи представником ДЦ УНР в екзилі, на відзначенні 1000-ліття християнства Руси-України. І

от тепер, прибувши в патріаршу канцелярію, я дізнався, що Патріарх несподівано виїхав у лікарню. Зі слів його сина мені стало відомо, що не так давно Патріарх мав дві серцеві атаки. Раптом у дверях появився Патріарх. Моя зустріч з ним була виїнятково зворушлива і радісна, але коротка. Амбасадор ЗСА вже чекав на Патріарха. Домовившись про день наступної нашої зустрічі, він поспішно від'їхав. Останні дні мого перебування в Києві і поза Києвом були занадто переобтяжені. За день перед від'їздом до Америки я мав телефонічну розмову з Патріархом. Домовилися побачитися на початку жовтня.

Тяжко примиритися... Здається, ніби це вчора було; я бачу перед собою людину, повну енергії і великих надій, відчуюю міцний потиск його руки і сердечні обійми. І тут же, в дальшій нашій розмові, появу в очах смутку і турботи. Так звана Українська Православна Церква Московського патріархату спричинює великі труднощі. “Ми отримали, – сказав Патріарх, – принципову згоду високих владних чинників на передачу УПЦ КП другої частини Київської лаври, хоч остання має історичне право на весь монастир, але практично ця згода залишилася лише на словах. В той час як велика частина лаври ще в 1989 р. була офіційно передана Московській патріархії. Чи є потреба доказувати, що приналежність таких українських святинь, як собор св. Софії і Київсько-Печерська лавра – це питання не лише відродження національної УПЦ КП, але одночасно і питання державної незалежності України”.

Виникає питання: чи може імперський патріархат чужоземної держави бути господарем святинь незалежної української держави? Український часопис “Дзвін Севастополя” в березні ц. р. подав до краю обурливу інформацію: 9 червня 1994 р. релігійна громада УПЦ КП м. Севастополя звернулася до міської ради з проханням зареєструвати статут УПЦ КП. І що ж? Після протесту російської ПЦ м. Севастополя і прот. Георгія Полякова рішенням Севастопольської міської ради реєстрацію УПЦ КП відмовлено. Так виглядає в Україні закон, що “всі церкви є за законом рівними перед державою”. Так виглядає право “свободи совісти та релігійних організацій”. Не кажучи вже про те, що т. зв. УПЦ МП явно працює для відновлення колоніального режиму в Україні для денационалізації українського народу. По суті, вона продовжує традиції московської імперської політики в Україні, яка протягом століть проклинала в Церкві імперії гетьмана Івана Мазепу як зрадника. Московський патріархат і влада Росії працюють заодно. Один одному допомагають. В Україні ставлення до УПЦ КП нейтральне, індиферентне, байдуже. Київський патріархат відчуває брак преси. Радіо і телевізійна мережа майже недоступні. За 10 хв. телевізійної передачі Київський патріархат мусив заплатити 300 млн. крб.

У додаток до всього сказаного, Московський патріархат робить усе можливе, щоб Київський патріархат не отримав визнання і благословення від Вселенського Собору в Царгороді. Майбутній ріст УПЦ КП у великій мірі буде залежати від його церковного проводу, а головне – від майбутнього Патріарха, якого нетерпеливо чекає Україна.

Майбутнє її залежить і від розуміння ролі УПЦ КП в Українській незалежній державі. Київський патріархат потребує і чекає належної братської співпраці і від Української Православної Церкви в діаспорі».

«На закінчення цієї статті, – пише І. Самійленко, – я не хотів би оминати ще таке: це вже четверта моя подорож в Україну. Пригадую перші хвилюючі відвідини України, зокрема Києва в літі 1992 р. Тоді я оглядав урядову дільницю, де розташувалися Верховна Рада, уряд України та інші державні установи. Зовнішньо, з багатьма пам'ятниками і назвами вулиць ця дільниця виглядала на советську Україну. Фронтова сторона, тобто фасад будинку Верховної Ради, був удекорований великим державним гербом УРСР, а обидві сторони головного входу – барельєфами, які відображали борців жовтневої революції і героїв-будівничих комунізму. На самій вершині – куполі цього будинку маячів жовто-блакитний прапорець <...> Перед будинком ВР – величавий пам'ятник, присвячений большевицьким повстанцям київського “Арсеналу”, які перші повстали проти Української Центральної Ради в 1917–1918 рр.

Там же, в Печерському районі, по другій стороні парку, на бульварі стоїть інший пам'ятник з розташованою гарматою на верху. Пам'ятник присвячений також большевицьким повстанцям з “Арсеналу”. Через дорогу, навпроти цього пам'ятника, стоїть будинок, удекорований барельєфом героїчної баталії арсенальців і вивіскою: Музейно-виставочний центр “Арсенал”. На вимогу Народного Руху експонати в музеї були зняті, музей припинив свою діяльність. Залишилась лише густо подзьобана стіна кулями військ УНР (Слобідського Коша, Січових Стрільців, Вільного козацтва), які з 3 на 4 лютого 1918 р. штурмом здобули “Арсенал”.

Це було навесні 1992 р., це лишилось і тепер – на четвертому році існування незалежності України. Зміни передбачалися у вересні, але які? Музей урочисто відновлює свою працю, як це було за часів комуністичного режиму! Більше того: комісія з найменувань при Київській отримала від ветеранської групи Києва вимогу повернути метро “Театральна” і Чоколівському бульварові імені Леніна.

Як бачимо, пам'ятники і символи поневолення і поневолювачів України страшно зберігаються. І тут же виникає слушне і болюче питання: а де ж пам'ятник молодим лицарям Крут, що пішли добровільно на смерть, захищаючи Київ від московсько-большевицьких орд? Де пам'ятник груп цих героїв, яка похована в братській могилі на Аскольдовому цвинтарі? Ні, таких пам'ятників немає. Немає пам'ятника і воїнам УНР, що загинули в боях з большевицькими повстанцями “Арсеналу”, які повстали з наказу Москви проти молодого української держави – УНР.

Пишемо про ці сумні речі не випадково. Бо ж саме в ці часи чуємо голоси у ВР України, як це сказано вище, “розстріляти”. Чуємо голос повного презирства до тризуба України, називаючи його “свастикою”, а жовто-блакитний прапор України – “кусом ганчірки”. А те-

пер, як повідомляє преса, в Києві створена “координаційна рада” лівих, яка планує стратегію повалення існуючої влади України.

І тут постає питання: чи маємо ми інтелектуальну і моральну силу духу (не ковбаси) для того, щоб дати раду з новими обставинами і подіями, які на четвертому році державної незалежності України проявилися і ростуть. Не забуваймо, що для того, щоб обеззброїти ворожі сили України, треба розгадати, що ці сили хочуть, до чого вони прямують. Не заплещемо очі на існуючу дійсність, – закликає Іван Самійленко. І уточнює, що він не належить до песимістів. – Я вірю в український народ. Я бачив і відчув ті глибокі процеси і зміни, які ферментують в українському народі. Єдність, невтомна праця і пильність – ось що нам потрібно».

Ще раз зверну увагу читачів на речення в інформаційному повідомленні, де говориться, що Іван Матвійович під час четвертої поїздки в Україну обговорив плани і заходи, пов'язані з необхідністю відзначення дати 65-ї річниці процесу СВУ та розгрому більшовиками СУМ й УАПЦеркви. Ця тема його дуже непокоїла й боліла. Настільки, що він уже без ніяких рангів і «портфелів» у ДЦ УНР, який склав свої повноваження, вважав потрібним і необхідним говорити про неї на весь світ. Такою позицією й пояснюю його публікацію «Ціна злочинної утопії», оприлюднену в часописі «Свобода» 15 серпня 1995 р.

«Минуло 65 років, коли 22 квітня 1930 р. в газеті “Известия”, – пише він, – було опубліковано постановчу частину вироку колегії Верховного суду УРСР у справі Спілки Визволення України (СВУ). Як відомо, протягом 42 днів, від 9 березня до 20 квітня 1930 р., в будинку Державної опери в тодішній столиці УРСР Харкові, Верховний суд советської України судив 45 провідних діячів – цвіт української науки і культури. Перед судом стали 23 провідні вчені України на чолі з віцепрезидентом Всеукраїнської академії наук і колишнім віцепрезидентом Української Центральної Ради академіком Сергієм Єфремовим. Решта підсудних були відомі професійні, релігійні та су-спільно-громадські діячі України».

За чверть 12 ночі на 20 квітня 1930 р. колегія суду закінчила читати свій судовий вирок. Цей вирок був остаточний і не підлягав оскарженню. Дано право касації до Всесоюзного Центрального виконавчого комітету (ВЦВК) в Москву. У вирокі Верховного суду сказано, що «СВУ організовано колишніми членами партій, які стояли на чолі проводу т. зв. УНР (Української Народної Республіки)», що організація «СВУ в Україні була створена згідно з інструкцією СВУ за кордоном», себто «петлюрівським закордонним центром, що називав себе урядом УНР», що «контрреволюційна організація СВУ ставила за мету повалення советської влади, відокремлення України від Советського союзу та реставрацію поміщицько-буржуазного ладу».

До проводу головної київської групи, крім академіка Єфремова, належали: В. Чехівський – кол. міністер уряду УНР, апостол Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ), В. Ніковський – міністер закордонних справ УНР, редактор «Словника української живої мови», Є. Гермайзе – проф. Київського Інституту Народної

Освіти, історик, В. Ганцов – проф. філології, член УАН, В. Дурдуківський – організатор першої української школи та гімназії в Києві, Г. Голоскевич – проф. філології, член УЦРади, Л. Старицька-Черняхівська – письменниця, Г. Холодний – професор Київського інституту української наукової мови, мистець, К. Туркало – інженер-технолог, проф. хімії, кол. член УЦРади, В. Підгаєцький – науковий співробітник УАН, кол. член УЦРади, проф. Київського медичного інституту, М. Павлушків – організатор і провідник СУМу та ряд інших.

Крім головної, київської групи, СВУ були проведені масові арешти і на периферії України. Так, наприклад, була заарештована дніпропетровська група та її провідник Петро Єфремов (брат акад. Єфремова), полтавська група – керівник Кость Товкач, миколаївська група, керівник – Петро Близнюк, чернігівська група, керівник Йосип Карпович, вінницька група, керівник – Д. Адамовський, одеська група, керівник академік УАН, історик Слабченко та ін.

«Всі члени вищезазначених груп, – пише далі І. Самійленко, – були арештовані, перейшли жахливі тортури, засуджені на закритих судах трійками ГПУ на довгі роки ув'язнення, заслання в каторжні табори – Архіпелаг ГУЛаг, а певна частина із них пізніше була розстріляна.

Ця вбивча операція ГПУ досягнула свого найвищого апогею в 1930 р., а зокрема після процесу СВУ в Харкові. Таємні суди спеціальних трійок виривали з українського ґрунту тисячі безіменних мучеників – цвіт і провід української нації. Для прикладу зупинюся коротко лише на Кременчуцькій окрузі Полтавської області, а таких округ на території тодішньої України було 41.

Юрій Юркевич, – пише І. Самійленко про цю округу, – відбував термін заслання з весни 1930 р. на Біломорсько-Балтійському каналі ім. Сталіна. Після відбуття терміну він поселився в Кривому Розі. У часи т. зв. “гласности” і “перестройки” йому пощастило провести доступні для нього дослідження масових арештів і терору в справі СВУ на Кременчуччині в 1929–1930 рр. Дослідження Юркевича охоплює грядицьку групу, вереміївську, кишенську, кременчуцьку, глобинську групи. За браком місця, – пише Іван Самійленко, – подаємо деякі скорочені інформації. Так, наприклад, у вересні 1929 р. були арештовані 17 осіб у Вереміївці за створення підпільної організації, яка ніби ставила за мету “відновлення Української Народної Республіки” та зв'язок з центром СВУ. Василя Чуба, Мовчана засуджено до розстрілу. Решта – на 8–10 років позбавлення волі і 5 років позбавлення в правах. У с. Кішенці арештовано 40 осіб. Обвинувачено за підготовку повстання. В лютому 1930 р. засуджено за ст. 54 майже всі до розстрілу. Кільком із них, наприклад, Чуйко і Солоника, засуджено на 10 років позбавлення волі. Кременчуцька група: заарештовано 21 особу. Обвинувачено: “підготовка збройного переходу польського кордону”. На початку 1930 р. засуджено групу до розстрілу. Двом із них – Кульчицькому і Білоногу розстріл замінили на 10 років позбавлення волі.

У розділі цих спогадів “Розстріл і підготовка до етапу” Юркевич подає жакливу сцену останніх днів у кременчуцькій в’язниці. “На початку лютого 1930 р., – пише він, – в камерах ‘особливого корпусу’ ОГПУ тримали смертників до останньої ночі. В цю ніч розстріляно понад сотню людей”. “Прізвища більшості розстріляних – пише Юркевич – я позабував, але деякі із них я пам’ятаю й досі. (Далі йде перелік прізвищ, який я опускаю – авт.) <...> Забитих закопували в братські ями повалом. На запитання рідних відповідали, що їх відправили на північ етапом. А скільки подібних етапів зазнав український народ раніше і пізніше, і то по всій Україні, – одна лише Москва напевно знає”.

Судили “45” в Харкові, як відомо, показово і відкрито, для показу світові про “гуманність” советських судів. Решту, як правило, судили заочно і секретно особливі трійки колегії ОГПУ. Заарештованих судили за націоналізм за статтею 54, пп. 1–14. Судили в першу чергу свідомих українців, шанованих у громаді людей – учителів, студентів, священників, трудівників – заможних селян. Судили ненадійних для советського режиму осіб.

Відомо, що від 1923 р., після втрати державної незалежності України, знову пробуджується національний культурний рух. Закриваються російські газети і середні школи. Запрацювала в повному обсязі Українська Академія Наук (УАН), У кожному місті України були відчинені т. зв. “лексійні бюро” – центри українізації й українства. Активно запрацював Інститут Шевченкознавства, Інститут Наукової мови і книгознавства. Ширилась діяльність ВУАПЛІТЕ і т. п.

Це була доба, яка віщувала нове і велике відродження української національної ідеї, української людини. Варто пригадати ще раз слова С. Петлюри, виголошені ним у “трикутнику смерті”: “...за час нашої трилітньої боротьби ми створили українську націю, яка й надалі буде активно боротися за свої права, за право самостійно й ні від кого незалежно жити й порядкувати на своїй землі”. Ту ідею й боротьбу понесли з собою кращі сили української науки і культури – люди типу Єфремова та його послідовники. Слідчий Брук на допиті Дурдуківського говорив: “Нам треба українську інтелігенцію поставити на коліна – це наше задання, і воно буде виконано. Кого не поставимо – перестріляємо”.

І це не була гра слів, а суворя дійсність. Такого масового вбивства до 1930-х рр. в Україні історія ще не знала. Судили й убивали розум і трудівників, судили совість України – викорчувували з корінням людей глибоких традицій, високої моралі і культури, винищували козацький рід. Це бачимо і до болю в серці відчуємо в передсмертному листі матері Бориса Матушевського, Віри Олександрівни, писаний нею з таборів Мордовії: “Дорога і ще невідома мені невісточко Галю, – писала вона, – ти остання, що прийшла до нашого роду, і я вірю, що ти будеш міцним звенном, який буде зв’язувати надалі наш рід, зв’язаний тим почуттям, яке я тепер переживаю, відходячи від вас навзавжди”.

Борис Матушевський – син Віри Олександрівни, організатор СУМу, який під час панahiди за С. Петлюру в Софійському соборі роздавав лeтyчки, закликаючи берегти пам'ять про С. Петлюру, у свідченні на процесі СВУ заявив “У своїй любові до рідного краю я наслідував заповіти мого батька, який вчив мене любити Україну, так, як любив її сам – любив, жертвуючи всім найдорожчим заради служіння Вітчизні”.

Юрій Хорунжий у своїй праці “Як перевели козацький рід” глибоко вражає описав мученицький кінець двох старих відомих і заслужених родин України – родину Михайла Старицького – відомого письменника і суспільного діяча, та Олександра Черняхівського – знаного у світі ученого гістолога, професора медінституту, а одночасно й апостола УАПЦ. Дружина Черняхівського – Людмила – дочка М. Старицького – була відома в Україні письменниця, колишній член Української Центральної Ради УНР, голова клубу “Родина” та голова фонду допомоги митрополиту Липківському. Обое – Людмила та її чоловік Олександр – були засуджені на процесі СВУ у Харкові.

Їхня донька Вероніка – знавець чужих мов і перекладачка Шекспіра, Дж. Лондона, Дікенса, Емілі Золя та інших – була заарештована перед вступом у Київ німців та розстріляна НКВД. Її мама Старицька-Черняхівська по дорозі в табори Акмолінська померла. Стверджують, що її тіло конвоїри НКВД викинули з “телячого” вагону. Так була відрубана і знищена гілка двох великих і творчих старинних козацьких родин України.

Коротко про академіка Сергія Єфремова – людину неоцінимої наукової сили, видатного державного діяча, національного борця за волю України та виключної працездатности, яка ще чекає великої і заслуженої монографії. Академік Єфремов був людиною прекрасної душі, високої інтелігентности, всебічної освіти, глибокий знавець душі свого народу, знавець української та західної літератури, всіх слов'янських, німецької, французької та англійської мов. Єфремов добре розумів, що у вирішальний період нації однією книжкою свободи не здобудеш. Потрібна ще дія. І він таким був. У перші дні національно-визвольної революції 1917 р. він став віцепрезидентом УЦРади, а пізніше – УАН та головою історико-філологічного відділу академії. Єфремов був автором понад трьох тисяч наукових праць.

В академіка Єфремова большевицькі варвари обірвали життя в розквіті його творчих сил. Під час арешту йому було лише 56 років. Верховна колегія ГПУ засудила його разом з побратимами на 10 років, себто, на найвищу у ту пору кару. Пізніше йому подвоїли кару на 20 років. Залишаючись в самотній камері-ізоляторі в Володі, академік з глибоким боєм сприймав усе, що діялось в Україні. Він тяжко засумував після отримання звістки, що могила його батька-священника була зруйнована большевицькими вандалами, а останки його були викинуті й потоптані. Церква перетворена в конюшню колгоспу.

Вже будучи у в'язниці, він часто повторював: “Нам треба сьогодні понад усе – фізичне збереження нації”. “Дай Боже, – казав він, – побачити нам рідну Україну вільною самостійною державою під прово-

дом своїх розумних, досвідчених рідних керівників, які виведуть на вірний шлях свій народ, де буде любов, згода, братерство і єдність панувати між нами”. Це були завітні мрії Сергія Єфремова. Він не знав у своєму житті “більшого заміру на світі, – за його словами, – ширшого розмаху для праці, кращої мети, як духа живого вдихнути в приспану історією велетня, перетворити етнографічну масу у свідому і дужу націю”. Таким був до кінця академік С. Єфремов.

Що ж до інших підсудних харківського процесу, за браком місця згадаймо лише академіка Слабченка, який за короткий час свого життя видав 30 книжок, присвячених старій і новій історії української літератури. Кожна жертва харківського процесу і трійок ГПУ – це була неоцінима втрата для України. Внаслідок цих судових процесів український народ втратив на довгі десятиліття своїх мислителів, національну духовність, свою правдиву історію України.

“В чому ж ми їх обвинувачуємо?” – питав у своїй обвинувальній промові на процесі СВУ в Харкові державний обвинувач Михайлик. “Ми обвинувачуємо вас, – говорив він, – у тому, що ви, ідеологи української буржуазії і куркульства, агенти міжнародної буржуазії, прагнули скинути советську владу, систему й основи соціалістичного будівництва <...> Ви проводили підготовчу роботу до збройного повстання <...> Ви прагнули і тепер відірвати Україну від Советської Соціалістичної республіки”. При чому одним із головних обвинувачень був контакт з петлюрівською еміграцією за кордоном.

Аналізуючи справу СВУ, Іван Дзюба у своїй праці “Сьогодні заново слухається справа СВУ” писав, що “процес над СВУ був глибоко продуманою й ефективно проведеною стратегічною державною операцією. Щоб зрозуміти й оцінити її, треба проаналізувати напрямки удару, його прямі результати й далекойдучі наслідки”. Для цього гляньмо назад, прослідкуймо головні події, які привели український народ до жаклих 30-х рр.

Як відомо, з приїздом Леніна у квітні 1917 р. із Швейцарії до Петрограда прийшов кінець т. зв. інтелектуальної чи теоретичної побудови земного “комуністичного раю”, обіцяного більшовиками в Росії. Тепер прийшов період застосування цієї утопії не в теорії, а на ділі – практично.

Перше десятиліття цього іспиту закінчилося в 1927 р. Початок цього десятиліття, як відомо, ознаменувався брутальним розігнанням і ліквідацією більшовиками Конституційної Асамблеї в Петрограді. Отже, замість обіцяної свободи до влади прийшла оскраженіла комуністична терористична деспотія, яка незабаром розпочала впровадження грабінницьких “продрозверсток”, насадження штучних комун та ширення червоного терору в країні. У додаток – перший спричинений голод 1921 р. в Україні, який знищив близько трьох мільйонів українців. Усе це поставило советську економіку перед лицем жакливої катастрофи. Ленін визнав на конгресі комінтерну в 1922 р., що “селянське питання ми розв’язали лише теоретично”. Який же вихід? І там же Ленін пропонує не щось розсудливе, а експериментальні проби: “ми мусимо бути готовими до проби методу піс-

ля методу, аж поки не знайдемо такого методу, що дасть найбільші наслідки”. Такий метод для заохочення приватної ініціативи більшовики змушено знайшли в проголошенні НЕПу (нової економічної політики) в 1921 р.

Непівська політика неминуче поставила категоричне питання “хто кого?” “Хто скористається НЕПом, – говорив Ленін, – соціалізм чи капіталістичні елементи міста і села”. Чекати довго не довелося. Приватна ініціатива, будучи хоч і напівскованою владою, швидко виказала свою невмирущу перевагу. Большевицький соціалістичний сектор став на грані повного краху. У партії появилась жахлива паніка і страх відродження капіталізму. Виникла гостра і непримирима опозиція в середині самої партії між “лівими” – троцькістами і “правими” – бухарінцями, які стали по стороні вільного ринку, заявивши, що політика колгоспної системи привела до “військово-феодальної експлуатації селянства”. То був час, за словами Сталіна, “коли новий шлях був сумнівний, партія майже перероджувалась, а революція на Заході не так близька була”.

З огляду на те, що Росія була найбільш економічно відсталою країною в Європі, Ленін і його кліка сподівалися, що революція в Росії неминуче перенесеться в індустріально передові країни Західної Європи. Однак цього не сталося. Захід не підтримав большевицький деспотичний режим в Росії. І тому не випадково, що сам Сталін на засіданні ЦК РКП(б) в січні 1918 р. говорив, що “ми не бачимо революційного руху в світі. Ми бачимо лише потенціальність такого руху, але ми не можемо розраховувати на потенції”. Більше того, найбільш видатні інтелектуалісти Європи, зокрема загальновідомі і шановані письменники як Андре Жід (Франція), А. Кестлер (Іспанія), І. Сілоне (Італія), В. Рассел (Англія) та ін., які спочатку були захоплені й повірили в комунізм, але ця їхня віра незабаром розсипалась. “Советський союз, – говорив А. Жід, – обманув усі наші сподівання”.

Враховуючи всі ці внутрішні зовнішні обставини до краю збанкрутованої большевицької системи, у квітні 1929 р. 16 партійна конференція ВКП(б) проголосила нову большевицьку доктрину – доктрину побудови соціалізму в одній країні. Для здійснення цієї навіженої утопії там же була схвалена перша п’ятирічка індустріалізації Советського союзу та здійснення суцільної колективізації в сільському господарстві.

Сталін і його кліка добре знали, що здійснення цього безглузлого експерименту вимагатиме неймовірних сил, тяжких випробувань, мільйонних жертв та ґрунтовної ломки соціально-економічного і духового укладу життя людини. Але для бездушного Сталіна та його кліки, в їхньому розумінні, це був єдиний шлях, “іншого, – казав Сталін, – немає і не може бути”. І тут Б. Рассел мав цілковиту рацію, стверджуючи, що “первинним джерелом” всього зла большевицьких поглядів була їх віра в те, що “природу людини можна цілковито змінити силою”.

Плануючи “вирішальний наступ” на “капіталістичні елементи”, більшовики ясно передбачили ріст опозиції та вогнищ спротиву в народі, насамперед селянства й інтелігенції. Для цього були наперед заплановані перспективні удари несподіваних акцій – масових арештів активних і можливих ворогів. Мета цих акцій, запланованих угорі, у Москві, була очевидна – будь-якою ціною обезгоовити і знищити провід в народі, решту – примусити до послуху і рабської покори.

За словами Сталіна, суцільна колективізація сільського господарства означала “другу глибоку революцію, рівнозначну в її наслідках до революції 1917 р.”. В оцінці інших визначних істориків і політологів, наслідки цієї революції були ще більш згубні і руйнуючі. Суцільна колективізація означала глибоку внутрішню війну з українським селом. Головний удар у цій війні більшовики скерували проти заможної, продуктивної національно-свідомої верстви селянства – базу й джерело петлюрівщини, т. зв “куркульів”. У них Сталін бачив “заклятих ворогів колгоспного руху”. “Наступ на куркульство, – казав він, – означає так приготувити себе, що коли ми вдаримо їх, щоб вони вже ніколи не стали на ноги”.

Лигневий пленум ВКП(б) 1929 р. остаточно вирішив долю цього провідного стану українського села. Була пущена в хід драконівська більшовицька операція для здійснення більшовицького гасла – “на базі суцільної колективізації ліквідація куркульства як класу”.

Перші етапи ограбованих до нитки жертв, від малого до старого, загавилися в холодні товарні вагони і під охороною військ ГПУ були відправлені в грудні 1929 р. і зимові місяці 1930 р. в далекий північний край, снігом покриту тайгу, на голодну і холодну смерть та рабську дармову працю на рубанні лісів. Саме тоді була створена Московою рабська імперія “Архіпелаг ГУЛаг”. Александер Долгун, американець, довголітній політв’язень советських концтаборів, у своїх спогадах “Американець в ГУЛагу” писав, що на його очах умирали сотні і тисячі цих невинних жертв. “Держава потребувала рабську робочу силу і для цього невинних жертв робили винними. У демократичних парламентарних країнах, – пише він, – ці люди втішалися б свободою, любов’ю у своїй родині і давали б користь своїй державі. Я розглядаю смерть цих невинних людей як справжнє злочинне вбивство”.

Перша хвиля арештів вирвала з рідної землі 240 тис. родин, головним чином тих, що в минулому належали до козачого стану, разом з т. зв. “буржуазними націоналістами” – петлюрівцями. За ними пішли колишні “середняки”, що зуміли за час НЕПу своєю тяжкою працею стати “куркулями”, а потім і т. зв. “підкуркульники”. Таким чином знищено провідну верству – середній клас українського села.

Ворог зумів посягти в українському селі бацями класового антагонізу, розколоти вікову монолітність громад українського села. На допомогу йому були мобілізовані “двадцятитисячники”, а потім – і “десятитисячники” – випробувані комуністи з Петрограда і Москви. В додаток створено при кожній МТС (машинно-тракторні станції) в Україні – політвідділи – служби ГПУ для контролю села та їх мешканців.

Черчіль у розмові зі Сталіним у Тегерані сказав: “Я думаю, що ти розумів труднощі колективізації, оскільки ти тут мав справу не з кількома тисячами аристократів чи великих землевласників, як це було в революції 1917 р., а з мільйонами звичайних людей”. Сталін відповів: “З десятима, якщо не більше, мільйонами. То була жадлива боротьба”.

З проголошенням утопійної доктрини “побудови соціалізму в одній країні” прийшов кінець і большевицького інтернаціоналізму. Тепер ЦК ВКП(б) шукає і знайшов собі опору і підтримку у “великому руському народі”. Відроджується великодержавний російський шовінізм-місіянізм. Любов до “святої” руської землі проголошується найбільшим святом обов’язком кожної советської людини. Натомість толеранція культури інших національностей засуджується як буржуазно-реакційну і ворожу ідеологію, якій немає місця в соціалістичному суспільстві.

Як уже казано вище, у планах соціального і духового поневолення українського народу Москва поставила за мету і знищення УАПЦ, яку звинувачено як “націоналістичну”, “контрреволюційну”, “петлюрівську” – складову частину СВУ. Як відомо, декретом уряду УНР в січні 1919 р. Українська Православна Церква була відлучена від Московського Патріархату. Рішенням церковного собору в 1921 р. відновилась УАПЦ, яку очолив новітній апостол Христової Церкви митрополит Василь Липківський. Появилися тисячі парафій УАПЦ. У церквах зазвучало слово Боже і спів рідною, милозвучною українською мовою. Палкі проповіді митрополита Липківського глибоко відображали тяжку й болочку правду життя українського народу. Він кликав його до щирого братства, а не продажного зрадництва. “Нехай не буде між нами, – говорив він, – зрадників нашої Матері-України, нашого побожного народу. В ім’я любови і братерства ми повинні, як від чуми, як від смерти берегтися від усякої неправди, зрадництва, донощництва, продажности”.

Початок наступу і розгрому УАПЦ ми бачимо вже в 1927 р. Але ґрунтовний і тотальний розгром УАПЦ Церква зазнала в 1930 р. У той рік український народ, у відчайдушній боротьбі втратив свою рідну національну Церкву. Автор цих рядків був свідком жадливої драми, коли в таких селах, як Святогорівка, Добропілля, Гришино (Донбас) осатанілі безбожні орди комсомолу і покидьки суспільства зривали на церквах хрести і дзвони, палили й топтали ікони. Божі дома перетворювали в колгоспні стайні і в центри для комуністичної пропаганди. Розривали могили священників, викидали їхні тлінні останки або під дикий і звірячий крик опоясували правлячого священика кістками покійника та з криком образ наруг водили його вулицями села.

Пішов тоді на каторгу митрополит Василь Липківський. Прийняли терновий вінок тортур страдників і мученицьку смерть 32 єпископи, а разом з ними тисячі священників, сотні тисяч віруючих Христової Церкви в Україні. У самому Києві від липня 1929 і за 1930 рр. було арештовано понад тисячу осіб, в тому числі 5 єпископів, 700 священників, з яких 48 розстріляли.

У Великодню ніч 19 квітня 1930 р. ГПУ скликало “надзвичайний церковний собор”, на якому була продиктована “ухвала”, що “віднині УАПЦ самоліквідується”. Як бачимо, ворог, знищивши державну незалежність України 1918–1921 рр., тепер вирішив знищити і віковичний уклад життя українського народу та його духовну субстанцію.

Тим чином, у пам’ятні 1929 і 1930 по всій Україні пронісся смертельний гурган, який вирвав національний ґрунт з української землі. Україна втратила ті духові сили, які тримали її віками. Знищено національний провід українського народу, відродження якого потребуватиме довгі роки гігантських сил, напруги і терпіння всього українського народу. В ті часи по всій Україні утвердився і то на довгі роки, тріумф комуно-большевицької утопії, тріумф тирана й тиранії, яка коштувала Україні мільйони жертв, вчинено соціальну і духову руйну, наслідки якої ми бачимо сьогодні.

Мовчати про ці численні втрати, бути байдужими до пам’яті цих жертв України – це непростимо, це злочин! І той, хто твердить, що політичні процеси в Україні, як СВУ, є безглузда і невмотивована вівітка органів большевицьких репресій, той робить велику помилку чи шкоду Україні. Він не бачить або не хоче бачити глибоко продуману й ефективно виконану стратегію смертельних ворогів супроти українського народу. Це був явно задуманий большевицькою Москвою національний і релігійний геноцид, кульмінаційним завершенням якого був Великий голод 1932–33 рр.

Масштаби трагічних подій кінця 20 – поч. 30-х рр. в Україні ще належно не досліджені. А між тим цей період, навіть за словами самого Сталіна, означає “другу глибоку революцію, рівнозначну за своїми наслідками Жовтневій революції 1917 р.”. Причина такого стану – засекреченість советських архівних джерел, як рівно ж фальшування та навмисна дезінформація дійсних фактів і подій, керована владними органами та пресою. В еміграційному житті, ніде правди діти, певну роль в цьому зіграли ідеологи т. зв. “попучиків” та “реалітетів”. Яскравим прикладом такого стану є і справа СВУ.

Близько шістдесяти років у советській дійсності жертви судового процесу СВУ трактовано, як “заклятих ворогів народу та прогресу людства”. У такому задушливому і фальшовому світі, де “од молдаванина до фіна на всіх язиках” все мовчало, раптом у часи т. званої хрущовської “відлиги” світ почув голос безстрашного борця за правду – голос письменника Гелія (Євгена) Снегирьова. Він не мав доступу до спецархівів, але невтомно шукав зерна правди в пресі, у спогадах підсудних, у свідків і, нарешті, він пише лірико-публіцистичну розвідку “Набої до розстрілу”. У цій праці він закликає владу переглянути справу СВУ заново.

Після втрати надії на публікацію цієї праці “вдома”, він передав свій рукопис на Захід. “Я знаю, що чекає тепер мене, – пише він. – Життя моє вже скінчене, від нього я нічого не жду”. Він звертається до сподіваного суду такими словами: “Прошу, не кидайте мене за грати. Не для себе я прошу. Для моєї вітчизни, заради нашої з вами вітчизни <...> Нехай я стану першою ластівкою, яка провістить усьо-

му світові, що в нашу Батьківщину йде Весна Свободи!” І тут же він кидає слова глибокого песимізму, заявляючи: “Можливо, я до суду не дійду. Навіть до закритого <...> Мене просто заберуть і я зникну”.

Пророкування Гелія здійснилося: 29 вересня 1977 р. КГБ арештує його, а 28 грудня того ж року, на 50 році життя він у тяжких муках помер у слідчому ізоляторі.

Минули роки, і раптом у серпні 1989 р., у часи горбачовської “гласності” і “перебудови”, у пресі появилось офіційне повідомлення прокуратури Української ССР, що з огляду “на відсутність складу злочину вирок Верховного суду Української Советської Соціалістичної Республіки, винесений у квітні 1930 р. у справі СВУ, уневаженно”. Отже, небувалий у світі жахливий злочин визнано. Тисячі й тисячі загинулих і потерпілих мучеників реабілітовано, але про убивців цього злочину замовчано тоді, замовчується й сьогодні.

“Суд історії”, як його проголосили убивці в 1930 р., має бути розкритий до кінця, особливо тепер, коли комуністи в Україні вже відкрито агітують за відродження старого терористичного і колоніального режиму в Україні. З огляду на те, що в 1995 р. сповниться 65-та річниця розгрому СВУ, автор цієї статті, будучи торік в Україні, домовився про відповідне відзначення цієї річниці, а також про видання спеціальної книжки у справі СВУ з поданням невідомих документів і фактів».

«Перебуваючи недавно в Україні, стало ясно, що перешкоди відсунули відзначення річниці на жовтень цього року. Відбулася також нарада в Києві з авторським складом запланованої книжки, яка вже готова і знаходиться в друкарні. Зміст цієї книжки маю на руках, вона містить в собі 56 невідомих документів і фактів. Вірю, що ця річниця буде належно відзначена і в діаспорі», – на такій мажорній ноті завершує і сьогодні актуальні міркування І. Самійленко.

Чому так говорю? Кілька років тому довелося працювати в багатьох архівах. Цікавився конкретною темою – сторінками життя й діяльності свого односельця професора архітектури, інж. Миколи Даміловського, зокрема його арештом, слідством і відбуттям покарання за участь в київській організації СВУ. Оскільки він був у дружніх стосунках із згаданими І. Самійленком, Володимиром Дурдуківським, Євгеном (Йосипом) Гермайзе, Лесею Старицькою-Черняхівською та іншими патріотами. У процесі написання книги про свого односельця, майже викресленого з історичної біографії Козацького, переконався, як ще багато так званих «білих плям» в історії з цією видуманою чекістами організацією та її уявними організаторами і учасниками. І як ще багато хто не бажає оприлюднювати цю історію. Отже і стають зрозумілими неспокій та тривога, що охопили І. Самійленка. Та повернемося до інших його публікацій про поїздки в рідний край. Там теж є багато чого почерпнути.

У номері «Свободи» за 3 грудня 1999 р. колишній голова уряду УНР в екзилі І. Самійленко (а саме так підписана публікація) під рубрикою «Нотатки з подорожі» опублікував свої враження від сьомої після проголошення державної незалежності України мандрівки до

рідних палестин. Назвав він їх «Чому сумний мій рідний край?» Він прибув у Київ 22 серпня. Спонукали, за його ж словами, поїхати на святкування 8 річниці незалежності України урядове запрошення та пропозиція його друзів з Києва.

Полагодивши мешканцеву справу, пише він, «я ще мав досить часу, щоб відвідати свіжу могилу мого незабутнього приятеля – полум'яного патріота і борця за волю України бл. п. В'ячеслава Чорновола, похованого на історичному Байковому цвинтарі. З почуттям невимовного жалю я поклав квіти на його могилу. Відвідав і могилу першого президента Української Народної Республіки М. Грушевського.

Вертаючись до готелю, зупинився і біля надгробку-пам'ятника Його Святості Патріарха Володимира, похованого біля стіни Свято-Софійського собору. Поклавши на могилу квіти, помолився і пригадав мою першу зустріч з ним у Торонто на святкуванні тисячоліття Хрищення Русі-України. Пригадав і останню, надзвичайно теплу і гостинну – три дні перед його смертю.

Тієї ночі я довго не міг заснути. Приємно вразила мене чистота, зелень і квіти київських вулиць. Кияни гордяться своїм мером – господарем і патріотом – Олександром Омельченком. Та найбільше вразила мене гора свіжих квітів на могилі Чорновола – у Києві не бракує справжніх патріотів. На другий день, 23 серпня, рівно о 2 годині дня розпочалось урочисте зібрання, присвячене 8 річниці державної незалежності України. Багатотисячний палац “Україна” був виповнений щертв. Після промови Президента Л. Кучми розпочалася багата, глибоко патріотична художня програма.

У вівторок, 24 серпня, о 10 годині ранку на Хрещатику розпочалася військова парада. Спостерігаючи її, я відчув і гордість, і тривогу. Чи готове це військо, на випадок потреби, жертвувати своїм життям в обороні України? Читав я у “Вечірньому Києві” повідомлення пресового центру Республіканської Християнської партії, що 60 відс. Старшин і середнього рангу офіцерів в українській армії – етнічні росіяни, а серед вищих офіцерів це число сягає 90 відс., навіть в Генштабі – 53 відсотки! Справа й не в тому, що вони росіяни, а в тому, що вони вперто насаджують в армії України російську мову. І тут виникає принципове питання – чи справді вони служать своїм духом ідеї України? Чи це, на випадок чого, є резерв “єдиної неделімої”?

А взяти до краю той обурливий факт, як п'ята колона Москви намагається ширити свій вплив на силові структури України через московську православну церкву. Ця церква, на вимогу московського патріарха і його слуги в Україні – митрополита Сабодана підступно русифікує українське військо. Митрополит Сабодан не жалує орденів для українських міністрів, які дозволяють в українських силових структурах молитися на російській мові, поминати російського патріарха Алексія II, російську державу, владу і військо Росії».

«Хоч Україна має рідкісну для неї щасливу нагоду будувати державу в мирі і без кровопролиття, одначе загроза ще не зникла. Чи Росія покаялась за жажливі злочини комунізму і колоніальне пограбування України? Ні, вона не покаялась і не кається. Отже, чи є гаран-

тія, що вона в слушний час знову не піде на військову авантюру – рятувати імперію за рахунок України, як це вона робить на Північному Кавказі тепер?

Аналізуючи все бачене і пережите, мимоволі пригадуєш рядки з поезії П. Тичини:

*Розкішний степ, убогі села,
Це ти, мій краю чарівний?
Мій рідний край такий веселий
Мій рідний край такий сумний...*¹⁹

Питається: чого сумний? Чи всі ми зрозуміли, де корінь нашого лиха? Адже Україна має все для щасливого життя – найбагатшу землю у світі, працьовитий і талановитий народ, але чомусь ми живемо гірше від багатьох народів світу. Частково на це дав відповідь В'ячеслав Липинський: "...за брак ідеалізму, за повзання тільки в напрямі тілесного, матеріального – Бог землю нашу, велику і мобільну карає". Чому нам бракує витримки, непохитності, цілеспрямованості, послідовності в побудові не абстрактної, а справді української України? Одна з відповідей – це постійна втрата найдорожчого скарбу нації – інтелектуальної та духовної еліти. Москва понад триста років підступно винищувала цвіт української нації.

Тому треба ясно усвідомити, що майбутнє України залежить від молодого покоління України, вихованого на базі здорової національної ідеї. Тим часом в Україні, наприклад, у школах Великолепського району Херсонської області ще й сьогодні діють комуністичні організації, комсомольські та піонерські, як це було за советської влади.

У газеті "Вечірній Київ" за 4 жовтня ц. р. опубліковано два листи-звернення учасників з'їзду студентів Києва. Перший – до всіх ректорів вузів, в яких українською мовою викладають лише ті, хто хоче, а другий – "до академіків, професорів, доцентів, викладачів, які не бажать викладати в українських вузах українською мовою". У цих листах студенти заявляють: "Ми діти українців. Ми живемо в українській державі, і ми хочемо, щоб в українських вузах викладали українською мовою <...> І ми будемо за ці права рішуче боротись". Чи не час зрозуміти, що там, де зникла мова народу, уже немає України? Москва та її п'ята колона це добре знають. Українська молодь – це наша національна надія, яка хоч і поволі, все ж поглиблює свою національну свідомість, усе краще відчуває відповідальність за долю України.

Крім усіх тяжких обставин, цього разу я відчув в Україні щось нове – виразне самоусвідомлення в народі, що Україна є і буде, що треба перейти від нарікань до активної праці заради кращого майбутнього. У Києві я мав ще надзвичайно привітну зустріч з Його Святістю Патріархом Філаретом та відвідав музей гетьманства, а зокрема оглянув спеціальну виставку, присвячену Симонові Петлюрі».

¹⁹ І. Самійленко тут помилково назвав автором поезії «Розкішний степ» Павла Тичину. Автором вірша «Рідний край», рядки якого він цитує, є Григорій Чупринка.

Так завершує свої нотатки Іван Матвійович. Ми ж йому висловлюємо щире вдячність за його сподвижництво на цій ниві. І за те, що залишив нам свої детальні спогади, які стосуються становлення української держави. Читаєш ці слова Івана Матвійовича і віриш, що кожного разу після поїздок в Україну і повернення до США, країну, яка стала для нього та його родини другою домівкою, він не зітхав із полегшенням від довгої подорожі, а мислив думи. Так, у США він знайшов собі другу батьківщину. Хоч вона й не могла йому та тисячам інших скитальців заступити рідну Україну, але яка їх пригорнула, дала можливість спокійно жити, не мати журби за завтрашній та навіть післязавтрашній день. Упевнений, що кожного року в День подяки, значення якого там, у США, має сильнішу символіку від Різдва Христового, за традиційним споживанням запеченого індики він задумувався над тим, як ще мало мають родини його земляків в рідній Україні і як допомогти їм вирватися з московського ярма.

Переконаний, що на його серці щоразу ятрилася глибока й невилгойна рана, яке обливалося кров'ю, а з очей лилися гіркі сльози. Йому боліло, що там залишилися дорогі серцю люди, рідний український народ, який навіть із здобуттям незалежності досить повільно позбувався економічного та політичного невільництва так званого «старшого брата». Прикро, що його передбачення і перестороги, про які він відверто і на весь голос говорив на всіх рівнях, так і залишилися не почутими українськими можновладцями.

Гірше того: багато з них всупереч здоровому глузду і свідомо шкодили економіці та обороноздатності України. Наведу тут один приклад. Згадую, скільки в засобах масової інформації України було словоблуддя та фальшивої радості від того, що з Прилуцького аеродрому стратегічної авіації до Росії відлетіли два останні українські важкі бомбардувальники стратегічного значення ТУ-160. Узагалі Україна віддала Московії 11 стратегічних авіаційних комплексів, обладнання для летовищ і майже 600 крилатих ракет повітряного базування на загальну суму 285 млн. американських доларів. Ніби в рахунок погашення боргів за газ та інші енергоносії. Та вже наступного дня, 22 лютого на зустрічі Л. Кучми та першого віцепрем'єра Російської Федерації Михайла Касьянова в київській адміністрації Президента України останній оголосив, що Москва і надалі наполягає, що сума боргу України за газ значно перевищує більше двох мільярдів доларів і має документи, що підтверджують цей факт. А тепер переданими з України «старшому брату» ракетноносцями та крилатими ракетами рашисти обстрілюють мирні міста і села України.

Досить цікаві відомості, хоч знову ж таки не в повному обсязі, про родину І. Самійленка можна почерпнути з публікації Катерини Кіндрась «Український день у "The New York Times"» в американській «Nova gazeta». Там розповідається про влаштований у штаб-квартирі цієї найвпливовішої газети Америки, що на Восьмій авеню й 41 вул. Нью-Йорка, під час Ukrainian Easter Day були представлені українські Великодні традиції. Уперше в історії цього видання. Уперше в історії української громади США. Уперше в історії України.

Для «Нової газети» все розпочалося з телефонного дзвінка Олі Гнатейко, яка багато років очолювала управу Українського музею в Нью-Йорку. Вона з приємністю повідомила, що на Лонг Айленді є гарна родина Христі й Олега Самійленків, їхня донька Тамара працює в «Нью-Йорк Таймс» і недавно зорганізувала там «Український Великдень». Багато хто з нас запитує сьогодні, що конкретно, персонально він чи вона може зробити для України. «Український Великдень у “Нью-Йорк Таймс”» – одна з відповідей на це запитання.

Усі знають, що ця газета – одна з найстаріших і найвпливовіших газет у світі, найчитабельніше видання в США, яке виходить з 1851 р. Але далеко не кожен знає, що вона не лише інформує, аналізує, впливає на хід історії, американської і світової, а й робить багато чого іншого, невидимого для ока пересічного читача, але суттєвого для тих, хто уособлює команду цієї «сивої леді», й багато чого іншого, не менш суттєвого, відбувається за лаштунками видання. Наприклад, обіди-представлення національних кухонь у родинному, тобто виключно нью-йорк-таймсівському колі, до якого запрошуються й дочині до видання компанії (в середньому їх відвідує кілька тисяч осіб). Цю одну з традиційних «залаштункових» імпрез не випадково проводять у вигляді національних обідів, адже національна кухня – це той код, розкодувавши який, можна легко знайти ключ до національного характеру, який дає відповіді й на багато політичних запитань.

Тамара Самійленко знає й розуміє це особливо, бо працює в команді The New York Times координатором імпрез – event coordinator.

«Тому я відразу ж вхопилася за цю ідею. Її, напевне, послав мені сам Господь Бог, бо кращої нагоди показати багатство й красу українських традицій на Великдень просто неможливо уявити, – розповідає Тамара Самійленко. – З одного боку, мені хотілося показати багатство, тисячолітню глибинність, красу українських народних традицій. А з іншого, послати “message” своїм колегам-представникам різних культур про те, що українська культура – давня, самобутня, унікальна й посідає гідне місце у світовій цивілізації».

16 квітня кафетерій (так скромно називають працівники видання цей елітарний ресторан) на 14 поверсі службового офісу, впізнаваному в усьому світі, наповнився ароматом, барвами, мелодіями й таїною Українського Великодня. Подавали борщ та вареники від «Веселки», шинки й ковбаси від Юліана Бачинського, тобто від East Village Meat Market. Студенець, завиванець, голубці, налисники, маківник, абрикосовий струдель, майстерно приготовлені нью-йорк-таймсівськими кухарями. Головною окрасою зали був гігантський український великодній кошик, паску й сирну бабку для якого спекла Люба Волинець – майстриня – «золоті руки», кураторка народного мистецтва Українського музею в Нью-Йорку й завідувачка Українського музею й бібліотеки в Стенфорді. Головним же центром уваги Дня України в «Нью-Йорк Таймс» стала персональна майстерня знаної писанкарки Софійки Зелик, яка працювала тут же, під допитливими поглядами сотень очей «акул пера» та їхніх всемогутніх босів, і з-під

рук якої на очах у приголомшеної публіки звичайне куряче яйце із супермаркету перетворювалося на диво з див, яке назвати просто «витвором мистецтва» – надто мало і неповно.

Сказати, що за всім цим стоїть титанічна праця – не сказати нічого. Такі імпрези передбачають цілий перелік різних суворих формальностей, на які потрібно отримати насамперед дозвіл у цілої ієрархії спеціальних комісій (потрібно навіть було отримати дозвіл на цю публікацію). Т. Самійленко запросила всіх перших осіб, від яких залежало бути чи не бути Українському Великодню в «Нью-Йорк Таймс», на екскурсію до «Українського села», що на Другій авеню в Нью-Йорку. Насамперед до Українського музею, де його директорка Марія Шуст разом з директоркою програм Ганею Кріль показали скарби, які уособлюють нашу національну культуру. Андрій Ільницький, головний менеджер East Village Meat Market, полонив високодостойних гостей запахом і смаком фірмових шинки та ковбас, а Джейсон Бірчард, головний менеджер ресторану «Веселка», – фірмовими варениками та борщем. Причому дегустація української смакоти справила таке сильне враження на шеф-кухаря нью-йорк-таймсівського кафетерію, що він признався, що таких, воістину божественних за смаком, ані борщу, ані вареників, ані ковбас, ані шинок приготувати не береться, й вирішив замовити «оригінали». А пані Т. Самійленко спеціально записалася до майстерні Люби Волинець, яка завжди діє при Українському музеї напередодні Великодніх свят, щоб самій навчитися випікати паску.

Візуальну й смакову картину Українського Великодня доповнювали яскраві відеосюжети, підготовлені Т. Самійленко, які безперервно демонструвалися тут же на великому екрані – про українську вишивку й українську писанку, про український гопак і український жіночий рух, про українські духовні традиції й традиційну українську родину. У тому числі й про гарну та горду родину Самійленків. Про І. Самійленка, останнього прем'єр-міністра Української Народної Республіки в екзилі, якому поталанило дожити до 24 серпня 1991 р. Саме він передав першому Президентові відродженої Української держави Л. Кравчуку клейноди української державності, свято збережені екзильним урядом в США. Іван Матвійович Самійленко – дідусь Тамари Самійленко.

«Розуміючи й бачачи на власні очі, як багато українських цінностей з роками-поколіннями тут, в американській Україні, знецінюється, не стрималася, – пише Катерина Кіндрась, – щоб насамкінець не запитати пані Тамару, що персонально для неї означає цей Український Великдень у американській імперії The New York Times».

«Колір, запах, смак, чар Великодня, яким я його запам'ятала з дитинства, йде за мною до сьогодні. Пригадую, як дідусь Іван і бабуся Домна, мама й тато у передвелокодню ніч брали нас з братом Олександром до української православної церкви на всенощну. Я тоді зовсім не розуміла, що все те означає, але в усьому тому була велика таїна. Пригадую, як ми запалювали свічки й тричі обходили довкола церкви, а потім, повернувшись на світанку додому, сідали за гарно

прибраний стіл і вітали один одного зі Світлим Христовим Воскресінням: “Христос Воскрес! Воистину воскрес!” У далекому дитинстві мені здавалося, що так відбувається в усьому світі й так буде завжди. Але коли не стало моїх бабусі й дідуся, я відчула, що разом з ними не стало чогось безкінечно дорогого, того, що замінити не можна. Можна тільки продовжити. І я тішуся, що мої мама й тато намагаються йти тією ж дорогою, якою йшли їхні батьки <...> Ми домовилися не говорити того дня про політику. Але я щаслива, що під час Ukrainian Easter Day частинку світла й тепла своїх рідних змогла передати приятелям і колегам із The New York Times. І від того захмарене небо над Україною, можливо, стане світлішим».

Звісно, у деякого з читачів може виникнути запитання: чому ж Іван Матвійович та багато інших українських патріотів після відновлення незалежності України не повернулися в рідні краї? Відповідь на це пошукаємо у спогадах відомого українського письменника Івана Багряного, який теж у свій час рятувався від більшовицької сволоти й подався в інші світи. Серед сотень памфлетів, публіцистичних статей, листів до різних літературних і культурних діячів зверну увагу на перекладений майже на всі мови світу памфлет «Чому я не хочу повертатись до ССРСР». Є в ньому такі промовисті слова: «Я вернусь до своєї Вітчизни з мільйонами своїх братів і сестер, що перебувають тут, в Європі і там, по сибірських концтаборах, тоді, коли тоталітарна кривава більшовицька система буде знесена так, як і гітлерівська. Коли НКВС піде вслід за гестапо, коли червоний російський фашизм щезне, як щез німецький. Коли нам, українському народові, буде повернене право на свободу і незалежність в ім'я християнської правди і справедливості».

Слова І. Багряного, кинуті в очі ворогам, що вони за підлість ув'яють вінками, а за любов поведуть умирати, підтвердилися вже й після відновлення незалежності України. На початку 2006 р. народні депутати Л. Лук'яненко, В. Яворівський, Л. Танюк запропонували на державному рівні відзначити в Україні соту річницю з дня народження І. Багряного.

Проти виступили комуністи, регіонали та окремі соціалісти. А комуніст депутат В. Матвеев навіть з трибуни сесії назвав письменника ворогом народу, бо він, мовляв, заплямував себе співробітництвом з окупаційною німецькою владою та участю в підіривній діяльності комуністичної системи. І такими ворогами народу вважали всіх, хто мав навіть мінімальні контакти або ж зв'язки з «петлюрівщиною», «бандерівщиною», «буржуазними націоналістами» чи іншими патріотичними структурами, які боролися за волю і свободу України.

А тепер на допомогу покличу відому науковицю і публіцистку Ларису Ніцой. Вона пише, як сто років тому молода держава – Українська Народна Республіка – проголосила самостійність. Рашка точить зуби і нападає на неї. Законна влада України звертається за підтримкою до німецької імперії. Просить ввести війська, щоб допомогти зво-

ювати рашистів. Німеччина погоджується, але просить взамін розраховуватися українським зерном²⁰. Але раша все одно нападає і прагне повернути у свої лабета Україну силою. Світ не розуміє, що трапилося, бо рашка його привчила, що Україна – Русь – це рашка. А ми – її частина, один нарід, «одна страна».

І от у цих умовах уряд УНР задумує гуманітарну місію: як донести світові про Україну. Тільки через мистецтво. І відправляють на гастролі талановитого й відомого Олександра Кошиця з його неперевершеною капелою в турне Європою і за океан – рекламувати співом, музикою Україну, розповідати про її боротьбу за власну незалежність від московського імперіалізму – таке завдання доручає керівнику і колективу С. Петлюра. Артисти роблять це добросовісно. Люди у світі дізнаються, що Україна – окрема держава, яку вже визнали більше сорока країн. Русь – не рашка, а українці – не росіяни, які є справжніми загарбниками, яким Україна чинить опір. В американському знаменитому Карнегі-холі хор Кошиця вперше співає «Щедрика» М. Леонтовича²¹.

Тим часом в Україні рашисти лютують. Чекісти вбивають М. Леонтовича. А наївний Кошиць проситься додому, в Україну. Пише листи з таким проханням більшовикам. І єдине, мабуть, що найкраще вони зробили за час свого панування в Україні, – відмовили О. Кошицю в поверненні додому. Так йому пощастило уникнути голодомору, Великого терору квіту української нації, під час якого вбили, закатували, заморозили в глибоких снігах Сибіру, Колими, Соловків щонайменше тридцять тисяч представників української еліти – письменників, артистів, композиторів, архітекторів.

Кошиць і далі житиме в Америці. Але дуже тужитиме за Україною. Не за Союзом «республік свободних», яких «навеки сплотила велика Русь», справедливо названа Василем Стусом Рад. Соц. Концтаборів Союз, котрий і Господь забув. Кошицю навіть всесвітня слава не мила, бо його платівки тиражують ледь не в усьому світі. На них пишуть, що хором керує український самородок-композитор О. Кошиць. Мистецька слава Кошиця і його хору, всієї України котилася світом. А Кошиць і далі живе мрією повернутися додому. Незадовго до смерті він напише, що його на світі тримає єдина надія, яка дає йому сили жити й творити – це бути перед смертю вдома, побачити милих друзів, дорогий йому Київ, його Україну.

Відомо, що багато українських емігрантів і після так званої громадянської, і після Другої світової воєн просили дозволу повернутися в рідні краї. Переважна більшість з них одержували повідомлення, що вони не мають права на повернення додому.

У той же час багато людей і до сьогодні не можуть зрозуміти величезної ролі представників багатотисячної української діаспори у

²⁰ Це нагадає нам сьогоднішню ситуацію, коли нашою твердою валютою знову виступає зерно.

²¹ До речі, він у передріздвяні та Різдвяні дні й тепер регулярно звучить на всіх американських радіо- та телеканалах.

відновленні незалежності і суверенності України. І не лише О. Кошиця, І. Огієнка, а й І. Самійленка з його побратимами з Державного Центру Української Народної Республіки у вигнанні. Тут, вважаю, доречно навести слова покійного голови Спілки письменників України Юрія Мушкетика. Під час поїздки і зустрічей з представниками різних верств населення США у 1992 р. на схоже запитання він відповів, що у свій час наш Пророк Т. Шевченко на далекому Аралі посадив вербу. Вона прийнялася і розкучерявилася. Тепер до тієї верби їздять українці, ріжуть гілки і саджають їх у рідну українську землю. «Щось подібне, – наголосив Ю. Мушкетик, – можна сказати й про роль української діаспори. Коли Україна була закута в кайдани, коли національне життя там майже згасло, тут, у діаспорі, воно жило, горіло і світило нам в Україні. Це вічний подвиг – зберегти мову, традиції, передати любов до України наступним поколінням. Слава Богу, сьогодні нас уже ніщо не роз'єднує, і завдання маємо спільне – збудувати велику і щасливу Україну. Забудьмо усі партійні непорозуміння. Ми члени єдиної партії – України».

Додам, що Юрій Михайлович не перебільшував. Архівні документи, публікації зарубіжної української преси, спогади співвітчизників підтверджують, що кожне засідання уряду, УНРади, інших зібрань проходило під зображенням Тризубу на стіні, обов'язковим виконанням славня «Ще не вмерла Україна» та лозунгами «Слава Україні!» і гучною відповіддю «Героям слава!» Тризуб Володимира Великого був зображений і на печатці УНРеспубліки та її уряду. Як зауважив колись один із представників тодішньої української діаспори, «цей Тризуб прикутий до мого серця». І це не було б перебільшенням і до характеристики І. Самійленка. Згадаймо ж, на споконвічних українських теренах за цей Тризуб та за багато чого іншого людей нещадно карали і запроторювали за тюремні ґрати.

Вище я писав, що шлях Івана Матвійовича у засвіти був з певними непорозуміннями. Мав на увазі те, що авторитетна у світі українськомовна газета «Свобода» в № 25 за 30 червня 2006 р. надрукувала від імені управи НТШ-А в Америці (Наукового товариства ім. Шевченка в Америці) некролог про смерть Івана Матвійовича Самійленка. Про це вона повідомила своїх членів та громаду. Мовляв, 20 червня 2006 р. «відійшов з цього світу світлої пам'яті проф. І. Саміленко (1914–2006)»²². Далі додається, що покійний – член НТШ-А, громадсько-політичний діяч, прем'єр-міністр в екзильному уряді Української Народної Республіки 1988–1992 рр., проф. Лонг Айленд ун-ту 1961–1980». Тут же говориться: «Рідним складаємо найщиріші співчуття».

Скажу відверто, коли читав це повідомлення про смерть шанованої людини, виникли двоякі почуття. Адже до цього часу знав іншу дату смерті: 3 листопада того ж 2006 р. Я ретельно передивився після цього повідомлення всі номери тижневика «Свободи» до кінця 2006 і за весь наступний рік. Сподівався, що редакція чи управа Нау-

²² Літера «й» у прізвищі в повідомленні свідомо чи помилково пропущена.

кового Товариства або ж хтось із колег, читачів чи членів родини повідомлять про прикру помилку. Жодного слова спростування не знайшов. Лише 10 листопада 2006 р. в цій же газеті родина опублікувала некролог про смерть Івана Матвійовича. У ньому «з невимовним сумом родина повідомляє, що з волі Всевишнього на 95 році життя відійшов у вічність у п'ятницю, 3 листопада 2006 р., найдорожчий ТАТО, ДІДУСЬ і ВУЙКО св. п. проф. І.М. Самійленко – многолітній та останній прем'єр уряду Української Народної Республіки в екзилі та громадський діяч. Панахиди за спокій душі Покійного були відправлені в понеділок, 6 і у вівторок 7 листопада 2006 р. в Hempstead, NY.

Похоронні відправи відбулися в середу, 8 листопада о год. 10 ранку в Українській православній церкві св. Михайла в Uniondale NY, а відтак на цвинтарі св. Андрія в S. Bound Brook NY. У глибокому смутку: син ОЛЕГ з дружиною ХРИСТИНОЮ, внук ОЛЕКСАНДЕР з дружиною БРІДЖЕТ, внучка – ТАМАРА та ближча і дальша родина в Америці і Україні. Світла його пам'ять вічно буде з нами!

Родина просить скласти пожертви на Фонд ремонту церкви: St. Michael's Ukrainian Orthodox Church. 237 Maple Avenue Uniondale. NY11553».

Ця ж газета знову вмістила некролог від імені управи Наукового товариства ім. Шевченка в Америці. Вона повідомила своїх членів та громаду, що «3 листопада 2006 р. відійшов з цього світу св. п. проф. І. САМІЙЛЕНКО (1914–2006), член НТШ-А, громадсько-політичний діяч, прем'єр-міністр в екзильному уряді Української Народної Республіки 1988–1992 рр., проф. Лонг Айленд ун-ту 1961–1980. Рідним складаємо найщиріші співчуття». Як бачимо, цього разу прізвище покійного написали без помилки, але жодного натяку чи вибачення за надрукований попередній некролог і пояснення про те, як він з'явився в газеті.

Ще в одному співчутті, підписаному «Дослідний інститут Новітньої історії України. Голова М. Плав'юк» «із смутком і жалем» співіщають «все українське суспільство, що 3 листопада 2006 р. в Юніондейл, Н.Й. відійшов у вічність св. п. ІВАН САМІЙЛЕНКО, політично-громадський діяч, Голова уряду ДЦ УНР в екзилі 1989–1992 р., керівник ресорту внутрішніх справ ДЦ УНР в екзилі 1984–1989 рр. Відданий ідеалам державности й соборности Незалежної України. Вічна йому пам'ять!»

24 листопада того ж року в тому ж тижневику «Свобода» побачив світ некролог від імені Централі УНДС в Америці. Наведу і його в повному обсязі: «Український Національно-Державний Союз в Америці з глибоким жалем і смутком повідомляє, що 3 листопада 2006 р. відійшов у вічність св. п. проф. ІВАН САМІЙЛЕНКО – голова централі УНДС та останній прем'єр-міністр Української Народної Республіки в екзилі. У 1992 р. відбув першу історичну подорож прем'єр-міністра УНР в Україну після виходу уряду на еміграцію. Родині і прихильникам складаємо наші глибокі співчуття. Вічна йому пам'ять!»

23 лютого 2007 р. в цьому ж часописі «Свобода» надрукував свій теплий відгук «Пам'яті непересічного українця» і Надзвичайний та Повноважний посол України Юрій Богаєвський. І хоч цей текст перегукується з останньою частиною його статті про І. Самійленка, яку я оприлюднив вище, наведу його теж повністю: «З газети “Свобода” за 17 листопада 2006 р., – пише він, – я з сумом дізнався про те, що 3 листопада помер мій добрий знайомий Іван Самійленко – визначний громадський і політичний діяч.

Через газету передаю від себе і моєї дружини Олі наші глибокі й щирі співчуття родині Івана Матвійовича (саме так, згідно з нашою традицією, ми його називали).

Коли я працював у Нью-Йорку заступником Постійного представника України при Організації Об'єднаних Націй, а потім Генеральним консулом України, то часто зустрічався з цією неординарною людиною, на життєву долю якої випало чимало нелегких випробувань.

Наші дружні зв'язки були продовжені і в роки моєї праці Послом України в Бразилії. За кілька днів до завершення моєї дипломатичної місії в цій країні, 24 липня 2006 р., я зателефонував до Івана Матвійовича, щоб попрощатися. На жаль, я довідався, що незадовго до того дня, 18 червня, померла його дружина Діна Василівна, і ця втрата для нього була надто тяжкою. Під час нашої розмови Іван Матвійович сказав, що скоро прийде і його година <...> “Юрію Вадимовичу, – з гіркотою в голосі попросив він мене, – передайте в Києві, що І. Самійленко багато років і за океаном працював заради України, але ніхто за це доброго слова мені не висловив”. Певною мірою я висловив це зрозуміле і справедливе прохання Івана Матвійовича. Хотів би, щоб про це знали і читачі “Свободи”. У моїй пам'яті І. Самійленко залишиться таким, яким я його знав. Ми поважали один одного, досить відверто обмінювалися думками щодо розвитку подій в Україні та її майбутнього, незважаючи на те, що часом наші думки і бачення не збігалися. Попри це, Іван Матвійович не втрачав віри, що кращі часи для незалежної України, без якої він не уявляв свого життя, ще попереду.

Іван Самійленко прожив довге життя, до останнього свого подиху вболівав за Україну <...> Він заслуговує на те, щоб про нього сказали добре слово і пом'янули його “незлим, тихим словом”.

Іван Матвійович відійшов від нас. І хоч у багатьох коліна гнулися на церковній паперті і котилися гіркі сльози, коли бриніла тужлива нота “Вічної пам'яті” та під куполи храму неслося невимовно щемне “Зі святими упокой”, усі розуміли, що земля збідніла з його відходом, але ж і Небо збагатилося прекрасною людиною. Невблаганна смерть забрала проф. І. Самійленка. Життєвий шлях шановної людини завершився, а праведна душа його полетіла до свого Творця по вічну нагороду – добру людську пам'ять за добре пройдений життєвий шлях. На благо рідної України. І символічно, що того ж року побачив світ двотомник документів “Директорія. Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки”. У ньому – 622 документи, більшість з

СРСР. Про таке видання мріяв і до його підготовки доклав сил й Іван Матвійович. А побачив двотомник світ завдяки фінансуванню Дослідного Інституту сучасної української історії, центр якого розташований в американській Філадельфії, та який був створений у 1985 р. і всіляко підтримуваний у наступний період урядом та іншими структурами Української Народної Республіки в екзилі й особисто І. Самійленком на всіх постах.

Документи збірника та інші архівні матеріали, передані завдяки його старанням з-за океану до України, тепер повертають до життя Івана Матвійовича та його сподвижників-патріотів. Ці величні особистості знову стають реальними творцями непростой історії багаторстраждальної України.

І як приємно, що справа, за яку поклав своє життя Іван Матвійович, продовжується його близькими і далекими родичами, знайомими та однопдумцями. Так, Громадський комітет великого Клівленду й околиць під патронатом УЗО висловив через сторінки газети “Свобода” щирю подяку жертводавцям на Фундацію допомоги Дипломатичним представництвам України від 1 червня до 27 серпня 1992 р. в сумі 1100 американських доларів інж. Юрію й Марті Самійленкам. Додам, що з відновленням незалежності України громади української діаспори в багатьох країнах світу розпочали збір пожертвувань для купівлі приміщень для дипломатичних представництв України в зарубіжжі. Адже після розпаду Союзу приміщення амбасад та консулатів загарбала собі Росія, а нові держави для цього мали шукати кошти у своїх порожніх скарбницях. Ось тут українська діаспора вже вкотре підставила свої плечі рідній державі. Говорю “вкотре” не спонтанно, бо незадовго до цього тут тривав та й продовжувався збір коштів для ліквідації наслідків катастрофи на Чорнобильській АЕС. Очевидно, цей же Ю. Самійленко брав участь в роботі комітету проти вживання совєтських свідчень в американських судах, про що писала газета “Свобода”».

Продовження сімейної саги родини Самійленків знайшло своє відображення навіть у художній формі. Для прикладу наведу повідомлення Наукового товариства ім. Шевченка в Америці, опубліковане 11 листопада 2016 р. в газеті «Свобода». Товариство запросило на презентацію роману «Snow Goose Chronicles» (Liberty Publishing House 2015), bi Olya Samilenko.

Оля Самійленко – письменниця, професор Goucher College.

У романі описуються події 1930-х рр., основою яких послужила історія родини, котру було «розкулачено» і заслано сталінською владою на Далекий Схід. Віхи трагедії українського селянства ХХ ст. – колективізацію, голодомор, ГУЛАГ – майстерно вплетено в історичну канву. Вступне слово проф. Олександра Мотиля (Раттерський ун-т).

У суботу, 19 листопада 2016 р. о 5 год. по пол. в будинку НТШ.

А в суботу 5 червня 1987 р. в будівлі федерального суду Філадельфії відбулися публічні слухання в справі Великого голоду в Україні в 1932–1933 рр. На ньому свідчили дев’ять іммігрантів з України, які

пережили те страшне лихоліття. За перекладача з української на англійську мову їм була д-р Ольга Самійленко, яка працювала в Конгресовій комісії з дослідження Голодомору, очолюваній д-ром Джеймсом Мейсом.

Переконаний, попереду нас чекають нові відкриття про цю прекрасну родину. Правда, є думки, що не рід уславлює людину, а людина свій рід. Тобто, кожен із нас, з якого б роду не походив – шляхетного чи з сіромах – якщо віддаєш всі свої сили народові, живеш його інтересами і вподобаннями, не шкодуєш часу й коштів для відстоювання ідеалів свободи, докладаєш зусиль для збереження культурного, інтелектуального надбання пращурів і робиш усе, від тебе залежне, щоб воно не поросло, мов камінь у болоті, мохом, і це передати їх наступним поколінням, чим збагатити людство, прославити свій рід і залишити добрий слід в історії. Нема сумніву, що І. Самійленко не тільки добре знав слова І. Франка про те, що тільки праця створила світ таким, який він є, тільки в праці і для праці варто жити! Правильність цих слів Каменяра він підкріпив своїм активним життям.

КОЛИ УКРАЇНА ЗАКУТА В КАЙДАНИ

Вище я наводив слова з коротенької біографії Івана Матвійовича. Там наголошувалося, що він був вихідцем із репресованої «петлюрівської» родини, яку ще на початку двадцятих років минулого століття розкуркулили і в конфіскованій хаті відкрили школу-чотирирічку. Це досить негативно відбилося не тільки на долі Івана Матвійовича, а й багатьох членів родини.

У той час ледь не кожен громадянин «країни Рад» був зобов'язаний дати відповідь на запитання різноманітних анкет, чи не мали члени його родини, близькі родичі зв'язків з петлюрівцями, «гетьманцями» або ж з іншими «ворогами народу». Так ось, рідний дядько майбутнього голови Уряду УНР в еміграції Степан певний час не просто служив поруч із самим С. Петлюрою й не приховував того, що неодноразово з ним контактував і навіть по-дружньому вітався з Головним Отаманом Армії УНР за руку. Про це він розповів у книзі власних спогадів. Звісно, написаній і виданій за кордоном значно пізніше. Пропоную хоча б поверхово пройтися її героїчними сторінками, аби зрозуміти той козацький, патріотичний дух, в якому змалечку виховувався хлопчик зі звичайної сільської вулиці, зимою заметеної глибокими снігами, а весною й восени такої, що потопає в непролазній багнюці.

Маю сказати, що лицарі, які 21 листопада 1920 р. героїчно форсували Збруч і серед яких був представник однієї з гілок козацького роду Самійленків – Степан, розлилися по всьому світу. Та де б вони не жили, постійно і наполегливо несли ідеї та ідеали самостійної української держави. Як політичні емігранти, вони влилися в гущу народних мас і почали вести велику освідомлювальну та революційну роботу. За словами Тараса Бульби-Боровця, такі емігранти були фа-

натика національної ідеї, що свою вірність і згуртованість освятили власною кров'ю на багатьох фронтах. А після війни й далі служили тій же ідеї, як передова еліта нації. Жодна ідея та концепція не цементують так людей в обороні рідної землі і свободи, як окопи. Деякі петлюрівці довгими роками не бачили один одного і втратили зв'язок між собою, але однак усі вони, розсіявшись по всьому світу, становили однудушну сім'ю. Таким був і Степан Самійленко. Скромний хлопчина із невеличкого с. Валків.

Розпочинаються спогади епізодом повернення на початку серпня 1917 р. Степана, на той час поручника російської армії, з фронту під Двинськом до Києва. Приїхав він разом з джурою у відпустку, аби за дорученням ради вояків-українців 17-ї дивізії навіязати контакт з українськими військовими установами Києва. Тут же, в Києві, він вперше побачив на вояках жовто-блакитні відзнаки. У Військовому Секретаріаті він висловив думку про готовність залишитися служити в якійсь українській частині, оскільки він, фахівець-кулеметник, не має бажання «захищати родину», як зобов'язували це робити царські офіцери. Через деякий час С. Самійленку видали документ за підписом генерального військового секретаря С. Петлюри. Так його призначили заступником командира першого Автопанцерного дивізіону, що в той час стояв на Посту Волинському, а пізніше – на Печерських пагорбах столиці.

Автопанцерний дивізіон базувався в Києві ще за царських часів. Але тепер він був повністю українизований. На обох боках панцерників, пише автор спогадів, були намальовані трибузи. Назви теж були українські: «Хортиця», «Іван Сірко», «Запорожець», «Гайдамака», «Хмельницький», «Богун» тощо. Далі Степан домовився з командиром, підполковником Чорним, що поїде в місячну відпустку додому, у рідне село.

За словами автора, вдома він не був більше року. За цей час на фронті загинув його старший брат. «Батьківщино, ти моя рідна! Моє рідне село чисто козаче, заможне, просторе, з садками і левадами. Хат під соломою майже не було, все під залізом», – не стримує емоцій Степан. Далі він пише, що його бабуні було затісно жити в селі на чотирьох десятинах левади, умовила діда переїхати за село, на леваду в десять десятин. Згадує, як у його родині любили розповідати, як дід спершу побоювався перебиратися із села: «Казав, що за селом їх вовки з'їдять. А бабуся начебто докоряла дідові, що не хоче переноситись, бо до сусідів далеко буде ходити, на чужих молодий зазирати. Але таки перенеслись! І кажуть, що вовки вночі у вікна зазирали, бо ліс навколо був. Заклали садок, понад дві десятини. А подвір'я таке залишили, що могли б на ньому стати і завернутись більше сотні підвід. То все на те, щоб було куди гостям заїхати, коли будуть сина (мого батька) женити та дочок заміж віддавати. На тому подвір'ї зі сто старих дубів – як у раю! Хата ж з п'яти кімнат, оточена квітниками».

«Геть аж після другої світової війни він довідався від своїх небожів, які жили під сокетами, що большевики всі дуби зрубали, садок знищили, а мого брата вивезли на далеку північ. Там він і загинув з

голоду, а його родина мучилась по всіх усюдах, дома жити не можна було».

«Та в той час, – пише він, – у серпні 1917 р., у селі ще був повний спокій. Дома були батько й мати та середній брат з родиною. Я приїхав уже по жнивях і був час наговоритися і з рідними, і з друзями, і з сусідами. Серед селян були розмови про розподіл землі, але практичних кроків ніяких не роблено. В сусідніх селах стояли загони кінноти російської армії, подекуди уже здеморалізовані революцією... Довідався, що більшість моїх ровесників уже покинули російську армію і служили в українській. Тепер мені відомо, що кілька десятків молоді з мого села поклали голови в українській визвольній боротьбі».

Після відпустки С. Самійленко повернувся в дивізіон – до школи кулеметників. До жодної партії він не належав. Пише, що у нього, як і в інших старшин, був такий настрій, що «політика – не наше діло». «Ми – люди військові, наше діло – обороняти батьківщину. Тепер ми маємо свій уряд – Українську Центральну Раду, маємо Генеральний Військовий Комісаріат і їх накази виконуємо». У такому настрої, – підкреслює автор, – він і воював у рядах української армії три з половиною роки. Вояків у їхньому дивізіоні школили українською мовою. «Наші панцерники патрулювали місто. Стояли й коло будинку Центральної Ради», – і він мав нагоду побувати на її засіданнях. Найпопулярніший у той час, а мова про осінь 1917 р., був Грушевський. А для вояків, наголошує оповідач, генеральний секретар військових справ Петлюра. У той час він мав нагоду бачити його здалеку. Чув промови Петлюри і захоплювався ними, та ніколи не мав змоги повністю вислухати його виступ, «бо був зайнятий справами на панцирниках».

Новина про більшовицький переворот у Петрограді не зробила в їхньому дивізіоні великого враження. Думали, що то внутрішня справа Росії і нас не стосується. Та невзабарі більшовики почали дедалі дужче вдаватися взнаки в Україні, їх агентура розпочинала підривну роботу. По українських частинах раз у раз з'являлися більшовицькі агітатори. Вони підбурювали малосвідомих вояків різними благами і обіцянками. Одного разу одержали наказ їхати в Полтаву обеззброїти піший полк ім. Т. Шевченка, який піддався агітації і мав намір перейти на бік більшовиків. Пізніше вояки того полку розійшлися по домівках. Наприкінці 1917 р. довелося брати участь і в роззброюванні полку імені гетьмана Полуботка в Києві.

Автор спогадів пише про свої добрі стосунки з підлеглими і в полку у Двинську. А все тому, що ще в дореволюційний час він часто говорив з ними українською мовою. Українці в його курені також були у більшості, бо він, командир кулеметної сотні, мав право добирати людей, коли приходило поповнення. «Бувало, приведуть поповнення, – пише він, – вишикують, а я дивлюсь – хто назовні виглядає, як українець. Отак виберу очима, а тоді підходжу й заговорюю по українському. Рідко помилявся».

Із особливою цікавістю сприймаються розповіді очевидця про події в Києві початку 1918 р. Військові частини, що стояли в місті, розкладались і настав неймовірний хаос. У той час, як танули регулярні

частини, підточувані більшовицькою пропагандою, зростали військові організації української молоді: українське вільне козацтво. Цих козаків не брала жодна більшовицька пропаганда. Вони були найпевнішими і у вуличних сутичках з більшовиками, і в гарнізонній службі, і в охороні українських інституцій. Увесь січень 1918 р. згадується Степанові як безперервна праця, напруження, хвилювання. Він був то у панцирнику на вулицях Києва, то в касарні за спінним вишколом нових вояків, що прийшли на місце поранених чи дезертирів.

Довелося Степанові взяти участь і в боях під Крутами. 28 січня до їхнього дивізіону прийшов наказ вирушити з чотирма автопанцерниками в напрямку цієї станції і стати на допомогу українським частинам – переважно вільним козакам. Потяг з військом замість двох годин витратили значно більше часу. Саботували залізничники, які не пропускали або ж заганяли бронепотяг у тупики. Ось і дісталися до станції Крути вже пополудні 29 січня. На станцію їх потяг не міг зайти. Усі шляхи були забиті ешелонами.

Із Крут військові шляхи-дороги нашого земляка пролягли знову до Києва. Там одержали завдання вибити більшовиків з Арсеналу. Поруч із Слобідкою віч-на-віч зустрівся з командиром Коша гайдамаків Симоном Петлюрою. Він був під обстрілом на мосту і забажав обговорити з Самійленком, який командував автопанцерниками, план дальших дій. Наш земляк запросив Петлюру до середини панцерника з вимальованим тризубом і написом «Запорожець». Мовляв, там тепліше, зручніше і спокійніше для розмови. Розмова була тривалою. Обмірковували бойову ситуацію, а далі говорили про сучасне і майбутнє України. Розпрощалися десь о шостій ранку. На прощання Петлюра сказав, щоб не забували, що ціною нашої крові і нашого життя, складеного на вітвар батьківщини, ми здобуємо волю України. Остаточне взяття Арсеналу, пише в спогадах пан Степан, завершилося з приходом Коша гайдамаків на чолі з отаманом С. Петлюрою, гарматного дивізіону полковника Алмазова та чотирьох автопанцерників під керівництвом нашого земляка. Звісно, така зустріч і розмова, відчуття плеча отамана в бою не забувалися нашому землякові все життя. Тим паче, що вона була не одна. Розповів він також про зустріч з гайдамаками на Великій Васильківській вулиці Києва. На чолі цього формування знову був С. Петлюра. Разом із ним та його бійцями довелося нашому землякові рятувати золотий запас молодої української держави від орд більшовиків; разом із отаманом вантажили в автопанцерники та відправили скарб за вказаною отаманом адресою в Святошині. Там був збірний пункт усіх державних цінностей, щоб їх наш уряд міг вивезти з Києва.

Іншого разу отаман Петлюра запропонував йому оглянути Левашівську вулицю. І там потрапили під обстріл. Петлюру і Самійленка поранило осколками від гранати. У підвалі похідного шпиталю отаману перев'язали поранену руку, а Степанові – голову. І він уже вийшов до бійців, мов турок у чалмі, з обкрученою банджами головою. Про це поранення і осколки під черепом земляка я згадую вище, отож не повторюватимуся. Згодом його дороги з отаманом розійшлися. І

вже під Житомиром завершилося існування Першого Автопанцерного Дивізіону, що був першим і останнім в українській армії. Підрозділ під командуванням Степана Самійленка став кулеметною сотнею Першого Сердюцького ім. Б. Хмельницького полку. Це був перший полк Української армії, створений ще у квітні 1917 р.

У наступні місяці військові шляхи-дороги Степана пересіклися з іншим звитяжцем у боротьбі за свободу й волю України – полковником Болбочаном. А згодом – і з Миколою Міхновським. Вияснилося, що той приїхав конспіративно у цивільному одязі. Мав потребу з перших вуст дізнатися про настрої серед старшин і солдатів Запорізької дивізії після гетьманського перевороту. І чи збереглися у них сентименти до Центральної Ради? За спогадами земляка, те зібрання було бурхливе. Багато старшин добре відгукувалися про старий уряд і проти гетьманату. Міхновський подякував за їхню стійкість і вірність тій владі, яка увесь час прямувала до незалежності України й добра її людности, а тоді на селянській фурі поїхав на залізничну станцію. І треба було так трапитися, що один із командирів наказав нашому землякові їхати на станцію Сватово й заарештувати Міхновського. Він поспішив, знайшов у селі Міхновського і попередив про навісну над ним небезпеку. Бо й він приїхав по його душу. Так і врятував його життя.

Ось звідки в Степана така жертовність справі Україні. Вона передалася всім членам родини. До слова, у жовтні 1918 р. йому прийшла черга поїхати додому у відпустку. За кілька місяців до цього великою радістю для нього стала звістка про батьків, яку він одержав вперше за сім місяців. Розповів про них йому односельць Іван Чміль, який добровольцем прибув у той полк служити в кулеметній роті. Добре той воював, кулі оминали в боях. Та все ж загинув у катівнях НКВД під час єжовщини в 1937 р. Згадали йому й петлюрівське минуле.

У відпустку приїхав додому несподівано. Коли вже з візником під'їжджав до рідного хутору, побачив у канаві понад дорогою двох хлопчаків, які ловили жуків. Придивився і пізнав синів своїх братів. Одному було чотири роки, а іншому – три. У візку вони все допитувалися, чи не бачив він на фронті їхнього дядька, тобто – його. Коли візник заїхав у дір, мати з плачем впала йому в обійми. Після зустрічі з батьками та ріднею пішов на село, погугарити з людьми. Вони висловлювали незадоволення з гетьманської влади. Хоч у їхньому селі й не було поміщика, а тому не відбулося жодних грабунків під більшовицьким гаслом «грабуї награбоване», та час від часу заїжджали каральні загони. З розмов було зрозуміло, що люди чекають якихось змін. Удома був місяць.

Автор спогадів зізнається, що це було його останнє перебування вдома. Батько помер від серцевого нападу через кілька днів після його від'їзду. Телеграма про його смерть настигла Степана по приїзді в полк. З матір'ю листувався, коли перебував на еміграції. Вона померла в 1928 р. А брата з родиною комісари вивезли на далеку Північ. Хіба можна було очікувати іншої долі людині, рідний брат якої воював поруч з Петлюрою, Болбочаном і Міхновським?

Наступні сторінки спогадів С. Самійленка присвячені військовим походам українського війська та його боротьби з більшовиками. А його бойовий шлях проліг до станцій Уразово, Мерефа, Катеринославо, Синельниково-Лозова, Павлоград, Умань, Бершадь, Вапнярку, Тульчин, Балта. Далі були Кам'янець-Подільський, Бессарабія і Румунія. Кілька разів довелося перехворіти тифом і ледве вирвався з пазурів смерті. У Кам'янці-Подільському люди зустрічали українське військо з хлібом-сіллю, а оркестр загравав славень «Ще не вмерла Україна».

Я ж акцентую на розповіді про ще одну зустріч на фронтних дорогах з односельцем, сусідом Василем Терещенком, якого він не бачив уже п'ять років. А у Вінниці доля звела зі ще одним приятелем з дитинства і односельцем – сотником Іваном Тарасенком, якого командування українського війська призначило комендантом міста. «Він, – пише Степан, – мав тверду руку і тримав порядок у місті. Як й інші односельці, котрі у ті роки служили в українських військових частинах, Іван теж загинув у підвалах НКВС. З боями та короткими перепочинками дійшли до Києва, де люди зустрічали вояків з квітами і вигуками “Слава!”, “Хай живе Україна та її військо!”» Та зі столиці довелося відступити. Їхній полк тримав бої на два фронти: «З півдня сунув Денікін, а з півночі – більшовики. Потребував уваги й третій напрямок – польський, який теж був непевний».

Попереду був знаменитий Зимовий Похід. Його головна мета полягала в тому, аби продемонструвати перед українським народом і перед ворогом, що українська армія існує і ще бореться. Дійшли Старокостянтинова, Умані, Чигирини. І ось після виснажливих походів 4 травня 1920 р. армія Зимового Походу підійшла до більшовицького фронту і через два дні після безперервних боїв з'єдналась із фронтними частинами українського війська. Разом з Українською Дійовою Армією розпочали новий наступ на Київ. Та звідти знову довелося відступати. Під Тульчином зосередилася майже вся Запорізька дивізія. І хоч більшовикам довелося дорого заплатити за свій наступ на Тульчин, українське військо теж змушене було йти до самого Збруча. Під Чортковом урочисто освятили два військові прапори, прислані українцями, що перебували в Туреччині. Після освячення стягів Головний Отаман С. Петлюра прийняв військовий парад.

Я не випадково приділив увагу спогадам представника родини Самійленків про підтримку українського війська й активну участь у боях за Україну. Така відданість материзні, любов до України з молоком матері передавалася в їхній родині з покоління в покоління. Це також притаманно й багатьом їхнім односельцям, які зі зброєю в руках боронили Україну від різної нечисті, і з якими доля зводила Степана на фронтних дорогах. Прикро лише, що більшовицькі комісари безжалісно винищили той цвіт української нації.

Додам, що 21 листопада 1920 р. кінний Чорних Запорозжців полк у несамовитих боях з більшовиками перейшов Збруч останнім. Так скінчилися дні слави для учасників визвольних змагань 1917–1920 рр. Та прийде час, завершує спогади С. Самійленко, коли по

всій Україні залунає клич перемоги. Прийдуть нові дні слави – і тоді український народ згадає всіх тих, хто в молодих роках віддавав своє здоров'я і життя за волю Батьківщини. Той клич перемоги в роки Другої світової підхопив його племінник Іван Матвійович Самійленко, який також був змушений їсти на не завжди привітній чужині емігрантський хліб. І який до останнього подиху своїм життям і чином борювався за волю, незалежність і суверенність рідної України.

Додам, що в статті «Богдановці», опублікованій в часописі «Тризуб» № 24 за 1963 р., полковник Степан Лазуренко, командир Богданівського полку, добрим словом згадає підпоручника, а пізніше підполковника, сотника кулеметної сотні С. Самійленка. Він пише, що той приєднався до богданівців у січні 1918 р. під час маршу на Житомир. Згодом був учасником Першого Зимового Походу. Після арешту Волохом приєднався до полку чорних гайдамаків. Після відходу за Збруч жив у Польщі та США.

Згадає про С. Самійленка і письменник Роман Коваль у книзі «Жінки у визвольній війні: історії, біографії, спогади. 1917–1930». У розповіді про героїню Тіну Пекарчук він наводить слова спогадів богданівця сотника Самійленка про те, що той так був захоплений «своєю працею коло кулемета, що нічого не бачив, крім цілі – вітряків (де засіли більшовицькі кулеметники). Але в перерві між однією кулеметною стрічкою і другою оглянувся навколо і побачив, що на сіножать, де лежать наші поранені, заїхала фура. Кіньми правила якась жінка, вбрана у вояцьку шинель. Вона по черзі під'їжджала до поранених, а то під великим вогнем, а тоді допомагала їм залізти на фуру, а то й просто втягала на воз. Ми просто остовпіли. Ми, вояки, лежали за укриттям і вчасно не забрали своїх поранених через великий вогонь, а тепер це робить жінка! <...> Після бою знайшли ту жінку, що під обстрілом збирала поранених на фуру. То була медична сестра нашого полку, прізвища якої не пам'ятаю. Вона була студенткою-медичною з Києва. Як мені розповіли, під час боїв у Києві вона увесь час була з богданівцями і піклувалася пораненими найбільше там, де через кулі не можна було й носа висунути.

– Дівчино, – казали ми їй, – що ти робиш? Та ж на тебе смерть чигає кожної хвилини...

А вона посміхається:

– В такому випадку і вмерти варто. Відразу б на небо взяли за Україну...»

Окремі сторінки біографії представника родини Самійленків повідав читачам у міській газеті «Град Прилуки» місцевий краєзнавець Анатолій Риженко. До 120-ї річниці з дня народження Степана Сергійовича він опублікував розповідь «Борець за українську державність». Він пише, що після закінчення Прилуцької чоловічої гімназії у 1915 р., коли ще тривала Перша світова війна, Степана мобілізували до царської армії. У ній він служив у складі 66 Бутирського полку 17 дивізії. Там його застала перша – Лютнева – російська революція. Падіння царського режиму в березні 1917 р. і заснування українцями Центральної Ради, а в листопаді й проголошення Української Народ-

ної Республіки стало періодом активної участі С. Самійленка в боротьбі українського народу за право жити в самостійній і незалежній державі.

Далі автор публікації повторює відомі нам уже факти із спогадів самого С. Самійленка, отож не переповідатиму заново. Після цього йдеться про одержаний відважним богданівцем притулок у Польщі, де його вояки обрали членом полкового суду в таборі інтернованих. У цей час він став членом української студентської громади у Варшаві. У 1923 р. майже без засобів для проживання виїхав працювати на Люблінщину. Через це довелося знехтувати навчанням у Варшавському університеті. 16 липня 1924 р. подав документи до Подебрадської української господарської академії і став студентом кооперативного відділу економічного факультету. 24 квітня 1959 р. урядом УНР в екзилі С. Самійленко був підвищений до рангу полковника й нагороджений Хрестом С. Петлюри, а 25 лютого 1964 р. – Військовим Хрестом.

І далі знову про різночитання в документах. В одних пишуть, що С. Самійленко емігрував до США у 1950 р., а ось А. Риженко, який заочно познайомився з ним і мав тривале листування, стверджує, що він живе там з 1959. Познайомилися ж вони так. А. Риженко у свій час працював учителем історії у Валківській школі. Там же дізнався, що в сусідню Боршну, підпорядковану Валківській сільраді, йдуть до земляків листи з-за океану. Він наважився попросити їх покласти в конверт і записку від нього в американське місто Клівленд із пропозицією започаткувати листування.

«Звісно, – пише А. Риженко у газетній публікації, – в ті роки ще не можна було відверто про все писати, особливо про події часів Української Народної Республіки, Петлюру і петлюрівців. Отож обмінювалися думками про події і новини на “культурному фронті” обох країн, про колекціонування поштових марок, про те, як американські українці шанують творчість і бережуть пам’ять Т. Шевченка, про відкриття в 1964 р. пам’ятника Великому Кобзареві в Вашингтоні». У своїх листах С. Самійленко згадував про роки навчання в Прилуках. Надіслав світлину з 1912 р., на якій він – учень чоловічої гімназії – в українському національному одязі, а також фото, де він під час відпочинку сидить посеред своєї «левади» в Клівленді. Згодом Степан Сергійович надіслав Риженку світлину, виконану його онуком, із могилою трагічно загиблого президента Америки Джона Кеннеді.

Цікаво і корисно також знати рядки біографії, що генерал-поручник Самійленко, а таке звання йому присвоїли вже в еміграції за активну участь в фронтових боях та таку ж проукраїнську позицію на чужині, народився на Полтавщині в 1896 р., був учасником визвольної боротьби та зимових походів, відзначений орденом Залізного Хреста. Він – автор двох книжок-спогадів під назвами «Дні слави» і «Прощай, рідна Земле». Помер в Клівленді, з якого і йшли листи на Прилуччину. Про смерть генерала газета «Свобода» відгукнулася трьома некрологами. Спершу у номері за 24 квітня 1990 р. У глибоко-

му смутку повідомляли приятелів і знайомих, що «в п'ятницю, 20 квітня 1990 р. з Волі Божої відійшов у Вічність БАТЬКО, ДІДУСЬ і ДЯДЬКО св. п. генерал-поручник Армії УНР Степан С. Самійленко – учасник української національно-визвольної війни 1917–1921 р. Похоронні відправи відбудуться в середу, 25 квітня, о год. 10.30 ранку в Церкві-Пам'ятнику св. Андрія в С. Бавнд Бруку. Н.Дж. Покійний залишив у смутку:

Дочку Олександру з мужем, внуків – Дениса, Еріка і правнуків, племінників Івана з дружиною і сином Олегом з родиною, Василя з дружиною і донькою Ольгою та ближчих і дальших родичів. Просимо замість квітів пожертви складати на Фонд Симона Петлюри та на бібліотеку Симона Петлюри у Парижі».

У наступному номері ця ж газета опублікувала два некрологи. Один – від Уряду Української Народної Республіки в екзилі. Він ділився сумною звісткою із Українським Громадянством, що «дня 20 квітня 1990 р. відійшов у Вічність св. п. генерал-поручник Армії УНР Степан С. Самійленко – учасник визвольної війни України 1917–1921 рр., першого Зимового Походу, відзначений Лицарським Орденом Залізного Хреста, автор спогадів “Дні слави” та “Прощай, рідна земле”. Вельмишановній дочці та Родині складаємо глибокі співчуття».

Третій некролог був від Президії Централі Українського Національно-Державного Союзу. У ньому теж ділилися «сумною вісткою із своїм членством та Українським Громадянством про смерть св. п. генерал-поручника Армії УНР Степана Сергійовича Самійленка – активного учасника української національної війни 1917–1921 рр., одного із основників УНДС в діаспорі, автора спогадів “Дні слави” та інших публікацій. Дочці та всій родині Покійного висловлюємо глибокі співчуття.

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!»

Наступного числа на першій полові цієї ж газети редакція надрукувала повідомлення «Поховали ген. С. Самійленка». Подам його без змін: «С. Бавнд Брук, Н.Дж. – Тут в середу, 25 квітня відбулися величаві похорони генерал-поручника Армії Української Народної Республіки в. п. Степана Самійленка, тлінні останки якого спочили на українському православному цвинтарі св. Андрія.

Ген.-поручник С. Самійленко помер у п'ятницю, 20 квітня після довгої і тяжкої недуги. Залишив у смутку дочку Олександру з родиною, племінників Івана і Василя з родинами та дальшу родину.

Ген.-поручник Самійленко народився на Полтавщині в 1896 р., був учасником Визвольних Змагань та зимових походів, відзначений орденом Залізного Хреста. Він – автор двох книжок-спогадів п. н. “Дні слави” і “Прощай, рідна земле”. Помер у Клівленді».

І знову на тризні в Бавнд Бруку сумними голосами, як і над могилами інших українських патріотів, які змушені були нести свій хрест на чужині, затужила пісня «Видиш, брате мій, крильонька зітру». Стерлись крила й Степана Самійленка. Та журлива пісня попід небесами летіла через моря, гори й океани до рідних Валок, де мужніли ці

крила і набиралися сил для визвольного польоту. Як і пізніше, так же печально злітала вона у небесну височінь під час чину похорону іншого Самійленка – Івана Матвійовича – останнього прем'єр-міністра уряду Української Народної Республіки у вигнанні. І так же летіла та мелодія до тих же Валків на Чернігівщині, створюючи для представників патріотичного роду вічну пам'ять. Це ж саме про таких українських подвижників, життя і чин яких були мірилом патріотизму і відданості Україні, писав у свій час інший емігрант-вигнанець з рідних земель, міністр уряду УНР в екзилі І. Огієнко або ж митрополит Іларіон: «Готов я нести люті муки, / За свій народ, за рідний край. / За ці поля, лани і луки, / За Україну, тихий рай».

Прикро лише, що в тому раю забували або ж не хотіли пам'ятати про шанованих в усьому світі вихідців зі свого села. Роблю такий сумний висновок з того, що в мережі Інтернет в 2017 р. була оприлюднена публікація з презентації Валківської школи. Серед знаменитих випускників одним реченням згадали голову уряду УНР в екзилі І. Самійленка, а ось про генерала-поручника Армії УНР С. Самійленка не згадали жодним словом. Хіба що його переплутали зі Степаном Миколайовичем Самійленком, названим письменником, про якого жодного слова у всесвітній «павутині», і про якого не знають працівники бібліотечної системи області. Ось така неубісна пам'ять про земляків. І це вже було на 27-му році відновлення незалежності України.

БЕЗ ТЕРИТОРІЇ: СИМВОЛ ВІРИ І ЧИН УРЯДУ УКРАЇНИ НА ЧУЖИНІ

Про ідеологію та чин уряду Української Народної Республіки у вигнанні за сімдесят три роки праці йшла мова трохи вище. Вважаю, про перший етап діяльності Державного Центру УНР в екзилі треба повідати більш детально. І тут подякуємо Іванові Матвійовичу, який у свій час дослідив цю проблему. Це було своєрідною даниною пам'яті його дядькові Степанові, односельцям та й всім українцям, які жертвували своїм здоров'ям, життям у боротьбі за волю України.

Українські патріоти, які після кровопролитних боїв за волю України, що розгорнулися після Жовтневого перевороту більшовиків, опинилися у вигнанні в багатьох країнах світу, пам'ятали і, мов естафету, з покоління в покоління передавали слова легендарного отамана С. Петлюри, що кров мучеників і героїв, які полягли за волю рідної землі, не засихає. Навпаки, вона залишається вічно-ятріючою раною. І вона будить цілу націю до дальшої боротьби. Кличе до помсти за всі народні кривди, до побудови нового справедливого ладу. Але цього ладу із справедливістю нам ніхто не дасть, вона не впаде біблійною манною небесною у голій пустелі. За нього треба всіма силами боротися. Щоб добитися і встановити справедливий лад, треба визволити свою землю з-під чужого ярма, збудувати свою вільну державу, впо-

рядкувати її та забезпечити надійну оборону кордонів. Іншими словами, як читаємо в документах архівів ДЦ УНР в екзилі, з нації-раба треба виховати націю-творця, націю-суверена. І за це треба чесно й відважно боротися. Бій за українську державність тривав протягом багатьох десятиліть. І завершився перемогою.

За словами Івана Матвійовича, Національно-визвольна революція 1917–1920 рр., хоч і була короткочасною, але своїм значенням в історії українського народу це була велика епоха, яка визначила мету і напрямок нашого сучасного та майбутнього.

Уже тоді український народ мав повну нагоду вибороти та закріпити за собою волю і державну незалежність, увійти в сім'ю вільних народів світу, втішатися життям у добробуті, стати повним господарем на своїй багатющій землі. Але так не сталося. Після трилітніх кривавих боїв славної армії Української Народної Республіки з кількакратно переважаючими ордами червоної Москви, 21 листопада 1920 р. завершилась повна окупація Наддніпрянської України.

У роковий і пам'ятний день 21 листопада 1920 р. мазепинський кінний полк цівлий день відчайдушно відбивав безперевні атаки московської червоної орди – кінноти Котовського, аби дати змогу військовим і цивільним обозам переправитися через річку Збруч. Виконавши це бойове завдання, мазепинці вбрід перейшли річку, а бронепотяг «Кармелюк», вистрілявши в лави ворожої кінноти останні набой, гримнув з кручі Збруча, щоб не датись у руки ворога.

На березі Збруча в Орхівцях і в Підволочиську обсервували цю баталію Голова Держави і Головний Отаман Військ С. Петлюра, Голова Ради Міністрів УНР А. Лівичський, генерал Головної Команди Михайло Омелянович-Павленко та їх оточення, символізуючи моральну єдність державного і військового проводу з цивільною частиною цього великого ексодусу.

Втрата суверенної незалежної української держави глибоко вразила серця свідомих українців у світі. Питання: чому ми програли – уже довгі роки нуртує у наших душах і серцях. У відповідь на це можна подати ряд вагомих причин, але не час про них сьогодні говорити. Для українського народу важливим є те, що Уряд УНР з його державним апаратом не капітулював і не підписав з ворогом жодної мирової умови, що її героїчна Армія і Головна Команда не здалися і не розпалились, а «під натиском ворожих сил та з огляду на несприятливу міжнародну ситуацію, – як говорив С. Петлюра, – відійшли на другу лінію наших бойових позицій».

Тоді ж він рішуче заявив, що «боротьба нашого народу не припиняється і не припиниться. Нехай вона бере нові й нові жертви, але Україна незалежна, хоче того Европа чи ні, таки буде».

Як бачимо, С. Петлюра з глибоким огірченням у душі пов'язував одну із важливих причин поразки молоді української держави (УНР) з міжнародною ситуацією того часу та з повним ігноруванням найелементарніших і найгуманніших та справедливих аспірацій українського народу. Бо ж, борючись за волю і державну незалежність з комуно-московським агресором, скривавлена Україна боролась і за сво-

боду Західної Європи, за ідеї Хартії Вільсона. Україна заступила дорогу большевицьким ордам до Будапешта і Берліна, що поспішали на допомогу комуністичним револютам. Україна була справжнім природним союзником західної демократії. За це більшовики устами Леніна назвали її союзником Антанти.

І що ж? У «подяку» за це Хартія Вільсона «не добачила» й оминула Україну. Щобільше, 24 березня 1919 р. війська країн Антанти поспішили звільнити територію колишньої Російської імперії. Цим вони вивільнили 3950 тис. большевицьких військ на інших фронтах, відтак ці військові сили кинули на знищення УНР, щоб завершити повну окупацію України, що й сталося трагічного дня 21 листопада 1920 р.

Війна УНР з московсько-більшовицьким агресором була по суті війною двох чужих одна одній країн, двох протилежних систем. Український народ у цій визвольній війні засвідчив, що він не пішов нога в ногу з большевицькою Москвою, а вибрав свій, незалежний шлях державного та суспільного життя, оснований на принципах цивілізованих країн світу, опертих на парламентарно-демократичну систему.

На доказ цього є багато історичних документів і фактів. В одному з досліджень І.М. Самійленко говорить, що перша і друга конференції так званої Компартії України відбулися не в Україні, а в Москві. Третя конференція була в Гомелі (Білорусь). На цій конференції українські делегати склали лише 18% делегатських голосів. Учасники конференції визнали, що «організація советської влади на Україні буде можливою лише з допомогою регулярних військових сил, які мусять бути не місцевого (себто не українського) походження. Автор Лихолат у своїй праці «Поразка націоналістичної контрреволюції в Україні» цитує Леніна: «Ми послали на Україну кращі сили <...> Зойк лунає від наших товаришів з України. – Нема кому будувати советської влади, нема апарату – скрізь спротив». Там же Ленін цілком виразно твердить, що «без відданого героїзму російських робітників і селян, які боролися на українських полях, не було б советів на Україні»».

Ось чому терор став єдиною зброєю окупанта для запровадження большевицького режиму та утримання контролю, а терор, як говорив Троцький, є не що інше, як продовження війни, лише в іншій формі. Для прикладу Іван Матвійович просить звернути увагу на повідомлення Х. Раковського, голови маріонеткового советського уряду в Харкові, в якому той скаржився Леніну, що «криза революційних сил на Україні досить глибока <...> з'являються нові й нові «отаманчики» зі своїми відділами в Полтавській, Чернігівській, Київській та частково в Харківській губерніях, прочищаючи шлях до контрреволюції».

За цим акцентовано на спеціальному декреті, виданому тим же Раковським у 1921 р. Із нього взяті лише окремі параграфи. Зокрема, у першому вказано, що «всі, хто виступають проти советського режиму, мають бути на місці розстріляні». У шостому параграфі звучить наказ: у всіх місцевостях, де готуються до буржуазного повстання,

негайно забрати закладників з-поміж заможних впливових кіл населення». Параграф 8 вимагає: «у випадку участі селян у повстаннях проти комуністів або взагалі якоїсь акції проти совєтів закладників негайно розстрілювати».

Таким чином червоний більшовицький терор, який гарцював по всій Україні, фізично винищив тисячі найкращого самостійницького елементу України. Запровадження грабіжницьких «продналогів», насаджування штучних комун – усе це разом призвело в Україні, особливо в селі, до жахливої катастрофи.

Тоді прийшов і перший, створений більшовиками, голод 1921 р.

Як бачимо, наголошує Іван Матвійович, совєтський режим не був творінням українського народу. Він від самого початку і до кінця був насильно – зброєю та жахливим терором – імпортований і накинутий українському народові. Він чужий духовності, психіці та ідеалам українського народу, доказом цього є, як сказано вище, незчисленні жертви нашого народу.

У таких обставинах уряд УНР вийшов на чужину, в екзилі. Його легітимність спирається на повновластят, мандаті й уповноваженнях, наданих йому УЦРодою 22 січня 1918 р. і Трудовим Конгресом 22 січня 1919 р. Тяглість – переємство Уряду УНР в екзилі, опирається на акти Директорії та Ради міністрів уряду УНР з 21 травня по 12 листопада 1920 р., виданих ще на території України. Важливим при цьому є міжнародне визнання УНР – де-факто і де-юре сорока двома державами світу, у тому числі й совєтською Росією.

Отже, правні підстави ДЦ УНР в екзилі не підлягають жодному сумнівові. Україна була окупована збройно агресором. Совєтська система насаджена силою зброї і терором в Україні. Повновласті, наділені Урядові УНР парламентами та актами ще в Україні, як говорив М.А. Лівіцький, «не устаріли, не передавнилися і не втратили своєї зобов'язуючої сили, бо від того часу не було ні одних вільних виборів, ні одного свободного волевияву українського народу!»

Отже, легітимний ДЦ УНР в екзилі є державно-політичним центром українського народу, обличчям перед зовнішнім світом та обронцем і речником поневоленого Українського народу. Його моральні і правні обов'язки ставили за ціль – відновлення суверенної незалежної та народоправної Української держави, а це означає цілковиту ліквідацію окупаційного режиму в Україні, цілковите відірвання від Москви.

Автор дослідження робить екскурс у минуле і нагадує, що спочатку центром діяльності Уряду УНР в Польщі було м. Тарнів. Це був так званий Тарнівський період УНР в екзилі. Масовий терор та повстанські вибухи в Україні ставили тоді перед урядом УНР першочергове завдання – готуватися до повороту зі зброєю в руках на Батьківщину. Гасло С. Петлюри «В єднанні – сила, в терпінні – перемога!» мало на меті тримати в поготівлі воїнів УНР, інтернованих у таборах у Польщі, посилити інтенсивне тренування та підготовку в спеціальних старшинських школах. Одночасно нав'язувалися контакти з тилом України.

У цивільній ділянці наприкінці 1921 р. був створений законодавчий і контрольний орган – Рада Республіки, очолена колишнім заступником голови уряду Іваном Фешенком-Чопівським, що проіснувала лише півроку. Налагоджувалася також робота Кабінету Міністрів та урядових місій у різних країнах світу. Тут варто відмітити, що така країна, як Аргентина, вже тоді, коли уряд УНР був екзилі, в 1921 р. визнала державну незалежність України.

Ці місії УНР діяли навіть після захоплення українських земель комуністсько-московським окупантом. Найактивніші серед них були в Румунії, Польщі, Чехословаччині, Німеччині, Швейцарії, Туреччині, Франції. Однак бракувало коштів на утримання тих місій. Їхня діяльність остаточно припинилася з того часу, коли європейські країни почали нав'язувати дипломатичні відносини з СРСР. Усе ж, хоча для чужинецьких країн Українська Народна Республіка й перестала існувати, та ми, українці, не мали жодного сумніву щодо легітимності ДЦ УНР в екзилі; факт його існування, його дії та ідейні засади ніколи не викликали жодного сумніву. Мінялися люди, проходили роки, але уряд УНР, як писав Олександр Шульгин (генеральний секретар міжнародних справ УНР, член делегації УНР на мирній конференції в Парижі, професор Українського вільного університету (УВУ) в Празі), не тільки не зменшував своєї активності, а супроти, здавалось, непереможних обставин і перешкод продовжував розвивати свою працю й далі.

Трагічна невдача другого Зимового Походу в листопаді 1921 р., розстріл 359 героїв цього походу під Базаром викликали шквал безмежного гніву помсти серед інтернованих вояків УНР, а одночасно й прискорили кінець Тарнівського періоду УНР та остаточно ліквідацію таборів інтернованих вояків в 1923 р. Цьому неухильному процесові згубно сприяла і злопам'ятна Ризька угода Варшави з Москвою, яка дозволила радянським емісарам форсувати репатріаційну акцію серед української еміграції, включно з вояками в Польщі.

Отже, надії на скорий поворот на Батьківщину все більше й більше віддалялись, а натомість довгі роки скитання на чужині стали реальністю. Та, незважаючи на це, універсали разом зі своїм проводом твердо вірили, що Україна переможена лише військово, але політично Україна перемогла. Наростання руху спротиву в Україні було доказом цього.

Виходячи з цього становища, у 1923–1924 рр. під проводом С. Петлюри опрацьовано й устійнено напрямні та головні ділянки діяльності екзильного уряду УНР. В основу цих планів були включені студії політичних подій в Україні, щоб стати активним речником повного українського народу у вільному світі, підготувати відповідні кадри для України та подбати про консолідацію української спільноти навколо ДЦ УНР.

З особливим наголосом І. Самійленко підкреслює, що 1922–1925 рр. були найкритичнішими для уряду УНР в екзилі, який переживав внутрішню кризу, гоїв свої рани. Невдачі в минулому, невідоме майбутнє та шукання шляхів для ефективної діяльності цієї інсти-

туції викликали критику Уряду, взаємні звинувачення та сварки поміж окремими групами. Усе ж із переїздом до Парижа С. Петлюри та його ближчих співробітників стався різкий перелом на краще. Почав виходити «Український вісник», а потім «Тризуб», що значно підняло та закріпило популярність Уряду УНР, а разом і розквіт нових ідей та планів С. Петлюри.

Трагічна смерть легендарного вождя українського народу С. Петлюри стала незмірною національною трагедією. Та вона, всупереч намірам мерзотного вбивці, «перетворилась в нечуваний триумф, в перемогу ідей і чину Петлюри». Оборона його імені і чести української нації об'єднала всю українську спільноту у світі навколо УНР під проводом його вірного наступника – Андрія М. Лівіцького.

Після аналізу цих трагічних подій автор зосереджує увагу на періоді між Першою і Другою світовими війнами. У ті роки дія уряду УНР фактично зосереджувалася в Парижі, Варшаві та Празі. Але тягар міжнародної діяльності від 1927 р. був сконцентрований на форумі Ліги Націй у Женеві. Тут треба було боротися за наше національне ім'я з горезвісною теорією так званої «органічної єдності українців з російським народом, при одержанні нансенівських паспортів. Тут треба було максимально використати трибуну Ліги Націй для популяризації української справи у світі. Тут треба було організувати голосні й масові протести проти звірячого терору, насильної депортації, рабської праці, а зокрема – проти народобивчого голоду в Україні та насильної колективізації – модерної кріпосної панщини в українському селі».

1930 р. характерний тим, що уряд УНР в екзилі у прийнятій декларації рішуче заявив, що він стоїть за трудову приватну власність на землю, засуджує колективізацію з її «панщиною і голодом». Українські делегати О. Шульгин, Р. Смаль-Стоцький, а потім М. Лівіцький, які були постійними членами Міжнародної Унії Приятелів Ліги Націй, голосно протестували проти «пацифікації» в Галичині та прийняття СРСР в члени Ліги Націй, і цим захищали поневолені Московою народи. Ці події в той період широко висвітлювала іноземна преса. Американські та світові газети широко оголосили й про ініціативу сенатора Ройала Копелянда, підтриману його колегами, про визнання екзильного уряду УНР. Це було в той час, коли американський уряд у 1929 р. готувався до дипломатичного визнання СРСР.

Вище згадувалося про тісну співпрацю в цей же період уряду УНР і на форумі організації «Франс Орія». Нагадаю, що він об'єднував впливових політиків Франції і Східної Європи. До співпраці були залучені представники Туркестану, кавказьких народів, Грузії, Азербайджану, Кубані. Тоді ж зародилася ідея прометеївського руху. Уряд України також плекав тісні контакти з Панєвропейським рухом і постійно пропагував ідею, що Україна є невід'ємною частиною європейської спільноти.

Велика увага урядом приділялася студіям політичного стану України. Для цього у Варшаві створили український Науковий інститут, директором якого став віцепрем'єр Уряду УНР проф. О. Лотоць-

кий (величезний здобуток праці цього інституту – кілька тисяч томів – був конфіскований німцями в 1939 р.). А 1927 р. Голова Ради Міністрів В. Прокопович заснував бібліотеку ім. С. Петлюри в Парижі. У 1934 р. вона нараховувала більше десяти тисяч томів цінної літератури.

У розповіді про історико-військові публікації зацікавлює інформація про вихід з друку 20 томів «Табору» за редакцією генерала Віктора Куца, трьох томів «За державність» генерала Марка Безручка. Крім того, у Варшаві видавався «Український інформаційний бюлетень» (УІБ) про події в СРСР і в Україні. У Празі видавався журнал «Готуймося» та інші періодичні видання. 1938 р. відновилася Києво-Могилянська академія в екзилі. Вона стала справжнім просвітницьким центром усього слов'янства.

Об'єднання колишніх вояків Армії УНР на чолі з генералом В. Сальським активно виступало на різних міжнародних форумах як окремий речник поневоленого українського народу. Від 1926 р. генерал В. Сальський був військовим міністром Уряду УНР в екзилі. До цього факту автор додає, що в 1938 р. на Закарпатській Україні М. Лівіцький за дорученням Уряду УНР повідомив уряд Карпатської України про готовність дати в розпорядження цього уряду майже чотири тисячі колишніх старшин і вояків Армії УНР для зміцнення оборони цього краю.

Дуже популярним серед української зарубіжної спільноти та інших верств населення був кинутий урядом УНР клич «Здобувати освіту!», під яким готували цивільні кадри для майбутньої незалежної України. У Чехословаччині центрами навчання стали університет у Празі, педагогічний інститут ім. М. Драгоманова та Господарська академія в Подєбрадах. Уряд УНР разом з Центральною студентською організацією (ЦЕСУС) допомагав студентам у здобутті освіти та в пошуку роботи. З ініціативи уряду УНР у різних країнах створили громадські організації, які охороняли українців-емігрантів від асиміляції в чужому оточенні.

Кардинально змінило ситуацію українського уряду в еміграції наближення Другої світової війни. Як відомо, перед нею відбулися зустрічі та наради лідерів країн Європи. Однією з таких важливих зустрічей була Конференція чотирьох у Мюнхені в 1938 р. Тоді ж уряд УНР на чолі з В. Прокоповичем вислав учасникам тієї конференції, кожному окремо – Гітлерові, Деладьє, Муссоліні і Чемберлену, – обширний меморандум у справі Карпатської України, становища в Україні та становища інших неросійських народів. Пізніше відважні протести на адресу уряду Третього Райху вислали президент А. Лівіцький, полковник А. Мельник (ОУН), митрополит А. Шептицький в обороні прав українського народу. Прикро, що ці протести німецьким урядом були зігноровані.

Із цього приводу І.М. Самійленко ще раз наголошує, що Третій Райх від початку був вороже налаштований до УНР та його уряду в екзилі. Німці добре знали, що його політика орієнтувалася не на Німеччину, а на колишню Західну Антанту, і що члени цього уряду

В. Прокопович, О. Шульгин, генерал О. Удовиченко та інші в Парижі з відома Президента А. Лівницького задекларували себе на боці аліантів. Німці також знали, що повстанські загони отамана Т. Бульби-Боровця, які боролися як із німцями, так і з советами, були створені за дорученням Президента А. Лівницького. Відтак не випадково проф. О. Шульгина заарештували німці, проф. В. Прокопович та інші переховувалися в неокупованих частинах Франції, а Президент А. Лівницький був конфінований у Варшаві.

Насувалася Друга світова війна. Це були роки жахить, страхить, руйн, мільйонів жертв і хаосу, але й надій на краще майбутнє. Ті надії не справдилися. Для нас, наголошує Іван Матвійович, багаточисельної еміграції, зокрема наддніпрянської, настав час сталінської насильницької терористичної репатріації, час невідомого тяжкого майбутнього.

Нелегкі проблеми постали й перед уцілілою когортою ветеранів УНР в умовах знеможеної Європи і зруйнованої доценту України.

Завершує Іван Матвійович свої міркування словами наступника та вірного друга С. Петлюри – А.М. Лівницького, який згідно із законом від 12 листопада 1920 р. Ради Народних Міністрів перебрав пост Голови Держави 1 червня 1926 р. Він заявив, що, приймаючи на себе в цей відповідальний час увесь тягар праці нашого і державного визволення, уряд УНР дає урочисту обітницю перед цілим українським народом та перед славною пам'яттю С. Петлюри свято, непорушно виконати до кінця свій обов'язок перед Батьківщиною. «Пам'ятаймо, – наводить він слова А. Лівницького, – що від своїх обов'язків уряд УНР буде звільнений тоді, коли складе повноважності на руки свого суверена – українського народу на рідній землі. Ця мрія, ця клятва справжніх синів України стала реальністю, коли український народ проголосував за свою незалежність і скинув зі своєї ший багатотонне московське ярмо».

Слова С. Петлюри про те, що Україна стане реальністю як у житті народу нашого, так і перед широким світом, справді стали, вибачте за тавтологію, реальністю. Український народ дорого заплатив своїм життям і кров'ю за право самостійно й ні від кого незалежно порядкувати на своїй віковичній землі. І коли сьогодні ми чуємо, що суверенна Україна вже є і, яке чудо, що вона, мовляв, створена чи відновлена мирно – без пролиття навіть краплі крові, то це неправда! А героїчні Крути, київський Арсенал, Зимові походи, лицарський Базар? А мільйони замучених у в'язницях, розстріляних, а сім чи десять мільйонів жертв народобивчого голоду? А Вінниці, Биківні, жертви процесу СВУ і знищені священнослужителі?

Із особливим боєм і тривогою наголосив Іван Матвійович на верхах № 1 для Московії – С. Петлюрі та його побратимах і сподвижниках, серед яких у вічному строю стоять рідні й близькі Самійленка та численні односельці й земляки. Петлюра й петлюрівщина – вороги, яких большевицькі убивці вишукували з ліхтарем серед світлого сонячного дня, щоб винищити з корінням дух УНР і петлюрівщини на українській землі. А кров, пролита у карпатських і волинських лісах?

А рух опору і дисидентський рух? За що ж вони боролися і гинули? За шаха перського чи арабського? Ні, вони боролися і умирали за волю і Україну! Найдіть якийсь інший народ, який би так дорого заплатив своїм життям і кров'ю за це святе, Богом дане право!

Московсько-рашистські окупанти знову хочуть потопити Україну в українській крові. Зруйновані від бомбардувань, ракетних і артилерійських обстрілів міста і села, об'єкти соціальної інфраструктури, а найстрашніше – тисячі людських жертв серед мирного населення – цьому яскраве свідчення. Чи ж ясно кожному українцеві й українці, що не було б того неперервного ланцюга боротьби українського народу, не було б і Акту 24 серпня 1991 р.

Оглядаючись на пройдений тяжкий і жертвенний шлях нашого народу в Україні та згадуючи віддану службу йому ДЦ Української Народної Республіки на чужині, ми вслід за І. Самійленком, Головою цього уряду, можемо з гордістю сказати, що Уряд УНР виконав свій святий обов'язок перед рідним народом. Ідею визволення України він зберіг непорушно до кінця.

До слова, у 1993 р. Інститут дослідження модерної історії України видав, під редакцією головного редактора Любомира Винара та його заступника Наталії Пазунок, тиражом 50 тис. примірників книгу статей і матеріалів «Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі». У дорадчій комісії були М. Плав'юк, І. Самійленко, Зенон Городиський. До видання цього дослідження були причетні Фондація ім. С. Петлюри в США, київське видавництво «Веселка» та фундація родини Феценко-Чопівських. Вони уможливили це видання своїми дотаціями. Активну участь у підготовці та виданні цієї книги брав участь і Голова Уряду УНР в екзилі І. Самійленко, який дослідив один з періодів історії становлення та розвитку Державного центру. У книзі також опубліковане його експозе у зв'язку з номінацією 19 червня 1989 р., про яку йтиметься нижче.

У пресовому повідомленні, що зберігається у фондах Центрального державного архіву зарубіжної україніки, наголошується, що «у складній праці над добром матеріалів та уточненням інформацій допомогли останній президент УНР в екзилі М. Плав'юк, б. голова УНРади д-р М. Воскобійник, б. голова уряду УНР проф. І. Самійленко, секретар УНРади д-р З. Городиський та член Президії УНРади інж. Павло Лимаренко, яким редакція збірника висловила щире подяку за співпрацю»²³.

Додам, що у збірнику вміщені документи і матеріали, які інформують про діяльність Державного Центру УНР в екзилі впродовж більш як сімдесят років. Читач довідається, яку велику роль відграв ДЦ УНР в екзилі для наближення світлого дня здобуття української державної незалежності. Збірник виданий у річницю передачі легітимних повноважень ДЦ УНР в екзилі президентові й урядові української держави. Втім, звернуся до огляду цієї важливої книги «Державницька традиція: історія та сучасність». Його написали доктор іс-

²³ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 65. Арк. 52.

торичних наук Марина Дмитрієнко та аспірант Олексій Ясь, і опублікували його в часописі «Самостійна Україна» за січень–березень 1995 р.

В історії кожного народу, пишуть вони, бувають такі переломні часи, в які, після десятиріч тяжких випробувань та суспільного мовчання, коли полум'я надії ледь жевріло у небагатьох серцях, наступає пробудження історичної пам'яті та повернення до національної історичної спадщини. Складовою та невід'ємною частиною її виступають національні історичні традиції, які концентрують у собі досвід та надбання минулих поколінь. Так повелося в історії, що із закінченням бурхливих та кривавих періодів, які, здавалося б, повинні цілком витравити, викреслити з пам'яті народної навіть саму згадку про нашу трагічну й легендарну минувшину, ми знову й знову повертаємося до наших традицій.

Під «традицією» звичайно розуміють передачу певної системи суспільних цінностей однієї генерації наступним. Іноді «традицію» розглядають як діяльність з метою передачі суспільного спадку духовного та культурного надбання минулих сторіч. Процес повернення до традицій, як правило, відзначається надзвичайною складністю та суперечністю, оскільки потребує істотних зрушень у суспільній свідомості та новітнього сприйняття ідей та цінностей, щодо яких вже виробилися стереотипні уявлення та штампи, часто викривлені й тенденційно насвітлені. Окремо слід зазначити, що на суспільну свідомість і суспільний розвиток справляють вплив різні історичні традиції, у тому числі й імперська традиція, яка має своїх прихильників і популяризаторів. Тому реалізація оновленої суспільної традиції відбувається в процесі широкої й складної взаємодії різних ідейних впливів, які накладаються на складний перебіг подій нашої сучасності. Яскравим прикладом такого стану речей у модерній історії є національно-державницька традиція та болочий процес повернення до неї. Її новітнього усвідомлення широкими верствами українського суспільства.

У національній історії впродовж сторіч, незважаючи на тривалі періоди «бездержавного життя», державницька традиція відіграла особливу роль, виступаючи організуючим чинником українського суспільства, який воедино пов'язав давньоруську державу та козацько-гетьманську державність з Українською державою 1917–1920 рр. Про державотворчий процес у найновішому періоді національної історії, про національно-державницьку традицію, збережену за нелегких умов еміграції та відновлену в нашому часі, розповідається у пропонуваній читачам збірці матеріалів, документів та оригінальних статей з історії державного будівництва в Україні.

Далі автори огляду пишуть, що збірник відкривається «Словом до читача» колишнього президента УНР в екзилі М. Плав'юка та «Вступним словом» відомого українського історика, професора Любомира Винара. «Для теперішніх будівничих української держави і українських громадян в Україні і в діаспорі видаємо наш збірник з надією, що він заповнить велику прогалину в історичній літературі і

заразом дасть змогу дослідникам українського державотворчого процесу в ХХ ст. і теперішнім діячам українського національно-державного відродження безпосередньо познайомитися з діяльністю УНР в Україні і в екзилі», – саме так охарактеризував мету, якою керувалися видавці означеного видання, автор передмови Л. Винар.

Приємно, що автори огляду акцентують увагу читачів на розвідці І. Самійленка, яка, поруч з іншими, відтворює тяглість національно-державницької традиції від Центральної Ради до модерної Української держави. Також привертає їхня думка, що в розвідці проф. І. Самійленка «Перший етап Державного центру УНР в екзилі (1920–1948)» ідеться про маловідому сторінку діяльності уряду УНР в екзилі (вигнанні).

Загалом, підсумовують автори огляду, українські дослідники одержали добре впорядковану збірку документів та матеріалів, що були в радянську добу в Україні неприступними, а український читач – чудову книгу з історії, описану не тільки у статтях дослідників, а й її безпосередніми дійовими особами.

Додам, і на цьому в книзі наголошується, що збірник присвячений пам'яті борців за волю України і будівничим української незалежної держави.

Ось тому це видання стало справою честі для багатьох вихідців з України, які з різних причин змушені були жити в еміграції. Підтвердженням цього є лист голови Братства Державників-самостійників-послідовників С. Петлюри панотця Миколи Степаненка до Державного секретаря Уряду УНР пані професорки Н. Пазунок від 23 червня 1992 р. Додатково до попереднього листа він пише, що має за шану надіслати три знімки й десять документів з діяльності очолюваних ним установ Державного Центру УНР в останніх роках, бо він не впевнений, що її попередник передав які-небудь справи і чи загалом в архівах Державного Центру є відповідні документи. Автор листа підказує, що належно упорядковані справи з діяльності різних установ ДЦ УНР, очевидно, має інж. П. Лимаренко. Він завжди відзначався пильністю й увагою до важливих матеріалів і документів та дуже часто протоколював засідання. Із жалем повідомляє, що його особистий архів ще не впорядкований й «розпорошений». Близько тридцяти скринь листування й об'єктів та видань знаходяться в осередковій УПЦеркви у Савнт Бавнд Бруці. Тільки невелика частина їх є тут, у Сан Госе (у тому числі й листи М. Лівницького)²⁴.

ВИРВАНІ З КОРЕНЕМ ІЗ МАТЕРИНСЬКОЇ ЗЕМЛІ

Після Другої світової війни суверенної України не стало на папері, але в потенціалі історичної дійсності світу вона жила як фактор, якого не витруть із книги життя та боротьби жодні ворожі сили з їх варварськими засобами. Суверенної України не було в «найдемокра-

²⁴ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 65. Арк. 54.

тичнішій» сталінській конституції, але вона становила головний пункт для звинувачень у «найгуманніших законах» НКВС, КДБ для «петлюрівських собак», «гайдамацьких бандитів», «саботажників», «українських буржуазних націоналістів», «запроданців», «бандерівців», «націоналістичних виродків», «диверсантів», «терористів» і просто «ворогів народу». Ось такими та іншими, не менш принизливими і хамовитими епітетами наповнені цілі томи документів ЧК, ДПУ, НКВС, МДБ, КДБ та інших каральних структур «найдемократичнішого суспільного ладу», збудованого більшовиками та комісарами в СРСР. Ці та схожі вислови були в постійному лексиконі представників каральних органів, а також у документах і матеріалах єдиної правлячої партії та інших державних, політичних і громадських інституцій. До слова, кремлівські пропагандисти навіть законний уряд УНР в еміграції постійно називали «петлюрівським закордонним центром». Це доказ того, що національна Україна вічно боролася за свою суверенність і незалежність.

У роки Другої світової війни розгорілася кривава боротьба «визволителів» Заходу і Сходу за нашу українську землю. Незважаючи на поділ українських політичних сил, ніхто не мав перспективи перемогти в боротьбі з двома великим тоталітарними «визволителями» – червоним комуно-московським імперіалізмом та коричневим гітлерівським націонал-соціалізмом. Кращі сини і дочки українського народу почали ставити опір обом непроханим гостям, які, за давньою українською приповідкою, були гірші незваного бусурмана-татарина, бо для пересічної людини не було та нема й тепер різниці, хто відбирає її волю та життя – комуніст чи нацист або ж анархіст з монархістом.

Уся наша національна політична думка та її чин удома та в еміграції постійно стояли на сторожі інтересів української нації, її державної суверенності. І до Другої світової, і після неї серед активних наших організацій була велика диференціація ідейно-політичного та прогресивного порядку, але фактом є те, що в основному питанні, тобто в питанні боротьби за суверенну Україну, всі ці осередки й організації завжди були однакові. Вони були фізично поділені кордонами, морями, океанами, але духовно поставали єдиними і непохитними.

Революційні ідеали Української Народної Республіки, що їх вивели із собою та сіяли по всьому світу гнані ворогом з центральних земель України палкі патріоти, знайшли пригожий ґрунт у трясовині поліських боліт, на голих скелях карпатських гір, в інших місцях. Ці ідеали вирости в національно-державний чин у формі Української Повстанської Армії. Ці патріоти української нації створили найвище диво і перетворили ідеї, ідеали і мрії народу й воздвигли храм української суверенної, соборної держави.

Як і після трагічних збройно-визвольних змагань 1920 р., на вигнання вийшла Директорія УНР на чолі з С. Петлюрою й урядом УНР на чолі з А. Лівичком та героїчними воїнами Армії УНР, так і після Другої світової війни сотні тисяч українських людей з усіх земель нашої України вирушили у світ за очі, покидаючи свою рідну Батьків-

щину перед новою навалою більшовицько-російських загарбників нашої землі.

Багато представників української інтелігенції, свідомі офіцери боялися нового справжнього терору НКВС. Вони втікали зі своїми мізерними пожитками на Захід, у той чужий світ, не знаючи, що там їх чекає. Та вони стовідсотково знали, що їх чекає в Україні – кривавий терор комуністів. Передчуття не підвело. В Україні амплітудою маятника розгулялися геноцид, садизм, терор, виселки патрітів і ні в чому не винних дітей, жінок, стариків за Полярне коло і Урал. Ось чого дочекалася «визволена» так званими «братами» Україна. Та комуністична гільйотина не могла проковтнути велику українську націю, як уже проковтнула чеченців, кримських татар, інгушів, осетинів.

Тоді, наприкінці та й після салютів Перемоги, з 11 тис. вояків дивізії «Галичина» вийшли з оточення радянських військ майже три тисячі сміливців. Така кількість поодинокі та невеликими групами, не маючи змоги вирватися з котла, вступила в УПА. Отже, майже п'ять тисяч патріотів загинули або потрапили в полон. І бій під Бродами, який завжди вшановували українці на Заході, має ввійти до нашої історії не як вияв трагічності, а як ще одне випробування українських сил, як геройське продовження Батурина, Полтави, Берестечка, Крут, Базару. Їх жертва не була даремною. Полеглі українські воїни, у тому числі й «галичинці», словами поета нагадують нам про ті події, де вони приспішили могутній день вільної незалежної держави України:

*Крутим був шлях нерівного змагання,
І обрії цезали в даліні,
Та до останнього свого дихання
Ми залишились вірні Батьківщині.
І не жаліємо за тим, що не дожито,
Що не доспівано, чого ще не дізнали,
Лишень волаємо до вас, живих, із того світу:
Шануйте волю, за яку ми впали!*

У ті страшні часи вийшов на чужину також і Державний Центр УНР на чолі зі своїм тодішнім Президентом А. Лівіцьким, легітимним наслідником Голови Директорії УНР С. Петлюри. В історії народів прикладів такого масового протестного виходу з рідної землі, як це відбувалося в той час в Україні, досить мало. Цей протест був проти чергового навалу більшовицько-комісарського мракобісся, який несла людям на багнетах червона армія. У рядах таких протестантів був й І.М. Самійленко.

Як і його дядько Степан після так званої громадянської війни, яка насправді була російсько-українською, він теж обрав еміграцію в незвідані краї. Щоб продовжувати з гідністю служити рідній Україні. Далеко від отчого краю. І він з честю справився з цією місією. Попри окремі критичні зауваження його роботи на посту керівника ресорту зовнішніх справ, його організаторський талант, здібності, енциклопедичні знання та інші чесноти особливо проявилися на постах заступ-

ника, а тоді й Голови Уряду УНР в еміграції. У державних архівах України зберігаються сотні документів, написаних і підписаних Іваном Матвійовичем. Вони на найрізноманітніші теми й тематику, бо ж голові уряду належало вникати в усі сфери життя закордонного українства. Є в архіві й листи до І. Самійленка. Немало їх від президента УНР М. Плав'юка, який радився з головою уряду з багатьох проблем Державного Центру УНР, його структурних підрозділів та пошуку шляхів виходу із різних ситуацій. Спробуймо ж пройтися сторінками тих документів та публікацій американської преси, аби вникнути та зрозуміти важливість героїчного чину наших земляків у здобутті Україною незалежності і проголошення соборної держави. У цих документах вражають впорядковані думки, світлий розум їх авторів як результат багаторічної інтелектуальної праці, постійного самовдосконалення, вимогливості до себе і співбесідника чи адресата.

Газета «Свобода» в номері за 20 жовтня 1982 р. повідала, що 11 вересня в Нью-Йорку у приміщеннях катедри св. Володимира відбувся черговий 13-й з'їзд Українського Національного Державного Союзу (УНДС) у ЗСА. У зв'язку з наглим від'їздом голови Головної Управи д-ра М. Шпитька в Німеччину заступник голови інж. П. Лимаренко після привітання делегатів і гостей офіційно відкрив наради з'їзду. З почуттям глибокого смутку інж. Лимаренко виголосив імена померлих членів УНДС, колишніх ветеранів визвольних змагань за українську державність, які відійшли у вічність за останні два роки, та закликав присутніх ушанувати їх пам'ять вставанням та хвилиною мовчання.

Нарадами з'їзду провадила одногосно обрана президія у складі проф. І. Самійленка, голова, інж. П. Крамаренка, заступник голови, та Василини Шраменко-Данко, секретар. До почесної президії обрали д-рку З. Плітас – представницю Головної Управи УНДС в Канаді. Перед початком ділової частини нарад були зачитані привітання з'їзду від президента ДЦ УНР в екзилі М. Лівіцького, від Української Ради, генерального секретаря матірньої УРПД, ред. В. Біляєва, від редакції органу Української Національно-Державницької Думки «Мета». З'їзд також привітала д-р З. Плітас від УНДС Канади.

Далі з'їзд прийняв запропоновану Організаційною комісією програму нарад, вибрав Номінаційну і Резолюційну комісії та заслухав доповідь проф. М. Кучера на тему «Україна та принципи самовизначення в теорії та практиці ООН». Після жвавих дискусій по доповіді учасники з'їзду були запрошені до смачного обіду, господинею якого була пані Крамаренко та її помічниці-членки УНДС.

У другій частині роботи з'їзду були заслухані звіти вступуючої Головної Управи. Звігували інж. П. Лимаренко, мгр. Наталія Холодна та Контрольна Комісія, які викликали широкі дискусії щодо організаційного стану та розбудови діяльності організації на майбутнє. Після цього з'їзд заслухав звіт Номінаційної комісії та провів вибори до керівних органів УНДС.

Окремим голосуванням з'їзд обрав голову Крайової Головної Управи проф. І. Самійленка, а потім – членів Головної Управи: за-

ступника голови інж. Петра Крамаренка, секретаря Богдана Данка, організаційного референта інж. Юрія Храчевича та скарбника Мар'яну Задоліну. З'їзд також обрав Контрольну комісію, обговорив звіт резолюційної комісії та розглянув інші питання.

Наприкінці новообраній голова проф. І. Самійленко подякував членам з'їзду за довір'я, а також Організаційній комісії, зокрема П. Лимаренкові та П. Крамаренкові за успішну підготовку з'їзду, а членам-делегатам – за ділові наради 13 з'їзду УНДС. Він закликав всіх членів УНДС та його симпатиків до дружньої та відданої співпраці, яка б відповідала сучасним завданням української еміграції та вимогам українського народу, який стоїть перед загрозою тотального викорінення Москвою всього того, що залишилось найціннішим для нього як нації – його мови, традиції і його культури. З'їзд закінчив свою роботу виконанням українського національного гімну «Ще не вмерла Україна».

Далі газета дає більш-менш розгорнуту біографію І. Самійленка, але знову ж таки без року народження. Указує, що Іван Матвійович походить від старої козацької родини на Полтавщині, яка вилонилася вже в новітні часи для Армії УНР трьох старшин, у тому числі й полковника С. Самійленка, автора спогадів «Дні слави» та «Село на нашій Україні». У часи народобивного сталінського терору в Україні вся ця родина зазнала майже поголовного знищення. Сам І. Самійленко вже в юнацькі роки пережив арешт та заслання в далеку Північ – Лепшу.

Тому що він був вихідцем із репресованої «петлюрівської» та «класово-ворожої» родини, шлях до науки йому був замкнений. Довгі роки болючих проб, шукань та ризику нарешті завершуються здобуттям вимріяної освіти. У 1940 р. він закінчив аспірантуру при Московському інституті історії, філософії і літератури (МІФЛІ) ім. Чернишевського та одержав наукову ступінь кандидата історичних наук.

Після закінчення студій викладав історію античного світу при Слов'янському учительському інституті та читав лекції при філіалі Харківського енерго-механічного інституту в Краматорську, де й застала його німецька окупація, новий арешт гестапом, ув'язненням у в'язниці «СД». У повоєнні часи (1946–1949) він викладав курс історії України при Українському господарсько-технічному інституті у Регенсбурзі (Німеччина), а після емігрування до США продовжував викладати в Нью-Йорку. У 1953 р. був zatrudнений при Досліднім інституті Америки в ділянці дослідів ССРСР та одночасно завершував студії в Graduate Library Science School при Ратгерському університеті, після чого взяв селектовану докторську програму при Новій школі та в Нью-Йоркському університеті.

Від 1959 р. проф. І. Самійленко працює при Лонггайлєндському університеті спочатку на посаді директора школи мов Військового технологічного інституту та керівником офіцерської школи – Студій Советського Союзу при повітряній базі Мітчел. У 1952 р. був іменованний головою департаменту російсько-советських студій при Мітчел коледжі та викладав історію Росії та ССРСР. Останні роки працює

вав при С.В. Пост коледжі Лонгайлендського університету, де викладав основи соціології та курс антропології, а зокрема «Соціальну структуру Советського Союзу» та «Неросійські народи ССРСР».

У 1955 р. після попередніх підвищень у професорському ранзі здобув академічний ранг професора та був членом університетського сенату. Після відходу на емеретуру отримав від адміністрації ун-ту високу оцінку та глибоке признання вдячності за його «надзвичайно цінний вклад в працю цієї інституції». Останні два роки проф. І. Самійленко працював на посаді адміністративного директора Українського інституту Америки в Нью-Йорку, що були роками важливих змін та перебудови праці цієї інституції.

У громадсько-політичному житті проф. Самійленко відомий як один із засновників організації УНДС в 1946 р. в Регенсбурзі, заступник голови Асоціації Українських політичних в'язнів (АУПВ) в Західній Європі та голова Контрольної комісії УЦ Представництва в Західній Німеччині.

У ЗСА він був ініціатором, засновником і багатолітнім головою Асоціації колишніх Українських політичних в'язнів советського та нацистського режимів, організованої в 1953 р. В 1951–1953 рр. був зв'язковим Американської Федерації Праці (АФП) при ООН та дослідженню концтаборів і рабської праці в ССРСР, а в 1955–1956 рр. – головою Комітету оборони прав українських емігрантів, жертв Ялтинської умови.

Проф. І. Самійленко був членом двох каденцій Політичної Ради УККА, а після XII конгресу – заступником голови Комісії Зовнішніх зв'язків Крайової Ради УККА та президентом Українського Академічного Дискусійного Клубу «Бесіда» Нассав та Сафолк повітів.

Проф. І. Самійленко – довголітній член Дорадчої ради при американській Раді безпеки та член різних професійних і наукових американських та українських організацій. Він є автором різних публікацій як в українській, так і в англійській пресі, у тому числі спогадів «Доля однієї родини» англійською мовою. Його ім'я зареєстроване в Міжнародному довіднику біографій (Т. XVII).

За день до проведення дев'ятої сесії УНРади в п'ятницю, 13 липня, у Торонто відбувся сьомий Світовий з'їзд Українського національно-державного союзу (УНДС). На нього прибули делегати з Австралії, Англії, Європи, Канади та ЗСА. Голова УНДС в Канаді Павло Волосевич привітав делегатів та гостей, а започаткував з'їзд молитвою, яку відправив отець Борисенко – шамбелян ДЦ УНР в екзилі. У глибокій смутку вшанували пам'ять і хвилиною мовчання болочі втрати, які поніс за останні п'ять років УНДС. Народами з'їзду провадила обрана президія в складі проф. І. Самійленка, гол. В. Волосевича, заст. гол. В. ШраменкоДанко та секретаря М. Задоянної. Під час відкриття ділових нарад проф. І. Самійленко пригадав, що з'їзд УНДС проходить під знаком вшанування пам'яті великого будівничого новітньої української держави, першого наступника Голови Директорії УНР та довголітнього президента ДЦ УНР в екзилі

бл. п. Андрія Лівичького з нагоди 105-річчя з дня його народження. З'їзд вшанував його пам'ять вставанням та хвилиною мовчання.

Крім інших питань, з'їзд заслухав повідомлення про діяльність та стан крайових організацій УНДС в діаспорі та про становище послів УНДС на дев'ятій сесії УНРади. Серед промовців був й І. Самійленко, який представляв осередок УНДС в США.

У другій частині роботи з'їзду заслухали звіт Номінаційної комісії та обрали нові керівні органи. На голову Централі з'їзд одногосно обрав проф. І. Самійленка. Коли він уже закривав роботу з'їзду, подякував УНДС в Канаді, зокрема П. Волосевичу, д-рці З. Плітас, А. Степанюку та д-рці Г. Янішевській за їх гостинне прийняття делегатів та гостей з'їзду. Перед відспіванням після закінчення роботи з'їзду українського національного гімну новообраний голова подякував комісіям за їх сумлінну працю та всім делегатам і спеціально запрошеним із заокеанських країн. Він закликвав крайові організації УНДС до активізації їх праці, поповнення новими і свіжими силами та єднання навколо ДЦ УНР в екзилі для остаточного виборення Україною волі і державної незалежності. Так розпочався новий виток консолідації та єдності українських патріотичних сил західної діаспори.

Він продовжився й на розширеному зібранні членів УНДС, яке пройшло в приміщенні катедри св. Володимира в Нью-Йорку. Зібрання централі відкрив її голова проф. І. Самійленко. Він, насамперед, зазначив, що 1986 р. є роком відзначення 60-ї річниці трагічної смерті Голови Директорії і Головного Отамана військ УНР С. Петлюри, а також роком українського Воїна, роком, коли українська спільнота у вільному світі віддає свій поклін кращим синам і дочкам українського народу, що віддали своє життя за волю і державну незалежність України. Присутні вшанували їх світлу пам'ять вставанням та однохвилинною мовчанкою.

Голова Централі пригадав присутнім, що в цьому році українська спільнота понесла також тяжку втрату в рядах самостійницького табору. Відійшли у вічність св. п. Ярослав Стецько, визначний син українського народу, лідер націоналістичного руху в Галичині, зокрема ОУНР, св. п. проф. Августин Штефан, колишній голова Союзу Карпатської України та недавній заступник голови уряду УНР в екзилі, св. п. д-р Степан Росоха, заступник голови Союзу Карпатської України та голова трибуналу ДЦ УНР в екзилі, св. п. сен. Павло Юзик, невтомний борець за права українського народу. Після вшанування їх світлої пам'яті голова привітав присутніх на зборах президента УНР Миколу Лівичького, голову президії УНРади інж. П. Лимаренка та голову контрольної ради ДЦ УНР інж. П. Крамаренка.

Затим І. Самійленко надав слово президенту УНР – одному з чільних фундаторів і багатолітньому голові Централі УНДС. У багатій на факти і події доповіді він зупинився на тих внутрішніх і зовнішніх обставинах, які послужили поштовхом для створення УНДС в 1946 р. на чужині. Він продемонстрував славні імена фундаторів та провідників УНДС, заслужених борців УНРеспубліки та вірних послідовників С. Петлюри. Невпинна боротьба за відновлення Української На-

родної Республіки, а з тим і всебічна допомога ДЦ УНР в екзилі і до нині залишаються незмінною ціллю УНДС в діаспорі.

Другою темою наради була інформація про стан консолідаційних заходів українських самостійницьких партій і організацій на базі ДЦ УНР в екзилі. Доповідав заступник голови уряду УНР та голова Координаційно-Консолідаційної Комісії ДЦ УНР в екзилі І. Самійленко. «Консолідація Українських самостійницьких сил є кричуща, невідкладна та першочергова вимога часу, – підкреслив І. Самійленко. – Фрагментація самостійницьких сил веде до розпорошення та непростимого ослаблення національно-визвольних зусиль. Ворог українського народу має жадливу смертоносну військову зброю. Ми її не маємо. Ми маємо єдину зброю – в нашій єдності, силі волі, рішучості, посвяті і в нашій правді, яку мусить рано чи пізно зрозуміти наш союзник – вільний цивілізований світ. Ми мусимо нарешті покінчити з шкідливим для всіх нас способом думання та методами дії, пам'ятаючи, що консолідація та координація наших самостійницьких, включаючи й наукових, сил не є проблемою якоїсь партії чи групи, а є загальнонаціональною справою. І якщо ми цього не зрозуміємо, особливо тепер, в час скоординованого наступу наших ворогів на все українство, історія судитиме нас».

Комісія розглянула заяву КУППО, організації якої зголосили бажання відновити своє членство в УНРаді. Після довгих і терпеливих переговорів комісія уряду, виконавши свої уповноваження, передала ще не узгоджені питання для полагодження із проводом КУППО з керівними особами ДЦ УНР, зустріч яких має відбутися в найближчому часі. Доповідь та інформаційний звіт тоді викликали жваву дискусію. Учасники подали ряд пропозицій та порад на майбутнє. Президент подав деякі важливі інформації про діяльність ДЦ УНР на зовнішньому відтинку, а голова Централі звернувся із закликом до проводу та членства УНДС до активізації праці громадського об'єднання.

Проведено цілий ряд ділових нарад консолідаційних комісій ДЦ УНР і КУППО в справі знайдення можливостей привернення консолідації політичних партій і організацій; обидві комісії осягнули шляхом конкретних взаємних компромісів передумову і базу для завершення так потрібної під сучасну пору єдності та співпраці самостійницьких сил в системі ДЦ УНР. Варто наголосити, що ці передумови випрацювали шляхом устійнення декларацій узгоджень і проекту змін Тимчасового Закону, які після одержання підтримки теперішніх членів УНРади шляхом референдуму мають прийняті черговою сесією УНРади і затверджені президентом УНР згідно з Тимчасовим Законом ДЦ УНР.

Таку декларацію узгоджень підписали в четвер, 6 серпня 1987 р., в Нью-Йорку голови консолідаційних комісій ДЦ УНР і КУППО проф. І. Самійленко та д-р З. Городиський. Для цього вони залучили до неї узгоджений проект змін до Тимчасового Закону ДЦ УНР. Після завершення референдуму будуть створені підготовча і виборча комісії. Саме на них поклали обов'язок завершити працю до кінця грудня 1987 р. з таким розрахунком, щоб наступна Х сесія УНРади і кін-

цеве завершення консолідації могли відбутися в першій половині 1988 р. Тобто, в 70-ті роковини проголошення Української Народної Республіки IV Універсалом Української Центральної Ради.

Якщо говорити про здобутки уряду на міжнародному відтинку, то поміж багатьма ефективними заходами відзначаю участь уряду УНР у справі «людських прав» на форумі ООН. Уряд відверто через зарубіжну українську пресу заявив, що в результаті закулісних акцій ССРСР та їхніх сателітів генеральний секретар ООН Гавіє Перез де Куеяр скасував цьогорічні зібрання Комісії Людських Прав та її підкомісії, які щорічно мали свої конвенції в Женеві й розглядали стан людських прав у різних країнах світу. Цьогорічна «канцелярія» цих зібрань нібито зумовлена ощадливістю. Мовляв, не всі держави – члени ООН сплатили свої фінансові зобов'язання до бюджету Організації. У зв'язку з цим уряд УНР в екзилі вислав генеральному секретареві ООН меморандум. У ньому уряд вказав на трагічний стан «людських», тобто індивідуальних і колективних (національних), прав у Советському Союзі й конечність вносити їх на міжнародний форум, щоб світ знав про ігнорування урядом ССРСР усіх своїх міжнародних зобов'язань у справі «людських прав». Уряд УНР також апелював у меморандумі до генерального секретаря ООН, щоб звернувся з окремим закликом до держав – членів ООН у справі субсидювання цьогорічних зібрань Комісії Людських Прав ООН спеціальними дотаціями, власне з уваги на важливість цієї справи у світі і зокрема в країнах під советською окупацією.

Наступним кроком у політиці на міжнародному відтинку стала критика урядом УНР позиції Генерального секретаря ООН. Це трапилося після поїздки цієї впливової політичної особи до України, де він високопарно похвалив успіхи маріонеткового уряду УССРСР, «які можуть бути інспіративним прикладом для інших країн». Український екзильний уряд УНР надіслав йому листа, в якому звернув увагу на «сумні прояви внутрішнього життя в Україні, включно з Чорнобильською катастрофою», не завваженою ним у Києві. Коли йдеться про міжнародний статус київського «сервілістичного уряду, слухняного советській Москві», то його спостереження й завваги на цю тему «не є серйозні й не сперті на факти».

«А за найбільшу його помилку уряд УНР вважав трактування київського уряду за справжню владу. Тоді, коли ми – маріонеткова адміністрація неоколоніальної імперії – ССРСР, яка з часу свого постановня в 1920 р. поневолює Україну, Білорусь, Грузію та інші під'яремні країни в Східній Європі». «Як легітимний уряд України з років 1917–1920 на батьківщині, а з 1920 р. в екзилі Уряд УНР в екзилі є виразником волі українського народу у вільному світі», – наголошується в документі.

Звичайно, можна усміхатися, можна відчувати лють з того, що в Україні навіть після тридцяти років відновлення незалежності киплять повсюдно дискусії про доречність чи недоречність вивчення в школах Булгакова, Короленка, про законність чи незаконність пам'ятника імператриці Єкатеріне в тій же Одесі, доцільність переймену-

вань вулиць, парків, станцій метро та інших географічних об'єктів, колись названих на честь соратників «товарищей» Леніна і Сталіна. У патріотичних українців Заходу це не було приводом для дискусій. Більше того, вони порушували перед урядами країн світу питання «десталінізації» в тих державах. Чи не найпершу акцію в цьому напрямі провели в Канаді. І там прислухалися до голосу українців: з місцевої топонімії зникли такі назви. Окрилені успіхом, українці продовжили наступ і в Парижі.

Під час перебування в столиці Франції проф. Ярослав Рудницький звернувся до прем'єр-міністра Франції Жака Жирака з рекомендацією перейменувати підземну станцію метро та її довкілля «Сталінград» на якусь більш пристойну назву як «союзника Гітлера в 1939–1941 рр.». Як сеньйор назвознавців зі світовим визнанням і як один із небагатьох ще живих учасників першого міжнародного конгресу топонімії, що відбувався в Парижі в 1938 р., проф. Я. Рудницького прийняв посадник Парижа й дозволив шановному гостю зробити напис в книзі почесних гостей столиці й Версалю. На той час (1938 р.) в Парижі ще не було назви «Сталінград». Проф. Я. Рудницький аргументував позицію ДЦ УНР в екзилі тим, що в Канаді недавно позбулися двох топонімів з назвою «Сталін». До цього додав, що навіть в СРСР Сталінград перейменовували на Волгоград. Більше того, проф. Рудницький як справжній український патріот запропонував перейменувати станцію на прізвище славної пам'яті С. Петлюри – президента Української Народної Республіки, замордованого більшовиками в Парижі в 1926 р.

Крок за кроком свідомі українські патріоти популяризували у світі рідну Україну, про яку навіть випускники престижних американських університетів нічого не чули й про неї нічого не знають. Що це так, підтверджу публікацією з газети «Свобода» І. Самійленка після конференції в столиці США Вашингтоні. Її проводила асоціація українсько-американських професіоналістів – Вашингтонська група. В її роботі взяли участь 165 делегатів. Запросили й проф. І. Самійленка, де він заодно представляв і ДЦ УНР в екзилі. Як зазначається в статті, основною характеристичною рисою конференції був особистий склад її учасників. Переважна їх більшість – молодь, яка народилась і здобула освіту в Америці. Кидалась в очі чисельна кількість та активна участь жінок-українок. Важливим фактом автор статті відзначає й те, що велика частина делегатів займає відповідальні становища в урядових, господарських, фінансових, культурно-освітніх та інших інституціях Америки.

Другою рисою конференції автор називає її ділову й актуальну програму, яка охоплювала 24 доповіді на різні пекучі проблеми української спільноти в США, а одночасно і накреслення стратегії та планів праці на майбутнє. Головний фокус конференції був прицілений до відшукування найбільш ефективних шляхів та методів праці для здобуття належного місця і впливу української еміграції в Америці та для кращого розуміння української проблеми в офіційних колах Вашингтона.

Звідсіля спеціальну увагу було приділено організованому походу антиукраїнських сил з метою знеславлення українського імені та руйни самостійницького і антикомуністичного табору українців у вільному світі, а зокрема в ЗСА. У зв'язку з чим варто зупинитися (пише І. Самійленко) на деяких промовах, що їх виголошено на конференції. Він, зокрема, називає акції Асоціації українських адвокатів у справі провокативного антиукраїнського фільму «Собібор», видачу моряка-українця Мирослава Медведя советам, співпрацю Асоціації українських адвокатів з Незалежною групою американських адвокатів (АВА) у справі зв'язків із советами для спільного бойкоту співпраці АВА з советськими адвокатами та для боротьби за права людини в СРСР. Ці та інші доповіді і промови викликали багато запитів та живу дискусію як у залі конференції, так і на окремих панелях.

Варто зупинитися хоч би коротко на виголошених промовах деяких гостей цієї конференції, зокрема членів незалежної групи американських адвокатів у справі зв'язків із советами Ореста Джейна та Пешенс Г. Гентворк – обоє єврейського походження. У своїй палкій промові пані Гентворк підкреслила, що українці ідентично є сильний народ, має в собі інтелект, талант і силу, що ми має також, як вона висловилась, «великі здобутки, але не вміє їх ефективно продати». А це значить, що українці мають багату історію, нестерпні страждання та поневолення як у минулому, так і тепер. Але якщо вони будуть мовчати про все те, ніхто не буде знати і розуміти їх. «У вас бракує сильного комунікатора, – говорила Гентворк, – бракує належних публічних відносин і преси назовні». Ви мусите говорити, як один, правду про себе, бо «в дійсності – українці ведуть боротьбу за ті права, за які Америка боролась в минулому і бореться тепер». Адвокат Гентворк отримала правничу освіту в Стенфорд університеті, але, за її словами, вона нічого не чула про Україну, а ті, хто чув, – головним чином із переказів та друкованих праць єврейських істориків. І лише тепер, розповідає вона, після студій голоду в Україні, процесу Івана Дем'янюка, жертв Бабиного Яру та студій закону про «Національно-культурну Автономію в Україні часів УНР «ми (тобто культурна спільнота Заходу – Авт.), – сказала вона, – дізнались, що Україна веде боротьбу за свою державну незалежність, що український народ страждає так само, як і жидівський народ. Ми є брати, ми потребуємо спільної коаліції в боротьбі за спільні інтереси». У кінці Гентворк закликала українців до спільної протестаційної демонстрації під час приїзду Горбачова до Вашингтона. У такому ж дусі виголосив промову на цій конференції й адвокат Орест Джейна.

Заслугує великого признання група українських адвокатів, які провели глибоку дослідну працю для оскарження колумбійської телевізійної станції Сі-Бі-Ес за показ явно антиукраїнського фільму «Собібор». Дослідження показало, що на 700 таборових сторожів 100 були українці – військовополонені, що Україна понесла незліченні людські і матеріальні жертви у війні з нацистами, що нагороджених Московією орденами вояків-героїв 50 відсотків складають українці. Одначе, Сі-Бі-Ес показала лише українців «бед», а росіян – «гуд»;

кілька зустрічей українських адвокатів з адвокатами Сі-Бі-Ес скінчилися лише тим, що єврейський конгрес звернувся до Сі-Бі-Ес із проханням не загострювати далі відносин з українцями в Америці.

Далі І. Самійленко розповідає про те, що на конференції була також доповідь з ділянки політики. Мовилося про місце та участь американських українців в урядових і законодавчих інституціях Америки, особливо у Вашингтоні, ефективність праці українського відділу в «Голосі Америки», остання Гельсінська конференція у Відні (доповідь Ореста Дейчаківського) та ін.

Заслухано доповіді асистента державного секретаря департаменту Ричарда Шифлера, представника державної ради безпеки Рудольфа Періна та представника департаменту торгівлі з ділянки спільних зв'язків з СРСР. У неділю на винятково успішному бенефітовому прийнятті був створений з пожертв фонд для українців-стипендіатів для спеціальних студій з проблем України.

І. Самійленко відзначає, що «конференція була організована і проведена зразково. Вона носила діловий і добре скоординований характер без групових партійних, ідеологічних забарвлень чи тенденцій. Ми часто говоримо (зазначає автор), що наша будучність у великій мірі залежатиме від того, як буде підготовлена зміна: «Таку надійну зміну, я побачив й відчув на цій триденній конференції». Він висловлює признання президентові ради директорів Вашингтонської групи професіоналістів Дарії Стець та всім членам цієї ради за їх винятково цінну працю.

«Моя участь на цій конференції, – пише на закінчення І. Самійленко, – була корисна і приємна. Вона дала мені можливість познайомитись ближче з молодим провідом українських професіоналістів, заізнатись з представниками уряду та гостями конференції і одночасно взяти участь і в нарадах самої конференції. Моє перебування в Вашингтоні я також використав для відвідин бюро для досліджень причин і наслідків Великого Голоду в Україні в 1932–33 рр., де я відбув довгу конференцію з директором цієї комісії доктором Джеймсом Мейсі. Та про це іншим разом».

А попереду на І. Самійленка чекали нові «портфелі». У суботу й неділю, 14 і 15 липня 1984 р., відбулася дев'ята сесія Української Національної Ради. Проходила вона в Торонто (Канада). Сесія заслухала вступну промову президента М. Ливицького, звіти дотеперішніх голів ради ред. В. Біляєва та голови уряду УНР в екзилі проф. д-ра Я. Рудницького й інших органів ДЦ УНР.

Після довшої дискусії висловлено довір'я і подяку всім уступаючим органам ДЦ УНР. На президента УНР потверджено М. Ливицького, обрано віцепрезидентом проф. д-ра Юрія Бойка, а головою УНРади – інж. П. Лимаренка. Головою нового уряду та керівником ресорту зовнішніх справ іменовано проф. д-ра Я. Рудницького. Його заступниками стали Августин Штефан, Микола Липовецький і Микола Нікиш. До складу уряду також увійшли К. Луценко, д-р Р. Богатюк, проф. І. Самійленко та д-р Т. Онуферко.

Сесія завершилася співом українського національного гімну. Надійшли численні привітання для сесії УНРади. Від СКВУ сесію вітав особисто його віцепрезидент Василь Кирилюк. Були також усні та письмові вітання від екзильних урядів Польщі, Білорусії і Балтійських країн.

Звісно, для нас основною подією на цій сесії був вихід на перші ролі в чині члена уряду І. Самійленка.

Не можна сказати, що до цього часу уряд УНР був бездіяльним. Але його новий склад теж із перших днів засукав рукава для спільної праці. Спробую бодай схематично розказати про його роботу. Одним із перших міжнародних актів нового уряду УНР був меморандум до ЮНЕСКО у справі насильної русифікації України, Білорусі, балтійських народів та ін. Його прийняли 26 липня того ж року. Адресований до екзекутиви директора ЮНЕСКО в Парижі д-ра Амаду Магара М'Бов меморандум вказував на посилення русифікаційної політики «неоколоніальної імперії» СРСР, що продовжує своє тоталітарне панування в Східній Європі «на ганьбу нашому сторіччю», русифікуючи Україну й інші поневолені народи, зокрема після Ташкентської конференції 1979 р., «що поклала рафіновані методи лінгвіцидних процедур» супроти поневолених неросійських народів СРСР.

«Русифікація публічного життя в Україні зайшла так далеко, що деякі чесні москалі протиставляться урядовій советській політиці в цьому напрямі», – наголошується в меморандумі. До цього документа уряд додав об'єктивний голос щодо цього Людмили Алексеевої засудженням насильної русифікації публічного життя в Україні. Є більше таких голосів, що разом з українцями, білорусами, литовцями, латишами, естонцями й іншими протестують проти лінгвіцидних заходів центрального московського уряду. Усі вони вимагали від ЮНЕСКО антилінгвіцидних заходів, включно з інтервенціями на терені ООН в Нью-Йорку.

У зв'язку з цим до меморандуму УНР долучили розвідку проф. Я. Рудницького про «Лінгвіцид мововбивство» (Мюнхен, 1976) з вимогою до ЮНЕСКО, щоб його керівні органи внесли проєкт доповнення до Універсальної Декларації Людських Прав з 1948 р. у справі «свободи від мовного насилля й лінгвіциду» на форум Об'єднаних Націй згідно з рекомендацією ч. 5 згаданої розвідки українського вченого. З інших матеріалів, долучених до меморандуму уряду УНР, відзначаю статтю відомої правозахисниці і письменниці Надії Світличної «Посилення репресій в Україні», яка була оприлюднена в українській зарубіжній пресі.

Важливим кроком у поживленні роботи уряду стала вислана до Ватикану заява для завершення процедурального (дипломатичного) протоколу у справі патріархів. Державний секретар уряду УНР Т. Онуферко надіслав цю заяву державному секретареві Ватикану кардиналові Агостіно Касаролі із супровідним листом українською мовою, у якому підкреслювалося, що «як цивільно-державна заява цей акт не встриває в церковно-канонічні подробиці, зокрема канон

ч. 86 ПА 306-2, проекрованої схеми канонів Східних Церков (Рим, 1981)».

У самій заяві, як і в супровідних документах до неї, а теж і в ствердженні самого Патріарха Йосифа виразно зазначалося, що цей акт екзильного уряду УНР торкається світсько-державного, а не церковно-канонічного аспекту українських патріархатів у душі світсько-державної традиції князя Володимира Великого, що в 988 р., як світський володар України, надав офіційний статус християнській релігії на території тодішньої Київської Русі. З великою долею ймовірності скажу, що представники уряду УНР не випадково залучили до цієї справи Патріарха Йосифа. Його дуже поважали і шанували українці в діаспорі. А слова Патріарха про те, що, може, нам легко було б любити Україну, якби вона була багатою і могутньою, але сьогодні треба й варто любити Україну, щоб вона такою стала, часто звучали на засіданнях уряду, сесіях УНРади, інших зібраннях і служили своєрідним дороговказом у праці на благо України.

У щоденних ніби й непомітних, але вкрай важливих справах ішла підготовка до першого після переобрання пленарного засідання уряду ІХ каденції (1984–1989). Та коли відверто, то хіба можна назвати дріб'язковою чи не злободенною заяву уряду УНР з приводу завершення ХХІІІ Олімпіади в Лос-Анджелесі. Тоді уряд звернувся до президента Міжнародного олімпійського комітету Х.А. Самаранча з меморандумом, у якому висловив своє здоволення з неприступності підсоветських і поплентацьких змагунів у цій олімпіаді. Тим самим відпала нагода неоколоніальній імперії – СРСР виступати перед світом як одній монолітній державінації із запереченням суверенності України, Білорусі, балтійських та інших поневолених Москвою народів. Частиною, говориться в документі, несе вину в цьому й МОК, толеруючи й визнаючи (одно) «національний Олімпійський Комітет» для СРСР – багатонаціональної держави. Уряд УНР вже тоді рекомендував внести відповідні зміни в чартері Міжнародного олімпійського комітету ще перед відбуттям ХХІV Олімпіади в Сеулі, Південна Корея.

Засідання ж уряду, як і планувалося, відбулося 25 серпня 1984 р. у Філадельфії. У зібранні взяли участь члени уряду, йменовані й заприсяжені на ІХ сесії УНРади 17 липня під головуванням Я. Рудницького, що прийняв своє іменування того ж дня після уділення йому й уряду вотуму довір'я та подяки за пророблену працю в роках 1979–1984.

Під час відкриття засідання він привітав присутніх, прочитав своє експозе на нову каденцію та подякував всім керівним органам ДЦ УНР й признання, що, незважаючи на труднощі зовнішнього й внутрішнього характеру, прийняли на себе обов'язки далі працювати для української визвольної справи під кермою президента М. Лівичького. У довшій дискусії, що вив'язалася після експозе голови, учасники зібрання порушили ряд важливих справ у ділянці внутрішньої і зовнішньої політики уряду, фінансів, військово-ветеранських справ, видавання офіціозу ДЦ УНР «Мета», Фундації С. Петлюри (із за-

твердженням збірки непорушного одномільйонного фонду на потреби ДЦ УНР) і багато інших справ.

На той час президент М. Лівіцький перебував в Європі й тому він привітав учасників зібрання спеціальним листом. Гармонійний, дружний перебіг у присутності голови УНРади інж. П. Лимаренка свідчив про дальший ріст і зміцнення уряду УНР, що в нелегких умовах здійснює заповіти сл. п. С. Петлюри на внутрішньому і зовнішньому відтинках українського політичного життя в діаспорі. До слова додаю, що президент УНР в екзилі М. Лівіцький разом із дружиною прибули на постійне проживання в США із Західної Німеччини у суботу 8 грудня 1984 р. На лєтовищі у Філадельфії їх зустрічали член уряду і державний секретар Теодосій Онуферко з дружиною Анастасією, голова Централі УНДС і член уряду проф. І. Самійленко, член уряду Костянтин Луценко та інші, які побажали президентові і його дружині щастя в новій країні та успіхів у здійсненні великих ідей, до яких покликаний Державний Центр УНП в екзилі.

Наш земляк, великий український письменник Євген Гуцало, заповів українцям, що в кожного з них на стіні в оселі має висіти плакат зі словами – ніколи не вірити москалеві. Дуже правдиві попереджувальні слова. Можливо, їх і не читали в діаспорі. Але там добре знали слова таваріща Леніна, який один раз таки висловив правильну думку, назвавши Росію «тюрмою народів». Знали також і говорили на весь світ на всіх рівнях спілкування з земляками, що Україна потрапила до тієї в'язниці у XVII ст. Лише після так званого жовтневого перевороту Україна три роки прожила незалежним життям. У 1919 р. вона знову потрапила у ті ж самі застінки імперії, яка лише змінила назву. В усі ці роки Україною керувала Комуністична партія Радянського Союзу, гегемонну роль якої навіть зафіксували в шостій статті конституції Союзу, і яка була насправді передовим загоном російського імперіалізму. Держава, яка мала величезні природні багатства, найродючіший у світі чорнозем, талановитий і працьовитий народ, змушена була жити із простягнутою рукою і жебракувати в Росії. Ось тому ДЦ УНР, його структури й активісти весь час активно просували ідею, що лише самостійна, суверенна та соборна Україна може забезпечити умови для реорганізації економічного, культурного, духовного життя свого населення.

Ці та інші обставини, із якими зіткнувся новий член уряду УНР, бурхливо непокоїли його серце й душу, в яких він виношував своє слово до Українців Америки. Саме так він і назвав статтю, а по суті свій крик душі, на сторінках газети «Свобода». «Осатаніла і підступна Москва, поваливши арміями червоних орд українську вільну і незалежну державу – Українську Народну Республіку – силою зброї та озвірілого терору поселилася на кров'ю окропленій нашими предками українській землі», – так розпочинає він свій полум'яний заклик.

Дорого заплатив і платить український народ за те, що підняв меч в обороні своєї свободи і незалежності в 1917–1920 рр. та що й далі бореться за своє святе право думати, творити, діяти та жити на своїй землі так, як він собі цього бажає.

Заплатив і платить український народ хижацьким грабунком національних багатств і природних ресурсів України, приниженням і наругою над його гідністю, постійним терором, в'язницями та розстрілами, тортурами і голодомором, масовими зсилками і рабською працею та скитанням синів і дочок України по всіх материках цієї планети.

Та цього окупантові ще замало. Знищивши свободу, уклад життя українського народу, його традиційну родину, Церкву Христову і віру та сфальшувавши правдиву історію нашого народу – окупант рішуче і підступно приступив до здійснення своєї кінцевої і звітної мрії – знищення найдорожчого скарбу нашого народу – його української душі, його рідної мови, а значить, – і української нації з її тисячолітньою цивілізацією, самобутньою культурою та національною відмінністю.

Уперто, послідовно і методично при допомозі карних органів Москви формується в Україні та в усіх поневолених Москвою народів одна – універсальна для всіх – стандартна культура, культура «старшого брата великого російського народу» та його спільна для всіх народів мова – «мова соціалізму» – російська мова. І цей культурно-мовний геноцид проводиться, як завжди, під облудними гаслами «рівності всіх націй», «братнього спілкування», «єдності інтересів і мети» усього і єдиного «совєтського народу».

Чи вдасться Москві здійснити цей нечуваний злочин проти найелементарніших і святих прав нашого народу, як це Москва зробила свого часу з калмиками, інгушами, татарами, німцями Поволжя, знищивши їх як окремі нації і народи? Успіх чи провал Москви тут буде залежати у великій мірі, якщо не цілком, від єдності і солідарності нашого народу на батьківщині, від нас – вільних українців у діаспорі та від публічної opinio вільного світу.

Ось чому кожен здорово думачий українець у вільному світі, а зокрема в ЗСА, мусить запитати самого себе: «Чи я прибув чи прибула до Америки лише для того, щоб зберегти своє фізичне існування та забезпечити свій особистий добробут у той час, як мої брати та сестри в Україні або в неволі, або замовкли навіки-вічні, або змушені мовчати?» Ось чому кожен суспільно-громадський чи політичний діяч мусить поставити рішуче і невідкладно питання перед собою: «Єдність чи далі самопоборювання і внутрішня гризня?»

Пам'ятаймо, що нічого наш ворог так не боїться, як єдності в народі, бо там, де існує єдність, там немає місця руйнуючим силам ворога. І навпаки, відсутність єдності творить ґрунт для чужої, ворожої добичі, породжує взаємознищення, ренегатство, зраду, рабську психологію та ґрунт для чужих сил. Отже справжня, не механічна єдність в українській спільноті є наказом часу. Світ сьогодні повний небезпек і несподіванок. Україні загрожує тотальна руйна її національної субстанції. Не забуваймо, що мовчанка, байдужість до зла чи розбиття єдності в громаді допомагає лише спільному нашому ворогові; що світ шанує і прислуховується лише до тих, хто вміють самі себе шанувати – об'єднаних, рішучих і сильних.

Погляньмо ближче правді у вічі й побачимо, як багато ще Україна має ворогів та індиферентних до неї і як мало, не на словах, а на ділі вона має дійсних приятелів. Як багато є ще тих, які не лише не хочуть розуміти нас, але й не хочуть чути й розуміти правду про Україну, та як часто ми відчуваємо байдужість до української трагедії у цьому світі.

Коли усвідомимо все це, то побачимо ще ясніше, як багато праці ув'язнена Україна чекає від нас – праці великої і впертої, щоб світ нарешті зрозумів, що трагедія України – це трагедія всього сучасного світу, що проблема України – це не лише проблема українського народу чи внутрішня потреба Росії, а це проблема світова. Докажімо своєю поставою світові, що теперішня трагедія України може стати трагедією Америки чи інших країн світу завтра, що стратегія Москви закроена і призначена не лише для України, але й для Америки і всього світу, що наша протестаційна маніфестація 16 вересня у Вашингтоні, як і майбутні маніфестації проти московської тиранії, є однозначно протестом всього вільного людства, кому свобода є дорога і лежить на серці, хто готовий приєднатись до наших повних гніву колон протесту щодо нечуваного злодіяння большевицької Москви.

«За нами свята правда, але правда переможе лише тоді, коли її будемо голосити вперто, послідовно і в один голос – тоді вона напевно переможе», – так завершує своє полум'яне слово вирваний з корінням з материнської землі патріот І. Самійленко. Але я тут хотів би звернути увагу на його пророчих словах, що Москва – це не тільки трагедія для України, а й для Америки та інших країн світу. Так могла стверджувати людина з аналітичним складом розуму, вмінням прораховувати перспективу розвитку та іншими дарами мудрості. Жаль, що до цих та інших криків душі українських патріотів в діаспорі й І. Самійленка зокрема, за якими стояла свята правда, не прислухалися та не робили висновків. Чим це обернулося, засвідчує кровопролитна неоголошена війна рашистської Москви проти України, розпочата в 2014 р. анексією Криму, в яку втягнута велика кількість країн світу.

З цього приводу згадався ще один епізод про «довіру» москвитам. Історія зберегла нам цікавий факт. На першій пресконференції після об'єднання Німеччини журналіст запитав канцлера Гельмута Коля: що, на його думку, було найгіршого в тому, що держава багато літ була розділена на дві країни. Відповідь вразила присутніх, бо канцлер твердо відповів, що на сході держави, окупованій совітами, Німеччина втратила щонайменше три покоління німців. Голова Уряду України на вигнанні І. Самійленко, який до цієї посади з 1984 по 1989 рр. був заступником голови уряду Я. Рудницького, а до цього обіймав інші важливі пости в екзильному уряді та в інших діаспорних структурах, прекрасно розумів, що за роки більшовицької сваволі Україна втратила не три, а цілих тридцять поколінь українців. А якщо врахувати ще й часи царської імперії, в якій забороняли писати, читати рідною мовою, бо «украинской мови не било, нет и быть не мо-

жет», то число втраченого патріотично свідомого покоління збільшиться у багато-багато разів. Його важко порахувати та назвати.

Ось тому, вважали члени уряду, треба мобілізувати всі сили для прискорення процесу єдності та консолідації українських верств з різних політичних партій, об'єднань та інших структур. На різних форумах українців діаспори все частіше зазвучали слова, що єдність є ознакою політичної зрілості народу. Для України все рівно, до якої партії чи партій ми належимо. Україна хоче, щоб ми всі – українці – належали до однієї партії, а ім'я цієї партії було б – Україна. І українці наполегливо, крок за кроком творили таку партію. На рідних просторах і в далекому зарубіжжі.

Перефразовуючи Т. Шевченка «І повіє новим вогнем», можна з певністю говорити, що справді «повіяло новим вогнем». Лише треба було ще більше й уважніше прислухатися до голосу України і українців, бути ще більш вразливим на все, що наш народ переживає, і допомагати йому в цьому. Адже мало сказати зі сцени «Ми – з України», треба на весь світ ще й заявити, що ми – Українці. І. Самійленко в рядах урядовців, – як пізніше після смерті М. Лівіцького й обіцяв, що найкращим подарунком йому буде наша невтомна праця для закріплення і розбудови Української Незалежної Соборної Держави, про яку він мріяв і за яку боровся довголітній президент УНР в екзилі, – так жив і працював. Теж до останнього подиху.

Щоб досягти запланованого і омріяного, новий уряд вирішив створити спеціальну комісію для проведення консолідації українських сил. Уряд відверто зізнався землякам, що до цього часу не пощастило здійснити консолідацію українських політичних середовищ довкола Державного Центру УНР. Тому Дев'ята сесія УНРади в пункті четвертому резолюції доручила «новим органам ДЦ УНР діяти для здійснення шляхом приступлення українських самостійницьких організацій до Української Національної Ради як складової частини ДЦ УНР».

Виконуючи це доручення, новий уряд УНРеспубліки на каденцію 1984–1989 рр. створив окрему комісію для координації – консолідації політичних сил із завданням постійно діяти в напрямі продовження в життя ідеї зговорення (діалогу) координації, а там і консолідації політичних сил цілої української діаспори.

До складу нової комісії ввійшли голова представництва ДЦ УНР в США, член уряду УНР проф. І. Самійленко, державний секретар уряду д-р Т. Онуферко й керманіч ресорту військових справ УНР д-р Р. Богатюк. Із створенням цієї комісії до неї перейшли всі компетенції і функції дотеперішніх «контактних комітетів» чи інших формацій Державного Центру. А в найближчій перспективі комісія запланувала започаткувати свою працю в напрямі узгодження дій у справі координації-консолідації політичних сил української діаспори.

І вже в найближчі вихідні Український Демократичний Рух у Філадельфії згукував свій третій з'їзд. У програмі чільне місце посідають українські теми. Вступний матеріал для обговорення подавали проф. М. Воскобійник, д-р Олег Волянський і Роман Борковський.

Йшла також мова про сукупність і характер тих загальноамериканських проблем, які визначають можливості й потребу повної активізації американських українців в сучасній політиці країни.

Президент та уряд вбачають у такій ситуації потребу зустрітися для обговорення назрілих проблем. Така зустріч М. Ливицького і Я. Рудницького на пік обговорення знову ж таки виносить справу внутрішньо-українського і зовнішньо-політичного характеру, зокрема використання для цього періоду підготовки до 65-ї річниці перебування уряду УНР в екзилі (1920–1985). Запланували з цією метою ряд заходів, щоб відзначити ювілей упродовж 1985 р. відповідними акціями. Вирішили, що ця проблема стане предметом плідної розмови на наступному засіданні уряду.

Таке засідання відбулося в Домі УНР 1 та 2 лютого 1985 р. Брало в ньому участь президент М. Ливицький, голова УНРади інж. П. Лимаренко. Це було вже друге засідання уряду в поточній каденції. Його відкрив голова уряду Ярослав Рудницький. Ділову частину зібрання почав своїм звітом голова уряду. За ним звітував голова Представництва ДЦ УНР проф. І. Самійленко, керівник ресорту фінансів К. Луценко, військових справ д-р Р. Богатюк, заступник голови уряду інж. М. Никіша та державний секретар д-р Т. Онуферка. Другого дня свої зауваги додали інж. П. Лимаренко та редактор «Меги» Г. Царинник.

У всіх звітах підкреслювалися успіхи, а одночасно й труднощі, серед останнього зібрання 25 серпня 1984 р. Усе-таки стверджували, що справа розуміння й престиж уряду, а там і цілого ДЦ УНР помітно зростає на міжнародному форумі (ООН, ЮНЕСКО, Міжнародний суд у Гаазі, екзильні уряди інших народів тощо). Теж і на внутрішньо-українському форумі є ознаки доосередніх тенденцій, хоч назагал іще панує перевага відосередніх сил, зокрема, коли йдеться про партійні антагонізми. Усе-таки помічається поступове балансування між партійним сектором українського політичного життя й індивідуальною дією непартійних політичних активістів як на терені ДЦ УНР, так і в загальному житті діаспори.

Президент, який узяв слово для виступу, подав до відома деякі подробиці з координаційно-консолідаційних заходів та переговорів із представниками українських політичних партій та організацій, підкреслюючи при цьому потребу дальших переговорів і висловлюючи оптимізм щодо майбутніх вислідів створеної при уряді УНР координаційно-консолідаційної комісії. У загальному висловлено опінію, що ніякий еміграційний політичний новотвір, надбудова, нова «конфeренція», конгрес і т. п. не можуть ані заступити, ані рівнятися з легітимним, всеукраїнським урядом УНРеспубліки з 1918–1919 рр., який під прапорами С. Петлюри вийшов у екзиль і до сьогодні продовжує свою діяльність в ім'я гасла С. Петлюри «Держава вище за партію».

З рішень уряду, затверджених президентом УНР, вважаю за потрібне назвати доповнення та зміни в складі уряду. Насамперед підкреслюю про підвищення голови представництва проф. І. Самійленка на посаду заступника голови уряду та керівника ресорту внутрішніх

справ (із залишенням за ним головування в координаційно-консолідаційній комісії уряду). Вирішили також цю комісію збільшити делегатом-зв'язковим УНРади для посилення акцій уряду у цій справі. На засіданні також іменували А. Мельника в Мюнхені заступником голови уряду на Європу. Важливим рішенням можна вважати затвердження представництв ДЦ УНР в Австралії та Великій Британії і Південній Америці.

У зв'язку з 65-річчям екзильного уряду УНР вирішили відзначити цю важливу подію в історії ДЦ УНР міжнародними та внутрішньо-українськими акціями в глобальному масштабі. Дуже помічною щодо цього стала нововидана праця президента М. Лівичького про перший етап в історії екзильного уряду УНР під заголовком «ДЦ УНР в екзилі між 1920 і 1940 роками». До сказаного додаю, що в рамках відзначення цього ювілею було багато заходів на міжнародному рівні. Серед них – поїздка проф. Я. Рудницького до Лондона. Там він узяв участь у різних загальних зборах Українського Товариства в Конгресі КООГЦУ та в нарадах Європейського комітету тисячоліття хрещення Руси. Серед важливих моментів поїздки, безумовно, є його зустріч з прем'єр-міністром Великої Британії Маргарет Тетчер та прем'єр-міністром Канади Браєном Малруні та розмови з представниками політичних і ділових кіл Великої Британії, Канади та представниками екзильного уряду Польщі в Лондоні.

Президент УНР М. Лівичький разом із заступником голови уряду І. Самійленком у ході підготовки до 65-ї річниці перебування ДЦ УНР в екзилі та опрацювання спільних проєктів щодо відзначення цієї дати вирішили використати творчий та науковий потенціал Наукового товариства ім. Т. Шевченка та Української вільної академії наук. В обох установах представники екзильної влади оглянули розлогі приміщення, зокрема бібліотеки та цінні архіви, і розмовляли про актуальні проблеми українського суспільства в рідних краях і в еміграції. Тривала кількогодинна розмова з головою НТШ д-ром Ярославом Падохом та президентом УВАН проф. Юрієм Шевельовим. Президент М. Лівичький та заступник голови уряду І. Самійленко домовилися про співпрацю поміж цими науковими установами і Державним Центром УНР в екзилі.

Через певний проміжок часу президент разом із заступником голови уряду та водночас головою комісії з відзначення 65-ліття Державного Центру УНР в екзилі І. Самійленком мали візит до Українського Народного Союзу та УАКРади. Там із доктором Іваном Флисом теж обговорювали актуальні питання української спільноти. Звісно, головну увагу сконцентрували на відзначенні ювілею та використання масових заходів для розповсюдження і пропаганди української ідеї в країнах Заходу. Обговорили також напади, оркестровані в Москві, на українців на поселеннях у вільному світі. Наголошували на тому, що 65-ліття перебування екзильного уряду на чужині є сумною річницею, проте Державний Центр планує відзначити її в належний спосіб. Адже існування екзильного уряду є важливим фактом для всього українського суспільства, і прийшов час, щоб цей уряд ще

більше розвинув свою діяльність саме тепер, коли советська агентура зміцнила свій наступ на українців, закидаючи їм колаборанство з нацистами. Тим часом добре відомим фактом є те, що одразу після нападу Гітлера на Польщу уряд УНР офіційно оголосив, що він, а тим і Україна декларують себе на боці західних альянтів.

М. Лівичкий та І. Самійленко також зустрілися з редактором часопису «Свобода» і під час розмови жваво цікавилися діяльністю УНСоюзу та висловили задоволення з того, що Союз займається не лише справами асекураційного порядку, але й загальноукраїнськими національними справами. Обидва керівники підкреслили, що метою Державного Центру є репрезентувати тяглість уряду УНР, що існував в Україні в 1917– 1920 рр., популяризувати українські державницькі ідеї на поселеннях та продовжувати боротьбу за звільнення України від московсько-більшевицької окупації. Була висловлена надія, що УНСоюз у цілому, а «Свобода» зокрема приділять належну увагу популяризації ДЦ УНР в екзилі та сприятимуть у відзначенні його 65-ліття.

Як бачимо, новий рік додав І. Самійленку нових «портфелів». Сказати, який з них найголовніший, складно, адже всі справи потребували пильного погляду, твердої позиції, компетентности і відповідальности для виправдання довір'я. Пожвавлення роботи, розробка нових важливих напрямів роботи уряду, підготовка до 65-ліття праці в еміграції поставили винести на порядок денний уже третього зібрання уряду УНР організаційні та інші питання. Як зауважив голова уряду Я. Рудницький у своєму звіті та інші члени уряду, виходило, що ДЦ УНР розгортає широку діяльність на міжнародному полі (ООН, ЮНЕСКО, уряди поодиноких держав в екзилі), на міжнародних конференціях (у справі меншин в Квебеку, про людські права в Оттаві, лінгвіцид в Тель-Авіві і т. п.), а також на внутрішньо-українському форумі, зокрема в рамках дії консолідаційно-координаційної комісії під головуванням проф. І. Самійленка.

З рішень уряду, затверджених президентом УНР та президією УНРади, зібрання назвало передусім кадрові зміни в складі уряду. Дра В. Шандора іменували заступником голови уряду на місце дотеперішнього заступника проф. А. Штефана, головою Представництва ДЦ УНР в Римі іменували інж. О. Сухенка. Він замінив на цій посаді покійного В. Федорунчука.

У зв'язку з 65-літтям екзильного уряду УНР ще раз вирішили відзначати цю подію в історії ДЦ УНР науковими сесіями, виставами, відчитами, а насамперед декларацією ДЦ УНР з цього приводу та виданням окремої інформаційної брошури. Як підкреслюється в газетному повідомленні про засідання уряду, воно пройшло з великим успіхом і залишило в учасників якнайкраще враження, що ще раз підтвердило демократичний підхід у праці Державного Центру УНР. До цього часу таких оцінок роботи уряду майже не звучало.

Підготовка до відзначення 65-річчя праці ДЦ УНР в еміграції набирала все більших обертів. Уряд УНР спільно зі Світовим Об'єднанням Прихильників ДЦ УНР покликали до життя ще одну структуру –

Діловий Комітет. Його сформували у складі заступника голови уряду проф. І. Самійленка, якому довірили керування цим комітетом. До цієї структури ввійшли також інший заступник голови уряду д-р Вікентій Шандор, інж. П. Крамаренко, якому довірили «портфель» секретаря, а також скарбник Костянтин Лубенець, д-р Роман Богатюк, інженери Юрій Гончаренко, Борис Качуровський, Лідія Савойко, Юрій Храчевич, д-р Микола Шпетко.

Запланована ювілейна програма на суботу, 16 листопада. Вона мала пройти в Українському інституті Америки в Нью-Йорку. Для відзначення цієї річниці також організували схожі крайові комітети в кожній країні з українських поселень, але в першу чергу там, де існують Представництва ДЦ УНР та Об'єднання Прихильників ДЦ УНР. У план їхньої діяльності будуть включені публічні доповіді на тему річниці, спогади учасників і свідків Визвольних Змагань 1917–1920 рр., мистецькі імпрези. Центральний Діловий Комітет одразу ж звернувся до всіх ділових комітетів та учасників Визвольних Змагань надсилати спогади і важливі документи того періоду для публікації та збереження їх в архіві ДЦ УНР.

Як і планувалося, святкування відбулося в назначений день 16 листопада. За публікацією в газеті «Свобода», Діловий комітет на чолі з І. Самійленком, який діяв з рани уряду УНР та Міжнародного Об'єднання Прихильників ДЦ УНР, підготував відповідну програму. Як відбувалися святкування, розповіли І. Самійленко та його колеги В. Шандор й інж. Ю. Храчевич. Пройшла широка інформаційна акція серед українського громадянства, серія доповідей про Визвольні Змагання і державництво в 1917–1920 рр., поширення знань про історію України, зокрема серед молоді. Звісно, детально говорили про консолідаційні заходи в середовищі політичних сил у вільному світі на допомогу українському народові на рідних землях та поглиблення зацікавлення українською громадськістю ДЦ УНР як останнього легітимного уряду незалежної України.

На святкуванні з-поміж українців були присутні представники українських політичних організацій і громадських установ та відомі громадсько-політичні особистості. Між чужинецькими гостями були представники екзильних урядів поневолених Москвою народів та провідні церковні і політичні діячі. Після протокольних церемоніалів глибокозмістовне слово від ДЦ УНР мовив президент УНР М. Ливіцький. Потішила в мові президента згадка про те, що довершується консолідація українських еміграційних політичних угруповань у рамках ДЦ УНР. Бадьоре слово про 65-ту річницю ДЦ УНР в екзилі виголосив заступник голови уряду проф. І. Самійленко. Промовець коротко оглянув боротьбу України проти російсько-більшевицького агресора в 1917–1920 рр., розповів про незчисленні жертви, які поніс і несе український народ в його боротьбі за волю, починаючи від Крут, Базару і по сьогодні. Він підкреслив, що народ, який бореться за свободу і готовий за неї жертвувати своїм життям, завжди переможе. На закінчення промовець зупинився на тяжких умовах праці ДЦ УНР в екзилі, про необхідність всебічної підтримки його та закликав

до консолідації всіх самостійницьких сил на базі всенаціонального ДЦ УНР і включення нашої боротьби в загальносвітовий «Похід Свободи» проти загрози московської тиранії, через який ми здобудемо прихильність, зрозуміння та підтримку вільного світу в нашій визвольній боротьбі. Завершилося святкування могутнім співом національного Гімну України.

Урешті, у суботу, 1 лютого 1986 р., у Нью-Йорку відбулося ключне засідання Центрального Ділового Комітету для відзначення 65-ї річниці перебування ДЦ УНР в екзилі. Голова комітету проф. І. Самійленко подав повний звіт про діяльність та наслідки праці цього комітету в поодиноких країнах вільного світу і зокрема в США. Звітодавець підкреслив, що ідея відзначення цієї історичної та важливої для українського народу дати ставила за головні цілі популяризацію ідей та значення існування ДЦ УНР у вигнанні як серед українців в діаспорі, так і в неукраїнському світі країн поселення, ствердження непорушної волі та рішучості продовжувати далі боротьбу з окупаційним режимом в Україні аж до остаточного повернення волі і державної незалежності українському народу, активізацію, консолідацію та координацію українських самостійницьких сил у вільному світі, зокрема на зовнішньому відтинку, та організацію найбільш ефективного використання матеріальних ресурсів для визвольних цілей українського народу.

Створений урядом УНР в екзилі Центральний Діловий Комітет діяв у спілці зі Світовою Головною Управою Об'єднання Прихильників Державного Центру. За ініціативою Комітету були створені крайові комітети в країнах, де діють представництва ДЦ УНР та об'єднання прихильників УД Центру. Як наслідок діяльності цих комітетів слід підкреслити організацію спеціальних програм з публічними доповідями в Монреалі, Торонто, Ст. Катаринс, у Лондоні та інших містах Англії, у Мюнхені, в Австралії, у Мексиці – в Мехіко та Канкуні, в інших країнах українського поселення. Спеціальну увагу заслуговує наукова конференція УММАН з улаштованою виставкою документів УНР, присвяченою цій даті (у Лондоні) та наукові доповіді (в Мюнхені). Покладені вінки та проведені жалібні церемонії на могилі Голови держави та Головного Отамана військ УНР св. п. С. Петлюри на Монпарнаському цвинтарі в Парижі.

Завершенням відзначення була надзвичайно успішна й багатолюдна офіційна програма в Нью-Йорку, на якій був присутній весь провід ДЦ УНР в екзилі на чолі з президентом М. Лівіцьким, представниками українських Церков, установ, організацій, гостей та представників екзильних урядів країн Східної Європи, як рівно ж і етнічних груп Великого Нью-Йорку.

Позитивним фактом, на думку Комітету, є те, що відзначення 65-ї річниці існування ДЦ УНР в екзилі причинилося до помітного зросту зацікавлення та моральної і матеріальної підтримки цієї державної інституції з боку ширших кіл українського громадянства. У цьому значну роль відіграли не лише спеціальні публікації ДЦ УНР, але й широке висвітлення цієї дати в українській пресі. Центральний

Діловий Комітет виніс спеціальне признание та подяку проводові Українського Народного Союзу та його щоденникові «Свобода» не лише за постійну інформацію про перебіг відзначення цієї річниці, але й випуск спеціальної сторінки в «Свободі», присвяченій ДЦ УНР в екзилі.

Комітет також подякував усім жертводавцям на потреби відзначення цієї річниці. Імена цих людей пообіцяли подати в місячнику «Мета» та включити в «Пам'ятну книгу» ДЦ. Комітет також щиро подякував усім, хто прислужився в організації та успішному проведенні відзначення річниці, зокрема Жіночій комісії в особах Діни Самійленко, Оксани Шандор та Ольги Бобровської в улаштуванні гостинного прийняття для учасників ювілейної програми в Нью-Йорку.

Не змовчав комітет і про несприятливі моменти, серед яких йому довелося працювати в окремих місцях української громади. Шкідливе роз'єднання і незгода в громадсько-політичному житті, зокрема в США, негативно відбивається і на праці ДЦ УНР в екзилі. З іншого боку, безпосередній контакт членів комітету як із українськими організаціями, так і окремими громадянами виявив нові потреби та відповідні зміни в окремих ділянках праці ДЦ УНР в екзилі. Комітет, наголошується в підсумковому документі, підписанім головою І. Самійленком, його заступником В. Шандором та секретарем П. Крамаренком, певний, що консолідація та координація самостійницьких сил у діаспорі має стати одним із головних чергових завдань ДЦ УНР в екзилі. Комітет доручив І. Самійленку подати детальний звіт уряду УНР про діяльність комітету та його бажання на майбутнє.

У цьому документі згадується про публікації, приурочені цій події та її своєрідної ходи багатьма країнами світу. До цієї тези додам, що заступник голови уряду І. Самійленко теж вважав необхідним звернутися до всіх українців в еміграції з власними міркуваннями з нагоди 65-ї річниці ДЦ УНР в екзилі. Їх опублікувала 24 вересня 1985 р. газета «Свобода». Розпочинає він міркування згадкою про те, що в серпневому числі «Мети» опублікована «Відозва» ДЦ УНР в екзилі з нагоди цієї річниці. «Зрозуміло, – знову наголошує він, – що це не зовсім радісний ювілей і ця річниця викликає рій дум і роздумів. Разом з тим таке 65-річне існування ДЦ УНР на чужині є виразним свідченням незгасимої сили і тяги українського народу до волі і державної незалежності».

Що в дійсності сталося в Україні в 1917 році? А сталося те, що після 150 років постійних репресій, переслідувань, наруги і підступних зусиль імперської Росії створити одну єдинодержавну ідеологію, культуру і націю через насильну асиміляцію українського народу ця політика раз і назавжди потерпіла крах.

У той час, як у Росії спалахнули одна за іншою революції, Україна вибрала не уряд Керенського і не большевизм Маркса-Леніна, а власну дорогу – бути господарем на своїй землі. «В душі думаючого українця, – як це передбачав свого часу Костомаров, – просипаються Виговський, Дорошенко і Мазепа». Спонтанно формуються українські

полки, дивізії, на прапорах яких маячить клич «Україна або смерть!» (полк Чорношличників).

І так в огні і бурі Національно-визвольної революції український народ створив народоправну, незалежну, суверенну і соборну державу – Українську Народну Республіку, визнану багатьма країнами світу, в тому числі й самою Советською Росією, дня 17 грудня 1917 р.

«Однаке, вороги України, – пише далі І. Самійленко, – а зокрема Советська Росія, відразу ж розпізнали в існуванні вільної і незалежної української держави з її народоправною системою, виключно багатими природними і людськими ресурсами та занадто важливим стратегічним розташуванням, початок цілковитої дезінтеграції всієї російської колоніальної імперії, а звідси й кінець агресивному російському месіянізмові-імперіалізму».

Ось чому, незважаючи на безпосередні економічні та політичні причини в середині голодної, холодної, спаралізованою цілком господаркою більшовицької Росії, Ленін і його кліка бачили єдине спасіння своєї влади і майбутньої Росії у військовій окупації за всяку ціну багатої на хліб і сиріць України. Так, у кінці грудня 1917 р. червона Москва підступно розпочала збройну агресію на знищення щойно народженої української держави. У затяжних трирічних боях з армією УНР багаточисельні большевицькі орди двічі були змушені відступити з України, і лише після третьої з черги кривавої агресії, дня 22 листопада 1920 р. завершують повну окупацію Наддніпрянської України, а решта західних земель попадають під владу інших окупантів.

Світ, нарешті, мусить усвідомити собі, що «большевицький режим в Україні не є твором українського народу. Він спочатку і до кінця був імпортований на кривавих багнетях окупантів з Півночі, нав'язаний Україні силою дикого терору, ціною мільйонних жертв і тотальної руйни національного укладу життя нашого народу. Світ та, на жаль, немало і своїх земляків, мусять зрозуміти, що скривавлена в боях з багаточисельним ворогом, без жодної допомоги ззовні Армія УНР не капітулювала і не здалася ворогові. І хоч мілітарно понесла поразку, але духово і політично перемогла. Слова Вождя України – сл. п. С. Петлюри, виголошені нам у т. зв. “трикутнику смерти”, що “за час нашої трьохлітньої боротьби ми створили українську національну (себто українську – І.С.) державу? яка і надалі буде активно боротися за свої права – самостійно й ні від кого незалежно жити і порядкувати на своїй землі” були і є незгасимими для кожного думаючого українця».

Армія УНР героїчно боролася за кожен п'ядь своєї землі. Залишили за собою героїчну епопею боїв від Крут і до Базару. Відійшла на чужину не в паніці і не в розброді, а організовано під своєю командою, зі своїм урядом та його державними установами. Відійшла в повній вірі у свою святу місію та в конечну перемогу.

Ця віра була і є вповні співзвучна з українським народом на Батьківщині, який, «очунявшись в неволі окупанта, мав два шляхи до вибору – шлях безумовної капітуляції, себто рабство, і шлях боротьби. І він вибрав другий, такий тривалий і кривавий шлях – боротьбу. Люд-

віг Кляузевіц – пруський генерал, знавець військової науки, говорив, що «окупація є ніщо інше, як продовження війни, лише в іншій формі, яка ставить за головну ціль – здобути гармонійну співпрацю переможця з переможеним. Якщо ця ціль не досягнута, то така перемога є, не більш і не менш, як цирковий карнавал, цебто повна поразка». Чи досягнув окупант такої перемоги в Україні? Ні! Ландцог відкритої боротьби – повстань, постійного спротиву і терору там мільйонові жертви нашого народу є незаперечним доказом цього».

Більше того, розглядаючи минулі і сучасні події у світі, мимоволі згадуєш слова С. Петлюри, який, оцінюючи історичне значення Національно-визвольної революції 1917–1920 рр. в Україні, сказав, що «самі навіть большевики устами Леніна заявили, що тільки через боротьбу з Україною большевизм не дійшов до Західної Європи». Україна заслонила дорогу большевицькій Москві до Мадярщини для підтримки комуністичної революції Бела Куна, як рівно ж і до Німеччини в часи грудневої революції під проводом Рози Люксембург і Карла Лібкнехта. Ленін виразно зарахував Україну до ворожого табору – країн Антанти, яка відкрито виступила проти большевицької Росії.

І що ж? Незважаючи на те, що Україна в критичні для неї часи завжди стояла на першій лінії фронту в боротьбі за свободу, 14 точок Вільсона про право народів на державне самовизначення не дійшли до неї. Переможці у Першій світовій війні вважали Україну «внутрішньою справою Росії».

Тепер, будучи свідком сучасних загрозливих подій у світі, можна з певністю сказати, що перемога України 1917–1920 рр. була б перемогою не лише вільної Європи, але і всього вільного світу. Напевно, не було б ні советського блоку сателітів у Східній Європі, ні brutальної окупації Афганістану, Куби – Кастра, сандиністів у Нікарагуа, неспокійних агоній у Польщі і т. д. і т. п. Та й узагалі можна сумніватися, чи утримались би совєти і у своїй збільшовиченій Росії. «Нам здається, що окупація червоною Москвою в 1920 р. України була найбільш фатальною помилкою вільного світу в першій пол. ХХ ст.», – занотував І. Самійленко.

Історія України є унікальна. Її не можна рівняти з екзильними урядами інших країн, наприклад, Польщі чи навіть балтійських країн. Політичні умови окупованої Москвою України теж мають свою унікальну особливість. Повна ізоляція України від вільного світу; цілковите фальшування та нагле спотворення усієї історії українського народу й сучасного стану в Україні ставлять перед нашою еміграцією теж відмінні і спеціальні вимоги.

При такій унікальності наших обставин існування ДЦ УНР в екзилі у вільному світі не лише є потрібне, але й конче необхідне, як носія легітимності державних традицій та законного речника поневоленого українського народу. Відзначаючи 65-ту річницю ДЦ УНР в екзилі, ми мусимо ясно усвідомити, що цей Центр не є «чийсь там», а всіх нас – свідомих українців, що ефективність його праці залежить не від «когось там», а від нас самих. Для цього запитаймо кожен сам себе: «Що я зробив, щоб допомогти своєму ДЦ УНР?», «Чи заплатив я на-

ціональний даток?», «Чи вніс я свою частку на Фундацію Симона Петлюри?», «Чи вступив я в члени Об'єднання Прихильників ДЦ УНР?» І взагалі: «Що я зробив – морально чи матеріально – щоб потім вимагати належної праці від нього?»

Багато пережито і передумано від часу втрати нашої держави. Змінився світ. Впали старі і могутні колоніальні імперії. Лишилась лише одна – московська колоніальна імперія, яка вже загрожує сьогодні всьому вільному світові. Два непримиримих табори – тиранія і свобода вічно співжити не можуть.

«Відзначимо ж 65-ту річницю виходу нашого уряду та воїнів Армії УНР на чужину повною консолідацією наших національних сил. Будьмо готові до нашого майбутнього, незалежно від того, коли воно прийде. А про те, що воно прийде, ми є більш певні ніж будь-коли досі». Ось із такою твердою вірою жив і працював І. Самійленко. Ось так палко і пристрасно доносив він українські ідеї до своїх земляків.

Іван Матвійович разом із однодумцями з Державного Центру УНР продовжував уважно стежити за розвитком подій в Україні та світі, знову і знову вони намагалися втрутитися в ці події на різних міжнародних платформах і форумах, аби припинити свавільство комуністів над українцями. Резонансно виявилася заява ДЦ УНР в екзилі про участь у Третій конференції експертів людських прав, делегованих державами, які підписали Заключний Гельсінський Акт у 1975 р., що мала пройти в Оттаві. Нагадаю, що дві перші конференції проходили в Белграді і Мадриді.

У заяві наголошувалося, що Україна, як одна з окупованих Московою країн, має в ССРСР колоніальний статус і не була допущена ані до Гельсінської конференції в 1975 р., ані до названих вище післягельсінських зустрічей. Ось тому Державний Центр УНР робить заходи в справі допущення до нарад в Оттаві делегатів екзильного уряду УНР на місце недопущених делегатів маріонеткового уряду УСРСР у Києві. Із цією метою президент УНР М. Лівіцький від імені Державного Центру у листі до прем'єр-міністра Канади Браєна Марлуні з'ясував статус уряду УНР як єдиного всеукраїнського легітимного уряду в модерній історії України, що є продовжувачем традицій Центральної Ради та Директорії УНР, діє від 1920 р. в екзилі та «є протиставленням маріонетковому урядові в Києві». Так звана «Українська Советська Соціалістична Республіка», незважаючи на те, що вона належить до членів-основників ООН і за конституцією має «паперову суверенність», не мала своїх делегатів ані в Гельсінках, ані в Белграді та Мадриді.

Після вирішення канадським урядом справи допущення представників ДЦ УНР до нарад в Оттаві «в принципі», говориться в листі, уряд подасть прізвища своїх делегатів для участі в нарадах.

А у зв'язку з десятиріччям прийняття заключного Гельсінського акту екзильний уряд УНР переслав відповідним урядовим чинникам заяву про безправ'я в окупованій від 1920 р. большевицькою Московою України. У ній згадали про штучний голод в 1932–1933 рр., безперервні переслідування українських інтелектуалів та мистців в

СССР, масову депортацію населення з України, зокрема молоді, нищення пам'яток української культури й церковно-релігійного переслідування. У заяві нагадали про повні фальшу советські твердження про свободу релігії, змагання до світового миру й тому подібні на терені ООН та ЮНЕСКО. Заява уряду цього разу завершувалася вимогою вільних виборів в Україні й заступства маріонеткового уряду Української ССР в ООН та її агентствах представниками легітимного уряду УНР.

Консолідації та єдності українських рядів сприяла й організована екзильним урядом консультативна зустріч делегації Організації українських націоналістів на чолі з головою ПУН М. Плав'юком та Української революційно-демократичної партії на чолі з М. Воскобійником. Там жваво обмінювалися думками відносно сучасного становища в Україні, посиленої антиукраїнської атаки різних чинників у країнах вільного світу та про стан існуючої деконсолідації в організованому українському політичному житті. Дискусія дозволила ствердити велику близькість ідейно-політичних позицій обох організацій, зокрема у світлі постанов Десятого Великого Збору ОУН і резолюцій 9 з'їзду УРДП, устійнено також принципові засади консультативного порозуміння між ОУН і УРДП для дії на шляху до творення спільно з іншими співдружними українськими організаціями українського національного фронту для визвольно-політичної боротьби.

У часі цієї наради ствердили, що така боротьба вимагає повернення консолідації українських політичних сил і координації їх дії в одному українському політичному центрі, базованому на принципах політичного плюралізму, взаємної толерації та демократичних методів праці.

Важливою для тогочасного моменту була теза про те, що таке консультативне порозуміння між ОУН і УРДП не направлене проти ніякої іншої політичної сили чи організації, а зініційоване для більш енергійного проведення в життя консолідаційних заходів. Представники сподівалися, що таке порозуміння становитиме конструктивну основу для включення консолідаційних заходів інших організацій щодо здійснення загальнонаціональних завдань.

І хай це була перша зустріч на такому рівні, вона дала підстави голові Консолідаційної комісії і Ділового Комітету І. Самійленку та іншим керманічам уряду та його структур сподівання на спільні шляхи для повернення правопорядку на політично-визвольному відтинку дій у цій важкій для українського народу ситуації в Україні.

Плідна розмова про це знову звучала на засіданні уряду в Домі УНР з участю членів уряду та президента УНР М. Лівіцького, голови УНРади інж. П. Лимаренка, голови найвищої контрольної ради П. Крамаренка голови фінансової комісії Ю. Храневича, редактора «Мети» Галини Царинник та голови УІБ Тетяни Носко-Оборонів. Опуцу про вшанування померлих членів і прихильників ДЦ УНР, що вже стало доброю традицією, а скажу, що ділову розмову розпочав звітом голова уряду. Звітний період охоплював з червня 1985 по лютий 1986 рр. Д-ра В. Трембіцького реінстальовано на посаду заступ-

ника керівника ресорту зовнішніх справ, також представниками ДЦ УНР затвердили д-ра М. Рубінця у Бразилії та проф. М. Коваля у Венесуелі.

Після цього звітували заступники голови проф. І. Самійленко, д-р В. Шандор, інж. М. Нікіш, мгр. М. Липовецький, д-р Р. Богатюк, керівник ресорту військових справ та голова ресорту фінансів К. Луценко. Як голова ювілейного комітету для відзначення 65-ліття ДЦ УНР в екзилі та як голова координаційно-консультативної комісії уряду УНР І. Самійленко подав більш детальні повідомлення. Після цього відбулася довга дискусія в справі дотеперішніх заходів і консолідаційних переговорів з КУППО.

Детально розглянули всі запропоновані зміни Державного Центру і КУППО до Тимчасового закону, і більшість із них прийняли як пропозиції на евентуальну Надзвичайну сесію УНРади в найближчому майбутньому.

А тепер зверну увагу ще на один момент. Проф. І. Самійленкові на засіданні уряду висловили признання і подяку за пророблену працю та затвердили додаткових членів Координаційно-консолідаційної комісії для дальшого ведення і завершення цієї справи.

Крім заходів комісії, продискутували і прийняли до відома ініціативу президента М. Лівіцького в справі конференції всіх політичних угруповань у діаспорі та заходи голови уряду в справі налагодження відносин між ДЦ УНР і суспільно-громадською надбудовою української діаспори – СКВУ.

Вище я згадував про звернення уряду та його керівництва до української діаспори та українців в Батьківщині. Додам, що за роки діяльності ДЦ УНР є така не одна відозва чи лист. Усі вони на актуальні теми. Коли, наприклад, готувалася зустріч Рональда Рейгана і Михайла Горбачова у Вашингтоні, уряд УНР звернувся окремим листом до президента США з вимогою вставити в агенди зустрічі в точках 4 і 5 справи відтягнення советських збройних сил не тільки з Афганістану, Анголи й інших країн, а й України, Білорусі і Балтійських країн та інших загарбаних територій.

Власне, говорилося в листі, 70 років тому московсько-большевицькі армії окупували Україну й у 1920 р. змусили її легітимний уряд вийти в екзил. Після відтягнення окупаційних військ із території України треба було провести вільні вибори в цій країні під наглядом ООН. У додатку до такої вимоги в точці 15, яка стосувалася прав людини, уряд УНР вимагав поставити на дискусію з Горбачовим справи колективних і індивідуальних прав у ССРСР, а зокрема в незаступлених в Гельсінському процесі представників нібито «суверенних» України, Білорусі, пропонуючи на їх місце представників екзильних урядів цих держав згідно з вимогами на Віденській конференції з 3 листопада 1986 р.

Із особливим напруженням стежили представники Центру та інших діаспорних структур за розвитком і ходом подій напередодні та у дні розпаду Союзу РСР. Приверну увагу хоча б на звернення, підготовлене Головою уряду І. Самійленком. У ньому наголошується, що

Україна стоїть на межі нової доби свого буття внаслідок не лише нових політичних обставин, але й головним чином завдяки невмирущому національному духові.

Яскравими прикладами активного сприяння підтримки революційних подій в Україні став Перший Світовий Форум Української діаспори, проведений з участю ДЦ УНР в екзилі. Він пройшов 21 серпня 1990 р. Не розповідали про все зібрання, а оприлюдню лише два документи. Це – Звернення до всіх українців світу та Звернення до жінок України. У першому документі наголошується, що учасники цього форуму зібралися на безпрецедентну в нашій історії зустріч, яка поєднала у неподільне ціле українців з нашої спільної Батьківщини та багатьох країн світу.

Україна і діаспора, говориться далі, дійсність і перспектива у цій площині, у площині революційних змін у середньо-східній Європі та перших кроках до державної незалежності України проходили наші наради на пленарних засіданнях та робочих секціях. У висліді тих нарад узгіднено, що об'єднанням дій демократичних сил в Україні та української діаспори є можливим створити гарантії для досягнення багатовікової мети нашої нації – відновлення самостійної соборної держави.

Однією з найважливіших проблем сучасної України є відбудова її економічного потенціалу та подолання екологічної кризи. Вирішено творити в Україні такі господарські структури, котрі відповідали б вільноринковим структурам західних країн. Українська діаспора системи СКВУ має бути допоміжним чинником у цій відбудові подавання економічної інформації, вишколом фахівців окремих галузей і залученням чужоземних підприємств для розбудови господарства України. Усе це можливо здійснити при умові упорядкування законодавства України в ділянках банківництва, власної конвертивної системи та рівноправності всіх форм власності.

У науковій ділянці делегати форуму виробили концепцію інтеграції української науки, об'єднання всіх наукових сил у єдиний науково-дослідницький процес для розв'язання актуальних питань побудови української державности та збагачення українознавства.

Представниці жіночих організацій домовилися про співпрацю у справі виховання молодого покоління на традиціях української етнопедагогіки, у справі плекання духовного й фізичного здоров'я нації.

Задля згуртування українських журналістських демократичних сил та налагодження оперативної інформаційної мережі учасники форуму ухвалили провести незабаром у Львові установчий з'їзд Світової Асоціації Українських журналістів (САУЖ).

«Ми, учасники форуму, звертаємося до всіх українців в Україні й поза межами України із братнім закликком воз'єднати наші зусилля в цю надзвичайну історичну мить, аби вповні використати усі важливі об'єктивні умови – порвати імперські пута і відбудувати вільну демократичну українську державу».

Не тільки патріотичні декларативні заклики, а й конкретні пропозиції щодо налагодження української економіки і духовності звучать і

у зверненні до жінок України. У ньому наголошено, що в результаті колонізаторської імперської політики Україна опинилася не лише в політичній, економічній, господарській та духовній кризі, а й на грані національного геноциду. «А тому ми, жінки, делегати І Світового Форуму Української діаспори, звертаємося до Вас, матері, сестри, дружини.

Прицеплюймо нашим дітям любов до України, до рідної Церкви, мови й пісні. Відроджуймо, зберігаймо наші традиції, культурну та історичну спадщину. Виховуймо в них почуття національної гордості та самопошани.

Жінки-учителі та вихователі! Будьмо ініціаторами вивчення рідної мови, літератури. Заповняймо білі плями нашої історії. Створюймо національні школи високого новітнього рівня. Виховуймо свідомих гідних громадян майбутньої України, здатних обстоювати інтереси та права свого народу.

Працівниці українських установ, організацій, засобів масової інформації! Керуймося у своїй праці християнською вірою, високою мораллю, повсякчасно сприяймо та допомагаймо в освіті та вихованні здорового духовного й фізичного молодого покоління!

Організуймо на вигідній для України і діаспори території спільні виховно-оздоровчі табори для наших дітей та юнацтва.

Українські жінки!

Організуймо свої жіночі товариства, активізуймо свою працю на благо нашої Вітчизни!»

Це звернення підписали делегати від жіночих організацій на І Світовому Форумі Української Діаспори.

У Зверненні до всіх українців світу згадувалося про перші кроки, зроблені Україною на шляху відновлення незалежності держави. Звісно, що найпомітнішим і найамбітнішим на цьому шляху було проголошення 16 липня 1990 р. Верховною Радою Декларації про Державний суверенітет України. Одразу ж після цього Державний Центр УНР відгукнувся спеціальним документом, названий Становищем ДЦ УНР у справі Декларації Верховної Ради УРСР. Оскільки до підготовки такого документа був причетний й уряд УНР на чолі з І. Самійленком, пройдемося його сторінками.

Після констатації факту проголошення Декларації зауважено, що за неї депутати проголосували майже одногосно. Це, говориться в документі, свідчить про політичну зрілість українського народу у найбільш кардинальній справі суверенності й незалежності України.

Проголошена декларація виразно обмежує досі необмежену владу загальносоюзних органів СРСР на території України. Вона проголосила «державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах».

Декларація не проголосила державної незалежності України чи виходу її із складу СРСР, однак проголосила зверхність у республіці українських законів над всесоюзними, право створення власних збройних сил для внутрішньої і зовнішньої безпеки, право мати влас-

ну грошову систему, самостійний банк, митну систему, окреме українське громадянство, встановлення прямих дипломатичних і економічних зв'язків із зовнішнім світом й іншими республіками, відбування військової служби громадянами України на українській території. Проголошено також намір України бути нейтральною і не брати участі у військових блоках, а, що особливо важливе для України, дотримуватись трьох принципів: «не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї».

Декларація не з'ясує, як треба розуміти уступ «гарантію кожному громадянину УРСР права на збереження громадянства СРСР».

У підсумках декларація стверджує: «Відносини УРСР з іншими радянськими республіками будуються на основі договорів, укладених на принципах рівноправності, взаємоповаги і невтручання у внутрішні справи. Декларація є основою для нової Конституції, законів України і визначає позиції республіки при укладанні міжнародних угод. Принципи декларації про суверенітет України використовуються для укладання союзного договору».

Програму суверенізації України оцінюють в міжнародних колах як найбільш далекосяжну після Балтицьких країн. На подібний шлях вступила недавно Білорусь, отже зросла кількість республік, що проголосили свій суверенітет.

В Україні і українською громадою за кордоном декларацію прийнято з великим ентузіазмом у надії, що коли б вона була проведена в життя, то вже небагато лишилося б і до здійснення повної суверенності та незалежності України.

Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі з належною увагою проаналізував ситуацію в Україні у зв'язку із проголошеною декларацією і стверджує, що зміст цієї декларації і майже повна однозначність у проголошенні її є незаперечним доказом живучості українського народу та його безперервних стремлень до своєї державної суверенності і незалежності. Понад 70 років поневолення, після насильного включення України в советську імперію, не вбили його волі бути господарем на своїй землі; він знову підіймається і на весь голос заявляє світові, як колись заявляв С. Петлюра: «Хоче того Європа чи ні, але вільна і незалежна Україна таки буде!»

«Тому ми вважаємо, – сказано в документі, – проголошення декларації про державний суверенітет України черговим позитивним кроком на шляху виборення повної державної незалежності України.

Велика заслуга в тому діячів Української Гельсінської Спілки і Народного Руху України за Перебудову та багатьох інших формацій, які провели величезну підготовчу працю серед українського народу і 21 січня 1990 р. всеукраїнською маніфестацією єдності ствердили, що в змаганнях до волі їм присвічують дороговкази IV Універсалу Української Центральної Ради та Акту Соборності всіх земель України в Українській Народній Республіці».

Вони і їхні союзники з Демократичного Блоку досягли успіху, хоч не перемоги, у виборах до Верховної Ради в березні ц. р. Велике довір'я українського населення вибрані депутати виправдали. Саме во-

ни, об'єднані в опозиційній до комуністичного блоку Народній Раді, подолали чималі труднощі і добились, що Верховна Рада УРСР проголосила 16 липня 1990 р. декларацію. «Відмічаючи факт, що за цю декларацію голосували і депутати блоку більшості, хочемо вірити, що то був вияв їх свідомого рішення йти шляхом служіння українському народові та не бути надалі безкритичними виконавцями директив московського центру. Недалеке майбутнє покаже, чи воно справді так».

«Вказуючи на позитивні аспекти декларації, ми не забуваємо про те, що дійсний стан у сучасній Україні не віддзеркалює принципів, проголошених нею. Декларацію не скріплено схваленням зобов'язуючих законів. Влада в Україні далі лишається в руках адміністрації, яка діє за вказівками московського центру. Україна поза представництвом ООН і деяких міжнародних установ не має дипломатичних зв'язків з країнами світу. Україна і далі зазнає економічного визиску і змушена виконувати директиви центрального апарату Москви.

Більш як чотири роки по чорнобильській трагедії не переселено населення із затруєної радіацією смуги, а в той же час на південні області України Москва масово переселює російське населення з інших республік, що змінює демографічний характер причорноморської смуги України. Усе це діється не лише з ініціативи московського центру, але й за мовчазною згодою теперішнього уряду і Президії Верховної Ради УРСР, які і далі є під повною контролею комуністичної партії. У такій ситуації перед українським народом у найближчих місцях стоятиме складне завдання – здобути дійсну, а не декларативну державну суверенність і незалежність України.

Сьогодні вже ніхто не може сумніватися в тому, що ССРСР, як вияв марксо-ленінської утопії, збанкрутував. Не можна сподіватись на успіхи від горбачовської перебудови без радикальної розв'язки національних проблем в ССРСР. На наших очах проходить процес боротьби за державну незалежність багатьох національних республік, з одного боку, та намагання зберегти советську федерацію – з другого.

Український нарід мусить усвідомити, що запропонований советським керівництвом проект договору між 15 республіками ССРСР забезпечує за московським центром і надалі контролю найбільш важливих ділянок державного життя. Якщо б такий договір був зреалізований, то суверенітет республік лишиться порожньою фразою, а жахливе минуле повернеться. Ми перестерігаємо всіх українців перед трагічними наслідками пропонованого Москвою договору.

Ми пригадуємо всім депутатам Верховної Ради УРСР, включно з депутатами комуністичного блоку, досвід комуністичних лідерів України у 1920–30 рр., які проміняли Українську Народну Республіку на УРСР і советську федерацію. Щойно за дротами ГУЛАГу вони усвідомили свої провини перед українським народом, зрозуміли, що, допомагаючи замінити демократичну владу Української Народної Республіки советською “владою без реальної влади”, вони спричинилися до пониження України до статусу московської колонії, спричинилися до знищення мільйонів штучно створеним голодом, до масо-

вого засилання населення до концентраційних таборів на далекій півночі та у Сибірі; спричинилися до ліквідації Українських Церков, до знищення діячів української науки, культури, довели до економічної і екологічної катастрофи в Україні. Тож не повторюйте трагічних помилок минулого!

Майбутнє України може бути забезпечене лише у вільній, суверенній незалежній демократичній державі українського народу, а не в советській федерації чи конфедерації, підмальованій новими фарбами з новим керівництвом московських централістів.

Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі, як легальний наслідник і продовжувач влади демократичної Української Народної Республіки протягом 70 років, веде активну політичну і дипломатичну акцію за повернення громадянам України всіх тих прав, які їм забезпечувала конституція УНР. Ми переконані, що повернення тих прав є в інтересі всіх робітників, селян й інтелігенції українського народу, всіх національних меншин, які проживають на території України. Відновлена на таких основах незалежна держава буде справді добром усіх її громадян.

Незалежна українська держава, що матиме у своїй основі традиції і конституційні принципи Української Народної Республіки, буде зразком мирного співжиття із всіма республіками та країнами Європи, що є в інтересі західного світу та безпекою миру.

Ми закликаємо всіх громадян України об'єднаним фронтом скріпити боротьбу за повну державну суверенність і незалежність України, що дасть свободу і добробут всім її громадянам.

Ми віримо, що вже в недалекому майбутньому український народ матиме змогу у вільній і незалежній Україні вибрати свою державну владу демократичним способом. А тоді, згідно з постановами X сесії Української Національної Ради Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі, вважатиме свою роль закінченою і передасть свій мандат урядові в столиці незалежної демократичної держави – Києві.

Тим актом буде повернено той стан, який IV Універсал Української Центральної Ради і Акт Соборности Української Народної Республіки забезпечили українському народові і всім громадянам України».

Додам, що документ за Державний центр УНР в екзилі підписали президент М. Плав'юк, голова Уряду І. Самійленко та голова УНРади М. Воскобійник. Оприлюднений він у газеті «Свобода», а в українських засобах масової інформації того часу, як, до речі, й багато інших документів екзильного уряду, у повному обсязі не публікувалися або ж про них навіть не згадували.

Звісно, що після цього документа ДЦ УНР були й інші, не менш важливі, актуальні і злободенні щодо ситуації в Україні та українських громадах у розсіянні. Окремі з них я наведу нижче. А зараз процитую слова тогочасного головного редактора газети «Свобода» Зенона Снилака. Під час одного з виступів він зауважив, що «події в Україні йдуть таким скорим темпом, що переганяють “нас”. Населен-

ня України пильно слідкує за тим, що робить українська імміграція». Він також ствердив, що процес національного відродження в Україні проходить повільніше від країн Балтії чи в Грузії. Відповідь тут ясна: «жодна країна Советського союзу не була так зрусифікована, як Україна».

Про стратегію і тактику української діаспори і зокрема Державного Центру УНР в екзилі стосовно останніх подій в Україні говорив наприкінці 1989 р. перед українським громадянством в Рочестері Голова Української Національної Ради ДЦ УНР М. Воскобійник – один із найближчих сподвижників І. Самійленка. Як голова Української революційної демократичної партії, яка внаслідок десятої консолідаційної сесії ДЦ УНР 16–19 червня 1989 р. ввійшла до згаданого центру, М. Воскобійник, як й Іван Матвійович, відстоював демократичні засоби боротьби українського народу за свою свободу, не лякаючись різноманітності нинішніх політичних сил в Україні включно з комуністами. Головне, не забувати про кінцеву мету боротьби нашого народу – повну політичну й економічну незалежність України. На думку М. Воскобійника, нині було важливо вибороти реальний політичний й економічний суверенітет України як перший крок до згаданої вище мети поневоленого українського народу.

Виступ Голови УНРади підтвердив, що керівництво ДЦ УНР не розходилося в думках, що нові обставини вимагають нової тактики боротьби. Тактикою української діаспори на сьогодні, незважаючи на політичні орієнтації кожного з нас, наголошував він, має бути повна і беззастережна підтримка Народного Руху України, бо ставка на мирну революцію в нинішніх обставинах в нашій Батьківщині – це єдиний можливий шлях боротьби українського народу, беручи під увагу колосальну збройну й адміністративну потугу червоної Москви. Для досягнення незалежності України треба мати на увазі реальність нинішніх обставин в СРСР і в Україні, як і реальність засобів боротьби, а не наші мрійницькі сподівання, яких, на жаль, сьогодні досягти неможливо.

Доповідач також твердив, що серйозна політична діяльність є лише тоді корисною, якщо вона веде до реалізації поставлених завдань, а політичні діячі, які планують досягнення тих чи інших завдань, є тільки тоді реалістами, якщо вони враховують реальні можливості для досягнення поставлених ними завдань.

І М. Воскобійник, й І. Самійленко, та й президент М. Плав'юк під час нарад, зустрічей з українськими громадами, в документах сходилися в думці, що не всі представники української діаспори однаково розуміють ті події, які нині відбуваються в світі й зокрема в Україні і дехто з них продовжує перебувати в романтично-героїчному летаргійному сні – бажань ура-революційних здвигів. М. Воскобійник не приховав, що навіть у самому ДЦ УНР є такі постаті, які також недооцінюють значення Народного Руху України, тих процесів, що там тепер відбуваються, в яких все-таки сили українства здобувають ґрунтовні позиції. Для ілюстрації він наводить приклад створення Виборчого блоку з його програмовим маніфестом та ухвалу закону про

надання українській мові державного статусу. Це є незаперечними досягненнями українства.

На щастя, говорив далі Голова Ради, в УНРаді є такі формації, які позитивно сприймають нинішні події в Україні, і це може бути запорукою того, що Державний Центр УНР ітиме правильним шляхом – шляхом солідарності з тими подіями, а разом з тими силами, які беруть участь у тих подіях.

Коли зайшла мова про напружений стан в СРСР і, зокрема, на його неросійських окраїнах, то промовець підкреслив, що майже всі верховні національні ради тих окраїн обстоюють свої права бути справжніми законодавчими органами своїх республік, які домагаються знесення домінуючої ролі комуністичної партії СРСР й запровадження багатопартійності як єдиного виходу з тяжкої політичної та економічної кризи, яка склалася в тих республіках.

На зустрічі з українською громадою прозвучала теза, що, на щастя, в Україні знайшлися відповідні національні кадри, які без особливого революційного бунтарства діють методично й розважливо та відстоюють інтереси народу як на політичному, так і економічному полях. Отож і ДЦ УНР, УНРаді треба й надалі йти шляхом ефективною й активною підтримки масових рухів в Україні. І в цьому єдиному потоці підтримки нашого народу в умовах жорсткої поліційної дійсності на рідних землях відчутну роль має відіграти ДЦ УНР. Обличчям до України, тобто, до тих подій, які там сьогодні відбуваються так, як ніколи! У цьому й полягає суть нової тактики й стратегії всієї української діаспори і в першу чергу Державного Центру УНР.

Такі та подібні зустрічі відбувалися не тільки на теренах США, а й інших країн. Восени того ж року голова уряду УНР в екзилі І. Самійленко на запрошення представництва уряду УНР та Крайового Об'єднання прихильників Державного Центру в Англії виїхав до Європи і в другій половині листопада запланував відвідати українську громаду в Лондоні та в інших містах Великої Британії.

Голова уряду має також ряд інших урядових справ до полагодження в Парижі та Мюнхені. За повідомленням Українського інформаційного бюро, проф. І. Самійленко повернеться до Сполучених Штатів на початку грудня.

Як бачимо, із складеними руками не сидів ніхто. Варто тут також урахувати зустріч І. Самійленка з провідними діячами української громади в Силвер Спрінг, куди він приїхав на запрошення управи української православної катедри св. апостола Андрія. У приміщенні настоятеля катедри, протопресвітера Григорія Подгурця відбулася зустріч з провідними діячами цієї громади ред. Дмитром Корбутяком, головою відділу УАКРади і заступником голови Вашингтонської групи Комітету Допомоги Україні інж. Степаном Максимовичем та ін. Під час цієї зустрічі І. Самійленко мав змогу познайомитися з громадсько-політичним життям української громади у Вашингтоні та з різними поглядами в цій громаді щодо сучасних подій в Україні.

У неділю, 10 червня, голова уряду був на Богослужінні в катедрі св. Андрія. Під час цієї служби настоятель катедри о. Г. Подгурець у

своїй проповіді сповістив парафіян про обрання Собором Української Автокефальної Церкви в Києві Владики Мстислава на становище Патріарха УАПЦ в Україні і діаспорі та привітав проф. І. Самійленка.

Після служби Божої голова православної громади запросив голову Уряду УНР виголосити у великій церковній залі доповідь про С. Петлюру та сучасну Україну.

Глибоке та правильне розуміння визвольних сил і процесів в сучасній Україні, їх характер і напрямок, а з тим і сил протинаступу та спротиву цим визвольним процесам були головним мотивом доповідача. Він звертався до тих дороговказів, які залишили прийдешнім поколінням творці новітньої української держави – УНР1917–1921 рр. Формувалися ті дороговкази на досвіді відчайдушної боротьби за українську незалежну державу під час і після втрати її. Вони, як тоді, так і тепер, прямо промовляють до нас, попереджують нас не повторювати трагічних помилок минулого.

Президент і батько української модерної держави ХХ ст. М. Грушевський підкреслював, що помилки наше потомство може сяк-так нам пробачити, бо це не наша вина. «Але відчуті вагу моменту, потребу координації і організації, підпорядкування всіх сил вимогам цієї хвилини – це наш обов'язок. І ухилення від цього не пробачить нам потомство. Це та вина, яка не може, – говорив М. Грушевський, – бути пробачена».

Голова уряду в екзилі цитував уривки зі статутів, програм і декларацій головних новостворених політичних партій в Україні, які віднайшли легальні основи свого існування і дії у відновленні останньої української народоправної держави, Української Народної Республіки. Посилаючись на історичні факти і документи, він ясно доказав, що війна з московсько-большевицьким агресором 1918–1920 рр. була по суті війною двох чужинецьких країн, двох протилежних систем.

На закінчення І. Самійленко віддав належну подяку вірним послідовникам С. Петлюри – безсмертної ідеї Української Народної Республіки, духовна сила якої, після довгої і жакливої масакри, знову набирає все більше і більше сили, яку вже не в змозі задушити ворог. Словами С. Петлюри «В єднанні сила, в терпінні перемога» під дружні і довгі оплески завершив свою промову гість.

Але на цьому насичений робочий день голови Уряду не завершився. Він ще відвідав український католицький крайовий собор Пресвятої Родини, де теж мав довгу розмову про українські справи з проводом собору і зокрема з отцем Йосипом Денисчуком.

Такого ритму праці вимагала ситуація в рідній Україні.

«ГОЛОС ЗАМУЧЕНИХ НАШИХ БРАТІВ І СЕСТЕР ЗОВОБ'ЯЗУЄ НАС!»

Це останнє речення із статті «Річниця Всенародної Жалоби», написаної І. Самійленком і оприлюдненої в газеті «Свобода» в 1997 р. з нагоди 65-ї річниці всенародної трагедії, якої зазнала Україна в

1933 р. Цю статтю у повному обсязі наведу нижче. Поки що ж про те, що у біографії Івана Матвійовича є рядок про те, що він був академічним радником комісії Конгресу США з вивчення проблем голодомору в Україні в 1932/33 рр. Як безпосередній очевидець тієї трагедії, як історик він навіть складав у конгресі свої свідчення. А ще І. Самійленка поруч з іншими відомими в діаспорі активістами в 1983 р. на установчих зборах Крайового Громадського Комітету в США для вшанування пам'яті жертв Великого голоду в Україні в 1932–1933 рр. запросили і затвердили до членів президії цього формування.

Своє аналітичне бачення трагедії рідного краю дослідник виклав у науково-історичному нарисі про причини та наслідки голодомору «Соціополітичне тло голодового геноциду в Україні (Комунізм – смертельний ворог села)». Оскільки видана у 1998 р. київським видавничим центром «Просвіта» брошура стала бібліографічною рідкістю, а порушені в ній автором проблеми залишаються актуальними і злободенними, дозволю собі пройтися сторінками цього дослідження. Тим більше, що в ньому наш земляк зупиняється також окремо на історії вивчення цієї нашої трагедії в Конгресі США, дає інформацію про перші результати досліджень в незалежній Україні, висловлює прикрий жаль щодо фактичного замовчування пам'яті про те страшне лихо в рік відзначення його 65-річчя в Україні. Додам, що своє дослідження Іван Матвійович присвятив пам'яті свого батька Матвія Сергійовича Самійленка.

Автор насамперед наголошує, що, відзначаючи 65-ту річницю народобивчого голоду в Україні 1932/33 рр., який задушив понад сім мільйонів невинних жертв українського народу, ми мусимо розглядати їх смерть як акт запланованого вбивства²⁵. Смерть від кулі, тортур чи свідомо організованого голодомору має єдине визначення – ВБИВСТВО. Організаторів та виконавців саме такого геноциду в Україні ми мусимо трактувати не лише як національних, а й вселюдських злочинців, які посягнули на найсвятіше – життя людини, життя українського народу як нації. Об'єктивний історик, соціолог, політолог мусять глибоко й вичерпно дослідити, як і чому саме українське село стало головною експериментальною народобивчою лабораторією облудної й злочинної догми Маркса та його послідовників – большевицьких догматиків Росії. Цей злочин як за кількістю жертв, так і за наслідками великої руйни усього національного буття українського народу не має рівних серед інших злочинів проти народів цивілізованого світу.

Вступне слово він завершує висновком, що підступну стратегію змови проти селян більшовики використали із сатанинською жорстокістю як під час революції 1917 р., так і в часи терористичної колективізації та народобивчого голоду 1932–1933 рр. З особливим наголосом підкреслює, що диктатура комуністичної партії як за часів Ле-

²⁵ Маю внести корективи, оскільки вивчення нових матеріалів про голодомор дало право дослідникам говорити не про сім, а десять мільйонів жертв.

ніна, так і після нього передавалась у спадок, подібно династії Романових. Її всевладність була узаконена сталінською конституцією. Вона ж була узаконена і в часи брежнєвської конституції, так званого «зрілого соціалізму».

У наступному розділі «Росія – батьківщина утопії марксизму» він говорить про великі та ґрунтовні зміни в суспільстві, які ніколи не приходять випадково чи зненацька. Цю закономірність стверджує навіть матеріалістична діалектика марксизму. Автор аналізує лютневу революцію в Російській імперії, говорить про політичну і селянську революції в ній, якою став жовтневий переворот, в якому розподіл землі селянам не мав жодного місця в планах большевицької революції. Ленін навіть писав, що приватна власність на землю і ґрунт мусять бути заборонена. І це при тому, що в Росії селянство складало більше 80% населення. І червона армія воювала в першу чергу – за землю для селян.

Війна з Німеччиною, громадянська війна та війна з новопосталими державами на території колишньої царської імперії, жакхливий голод і розруха в тилу – усе це змусило більшовиків іти на концесію селянам, як на тимчасовий і тактичний крок, аби утриматись ціною жакхливого терору при владі. До того ж селяни самі приступили до розподілу землі. Уже в 1918 р. було розподілено ними 98,8% придатної землі між собою.

Після аналізу інших історичних перипетій, іґнорування законів природи, він наводить слова анґлійського соціаліста, відомого ученого, історика і соціолога Бертрама Рассела, який характеризує Леніна як уродженого диктатора, впертого догматика, для якого марксизм є реліґія; людину, сповнену класової ненависті, позбавленої будь-якого сентименту до особистої свободи і гідності людини, провідника насилля та кривавої революції.

Цей розділ І. Самійленко завершує висновком, що московсько-большевицький режимний витвір є не що інше, як композиція трьох взаємодоповнювальних компонентів: російської традиційної автократії, помноженої на марксову догму класової ненависті і боротьби, плюс необмежений звірячий терор московського большевизму, переплетений зі старим традиційним російським великодержавним націоналшовінізмом-месіянізмом.

Марксизмленінізм із його деспотичним режимом не є витвором українського народу. Так розпочинає І. Самійленко новий розділ про імпорту московсько-большевицького режиму в Україну. Він із початку й до кінця був імпортований на баґнетах окупантом з Півночі і нав'язаний Україні силою жакхливого терору та ціною мільйонних жертв і великої руїни. Московські большевики, стверджує І. Самійленко, не знайшли ні теоретиків марксизму-ленінізму в Україні, ні свого опертя в становім хребті українського народу. Досить сказати, наголошує автор, що на початку большевицької революції в Росії Україна з населенням близько 25 млн. чоловік мала всього 273 комуністів. Ця мізерна група стояла по числу далеко позаду росіян, євреїв, поляків і прибалтійців. В основі своїй члени цієї групи були або російсько-боль-

шевицької орієнтації, або космополіти-інтернаціоналісти, які потім пішли під егіду Москви.

Україна і Росія мали між собою лише два спільні фактори: обидві були сільськогосподарські країни. Обидві, на наше лихо, мали спільні кордони. Що ж торкається історії нашого народу – нащадка Великої держави Київської Русі, його культури, соціального укладу життя, світоглядної філософії, традиції та духовності і ментальності, які формувались незалежно від Росії впродовж багатьох століть, то тут між українцями і росіянами лежить глибока різниця та характерні відмінності. Автор поруч з іншими аргументами наводить для прикладу історичний факт, що після запровадження Московією кріпаччини в Україні, в чотирьох губерніях зберігся вільний козачий стан по селах аж до 1917 р. За даними петербурзької статистики 1805 р., в Україні нараховувалося 132687 родин козачого стану, які ревно плекали українські традиції та були колискою української культури і духовності. Слід також пам'ятати важливий факт, що кращі землі України були привласнені великими поміщиками-росіянами, німцями та іншими людьми неукраїнського походження, чого в Росії не траплялося.

Урешті в Росії віками існувала автократія і деспотизм. В Україні зберігся сильний дух демократичних вольностей, особливо з часів козацької епохи. Аргументом цієї та багатьох інших тез про ці вольності Самійленко цитує слова Миколи Костомарова із його листа до редактора російського журналу «Современник» Аксакова про те, що той не знає глибини душі українського народу і не підозрює, що на дні її у кожного думаючого, не дурного українця, спить Виговський, Дорошенко і Мазепа, і проснуться вони, коли наступить нагода.

І вони справді проснулись, оскільки наміри імперської Росії створити одну єдинокоронаційну ідеологію, культуру та націю через асиміляцію українського народу потерпіли крах. У той час, коли в Росії спалахнули одна за одною дві революції, Україна вибрала не уряд Керенського і не комунізм Маркса-Леніна, а свою власну дорогу. Тоді спонтанно творилися українські полки, серцем яких були сини українського села, на прапорах яких замаячів клич «Україна або смерть». Провід української Національно-визвольної революції в березні 1917 р. проголошує Уряд України – Українську Народну Республіку (УНР).

Але Україні, яка за даними 1914 р. забезпечувала 46% загального зернового експорту Росії, мала 237 цукроварень і виробляла 94,4% всієї цукрової продукції Російської імперії та давала понад сто мільйонів золотих карбованців прибутку, і яка мала 3401 фабрику і заводів, не дали йти власною дорогою. Українському народові знову не судилося бути господарем на своїй благодатній землі. Комуно-більшевицька Москва зламала своє визнання державної незалежності України 17 грудня 1917 р. У затяжних і кривавих боях з армією УНР московські червоні орди, що кількісно переважали, після третьої з черги агресії 22 листопада 1920 р. завершують окупацію всієї України. Змонтований у Москві та посаджений в Харкові фіктивний так зва-

ний уряд Радянської Соціалістичної республіки за наказом із Москви касає всі постанови Генерального Комісаріату України, в тім числі й заборону вивозу хліба до советської Росії.

Далі оповідач робить екскурс у тривожне минуле, яке так схоже на сьогодні, коли знову палахкотить російсько-українська війна. Тоді Москва поспішно, силою революційного терору насаджує свій режим в Україні та одночасно проводить безпощадний грабунок усього українського збіжжя. Большевицькі газети в Росії в один голос затрубили, що в Україні нечисленні запаси хліба, стоги стоять немолочені по п'ять років. Пшеницею коней годують, молоком свиней кормлять. (Згадайте нинішні написи рашистів на оселях українців у Бучі, Ірпіні: хто вам дав право жити краще нас!) І звучить заклик: весь український хліб негайно вивезти до Росії.

Із цією метою в Україні створюють комнезами, які проіснували на наших землях до звершення терористичної колективізації та народо-вбивчого голоду 1932–1933 рр. У той час, як у самій Росії «комбеди» ліквідували в 1920 р.

Окупована, але не скорена Україна після поразки у війні з большевицькою Москвою постала перед питанням, що вибрати – покору перед окупантом чи подальшу боротьбу? І український народ обрав останнє. Слова великого сина України С. Петлюри, виголошені ним до козаків-воїнів у «трикутнику смерті», що «за час трьохлітньої боротьби ми створили українську націю, яка на ділі буде активно боротись за свої права самостійно і ні від кого незалежно жити й порядкувати на своїй рідній землі», запали глибоко в серцях кожного вдумливого українця, який у невимовно тяжких обставинах продовжував і далі, в різних формах, боротьбу з окупантом.

Доказом упертого спротиву окупантові є численні накази, розпорядження, інструкції ЧК, ревкомів, ревтрибуналів та советського уряду. Автор наводить кілька фактів про активний спротив українців окупантам. Зокрема, наводить слова з пленуму ЦК компартії України в квітні 1919 р., де зазначається, що «хвиля кулацьких (селянських) повстань цілком зруйнувала основу советської системи в Україні». Наступного року голова советського маріонеткового українського уряду Х. Раковський рапортував, що криза революційних сил в Україні досить глибока. З'являються нові й нові «отаманчики» зі своїми відділами в Полтавській, Чернігівській, Київській і частково в Харківській губерніях. Наводить автор і слова Леніна, який заявив, що «ми послали в Україну наші найкращі сили для здобуття продовольства, <...> зойк лунає від наших товаришів з України – нема кому будувати советську владу в Україні».

У 1921 р. за наказом Москви згадуваний вже Раковський видає спеціальний «декрет», де ледь не в кожному параграфі звучать вимоги «розстрілювати, розстріляти, оголосити в стані облоги». Червоний терор, що несамовито гарцював по всій Україні, фізично винищив тисячі найкращих і найсвідоміших українців. Запровадження грабінницьких «продподатків» на харчові продукти, насадження штучних

комун – усе це разом поставило Україну, а особливо українське село, перед лицем жахливої катастрофи.

Наступний розділ дослідження І. Самійленко присвячує першому большевицькому голодові. Аргументує, що в той час, коли грабінницькі реквізиції збіжжя через запровадження непосильних «розверсток» лютували по всій Україні і для проведення яких були створені «каральні загони» з частин окупаційної червоної армії, що були сповнені не лише звірячої класової ненависті до селян України, а й дикої задрости до українського добробуту, і понад все помстою за те, що український народ посмів не тільки проголосити свою державну незалежність від «старшого брата», а й вести збройну війну з большевицьким агресором з Півночі, на Україну насунулась друга, вже природня катастрофа – засуха 1921 р. Україну скував перший большевицький голод, від якого загинули близько трьох мільйонів українців. Це був голод забутий і прощений його винуватцям.

Разом із тим треба знати і пам'ятати, що большевики сполучили несамовитий терор з народобивчим голодом як один із найбільш ефективних засобів для придушення політичного спротиву, зокрема в тих теренах, де цей спротив для них був найбільш небезпечним, і в першу чергу в Україні. Комуно-большевицька Москва разом із посадженою нею адміністрацією в Харкові переживала в 1920-х рр. Глибоку економічну й політичну кризу. Потрібно було шукати нові стратегію, тактику й ошуканство народу, щоб утриматися при владі.

Для врятування повного банкрутства комуно-большевицької системи Кремль змушений був шукати вихід із глибокої та небезпечної кризи. Його знайшли в проголошенні програми нової економічної політики (НЕП). Ця політика стала вимушеним, тимчасовим тактичним компромісом, а вірніше, капітуляцією большевиків в аграрному питанні. Адже непівська ера поставила вирішальне питання: «хто – кого?». Уже в 1925 р. продукція приватної роздрібною торгівлі так званими «непманами» доставляла 45% всієї продукції на ринок. Новий шлях визнали «сумнівним». Урешті комуністи похоронили НЕП. Це був початок переходу большевиків від політики обмеження трудових заможних селян до цілковитої економічної та фізичної ліквідації їх як класу на основі запланованої в Кремлі насильної суцільної колективізації. Це був початок відкритого ГЕНОЦИДУ певних класів та груп українського суспільства. Новий експеримент комісарів не тільки став причиною повної втрати людської свободи, а й забрав мільйони життів – жертв голодомору.

Україна, яку ще у 1918 р. Ленін зарахував до ворожого табору країн, у планах Москви посідала спеціальне місце. І рішення 16 партконференції в Москві у квітні 1929 р. про прискорення темпів суцільної колективізації, по суті означало проголошення війни селянам, і в першу чергу українському селу, яка мала остаточно вирішити питання «хто кого» всередині совітської імперії. Перший головний удар, пише І. Самійленко, був скерований на знищення органічного національно-духовного проводу України, зокрема українського села. Тобто, незалежно вдумливої національної еліти, яка мала глибоке корін-

ня в українському селі – джерелі особистої свободи та колиски українського націоналізму. Розпочалися масові арешти видатних діячів української науки і культури. Судовий процес над проводом СВУ-СУМу послужив сигналом до шалених масових арештів по всій Україні. Саме тоді український народ втратив на довгі десятиліття своїх мислителів, національну духовність, свою правдиву історію.

Із невимовним болем у серці Іван Матвійович пише, що в його пам'яті назавжди лишилися шляхетні постаті високої освіти і культури, глибоких українських традицій, полум'яних патріотів, зокрема вчителів школи ім. Т. Шевченка в Прилуках: Колодуба, Залущика, Юнака, Тарасенка Петра, Щербака, Терещенка та інших, які після арештів ДПУ зникли навечно. Пригадує Іван Матвійович, як понад 200 учнів разом з батьками цієї школи організували протестаційний похід спочатку до тюрми, а потім до ДПУ (Соборна вул.), вимагаючи звільнення арештованих. Виділена делегація з вимогами демонстрантів не вернулася. Військові частини місцевого полку разом з міліцією брутальною силою розігнали демонстрантів, а тієї ж ночі і на другий день були арештовані ініціатори. «Пригадую, – пише І. Самійленко, – як одного з організаторів цієї демонстрації Івана Шегтуна було засуджено на кару смерти в Лубнах».

Ось тут я хочу звернутися до влади в Прилуках. Люди добрі, у тридцятих роках минулого століття, у жахливі часи большевицького мракобісся одна зі шкіл міста носила славне ім'я Т. Шевченка. Чим завинив наш Пророк перед містом і його жителями, що його ім'я стерли з пам'яті? По-друге, у Прилуках є потужне громадське об'єднання краєзнавців, є історико-краєзнавчий музей зі штатом співробітників. Чому з них ніхто і ніколи не підніс на щит слави своїх героїв-земляків, які свідомо пішли на боротьбу з тоталітарним режимом? Чому ця сторінка історії міста сто років залишається білою плямою? Чи не соромно?

Я свідомо «перескакую» через розділ «Розгром Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ)», хоч у ньому теж розкриваються причини неймовірного голодомору українців, влаштованого комуністами. Окремі думки з нього, звісно, використаю при висвітленні теми боротьби уряду УНР в екзилі за відродження цієї Церкви, яке ніколи не зникало з порядку денного роботи діаспори. А тепер акцентуємо на розділі про те, як Сталін шукав опору в російському народі. Цей тиран і його кліка були свідомі того, що ідея комунізму є західна ідея, до якої той же Захід незабаром втратив віру, не сприйняв її та відкинув. Вони також знали, зі слів самого Сталіна, що Росія відстала від передових країн світу на 50–100 років. Отже, «ми мусимо, – говорив він, – покрити цю прогалину за 10 років, інакше нас розчавлять». Для цього Сталін шукає сильну опору й надійного союзника для здійснення утопії – «побудови соціалізму в одній країні». Такого союзника він знайшов у російському народі, нехай в липових лаптях, але готового себе віддати за рідину – матушку Росію. Для цього був пущений весь пропагандистський арсенал для відродження

«національної гордості великоросів», а одночасно й традиційного великодержавного російського месіянізму-шовінізму.

Російський народ представляється Сталіним та його пропагандою як нація, обдарована великим талантом, ясним розумом, сильним характером, винятковою терпеливістю та як знаменита нація понад націями, яка об'єднала і керує всіма народами Советського Союзу. Друкуються нові шкільні підручники з історії, особливо з прославлянням героїв і будівничих царської імперії, зокрема Петра I. Уводиться стара дисципліна, погони, відзнаки заслуг. Проводиться масова чистка всієї друкованої літератури, а понад усе прославляється російська мова, якою міг бути «обдарований» лише російський народ. Підкреслюється, що ССРСР – це Советська Росія²⁶.

Отже, Кремль, опираючись на «братню» допомогу комуністів Росії з Ленінграда і Москви та місцевих сталінських яничарів, виділивши Україну головним об'єктом наступу і розгрому, підготував ґрунт для остаточного оволодіння українським селом. Масові арешти, вивезення і розстріли, наголошує автор, невмолимо вели українське село до повної руйни та початку народобивчого голоду в 1932 р., який досягнув кульмінаційної смертельної точки весною 1933 р. Мільйони мужчин, жінок і дітей задушено на смерть в найжахливіший спосіб невимовних страждань – повільною голодною смертю. У багатьох не-свідомих людей виникає логічне питання: «А де ж був так званий “робітничо-селянський” уряд?» Такого уряду не було. Був лише центр антинародної злочинної конспірації в Кремлі і його філіалі – Харкові.

Наступний розділ І. Самійленко називає «Голод 1932–33 рр. був навмисно створений Москвою» і говорить, що для доказу такого твердження можна навести безліч незаперечних фактів. Ось декілька їх: 6 липня 1932 р. на нарадах третьої конференції КП(б)У в Харкові голова уряду ССРСР Молотов і Каганович, другий секретар і член політбюро ЦК ВКП(б), у своїх промовах категорично заявили, що нема і не буде жодних концесій Україні. Плани хлібозаготівель і колективізації будь-якою ціною мусять бути виконані. Більше того, 24 серпня 1933 р. на засіданні ЦК ВКП(б) в Москві, в час, коли в Україні вже вимерли і вимирали цілі села, а ті люди, що ще були живі, не встигали закопувати мертвих, будучи самі напівмертвими, у той час, коли Україна чекала негайного порятунку, Пленум ЦК шукав «винуватців» не у своїй злочинній і збанкрутілій політиці, а в надуманому, як це завжди бувало у них, так званому «куркульсько-петлюрівському саботажі». «Куркуль переможений, – говорив Сталін, – але ще цілком не знищений». У резолюції пленуму ЦК ухвалено: «негайно посилити боротьбу на Україні з класовим ворогом і куркульством». Компартії дали необмежене право вжити всі необхідні заходи для знищення «замаскованих ворогів».

І нищили. Для зміцнення партійного апарату в Україну відрядили Постишева і Хатаєвича, які по-бойовому виконали завдання Кремля.

²⁶ Як усе це схоже з нинішнім періодом правління нового диктатора Путіна.

Згідно із заявою Затонського, ліквідували 1649 «ворогів народу» з культурно-наукового світу, знищили 147 істориків, розстріляли 27 українських письменників. У другому етапі зіслали сотні тисяч так званих «куркулів» і «підкуркульників». Одночасно посилили червоні загони військ ДПУ для зміцнення блокади сіл. Жебраки і так звані «мішечники», які, рятуючись від голодової смерті, з великими труднощами діставали якісь продукти в сусідній Росії, були безжалісно ограбовані. За наказом Кагановича селян з торбами в потяги не пускали. Терор і судові процеси сіяли страх і безнадійність у селах України.

На цьому місці Іван Матвійович підкреслює, що ограбоване насильними хлібозаготівлями зерно в селах вивозилося в 1932–1933 рр. за кордон і продавалося за безцінь, щоб за державну валюту купувати техніку, а одночасно й дурити світ, що голоду в Україні немає. Москва тримала злочини в недоступній таємниці. Україна зазнала в 1932–1933 рр. велетенської і незліченних розмірів трагедії. Лише в 1933 р. кількість задушених голодом перевищує загальну кількість жертв Першої світової війни. Українському народові завдано найбільший злочин в цьому столітті. Підступний ворог був свідомий того, що коли вся правда відкриється, то для нього і для його ідеї буде винесений цивілізованим світом на віки вічні ганебний і смертельний вердикт. Ось чому Москва так старанно тримала ці злочини в недоступній таємниці, прикриваючись так званим «соціалістичним прогресом» в советській імперії.

Автор ще раз підтверджує популярну серед українців думку, що їх держава тривалий період була повністю ізольована від цивілізованого зовнішнього світу. При цьому посилається на виданий у травні 1934 р. документ ЦК ВКП(б) і Совнаркому, згідно з яким за втечу за кордон винуватець підлягав вищій мірі кари – розстрілу та конфіскації всього його майна. Розстрілу підлягали також усі дорослі члени родини «дизертира», які знали про цю втечу, але не повідомили міліцію. Автор просить пригадати також фатальну Ялтинську умову, прийнятту на вимогу Сталіна в лютому 1945 р., про примусове повернення всіх колишніх советських громадян на «родину».

Наводить він і слова нещадних погроз емісара Москви Іллі Еренбурга, який у червні 1945 р. був у Парижі і там заявив «невозвращенцам на родину», що їх знайдуть на землі й під землею, на воді й під водою, «знайдемо і в повітрі».

Як би там не було, мур мовчанки поволі розхитувався, особливо перед відзначенням п'ятдесятої річниці голодомору в Україні в громадах української діаспори. Ще 23 квітня 1978 р. в українських церквах США був зачитаний лист Патріарха УПЦ Мстислава про вшанування пам'яті жертв голодомору 1932–1933 рр. Відтоді над цією темою стали активно працювати, аж доки правда про цю жахливу трагедію не ввійшла в підсвідомість кожного українця, витіснивши звідти комуністичну брехню. Робота представників діаспори, американських дослідників у свою чергу призвела до ще більшої активізації фальші, наклепів та дезінформації з боку советів та їхньої агентури

проти українців у вільному світі. Для прикладу наводиться факт підготовки до друку в Торонто (Канада) книги «Від Гітлера до Гарварда». У ній автор Д. Тоттл доводив, що голод в Україні – це сфабрикована українськими націоналістами легенда. У цьому дусі була висловлена і заява представника советської місії в ООН Івана Хмеля, який заявив, що так званий «мнимий голод п'ятдесятирічної давності – це наклеп злочинців, українських буржуазних націоналістів, які служили в Гітлера у часи Другої світової війни. Для того, щоб виправдати їхнє перебування в США, вони ширять брехню про якийсь там голод в Україні». За таких обставин українська діаспора у світі, а зокрема в США, рішуче переконалася, що, окрім масових демонстрацій, публічних віч і публікацій у пресі, потрібна офіційна підтримка урядових кіл Вашингтону, щоб нарешті пробудити сумління байдужого до України світу. Адже викриття затаєного Москвою злочину дає нам – українцям – найсильнішу політичну і моральну зброю проти окупаційного режиму в Україні. Яскравим прикладом цього автор наводить єврейський голокост.

У розділі «Мур таїни валиться» І. Самійленко покликається на слова американського конгресмена Джеймс Флоріо, висловлені ним в українськомовній газеті «Свобода» 25 січня 1984 р., про те, що історія знає не один голод, але жодний з них не був таким трагічним, як голод 1932–1933 рр. За словами конгресмена, цей голод є трагедією велетенських розмірів, адже трагедія в Україні забрала мільйони жертв. А все тому, що він був навмисне створений советським урядом з політичних і соціальних причин для того, щоб подолати український опір советській колоніальній системі. У цей час, доповнює цю тезу автор, навіть «Новое русское слово» за 7 червня 1983 р. у Нью-Йорку писало, що «голод був створений штучно – нема жодного сумніву. Нескорену Україну Кремль вирішив покарати незнанням в історії способом – штучним голодом. Ніхто не знайде їхніх могил, бо вони викидалися в ями, провалля або пусті льохи».

Конгресмен Флоріо за підтримкою багатьох членів Конгресу США підготував проєкт резолюції, яку депутати ухвалили, а президент Рональд Рейган 12 жовтня 1984 р. підписав як закон про створення Конгресової комісії для дослідження Великого Голоду в Україні та його наслідків. До Комісії ввійшли п'ять сенаторів і конгресменів. Директором комісії призначили д-ра Джіма Мейса, а його асистентом – д-рку Ольгу Самійленко. За три роки праці Комісії проведено ретельний розшук та студії достовірних документів, а одночасно й переслухано під присягою 321 свідка та уцілілих жертв голодомору в Україні. Уся ця праця сконцентрована в трьох томах на 1715 сторінок друку. Четверта опублікована книга містить в собі сумарний звіт, призначений для Конгресу США. Цей звіт, підкреслює Голова Уряду УНР в екзилі, був повністю прийнятий і схвалений на пленарному засіданні Конгресової комісії 19 квітня 1988 р.

Голова уряду І. Самійленко підкреслює, що всі задокументовані свідчення, а зокрема сумарний звіт Комісії, являють собою зразок об'єктивної та досконало обгрунтованої праці. І для підтвердження

наводить кілька прикладів. Насамперед зазначає те, що в дослідженні голоду незаперечним доказом є насильна конфіскація зерна в селян, а одночасно й запровадження шляхом жакливого терору і погроз колективізації в Україні. По-друге, є злісною фальшко офіційне твердження большевицької Москви, що ніби «куркульський саботаж» був причиною «труднощів» у селах України (тобто, голод). Далі наголошується на тому, що уряд США мав детальні інформації про голод в Україні, але не вжив жодних заходів, щоб уникнути голодової катастрофи. Натомість він відновив дипломатичні відносини з Москвою у 1933 р. У часи масового голодомору певна частина американської преси співпрацювала із советським урядом, заперечуючи голод в Україні. Головною фігурою цього заперечення був кореспондент Н.І. Таймсу Волтер Дюрант. Науково-дослідні центри підраховують від семи до восьми мільйонів замучених голодом людських істот.

У сумарних висновках, пише Самійленко, стверджено, що доручений законодавчий мандат Конгресом США Конгресова комісія виконала сумлінно. Вона дала безапеляційно ґрунтовну відповідь на один із найбільших злочинів, заподіяних проти людства: «Сталін і його комуністична кліка поповнили геноцид проти українського народу». Останню фразу голова уряду підкреслює з особливим наголосом.

Уся величезна праця Конгресової комісії, яка вийшла в 1990 р. з друкарні уряду США, за словами І. Самійленка, відображає найжахливіший період в історії українського народу. Вони призначені для глибоких студій не лише в Україні, але і в студіях світової історії також. Від імені українців, від української громади він дякує Конгресу США, президенту Р. Рейгану, багатьом сенаторам та конгресменам, директору Дж. Мейсу і членам Комісії. Нагадує також, що треба пам'ятати неогціненну поміч і Українського Народного Союзу та Українського дослідного Інституту в Гарварді. Належить велика подяка й українцям в Торонто тощо.

Як бачимо, спритно затаєний окупантом ще нечуваний за своїм задумом і наслідками злочин вийшов на світло. Злочин розкритий. Злочинця здемасковано. Удар у найбільш вразливу точку комуно-большевицького злодіяння здійснено. Але чи було все зроблено? Чи на цьому можна було зупинитися? Ні! Далеко ні! Ми занедбали (б'є в тривожні дзвони І. Самійленко) поширення цієї так тяжко здобутої святої правди в Америці, в ООН і в країнах світу. І тому вся жаклива правда України не дійшла належно до свідомості та сумління людства – так, як це зробили вірмени чи євреї, переживши жакливу масакру відповідно в 1915 та 1939–1941 рр. Із боєм говорить він також про те, що ми часто уміємо піднятися, і навіть здобути верхинну перемогу, а потім раптом охолоджуємось, не закріпивши цієї перемоги до кінця. І тому не дивуймося, що декому у світі та трагедія України ще не є цілком зрозумілою, а для домашніх прихильників, сп'янілих від збанкрутілого большевицького режиму, є ще й по сьогодні простима.

Далі І. Самійленко пропонує бодай коротко зупинитися на справі дослідження голодомору в самій Україні – уже вільній і незалежній. Пише, що нам відомо, що в 1990 р. започаткували дослідження цієї

трагедії. А вже наступного року була опублікована перша монументальна книга «1933 – Голод», тиражом 30 тис. примірників. У цій не-оціненній праці подано тисячу свідчень учілих жертв голоду з різних областей України. І раптом цей відважний і багатонадійний початок зупинили. Два головних ініціатори – дослідники й публіцисти Володимир Маняк та Лідія Коваленко – у розквіті повних сил і ентузіазму зовсім несподівано відійшли у вічність. Усе ж мур затаєної мовчанки бодай частково був пробитий – правда вийшла на поверхню.

Про велику роль уряду УНР у розкритті правди про трагедію голодомору наголошує в публікації «Акція уряду УНР в Гаазі і Головна комісія» журналістка Тетяна Носко-Оборонів в газеті «Свобода». Пропонує окремі витяги з цієї аналітичної статті. Вона пише, що в 1983 р. уряд УНР в екзилі вніс подання у справі започаткування судової акції проти уряду СРСР відносно Великого голоду в Україні в роках 1932–33. Зроблено це в 50-річчя цієї трагічної події у переконанні, що така акція є конче потрібна з уваги на постійне заперечування Москвою. Мовляв, ніякого голоду в той час в Україні не було, а коли траплялися «випадки неврожаю», то був він у цілому СССР і, ясна річ, не тільки Україна, але й інші підсоветські республіки потерпіли.

Коли ця справа не виходила поза рамки українських середовищ, то на міжнародному терені виникала konieczність шукати правду в колах вільного світу.

Перед внесенням аплікації до Міжнародного суду в Гаазі уряд УНР консультувався з правниками і отримав експертизу щодо статутних вимог Міжнародного суду і про те, чи екзильні уряди мають право бути «сторонами» перед ним. У висліді юридичних інтерпретацій статуту суду було стверджено, що це правда, що тільки держави можуть бути «сторонами» перед цим судом. Однак, на думку правників, у цьому статуті не вказано, чи це стосується сучасних держав, чи держав, які існували в недавньому минулому і мали міжнародне визнання «де-факто» чи «де-юре».

Отже, стверджувалося в експертизі юристів, Українська Народна Республіка як держава, що існувала в 1917–1920 рр. і була визнана іншими державами, маючи в екзилі діючий уряд, може виступати перед судом у Гаазі як одна зі сторін. Довгий час уряд УНР не дістав відповіді з Гааги. Отже, виникла потреба особистої інтервенції когось із діячів ДЦ УНР в Гаазі.

І от авторці тих рядків Тетяні Носко-Оборонів трапилася нагода як уповноваженій урядом УНР і членкині Товариства Прихильників ДЦ УНР в Монреалі поїхати до Брюсселя, а звідти – до Гааги. Було це 20 листопада 1984 р. Через рік після внесення аплікації урядом УНР. Там вона скомунікувалася з друзями-бельгійцями, які виявили бажання допомогти. Після подолання всіляких перипетій у коридорі будинку повз журналістку пройшла співробітниця суду, в руках якої вона побачила теку з тризубом і написом: «Українська Народна Республіка». Крига скресла. Велика місія від уряду УНР зрушила з мертвої точки.

Як відомо, пише далі журналістка, уряд США встановив у 1985 р. окрему комісію дослідження причин голоду і призначив для цього відповідні фонди. Це вплинуло на нашу дальшу працю в Гаазі. Негайно після встановлення комісії у Вашингтоні уряд УНР повідомив Міжнародний суд про відкладення процедури до часу появи рапорту комісії. Українську дію в Гаазі припинили. І тому треба вітати, пише вона, рішення уряду УНР від 22 листопада 1987 р., щоб усі зусилля української громади в США зосередити на допомогу державній комісії у Вашингтоні, бо вона заощаджує великі фонди, які уряд мусив би видати, щоб зібрати свідчення очевидців голоду.

Журналістка вважає, що рапорт комісії – це найперша потреба української діаспори і то не тільки для дальшої акції УНР перед Міжнародним судом, перед яким можуть являтися тільки уряди держав, які наявно тепер існують чи існували в недавно з міжнародним визнанням.

Потужним таким ударом у дзвони, про які говорив І. Самійленко, став Заклик ДЦ УНР в екзилі, опублікований у газеті «Свобода». Наведу його без скорочень, оскільки цей документ знову ж таки маловідомий нашим дослідникам цієї трагедії українського народу, а він зіграв важливу роль навіть у роботі Конгресової комісії з дослідження цієї трагедії. Заклик розпочинається повідомленням, що створення в жовтні 1984 р. Конгресової комісії для дослідження причин і наслідків Великого голоду в 1932–1933 рр. в Україні «є найбільш знаменною подією українців у вільному світі, а спеціально в ЗСА.

Таємно закроена комуно-московськими імперіалістами конспірація проти України і українського народу, спочатку кривавою збройною агресією проти народоправної Української Народної Республіки в 1917–1920 рр., пізніше масовими арештами і засланнями в 1929–1930 рр., і нарешті народобивчим голодом 1932–1933 рр. мало єдину ціль: покінчити раз і назавжди з непокореною Україною, з українським питанням взагалі, перетворити Україну в терен безмежного колоніального визиску Москви, а український народ – у безвольних віронопідданих рабів російської колоніальної імперії.

Тяжко оцінити розмір і наслідки тих незлічимих втрат, які поніс український народ в ті роки національної трагедії. Замучено на смерть голодовою масакрою понад 7 млн. українських господарів з родинами, знищено національний провід, інтелектуальну і духову еліту та провідну верству українського села, знищено те, що віками плекав і зберігав в собі український народ.

Довгі роки, будучи вже у вільному світі, ми були свідками спритно затаєного убивцями Москви цього нечуваного злочину. З невимовним сумом ми питали себе: чому цей злочин, який перевищує всі попередні людські катастрофи, є невідомий у світі? Не кажучи вже про Україну, де навіть згадка про цей злочин каралась по законах творців голоду. Чому цей злочин не зареєстрований у літературі світу, підручниках, у людській свідомості? Чому убивці є не лише непокарані і не засуджені, а навпаки, набули легального статусу, якщо не більше,

в цьому вільному цивілізованому світі, зокрема визнання ССРСР в 1933 р. Вашингтоном, а в 1934 р. прийняття в члени Ліги Націй і т. д.

Будучи після війни уже на еміграції, ми побачили, що світ не лише не знав, але й не вірив нам про цей народобивчий голод. Могутня пропагандивна машина большевицької Москви та її комуністичні прихвостні і симпатики за кордоном спритно ховали і далі ховають цю жахливу трагедію, навмисно пришиваючи нам, свідкам і жертвам того злочину, ненависний ярлик – “українських фашистів”, “воєнних злочинців”. Нелегко було нам переконувати післявоєнний світ, що це очорнювання є не чим іншим, як наклепом большевицької Москви для утаємничення заподіяного нею голодового вбивства в Україні.

І от потрібно було організувати масові акції українсько-американської громади в ЗСА, підтриманої нашими братами в Канаді, щоб зрушити і підняти сумління американського народу та його державного проводу у Вашингтоні для того, щоб створити авторитетну урядову комісію для всебічного удокументованого дослідження голодового геноциду 1932–33 рр. в Україні. І цього ми досягнули. Зроблено те, що є не лише нашою головною ціллю, але й святим обов’язком. Нестяжко нам зрозуміти, яку колосальну вагу і значення матиме успішне завершення праці цієї комісії, як для популяризації української проблеми у світі, так і для нашої національно-визвольної політики.

ДЦ ЦНР в екзилі має свого постійного представника в справах дослідження голодового геноциду в Україні, він же є і уповноважений у цій справі і від митрополита УПЦеркви Владика Мстислава, тримав і тримає діловий контакт з цією комісією. Недавні його відвідини комісії у Вашингтоні виявили багатонадійний, неоцінимої ваги прогрес уже проробленої праці, а одночасно виявлено також і сумну фінансову кризу комісії, яка явно загрожує зірванню кінцевої, найбільш важливої частини праці. Зокрема, публікації свідчень свідків, рапорту висновків дослідження голоду для Конгресу та інше. Потрібно і то негайно додаткових субсидій на суму 172000 доларів від української громади».

Уряд УНР в екзилі та Президія УНРади на своїх нарадах заслухали інформацію проф. І. Самійленка про сучасну фінансову кризу комісії та винесли такі ухвали:

1. Вислати від Об’єднання Прихильників ДЦ УНР тисячу доларів для потреб комісії у Вашингтоні;

2. Звернутись до всіх прихильників ДЦ УНР в екзилі та інших організацій із закликком негайно підтримати фінансову комісію у Вашингтоні, пам’ятаючи, що праця комісії рішенням Конгресу має завершитись 22 червня 1988 р., і що наявних фінансових ресурсів комісії вистачить лише до 1 січня 1988 р.

«Дорогі брати і сестри! Стоїмо перед великим іспитом перед нашим народом, історією та навіть перед американським Урядом і Конгресом. Не упустімо з рук те, що так тяжко здобули у Вашингтоні. Нехай не буде між нами байдужих. Виконаймо свій національний обов’язок – щедрим даром для цієї важливої справи».

Як ми знаємо з подальшої історії, Заклик ДЦ УНР не залишив байдужими українців діаспори. Уже вкотре на теренах Західного світу зазвучали слова з вірша українського поета Михайла Ситника: «Заколядуймо ж, друзі, всі гуртом, забувши зло, що поміж нами висне! Нехай обвіє нас одним теплом холодний вітер рідної Вітчизни». Випробований українцями діаспори метод пускання шапки по колу для «колядування» або ж збору грошей на потреби загальноукраїнських справ знову оправдав себе.

У Філадельфії, наприклад, комітет оборони національних і людських прав в Україні організував у залі Українського Культурно-освітнього центру бенедіс, щоб придбати фонди для дальшої праці Конгресової комісії. На нього запросили директора Комісії Дж. Мейса, його асистентку д-рку О. Самійленко. Д-р Мейс дуже детально та вичерпно проінформував присутніх за працю, проведену Комісією. Присутні українці дізнались за проведені Комісією сім переслухань, одне з яких пройшло і в Філадельфії, що перед Комісією зізнавало 57 свідків, зібрано більше двохсот усних свідчень та що члени Комісії підготували матеріали про штучний голод, і що ті матеріали вже включені в шкільну програму в Нью-Йорку. Тепер зусилля спрямовані на те, щоб ці матеріали включити в шкільну програму інших міст Америки.

Д-р О. Самійленко теж розповідала за працю Комісії. Вона сказала, що перший звіт з 1986 р. уже опублікований в урядовій друкарні і що треба опублікувати решту зібраних свідчень та матеріалів, а державні фонди на ті цілі майже вичерпані. Тому комісія звертається до українців, щоб вони допомогли в цій справі. «Ми маємо обов'язок перед вільним світом відкрити правду про штучний голод», – сказала на зустрічі д-рка Самійленко.

Допізна говорили люди з гостями із Вашингтона д-ром Дж. Мейсом і д-ркою О. Самійленко, які радо відповідали на запитання. Зі вступів та особистих датків на вечорі вдалося зібрати 8 тис. доларів, які голова Філадельфійського комітету оборони національних та людських прав в Україні Уляна Мазуркевич передала докторові Мейсові.

30 червня 1988 р. проф. І. Самійленко вже вкотре зустрівся з д-ром Дж. Мейсом. Зустріч відбулася в бюро Конгресової комісії голоду у Вашингтоні. Цей візит збігся в час недавніх подій в житті і праці цієї Комісії. По-перше, згідно з первісною ухвалою уряду і Конгресу реченець діяльності цієї Комісії мав би завершитися датою 23 червня 1988 р. По-друге, дальша і конечна потреба продовження реченця праці цієї Комісії, як уже відомо, після певних перешкод знайшла щасливу розв'язку. Закон, підписаний президентом Рональдом Рейганом 17 червня того року, дав новий дворічний мандат для завершення великої та скомплікованої праці Комісії. У зв'язку з цими подіями проф. І. Самійленко висловив від імені ДЦ УНР в екзилі докторові Дж. Мейсові та його персоналові глибоке признання та подяку за віддану та успішну працю в розслідуванні народобивчого злочину Москви в Україні. Одночасно він висловив побажання Комісії, зокре-

ма, дослідчому персоналові, дальших успіхів в останній завершувальній фазі праці Комісії.

У свою чергу д-р Дж. Мейс поділився головними проблемами і труднощами, які довелося зустрінути та розв'язати впродовж дворічної праці Комісії, а зокрема його дослідчому персоналові. Він загально зупинився на планах дальшої праці Комісії, зокрема в ділянці публіцистики та ширення правди у світі про голодовий голокост в Україні.

Насамкінець д-р Мейс передав проф. Самійленкові сумаричне зведення праці Комісії, що був схвалений Комісією та представлений 28 квітня Конгресові ЗСА. Він також висловив велике признання та подяку українській спільноті, провідові та учілілим свідкам голоду за їх ентузіастичну і жертвенну підтримку словом, ділом та фінансово для цієї праці. Д-р Мейс висловив глибоку віру, що таку підтримку він та Комісія знайдуть і в майбутньому.

На прощання цього візиту проф. І. Самійленко вручив докторові Дж. Мейсу чек на 4500 доларів – пожертву Об'єднання Прихильників ДЦ УНР в Торонто, головою якого був на той час Арсен Степанюк. Передав також і пожертву в сумі 1095 доларів від парафії Св. Михайла в Юніондейлі.

Як ми знаємо, Конгресова комісія успішно завершила роботу, і голодомор в Україні визнали геноцидом українського народу. А в знак пам'яті про мільйонні невинні жертви у Вашингтоні вдячні земляки ще й встановили величний меморіал пам'яті.

Минули втрачені роки. Урешті преса повідомила, що в 1996 р. і в Україні створили Комітет дослідження геноцидного голодомору для підготовки оскарження до Міжнародного суду. Головою цього Комітету обрали колишнього депутата Верховної Ради Левка Лук'яненка. І що ж? Під час ділової розмови з ним І. Самійленко довідався, що цей Комітет за браком фінансів не працює і не спроможний виконати покладений на нього великого і всенародного значення обов'язок. Виникає питання, говорить дослідник, чому в Україні і тепер бракує цілеспрямованих зусиль для всебічного і глибокого дослідження, а одночасно й увіковічнення пам'яті мільйонів невинних жертв? Чому цей непростимий злочин ще й до цього часу не отримав заслуженої юридичної оцінки, навіть тепер – уже у вільній і незалежній державі? Тут же він висловлює боязнь, що в декого можуть виникнути побоювання: мовляв, навіщо нам відкривати старі рани та чого ми шукаємо у невідомих і безіменних могилах?

На такі побоювання наш земляк дає переконливі аргументи. Серед них найпершим визначає той, що без глибокого осмислення трагічного періоду тридцятих, а зокрема 1932– 1933 рр., нам тяжко зрозуміти проблеми колишньої підсоветської, а тепер незалежної України та відшукати відповідний рецепт для її лікування. На друге місце винесена зрозумілість того, що мине кілька років – і прямих свідків у нас уже не буде. Залишаться ще фальш, сумнівна правда і напівправда, вигідна ворогам України. Це і є головна причина блокування дальших досліджень голодомору в сучасній Україні.

Ще одним доказом важливості таких досліджень він називає те, що український народ, зокрема сучасна молодь, мусять знати правду історію України, щоб не повторилась подібна трагедія вже ніколи. Бо ж українське відродження, ставить він на цьому особливий наголос, можливе лише тоді, коли народ не втратив своєї історичної пам'яті. Безпам'яття історичного минулого допомагає тиранові тримати народ у сліпоті і в покорі. Відзначення 65-ї річниці голодомору в Україні, на його думку, відродить вирване ворогом українського села почуття хлібороба – господаря своєї землі, відновить віру в себе, а разом і віру до своєї влади – влади України. Бо ж яка може бути віра, коли й далі не реабілітовані ті, що загинули з большевицьким тавром «куркуля», «підкуркульника» і «ворога народу», а їх – мільйони!

Член Конгресової комісії висловлює тверду впевненість, що відновлення пам'яті жертв голодомору ніколи не загине в серцях українського народу. Ця пам'ять допоможе не допустити до влади в Україні тих, хто ще мріє повернути злочинний комуно-большевицький режим – той режим, що тримався на терорі і концтаборах, який потопив Україну не по коліна, а по горло в крові, щоб вона носила залізні ланцюги й надалі. А голос замучених десятків мільйонів співвітчизників кликатиме нас твердо пам'ятати, що свобода не дарується, її треба вибороти й заслужити впертим і тяжким зусиллям, а потім втішатися нею, а не навпаки.

І. Самійленко закликав відзначати річниці скорботи публічними академіями та молебнями в українських храмах і громадах діаспори. «Ми зобов'язані допомогти повернути українському народові його справжню історію, а історії – правду. Не треба замовчувати в себе і перед світом цієї нечуваної і трагічної святої правди. Мільйони невинних жертв замовкли навіки. Вони не просять у нас порятунку, але їх дух кличе нас сказати світові правду про них. Пам'ятаймо, що мертвий іноді є сильніший, ніж той, що живе. Він стає символом, фортецею духа в серцях людства. Але правда про них переможе лише тоді, коли ми її будемо утверджувати».

У «Постскриптумі» І. Самійленко акцентує на листі Михайла Голлового до часопису «Мета». У ньому інформація про те, що на картонно-паперовому комбінаті в Обухові знищили цілий грузовик книг «Голод – 33» як макулатуру, себто нічого не варту книгу. У той же час, пише він, у книгарні «Наукова думка», говорять продавці, таку книгу запитують у них люди не тільки з України, а й із-за кордону. Виникає запитання: кому було вигідно переховувати, а потім знищувати плоди неоцінної праці, яка містить тисячу свідчень жакливого смерті – голодового геноциду в Україні? Іван Матвійович не приховує, коли говорить, що нам більше ніж зрозуміло – кому і чому потрібно було нищити так звану «нічого не варту книжку». Але нам незрозуміло, бідкається далі він, чому цей злочин новітніх цензорів Незалежної і Вільної України не покарано сьогодні.

Український народ пережив тривалі роки жакливого духовного і соціально-економічного потрясіння, які ніколи не можуть і не сміють бути забуті. На превеликий жаль, ми, говорить він, часто забуваємо

пережите минуле. Забуваємо істину, яка говорить: для того, аби злочинець тріумфував, йому потрібно, щоб люди мовчали. Останні вибори до Верховної Ради України є сумним і яскравим прикладом такої мовчанки.

Оп'янілі отрутою нахлібники ідеї комунізму, які звикли жити за інструкцією большевицької Москви, мусять знати слова видатного історика Арнольда Тойнбі, який сказав: «Цивілізація, яка не втілює ідеї майбутнього, приречена до загину». Ці слова І. Самійленко виділяє особливим шрифтом. І далі говорить, що смерть збанкрутілого і злочинного режиму уже ніхто не зупинить. Новонароджена епоха волі і людської гідності в поході. Голос мільйонних жертв цього ганебного режиму кличе нас до цього.

Додам, що в 1993 р. члени Конгресової комісії дослідження причин і наслідків Великого голоду в Україні в 1932–1933 рр. Богдан Федорак, Уляна Мазуркевич і директор Комісії Дж. Мейс були у Києві, щоб офіційно від американського уряду брати участь в «Днях Скорботи» в 60-ту річницю голоду в Україні.

Ще раз нагадаю, що ця американська Комісія почала свою п'ятирічну працю в 1985 р. До складу Комісії входили сім представників Конгресу, представник Білого Дому і Державного департаменту і шість публічних членів. Академічним дорадником Комісії був І. Самійленко. Члени Комісії провели по різних містах США прослуховування свідків, які пережили голод 1932–1933 рр. в Україні. Результатом п'ятирічних досліджень стали висновки, що цей голод був геноцидом, проведеним Сталіним, Москвою і Комуністичною партією проти українського народу.

Працю Комісії (а це десятки томів, сотні касет свідчень і дипломатичні листування) було передано 14 вересня голові Верховної Ради України І. Плющеві, який прийняв матеріали й подякував Конгресовій комісії за велику працю. Тоді він зазначив, що тільки тепер на державному рівні можна писати правдиву історію українського народу. Він також сказав, що є ще політичні сили за межами України, які не хочуть історичної правди, домагаються, щоб документи про трагедії українського народу не були відкриті. Але уряд і народ України зроблять усе, щоб знайти правду про голод і не допустити його повторення.

Яким шляхом мають йти в Україні, очевидно, обговорювали і під час зустрічі між собою у Вашингтоні голова уряду в екзилі І. Самійленко з головою Конгресової комісії для дослідження голодомору Дж. Мейсом 11 червня 1990 р., коли голова уряду в екзилі після багаточисельних спілкувань з українськими громадами цього міста мав ще й контакт із доктором Мейсом.

На мою думку, цей розділ потребує доповнення про те, що Український Голодомор 30-х рр. і до сьогодні є незручною темою для російської влади. Проілюструю це витягами з майже однойменної публікації в газеті «Свобода», зробленій в так званий рік України в Росії. Вважаю це доцільним ще й тому, що висловлені в ній думки повністю збігаються із твердженнями про цю трагедію І. Самійленка. Газета

пише, що на тлі широкого відзначення у світі Дня пам'яті жертв голодомору в Україні для громадян Росії ця трагічна подія залишається маловідомою сторінкою в історії сусіднього народу. Політична настанова Кремля на побудову нових стосунків з Україною могла б відкрити можливість для усвідомлення російською громадськістю не лише парадної частини спільної історії, про яку так часто люблять згадувати лідери обох країн. Але чи буде реалізована така можливість?

Про те, що знання пересічного росіянина про Голодомор в Україні є обмежені, можна судити хоч би з того, що саме слово потребує пояснень. Навіть російські політологи не впізнають його одразу, як, скажімо, Голокост, і потрібно нагадати, що йдеться про штучний сталінський голод в Україні селян.

Радіо «Свобода», від імені якого зроблена ця публікація в однойменній газеті, наводить думку Юрія Давидова, поважного в Росії політолога, старшого наукового співробітника Європейського центру Інституту США та Канади, ставлення до цієї події протягом останніх десяти посткомуністичних років змінилось мало – про подію цю знають, але воліють не згадувати вголос. «Про голодну трагедію в Україні на початку тридцятих років, коли там проводилася колективізація, в Росії, звичайно, знають і вчені, і дослідники, і політики, але я не можу сказати, що цю дату широко відзначають в Росії», – говорить він.

Причину такої громадської байдужості до трагедії сусіднього народу російський політолог вбачає передусім у тому, що не було закінчено процесу декомунізації, і сталінщина як явище не була засуджена.

«Хоча про голод було відомо, ніколи не було названо імена людей, які відповідали за це. Тобто, як у Росії, так і в Україні не було процесу громадянської освіти суспільства, подібного до того, що пройшов у післявоєнній Німеччині. І це впливає на взаємини між двома країнами», – вважає Юрій Давидов.

Російський політолог переконаний, що стосунки між Росією та Україною залишатимуться залежними від політичної кон'юнктури доти, доки не відбудеться процес покаяння з боку російської влади: «Можливо, хтось, окремі вчені висловлювали жаль з приводу Голодомору, але жоден політик, керівник країни, приїжджаючи до України, не сказав: “Так, знаєте, і ми, нинішнє покоління, в якійсь мірі відчуваємо свою відповідальність за це”».

Нинішній російський президент В. Путін, вихованець карально-репресивних органів Радянського Союзу, який повернув у Росію сталінський гімн та карбує монети з портретом Сталіна, видається проф. Давидову «людиною, неспроможною на такий крок <...> важко очікувати, що відбудеться покаяння, яке є обов'язковою передумовою нормалізації стосунків. Але якщо ця хвороба залишиться між нами, вона завжди отруюватиме наші стосунки», – пише політолог. Приклад покаяння свого часу показала післявоєнна Німеччина. Та Росія також має власний досвід. На поч. 1990-х рр. офіційна Москва вустами президента Єльцина принесла перші вибачення Польщі за

розстріли у Катині та Чехії за придушення пражської весни. На черзі – визнання вини за Голодомор в Україні.

До сказаного із сумом додаю, що черга просити вибачення так і не настала. І як тут не повторити слова Івана Матвійовича про те, що «не потрібно забувати істину: для того, аби злочинець тріумфував, йому потрібно, щоб люди мовчали». До цих слів він додав, що «останні вибори до Верховної Ради України є сумним і яскравим прикладом такої мовчанки». Цьому не заперечиш. Лише можна додати, що вибори ці відбулися вже в незалежній Україні. Занадто довго ми мовчали про цю трагедію. Занадто довго ми намагалися подивитися знавіснелим вбивцям народу в їхні очі і побачити там мир. Прикро, що така ідея не покинула декого з керівників нашої держави й нині. До чого довела така політика, засвідчує нова кровопролитна війна, розпочата імперською Росією проти суверенної і незалежної України.

А тепер повернуся до статті «Річниця всенародної жалоби», яку згадав на початку цього розділу. У зносці до неї редакція вказала, що автор статті І. Самійленко був головою Громадського комітету Нью-Йорку для відзначення 25-ї річниці Великого голоду в Україні. Пізніше – членом Екзекутиви Крайового громадського комітету в ЗСА для вшанування пам'яті жертв Великого голоду в 1932–33 рр., представником ДЦ УНР в екзилі та Владики Мстислава (УПЦ в ЗСА) при Конгресовій комісії для дослідження Великого голоду в Україні, членом наукової ради та академічним консультантом при Конгресовій комісії ЗСА. До цього додаю, що стаття написана і опублікована вже після того, як Державний Центр УНР в екзилі склав свої повноваження і передав їх законнообраній владі в Україні й Іван Матвійович уже не займав посаду ні голови, ні члена уряду. Нема сумніву, що тема голодомору в ріднім краю пекла йому серце й душу і він не за посадою, а за покликом свого сумління знову взявся за перо. Окремі наведені в статті факти і приклади повторюються із вище цитованої статті про комунізм як соціальне зло. На мій погляд, такий повтор лише підсилить порушену ним тему, яка й сьогодні не втратила своєї актуальності та потреби.

Отож, він наголошує, що наступного року сповниться 65-та річниця всенародної трагедії, яку зазнала Україна в 1933 р. Цей безприкладний в історії цивілізованого світу голодомор-геноцид задушив повільною і нестерпною смертю понад сім з половиною мільйонів синів і дочок українського села. І ця всенародна трагедія сталася на 16 році большевицької влади, у мирний час і на найродючішій землі планети – у споконвічно землеробському краї. Власне, це була вже друга большевицька революція, яка, за словами Черчіля в розмові з Тітом (1934 р.), була справжньою війною проти всіх селян і України.

Саме в ці роки в советській імперії утвердилась ще незнана у світі влада деспота-тирана, яка поставила за ціль брутальною силою терору побудувати комунізм, безглузду утопію, щєбто, переробити фізично і духово людину в безправне знаряддя – раба, всупереч законів природи, згідно з якими «суспільство може розвиватись лише через

його органічний ріст, а не штучний чи примусовий диктат» (Едмунт Бурке).

Передвісником наближення цього смертельного гурагану в Україні було рішення XVI конференції КВП(б) у жовтні 1928 р. У них було проголошено нову большевицьку доктрину побудови соціалізму в одній країні. Тоді ж був прийнятий і план першої п'ятирічки побудови тяжкої індустрії та проведення суцільної колективізації в сільському господарстві, а на цій базі – «ліквідація куркуля, як класу». Для здійснення цієї навіженої програми була опрацьована спеціальна тактика дій, спрямованих проти українського села.

Тут варто підкреслити, що вже у 1929 р., зокрема в другій половині, конфлікт між живучим і сильним приватним сектором у сільському господарстві та цілковито збанкрутованим соціалістичним досягнув критичної точки. Цей конфлікт перекинувся і в середовище самої большевицької партії. Права опозиція, очолена Бухаріним, звинувачувала Сталіна та його кліку в запровадженні «військово-феодальної експлуатації селянства». Ключ реконструкції сільського господарства вони бачили в розвитку приватного господарства та у вільному ринку. Вони не вірили у класову боротьбу на селі та в ліквідацію т. зв. «куркулів» (заможних трудівників) як класу. Отже, назріло критичне питання «Хто кого?» – «...назад до капіталізму чи вперед до соціалізму, іншого шляху, – стверджував Сталін, – немає і не може бути».

Для того, щоб зламати спротив злочинним планам большевицького Кремля, треба було знищити політичну опозицію всередині самої компартії. І це було зроблено шляхом запровадження терористичних партійних чисток, показових судів, чисельних арештів і розстрілів. Пізніше був розстріляний і Бухарін та багато інших. Таким чином було ліквідовано внутрішні рештки демократії, а відтак створено упривілейовану партійну касту, сліпо віддано вождю.

Далі, щоб покорити українське село зсередини, треба було знищити, будь-якою ціною, єдність сил спротиву – терором і насадженням бацили класового антагонізму в українській спільноті, а передусім – знищити український національний провід, вирвати з українського ґрунту духовий національний скарб, який тримав у єдності українську націю віками. Для цього запановує істерія тотальної підозри, доносів, допитів, примусового визнання невинних. Невинних робили злочинцями, терористами, ворогами народу. Нависло питання, як писав свого часу О. Олесь:

*Куди іти? Кудюю нам тікати?
Оточені зусюди катом ми...
Коли не смерть, так вічні грати
Проклятої тюрми.*

Большевицький Кремль добре розумів, що українське село було джерелом національно-державницької ідеї, що український селянин плевав свою незалежність у господарстві, що відмова його від традиційної свободи та віддавання себе в колгоспне рабство було для нього ривнозначним самогубством. Кремль знав також, що український селя-

нин буде відчайдушно боронити свою особисту і національну свободу. Кремль знав вагу України, її величезні природні і людські ресурси та її винятково важливе стратегічне положення на сході Європи. Ось чому Москва вибрала українське село і Україну в цілому як об'єкт експериментальної лабораторії для здійснення комуністичної утопії.

Уже в кінці 1929 – на поч. 1930 рр. советська преса розголошувала про викриття т. зв. «Спілки Визволення України» (СВУ) та арешт 45 провідних діячів науки і культури України. У донесенні голови ДПУ УРСР В. Балицького до політбюро ЦК КП(б)У повідомлялося, що СВУ «об'єднувала антирадянськи настроєну інтелігенцію колишніх визначних учасників петлюрівського руху, діячів Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ) та представників куркульства – соціальної бази СВУ». Під час допиту В. Дурдуківського, чільного діяча УНР, слідчий С. Брук сказав: «нам треба українську інтелігенцію поставити на коліна – це наше завдання і воно буде виконане; кого не поставимо, розстріляємо». У цьому й полягала вся суть процесу СВУ.

У цей самий час заплановано й знищення УАПЦ, очоленої митрополитом Василем Липківським, який постійно закликав український народ до єдності. «Нехай не буде між нами, – говорив він, – зрадників нашої матері-України». Большевицька влада розглядала УАПЦ як «складову частину СВУ – петлюрівську організацію», яку також було заплановано знищити. І це здійснено в саму Великодню ніч 1930 р., в ніч присуду для «45». УАПЦ була офіційно ліквідована, а її провід – 32 єпископи, понад 5000 священників і 20 тис. церковного активу стали жертвами арештів і в'язнями концтаборів.

Водночас розпочалася фронтова атака на українське село. Клич суцільної колективізації і «ліквідації куркулів як класу», досягнув апогею. 40-тисячна армія комуністично-комсомольського активу України, 25000 відбірних комуністів з «братнього» Ленінграду, а пізніше – 10000 з Москви; мобілізація з рядів деградованого і кримінального елемента в спеціальні бригади, створення сітки машинно-тракторних станцій (МТС) «ока й уха» ДПУ для контролю селян, а також військових частин ДПУ – усе це було здійсненням плану знищення становаго хребта українського села.

Перший етап цього наступу розпочався в кінці 1929 і в 1930 рр. Бракує слів, щоб передати жахіття, яке тоді охопило українське село. Масові грабунки, насилля, конфіскація майна стали буденним явищем. Понад 400000 родин були ограбовані до нитки, вкинуті потай, у нічні години, у вантажні вагони і відправлені під охороною військ ДПУ в далеку північну тайгу на каторжну працю і повільну голодову смерть.

Наступ на українське село, як відомо, проходив в умовах відчайдушного спротиву силам терору й беззаконня. Праця очевидця Гіндуса «Red bread» є яскравим доказом цієї жажливої боротьби. Знищено десятки тисяч українських інтелігентів, людей науки і культури, охоронців віковичних традицій України, ліквідовано весь козацький стан

українського села. Продуктом цього нечуваного терору було народження нової багатомільйонної імперії рабів – ГУЛагу.

На кістках цих рабів, переважно українців, збудовано Біломорський канал, в заполярних Хібінах засновано апетитові копальні, а в Забайкаллі – вольфраміві, на Шермовій горі добували олово, кальцій, в пустині Кара-Кума видобували уран, радій, у Фергані – рідкі метали, промощували дорогу Нагаєво–Магадан до центру золотоносної Колими та протоптували стежки до Дальньої Печори і теперішньої Воркути за нафтою, вугіллям і деревиною для большевиків.

Джон Нобл, американець, довголітній в'язень совєцьких концтаборів, у спогадах «I was slave in Russia» писав про українських в'язнів: «Я знаю, що кожна чесна і думаюча людина згодиться, що це невинні жертви. В минулому вони були найбільш працьовиті, повні енергії, шановані – наділені природою талантом люди. Вони репрезентували національний характер, незалежну думку та свободу в українському народі. Вони мали в минулому улюблену родину, друзів, рідний край, життєві аспірації та сподівання. Я знаю, що в кожній вільній і правній державі вони не лише б були шановані, але й підтримані державою. В совєтській тиранії та в беззаконному режимі вони стали не людськими істотами – нелюдьми. Їм призначене невимовне приниження, страждання і в глухій самотності повільна мученицька смерть».

На цьому місці варто пригадати слова Президента України Леоніда Кучми, виголошені на урочистому зібранні, присвяченому п'ятій річниці незалежності України 23 серпня 1996 р.: «Запитаймо себе, чи дозволила б суверенна Україна винищити голодом мільйони своїх громадян; чи дозволила б розстрілювати безсудно свою національну інтелігенцію, гноїти по таборах найпрацьовитіших людей села?»

Сказане вище відображає, бодай частково, ту сваволу, в якій опинилася підсовєтська людина під час терору 1930-х рр. Мілован Джилас, югославський комуніст-опозиціонер, знавець кремлівських змовників, у своїх спогадах писав: «Закони на папері в Совєтському Союзі були, але кожен знав, що всі закони і сам уряд – це компартія і секретна поліція», тобто ДПУ, а по суті деспот Сталін був універсальним законом. Значіння слів: конфіскація, реквізиція, експропріація і навіть убивство і арешт в совєтському розумінні стали символом законности, якщо їх мету скеровано на побудову комунізму – «мета виправдує засоби».

Людям західної цивілізації, зокрема американцям, вихованим, з покоління в покоління, на принципах Конституції і законности, у цьому випадку амендменті 14, який говорить, що «влада країни не має права позбавляти жодної особи свободи або її власности без “due process of law”». Це є “альфа і омега”, недоторкане, святе право кожного громадянина ЗСА. Ось чому було нам так тяжко пояснювати американцеві про суть комуно-большевицького режиму в Совєтському Союзі. У відповідь він казав: “Якщо так, то чому народ СССР вибирає Сталіна до влади?”».

У цей період формується також новий тип большевицьких кадрів та їхньої соціально-політичної опори. На місцях вічних заповідей «не убий, не укради, не чини зла ближньому»; на місцях чести, шляхетності, пошани і любови, моралі й духовної культури прийшла бездушна і жорстока советська людина – носій ненависти, обману, злодійства, пияцтва, прийшов масовий поставник жертв «чорному воронові», носій рабської відданості і сліпого поклоніння «вождю».

Сталін і йому віддана кліка добре знали, що ідея комунізму є західна ідея, яку той же Захід не сприйняв і відкинув. Вони також знали, зі слів самого Сталіна, що Росія відстала від передових країн світу на 50–100 років. Отже, «ми мусимо, – говорив він, – покрити цю прогалину за 10 років, інакше нас розчавлять». Для цього він шукає сильну опору і надійного союзника для побудови утопії – «соціалізму в одній країні». Повторю: такого союзника він знайшов у російському народі, нехай в лаптях, але готового будувати «велику Росію». Могутній пропагандивний арсенал було застосовано для відродження традиційного великодержавного російського націонал-шовінізму.

Російський народ проголошується обдарованим великим талантом, ясним умом, сильним характером, виключною нацією, яка об'єднала і керує всіма народами Советського Союзу. Друкуються нові підручники з історії з прославлянням героїв і будівничих царської імперії, зокрема Петра I; вводиться стара дисципліна, відзнаки заслуг, переводиться масову чистку всіх публічних бібліотек, встановлюється строга цензура, насаджується російська мова, якою міг бути обдарований лише російський народ. Підкреслюється, що лише Советський Союз – це те саме, що велика «Росія».

Утопійна догма «побудови соціалізму в одній країні» була початком ревізії «інтернаціональної теорії» Маркса. Проголошується нова теорія т. зв. «реакційного» і «прогресивного» націоналізму. За словами Сталіна, інтернаціоналіст є той, хто беззастережно і безумовно, без будь-якого вагання, стоїть на стороні Советського Союзу, цебто Росії. У такий спосіб перетворивши людей в бездушну і бездумну масу, Кремль підготував ґрунт для остаточного знищення українського села. «Ударні» і «буксирні» «бригади» насаджували терором колгоспи і водночас грабували селянські господарства. Відчайдушний спротив і спонтанні революти в багатьох районах України кінчилися поразкою і кров'ю. Бракувало проводу для організації і координації цих сил, бо він, як сказано вище, був завчасно змасакрований. Масові арешти і розстріли вели українське село до повної руїни та почату великого народобивчого голоду в 1932 р., який досягнув кульмінаційної смертельної точки весною 1933 р.

Понад сім з половиною мільйонів чоловіків, жінок і дітей знищено в найжахливіший спосіб – повільною голодовою смертю. У багатьох неосвідомлених людей виникає логічне питання: А де ж був так званий «робітничо-селянський уряд?» Такого уряду не було. Був лише центр антинародної злочинної конспірації в Москві і в його філіалі в Україні.

Голод 1932–1933 рр. в Україні був навмисне здійснений Москвою.

Для доказу можна навести безліч незаперечних фактів. За браком місця і часу зупинюся лише на кількох з них. 6 липня 1932 р. на нарадах 3 конференції КП(б)У в Харкові голова уряду СРСР В. Молотов і другий секретар і член Політбюро ЦК ВКП(б) Л. Каганович у своїх промовах категорично заявили, що «нема і не буде жодних концесій Україні. Плани хлібозаготівель і колективізації будь-якою ціною мусять бути виконані». Більше того, 24 серпня 1933 р. на засіданнях ВКП(б) в Москві, у час, коли в Україні вимирали цілі села, коли живі не встигали закопувати мертвих, коли Україна чекала негайного порятунку, – замість цього пленум ЦК шукав «винуватців» «куркульсько-петлюрівського саботажу». «Куркуль переможений, – говорив Сталін, – але ще цілком не знищений», резолюція пленуму ЦК вимагає негайно посилити боротьбу в Україні з «класовим ворогом і куркульством». Компартії дано необмежене право вжити всі необхідні заходи для знищення «замаскованих ворогів». Для зміцнення партійного апарату в Україні відряджено Постишева і Хатаєвича, які сумлінно виконали пекельне завдання Кремля: згідно з Заявою Затонського, ліквідовано 1649 «ворогів народу» з культурно-наукового світу, знищено 147 істориків, а 17 грудня 1934 р. розстріляно 27 українських письменників. Одночасно посилено війська ОДПУ для посилення блокади сіл. Жебраків і т. зв. «мішечників», які, рятуючись від голодової смерті, з великими труднощами діставали якісь продукти в сусідній Росії, було нещадно грабовано. За наказом Л. Кагановича селян з торбинами в потяги не пускали. Терор і судові процеси сіяли страх і безнадію в селах України.

На цьому місці варто підкреслити, що награване в селах України насильними хлібозаготівлями зерно вивозилось в 1932–1933 рр. за кордон і продавалось за безцінь, щоб за одержану валюту купувати техніку, а одночасно дурити світ, що голоду в Україні немає.

Виникає питання: чи всі в Україні терпіли голод? Звичайно, ні. Не було голоду для міліції, почали діяти закриті клуби, спеціальні їдальні, ресторани і розподільні пункти люксових харчів і товарів, призначених за дешеві ціни для партійної еліти – «разоблачителів врагов народа».

Отже, в 1930-ті рр., а зокрема в 1933, народобивчий рік, на кістках мільйонів безіменних трудівників української землі Москва будувала «соціалізм».

У ці роки зміцнюється влада тирана Сталіна, який, стоячи на трупах мільйонових жертв злочинної утопії, у 1934 р. лицемірно заявив, що з усіх скарбів, якими володіє держава, «найбільшим скарбом є людина». Насправді ж людина фізично і духово стала власністю компартії та її вождя. Найменший спротив чи незгода підлягали суворій карі. Запанував сліпий послух. Народ опинився у фальшивому світі.

Україна в 1929–1933 рр. зазнала небаченої в людській історії трагедії. Лише в 1933 р. число замордованих голодом перевищує загальне число жертв Першої світової війни. Підступний ворог був свідомий того, що коли б вся правда вийшла наверх, то цивілізований світ засудив би московських злочинців. Ось чому Москва так старанно трима-

ла ці злочини в недоступній тайні, чому так голосно кричала про «соціалістичний прогрес» у советській імперії зла.

Україна була цілком ізольована від зовнішнього світу. Уже в травні 1934 р. ЦК ВКП(б) і Совнарком прийняли закон, згідно з яким за втечу за кордон людина підлягала вищій карі – розстрілу та конфіскації всього майна. Розстрілу також підлягали і дорослі члени родини «дезертира», які знали про втечу, але не повідомили міліцію.

Пригадаймо також і фатальну Ялтинську угоду, прийняту на вимогу Сталіна в лютому 1945 р., про примусове повернення всіх колишніх советських громадян «на рідину»; варто пригадати погрози емісара Москви, письменника Іллі Еренбурга, який у червні 1945 р. в Парижі заявив: «Ми вас, неповерненців на рідину, знайдемо на землі й під землею, на воді й під водою, знайдемо і в повітрі».

Усе ж мур мовчанки поволі розкитнувся, особливо перед відзначенням 50-ї річниці Великого голоду в Україні, а водночас активізувалася й дезінформація, фальш та наклепи на українську еміграцію з боку советів та їхньої агентури в ЗСА та Канаді. Так, наприклад, у Торонто була вийшла книга п. з. «Від Гітлера до Гарварду», в якій автор Д. Тоттл доводив, що голод в Україні – це сфабрикована українськими націоналістами легенда. У цьому дусі висловився і представник УРСР в ООН І. Хміль, який заявив, що «мнимий голод в Україні 50-річної давності – це наклеп українських буржуазних націоналістів, які служили в Гітлера в роки Другої світової війни. Для того, щоб оправдати їхнє перебування в ЗСА, вони ширять брехню про якийсь голод в Україні».

За таких обставин українська діаспора у світі, і зокрема в ЗСА, рішуче переконалася, що, крім масових демонстрацій, публічних віч і публікацій у пресі, українці повинні заручитися офіційною підтримкою з боку урядових кіл Вашингтона, щоб, нарешті, побудити сумління байдужого до України світу. Адже викриття затаєного Москвою злочину давало нам, українцям, сильну політичну і моральну зброю проти окупаційного режиму в Україні.

Створення в 1983 р. Краєвого Громадського Комітету у ЗСА для вшанування пам'яті жертв Великого голоду в Україні, членом екзекутиви якого був і автор цієї статті, активна діяльність цього комітету прикувала увагу не лише української спільноти у світі, але й урядових кіл Вашингтона.

«Історія знає не один голод, – пише конгресмен Дж. Флоріо до “Свободи” (з 25 січня 1984 р.), – але жодний із них не був таким трагічний, як голод 1932–33 рр. в Україні – то був штучно і навмисне створений голод. Цей голод є велетенською трагедією, яка забрала в Україні понад сім мільйонів жертв». І далі: «Він був навмисне створений советським урядом з політичних і соціальних причин – для того, щоб подолати український опір советській колоніальній системі». У цей час навіть «Новое русское слово» (з 7 червня 1983 р.) у Нью-Йорку писало, що «голод був створений штучно – нема жодного сумніву. Нескорену Україну Кремль вирішив покарати незнаним в історії способом».

Конгресмен Форіо, за підтримкою багатьох членів Конгресу ЗСА, підготував проєкт резолюції ч. 4, 459, яку Конгрес у цілому прийняв, а президент Рональд Рейган 12 жовтня 1984 р. підписав рішення про створення Конгресової комісії для дослідження Великого голоду в Україні та його наслідків.

Як відомо, до складу 12-членної Конгресової комісії входило шість сенаторів і конгресменів. Решта шість – від української громади. Керівником Комісії було призначено доктора Джеймса Мейса, а його асистентом – доктора Ольгу Самійленко, а одночасно переслухано під присягою 321 свідка та уцілілих жертв голоду в Україні. Уся ця праця зареєстрована в трьох томах, на 1715 стр. друку. Четверта опублікована книга містить у собі сумарний звіт, призначений для Конгресу ЗСА. Він був повністю прийнятий на пленарному засіданні Конгресової комісії 19 квітня 1988 р.

Тут варто підкреслити, що всі зареєстровані свідчення, а зокрема «Сумарний звіт» Комісії, є зразком об'єктивної та досконало обґрунтованої праці. Наведемо кілька прикладів:

– «В дослідженні голоду незаперечним доказом є: насильна конфіскація зерна в селян, а одночасно й запровадження шляхом погроз і терору суцільної колективізації.

– Офіційне твердження большевицької Москви, нібито «куркульський саботаж» був причиною «труднощів» в селах України є зловна фальш.

– Уряд ЗСА мав детальні інформації про голод в Україні, але не вжив жодних кроків, щоб уникнути голодової катастрофи. Натомість він відновив дипломатичні відносини з Москвою в 1933 р.

– У часи масового голоду певна частина американської преси співпрацювала з советським урядом, заперечуючи голод в Україні. Головною фігурою цього заперечення був кореспондент газети «Нью-Йорк Таймс» Волтер Дюранті.

– Науково-дослідні центри підраховують число жертв голоду від семи до восьми мільйонів осіб».

У сумарних висновках Конгресової комісії стверджено, що доручений Конгресом законодавчий мандат Комісія виконала сумлінно. Вона дала безапеляційно ґрунтовну відповідь на причину одного з найбільших злочинів, заподіяних проти людства: «Сталін і його комуністична кліка поповнила геноцид проти українського народу».

«Уся величезна праця Комісії, надрукована в 1990 р. друкарнею уряду ЗСА, відображає найжахливіший період в історії українського народу. Вона призначена для глибоких студій не лише в Україні, але і в студіях світової історії також. Оглядаючи пророблену величезну і шляхетну працю, ми, українці, будемо завжди вдячні Конгресові ЗСА, президентові Р. Рейганові, а зокрема, таким сенаторам і конгресменам, як Д.А. Майка, Бенжамін Гілман, сен. Б. Бредлі, сен. Д. ДеКонсіні, В. Брумфілд, Д. Гертел, Дж. Флоріо, як рівно ж і керівникові Комісії докторові Дж. Мейсові. Я бачив і відчув їхню віддану працю в Комісії та їхнє глибоке розуміння проблеми України. Одним з головних ініціаторів проєкту Конгресової комісії був наш

патріотичний і діяльний земляк Ігор Ольшанівський. Пам'ятаймо завжди неоціненну поміч і Українського Народного Союзу, як і Українського наукового інституту в Гарварді, зокрема за видання капітальної наукової праці Роберта Конквеста "The Harvest of Sorrow". Варта окремих студій і праця міжнародної комісії адвокатів, спонзорована СКВУ, яка визнала голод 1932–33 рр. в Україні як народобивчий геноцид».

«Як бачимо, спритно затаєний окупантом, нечуваний за своїм міром і наслідками злочин, вийшов на світло. Удар в найбільш вразливу точку комуно-большевицького злodianня здійснено.

Але чи все вже зроблено? Ні! Ми занедбали ширення цієї так тяжко здобутої правди – в Америці, в ООН і в країнах світу. І тому вся жахлива правда України не дійшла належно до свідомості і сумління людства, – так, як цього досягнули жиди і навіть вірмени, переживши жахливу масакру в 1915 р. Ми часто вміємо піднятися і навіть здобути вершинну перемогу, а потім раптового холонемо, не закріпивши цієї перемоги до кінця. І тому не дивуймося, що декому у світі незалежність України ще не є цілком зрозумілою».

«А тепер, бодай коротко, проте, як справа дослідження голодомору виглядає в самій Україні, уже вільній і незалежній. У 1990 р. було започатковано дослідження цієї трагедії, а в 1991 р. опубліковано першу монументальну книгу п. з. "1933 – Голод", тиражем 30000 примірників. У цій цінній праці подано 1000 свідчень уцілілих жертв голоду з різних областей України. Й ось раптом цей відважний і багаторонадійний початок зупинено. Двоє головних ініціаторів – дослідники й публіцисти Володимир Маняк і Ліда Коваленко в розквіті сил і ентузіазму, зовсім несподівано, за нез'ясованих обставин, відійшли у вічність. Усе ж мур замовчування, бодай частково, було пробито – правда вийшла на поверхню.

Минуло ще пару років, аж ось преса повідомила, що в 1996 р. створено в Україні Комітет дослідження голодового геноциду для підготовки офіційного оскарження у Міжнародному суді. Головою цього комітету вибрано відомого політика, депутата Верховної Ради Л. Лук'яненка. І що ж? Під час моєї розмови з ним я довідався, що цей комітет через брак фінансів не є спроможний виконати покладений на нього великого всенародного значення обов'язок. Виникає питання: чому в Україні і тепер бракує сил для всебічного дослідження, а однозначно й увічнення пам'яті мільйонів невинних жертв? Чому цей непростимий злочин ще й до цього часу не дістав заслуженої юридичної оцінки, навіть тепер – вже у вільній і незалежній українській державі? Може, хтось запитас: «Навіщо нам відкривати старі рани? Чого ми шукаємо у безіменних могилах?»

На такі питання маємо переконливі відповіді. По-перше, без глибокого осмислення трагічного періоду 30-х, а зокрема, 1932–33 рр., нам важко зрозуміти проблеми колишньої підсоветської, а тепер незалежної України та відшукати відповідний спосіб для її лікування.

По-друге, пройде ще кілька років – і прямих свідків голоду вже не буде. А якщо залишиться ще якась фальш, сумнівна правда і напів-

правда, то це буде вигідно ворогам України. Це і є, на нашу думу, головна причина блокування дальших дослідів Великого голоду в Україні.

По-третє, український народ, зокрема молодь, мусить знати правдиву історію України, щоб уже ніколи не повторилася подібна трагедія. Відродження українського народу можливе лише тоді, коли народ не втратив своєї історичної пам'яті. Безпам'ятство помагає тиранам тримати народ у сліпоті і покорі.

Відзначення 65-ї річниці голоду в Україні відродить вирване ворогом українського села почуття хлібороба, господаря на своїй землі, відновить віру в себе, а разом і довір'я до уряду України. Бо ж яке може бути довір'я, коли й далі не реабілітовано тих, що загинули з більшовицьким тавром “куркуля”, “підкуркульника”, і “ворога народу”? А їх мільйони!

Ми твердо віримо, що відновлення пам'яті жертв Великого голоду загострить пильність в українському народі і не допустить у наступних виборах до Верховної Ради України тих, що планують повернути злочинний комуністсько-большевицький режим – той самий, що тримався на терорі і концтаборах, який втопив Україну в крові.

Голос замучених “десятьків мільйонів співвітчизників, життям яких вимощена страдницька дорога українського народу до волі” (Леонід Кучма) кличе нас пам'ятати, що свобода не дарується, її треба вибороти і заслужити впертим і тяжким зусиллям.

Смерть замучених наших братів і сестер зобов'язує нас достойно вшанувати та увічнити їх пам'ять проголошенням Верховною Радою України місяця квітня Місяцем Скорботи в Україні. Ми знаємо, що при сучасній розстановці політичних сил у парламенті, на жаль, це не легка справа, але рішуче цього вимагаймо – принаймні ще раз виявиться, хто є проти українського села.

Відзначимо ж ці дні жалоби публічними академіями та молебнями в українських церквах і громадах діаспори. Ми не маємо наміру подавати в цій статті тих чи інших планів чи програм. Для цього має бути покликана спеціальна урядова комісія для увічнення пам'яті на ближчу і дальшу мету, залучення до цього телерадійової мережі України, громадських і професійних організацій, наукових установ, а зокрема спілок українських письменників, архітекторів, музейних і архівних спеціалістів. Міністерство освіти повинне включити голодовий геноцид в програми шкіл України. Цим самим ми допоможемо українському народові повернути його історію, а історії – правду. Пам'ятаймо, що наша мовчанка лише допомагає ворогам України. Не забуваймо, що публічна опінія є головна зброя для незалежної і демократичної України, яку ми вже маємо сьогодні. Прислухаймося до голосу мучників з підземелля багатостраждальної України і каторжного Сибіру. Голос замучених наших братів і сестер – зобов'язує нас!»

«УКРАЇНА – МОЯ ІКОНА, ДО ЯКОЇ ЩОДНЯ МОЛЮСЬ...»

Упевнений, що багато хто продовжить знамениту фразу про те, що від сесії до сесії живуть студенти весело. Так, студенти часто живуть весело не тільки в міжсесійний період. Але членам уряду УНР в екзилі, Української Національної Ради, іншим працівникам підрозділів та структур не було коли веселитися. Адже всі вони були не штатними чиновниками, які, вибачте, щоденно приходили на своє робоче місце в комфортабельних кабінетах протирати штани й одержувати за це ще й платню. Переривши багато архівних документів діаспори, але ні відомостей про зарплату, ні довідок про грошове винагородження чи премії за інтенсивність, стаж, ненормований робочий день я так і не знайшов.

Наші земляки в еміграції мали основну роботу в університетах, на підприємствах, адвокатурах, редакціях газет і журналів, у державних та комерційних структурах, де й заробляли на прожиття собі й рідинам, а у вільний від основної роботи час вони в основному на волонтерських сазадах, добровільно, за покликом серця і совісті звальювали на свої плечі нелегкий тягар боротьби за відродження рідної для них України, за визволення її від комуно-більшовицького ярма, нахабно накинутаго Московією. І ці громадські обов'язки вони виконували з не меншим ентузіазмом і самовіддачею. Активністю, скрупульозністю, іншими чеснотами відзначалися й підготовки засідань уряду, сесій Української Національної Ради. Про це засвідчують архівні документи та публікації в закордонній пресі.

Так, сесія була найбільшою подією у внутрішньому житті Державного Центру Української Народної Республіки і Української Національної Ради. Не завжди вони проходили гладко. Інколи бувало так, що опозиціонери ставили різні закиди навіть у переддень проведення сесій. Так було й перед восьмою сесією, яка проходила під знаком століття з часу народження Головного Отамана С. Петлюри. Отже, під знаком його ідей і невмирущих заповітів здійснити найвищу мету – відновлення і закріплення незалежності самостійної та соборної державности. Але сесія відбулася і, як зазначив у виступі президент М. Лівіцький, це вже успіх. Його невтомними справами на шляху консолідації українських сил діаспори закріплювали і примножували прихильники такої ідеї.

І вже на дев'ятій сесії, на якій проф. І. Самійленко у партійному секторі представляв Український Національно-Державний Союз, його обрали до складу уряду УНР, який на той час очолював д-р проф. Я. Рудницький. Він став опікуватися ресортом внутрішньої інформації. А ще Івана Матвійовича призначили головою Представництва на З'єднані Стейти Америки. Тоді ж таємним голосуванням дев'ята сесія затвердила на наступну п'ятирічну каденцію М.А. Лівіцького президентом УНР, вибрали віцепрезидентом УНР професора, д-ра Юрія Г. Бойка-Блохиня, а головою УНРади – Павла Лимаренка.

А вже 20 лютого наступного року у Філадельфії у приміщенні Дому УНР відбулось чергове ділове засідання комісії з підготовки до десятої сесії УНРади. Спершу подам повідомлення про це газети «Свобода». Вона пише, що на черговому засіданні підготовчої комісії для проведення X сесії Української Національної Ради, яка покликана до життя у висліді осягнення остаточного домовлення між Державним Центром УНР і КУППО, з'ясованого в декларації узгоджень і проєктів змін Тимчасового закону Державного Центру УНР, до якої увійшли п'ять представників ДЦ УНР на чолі із заступником голови уряду М. Никішем і чотирьох представників КУППО на чолі з її головою З. Городиським.

У початкових зустрічах підготовчої комісії 2 та 16 січня було обговорено цілі та завдання цієї комісії, покликано підкомісії, до складу яких увійшли представники Державного Центру і КУППО, як рівно ж з'ясовано програму праці цих підкомісій. І так до Програмової підкомісії увійшли: З. Городиський, М. Никіш, В. Шандор; до Резолюційної і складання Декларації: М. Герець, В. Жила, Ю. Іхтіярів, І. Самійленко; до Організаційно-господарської: Л. Веремієнко, П. Крамаренко, Ю. Мацик, Д. Ткачук; до Фінансової: Р. Барановський, Л. Веремієнко, К. Луценко; до Реєстраційної: Б. Андрієвський, Нисенко, Мінченко.

Поруч Підготовчої комісії та підкомісій була покликана головна Виборча комісія, завданням якої є підготовка і проведення виборів кандидатів у члени УНРади від громадського сектора. До цієї комісії увійшли: П. Крамаренко, Ю. Храневич, В. Шандор – від Державного центру, З. Городиський і В. Саленко – від КУППО.

У виборах до громадського сектора братимуть участь платники Національного датку, які є членами Об'єднань Прихильників ДЦ УНР, а також члени політичних партій та організацій, яким, як платникам Національного датку, Тимчасовий Закон Державного Центру і Регулямін вибору членів Національної ради від Громадського сектора дозволяє на активне і пасивне право участі у виборах.

Виборча комісія Об'єднань Прихильників ДЦ УНР, товариства сприяння УНР, Рада Прихильників УНР, а також проводи політичних партій і організацій уже звернулися до свого членства із закликом узяти активну участь у виборчому процесі та виконати свої повинності, включно зі сплacenням Національного датку за останні три роки, щоб мати активне і пасивне виборче право.

На діловому засіданні Підготовчої комісії було прийнято цілий ряд рішень, які вимагали попередньої консультації з відповідними чинниками Державного Центру, президією КУППО і проводами політичних партій і організацій, і так прийнято остаточне рішення відносно дати, місця і програми X сесії, яка має відбутися в днях від 22 до 25 вересня 1988 р. у Бавнд Бруку, Нью-Джерсі в приміщенні Культурно-Освітнього Центру при церкві св. Андрія Первозваного.

У програму X сесії УНРади включено поміж її діловою частиною також святковий банкет, яким відзначиться зокрема завершення консолідації, досягнутого на цій сесії як новий етап спільної скоордино-

ваної праці Державного Центру на порозі чергового тисячоліття та за сучасних умов боротьби нашого народу проти наступу Москви. У цьому святковому бенкеті єдності національних сил візьмуть участь поруч представників органів Державного Центру, проведів і членства політичних партій і організацій також представники українських Церков, українських громадських, культурних, наукових і економічних установ, які своєю присутністю заманіфестують підтримку дій Державного Центру як легітимного пересемника актів державного будівництва 1918–1920 рр. і дійсного речника сучасної боротьби українського народу за привернення державної суверенності і самостійності на його етнографічній території.

Учасники нарад Підготовчої комісії підкреслювали у своїх виступах, що до сесії вже лишилося небагато часу для її ділової підготовки. Адже ж сама підготовка і проведення виборів до громадського сектору УНРади згідно з виборчим регуляміном і точками, прийнятими в Декларації узгіднень, потребує біля трьох місяців при одночасній копіткій підготовці проєктів резолюцій і декларацій X сесії УНРади.

Запроєктовано також дві доповіді, які будуть виголошені між діловими нарадами сесії: про сучасний стан в Україні та про нові методи зовнішньо-політичної акції Державного Центру.

Звернено належну увагу на організаційно-господарську частину підготовки X сесії, а в тому й на потребу зібрання відповідних фондів не тільки на проведення самої сесії УНРади, але також і організації поважної фінансової бази для праці Державного Центру, в чому всі політичні, громадські організації та все українське громадянство діаспори мусило б узяти активну й жертвенну участь.

У кінцевій точці нарад підготовчої комісії обговорено справу скликання теперішньою президією УНРади наради фракцій політичних партій, що є в УНРаді і тих, що до неї повертаються, з метою узгодження їх делегатського заступництва в УНРаді та їх активної участі в нововибраних органах Державного Центру, включно із фінансовою підтримкою ДЦ УНР для його ефективної дії.

Додам, що на початкових зустрічах підготовчої комісії 2 та 16 січня були обговорені цілі і завдання на найближчий та дальній періоди. Така підготовка призвела до того, що десята сесія стала знаковою в «біографії» не тільки Державного Центру УНР, а й усієї зарубіжної української громади. Для підтвердження скажу, що в роботі дев'ятої сесії брали участь представники не тільки США, Канади, Австралії, Англії, Аргентини, а й Континентальної Європи та інших країн світу, де осіли на постійне проживання українці. Так ось, на засіданні підготовчої комісії заслухали основні домовленості між консолідаційними комісіями ДЦ УНР і КУППО щодо об'єднання окремих еміграційних структур і їх дальшої діяльності. Щоб уникнути недомовок і знайти спільні точки для об'єднання, працювали також підкомісії з фінансів, організаційного господарства, підготовки і прийняття резолюцій тощо. І. Самійленка разом з М. Герцем, В. Жилою, М. Воскобійником обрали членами резолюційної комісії.

На діловому засіданні підготовчої комісії прийняли ряд рішень, які вимагали попередньої консультації з компетентними організаціями. Після цього остаточно встановили дату, місце і програму X сесії УНРади. Вона мала відбутися від 22 до 25 вересня 1988 р. в Бавнд Бруку, Нью-Джерсі у приміщенні культурного центру при церкві св. Андрія Первозваного. У програму X сесії включили поміж її діловою частиною також святковий бенкет, яким відзначиться зокрема завершення консолідації, осягнуте на цій сесії як новий етап спільної і скоординованої праці ДЦ УНР на порозі нового тисячоліття та за сучасних умов боротьби нашого народу проти наступу Московії.

У цьому святковому бенкеті єдності національних сил візьмуть участь поруч провідів і членів політичних партій і організацій, представники українських Церков, українських громадських, культурних, наукових і економічних установ, які своєю присутністю заманіфестують свою підтримку дії ДЦ УНР як легітимного переємника Актів державного будівництва 1917–1920 рр. і дійсного речника сучасної боротьби українського народу за повернення державної суверенності і самостійності на його етнографічній території.

Учасники нарад підготовчої комісії підкресливали у своїх виступах, що до сесії залишилося небагато часу для ділової її підготовки. Адже ж підготовка і проведення виборів до громадського сектора УНРади згідно із законодавчою та нормативною базою забере майже три місяці. Не обійшли увагою й інші проблеми, які постали на порядок денний об'єднання структур і підготовки до десятої сесії та активізації й підвищення ефективної дії Державного Центру.

Саме з цією метою заступник голови уряду та голова підготовчої комісії X сесії І. Самійленко їде до Австралії. У плані такої подорожі – зустріч з представниками Державного Центру на Австралію, Головною управою та місцевими організаціями прихильників ДЦ УНР і українськими громадами в Сідней, Мельбурні, Аделаїді, Канберрі. В останньому місті І. Самійленко на запрошення Архієпископа на Австралію і Нову Зеландію Владики Володимира та представництва ДЦ УНР узяв участь у величавих святкуваннях, присвячених тисячоліттю Хрещення України. Звісно, візит передбачав зустрічі з українськими громадами, перед якими він виступив про підготовку до десятої сесії УНРади, зупинився на проблемах сучасності та інших темах, що стосувалися українського життя.

Як би хтось не інтерпретував статус Державного Центру УНР, які норми чи звичаї міжнародного права не були б застосовані, щоби применшити статус легітимності екзильного Державного Центру, уже сам факт його існування більше ніж 70 років, його послідовна і безперервна дія на внутрішньоукраїнському і зовнішньополітичному відтинках, свідомість його існування і дії серед широких мас українства свідчать про беззаперечний авторитет і його необхідність для української і світової спільноти. І. Самійленко на зустрічах також щоразу наголошував, що хто б що не говорив, як би хто не бісився в тодішньому Союзі та інших країнах, легітимної й безперервної традиції Українська Народна Республіка зі своїм урядом та іншими структура-

ми не переривали, хоч ворожих намагань зробити це було ой як багато. Та уряд УНР був і залишався до передачі своїх повноважень антиподом чужого політичного творива в Україні, яким була УРСР.

Збережені в архівах акти уряду свідчать про те, що в той час, як представники УРСР в ООН довгими роками ретельно повторяли фрази, подиктовані «майстром церемонії» в Москві, екзильний уряд УНР використовував кожну можливість і нагоду на міжнародних форумах представляти дійсний стан в Україні й домагався повернення Україні належних їй прав суверенної, незалежної від нікого держави. Під цю пору уряд УНР послідовно продовжував напрями діяльності, покладені творцями української держави – Головним Отаманом С. Петлюрою та першим президентом УНР проф. М. Грушевським і їх достойними наступниками.

Уряд Української Народної Республіки і Українська Національна Рада, що ведуть свій початок від Української Національної Революції й державности, весь час залишалися відкриті через Товариство Сприяння УНРаді для всіх громадян, що визнають національно-демократичні основи суспільного й державного ладу. До УНРади тепер мають змогу приєднатися для спільної дії всі українські політичні партії та організації, що стоять на позиції повної незалежності України, зміцнюючи тим самим дію УНРади. Таким чином стало б можливим довершити консолідацію всіх національно-демократичних сил для спільної дії з метою досягнути найвищу мету перетворення накиненого Україні устрою на новий лад незалежності, демократії й повної свободи України.

Отже, основними напрямками діяльності уряду УНР є консолідація внутрішніх сил на теренах діаспори, використання всіх можливостей доступу до впливових західних та міжнародних чинників, щоб приєднати їх до справи визволення України, всеціла підтримка розвитку українського релігійного життя в Україні – Українська Автокефальна Православна Церква, Українська Греко-Католицька Церква й Українські Євангельсько-Баптистські Братства. Щоб здійснювати завдання й прийняті плани, Державному Центрові УНР і УНРаді потрібні повна моральна підтримка та щедра матеріальна підмога української діаспори.

Будучи свідомими того, що для України в її змаганні за повну свободу потрібна діяльність уряду УНР в екзилі як останнього легітимного державного постійнодіючого чинника, уряд звернувся до державно вдумливих елементів діаспори дати цьому урядові повну підтримку.

У час, коли уряд УНР пильно стежить за подіями й пекучими проблемами в Україні, звучить пропозиція звернути всім свій духовний зір у бік Батьківщини й всім присутнім без зволікання до здійснювання підтримки цих найвищих державних установ, що діють поза межами України, і щедро обдарувати їх. Тоді в майбутньому станемо гідними бути громадянами оновленої Української Народної Республіки вже не в екзилі, а в Україні.

На новому етапі історії, коли йшла така ретельна підготовка до X сесії УНРади, такі здобутки мають бути значно ефективніші і підвищені. І як клятва обраному курсу в залі засідань гучно прозвучало «Слава Україні».

Наприкінці червня 1988 р. у домі ДЦ УНР відбулося зібрання уряду УНР. В обширну програму входили звіти поодиноких керівників ресортів, дискусія над звітами з найближчою «консолідаційною» X сесією УНРади. Вирішили відбутися їй в 70-річчя Акту Соборности, тобто в днях 20–22 січня 1989 р. в Нью-Йорку на основі дотеперішнього Тимчасового Закону з 1979 р., і внести до нього поправки та доповнення, запропоновані Консолідаційною комісією ДЦ УНР і КУППО для затвердження цією сесією УНРади. При цьому висловили подяку проф. І. Самійленкові за успішне завершення консолідаційних заходів уряду в роках 1984–88 з КУППО. Йому ж дано признання за працю для Конгресової комісії голоду у Вашингтоні, якої він є почесним академічним дорадником. У зв'язку з цим проф. Я. Рудницький доповів про свою присутність на інавгурації переслухань Міжнародної комісії голодового геноциду в Брюсселі 23 травня і рекомендував підтримати її працю морально й матеріально в майбутньому, бо її висліді теж будуть важливі для акції уряду УНР перед міжнародним судом в Гаазі, започаткованої, як я вже писав вище, ще в 1983 р.

Зібрання уряду, збори Об'єднання прихильників ДЦ УНР, звіти керівників ресортів, зустрічі з журналістами, дипломатами та з сенаторами, інші заходи ще раз спонукали Івана Самійленка взятися за перо. Він вкрай переконаний, що до світового українства треба звернутися письмовим словом. І зі сторінок «Свободи» в січні 1989 р. вони читають його роздуми «ДЦ УНР перед новими завданнями». Він ще раз нагадує, що в основі своїй конституційні підвалини УНР відображали найгуманніші і народоправні ідеї та ідеали українського народу і всього цивілізованого світу. Український народ мав усі підстави й умови користуватись квітучим життям, добробутом і свободою. Для того він мав не лише працюючого трудівника, але й талановитий український народ та Богом даний скарб – багатющу українську землю як на поверхні, так і в надрах її. Чому ж ми не є господарями цього Божого дару?

Про це, пише він далі, можна говорити «за» і «проти», але найголовніша причина є та, яка турбувала і турбує духових і державних мужів України віками, – це брак у нас національної єдності і братньої солідарности. Пригадаймо княжу епоху, коли великий князь Ярослав Мудрий, умираючи, звернувся до своїх синів із закликом: «Коли Ви будете жити в любові, говорив він, Бог буде у Вас і дасть Вам перемогу над ворогами і житимете Ви у згоді і щасті».

Закликали до єдності і наші велетні духа, люди великого серця і любови до України І. Мазепа, Т. Шевченко і С. Петлюра, який був рішучим ворогом політичного крутійства, лідером і символом не партії, класи чи окремої провінції України, а державним мужем усієї країни, усього українського народу. Він постійно і терпеливо нагадував, що лише «в єдності сила, в терпінні – перемога», що «нація вища за кла-

си; держава вище за партію», «що справа здобуття Української Держави – це справа всієї української нації, а не якоїсь класи чи партії». Ці дороговкази є загальновідомі, але ми змушені ще й ще раз повторяти їх, бо слова С. Петлюри, виголошені в часи нашої молоді держави і після її втрати, не є проблемою минулого, а є актуальною і прямо сто- сується до нас сьогодні.

Симон Петлюра після гіркого досвіду очевидно мав на увазі ці ві- сім партій, які в часи, коли вирішувалася доля щойно народженої української держави, яка вимагала максимальної напруги і консоліда- ції всіх самостійницьких сил України, – вели конфлікти, самопобору- вання та постійну демагогічну полеміку між собою. Такий стан при- звів до розбиття і послаблення наших сил, творив ґрунт для отаман- щини та «пашківських» держав в Україні. А в цей же час московсько- большевицька агентура уперто – крок за кроком – опанувувала укра- їнським тилом, готовила ґрунт для військової окупації Москвою України.

«Це було 70 років тому, а чи є ліпше у нас сьогодні, вже не у своїй державі, а в еміграції, – запитує І. Самійленко, – коли, здавалося б, наша головна увага мусила б бути скерована на не ідеологічну, а ви- звольну політику України? Ні, далеко – ні! – Відповідає Іван Матвійо- вич. – Замість восьми партій в епоху УНР ми маємо тепер аж дванад- цять! Деякі відломилися від своїх т. зв. “матірних” партій, а деякі ви- мирають, але не здаються і не відмовляються від своїх партійних пре- тензій і не зливаються із програмово споріднених до них організацій.

Наші соціологи ділять ці партії на три групи: “Правицю”, “Центр” і “Лівизию”. Але це не означає, що в середині цих груп існує організа- ційно програмове чи ідеологічне поєднання. Навпаки, наш партійно- політичний сектор в еміграції організаційно розчленований, політич- но незбалансований і неурівноважений. Він не лише творив шкідливу фрагментацію наших політичних і самостійницьких сил, але й пере- ніс цю хворобу на український громадський сектор, сумним приклад- ом чого є ситуація в ЗСА.

Тяжко визначити й усвідомити цю згубну шкоду для української громади, її доброго і заслуженого імені, а найголовніше для нашої визвольної політики, які нанесла і наносить наше многопартійне без- голов'я, а особливо тих, що претендують на право монопольної геге- монії у нашому громадсько-політичному житті. Вони не завважають, що над ними тяготіє ще спадщина минулого. Вони не усвідомлюють того, що світ рішуче змінився і міняється, що український народ хоче не лише самостійної України, але одночасно і України справедливої – народоправної.

Визвольна політика за вільну і незалежну Україну є з кожного по- гляду тяжкою і скомплікованою проблемою. Вона потребує не лише жертвенної підтримки з боку українського народу, але одночасно зро- зуміння та належної підтримки і з боку країн зовнішнього світу. Ось чому говорити, що ми за вільну Україну, є ще замало. Ми мусимо до- казати, яку Україну ми хочемо мати. Для того, щоб притягнути аме- риканські уми та душу до жидівської проблеми, жидівські лідери

Коллен і Брандеїз опрацювали свого часу проект конституції майбутньої жидівської держави. Чи не варто і нам над цим попрацювати?

Ми мусимо сказати світові, що український народ може сам собою управляти і тримати стабільний мир і прогрес на Сході Європи та відіграти позитивну роль в басейні Середземного моря. Не чекаймо в цьому скомплікованому і бездушному світові якогось милосердя чи симпатії до нас, а докажімо, що демократична і незалежна Україна буде як в політичному, так і в економічному аспекті корисною і потрібною для українського народу і вільному західному світові.

Аналізуючи ставлення західного світу до проблем України, а зокрема отих – зненависнених сил, які працюють проти нас – українців, варто пригадати розмову з президентом Лінкольном жида Генрі Бенкварта Монка в 1863 р., який сказав Лінкольнові: “Доки цивілізовані нації не спокутують своєї вини, що зроблено за дві тисячі років жидами, доти не буде миру у світі”. Лінкольн у відповідь запитав: “А хіба жида не є вільні?” Монк відповів: “Тут, в Америці, але не там, на Сході”. Чи не варто і нам, українцям, у належній формі сказати правду про ставлення вільного світу до проблем України, бодай за час першої пол. ХХ ст., щоб нарешті світ зрозумів, що доки не буде на Сході Європи вільної і незалежної України, миру у світі не буде.

Однак, зупиняючись тут на зрозумінні проблем України з боку країн вільного світу, мусимо твердо пам’ятати, що лише народи, в яких домінує любов, єдність і солідарність, є завжди сильні та викликають респект і довір’я в інших народів світу. І навпаки, відсутність такої єдності викликає апатію й недовір’я. Бо хто ж нам повірить, що вільна і незалежна Україна буде стабілізуючим фактором на Сході Європи, стане запорукою прогресу і миру, коли ми тут, на чужині, не маємо миру і згоди між собою. Ось чому ми мусимо відшукати новий центр наших сил, усередині самих себе – віру в себе, єдність і консолідацію наших сил, пам’ятаючи, що ніхто нам не допоможе, якщо ми самі собі не хочемо чи не в силі допомогти».

«Ось чому проблеми консолідації самостійницьких сил на базі УНРади стояли і стоять у центрі уваги теперішньої каденції ДЦ УНР в екзилі. Автор цієї статті, – пише далі І. Самійленко, – має виключну приємність повідомити, що після довгих – нерідко гірких і терпеливих переговорів, нарешті п’ять самостійницьких партій і організацій КУППО виявили своє бажання об’єднатися на базі УНРади та спільно співпрацювати в системі ДЦ УНР в екзилі. Платформа цієї консолідації і деякі зміни в Тимчасовому законі ДЦ УНР, надіємось, будуть остаточно затверджені Десятою сесією УНРади, яка, як уже згадано, відбудеться в травні цього року, в 70 річницю проголошення Соборности в 1919 р. в Києві. Хочемо вірити, що цей акт єдності і солідарности буде належним даром 1000 торжествам удержання християнства в Русі-Україні та стане щасливим початком і завершенням нашої довгожданої єдності і консолідації всіх політичних, а разом і громадських середовищ для спільної і скоординованої боротьби за щастя і волю нашої поневоленої Батьківщини – України.

Консолідаційні переговори з КУППО були нелегкі, але повчальні для обох сторін. Задавнені незгоди, недовір'я і підозри були переборені спільним бажанням до компромісу для однієї і спільної визвольної мети. Десята сесія УНРади і дальша спільна співпраця була справжньою пробою і доказом, що ця консолідація є дійсною, не кон'юнктурною і не механічною. А це станеться лише тоді, коли всі ми рішуче усвідомимо, що тільки в єдності ми зможемо становити важливу творчу і політичну силу.

У зв'язку з цим може виникнути в декого питання: чому консолідація має бути на базі ДЦ УНР в екзилі? На це можна подати багато обґрунтованих підстав, але за браком місця подамо лише деякі з них:

Як уже сказано вище, УНР є остання суверенна і незалежна держава українського народу, оперта на універсалах 1918 та 1919 рр., ухвалах Трудового Конгресу 1919 р., державних актах 1920 р. та на Тимчасовому Законі 1948 р.

Важливо підкреслити, що Українська Народна Республіка була міжнародноправною інституцією, яка посідала всі атрибути суверенної і незалежної держави, визнана 32 державами світу, в тому числі й Советською Росією.

Отже, ДЦ УНРеспубліки в екзилі – це не є якась партійна, групова чи громадська організація, а загальнонаціональна, державноправна політична інституція українського народу. Він є не лише символом суверенної країни, обличчям перед зовнішнім світом, але й речником поневоленого, а не скореного українського народу.

Національно-Визвольна Революція 1917–1920 рр., хоч і була короткотерміною, але за своїм значенням і наслідками це була велика епоха, яка визначила напрямок і мету нашого сучасного і майбутнього. Переглядаючи поживклі сторінки літопису Національно-Визвольної Революції, у пам'яті автора цих рядків мимоволі воскресєє епізод з крутянської епопеї: 19 березня 1918 р. на похоронах юнаків-героїв Крут у Києві у своїй промові Людмила Старицька розповіла: “Того дня, коли большевики вступили в Київ, коли, здавалось, все загинуло, прийшла до мене мати одного з полеглих юнаків, впала на коліна і сказала: ‘Я мала одного сина, як сонце на небі, і він пішов проти большевиків. Коли б я сказала йому одне слово, коли б я попросила його лишитись, він пожалів би мене і зістався б зі мною, але я не просила його – коли Україні потрібні наші діти, нехай ідуть, тільки скажіть мені, покляніться мені, що життя його пропало не даремно, що Україна не загинула, і тоді я не буду плакати, не буду побиватися за моїм єдиним сином...”».

«У листопаді 1919 р., – пише далі І. Самійленко, – Отаман Військ УНР С. Петлюра, промовляючи до воїнів у Старокостянтинові, сказав, що за час “нашої 3-літньої боротьби ми відродили українську націю, яка вже ніколи не складе зброю в боротьбі за свої святі права, за право самостійно й ні від кого незалежно жити й порядкувати на своїй рідній землі”. Чи ж це не була одночасно відповідь матері забитого сина-юнака і тисячам їй подібних?

В дійсності, що ж означає Національно-Визвольна Революція 1917–20 рр. для українського народу тепер і в майбутньому? Вона означає:

1) Що дякуючи цій революції, наш край, з його споконвічним подарем – українським народом, – перестав бути землею «терра інкогіта». Україна, хоче того чи ні сучасний світ, уже вийшла на арену світової політики!

2) Що дякуючи цій революції, український народ перестав бути т. зв. “органічною єдністю” великоросійської колоніальної імперії, перестав бути безземним і бездержавним народом.

3) Що “Боротьба нашого народу, – як говорив Петлюра, – не припиняється. Нехай вона бере нові жертви, але Україна незалежна, чи хоче того Європа, чи ні – таки буде”.

4) Що з проголошенням Української Суверенної і Незалежної Держави – Української Народної Республіки 22 січня 1918 р., яку визнали 32 країни світу, в тому числі й Советська Росія, – дальша зсилка Москви на т. зв. “законність” Переяславської умови 1654 р., згідно з якою анексія Москвою України інтерпретується як “возз’єднання” України з російським народом на “віки вічні”, – втратила не лише т. зв. “правне” значення, але й будь-яку історичну вартість.

5) Що, дякуючи цій революції, прийшов остаточний кінець московської орієнтації, а кров, пролита кращих синів і дочок України в обороні своєї Народоправної Суверенної і Незалежної Держави, принесла й остаточно закріпила духове визволення нашого народу, поклала кінець, як говорив Грушевський, моральному закріпаченню.

6) Що, дякуючи цій революції, український народ засвідчив перед світом, що він не пішов за большевицькою Москвою, а вибрав свій незалежний шлях державного і суспільного життя, що він зі зброєю в руках піднявся на боротьбу з большевицькою Москвою, обороняючи кожну п’ядь своєї землі до останньої хвилини. Звідсіль зумисне твердження советської пропаганди, що український народ разом з російським були творцями Жовтневої большевицької революції 1917 р., є наглим спотворенням дійсних історичних фактів і подій.

7) Що УНР, як у часи большевицької революції і громадянської війни в Росії, так і в часи війни України з Москвою завжди стояла на боці західної демократії. Такої політики дотримувався уряд УНР в екзилі і в Другій світовій війні, що має величезне значення в нашій визвольній політиці.

8) І нарешті, що С. Петлюра в цій революції не лише відродив у нашому народі традиції визвольної боротьби, але й визначив у ній найголовнішого, найбільш лютого й підступного, рафінованого ворога – Москву. Він завжди підкреслював, що між царською Росією і сучасною – комуністичною – для нас не було і нема різниці, бо [це] тільки різні форми московської деспотії та імперіалізму. І в цьому вирішальне значення і заслугу має Національно-Визвольна Революція 1917–20 рр. та її лідер Петлюра.

“Як відомо, після трьохлітньої кривавої війни з большевицькою Москвою 21 листопада 1920 р. уряд УНР разом з уцілілими в тяжких

боях частинами армії під натиском переважаючих сил ворога та з огляду на несприятливу міжнародну ситуацію, – сказав С. Петлюра, – відійшли на другу лінію наших бойових позицій”. Уряд УНР не капітулював і не підписав з ворогом мирного чи якогось іншого капітуляційного договору. Його Армія не розпалась і не здалась, а лише відійшла на “другу лінію фронту”. Боротьба нашого народу, продовжував Петлюра, не припиняється. Нехай вона бере нові й нові жертви, але Україна незалежна, хоче того чи не хоче Європа, таки буде.

Свого часу Леся Українка в поемі “Вавилонський полон” писала, що “два шляхи – смерть і ганьба, або перемога – третього шляху у нас немає”. Український народ, його уряд і Армія УНР вибрали шлях боротьби і перемоги. Доказом цього є той незаперечний факт, що уряд УНР в екзилі не лише існує сьогодні, але в силу його можливостей діє. Доказом цього є постійний терор і спротив та мільйонні жертви українського народу під владою комуно-московського окупанта, а терор, – як твердив Троцький, – це продовження війни лише в іншій формі.

Втрату української держави починають усвідомлювати вдумливі і відповідальні постаті передових країн світу. Домінантним висловом такої думки чи почувань є колишній амбасадор ЗСА в ООН доктор Кирк-Патрик, яка в 1986 р. сказала, що “новий процес советського експансіонізму почався ще від України, який дійшов тепер до Манагви, і він має істотні елементи, спільні між собою”. І коли в розмові з цими людьми, зокрема про спротив і “Freedom – fighters” в Україні, то ми нерідко чуємо від них репліку “We know that but we don’t know why you fight among themselves here and now”²⁷. І це сумна правда, яка залежить не від кого іншого, але від нас самих.

Коли ми уважно простудіюємо історію українського народу, то побачимо, що українська політика базувалася не на здорових, задалегідь опрацьованих і всебічно продуманих міркуваннях, планах і на власному виборі, а під тиском, – часто імпульсів, емоцій та несподіванок, або на поштовху зовнішніх сил. І то ми лише реагували на події – тоді, коли вже було запізно. А звідси – у нас не було і навіть тепер немає єдиної, загальнонаціональної і скоординованої закордонної політики і стратегії на коротшу і довшу мету, яка б відповідала нашим національним інтересам, за які наш народ, у слухний час, був би готовий до посвяти всім, включно своїм життям для перемоги.

Ось чому мусимо накінець зрозуміти одну просту істину, що брак консолідації наших самостійницьких сил – не на базі якоїсь однієї домінантної політичної партії, організації чи провінційного характеру центру чи центрів України, а на базі всенаціонального державно-політичного центру в екзилі – перемника останньої суверенної і незалежної держави українського народу Соборної України, можна сформувати ясну, скристалізовану визвольну концепцію України. Українська зовнішня політика мусить мати один деномінатор, ми мусимо говорити спільно та однією мовою. Треба покінчити – раз і назав-

²⁷ «Ми це знаємо, але не знаємо, чому ви сваритеся між собою тут і зараз».

жди – з провінційною і аматорською та безвідповідальною “дипломатією”. Ми маємо спільного ворога, але в нас бракує спільної зовнішньої політики, яка мусить бути добре продуманою, яка вимагає візії, багатьох творчих ідей. До неї треба притягнути високий інтелект та відданих людей української визвольної справи. Треба зрозуміти, що доти, доки ми не будемо мати між собою національної солідарності і єдності, доки ми не сконсолідуємо і не скоординуємо наші самостійницькі сили, доти ми будемо нести постійно невдачі і поразки.

Отже, брак дальновидної державницької візії на зовнішньому відтинку, відсутність єдиних і скоординованих дій наших самостійницьких сил сприяли нашим сусідам-недрузам, ласим на наші багаті землі, – ділити нас і панувати над нами. Ділити і передавати наш народ від одного чужого господаря до іншого за принципом “Це моє, а це твоє”, не запитуючи згоди у справжнього – природного та історичного власника нашої землі – українського народу.

Можна бути певним, що традиційна політика ворога “діли і пануй” знайшла для себе ґрунт у нашому еміграційному середовищі. І здавалося, що в такій ситуації наші державно-вдумливі провідники мусили б гамувати шкідливі пристрасті в нашій громаді, підпорядковувати почуття національно-державній рації – на жаль, у нас цього немає.

Якщо, за словами Леніна, невдачі революції 1905 р. в Росії служили уроком для перемоги большевицької революції 1917 р., то чого ми навчилися з помилок нашої Національно-Визвольної Революції 1917–20 рр.? А навчилися ми того, як говорив свого часу Гегель, що ми нічого не навчилися. Одною з головних причин нашої поразки, як про це вже сказано вище, був брак тоді єдності в нашому державному проводі та належної консолідації і координації наших самостійницьких сил всієї України. А чи позбулися ми тепер цього шкідливого розбиття і фрагментації наших політичних сил уже не своїй землі, а на чужині? З прикрістю скажемо, що ні.

Чергова наша проблема, яка не менше нам шкодить, – це подиву гідна втеча наших науковців від солідних, усебічних і об’єктивних студій, зокрема одного з найважливіших періодів нашої модерної історії – Національно-Визвольної Революції 1917–20 рр. Ми далекі від того, щоб закривати очі на свої слабкості, але чи не прав був Драгоманів, який говорив, що “у нас мало хто дбає, щоб шанувати своє минуле, а більше звикли до того, щоб його гудити, зневажати”, і це чомусь більше всього відноситься до великої доби Національно-Визвольної Революції 1917–1920 рр.

Виникає питання: на чому ж наше молоде покоління може формувати в собі національну свідомість, любов і гордість до Батьківщини, її батьків? Чи ж не було у нас світлих і героїчних подвигів, так потрібних нації, яка стоїть у поході за виборення своєї держави?

Відомо, що в нашій еміграційній дійсності ми маємо лише дві зброї. Перша – це наша національна єдність і братня любов. Друга – це наша не підроблена свята правда. Першої, на жаль, у нас бракує. Другої – гори накипіло, але в нас бракує єдиного голосу – всенаціо-

нального, безстрашного трибуна (комунікатора), який би майстерно поніс цю правду у світ.

Сесія УНРади скликається в період, коли в Україні відбуваються небувалі й далекосяжні видимі процеси, наслідки яких тяжко передбачити. Наша ціль – пізнати сьгоднішню Україну та відшукати найбільш ефективні методи і засоби, щоб їй допомогти у виборенні дожданої волі й державної незалежності.

Іскра надії запалала у світі. Світ сьгодні у марші прямує до свободи і демократії. Делегати сесії УНРади мусять тверезо й по-діловому зважити всі ці проблеми й процеси, а між ними відшукати вже давно запізнілу єдність і волю всього українського многостраждального народу – тут і там – в Україні для досягнення нашої спільної мети.

ДЦ УНР в екзилі закликає до спільної співпраці всіх, хто словом і ділом за відновлення української незалежної держави. Нехай ніхто не мріє, що йому чи їм вдасться завести нас туди, куди нам не по дорозі. Ми маємо свої ідеї, цілі і призначення. Ми будемо йти, доки не переможемо, бо це була воля українського народу, вільно висловлена в 1918–1919 рр. та стверджена мільйоновими жертвами під московсько-большевицьким окупантом.

ДЦ УНР в екзилі не потребує ні оборони, ні реклами. Ми є певні, що кожний свідомий українець і українка в душі своїй розуміють значення безсмертних і святих для нас трьох букв – УНР».

За кілька днів до відкриття Десятої сесії І. Самійленко ще раз публікує в «Свободі» статтю. Назвав він її лаконічно просто та зрозуміло: «Сесія УНРади».

«Керуючись рішенням проводу ДЦ УНР в екзилі, Підготовчий комітет Х сесії УНРади повідомляє, що сесія відбудеться в днях 17, 18 і 19 червня 1989 р. у приміщеннях консисторії УАПЦеркви в Бавнд Бруку, Нью-Джерсі», – з такого повідомлення розпочинає він публікацію. Далі пише, що час і обставини Х сесії УНРади надають їй виключне значення та приковують уенерівські кола до особливої уваги: «По-перше, це тому, що сесія відбуватиметься після завершення в 1988 р. 40-літнього ювілею створення цього законодавчого органу – передпарламенту УНРади, сповнення 70-ї річниці проголошення суверенної і незалежної української держави – УНР, як і акту Соборности, 70-річчя якого ми в цьому році святкуємо. Десята сесія відбуватиметься також і в 110-річницю з дня народження великого сина українського народу, Голови української держави – УНР та творця і Головного Отамана Армії УНР б. п. С. Петлюри. Ось чому Х сесія УНРади не є звичайною черговою сесією, а Ювілейною сесією, сесією великих історичних подій у житті українського народу.

По-друге, Х сесія УНРади відбуватиметься в часи, коли епоха злочинного утопійного т. зв. наукового комунізму, опертого на фальші, обмані та насиллі – залишаючи за собою, зокрема в Україні, духову руїну, катакомби невинних жертв та масовий терор і злидні – ця навіжена система разом з її творцями, невблаганно котиться до її ганебного кінця. Відчайдушне намагання Горбачова та членів його уряду

зберегти те, що вже не хоче бути збережене, таїть у собі багато несподіванок, у цьому числі й небезпеку.

Усе ж ми глибоко віримо, що хід сучасних подій в московській імперії, а зокрема в Україні, прискорить визволення українського народу, хоч у той же час мусимо бути реалістами, твердо усвідомлюючи, що імперіалістична Росія залишається Росією, що сучасні конспіратори в Кремлі та їх привілейована армія паразитних прислужників добровільно не віддадуть своєї влади та солодкого корита.

Ось чому успіхи X сесії більшою мірою залежатимуть від глибокого і правильного розуміння сучасних процесів в ССРСР, а зокрема в Україні, від нашої єдності, рішучості та належної координації наших дій тепер і в майбутньому. Саме ці питання стоятимуть у центрі уваги послів X сесії, які одночасно матимуть і радісну нагоду привітати п'ять політичних партій і організацій КУППО, які вертаються до УНРади та об'єднуються на базі ДЦ УНР в екзилі.

Однаке, праця кожної поважної інституції у діаспорі, а тим більше – ДЦ УНР в екзилі – неможлива без фінансової підтримки. Тут можна перерахувати добрий десяток наглих справ, які чекають практичної дії від ДЦ УНР. Кожна із цих справ вимагає фінансової підтримки. У цей момент уряд УНР потребує невідкладних і кінцевих видатків для переведення X сесії УНРади. Не кажучи вже про те, що опублікована велика праця – “Літопис Української Національно-Визвольної Революції”, заплановане видання цього ж періоду в документах та ілюстраціях, публікація Державних Універсалів та Актів Української державности, видання історичних мап України та зокрема давньоочікуваного високонаукового англomовного журналу, призначеного для урядових та політичних кіл, який би висвітлював актуальні проблеми України. Усі ці та ряд інших запланованих акцій можуть бути здійснені лише за умови щедрих фінансових пожертв українського патріотичного громадянства у вільному світі.

Ми переконані, що зріла державотворча українська еміграція буде не лише на словах звеличником ідеї відновлення української вільної і незалежної держави, але й на ділі учасником цього визвольного процесу. Усі наші творчі сили, талант і фінансові ресурси мусять бути скеровані в певне першочергове русло. Отже, пріоритет наших дій, економічний вжиток кожного пожертвованого цента мусить бути раціонально використаним.

Ми переживаємо тепер, може, найвідповідальніший період нашого вирішального іспиту, в якому український народ мусить узяти на себе тяжку й відповідальну роль. Вибір у нас ясний: привернути втрачену волю і державну незалежність, інакше ми повільно зникнемо як історична нація з поверхні цієї планети.

Що характеризує наше сучасне життя, наш погляд на перспективу нашого майбутнього? Вважаємо, це брак єдиного реалістичного погляду і розуміння сучасного процесу в ССРСР, а зокрема в Україні, його стану та головної спрямованості, як і можливих наслідків цього процесу, а звідсіль – і ясного розуміння нашої ролі та наших завдань.

Відомо, що крайній оптимізм може завести нас до фальшивої дезінформації та до згубних наслідків, як рівно ж і гіркий песимізм може породити розчарування і безнадійність, замість скріплення волі та сили нашого визвольного духу.

У цій, занадто скомплікованій, ситуації тяжко оцінити наш неочіненний скарб, який таїть у собі існування ДЦ УНР в екзилі. Він не лише живий свідок, але й доказ та продукт нашої останньої народоправної та міжнародно визнаної держави, окупованої в кривавій війні з комуністсько-більшевицьким агресором-окупантом.

Допоможімо ж нашому ДЦ УНР в екзилі щедрими жертвами для підготовки й проведення так важливої Х Ювілейної сесії УНРади! Допоможімо йому своїми листами з пропозиціями й побажанням для його успішної праці на шляху визволення українського народу з неволі!»

Тему підготовки до Х сесії уряд ще раз виніс на передсесійну нараду. В її роботі взяла участь, поруч з членами уряду, президент УНР М. Лівіцький, голова УНРади інж. П. Лимаренко, голова виборчої комісії інж. Ю. Храчевич, завідуючий господарськими справами Х сесії П. Мацин, члени президії УНРади О. Мельниченко, А Степанюк, В. Марко й голова Українського Інформаційного Бюро Т. Носко-Оборонів. У програму зібрання, яку проводив голова уряду Я. Рудницький, входили справи, зв'язані з підготовкою і проведенням сесії. Обговорили в подробицях особовий склад членства сесії в партійному, виборньому і номінаційному секторах УНРади та саму програму сесії, яку з'ясував голова Підготовчої комісії проф. І. Самійленко.

Згідно з вимогами Тимчасового Закону з 1979 р. уряд УНР виніс постанову, в якій рекомендував президентові УНР розв'язання УНРади дев'ятого скликання й затвердження змін у Тимчасовому законі, запропонованих Консолідаційною комісією ДЦ УНР і КУППО, затверджених урядом та президією УНРади.

Поруч із цією актуальною темою під час засідання торкнулися і обговорили план відбуття ювілейної наукової асамблеї Української Могилансько-Мазепинської Академії Наук (УММАН) для відзначення Року Української мови, 175-ліття Т. Шевченка, 110-річчя С. Петлюри і 150-річчя Карпатської України. Цей план представив керівник ресорту культури й науки уряду проф. В. Жила. Крім тих справ, вирішили уповноважити голову УІБ Т. Носко-Оборонів при співпраці з В. Марком й Г. Сенишин зредагувати окреме число Бюлетеня УІБ для розповсюдження під час сесії.

Одразу ж після цієї наради заступник голови уряду, голова Консолідаційної комісії й голова Підготовчої комісії з проведення сесії І. Самійленко через газету «Свобода» ще раз звертається до всіх причетних до цього форуму українських політичних сил та організацій та всіх земляків у діаспорі. Цього разу своє стиснуте, мов пружина, слово він називає «На порозі десятої сесії УНРади»:

«Напередодні Десятої сесії УНРади ми мусимо повністю усвідомити той незаперечний факт, що ця сесія не буде якоюсь звичайною

черговою сесією, яка має підсумувати п'ятирічну працю ДЦ УНР в екзилі та накреслити плани дальшої діяльності Державного Центру.

Сьогоднішні обставини вимагають далеко більше від нас. Драматичні здвиги і здари сил свободи з силами беззаконня й тиранії, які все більше ширяться й поглиблюються в колоніальній імперії Москви, а зокрема в Україні, вимагають від нас, як ніколи, нових форм і методів праці, нової стратегії, потужної сили й волі посвятити, а головне – єдності між нами тут, у діаспорі, і в Україні.

Десята сесія УНРади мусить показати, чи готові і здібні ми відшукати та визначити властиве нам місце і роль у цій вирішальній боротьбі, яка б відповідала вимогам і потребам українського народу на Батьківщині. Для послів Десятої сесії це буде справжня проба та іспит нашої державно-політичної зрілості.

Ідеться не про роль ДЦ УНР – найдорожчого всенаціонального скарбу, переємника тягости наших державних традицій і репрезентанта української державности, яка дає підставу урядові УНР право бути протиставленням і запереченням сучасного окупаційного режиму в Україні. ДЦ УНР – це наша найсильніша правна зброя в боротьбі українського народу за відновлення його суверенности і державної незалежности.

Немає сумніву, що Десяту сесію будуть пильно спостерігати наші друзі й вороги. Перші будуть раді – втішатись одностаїнстю і успіхами послів сесії; другі – триумфуватимуть на випадок незгоди, роздору та фіаско планів і задумів сесії. Ось чому на плечах всієї нашої комісії, як і кожного члена, лежить виключно велика відповідальність. Несуть також відповідальність і уряд УНР, і президія УНРади.

Багатозначність Десятої сесії є ще ця, що до УНРади вертаються п'ять політичних партій і організацій, які об'єднані тепер в КУППО. Сюди входять: ОУН(м), УРДП (М. Воскобійника), СЗСУ – Селянська партія, УНДО (Р. Барановський) і Рада Прихильників УНР. Остання постановила розв'язатись як окрема організація після формального завершення консолідаційних умов».

Отже, «Десяту ювілейну сесію УНРади будуть репрезентувати послі від семи політичних партій, Громадського (Виборного) сектора та Номінаційного сектора, який репрезентуватиме церковні, наукові, професійні організації та інституції і заслужених діячів української спільноти у світі.

Як бачимо, перший етап до повної консолідації наших державницьких сил уже завершений, але з прикрістю підкреслюємо, що сподіваної повної консолідації ми ще не досягнули. Переговори з ОУН(р), що велися незалежно від повище згаданої комісії президентом УНР і головою уряду в роках 1987–88, як це сказано у звіті голови уряду, не принесли бажаних наслідків.

Та, незважаючи на ці невдачі, ДЦ УНР в екзилі тримає і по сьогодні тримає найбільше число – 12 делегатських місць – для послів ОУН(р), цебто, найбільше число, ніж будь-яка єдина партія із цих, що є, та які вертаються до УНРади тепер. Пару місяців тому президент УНР М. Лівіцький звернувся з листом до лідера ОУН(р) В. Олесків

із заклопом повернутися до УНРади та прислати своїх 12 послів на Десяту ювілейну сесію. У цьому ж листі сказано, що якщо ж провід ОУН(р) ще не готовий повернутись до УНРади, то ДЦ УНР вірить, що він вишле на цю сесію принаймні свою делегацію в ролі обсерваторів з метою створення єдиної координації дій наших самостійницьких сил назовні.

Як бачимо, консолідація державницьких сил у діаспорі на базі ДЦ УНР не лише не згасає, а набирає жорстких вимог. Міжнародний стан, а зокрема події в Україні, цього вимагають. Тут важливо ще й ще раз підкреслити, що консолідація наших сил на базі УНРади не є вузькопартійною проблемою, а загальнодержавною, яка вимагає від нас дії не як від уенерівців, мельниківців, уердепівців чи бандерівців, а як українців-державників усієї соборної України.

Як відомо, першою ознакою кожної політично зрілої державної нації є відмова від своєї особистої езекутивної влади на користь самопідпорядкування інтересам усієї нації. Ось чому кожен посол Десятої сесії УНРади мусить цей наказ кріпко пам'ятати. Дай же нам Боже єдності, сил, розуму і витримки успішно виконати нашу велику спільну справу, яку покладене на нас Десятою ювілейною сесією УНРади й Україною!»

Сучасні події в Україні та нові завдання УНДС у зв'язку з тими політичними подіями та поверненням до УНРади п'ятох партій та організацій обговорювали в переддень десятої сесії делегати ІХ Міжкrajового з'їзду Українського Національно-Державного Союзу (УНДС). Делегати заслухали звіт голови Централі УНДС проф. І. Самійленка про стан організації у світі, зокрема в Австралії, Англії, інших країнах Європи, Бразилії, Канаді, США. У діловій дискусії активну участь брали голови крайових управ П. Крамаренко (ЗСА), О. Бондарівський (Англія), д-р М. Рубінець (Бразилія), П. Волоевич (Канада) та інші делегати.

З'їзд заслухав інформацію про діяльність УНДС та його членів в системі ДЦ УНР в екзилі останньої каденції. У дискусії делегати і, зокрема, президент М. Лівіцький відзначили помітний ріст членства та громадсько-політичну діяльність за останні п'ять років. Як приклад, відзначалося, що голова Централі І. Самійленко, будучи на становищі заступника голови уряду УНР та керівника ресорту внутрішніх справ, одночасно був головою Консолідаційної комісії ДЦ УНР та трьох інших важливих комісій, а також академічним консультантом Комісії з дослідження Великого голоду в Україні. Делегати висловили йому, а також президенту УНР М. Лівіцькому та іншим достойникам велике визнання і подяку. На закінчення делегати одностайно переобрали на голову Централі УНДС проф. І. Самійленка.

Заклики до єдності та консолідації І. Самійленка та його однодумців, на щастя, не залишилися голосом волаючого в пустелі та в інших емігрантських середовищах. Президія секретаріату СКВУ на засіданні в травні розглянула запрошення президента УНР в екзилі М. Лівіцького до президента цього об'єднання Юрія Шимка взяти участь у роботі десятої сесії УНРади. У зв'язку з цим президія вирі-

шила зробити зміни в дотеперішню постанову СКВУ відносно Державного Центру УНР в екзилі й УНРади та різних українських політичних середовищ у вільному світі. Вони взяли до уваги той факт, що СКВУ є завершенням організаційної структури громадського життя української діаспори, і вирішили, що президія секретаріату СКВУ позитивно ставитиметься до запрошень усіх українських організацій і установ не тільки суспільно-громадського характеру, а й політичних середовищ, які стоять на засадах самостійності і державности українського народу на рідних землях.

А за три дні до початку сесії ДЦ УНР зініціював покладення вінка квітів до підніжжя пам'ятнику Т. Шевченкові у Вашингтоні. На вінку, майстерно прикрашеному національними кольорами, зорів напис: «Нашому генієві на 175-річчя з дня народження – Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі». Вінок поклали проф. Петро Одарченко, д-р Андрій Чопівський, керівник ресорту культури й науки уряду УНР В. Жила. Серед багаточисельної громади, яка взяла участь в цьому церемоніалі, був і директор Конгресової комісії для розслідування голодомору в Україні д-р Джеймс Мейс. Під впливом великих і глибоких вражень учасники сесії, які залишали пам'ятник Шевченкові, вірували, що на нарадах Десятої сесії УНРади таки почнеться українське національно-політичне відродження в еміграції.

«Бо ж у пам'яті кожного з них, безперечно, зринули геніальні слова Пророка: “Обніміться, брати мої!” Ці та інші Шевченкові слова бурхали полум'ям правди до них і про них і, упевнений, що вони хвилювали їхні душі від того, що в ріднім краї ніяк не прокинуться від московського сну, не скинуть імперські кайдани. Що треба, щоб там проснулись? Насамперед, самим тут, у вільному світі, об'єднатися дружньо родиною навколо української ідеї, самим зрозуміти і естафетою відправити в Україну Тарасові слова:

*Так от як кров свою лили
Батьки за Москву і Варшаву,
І вам, синам, передали
Свої кайдани, свою славу!*

Отже, більше оптимізму в запланованій на сесію справі, більше оптимізму в нашій любові до Батьківщини. Її треба любити крилато, піднесено, радісно, як любив її Шевченко і в царських казематах, і в далекому від материнського краю засланні. Треба вірити в неї, як у Бога і навіть тут, теж далеко від Материзни, робити все, аби захищати її з чистокровною ненавистю до всіх її ворогів. Вірю, що з такими патріотичними думками переступали поріг зали засідань українці – учасники Десятої сесії УНРади».

Десята сесія Української Народної Ради, яку готувала спеціальна комісія на чолі з І. Самійленком, відбулася в прекрасному осередку культури Української Православної Церкви в Бавнд Бруку, США. Сесію започаткували молебнем отці під проводом Владики Митрополита Мстислава, що виголосив відповідне до обставин слово, закликаю-

чи до єдності думки і чину. Митрополит Мстислав висловив радість, що саме в цих приміщеннях відбувається сесія, яка репрезентує більшість зорганізованого українського політичного світу. «Історія випробувала нас, чи ми варті волі, – сказав Митрополит. – Перед нами новий іспит». Владика висловив задоволення, що сам міг змолоду брати участь і пролити кров у визвольній війні-революції. Він також закликав до згоди на сесії та поза нею.

Президент УНР в екзилі М. Лівіцький після проголошення про відкриття сесії порадив, що вона проходить на базі консолідації. Він передав на руки Владика Мстислава до музею оригінальний історичний клейнод – золотий ланцюг гетьмана Івана Мазепи, і покликав до ведення першої частини сесії найстаршого віком делегата ред. Івана Кедрина-Рудницького. Він покликався на свою кращу кваліфікацію, як старий вік, – на вірність ідеї УНР від березня 1917 р. Пригадав найважливіші дати з історії УДЦентру, єдиного, що має легітимну базу закону, прийнятого в Україні 12 листопада 1920 р. Поручав не заторкувати на сесії минулих криз в УНРаді й інших прикрих моментів, бо «всі ми помилялися». Пригадав, що політика ведеться з нинішнього дня і керується розумом, а не почуваннями.

Повторюся, що сесію офіційно відкрив найстарший віком член УНРади ред. Іван Кедрин-Рудницький, покликаючи президію сесії під проводом д-ра Целестина Суховерського. Вступне слово виголосив президент УНР д-р М. Лівіцький. Після цього приступили до вибору комісії. З черги звітували з діяльності за роки 1984– 1989 голова президії УНРади інж. Павло Лимаренко, голова уряду УНР д-р Я. Рудницький та члени уряду. Після запитів і дискусій на пропозицію найвищої контрольної ради висловлено вотум довір'я для керівних органів УНР. Згодом слідували звіти комісії, читання декларацій та резолюцій. Оскільки на цю комісію припало читання декларацій ДЦ УНР і резолюції, то голова В. Жила читав декларації, а секретар В. Марко – резолюції. Після цього відбулася дискусія. У ній брали слово делегати. З малими поправками резолюції прийняли.

Під час сесії голова УНР П. Лимаренко проінформував, що від проводу ОУН(р) (Визвольний фронт) отримано листа з пропозиціями, щоби Державний Центр УНР за кордоном, тимчасове правління (на базі акту від 30 червня 1941 р.), закордонне представництво УГВР і Закордонне представництво Української Гельсінської Групи об'єдналися і створили нову організацію – Всеукраїнський Державний Центр. Після дискусії на внесок М. Плав'юка цю пропозицію відхилили.

Передостанній акт сесії – вибір президента, віцепрезидента і Голови УНРади. Вибори відбувалися таємним голосуванням. На пост Президента, крім високодостойного М. Лівіцького, іншого кандидата не було. Це означало, що його можна було обрати через так звану аклямацію, але «за» 81 із 84 учасників голосування. Високодостойний М. Лівіцький вибір прийняв і в своєму виборчому слові ще раз підкреслив значення й вагомість існування ДЦ УНР: «Особливо тепер,

коли в цілому світі відбуваються події, на які кожен поневолений народ мусить звернути пильну увагу».

На пост віцепрезидента були два кандидати, а президент, який мав право пропонувати на цей пост кандидата, відмовився від такого свого права. Тоді голова сесії вирішив обидві кандидатури дати під голосування й при тому попросив обох претендентів умотивувати свої кандидатури. Першим говорив проф. Я. Рудницький. Він коротко й відверто з'ясував вагомість поста віцепрезидента і при тому додав, що великі справи потребують великих людей. Другий кандидат інж. М. Плав'юк говорив довше. Мотивація його кандидатури базувалася на організаційному досвіді й внутрішньому патріотизмі. У результаті голосування М. Плав'юк одержав 52, а д-р Я. Рудницький – 32 голоси.

На тій же сесії Головою УНРади обрали проф. М. Воскобійника. Хоч у нього й не було конкурента, вибори провели таємним голосуванням.

Головою уряду на запрошення президента став проф. І. Самійленко. Після іменування він під портретом С. Пеглюри на стіні зали урочисто склав присягу. Склад уряду І. Самійленко мав представити найближчим часом. Забігаючи вперед, скажу: про майбутній склад уряду йшла мова 15 липня в Домі УНР. У нараді взяли участь президент М. Ливицький, віцепрезидент М. Плав'юк, голова УНРади М. Воскобійник та голова уряду І. Самійленко. Учасники наради детально розглянули сучасні події в Україні та внутрішній стан української діаспори у світі. Обговорили результати праці X сесії УНРади. Голова уряду подав лист рекомендаційних кандидатів до нового складу уряду, яких президент Микола Ливицький після розгляду повністю затвердив. Учасники наради вирішили відбутися пленарні засідання нового уряду і президії УНРади 16–17 вересня цього ж року. Наради вирішили організаційні справи та затвердити плани праці органів ДЦ УНР в екзилі. У житті й діяльності самостійника й універівця, справжнього патріота України, настав новий важкий і відповідальний період. Перед таким періодом стояла й рідна йому Україна.

І тут згадуються слова з Євангелія від Івана: «Він Світільником був, що горів і світив» (5:35). Так, самостійник й універівець І. Самійленко й до цього жив і був сповнений ідеєю відновлення незалежної, самостійної, соборної, народоправної Української Народної Республіки. Тепер же від нього вимагалось ще яскравіше не тільки горіти самому, а й світити дорогу тим, хто з високо піднятою головою йшов нею з українською національною ідеєю в серці, пробуджувати від несповідомості інертних, сприяти тим, хто, як і він, прагнув об'єднання і єдності українців в усьому світі і жив ідеєю визволення України з московського рабства. Сама доля поклала на нього обов'язок нести особливої важливості важкий хрест на високу Українську Голготу і тим продовжити найголовнішу справу свого життя. І він із цим завданням справився.

У неділю 18 червня о 9 год. у церкві-пам'ятнику відбулося Богослужіння. При престолі стояли три отці. До настоятеля протопресві-

тера Артема Селепини долучилися отці делегати митрофорний протоієрей Василь Романюк (гість з України, майбутній Патріарх УПЦ КП Володимир) і митрофорний протоієрей Мирослав Кришук з Едмонтону (Канада). Дуже гарно співав місцевий хор. Отець Василь Романюк виголосив змістовну проповідь про святу християнську любов.

Треба сказати, що на сесію прибули два представники ОУН(р) пп. Володимир Мазур і Євген Ганівський. Пан Володимир прочитав листа від проводу ОУН(р). У ньому пропонувалося створити новий Всеукраїнський Державний Центр, до якого мали увійти ДЦ УНР і УДПравління, що мало б бути їхньою передумовою співпраці. При тому пан Мазур підкреслив, що прочитане є кінцевою позицією проводу ОУН(р). На це голова сесії відповів, що відповідь подасть нова президія УНРади. Засідання завершилося о 6-й вечора. Усі фракції відбули на свої окремі наради.

У суботу 19 червня о 10 год. сесія розпочалася молебнем. Його служили два протопресвітери – Богдан Желехівський та Артем Селепина. Сесію відкрив Президент УНР в екзилі високостойний М. Ливичкий. За традицією УНРади він попросив до проведення першої частини сесії найстаршого віком делегата ред. І. Кедрина Рудницького.

До зали нарад увійшов Блаженніший Владика Мстислав, Митрополит Української Православної Автокефальної Церкви в діаспорі і США. За ним йшли українські ветерани з прапорами, що засвідчувало їхню єдність і солідарність із ДЦ УНР.

Президент у дуже сконденсованій формі представив делегатам (яких було 84) всебічний стан Державного Центру УНР. Згадав президент і про вислід довготривалих переговорів з громадськополітичними середовищами.

На сесії заслухали звіти керівників ресортів та інших підрозділів. Голова УНРади інж. П. Лимаренко свій вичерпний звіт завершив апелем до учасників сесії, щоб доклали всіх зусиль до завершення повної консолідації.

Голова Виховного органу й ресорту зовнішніх справ д-р Я. Рудницький на початку звіту сказав, що надрукований його детальний звіт одержали всі делегати, і лиш висловив задоволення, що в загальному справі ДЦ УНР на міжнародно-політичному відтинку стоять далеко краще, як це було колись. Проф. В. Жила, керівник Науково-культурного ресорту, до свого надрукованого звіту додав, що він брав участь у багатьох міжнародних наукових конференціях і всюди старався переконати науковий світ, що ми не є росіяни (як вони нас називали), а українці, і сміливо твердити, що в цьому досягли значних успіхів на міжнародній арені. І нас тепер не пишуть «рашенс».

Обширний звіт про так звану консолідацію й підготовку десятої сесії УНРади подав заступник голови уряду, голова консолідаційної комісії та голова підготовки Десятої сесії УНРади проф. І. Самійленко. Він був академічним консультантом при Конгресовій комісії дослідження голоду в Україні 1932–1933 рр.

Робота сесії передбачала урочистий бенкет. Вступною промовою його розпочав щойно обраний голова уряду проф. І. Самійленко. Після його завершальних слів розпочалася молитва, яку провів отець ігумен Патрикій Пащак. Тотмайстром був проф. М. Пап, а головну доповідь виголосив проф. Л. Винар. Велике число привітів наспіло з усіх країн світу. Голова Закордонного представництва Гельсінської Спілки Микола Руденко перечитав привіт голови тієї спілки в Україні Л. Лук'яненка, а від себе склав глибокого змісту привіт, який завершувався його власною патріотичною поемою. Вставанням з місць і гучними оплесками присутні привітали М. Руденка оплесками.

Проф. М. Пап перерахував усі привіти й деякі з них, у тому числі й митрополита Степана, прочитав та попросив генерального секретаря СКВУ Василя Веригу до привіту від президії СКВУ. Хвилюючою подією стало вручення нагороди – ордена Золотого Тризуба – президенту М. Лівницькому. Блаженніший Владика Мстислав підійшов до президента й завісив на його шию золотий клейнод гетьмана І. Мазепа. У своєму гарячому звертанні до учасників сесії Блаженніший сказав, що молитиметься Господові, щоб наділив їх ласкою одномисля і просвітив їхні уми, щоб ті наради увінчалися успіхами, які є так дуже потрібні нам і цілій сучасній Україні. Під час бенкету для розваги співав і грав на бандурі Юліан Китастиий і гарно рецитувала поеми пані Лідія Крушельницька.

До слова додаю, що по завершенні десятої сесії голова уряду УНР в екзилі, голова комісії підготовки Х сесії УНРади І. Самійленко, який наголосив, що щиро йому відданий, надіслав Блаженнішому Митрополитові Мстиславу, Первоієрархові УАПЦеркви в США й діаспорі вдячного листа: «Від імені уряду УНР в екзилі та членів підготовчої комісії десятої сесії УНРади маю, Ваше блаженство, велику честь і приємність передати наше сердечне спасибі за Ваш глибокий за змістом та повний духового натхнення виступ, виголошений Вами до членів УНРади». Голова уряду одночасно також подякував і за ту гостинну увагу і поміч, яка була приділена персоналом Консисторії делегатам сесії. Усе це разом значною мірою сприяло успішному проведенню та щасливому закінченню праць Десятої Сесії УНРади. Він ще раз безмірно подякував дорогому Владиці.

Гасло, під яким проходила Х сесія УНРади – «Лицем до України» – і резолюція сесії, відзначав у публікації «Діяти демократичним всенациональним фронтом» Михайло Воскобийник, оприлюдненій в газеті «Свобода», і резолюція сесії накладають специфічні обов'язки на всенациональну політику. «“Діяти демократичним всенациональним фронтом” – стосується в однаковій мірі еміграційних формацій і тих в Україні, що живуть і трудяться на користь всеукраїнського прогресу. Треба робити те, що скріплює всеукраїнський демократичний фронт діаспори, шукаючи спільної мови з борцями за суверенність в Україні, тобто з діячами Української Гельсінської Спілки, Народним Рухом України за перебудову, Спілкою письменників України, з борцями за українську мову.

Стає все більше очевидним, що УНРада мусить бути в центрі розбудови мостів між діаспорою і Україною шляхом посилення активізму, точніше – “наступального активізму” – на обох сторонах кордонів України.

Щоб еміграція мала позитивний вплив на діячів України, треба, щоб вона сама була максимально упорядкована, треба, щоб вона сама мала свого власного впливового речника в лиці УНРади й СКВ, з авторитетом яких, числилися б в Україні».

Далі автор зауважує, що наслідком довгих, але успішних зусиль в імені КУППО д-ра З. Городиського та в імені ДЦ УНР президента М. Лівичького та проф. І. Самійленка дійшло не лише до скликання Х сесії УНРади, а й, найголовніше, урахування сесією глибинних перемін, що стаються в Україні, як позитивних явищ: «Це називаємо оправданим поворотом до кращого в українській екзильній політиці на теперішньому етапі».

Серед важливих наслідків сесії автор також відзначає прихід нового керівництва до органів ДЦ УНР: на віцепрезидента М. Плав'юка, на голову УНРади М. Воскобійника, на голову Виконного органу (уряду) – І. Самійленка. Особливо важливо, мовиться в публікації, що організаційна підбудова для ДЦ УНР розширена тепер за рахунок ряду політичних середовищ із їхніми понад десяток пресовими органами («називаємо їх нашими “дивізіями”»), що були поза УНРадою.

Назву ще одну важливу тезу зі статті М. Воскобійника. Він указав: перед сесією діячів ДЦ помилково робили наголос на «обезпартійнення» УНРади, то сесія привернула стан, що його партійні організації займали з часів створення УНРади в 1948 р., коли вони становили основний організаційний фундамент для ДЦ УНР. Життя показало, що партійні організації виявилися живучими факторами українського національно-політичного життя в діаспорі. Виявилось, що їх легко не закриеш. Сесія привернула нормальний стан, як це існує всюди у світі, коли партії несуть відповідальність за хід державно-політичного життя нації, а не організаційно-аморфні безпартійні кола.

Поруч з цими та іншими думками про те, що український політичний світ мусить діяти стосовно до нової ситуації в Україні і у світі, що, як і всякий здоровий організм потребує, щоб усі його органи функціонували гармонійно, так і політичні завдання українського національного організму не можуть бути занедбані, заслуговують на увагу й підсумкові резолюції, схвалені десятою сесією Української Національної Ради 19 червня 1989 р. Зрозуміло, до їх підготовки, редагування та винесення на обговорення брав безпосередню участь І. Самійленко, який був головою підготовчої комісії з проведення сесії. А якщо проаналізувати стиль і стилістику написаного, то можна робити висновок, що він був і автором цих важливих документів. Перший пункт документа бере до уваги сучасний стан в Україні, де проходить боротьба за привернення природних прав українського народу жити суверенним національно-державним життям на своїй прадіівській землі. Десята сесія Української Національної Ради заявила свою повну моральну підтримку й закликала всіх українських патріо-

тів, в Україні і в діаспорі суцільних, допомогти українському народові в тій боротьбі.

По-друге, Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі, як єдиний правно-легітимний репрезентант українського народу, через свій передпарламент – Українську Національну Раду, зібрану на десятій сесії, вітаючи український народ, заявляє, що коли б внаслідок тієї боротьби постав на Батьківщині український уряд, то Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі визнає його як тимчасовий до часу скликання Установчих Зборів зі встановлення народоправного ладу в Україні.

Третій пункт резолюції наголошує, що десята сесія Української Національної Ради вітає консолідацію українських політичних сил, зокрема середовище КУППО і його активну участь у цій сесії, та закликає ще не консолідовані українські політичні угруповання в діаспорі до об'єднання в обличчя сучасних змагань українського народу.

Десята сесія Української Національної Ради, мовиться в четвертому пункті, заявляє всім, що на її форумі й у структурі Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі можуть знайти місце всі українські політичні партії, організації та формації, що у своїй програмі й діяльності керуються політичним плюралізмом і визнають Державний Центр УНР в екзилі як єдиний легітимний речник українського народу. Щоб досягнути повну консолідацію українських політичних сил, десята сесія Української Національної Ради доручає президії УНР і урядові УНР робити далі заходи в цьому напрямку.

Десята сесія доручила президії і урядові безпосередньо й через представництва Державного Центру УНР у різних країнах вільного світу планово й скоординовано посилити політично-дипломатичну акцію, скріпивши міжнародні зв'язки й співпрацю не тільки з тими державами і міжнародними інституціями, що сприяють поневоленням Москвою народам, у тому числі й українському народові, але також і з тими, які свідомо чи несвідомо недооцінюють значення й роль українського питання на справі української держави як гарантії мирних відносин в Європі та у світі.

Десята сесія УНР доручила і вважає за доцільне з метою складення найкращих і найкорисніших умов для ведення праці на міжнародному форумі, доручити президії УНР та уряду створити окрему комісію зовнішніх справ, у яку б входили молоді українські професіонали та фахівці політичних, суспільних і міжнародних справ. Така комісія допомогла б Державному Центрові УНР поставити українську екзильну політику на потрібний професійний рівень, чого вимагає наш час, як також і обставини.

У сьомому пункті резолюції наголошується на оновленні Державного Центру молодими кадрами. Це допоможе не тільки поставити працю на фаховий рівень, але також забезпечить кращі передумови для планування праці ДЦ УНР на майбутнє. Наступним пунктом резолюції є потреба створення фондів, що є передумовою будь-якої праці ДЦ УНР. Тому сесія доручила президії і урядові УНР, зокрема

його ресортові фінансових справ, негайно приступити до придбання таких фондів.

Урешті, дев'ятий пункт резолюції говорить, що поруч із теперішніми методами і способами добування фондів і поширення нашої визвольницької праці, сесія рекомендувала застосовуватисучасні модерні здобутки дослідів громадської думки та методів зв'язку з різними прошарками нашої громади в діаспорі, зокрема з молодими українцями, із метою вивчення їх думки, їх ставлення до української справи, їх бажання і готовності допомогти Державному Центрові УНР своєю працею та моральною і матеріальною підтримкою. Для цього дораджують покликати окрему комісію з членів президії УНРади та уряду Української Народної Республіки в екзилі.

Як бачимо, сесія визначила досить широку і конкретну програму дій ДЦ і уряду УНР у вигнанні на сучасному етапі, коли в Україні все могутніше заявляли потужним голосом патріотичні сили, які, за словами славня січових стрільців, мали нестерпне бажання туо червону калину підняти та славу Україну звеселити. А це стане можливим лише тоді, коли вдасться позбутися московських кайданів. Такою ж ідеєю та прагненнями просякнуте й експозе голови уряду УНР достойного І. Самійленка у зв'язку з його номінацією 19 червня 1989 р. Пройдемося сторінками цієї палкої і щирої промови.

Спершу він звертається до Високоповажного пана Президента. І наголошує, що служіння Україні і українському народові – це найсвятіше і найбільш благородне, що може бути в житті свідомої української людини. «Ось чому я, – підкреслює промовець, – маю виключну приємність прийняти Вашу номінацію на становище Голови уряду УНР в екзилі. Кажу присмність, бо цим самим Ви належно оцінили мою багатогранну і віддану працю в уряді минулої каденції. Ваша номінація є однозначно і незаперечним виявом довір'я до мене, у мою відданість ідеї УНР. За все це я дякую Вам, пане Президенте! Дякую також і Вам, шановні делегати сесії, за Вашу однудушну підтримку моєї номінації.

У зв'язку з цим, – підкреслює він далі, – хотів би сказати, що моя згода була не легкою. Потрібно було довшого часу для дум і роздумів, щоб нарешті лише сьогодні прийти до остаточної і позитивної відповіді. Виникає питання – чому? А тому, що я високо ціную цю вашу державно-політичну інституцію. Знаю її внутрішнє і зовнішнє становище, знаю брак кваліфікованих людей, готових до жертвовної праці, знаю вимоги теперішнього часу, які вимагають великих зусиль спаяності і солідарности між нами.

Одначе в процесі мого роздуму, – говорить він далі, – я був і є переконаний, що реальні можливості творять самі люди, що “Бог дарує волю, – як говорив Даніел Вебстер, – лише тим, хто любить й хто завжди готовий боротись за неї, берегти і боронити її”. Ось саме це почуття, як і непохитна віра в конечну перемогу української правди, були вирішальними в моїй останній децизії.

Приймаючи цю відповідальну номінацію, я також пригадав один з трагічних епізодів дитячих років, який залишиться зі мною до кінця

мого життя: у сніжну і морозну лютневу ніч 1919 р., коли до нашої хати увірвалася, подібно шакалам, озвіріла п'яна зграя московської червоної гвардії, яка заливала в той час Україну з півночі. Після обшуку і грабунку моя бабуся – мати двох синів “петлюрівців” – була поставлена до стіни для розстрілу. Я чую, як сьогодні, її гордий голос прокляття: “Стріляй, падлюко, я горда, що мої сини пішли проти таких, як ти, боронити Україну!”

А що ж дали? По всіх просторах Наддніпрянської України прокотився смертельний ураган: колись великий і респектований з потомства козацький рід моїх батьків-трудівників, як і сотні тисяч, а то й мільйони подібних йому, які в кожній парламентській країні втішалися б волею і пошаною, раптом в 1929–1930 рр. були вирвані з корінням зі своєї рідної землі та заслані на поступову смерть у концтабори Далекої Півночі Росії та в Сибіру. А потім? Україну окутав безпросвітний терор, жахливий народобивчий голод і знову терор.

Чи ж не ясно нам тепер, після 70-річного окупаційного режиму в Україні, – звертається він до присутніх у залі сесії, – що коли б нам вдалося втримати свою рідну державу – УНР, в якій український народ міг би вільно вибирати свій власний уряд, то не було б у нас такої жахливої духової і соціальної руїни, не було б мільйонних жертв, не було б Винниць і Биківні, ані Чорнобиля²⁸. Не було б на нашій землі окупанта, який визначив Україну в смертельну лабораторію для антилюдського експерименту навіженої утопії – марксо-ленінської догми, яка завдала Україні такі рани і такі втрати, вилікування яких потребуватиме століття²⁹.

Як відомо, для опанування Україною окупант посіяв між нашим народом отруйні бацили класового антагонізму, ненависти і самознищення. Він і далі сіє незгоди, конфлікти та самопоборювання між нами, щоб не випустити нас до національної єдності і солідарності, чого він найбільше боїться.

Окупант знає, що випробування сил українського народу буде успішним лише в наших спільних зусиллях, у нашій єдності, у розумних і рішучих діях. Ось чому новий склад уряду УНР буде намагатися концентрувати свою найголовнішу увагу на найголовніших проблемах». Далі І. Самійленко перераховує ці проблеми: «Найпершою, як уже відзначалося в інших документах сесії та засідань уряду, залишається дальша консолідація наших самостійницьких сил в діаспорі на базі ДЦ УНР в екзилі. Це є і буде, – ще раз акцентує він увагу присутніх, – нашим невідкладним завданням.

На порядок денний в сучасних умовах виноситься гасло “лицем до України”. Себто, координація наших визвольних акцій із самостій-

²⁸ А сьогодні додамо – не було б Бучі, Ірпіня, Маріуполя, блокади та руйнації Чернігова, Миколаєва, Одеси, Херсона...

²⁹ І знову нові «рани і втрати, вилікування яких потребуватиме століття» – від прямих нащадків большевицького режиму в Кремлі, які вкотре намагаються перетворити «Україну в смертельну лабораторію для антилюдського експерименту навіженої утопії», цього разу – т. зв. «руського міра».

ницьким визвольним рухом у поневоленій окупантом Україні буде однань із першочергових завдань нового уряду. Не менш важлива перебудова нашої зовнішньої політики на ближчу і дальшу мету. Вона має базуватися на загальнонаціональному інтересі та на ґрунтовно опрацьованих планах нашої політики і стратегії. Вільний світ, а зокрема офіційний Вашингтон, мусять знати, що українська визвольна проблема не є внутрішньою справою Москви, а проблемою всієї Європи і світу. Ми мусимо, – говорить промовець, – діяти в цьому напрямку в один голос, інакше з нами ніхто не буде рахуватися.

Не менш важливо продовжити пропагувати ідеї УНР у світі. І він мусить зрозуміти, що сьогодні не стоїть питання усамостійнення України чи ні, а відновлення її державної незалежності, знищеної у війні з комуно-московським агресором-окупантом».

І на завершення І. Самійленко звернув велику увагу на підбір відданих ДЦ УНР людей, щоб новий склад уряду був активний і вповні працездатний. Він також запевняє, що новий уряд буде працювати в цьому дусі, «зокрема з нашою молоддю-будучністю України, пам'ятаючи, що майбутнє України залежатиме від того, як буде підготовлена наша зміна».

Далі Іван Матвійович підкреслив, що новий уряд невтомно викрикатиме перед світом злочини, поповнені окупантом в Україні, зокрема допомагатиме успішному завершенню дослідження народобвничого голоду 1932–1933 рр. та притягнення до відповідальності злочинців України і всього людства. Уряд також рішуче дотримуватиметься в щоденній діяльності принципів «Тимчасового Закону» ДЦ УНР. І. Самійленко також вітав нових членів уряду, зокрема тих, хто повернувся до УНРади внаслідок консолідаційних переговорів з КУППО. «Ми уділимо, – наголосив він, – максимум уваги для створення гармонійної і продуктивної праці в уряді в дусі заповітів, які залишив нам Симон Петлюра».

Зрозуміло, що здійснення всіх цих запроєктованих планів і побажань буде можливе лише за умови, «коли кожен свідомий українець і українка, що перебувають у вільному світі, як говорив владика Мстислав, у його привіті, стануть щирими звеличниками та активними творчими прихильниками Української Народної Республіки». «Ми маємо діло, – наголошував далі промовець, – з підступним і рафінованим ворогом України, з яким нам доля судила жить по-сусідству. Для нього Україна є власність, терен для наживи й визиску та імперіальної напищеної величі і слави. Для нас же Україна є душа і серце, наша духовна рідна хата. І якщо ті напищені імперською недугою росіяни люблять свою Росію, а не люблять справедливости, то вони заслуговують лише на презирство, бо любов до своєї країни є неподільна з любов'ю до справедливости. Ми, українці, не визнаємо величі, побудованої на крові жертв і обмані окупантом. Ми не шукаємо нічого іншого, як лише єдиної правди і справедливости.

Історія покаже, що жертвенність наших батьків ніколи не загине, тому що ціллю їх було не підкоряти й поневолювати інші народи чи здобувати владу для себе, але боронити свою свободу та природні

права українського народу. Я, – наголошує він, – належу до цього народу. Я є гордий його живучістю. Народу, який хоч і робив помилки, падав, але ніколи не корився, не тратив своєї надії, він тихо, але певно лікував свої рани, готував і готує себе до недалекого світлого майбутнього. І ми є певні: Він – Український Народ – переможе! Допоможи ж нам, Боже!»

Свій виступ голова уряду завершив закликами: «Слава Українській Народній Республіці – нашому символу державної суверенності, нашому легальному обличчю перед світом!», «Слава Україні!».

Чи все заплановане й омріяне вдалося зробити Івану Матвійовичу? Вважаю, дати однозначну відповідь на це запитання ніхто не зможе. Як і погодитися з деякими критичними зауваженнями на його адресу. Мені, наприклад, здаються необґрунтованими претензії його опонентів, які вважають безпрецедентним занепадом закордонних дій уряду Івана Матвійовича в 1990–1991 рр. Мовляв, після відмови д-ра Я. Рудницького очолити цей ресорт, яким він керував протягом двох каденцій, він сподівався, що його наступники не тільки продовжуватимуть його справу, але й внесуть нові ідеї та нові акції в цю важливу ділянку праці уряду. Але не так сталося, як гадалося. Насамперед новому голові уряду І. Самійленкові було важко знайти відповідних людей. Назначені на ці посади М. Пап, а згодом і І. Каменецький подали у відставку. Одні приписували їм дипломатичні, інші – фізичні недуги. Про це знають лише вони. Але після таких відставок перед І. Самійленком знову постала проблема пошуку на цей пост відповідальної, авторитетної та з іншими чеснотами на дипломатичному поприщі людини. Урешті все владнали.

По-друге, линули звинувачення на адресу Івана Матвійовича, що він сам не може виявити себе ефективно в цій ділянці роботи. Як доказ наводять факт його поїздки до Європи восени 1990 р. Тоді в Парижі відбувалася післягельсінська конференція, але він не поїхав продовжувати акції екзильного уряду УНР щодо українського членства в цьому процесі. І голова уряду затримався з якихось причин у Лондоні та спізнився на конференцію в Париж. Однак він мав там зустрічі з представниками Народної Ради українського парламенту Іваном Драчем, Дмитром Павличком, Богданом Горинем. Мав також інші зустрічі, які були корисними для спільної загальноукраїнської справи. Отже, звинувачувати його в неефективності праці – явний перебір з боку опонентів.

Додам, що на сесії, про яку йшлося вище, головою державного трибуналу обрали проф. Я. Рудницького. Того, який відмовився від поста керівника ресорту зовнішніх справ. А найвищу контрольну раду очолив інж. П. Крамаренко.

Присутній на сесії Першоієрарх Білоруської Автокефальної Православної Церкви в еміграції Митрополит Ізяслав (Бруцький) передав привіт від братнього білоруського народу.

У заключному слові президент апелював до новообраних, щоб щиро й віддано працювали для ДЦ УНР, який такі довгі роки зберігав його батько, а тепер – він. «ДЦ УНР – це надія нас усіх на краще

завтра нашого народу! Відданости й солідарности вимагає від нас усіх!» – такими словами звертання завершив своє слово президент.

Молитвою пастора Євангельської церкви доктора В. Домашовця і співом гімну «Ще не вмерла Україна» завершилася ювілейна десята сесія Української Народної Ради.

На цій, як і на попередніх та наступних сесіях та засіданнях уряду, їх учасники, на мій погляд, були інколи аж занадто прискіпливими до промовців. Так, після обміну думками щодо виступів очільників структурних підрозділів УНР на спільному засіданні членів президії УНРади і членів уряду УНР 16 вересня 1989 р., член президії від громадського сектору А. Семенюк подав прихильну оцінку «програмовому слову Голови УНРади проф. М. Воскобійнику за його спроби шукати шляхів і способів для активної і практичної допомоги українським політичним і громадським силам в Україні». Проте автор відповіді звернув увагу «на надто великий оптимізм Голови УНРади відносно теперішньої “перестройки”». Також Семенюк звернув увагу на неспівмірність політичної ситуації в Польщі з ситуацією і політичним статусом України. Від себе автор пропонував вести активну пропаганду про роль і завдання ДЦ УНР в діаспорі і передавати у формі брошури інформації про ДЦ УНР до краю та посилити дипломатичну працю ДЦ УНР і поставити її на високопрофесійному рівні порівняно з попереднім періодом.

Голова УРДП О. Мельниченко відносно «Вступного програмового слова Голови УНРади» заявив, що з уваги на численні «ручні поправки» в тексті цього слова принижують його як члена Президії УНРади і тому він не подає своїх коментарів та оцінки. За виголошене програмове слово голови УНРади професора доктора М. Воскобійника учасник засідання Роман Барановський мовив, що воно «ліберальне із проекцією дії, однак подане у формі, що читач, необізнаний із проблематикою і складною політичною ситуацією, може мати труднощі у схопленні суті справи. Це тим більше, що в документах завеликі розходження у питанні ставлення і становища до подій в Україні».

Дісталось й голові уряду І. Самійленку за виголошене ним експозе. Хоч вище згаданий О. Мельниченко і заявив, що цей документ не підлягає будь-яким змінам, доповненням і заувагам з тих причин, що воно виголошене на десятій сесії УНРади й прийняте без будь-яких змін чи критики, без останньої не обійшлося. Роман Барановський у своєму виступі сказав, що «експозе Голови уряду проф. І. Самійленка містить багато гарних фраз, але надто консервативне. Спомини особистих переживань з часу молодости, хоч як вони трагічні і болючі, до експозе не підходжі, а вичислені у восьми точках напрями не охоплюють всієї проблематики». І він запропонував «залишити ці еляборати в архіві як документи часу, сконцентруватися на випрацьованні солідної платформи і програми дії та після узгодження опублікувати її в пресі».

Згадаю й письмово висловлені цікаві зауваги та критичну оцінку цих документів. Одну з них залишив член уряду і представник ОУН

інж. М. Герець. Він підкреслив консервативну думку голови уряду про роль ДЦ УНР під сучасну пору подій в Україні, підкреслюючи одночасно «за великий оптимізм Голови УНРади в його оцінці сучасного стану в Україні». Під час наради дійшли згоди, що думки пана Герця настільки цікаві, що з ними слід ознайомитися членам президії УНРади та членам уряду УНР.

Учасники засідання не заперечили думці, що експозе голови уряду гарно написане та високопатріотичне, має «великих слів велику силу» і справляє добре враження. Усе ж таки, якщо йдеться про допомогу Україні, то параграф «Лицем до України» обмежується до трьох рядків загальних фраз. В експозе нема ясного становища до неофіційних товариств, що появились в Україні, зокрема до РУХу та УГСпілки, і нема конкретних планів допомоги їм. Якщо йдеться про параграф п'ятий, то очевидно, що «нам треба працювати з нашою молоддю, але, на мою думку, – зауважує один з промовців, – майбутнє України залежатиме від нашої зміни в Україні, а не на еміграції. А наше завдання – бути в контакті з Україною і їй допомагати. А завданням уряду є підготовка конкретного плану цієї допомоги».

Урешті прозвучала і не знайшла заперечень думка, що слово голови УНРади не є таке «вогненне», як експозе голови уряду, і менше говорить про нам відоме, минуле, але в ньому видно намагання вийти поза рамки стереотипної патріотичної фразеології і приступити до конкретної оцінки сучасних процесів в Україні та нашої ролі у ставленні до них. Тут видно реалістичний підхід до української «визвольної політики». Державний Центр УНР в екзилі – «це символ і легальне продовження уряду УНР років 1918–1920, але “визвольну боротьбу” проводить український нарід на рідних землях методами, підходящими в даний час. Ми не можемо їм казати, що і як робити, але повинні їм допомагати, бути їхніми “амбасадорами”».

І наостанок думка члена уряду проф. В. Жили. Він підкреслив роль ДЦ УНР у сучасних умовах і звернув увагу, що підтримка перебування в Україні – це продовження системи, яку «треба знищити за всяку ціну». Автор не подає способу знищення совєтської колоніальної імперії. Але патріотичні сили в Україні вже йшли правильним шляхом.

Ці слова співзвучні заклику із Декларації Х сесії Української Національної Ради Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі, в якому наголошується, що сесія «кличе вас, дорогі брати і сестри в Україні і в діаспорі, до всенаціональної солідарності в боротьбі за нашу правду в Україні. Кличемо усіх вас без уваги на ваші політичні переконання чи ваші професійні й службові обов'язки в Україні і діаспорі не забувати вашого священного обов'язку супроти свого народу і своєї батьківщини України! Кличемо вас, дорогі брати і сестри, до витривалости й безкомпромісности в нашій боротьбі супроти ворога і його лукавих замірів зламати вас і вашу душу! Кличемо вас, щоб ви вірили разом з нами у неминуче й вже недалеке визволення та відновлення соборної народоправної самостійної і суверенної Української Народної Республіки!»

Хай живе свободолюбна українська нація та її незалежна держава – Українська Народна Республіка!»

УКРАЇНА НА МЕЖІ НОВОЇ ДОБИ БУТТЯ, АБО ПО ЛЕЗУ ЕМІГРАНТСЬКОМУ

Саме так визначив бурхливі вісімдесяті та початок дев'яностих років минулого століття голова Уряду УНР в еміграції І.М. Самійленко. Аналітичний гострий розум, делікатність і шанобливість у спілкуванні, здатність передбачати, знання ситуації, розуміння того, що для українців, за словами Юрія Липи, найголовніший меридіан світу проходить через Україну, інші аспекти багатогранної трудової та суспільно-політичної діяльності дозволили йому твердити, у тому числі й на засіданнях еміграційного уряду, тезу, що у процесі свого оновленого національного ставання Україна пов'язує себе з демократичним ладом на своїй території.

Такі заяви лідерів української еміграції були вкрай необхідними. Адже негідна «рука Москви», яка паскудила Україні в здобутті незалежності, відчувалася вже в багатьох точках світу. Наведу для прикладу заяву Центральної ради Українського Християнсько-Демократичного фронту та ініціативної групи за відновлення Української Народної Республіки від 24 серпня 1989 р., підписану головою та секретарем цього фронту В. Січком і Л. Чехальською і головою та секретарем ініціативної групи І. Макаром і І. Гарбаром. У ній вони вже відчували такий вплив і закликають виступати за незалежність свого народу, змінити ганебні положення своїх програм, які пропагують ідею федералізації чи конфедерації. Далі закликають не укладати своїх програм за большевицьким принципом, виходячи з кон'юнктурних міркувань: «Організація, яка не має своєю метою НЕЗАЛЕЖНІСТЬ, ніколи до неї не приведе. Ми повинні відновити законну владу Української Народної Республіки, яку окупувала большевицька Росія. Ми закликаємо до єдності, а єднати нас може тільки свобода нашої нації». Заява завершується словами «З нами – правда, з нами – сила!»³⁰.

Уряд УНР в екзилі вважав і раніше, і вважає тепер український народ і його співгромадян повним і єдиним господарем на його предвічній території, тож не має наміру накидати свої погляди державотворчим процесам України. Натомість уряд в екзилі ставить своїм чільним завданням допомагати тим політично-суспільним колам, що включилися в процес державного будівництва в Україні.

Ще в січні 1986 р. на той час голова УРДП М. Воскобійник, адресує президенту УНР в екзилі М. Лівіцькому, голові консолідаційної комісії ДЦ УНР проф. І. Самійленку, голові провуду ОУН М. Плав'юку та редакції «Українських вістей» листа, в якому підтверджує отримання від президента пропозиції й закликати відбутися спільну кон-

³⁰ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 1.

ференцію всіх самостійницьких українських політичних організацій для випрацювання спільного становища по летанту Рейгана–Горбачова. Він позитивно оцінив цю ідею, однак висловив своє застереження щодо часу її проведення. Тобто, її треба провести перед тим, як остаточно завершаться наші переговори про розширення бази ДЦ УНР, бо завдання розширення бази ДЦ УНР є настільки першорядним і фундаментальним, що його ніяк не можна відкладати. «Нам всім потрібний ПОСТІЙНИЙ, СТАБІЛЬНИЙ інструмент», – виділяє він прописними літерами таку важливість справи.

«Скликання запропонованої вами Конференції, – продовжує М. Воскобійник далі, – забере стільки енергії й часу на переговори, укладення текстів, їхнього узгодження (особливо коли взяти до уваги різношерстність учасників, а, зокрема ОУНР), то це означатиме зовсім ясно ВІДКЛАДЕННЯ справи консолідації навколо ДЦ УНР у “довгий ящик” або й остаточно похоронення.

Тому пропонувану конференцію треба відбутися шойно після надзвичайної сесії УНРади, щоб з рани цього авторитетного інструменту (розширення бази ДЦ УНР) діяти як авторитетний ініціатор скликання конференції. Відбутися конференцію перед сесією не вдасться, бо ознаки такі, що ледве чи на неї прибудуть сподівані учасники. Тому треба, щоб уся наша енергія була спрямована в цей час на якнайскоріше приготування надзвичайної сесії. Треба, щоб консолідаційні комісії закінчили свою працю в найкоротший час, а узгоджені тексти поправок Тимчасового закону й інші супровідні документи були затверджені урядом і Вами та щоб була визначена дата надзвичайної сесії не пізніше травня цього року. А вже після сесії зайнятися конференцією. Ми мусимо діяти швидко. Події у світі насуваються так швидко, що наш млявий український віз завжди є позаду подій. Навіть своїми становищами.

Дуже важливо саме на цій сконсолідованій сесії УНРади можна й треба якраз прийняти ті відозви, що Ви їх маєте на увазі. Це становитиме поважний внесок УНРади до всеукраїнської політичної думки і тактики. І потім ще таке. Чому Українській Національній Раді відмовлятися від прерогатив, що по праву свого надрадного становища їй належить, на користь тієї чи іншої конференції? Чому авторитетом й відповідальністю ДЦ має ділитися з учасниками випадкової конференції? Чому не привчати своїх і чужинців вбачати розум і рацію в конгломераті партій й інших, об'єднаних в ДЦ УНР у цілому?».

Після висловлення інших актуальних, а часом і суперечливих пропозицій і зауважень, М. Воскобійник говорить, що єдиний вихід із ситуації – розбудувати власну демократичну базу для ДЦ. Упорядковану і зцементовану ідеєю і раціональною практичною програмою. Далі він наголошує, що Уряд ДЦ УНР мусить бути укомплектований із діяльних і політично досвідчених людей. Це можуть забезпечити тільки політичні середовища, а не кола безпартійних, хіба що за винятком спеціалістів у деяких ділянках.

«Я хотів би, – звертається він до адресатів, – цим листом внести ясність у взаємини між УРДП і ДЦ, щоб не було неоправданих ілю-

зій. Ми хочемо бачити ДЦ, підбудований ВЕЛИКОЮ КОАЛІЦІЄЮ політичних середовищ. Ми хочемо бачити ДЦ авторитетним центром для політичної праці, тому й органи ДЦ мусили б бути укомплектовані політично кваліфікованими людьми. Ми незадоволені, що доцільність удосконалення ДЦ підмінюється “аритметичними” розрахунками. Переговори застрягли на “аритметиці”. Можемо ми перебороти недовір’я? Насамкінець я хотів би пригадати, що Ваші і мої заходи шукання компромісних формул для розширення бази ДЦ розпочалися з нашої зустрічі в Мюнхені літом 1983 р. Тоді ми домовилися діяти спільно для розбудови ДЦ. З того часу минуло уже два з половиною роки, а “віз ще й досі там, де і був”. Для мене, дуже зайнятої людини своєю професійною працею, обов’язками в УРДП, у КУППО тощо, дуже прикро, що такий малий поступ уперед зроблений досі у справах ДЦ, а витрачено таку масу часу й засобів. Я хотів би бачити світлий кінець у не дуже світлих перспективах. Остання моя надія – це надзвичайна сесія. Не станеться її, доведеться попрощатися із моїми надіями на УНРаду й обмежитися внутрішньою працею УРДП, якої аж надто багато і яка занедбується.

Раджу Вам прочитати мою відповідну з’їздову доповідь, а також статтю в “УВ” “Боротьба за незалежність” з 19 січня 1986 р., де повніше викладені погляди доцільності розбудови провідної ролі УНРади і Державного Центру»³¹.

На засіданнях уряду, різноманітних нарадах, сесіях УНРади, інших масових заходах структур Української Народної Республіки в ту пору щоразу лейтмотивом все голосніше звучать слова і президента, і голови уряду й водночас голови консолідаційної комісії, що «ми не припиняємо і не припинимо нашої визвольної боротьби, бо не можемо залишатися в стані нелюдського поневолення в той час, як інші народи прагнуть жити в добробуті, мирним і вільним життям. До інших поневолених народів ми мали б звернутися з пропозицією відбути конгрес представників усіх поневолених для заманіфестування нашої незламної волі визволитися з-під ярма Москви і для перекреслення наших можливих розходжень у справах граничного розмежування, щоб усім разом проводити нашу боротьбу за визволення і відбудову наших справді суверенних і вільних держав».

На одному із засідань уряду президент М. Лівіцький звернувся із закликом до всіх без винятку самостійницьких українських політичних середовищ позитивно відгукнутися й підтримати його ініціативу та пропозицію щодо відбуття консолідуючої конференції. Він одночасно звернувся до провідів усіх українських Церков – Православної, Католицької й Євангелістських – підтримати його пропозицію і вплинути своїм авторитетом на українські політичні середовища, щоб вони погодилися взяти участь у запроєктованій конференції. З таким же проханням він звернувся до всегромадських централей у різних країнах, де перебувають українці в діаспорі: УККА і УАКР в США, КУК в Канаді та громадські централі в Європі, Австралії, Південній Аме-

³¹ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 4–5.

риці тощо, а також до різних українських наукових, культурних, економічних, жіночих і молодечих установ і організацій. При цьому президент просить вибачення, що через недостатні технічні засоби, які він має в наявності, не до всіх він може звернутися окремими листами.

Насамкінець М. Лівницький пояснив, що він виступає з такою ініціативою від імені Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі. І додає, що, він вважає, не те має значення, хто з такою ініціативою виступив, але те, чи така ініціатива є доцільна і добра.

У душі тих завдань уряд України в екзилі має намір ділитися досвідом свого світського хоча й короткого минулого (1917–1921), а також досвідом 70 років діяльності уряду з осідком у різних країнах, що діяв не раз у дуже тяжких і критичних обставинах. Усе ж легітимної й безперервної державної традиції УНР не перервано, незважаючи на ворожі намагання це вчинити.

Уряд УНР був і є антиподом чужого політичного творива в Україні, яким є УРСР. Ось тому, за словами А. Лівницького, мовлені ним ще в червні 1926 р., «боротьба за незалежність продовжується і закінчиться лише тоді, коли золотосяйний Київ побачить рідні прапори». Ці слова продовжили мовлену три роки до цього патріотичну мрію його та сподвижника по боротьбі С. Петлюри, що знеможений у непосильній боротьбі законний уряд Української Народної Республіки, рятуючи свою лицарську армію, покинув рідні землі, але не залишив боротьби. «Спадкоємець суверенних парламентів твоїх – Центральної Ради Української і Конгресу Трудового Народу, уряд Української Народної Республіки твердо стоїть на обороні незалежності України і тільки перед тобою, суверенний народе український, складе повноважності свої».

«Звучав голос за здобуття Україною незалежності й суверенності представників ДЦ УНР в екзилі, наших діаспорян й після Другої світової війни. У нашій політичній акції за кордоном включаємося у фронт західних народів, що стоять у боротьбі з російським більшовизмом, як самостійний і незалежний партнер, – говорив у березні 1954 р. Степан Витвицький. – Можна без перебільшення стверджувати, – продовжував він, – що в політичному плануванні Західного світу, особливо ж США, відносно середньої і Східної Європи, Україна займає чи не центральне місце. Це в першу чергу треба приписати, – не враховуючи таких факторів, як геополітичне становище, число населення, господарське значення, – зростові української національної сили.

Пробуючи їй протиставитися, большевицька пропаганда послуговується графаретними звинуваченнями про діяльність містичного фашизму та про інтриги західної буржуазії в Україні. Це ані фашизм, ані буржуазна інтрига. Це хвиля могутньої стихії, що стрясає основами Кремля. Яка далека дорога від громадки Крутянських героїчних студентів до вияву патріотичної постави народних мас, які помічаються чужинцями на вулицях українських міст <...> У горнилі большевицького терору сформувався новий український чоловік. Цей роз-

виток іде не тільки вшир, але він поступає рівно вглиб. <...> У моїх руках, – твердить він, – номер американського щоденника “Нью-Йорк Таймс” з 1 березня 1954 р., кореспондент якого доносить, що ніколи ще від упадку царського режиму не було такої кількості масових просто покликань українців на провідні пости в цілому СРСР і поодиноких його республік...

Але спокусливі заходи не зведуть нашого народу з його шляху боротьби за незалежну українську державу, в якій влада не буде належати ніякій тоталітарній партії, а цілому народові»³².

Вважаю, варто акцентувати увагу й на словах іншого сподвижника І. Самійленка, із яким торували важку дорогу до відновлення незалежності України, – Президента УНР в екзилі М. Лівіцького. У січні 1971 р. він звернув увагу громадськості на тому, що дехто на еміграції поширює погляд, ніби у боротьбі за права українського народу на Батьківщині беруть участь тільки українські комуністи, діючи легальними методами. «Звісно, – твердить він, – нам невідомі думки і переконання кожного з таких українських комуністів, бо в душі їм ми заглянути не можемо. Проте ми знаємо, що за права українського народу борються всі українські патріоти на батьківщині – належать чи ні вони до комуністичної партії. Існує спротив легальний, існує спротив і в підпіллі, де висувають вимоги повної самостійності української держави. Ми вітаємо, – говорить він, – всіх українців, які хочуть усунути кривди, що діяться супроти українського народу».

«Ганебною неправдою, – обурюється М. Лівіцький, – є твердження советської пропаганди, нібито ми хочемо відновити в Україні панування поміщиків і фабрикантів або накинути їй владу нашого екзильного уряду УНР. Про це не раз складали авторитетні заяви діячі Державного Центру, а, зокрема, я говорив кілька років тому на цю тему так: “Нашим гаслом є відновлення суверенної і народоправної Української Народної Республіки”. Як це треба розуміти? Ясно, коли ми кажемо відновлення, то це не означає повороту в Україні реакційних форм правління, повороту колишніх дідичів-поміщиків, фабрикантів і поліцаїв-жандармів або насадження тоталітарно-фашистського режиму – всього цього в Українській Народній Республіці не було <...> проте не все в майбутній вільній Україні мало б бути таке, як 50 років тому. Бо життя пішло вперед. А у своїй відновленій українській державі українці матимуть змогу встановити у себе такий державно-політичний і соціально-економічний лад, якого вони самі собі забажають.

Отже, ця програма, до якої свобідно можуть приєднатися й ті українські комуністи, які стануть на шлях незалежності України і знесення тоталітарного режиму і державного капіталізму, що тепер панують в СРСР. А щодо т. зв. “накинення влади” сучасного екзильного уряду УНР, то в нас давно вже є прийнята постанова, що ми визнаємо кожний справжній уряд і справжньої суверенної української держави, який здобуде владу в Києві, і передамо йому свої повно-

³² ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 6.

власть, що походять від Української Центральної Ради і Трудового Конгресу.

Наші тяжкі обов'язки репрезентації української самостійницької ідеї ми, спираючись на духовній солідарності з українцями на батьківщині і на підтримці українського патріотичного громадянства в країнах Заходу, виконаємо до кінця. Тобто, до того часу, коли в Києві буде урядувати справжній уряд справжньої суверенної народоправної української держави»³³.

Як бачимо, історія підтвердила слова й обіцянки лідерів. Але шлях до цього був важкий і тривалий. Часто-густо їм доводилося ходити, так би мовити, по емігрантському лезу гострої бритви. Який той шлях був непростий і насичений, можна дізнатися з архівних документів. Хоча б із протоколу засідання уряду УНР, яке відбулося 18–19 вересня 1989 р. Головував на ньому проф. І. Самійленко. На початку засідання він зазначив, що через хворобу в засіданні уряду не можуть взяти участь президент М. Лівіцький та віцепрезидент М. Плав'юк. Він також зачитав листи від президента, із яким зустрівся особисто, в якому той через хворобу просить віцепрезидента перебрати на себе його обов'язки. Але під час зустрічі з віцепрезидентом той погодився взяти такий тягар лише на період хвороби президента. Як це й передбачається тимчасовим Законом.

До цієї проблеми члени уряду підійшли неформально. Після дискусії вирішили не приймати резигнації президента, відтак віцепрезидент виконуватиме його обов'язки лише на час хвороби. Відвідати хворого керівника Уряд сформував делегацію з п'яти чоловік. Як і належить в демократичному суспільстві, уряд постановив підготувати повідомлення для преси про здоров'я президента та після узгодження з ним подати його до публічного відома³⁴.

Затим на пропозицію голови уряду слово надали голові УНР проф. М. Воскобійнику. Він звертає увагу присутніх на великого значення події в Україні, на які так довго чекали й президент, і всі ми. Він нагадує про відповідальність, яка віднині падає на уряд і цілий Державний Центр УНР, та на можливості праці у зміненій ситуації в Україні та в суміжних з нею державах. Він бажає успіху в праці для уряду України на її користь. Заява голови УНР була прийнята оплесками.

Голова уряду повідомляє, що через хворобу президента не може затвердити склад пропонованого уряду та привести їх заприсяжнення, як того вимагає Тимчасовий закон. Однак президент під час зустрічі з головою уряду затвердив його склад. До нього ввійшли голова ресорту юстиції М. Суховерський, преси й інформації – В. Марко, внутрішніх справ – Ю. Іхтіярів, зовнішніх справ – М. Пап, культури і науки – В. Жила, крайових справ – М. Герець, фінансів – К. Луценко. В. Саленко, М. Липовецький та С. Ворох стали членами уряду

³³ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 6–7.

³⁴ Центральний Державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО). Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1239. Арк. 14.

для спеціальних доручень. Вакантними залишилися посади державного секретаря та керівника ресорту військових справ. На доручення президента голова уряду провів запряжнення членів уряду й привітав їх від свого імені та від імені президента.

Голова уряду також повідомив, що митрополит Мстислав признав отця Желихівського духовним опікуном уряду.

Після цього голова уряду оголосив такий порядок праці. Спершу слово мав І. Самійленко, за ним окреслили основні проблеми та завдання діяльності уряду, розглянули також проекти планів праці окремих ресортів і бюджету на 1989–1990 рр. та його нинішнє становище. Наостанок мали розглянути поточні справи. Запропонований порядок затвердили одногослоно³⁵.

Голова уряду повідомляє, що всі наступні засідання проходять у суботу. Також проінформував, що всі справи, поставлені на порядок денний, мають дискутуватися на засіданні. Після прийняття постанов демократичним голосуванням ці постанови зобов'язують всіх членів уряду, відтак дальша дискусія над ними, особливо публічна, не допустима. Якщо хтось із членів уряду не згоден з прийнятим рішенням і хоче далі ці справи публічно обговорювати, він повинен відійти з уряду³⁶. Як бачимо, засідання уряду не перетворювали на гомінкий базар, хоч слово для дискусій в обговоренні актуальних питань порядку денного надавалося всім. Після цього голова уряду виступив з програмовою доповіддю «За правильне розуміння теперішніх подій в Україні». Як повідомили в зарубіжній пресі, засідання уряду та наради відбулися в діловій атмосфері, що є запорукою тісної співпраці Президії УНРади та уряду УНР. Нерідко можна було читати й таку оцінку роботи уряду: засідання уряду проходили в гармонійному настрої. Не помилюся, коли скажу, що першу скрипку в цьому грав голова уряду І. Самійленко.

Правильному розумінню подій в Україні та за її межами приурочується багато різноманітних заходів. М. Лівіцький, президент УНР в екзилі, у листі до президії Української Американської координаційної ради від 19 жовтня 1989 р. не тільки сердечно дякує високоповажним панам д-рам Івану Флису та Роману Барановському за запрошення на Конвекцію і висловлює жаль, що через хворобу не зможе взяти участь у її роботі. Він повідомляє, що Державний Центр репрезентуватимуть на Конвенції віцепрезидент УНР в екзилі п. М. Плав'юк, голова УНРади М. Воскобійник та голова уряду І. Самійленко.

Президент переконаний, що найважливішою темою на Конвенції буде ставлення українства в діаспорі до сучасних подій на Батьківщині. Щоб розмова була більш предметною, рекомендує звернути увагу на його статтю в газеті «Свобода» «Події в Україні і єдність в діаспорі», передрукованій у місячнику «Мета» за травень 1989 р. Там він висловив думку щодо єдності в діаспорі, єдності, щоб не було не-

³⁵ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1239. Арк. 18.

³⁶ Там само. Арк. 17.

справедливих заключень, єдності на підставі наших незмінних самостійницьких державних позицій³⁷.

Питанню єдності та консолідації був присвячений виступ і нового Президента УНР М. Плав'юка, виголошений 26 січня 1990 р. на спільному засіданні Президії УНРади та уряду УНР. Згадаймо, коли я розповідав про виступи голови уряду І. Самійленка, голови УНРади М. Воскобійника, то згадував про тезу «обличчям до України» – так наша діаспора відгукнулася на тривожні події в рідній державі. Ось і М. Плав'юк розпочав свій виступ зі згадки вступного слова М. Воскобійника, який нав'язав усіх до такої важливої проблеми, як питання соборності у вияві наших дій. Немає найменшого сумніву, продовжував далі Президент, що ми є свідками не лише належної оцінки ваги і значення принципу соборності в Україні, але також, що це поняття прибирає нові виміри у відношенні до нас, українців, поза кордонами Батьківщини. Бо в Україні ще до наших днів, у висліді різних обставин, треба пригадувати, що сталося 22 січня 1919 р. і як дійшло до цього, що «соборність в неволі» переминається на наших очах у могутні вияви скоординованої політичної дії по всіх закутках України.

«Але для нас, а зокрема для мене особисто, – мовить далі Президент УНР, – це питання виглядає в дещо іншому аспекті. Бо ж справді в моєму житті факт народження в селі Русові на Покутті, яке я пам'ятаю лише в споминах про юні роки, не має такого значення як факт, що мені довелося покинути Україну, не доживши в ній навіть 20-го року мого життя. Отже, моє ставлення до України – це ставлення українця, який виростав і скристалізував своє політичне кредо вже поза кордонами України. І тому для мене нема “галицької, волинської, наддніпрянської” – лише є одна Україна. Україна, з якою в'яже мене свідомість мого походження і гордість за свій поневолений, але незборений нарід! Україна, для якої я присягнув сьогодні віддати свої сили і знання!

Я щасливий, що судилося мені скласти мою присягу напередодні великого дня, коли живий ланцюг Київ – Львів докаже цілому, байдужому, а подекуди і ворожому нам світові, що Україна об'єднано і соборно прямує до свого історичного признання – стати вільною і суверенною, демократичною та соборною державою українського народу.

Я свідомий цієї великої відповідальності, яка спадає на мене перед українським народом і моїми великими попередниками, які продовжували започатковану Симоном Петлюрою дію ДЦ УНР в екзилі.

У своєму слові 16 грудня 1989 р. я з'ясував мої погляди на міжнародне становище, ситуацію в Україні і на пріоритети у внутрішній праці керівних органів ДЦ УНР в екзилі.

Сьогодні хочу додатково наголосити думки, які я довів до відома президента ЗСА Джорджа Буша напередодні нового 1990 р. Виходячи із заложення, що пріоритетом у дії ДЦ УНР буде належна увага і всебічна допомога процесам, які розгортаються в Україні, я підкрес-

³⁷ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1239. Арк. 18.

люю, що саме розвиток подій в Україні доказує, що Українська Народна Республіка була і залишилася твердою легальною правовою базою, на якій можуть і мусять спертись політичні дії в Україні і поза її кордонами. З гордістю стверджуємо, що за останні роки свідомість ваги і значення доби УНР в історії України глибоко і широко спопуляризоване в Україні.

Провідні діячі українського народу в Україні дуже правильно оцінюють вагу і значення змін, які безсумнівно започаткував у ССРСР Михайло Горбачов. Ці зміни створили необхідні передумови для того, щоб в Україні широко стали відомі трагічні наслідки поневолення України. І тому ми не зменшуємо ваги і значення революційних змін в ССРСР, започаткованих «згори». Однак є кардинальні різниці між тими завданнями, які перед собою поставив М. Горбачов, і тими завданнями, які є перед українськими патріотами, які унапрямують процес відродження України в багатьох ділянках життя народу. Він хоче зберегти ССРСР як імперію, поправити в ній економічно-побутові умови населення, але і надалі зберегти провідну роль комуністичної партії і московського урядового центру.

Українські патріоти скористали із можливостей, які заіснували в Україні, і пробують загоїти, завдані роками окупації, важкі рани на тілі нашого народу, спрямувати його на власні шляхи будування свого майбутнього. І роки, які щойно проминули, доказали, що наші брати йдуть правильними шляхами, змагаючись до суверенності України. М. Горбачов, хоч започаткував багато змін, але сходить на манівці, бо саме життя доказує, що не може наступити зміна на краще життя в ССРСР без позбавлення комуністичної партії монопольного становища в політиці і без усунення централізованого в Москві державного апарату, який багато ділянок, а зокрема економічне життя, звів на безвихідні манівці.

У державі, де панує диктатура комуністичної партії і централізована економіка, не буде ані демократії, ані вільної ринкової системи економіки, і тому плани М. Горбачова засуджені на невдачу. Отже, вихід із ситуації є – розчленування імперії на вільні національні суверенні держави. Ось шлях, яким прямує наш народ! Це шлях, який успослідовно наголошував ДЦ УНР і українські самостійницькі політичні формації поза межами України.

І хоча процес відірвання України від силою накиненої їй “федерації” ще не завершений, уже сьогодні питають нас, як ми бачимо ставлення визволеної України до її сусідів. Питають про це не лише наші сусіди, але і наші приятелі та навіть псевдоприятелі у світі, які не є прихильниками розкладу і розчленування советської імперії.

І наша відповідь мусить бути ясна і переконлива. Ми хочемо добросусідських відносин з усіма народами, які визнають факт державної суверенності України і прагнутимуть з нею добросусідських відносин.

Якщо мова про Росію, без огляду на те, якою вона буде в майбутньому, – вихідною точкою нормалізації відносин і закінчення фактично стану війни, треба прийняти угоди в Брест-Литовському з 1918 р.

Обосторонньо слід забезпечити свободний поворот росіян з України в Росію і українців з російських земель в Україну, очевидно на добровільній базі.

З Польщею наші відносини можна налагодити, незважаючи на складні події недавнього минулого, якщо гасло “без вільної України не буде вільної Польщі” знайшло ширше зрозуміння в польського народу.

Для нас Ризька угода Польщі і ССРСР не лише раз і на все уневажила Варшавський договір України і Польщі, але категоричне відмовлення від неї Польщею є передумовою для нормалізації відносин. Декларації польських і українських політичних формацій в останніх роках, що питання кордонів під сучасну пору не може бути перепорою до співпраці і що поляки не мають претензій за Львів і західні землі України».

Єдності всіх українців у світі та співпраці з новоствореними патріотичними, демократичними структурами присвячене й Різдвяне послання до них, підписане президентом УНРеспубліки в екзилі М. Плав'юком, головою УНРади М. Воскобійником та головою уряду І. Самійленком у переддень 1991 р. У ньому наголошується, що Державний Центр УНР в екзилі «всеціло підтримує усіх, хто веде рішучий змаг за повну незалежність і соборність України».

А перед цим керманічі УНР говорять, що, на жаль, «сьогоднішню незадрісну ситуацію у своїх руках утримують ті, хто супротивиться повній незалежності України. Це є наслідком довготривалої царської, а тоді комуністичної неволі, влади терору та докорінного застосування русифікації і росіянізації». Тим не менше при цій святковій нагоді Різдва Христового вони висловлюють своє глибоке визнання тим активним національно-свідомим чинникам, що дали почин і zorganizували на 22 січня національний ланцюг єднання між Заходом і Сходом України, а також приблизно трьом мільйонам українського і неукраїнського населення нашої Батьківщини, що взяли участь у цьому символічному єднанні. Не меншої подяки заслуговують також і організатори, і тисячі учасників з усієї України у відзначенні 500-ліття Козацької слави на землях славетного Запоріжжя на спогад дії козащини і державного минулого в XVI–XVII ст.

У цей святковий час, говориться у зверненні лідерів, їхні думки линуць до нашої дорогої молоді, до студентства, що проявило в нещодавно в осінні холодні дні в Києві свою духовну насагу і героїчну настанову готовності самопожертви. Керівники держави не тільки вітали свідоmu молодь України, а й побажали їй усе нових і нових успіхів! Вони ж – майбутнє України, її інтелект і її гаряче серце.

Державний Центр УНР підтримав домагання матерів України не висилати їхніх синів на військову службу в чужі країни, а залишати їх у межах України. Державний Центр також висловив найбільшу подяку і визнання товариству «Меморіал», що з великим трудом і наполегливістю повідкривало трагічні втрати нашої нації, масові поховання невинно закатованих наших братів і сестер у час сталінського терору, а також тим, хто відкрив народні очі на трагічну смерть мільйо-

нів під запланованого Сталіним і його опричників великого голоду 1932–1933 рр., і закликав схилити голови перед їх незнаними могилами.

Особлива увага і признання, говориться в документі, також належить тим, хто завзято бореться проти екологічного знищення земель України, зокрема, після трагічного катаклізму Чорнобиля. Тобто, товариству «Зелений світ» і всьому екологічному рухові.

Висловлені признання та вдячність усім громадським, культурним і науковим товариствам та об'єднанням, включно з Товариством Української мови ім. Т. Шевченка та нововідродженим Науковим товариством ім. Т.Г. Шевченка (НТШ) за всі творчі зусилля відродити досліди в царині українознавства на всіх рівнях у різних аспектах.

М. Плав'юк, М. Воскобійник та І. Самійленко слали вітання з Різдвом Христовим усьому українському народові, здоровили всі демократичні сили, національно-свідомі громадські організації та їх пресові органи. Особливі вітання від них линули на адреси нововідроджених українських церков – УАПЦеркви, Української Греко-Католицької Церкви та Євангеліцьких громад. Вітали також ієрархію і провід усіх віровизнань в Україні і в діаспорі й побажали їм повного успіху в дружньому співжитті. Найкращих успіхів побажали також усім українським громадським і політичним організаціям й товариствам діаспори. Схопили своїми турботами та сподіваннями все населення України, часто різнонаціональне, від Сходу до Заходу, від Півночі до Півдня, а також всю українську діаспору.

«У цей великий Празник Різдва Христового, – говорять лідери, – що означає народження Правди для світу і для України, бажасмо нашому народові-борцеві усіх благ Господніх і молимо Новонароджене Дитя – Ісуса Христа поблагословити новий 1991 р. дійсними здобутками на шляху до повної Незалежності й Соборності України – до її Свободи! Слава Україні!»³⁸

В іншому Різдвяному вітанні всі три керівники від імені ДЦ УНР – носія актів державного будівництва 1917–1920 рр., переємник і речник ідей Української Народної Республіки – через газету «Свобода» слали всім українцям на рідних землях і в розсіянні наш стародавній святочний привіт «ХРИСТОС РОДИВСЯ» та найкращі побажання великих і щасливих змін у новому році. Вони сердечно вітали всю українську спільноту, зокрема Гієрархів українських Церков в діаспорі і в Україні, керівників і членство Народного Руху України, які змагаються за державну суверенність українського народу, організації, що ставлять за ціль відновлення Української Народної Республіки, борців за волю України, які перебувають у в'язницях, психушках і далеких засланнях.

М. Плав'юк, М. Воскобійник та І. Самійленко вітали Світовий Конгрес Вільних Українців, проводи українських політичних, громадських, професійних і господарських організацій, керівників нау-

³⁸ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1204. Арк. 56–58.

кових установ та їх членство в діаспорі, жіночих і молодечих організацій.

Вітання завершувалося традиційними у ті дні словами: «Христос Рождается! – Славимо Його!»³⁹

З Новим Роком сердечно вітаємо!»

У Великодньому привіті Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі за підписами президента УНР М. Плав'юка, голови УНРади М. Воскобійника і голови уряду І. Самійленка пересилав найщиріші вітання зі святом Воскресіння Христового всьому Українському народові, який після довгих десятиліть неволі й терпінь, святкуватиме свій перший Великдень на волі!⁴⁰

Далі у вітанні говориться, що «довгими роками Державний Центр УНР у змінних обставинах, повних перешкод, змагався за здійснення цієї історичної хвилини, коли зможе привітати Україну з воскресінням її державної незалежності, коли Україна відродить демократичні традиції славних Актів 22 січня 1918 і 1919 рр., Державний Центр УНР чекав нетерпеливо на цей момент, коли зможе завершити свою дію в екзилі й передати свої легітимні повноваження Владі незалежної України. Тож тепер вітає обраного народом України Президента Леоніда Кравчука та усіх тих, які співдіють з ним, щоб утвердити незалежну українську державу.

«Бажаємо, щоб діяли всі демократичні сили України у згоді і єдності, без взаємопоборювання, із любов'ю в серцях своїх.

Вітаємо найщиріше ієрархії Українських Церков – Української Автокефальної Православної Церкви й Української Греко-Католицької Церкви в Україні і в діаспорі та Об'єднання Українських Євангеліцьких і Баптистських громад.

Вітаємо українських ветеранів всіх воєнних формацій, що боролися за відродження української держави.

Вітаємо всю зорганізовану українську громадськість, репрезентовану Світовим Конгресом Вільних Українців. Особливе вітання передаємо молодечим організаціям в Україні і в діаспорі, а також Світовій Федерації Українських Жіночих Організацій й жіночим організаціям в Україні.

Нехай же Воскреслий Спаситель обдарує ласкою своєю Господньою увесь народ України і українців у розсіянні сущих!

Христос Воскрес!»

Вище йшлося про М. Плав'юка як президента УНР в екзилі. Доповню, що в суботу, 20 січня 1990 р. перед початком засідання уряду УНР у вигнанні відбулося урочисте запряжнення нового президента УНР в екзилі М. Плав'юка. За публікацією в газеті «Мета» (№ 4/290 за квітень 1990 р.), він перебрав на себе ці обов'язки згідно зі статтею 21 Тимчасового Закону ДЦ УНР після смерті М.А. Лівницького. М. Плав'юк тоді поклав руку на Св. Євангелію, склав при-

³⁹ Традиційними для Західного світу, бо в Україні, як і в усьому Союзі, ще широко й густо бував дурман войовничого атеїзму.

⁴⁰ Свобода. 1992. № 79. 25 квітня.

сягу згідно з вимогами статті 22 Тимчасового Закону ДЦ УНР, урочистий акт якої прийняв голова УНРади Михайло Воскобійник.

Перед актом присяги проф. М. Воскобійник подав коротку біографію і політичну сільветку М. Плав'юка. У цьому урочистому акті присяги брали участь голова уряду УНР в екзилі І. Самійленко, секретар президії УНРади д-р З. Городиський, голова найвищої Контрольної ради П. Крамаренко, члени уряду УНР М. Липовецький, В. Жила. М. Герець, Ю. Іхтіярів, К. Луценко та гості. Також була присутня дружина покійного президента світлої пам'яті Миколи Лівичького шановна пані Гельга Лівичька. Складено й підписано документ акту присяги, після чого президент М. Плав'юк виголосив своє програмове слово. Присутні висловили своє задоволення, прослухавши програмове слово президента М. Плав'юка, а голова уряду УНР І. Самійленко запевнив президента у своїй і уряду УНР підтримці на його відповідальнім становищі в системі ДЦ УНР.

У виголошеному слові пан президент звернувся до голови УНРади, голови і членів уряду, шановної пані Лівичької. Він наголосив, що у вступному слові д-р М. Воскобійник нав'язав до такої важливої проблеми, як питання соборности у вияві нашої дії. Немає найменшого сумніву, що ми є свідками не лише належної оцінки ваги і значення принципу соборности в Україні, але також, що це поняття набирає нові виміри по відношенню до нас, українців поза кордонами Батьківщини. Бо в Україні, ще до наших днів, у висліді різних обставин, треба пригадувати, що сталось 22 січня 1919 р. і як дійшло до того, що «соборність в неволі» переминається на наших очах в могутні вияви скоординованої політичної дії по всіх закутках України.

Але для нас, зокрема, наголошує промовець, для нього особисто, це питання виглядає дещо в іншому аспекті. Повторюся, але знову наголошу на словах президента про те, що факт його народження в с. Русові на Покутті, яке він пам'ятає лише в споминах про юні роки, не має такого значення, як той факт, що йому довелося покинути Україну, не доживши в ній навіть 20-го року життя. Отже, його ставлення до України – це ставлення українця, який виростав і скристалізував своє політичне кредо вже поза кордонами України. України, з якою його пов'язує свідомість його походження і гордість за свій поневолений, але незборений народ!

Відгукнулася на засідання уряду й газета «Свобода». Для аналізу і допитливого читача подам і цю публікацію від імені Українського Інформаційного Бюро УНР. Кореспонденція розпочинається звісткою про те, що в суботу, 20 січня, в 40 день смерті св. п. М. Лівичького, президента УНРеспубліки в екзилі, Блаженніший митрополит Мстислав відслужив панахиду в українській православній церкві св. Андрія Первозваного в С. Бавнд Бруку, Н. Дж.

Після панахиди й тризни та після урочистого заприсяжнення М. Плав'юка на пост президента УНРеспубліки в екзилі, яке відбулося в приміщенні Центру Української культури, були одразу ж започатковані дводенні наради уряду УНРеспубліки в присутності президента та проводу президії УНРади.

Відкриваючи наради, голова уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленко покликав присутніх вшанувати пам'ять покійного президента УНР М. Лівіцького вставанням з місць та однохвилинною мовчанкою. Відтак було прийнято порядок нарад та відчитано протокол з попереднього засідання уряду, який прийнято одноголосно без змін.

Потім слідували звіти у праці окремих ресортів. Звітували інж. М. Герець, керівник ресорту крайових справ, інж. Ю. Іхтіярів, керівник ресорту внутрішніх справ, К. Луценко, керівник ресорту фінансів і проф. В. Жила, керівник ресорту культури й науки. Пізно ввечером цього самого дня проходили дискусії над звітами. Стверджено, що вищезгадані ресорти проробили поважну й відповідальну працю. Одночасно ухвалено ряд пропозицій у дальшій праці окремих ресортів, зокрема ресортів крайових та фінансових справ.

У неділю, 21 січня, президент, члени уряду й УНРади взяли участь у святій Літургії та молитвах під час відправи урочистого Молебня в наміренні українського народу з нагоди 72-х роковин проголошення незалежності Української Народної Республіки. Молебню відправляв Блаженніший Владика Мстислав, який виголосив глибоко зворушливу промову, присвячену великому святові української державности.

Після обіду продовжувалися засідання уряду. Заслухано план праці ресорту культури й науки, продискутовано його й схвалено. Обговорено також бюджет ДЦ УНР, консолідаційні справи та ряд адміністративних справ зокрема.

Створено Комісію в складі Павла Лимаренка, Петра Крамаренка та д-ра З. Городиського для упорядкування опублікованої спадщини президента М. Лівіцького.

Створено Комісію в складі К. Луценка, Ю. Храневича та А. Семєнюка для збірки фондів для побудови пам'ятника св. п. М. Лівіцькому. До цієї комісії ухвалено запросити представників від Об'єднання Прихильників ДЦ УНР в Англії, Канаді, Австралії, Бразилії й Аргентині.

Створено також комісію в складі П. Лимаренка, П. Крамаренка та Юрія Мацика для перевірки й приведення до належного порядку архіву, що знаходиться в домі УНР. Для цього комісія може запросити відповідних осіб для цієї праці.

Прийнято план голови уряду для створення Академічної Дорадчої Ради при урядові УНР, до якої запропоновано запросити експертів різних ділянок науки, зокрема д-ра Л. Винара на становище координатора цієї ради.

Прийнято до відома повідомлення голови уряду, що на прохання теперішнього керівника ресорту зовнішніх справ проф. М. Папа його звільнено від обов'язків керівника цього ресорту на час кількомісячного лікування. Від 1 лютого ц. р. тимчасово виконуючим обов'язки керівника ресорту зовнішніх справ перебирає д-р Ігор Каменецький, професор Центрального Мічиганського університету.

На закінчення цих нарад вирішено, що між засіданнями уряду при потребі будуть скликатися засідання езекутивної трійки. Усі наради,

дискусії й ухвали уряду проходили в атмосфері співпраці й повної координації зусиль.

До повідомлення УІБ додаю витяг з публікації газети «Свобода», яка відгукнулася на сороковини смерті М. Лівіцького. У ньому сказано, що на вище зазначеному засіданні уряду його голова І. Самійленко, який був і головою урядового комітету з організації похорону покійного президента, звітував перед присутніми членами уряду та іншими учасниками засідання. Зазначалося, що організація та проведення похорону відбулися на відповідному рівні. На пропозицію голови комітету ухвалене спеціальне признание та велику подяку Блаженнішому Владиці Мстиславу за його батьківську опіку і всебічну допомогу в проведенні похорону. Винесено також глибоку вдячність оо. А. Селепині, Б. Желеховському, як і всьому духовному персоналу, що взяв участь у церковних відправах. Окрему подяку винесли адміністрації консисторії за поміч комітетові, зокрема голові консисторії о. В. Дяківу, Іванові Лисикові та Н. Грибович.

Під час урядового засідання за пропозицією голови уряду склали також подяку членам урядового комітету. Зокрема, К. Луценкові, Ю. Іхтіяріву, З. Городиському, П. Лимаренкові, К. Гуцул, П. Крамаренкові та М. Липовецькому.

До складу комісії, що займатиметься будівництвом надгробка на могилі президента, крім вище названих осіб, вирішили запросити маєстра Петра Холодного.

Від імені уряду вирішили вислати ухвали подяки всім організаціям, установам і особам, які вислали письмові співчуття, як і тим, хто виголосив слово жалоби на тризні після похорону президента.

Надзвичайно важливо, що після смерті М. Лівіцького новообраний президент УНР в екзилі М. Плав'юк та його сподвижники продовжили політику консолідації української діаспори в усіх країнах світу та поглиблення й розширення зв'язків з Материзною. На порядок денний виносять тезу, що ставка ДЦ УНР мусить бути на поміркованість, а не на драстичні заклики ОУН(р). І Рух, і українці в Україні взагалі ідуть тепер по непевному тросу, говорилося на одному із засідань уряду І. Самійленка. На цьому тросу треба втриматися, щоб дійти до твердого ґрунту. А в цій ситуації українським силам треба бути особливо чутливими, щоб не спровокувати репресивних заходів чи ще чогось гіршого й не втратити шанс здобути незалежність. Заява президії УНРади у справі міжнародних зв'язків України з пропозицією співпраці між Народною Радою і УНРадою є необхідний крок наближення, а то й консолідації самостійницьких сил України по обох боках кордонів для успішного здійснення Декларації суверенности України.

За повідомленням Українського Інформаційного Бюро, у суботу, 21 липня в Домі УНР знову відбулися наради членів уряду УНР в екзилі. У їх роботі взяли участь президент УНР М. Плав'юк та голова Найвищої Контрольної Ради Петро Крамаренко. Відкриваючи наради, голова уряду УНР І. Самійленко привітав присутніх та запросив

усіх вшанувати пам'ять колишнього голови УНРади св. п. Якова Маковецького.

Ділову програму нарад започатковано словом голови уряду про найновіші події в Україні та вимоги кінцевої консолідації й координації визвольних сил всієї української спільноти як в Україні, так і в діаспорі.

Ця тема була в центрі уваги учасників наради. До слова в цій справі були покликані керівники крайового та внутрішнього ресортів М. Герець, Ю. Іхтіярів та д-р С. Ворох. Детальний аналіз новостворених політичних партій в Україні та проблем консолідації політичних сил подав у своєму виступі президент М. Плав'юк. Спеціальну увагу в дискусії приділено Декларації про Державний суверенітет України. Унаслідок дискусії прийнято таку ухвалу: у справі сучасних подій в Україні та Декларації про Державний суверенітет України вирішено оголосити в українській пресі становище ДЦ УНР і то якнайскорше; у справі консолідації прийняти до відома переговори президента М. Плав'юка з проводом ОУН(р) в Лондоні; ухвалено: зачекати на відповідь цього проводу на лист президента УНР, датованого вже після лондонської зустрічі 1 липня; одночасно продовжувати Консолідаційній комісії ДЦ УНР дальші контакти з тими політичними середовищами, які є поза УНРадою сьогодні.

Голова уряду подав інформації про відбуття перших сходів Академічної Ради, яка відбулася в днях 14–15 липня в Бавнд Бруку. Уряд УНР з глибоким задоволенням та почуттям вдячності вітає групу українських науковців, які виявили бажання свої знання, талант та енергію присвятити справі української історії. Серед них – Любомир Винар, професор Кент стейт ун-ту, голова Українського Історичного товариства, видавець «Українського історика».

Уряд висловив надію, що ради Ради будуть збільшуватися для допомоги ДЦ УНР в опрацюванні проєктів зовнішньої та визвольної політики України.

На засіданні уряду висловлено надію, щоби Академічна Рада вже тепер приступила для виготовлення таких праць як основи конституції УНР українською та англійською мовами; дипломатична діяльність уряду УНР в екзилі в 1920–90 рр.; біографія С. Петлюри – популярна брошура для України; меморандум до ООН та урядів західних країн про демографічну політику імперіальної Москви в Україні, зокрема про заселення росіянами південних степів України; підготовка та проведення наукової конференції, присвяченої 70-й річниці УНР в екзилі; програма конференції має бути опрацьована у світлі сучасних визвольних процесів в Україні; вжити всіх необхідних заходів, щоби прискорити публікацію праці «Державні Акти та Універсали України».

Наступним питанням було відзначення 70-ї річниці виходу Уряду й Армії УНР в екзилі. На пропозицію голови уряду ухвалили створити комітет для відзначення цієї історичної дати, видати від імені ДЦ УНР спеціальну відозву до українського народу в Україні та в діаспорі. Окрім наукової конференції, призначеної цій ювілейній річниці,

організувати в більших українських громадах публічні доповіді. Відзначення цього ювілею має бути проведене під гаслом «Відновлення самостійної, ні від кого незалежної, вільної, суверенної і соборної української держави – Української Народної Республіки».

Нарада обговорила також справу підготовки річного пленарного засідання уряду, яке має відбутися 6–8 жовтня. Про місце і час повідомлять окремо. Усім керівникам ресортів уряду необхідно вислати до канцелярії уряду УНР письмові річні звіти не пізніше 20 серпня.

Нарада з приємністю прийняла повідомлення про створення нового Представництва уряду УНР у Венесуелі, головою якого іменовано молодого інж. Наталію Коберник. Нарада прийняла до відома резинацію проф. І. Кременецького, який обіймав посаду керівника ресорту зовнішніх справ на час лікування проф. М. Папа. Уряд висловив велике признання і подяку проф. І. Каменецькому за його цінну працю у виготовленні різних меморандумів та висловив надію на його дальшу працю в системі Академічної Ради.

Нарада заслухала також звіт керівника ресорту фінансів К. Луценка. Відмічено різкий упадок пожертв для потреб ДЦ УНР. Прийнято в цій справі ряд ухвал, які стосуються передусім об'єднань Прихильників ДЦ УНР та політичних фракцій УНРади.

Закінчення праці Конгресової Комісії голоду 1932–1933 р. було предметом серйозної уваги наради. Вирішено простудіювати кінцеве заключення цієї комісії та розглянути це питання на спеціально скликаній урядом нараді.

У заключній частині нарад вирішили запросити на голову комісії будови пам'ятника св. п. президентові М.А. Лівичькому члена уряду В. Саленка.

На цьому засіданні нарад уряду завершилося. Голова уряду проф. І. Самійленко подякував президентові УНР та всім учасникам нарад за високопродуктивну, гармонійну і дружню співпрацю.

У цьому та інших повідомленнях про роботу уряду я вже кілька разів згадував про Академічну Раду при уряді УНР. Згадуватиму її й надалі, адже до її створення та організації праці доклав немало зусиль І. Самійленко. Звичайно, я не заперечую внесок й інших патріотів-українців діаспори. Тому вважаю, що варто розповісти й про перше засідання Академічної Ради. Головним завданням членів Ради визначили служіння порадами в різних ділянках діяльності уряду УНР. Членами ради стали науковці – члени Наукового товариства ім. Шевченка, УВАН і УІТ та інших наукових установ, які час до часу відбували наради у важливих справах, пов'язаних з Україною та українською діаспорою. Членами-консультантами Академічної Ради стали Марко Антонович, Василь Верига, Олександр Домбровський, який секретарював на засіданнях, Ігор Каменецький, Василь Омельченко, Михайло Пап, Ярослав Білінський, Теодор Цюцюра. Головою-координатором став відомий вчений Любомир Винар. До речі, переважна більшість цих людей фігурує в моїй книзі як активісти діаспори та справжні патріоти України.

На перше засідання члени Академічної Ради зібралися 14–15 липня в уже нам відомому Бавнд Бруку. Нараду відкрив Л. Винар. Він з'ясував цілі ради, охарактеризував напрями її діяльності, коротко проаналізував сучасний стан української науки в Україні та діаспорі. Потім запросив до слова голову уряду проф. І. Самійленка. Він спочатку зачитав вітальне слово від президента УНР М. Плав'юка, адресоване учасникам зібрання, а потім з'ясував основні завдання ДЦ УНР й зокрема його уряду в екзилі під сучасну пору та підкреслив вагу співпраці і практичної допомоги українських учених в різномірній діяльності уряду.

Після відкриття нарад поодинокі учасники зреферували окремі питання, пов'язані з різними ділянками праці. Василя Омельченка цікавило створення наукової ради при СКВУ – головного координатора академічної діяльності в діаспорі – і обговорив окремі наукові проєкти, заініційовані Науковою Радою. Василь Верига говорив про СКВУ в міжнародних контактах (Західна Європа, Польща, Україна). Михайло Пап зупинився на конкретних можливостях у нав'язанні контактів і співпраці з американськими політичними колами, а Ігор Каменецький підкреслив вагу демократичних принципів діяльності УНР в екзилі й подав конкретні пропозиції щодо співпраці з міжнародними організаціями та іншими екзильними урядами. Марко Антонович реферував питання завдань українських науковців в діаспорі, а Олександр Домбровський обговорював справу наукових видань, зокрема видання збірної праці – нової академічної історії України. Любомир Винар подав думки відносно видання архівних матеріалів та наукового вивчення діяльності українських урядів у періоді Визвольних Змагань, а також подібно Ігорю Каменецькому наголосив потребу наукового вивчення діяльності уряду УНР в екзилі включно із виданням документальних матеріалів. Наразі, говорили вчені, «білою плямою» залишається діяльність УНР в 1939–1944 рр. у контексті формації Української Повстанської Армії відпоручником уряду УНР Тарасом Бульбою-Боровцем. Також вимагає джерельного дослідження включення старшин Армії УНР у боротьбу проти нацистських окупантів України.

Члени Ради також обговорили різні питання, пов'язані з боротьбою в Україні за її державну незалежність. Висловлено надію, що в сучасній Україні різні політичні й інші організації спільними силами і координацією дії причиняться до реалізації українських державницьких постулатів. Після доповідей відбулася дискусія, яка причинилася до кращої кристалізації завдань Академічної Ради. Я. Білінський, який опрацьовує питання, пов'язані з Конституцією УНР, виправдав свою неприсутність. Академічна Рада винесла цілий ряд рекомендацій. Їх вирішили опублікувати.

Закриваючи наради, Л. Винар та І. Самійленко висловили щире подяку учасникам за їх високопродуктивну і дружню співпрацю та повне зрозуміння відповідальної ролі українських науковців у допомозі українському народові в його боротьбі за відновлення втраченої волі і державної незалежності.

Академічна Рада багато зробила для відновлення справжньої історії України, розвитку багатьох напрямів науки, підтримки вчених у материковій Україні. Її діяльність сприяла й консолідації українців, політичних партій в Україні та в зарубіжжі, налагодженні контактів між різними групами. Звичайно, не стояли осторонь цих проблем й актуальних завдань інші діаспорні структури. До багатьох із них торували стежку активісти з України. Показовим у цьому плані був візит в США голови УНП, багатолітнього в'язня советських таборів Григорія Приходька. Він повідав діаспорянам, що нині в Україні доволі помітне місце посідають політичні партії та спілки, які не взяли участі ні в Демократичному блоці, ні в Русі. Вони відкидають усякий легітимізм державних й адміністративних структур УССР. У тому числі й Верховної Ради, вважаючи їх окупаційними, ворожими для українського народу.

Для побудови держави Українська Національна Партія вважає вартим використовувати ідею відновлення Української Народної Республіки. Таку думку в Україні підтримують Українська Народно-Демократична Партія, Українська Селянсько-Демократична Партія. Представники цих та інших політичних угруповань заснували Міжпартійну Асамблею, завданням якої є відновлення УНР шляхом збору підписів під заявами одержання громадянства УНР, творення відповідних комітетів, а згодом проведення Національного Конгресу, який би легітимно відновив існування української держави.

Далі він проінформував про ситуацію в Україні. З перших вуст представники преси та діаспорних кіл почули заклик про важливість об'єднання та консолідації. «Може бути багато партій, але діяти один уряд. Розкол в діаспорі відбивається на ситуації в Україні. І якщо ми намагаємося єднатися в Україні, то хочемо єднання й тут, бо хтось же щонайменше повинен вести дипломатичну підготовку до проголошення самостійності України. Ми боїмося, – говорив Григорій Приходько, – опинитися в ситуації Центральної Ради, коли в них не було ні грошей, ні зброї. У нас теж цього нема. Уряд треба готувати, а це означає, що нам потрібний єдиний державний центр, який має мандат і веде відповідну роботу».

Такі та й інші контакти з українцями сприяли уряду УНР аналізувати ситуацію, розробляти напрями діяльності, що відображалося в рішеннях засідань уряду та УНРади, резолюціях, постановках, деклараціях, меморандумах, відозвах та інших документах. Зверну увагу на пленарне засідання президії УНРади та уряду УНР в екзилі від 6–7 жовтня 1990 р. Хоча за день до цього в приміщеннях Дому Української Культури при соборі св. Андрія Первозваного відбулося засідання уряду ДЦ УНР в екзилі. Його відкрив І. Самійленко. На цьому засіданні разом з президентом УНР М. Плав'юком у подробицях обговорили працю уряду й склали проєкт бюджету та план праці на 1990–1991 рр.

На пленарному спільному засіданні Президії УНРади та уряду взяв участь президент М. Плав'юк, голова УНРади М. Воскобойник, секретар УНРади З. Городиський, члени президії та інші, так би мо-

вити, офіційні особи. Від уряду УНР, окрім його прем'єра І. Самійленка, у роботі брали участь його заступник М. Пап, члени уряду – керівник ресорту культури й науки В. Жила, керівник ресорту крайових справ М. Герець, керівник ресорту внутрішніх справ Ю. Іхтіярів, керівник ресорту преси й інформації Володимир Марко, керівник ресорту фінансів Костянтин Луценко, а також Степан Ворох і Всеволод Саленко.

Згідно з вимогами Тимчасового Закону, уряд склав звіт діяльності, а Президія УНРади постановою надає йому вотум довір'я або ж недовір'я. При відкритті засідання М. Воскобійник звернув увагу присутніх на потребу в Державному Центрі УНР і всій українській організованій громаді виступати одноголосно та спільними силами допомагати Україні завершити процес суверенізації – поновлення Української Народної Республіки як вільної соборної держави українського народу.

Президент УНР М. Плав'юк, якому надали слово, у глибоко продуманому виступі змалював сучасний стан боротьби українського народу за державну незалежність, подав характеристики політичних сил, що ведуть цю боротьбу, та вказав на сучасну роль і характер допомоги, яку може й повинен дати ДЦ УНР українському народові в Україні і тут, в розсіянні.

Згодом М. Воскобійник та Зенон Городиський звітували про працю Президії за час від десятої сесії УНРади. У звіті вони окремо наголосили на справі зв'язків з діячами України, які в сучасних умовах змагають до відновлення незалежності української держави.

Найважливішою точкою другої частини порядку денного стали звіти голови уряду, членів уряду та голів комісій. Вичерпний звіт з діяльності уряду УНР склав його голова І. Самійленко. Указуючи на чималі труднощі, як брак людей до праці в різних галузях, він ознайомив учасників також із чималими успіхами в ресортах закордонному (вислано кілька цінних політичних меморандумів), внутрішньо-українському та крайовому. Чимало уваги він присвятив організаційним і фінансовим справам. Він говорив про розбудову сітки Представництв ДЦ УНР у різних країнах поселення, про надання інформації і співпрацю з українською громадою та про належну репрезентацію ДЦ УНР перед урядами країн поселення. Представництва ДЦ УНР повинні не тільки інформувати громаду про працю ДЦ УНР, але також організувати для цього центру моральну та матеріальну підтримку. І. Самійленко вказав також на труднощі в завершенні повної консолідації на базі ДЦ УНР, шляхом притягнення до УНРади тих організацій, які ще досі стоять поза ДЦ УНР.

Голова уряду окрему увагу присвятив питанням поглиблення зв'язків з тими силами відродження в Україні, які змагають до національно-державної самостійності в дусі принципів Української Народної Республіки. Уряд організував ряд поїздок з доповідями в більші громади українських поселень. На закінчення свого звіту він закликав усі сектори УНРади – виборний, номінаційний і політичний – щоб вони на цьому важливому етапі праці уряду УНР дали йому як-

найбільшу підтримку з метою заповнити вакантні ресорти в уряді УНР, а також збільшити фінансові засоби для праці ДЦ УНР, бо тільки при таких умовах можна виконати завдання, покладені на уряд десятою сесією УНРади. Він звернув також пильну увагу на співпрацю зі СКВУ.

Після звіту голови уряду доповідали члени уряду та керівники ресортів. Відбулася дискусія, у ході якої ствердили необхідність реорганізації праці деяких ресортів України. У висліді цієї дискусії та об'єктивної оцінки успіхів і недоліків праці уряду УНР президія УНРади схвалила постанову про вотум довіри з подякою за виконану працю голові уряду і його членам. З метою програмово унаправити роботу уряду, схвалили внутрішні та зовнішні резолюції. У них зробили підсумки положення в діаспорі та в Україні й накреслили невідкладні плани праці уряду на наступні роки.

У розділі про фінансування роботи ДЦ УНР було акцентовано на його бідному бюджеті, адже доводилося організовувати роботу на членські внески та благодійні пожертвування земляків. Ще й викорювати частину для допомоги Україні. Говорив, що фінансові справи завжди були в центрі уваги голови уряду та керманців ресортів. Ось і цього разу справи придбання фінансів та бюджет ДЦ УНР керівник бюджетної комісії С. Ворох назвав пекучими. Він пред'явив учасникам нарад мінімальний бюджет для забезпечення скромної діяльності й реалізації праці ДЦ УНР. Про справи бюджету також говорив голова Фінансової комісії УНРади Антін Семенюк, людина великого досвіду в призбируванні фондів для ДЦ УНР. З цього приводу висловили свої думки В. Саленко та А. Степанюк. У всіх звітодавців, промовців і дискутантів проявлялася велика журба, чи на базі цих мінімальних фондів зуміє ДЦ УНР виконати свої історичні завдання. У дусі цих завдань М. Пап, заступник голови уряду та голова Комісії планування розробив план праці уряду на 1990–1991 рр. Цей план базований на міжнародних, внутрішньо-українських і крайових умовах, серед яких урядові УНР й доведеться діяти.

Перед закінченням цих нарад слово знову мав президент М. Плав'юк. Він підсумував свої враження і вказав на живу, часто навіть палку дискусію, але наскрізь корисний обмін думок та на плани праці, які при об'єднаних зусиллях і тісній співпраці уряду з Президією та її комісіями повинні б багато причинитися до відновлення повної державної незалежності – Української Народної Республіки. Тісна співпраця української діаспори, її політичного та громадського секторів, а саме ДЦ УНР і СКВУ, з визвольними силами сучасної України повинна наблизити день, коли ДЦ УНР зможе передати свої повноваження, дані йому актами 1917–1920 рр., вільно вибраним установчим зборам самостійної соборної держави українського народу й ними покликаному урядові.

При закритті цього ділового річного засідання Президії УНРади та уряду УНР Михайло Воскобійник подякував президентові УНР, членам президії, голові і членам уряду та побажав усім найкращих успі-

хів у виконанні покладених на них надій та національно-державних обов'язків.

З особливим акцентом теж наголошує на тому, що демократичні сили в Україні ведуть відкриту боротьбу за суверенну й незалежну Українську державу і пов'язує її до державних традицій УНР 1917–1920 рр. і Резолюція річного засідання президії УНРади 6–7 жовтня 1990 р. Відзначено також зріст національно-державної свідомости на всіх землях соборної України. Відзначені й успіхи Народної Ради, яка на форумі Верховної Ради добилася схвалення чотирьох визначних документів: декларації про державний суверенітет України, постанову про проходження військової повинности на території України, принципи економічної самостійности України, мораторій на будівництво нових атомних електростанцій та на розширення вже діючих.

Президія УНРади засудила посилені намагання московського центру накинути Україні новий союзний договір, що діаметрально суперечить намаганням демократичних сил повернути Україні державну незалежність і суверенність. Президія УНРади вітала ініціативу демократичних сил в Україні створити спільний фронт з демократичними силами республік союзу проти московського імперського центру. Президія УНРади відкинула проекти державних новотворень Солженіцина й Горбачова, що є черговими формами вияву російського імперіалізму.

Учасники нарад записали також до резолюції своє ствердження, що тільки суверенна і незалежна Україна забезпечить лад, спокій та мирні стосунки з усіма суверенними державами Центральної і Східної Європи. УНРада також звернулася до урядів європейських країн, ЗСА і Канади, які ще й тепер визнають концепцію ролі Росії як єдиного чинника у Східній Європі, включаючи Україну та інші народи, зокрема Білорусію як рівноправних учасників майбутніх конференцій з метою вирішити систему взаємовідношень усіх європейських держав.

Президія УНРади ствердила, що уряд УНР за звітний час діяв згідно з декларацією і резолюціями десятої сесії УНРади, добившись чималих успіхів у праці ресортів крайових справ та культури й науки. Нова політична ситуація вимагає розбудови діяльності ресорту зовнішніх справ і посилення організації необхідних фінансових засобів для проведення в життя схваленого плану діяльності на 1991 р.

Президія після заслуховування слова президента УНР і звіту Консолідаційної комісії також ствердила факт необхідности продовження 70-річної діяльності ДЦ УНР як єдиного речника українських державних традицій 1917–1920 рр. і закликала всі самостійницькі сили в Україні та розсіянні об'єднатися в єдиний фронт боротьби на базі цих традицій за відбудову незалежної демократичної держави українського народу.

Заклик до наближення співпраці, говорили урядовці на тій сесії та й на інших зібраннях, відповідає духові ухвали Десятої сесії УНРади, що як тільки Україна стане справді незалежною державою, то ДЦ УНР передасть свої історично вмотивовані повноважності всенародному

парламенту і його урядові в Києві. Весь цей підготовчий процес треба починати суверенними кроками зближення і співпраці між відповідними суверенними установами діаспори та України. А самостійницькі кола в Україні потребують моральної підтримки і всякої іншої від діаспорян. І ДЦ УНР треба йти по лінії такої підтримки, наголошували на засіданні уряду. Але всім треба дбати й про консолідацію самих діаспорян – людей, вирваних з коренем з материнської землі. Саме з цією метою ДЦ УНР активно працював над створенням осередків Об'єднання Прихильників ДЦ УНР.

Наприкінці листопада 1989 р. Громадський Комітет Прихильників ДЦ УНР в Пармі, Огайо, очолений д-ром М. Папом, влаштував зустріч українського громадянства з головою уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленком. Зустріч походила в залі парафії Покрова Пресвятої Богородиці. Під час зустрічі Іван Матвійович виголосив промову про національні процеси в Україні і завдання ДЦ УНР в екзилі. Він спершу коротко з'ясував легально-правні основи Державного Центру, його внутрішню структуру, значення та роль в боротьбі за відновлення народоправної самостійної української держави. Під час аналізу сьогоденних визвольних процесів в Україні підкреслив про глибинні духовні коріння цих процесів. По суті, вони є однозвучними з ідеями УНРеспубліки, яка боронила Україну від московсько-більшевицького агресора, що приніс в Україну жакливе знищення людських, духовних і матеріальних цінностей нації.

Проф. І. Самійленко зупинився також на прогнозах і проектах, які ширилися в той час у західній пресі, про побудову майбутньої нової Європи, а там і місце України в ній. На закінчення голова уряду закликав українську громаду до єдності та жертвенності в цей унікальний час для української діаспори, а зокрема для поневоленого українського народу в Україні.

У відповідь на цей заклик проголосували за організаційний комітет, головою якого обрали Михайла Майструка, секретарем – Василя Стефанюка, а касиром – Віктора Бабенка.

Під час перебування в Пармі голова уряду зустрівся з науковцями. Разом дійшли до висновку про необхідність створення при уряді УНР Академічної Наукової Дорадчої Ради, про яку йшла мова вище. Уже тоді дійшли згоди, що до її складу мали увійти відомі вчені різних галузей науки для опрацювання планів і наукових проектів для ефективної праці урядового ресорту зовнішніх справ. Тут же створили й комісію для організації такої Дорадчої Ради. До її складу обрали професорів М. Папа, Л. Винара та І. Самійленка. Така Академічна Рада невдовзі запрацювала й багато зробила корисних справ для розвитку науки серед українства.

Великою і значимою подією консолідації та співпраці українства стала 17 березня 1990 р. зустріч на вершинах представників Державного Центру УНР в екзилі президента УНР М. Плав'юка, голови уряду проф. І. Самійленка, члена уряду М. Липовецького з представниками Президії Секретаріату СКВУ президентом Юрієм Шимком, генеральним секретарем Василем Веригою та членом Президії д-ром

Миколою Кушпетюю. Вона проходила в Торонто. Ні в кого з учасників цієї зустрічі не викликала заперечення думка, що їх спілкування проходило в дружній атмосфері. Більше того: таку зустріч уже після її завершення оцінили як добрий крок до здійснення гасла року – «1990 р. – рік української єдності».

Саме єдність і була в центрі розмови. Адже розвиток подій в Україні та українських громадах в еміграції виніс для обговорення на порядок денний багато злободенних питань. Серед найголовніших було устійнення узгодженої постави обох установ на зовнішньому відтинковій діяльності в справах державного статусу України (УНР, УРСР, «Україна» в світових і міжнародних установах); ставлення до колишніх «сателітних» країн, зокрема Польщі, Мадяричини, Румунії; ставлення до народів, що змагаються за вихід із «советської федерації»; ставлення до російського народу.

Другим пунктом програми зустрічі умовно можна назвати проблему узгодження спільної позиції до концепції «Україна – частина Європи» у противагу «Україна – частина зреформованої російської федерації чи конфедерації». Третім пунктом програми було узгодження позиції до конференції в Копенгагені, яка мала відбутися в червні того ж року, евентуальної конференції в Москві та другої Гельсінської конференції 35-ти держав. За цим для обговорення і вироблення спільної позиції мали приступити до проблеми узгодження спільної постави до «опозиційних» партій в Україні, фракції новообраних депутатів до Верховної Ради УРСР, включно з акціями матеріальної допомоги різним формаціям в Україні.

Складно сказати, на який результат сподівалися учасники зустрічі, які інколи мали різні погляди на окремі з цих проблем. Хоч переконаний, що в душі кожен мав надію на злагоджену співпрацю. Так і трапилось. Спільно виробили рішення, аби поробити всі заходи, щоб у всіх справах, які стосуються України, діяти об'єднано – ДЦ УНР на політичному відтинку, а СКВУ на суспільно-громадському, щоб себе взаємно доповняти й не суперечити різними заявами чи й самою діяльністю.

Зійшлися в думках, аби спільно робити все для консолідації всіх українських громадських сил у США (УККА і УАК Ради), в Європі тощо, а СКВУ робитиме також заходи, щоб довести до консолідації українських політичних середовищ.

До спільної згоди дійшли також, що Ризький договір 1921 р. не може бути предметом дискусії з поляками й українці не можуть і не будуть говорити з тими колами, які вимагають привернення кордонів з-перед вересня 1939 р. З польського боку деякі кола запевняють, що переважна більшість польської молоді генерації не має претензій до західноукраїнських земель.

Державний Центр УНР і Президія Секретаріату СКВУ в один голос заявили на весь світ, що вони не вважають сучасний уряд УРСР дійсним представником українського народу. Як і на окремих своїх засіданнях і нарадах, вони повторили, що він є ставлеником Москви для збереження колоніального статусу України, і тому підтримують

змагання Народного Руху України за перебудову до її самостійности й незалежности.

У парі з цим ДЦ УНР і СКВУ морально підтримують слушні вимоги Балтійських країн, Грузії та інших советських республік до незалежного суверенного життя. А до російського народу звертаються із закликом визволитися від колоніально-імперіалістичних зазіхань на суміжні країни й налагодити з ними співдружні політичні та економічні відносини.

По-друге, Україна завжди була духовно пов'язана з Європою й тому тяготіла до європейських союзів, і сьогодні, якщо б вона досягнула незалежність, повинна змагати до цього, щоб приєднатися до європейської спільноти народів. У третьому пункті учасники зустрічі записали про те, щоб на конференції в Копенгагені в червні Україна була заступлена як рівноправний член. Українці діаспори повинні робити заходи, щоб їхні репрезентації були включені в державні делегації інших країн. Це саме, вирішили вони, стосується й конференції в Москві в 1991 р. і Другої Гельсінської конференції. У Копенгагені СКВУ має організувати інформаційне бюро. І тут знову однозгідно ствердили, що теперішні намагання – нести поміч Україні – зокрема жертвам Чорнобильської катастрофи – поставлено не на властивій zasadі, бо не визначено пріоритетів, як і кому допомагати. Тому й вирішили взяти до уваги, що головним спричинником того нещастя був московський уряд, і він повинен нести основний тягар тієї допомоги. І цього слід вимагати перед цілим світом.

Різні допомогові комітети взяли під увагу тільки харитативний аспект справи, відсунувши на дальший план політичні питання. Ось тому, говорили на зустрічі, нам треба звернути більше уваги на політичне виховання нашого народу. Питання ж політичних партій в Україні поки що не існує й маємо до діла з Народним Рухом України за перебудову. На зустрічі вітали заяву голови РУХу Івана Драча про конечність виходу України із советської федерації. Але перетворення Народного Руху за перебудову в політичну партію може скомплікувати взагалі політичну перебудову України, бо тоді не стане об'єднувального фактора, яким є сьогодні Народний РУХ за перебудову.

ДЦ і СКВУ вітали демократичні сили в Україні з успіхом у виборах до Верховної Ради і побажали успіху всім новообраним депутатам демократичного напрямку. Вітання адресували й заяві Народного РУХу у справі антисемітизму, якого жодне українське середовище ані в діаспорі, ані в Україні не пропагує. Схвалення одержала позиція, щоб СКВУ й далі повинен робити заходи, аби дістати статус неурядового представництва в ООН.

Насамкінець, представники Державного Центру виявили задоволення із створення ради Представників центрально-східноєвропейських народів, що її очолив президент СКВУ Юрій Шимко. Задоволення це від того, що в Східній Європі теж тривають великі перемиїни, і вони вимагають тісної співпраці представників цих народів у діаспорі.

Як бачимо, ДЦ УНР і СКВУ мали спільний погляд на причини чорнобильської катастрофи, в якій головним винуватцем був московський уряд, який і повинен нести основний тягар допомоги у подоланні наслідків трагедії. Про це уряд УНР в екзилі говорив неодноразово. З особливим наголосом прозвучав його голос і в меморандумі до третьої річниці катастрофи. Нав'язуючи до своїх попередніх меморандумів у справі Чорнобиля до Світової організації здоров'я у Женеві, уряд УНР звернувся з новим з'ясуванням здорової ситуації в околицях Чорнобиля й українсько-білоруського пограниччя, де «ступінь урядових акцій у цій справі сягає 20–25 процентів того, що треба зробити».

На основі свідчень місцевих жителів, а також пресових повідомлень «процент пістрякових захворювань місцевого населення подвоївся в останньому часі». Наслідки радіації відбиваються на здоров'ї багатьох людей і взагалі на здоровому стані населення «поза 30-кілометровою зоною безпеки». Беручи до уваги програму СОЗ, у Женеві під гаслом «здоровні умовини й стан світового здоров'я в 2000 р.», уряд УНР вимагає від цієї міжнародної організації ефективних інтервенцій перед центральним правлінням СРСР в Москві, що «несе повну відповідальність перед світом за те, що сталося в Чорнобилі і за наслідки катастрофи з 1986 р.».

Додам, що до меморандуму УНР подано ряд автентичних документів, пресових вирізків, фахових стверджень, що свідчать про невідраджений стан здоров'я на zagrożених теренах радіації.

Меморандум уряду УНР був висланий до Женеві 26 квітня 1989 р. й слідує за попереднім його зверненням до Міжнародної атомної агенції у Відні з 2 лютого того ж року, в якому також були подані фахові опінії про перенасичення України атомними станціями й про те, що країна забезпечена електроенергією до 2005 р. й не потребує нових станцій.

Одним із характерних прикладів процесу консолідації українських сил на зарубіжних теренах стала зустріч М. Плав'юка з українською громадою міста Рочестер на початку червня 1990 р. Відбулася вона з ініціативи Товариства прихильників УНР, а саму зустріч організував і провів громадський український комітет на чолі з Романом Куцілем. А на залізничному вокзалі президента зустрічали не тільки члени цього товариства, а й багатьох інших представників рочестерських українських організацій.

Основна частина доповіді президента присвячувалася темі проблем української діаспори у світлі актуальних подій в Україні та нинішнього стану ДЦ в екзилі. Був зроблений наголос, що «нинішній світ сьогодні є свідком розкладу російської імперії – СРСР. Це не соціальна криза, а національні проблеми є справжнісінькою Ахіллесовою п'ятою імперії зла». Президент також торкнувся нинішніх подій в Україні, згадав про Чорнобильську трагедію, підкреслив суттєву допомогу рідному краю українцями діаспори. Наголосив, що ДЦ УНР пильно стежить за подіями в Україні та в міру можливості інформує важливі політичні центри про українські проблеми.

На десятій сесії УНРади до об'єднання прийшли майже всі українські політичні партії та організації діаспори. Усе більше притягаючими, актуальними, реальними стали ідеї УНР в Україні, про що засвідчив і приїзд до Штатів голови УНП Григорія Приходька та інших керівників партій, об'єднань, представників науки і культури. Усі вони говорили, що в українській пресі все частіше згадується Українська Народна Республіка, Українська Центральна Рада, її універсали, керманічі, здобутки і поразки. Але в Державному Центрі УНР в екзилі розуміли, що до того часу, доки Україна не стане вільною, незалежною та самостійною українською державою, його праця в еміграції має продовжуватися й далі.

Тому не припинялася увага до розвитку і активної діяльності Об'єднання Прихильників УНР, які мають допомагати ДЦ матеріально і морально у пропагуванні ідей УНР та відновленні незалежності України. Та й для керівництва ДЦ УНР не було великою таємницею, що й уряди США, інших великих і могутніх західних країн неоднозначно сприймають ідею, щоб Україна та й інші республіки Союзу РСР стали незалежними країнами. Тому на уряд УНР лягав великий тягар, аби переконати Захід в його інтересі становлення України та інших республік суверенними державами на сході Європи.

У свій час ДЦ УНР немало попрацював для створення в місцях великого скупчення українців осередків Об'єднання Прихильників, головну управу якого очолював член уряду А. Семенюк. Постійними і регулярними були зустрічі керівництва УНР з цими громадами. Вище йшлося про Рочестер. Відбулася така зустріч представників ДЦ у Чикаго. Там тимчасову управу очолював Зиновій Туркало. Осередок теж закликав усіх діаспорян-українців стати членами цього Об'єднання, аби не стояти осторонь тих подій, які розпочалися в Україні. На зустрічах люди говорили, що Україна в цей час вимагає від них, як представників політичної еміграції, більшої єдності, активності в їх стараннях стати самостійною й незалежною державою.

Із такою ж важливою метою Голова Представництва на Бразилію ДЦ УНР в екзилі Михайло Рубінець у квітні відвідав Буенос-Айрес. Схвально, що він знайшов можливість побувати в українській родині Анни Марії і Бориса Полотнянків. Їх донька Клавдія Еліса була єдиною представницею Південної Америки на фестивалі «Червона рута», що проходив того року в Чернівцях. Наступного дня голова Представництва побував на Міжнародній виставці книги, а там узяв участь у зустрічі з читачами голови Канадського інституту українських студій при університеті Альберти письменником Богданом Кравченком. Його теж спеціально запросили на цей масовий захід організаторами міжнародної виставки на її відкриття й доповіді. До слова, на виставці крім великого кіоску СРСР, де у великій кількості були представлені книги з України, особливо в науковому, літературному і музичному відділах. Діяв і окремий відділ «Литва – Україна».

Та все ж, на мій погляд, головною темою поїздки голови Представництва стала зустріч з посланцями української громади Аргентини та Бразилії. Вона відбулася в приватному помешканні голови

представництва в цій країні Олексія Римського. І голова, і секретар Представництва Максим Мировський говорили також про працю нещодавно створеного громадського об'єднання українців в Аргентині.

Усі ці зустрічі з українськими громадами стали яскравим підтвердженням слів президента на одному із засідань уряду, що його «обов'язком є турбота про те, щоб у майбутньому не появлялось жодних виявів назовні, які б могли інтерпретовані, що в діаспорі та в структурах уряду та інших структурних українських підрозділів в екзилі немає однієї політичної лінії. При цьому спільна лінія не означає, що уряд УНР, як такий чи його ресорти, Президія Української Національної Ради чи її комісії, Найвища контроля чи Державний Трибунал не мають права в своєму імені видавати публічних заяв. Ні! Вони, – говорив президент, – мають право в своєму імені такі публічні заяви робити так довго, як вони не суперечитимуть основним принципам ДЦ УНР. Не мають права поодинокі формації видавати публічних заяв від імені цілого ДЦ УНР. Це прерогатива або президента, або такі спільні заяви мають бути підписані ним, головою УНРАди та Уряду УНР». І в цій справі президент не бачить труднощів. Вони можуть виникнути, якщо фальшиво зрозуміти напрями нашої політики у зв'язку з нашою настановою орієнтуватися на вияви державницьких змагань в сучасній Україні.

Президент зосереджує увагу членів уряду на тому, що вони створили необхідність їхньої співпраці з українськими державниками, які під сучасну пору оформили себе в Народну Раду як організаційну формацію до комуністичної більшості у складі Верховної Ради УРСР: «У цій справі у нас є однозначність. Але хтось може злорадно нам закидати, що ми співпрацюємо з депутатами Верховної Ради УРСР, а ми ніколи не визнавали УРСР державою українського народу. І тут нам треба солідарно опрокинути такі інсинуації і діяти в згоді з засадою “еластичності в тактиці, але твердості в принципах”. Ми співпрацюємо з українськими патріотами, які змагаються до державної незалежності і суверенності України, і їхнє депутатство до Верховної Ради УРСР не має бути перепорою для нашої співпраці з ними у спільних нам справах».

Промовець наголосив, що саме це він з'ясував у своєму слові. «І тому, – говорить він, – я запитую голову УНРАди і голову уряду, чи згодні вони з моїм з'ясуванням цього питання. Бачу, що обидва вони підтверджують згідність з моїм з'ясуванням цього питання, і тому я апелюю до них і всіх нас спільно і одностайно займати становище в цій справі. Бо я бачу власне у налаштанні тісної співпраці з українцями на Батьківщині перспективу успішного завершення місії ДЦ УНР в екзилі, яку він сповняє вже 70 років»⁴¹.

І тут в залі засідань уряду несподівано почувся голос П. Крамаренка про виявлення довіри урядові, спонтанно підтриманий п. Степанюком. Д-р З. Городиський, який у той час виконував роль президента, прочитав офіційний внесок: Постанову президії Української

⁴¹ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1194. Арк. 80.

Національної Ради в справі виявлення довіри голові уряду УНР на річному засіданні 6–7 жовтня 1990 р.

Президія УНРади на своєму річному засіданні, скликаному згідно статей 11 і 13, 6–7 жовтня 1990 р. заслухала звіт голови уряду УНР вельмишановного пана І. Самійленка та членів уряду і взяла до уваги всі труднощі голови уряду в організації праці, підкреслила недоліки в праці уряду й звернулася до голови уряду вельмишановного І. Самійленка приступити до реорганізації праці уряду УНР, зокрема в цю пору великих надійних змін в Україні, і висловила йому довір'я та побажала найкращих успіхів на черговому етапі його праці⁴².

Безумовно, такий несподіваний розвиток подій на тому засіданні уряду був поштовхом до радикальних, але позитивних змін у роботі і голови, і очолюваного ним уряду. Пізніше ми ще зануримося в ті історичні події на теренах нашої держави та відчуємо їх бачення українськими патріотами в еміграції, про що говорив й голова уряду. А зараз продовжимо знайомитися з протоколом і лише побічно наголосимо, що голова уряду УНР І. Самійленко оглянув події в Україні, які виказують на те, що партійна кліка своєю політикою довела країну до руїни та що рухи спротиву шукають чи то в межах існуючих законів УРСР чи у деколонізації СРСР можливості побудови на її руїнах самостійних національних держав. Він указує на одну з таких груп в Україні, а саме – Товариство відродження УНР в Україні. Уряд УНР готовий допомагати таким рухам, які змагають до самостійності України.

«У своїй праці, – говорить І. Самійленко, – уряд УНР змагатиме до консолідації сил еміграції, сприятиме популяризації та розголосові подій в Україні, проводити зовнішню політику в напрямку, щоб західний світ зрозумів, що Самостійна Україна є в їхньому інтересі, працюватиме з молоддю, розкриватиме злодіяння Москви. У своїх діях уряд скрупульозно дотримуватиметься Тимчасового Закону УНР».

Далі голова уряду зачитав прислані думки віцепрезидента М. Плав'юка «за правильне розуміння основного завдання ДЦ УНР в екзилі під сучасну пору». Після огляду подій в СРСР і Україні віцепрезидент стверджує, що «серед українських патріотів стоїть питання ЯК і КОЛИ реалізувати справу самостійності, а не Чи змагатися за неї. ДЦ УНР в екзилі був символом і пропагатором актів 22 січня 1918 і 1919 рр., якими український народ створив незалежну і соборну Українську Народну Республіку, яка хоч була мілітарно переможена, але є підставою, що українська нація хоч поневолена, але державна, та що Україні належить місце в ООН, хоч теперішні представники УРСР не репрезентують українського народу. Теперішні події в Україні дають нові можливості для пожвавлення політичної дії ДЦ УНР, яку треба вести не тільки від еміграційної частини українського народу, але й від імені мешканців України, бо ДЦ УНР є речником всіх українців»⁴³.

⁴² ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1194. Арк. 80.

⁴³ Там само. Арк. 18.

Після короткої дискусії, в якій виступили пан Жила та інші урядовці, голова передав слово для керівника ресорту зовнішніх справ проф. Папу. Той ствердив, що праця його структури уряду стикнулася з затrudненнями, оскільки відсутня документація про дотеперішню діяльність ДЦ УНР у цьому напрямі. Він також зауважив, що еміґрація досі не зуміла підпорядкувати свої групові інтереси – інтересам загальнодержавним. Ресорт зовнішніх справ рекомендував зайнятися збором документації, створенням представництв ресорту зовнішніх справ у різних країнах для поширення інформації про Україну, організації конференцій державного планування, залучення фахівців для планування і дослідів та опублікувати наукові праці з української тематики іншими мовами в різних країнах. Під час дискусії про напрями діяльності уряду в цій царині виникла ідея скликання спеціальної конференції з політичною тематикою. Голова уряду також заявив, що СКВУ перебрала на себе обов'язки ДЦ УНР, а для розмежування функцій цих установ необхідно влаштувати зустріч з представниками СКВУ. А проф. Пап з д-ром Винарем мають подумати над створенням дорадчої комісії для ресорту зовнішніх справ.

Наступного дня, у суботу 16 вересня, засідання уряду УНР розпочалося з обговорення проекту праці керівника ресорту краєвих справ М. Гереця. Зупинилися на чотирьох проблемах. Насамперед вирішили приділити увагу вивченню і пропаганді реальній ситуації в Україні, стежити та вивчати процеси і події та своєчасно на них реагувати, організувати моральну і матеріальну допомогу тим групам в Україні, які діють для пришвидшення процесу удержавлення України, та налагодити систематичне інформування як східного, так і західного світу про події в Україні. Сам же М. Герець, звертаючись до вельмишановного пана голови уряду УНР та членів уряду, подякував їм за честь, якою його наділили ввійти до складу уряду. Висловив сумнів, чи він на цю честь заслуговує, як рівно ж і не знає, чи зможе оправдати довір'я. Пообіцяв: не жалуючи трудів, старатиметься виправдати.

«Запропонована головою уряду проф. Самійленком ділянка роботи – очолення ресорту краєвих справ – є близька моему серцю і зацікавленню», – сказав претендент на посаду. Як рівно ж, він впевнений, вона є близька серцю всіх тут присутніх. І він цю пропозицію прийняв.

Призначення М. Гереця, як, до речі, й інших членів уряду, засвідчує про ту відповідальність, із якою підходив до вирішення кадрових питань голова уряду І. Самійленко. Він знав ділові та моральні якості людини, яку рекомендував, її, так би мовити, хватку до роботи. Ось і М. Герець, хоч і сказав, що для нього є невідомим те, що входить у коло обов'язків члена уряду, відповідального за ресорт Краєвих справ, але одразу по цьому запропонував для обговорення чи схвалення широку аналітичну програму дій на сучасному етапі⁴⁴.

На перше місце він запропонував на підставі реальної ситуації в Україні кожночасно перевіряти, а якщо є потреба, то й пропонувати

⁴⁴ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1194. Арк. 8.

ревізію взаємовідносин між ДЦ УНР, який перебуває в екзилі, та сучасною Україною. Варто, продовжив він, вивчати процеси, які проходять в Україні, та в міру можливостей скеровувати їх в корисному для державницького будівництва напрямку. А для цього стежити за подіями в Україні і відповідно на них реагувати. По-третє, треба організувати допомогу, як моральну, так і матеріальну, тим формаціям в Україні, які активно діють для прискорення процесу удержавлення України, хоч може з тактичних чи інших причин вони ще не стали виразно на самостійницьких позиціях. На четверте місце він вважав необхідністю робити заходи для налаштування систематичного інформування як західної, так і східної преси про події в Україні. Рівно ж дбати про те, щоб ці події були відомі широкому загалові в Україні.

Характерно й те, що М. Герець до кожного пункту своєї програми діяльності підрозділу дав розгорнутий коментар про те, як він бачить виконання наміченого. Зауважив, що назва, форма державного правління та економічно-суспільний лад сучасної України не були вислідом рішення самого українського народу, а були накинуті Росією, війська якої дотепер є на території України, і тому, що джерелом влади уряду УРСР не є український народ, а політичний центр Росії – Москва, який є поза територією України, як рівно ж тому, що уряд УРСР, керуючись не інтересами українського народу, а інтересам Росії прийняв позбавлене правових підстав рішення за включення УРСР до складу СРСР – Державний Центр УНР вимагає за виведення советських військ з території України, за усунення від влади теперішнього нелегітимного уряду УРСР та за її вихід з складу СРСР. ДЦ УНР вважає, що членство України в Об'єднаних Націях, яке легалізувало Україну на міжнародному полі, є вислідом оборони українського народу своєї державності і тому ДЦ УНР буде виступати проти всяких намагань усунути УРСР з Об'єднаних Націй – не зважаючи, звідки б ці намагання не приходили.

У коментарі підкреслюється, що ДЦ УНР був і надалі залишається символом та легальним речником волі українського народу, і ці функції він виконуватиме аж до часу, коли з території України будуть виведені советські війська, а на державній території України будуть скликані Установчі Збори, вибрані на основі загального, рівного, безпосереднього та таємного голосування, які встановлять закон про назву та устрій Української держави, як рівно ж про взаємовідносини України із сусідніми державами.

Що стосується другого пункту програми, то претендент зауважив, що вивчення процесів, які проходять в Україні в науковій сфері, радше на політичній, і ця діяльність не є першочерговим завданням уряду УНР чи окремого його ресорту, однак ДЦ УНР повинен бути в тісному контакті з науковими установами та впливати на них, щоб вони науково обдумали процеси і події, що проходять в сучасній Україні. Із цією метою уряд УНР ініціюватиме сам або заохочуватиме наукові установи влаштувати відповідні конференції, семінари чи ангажуватиме поодиноких науковців для студії, а результати їхніх наукових праць будуть базою для ведення політичної діяльності ДЦ УНР.

Висловлюється переконаність, що уряд УНР повинен визначати, які проблеми найбільше непокоять український народ, за що він на даному етапі змагається, та у цих змаганнях шукати для них підтримки у міжнародних рухах. Під теперішню пору до таких проблем, вважає він, належить перенасиченість України електроатомними станціями, знищення довкілля, гігантоманія проєктів без вивчення наслідків їхньої побудови, нищення історичних і культурних пам'яток України та зіпхнення української мови й культури на рівень етнографізму. На турботи громадян України про її цілковите знищення нам необхідно звернути увагу та шукати підтримки серед так званих «зелених», які вже мають політичну силу в Європі та в міжнародних товариствах, завданням яких є збереження історичних пам'яток світового значення, чи збереження загрожених мов.

Уряд УНР повинен реагувати на важливі події в Україні. Такі вагомі події, як страйк шахтарів, виникнення Товариства ім. Т. Шевченка за збереження української мови, виникнення й оформлення Народного Фронту України просто вимагають від нас реакції. Наша реакція не мусить бути завжди негативною. Наприклад, намагання республік перейти на саморозрахунок треба тільки вітати, не зважаючи, чи це станеться у висліді рішення Верховної Ради СРСР, чи у висліді домагання республіки, або, якщо й Верховна рада УРСР прийняла закон, що державною мовою України є українська мова, то таку акцію Верховної Ради ми повинні привітати. Ми мусимо пам'ятати, що Верховні Ради Балтійських Республік узаконюють своїми актами змагання цих народів до повної незалежності. Хто зна, може, і Верховна Рада УРСР здобудеться колись на якийсь більш відважний крок без Москви.

Тепер пропоную звернути увагу на третій пункт програми. Перед головою та членами уряду М. Герець зазначає, що їм усім відомо про виниклі в Україні різні несанкціоновані рухи, організації чи комітети. Усі вони дуже радо входять у контакт з українцями за кордоном і шукають у них моральної та матеріальної підтримки. При цьому насамперед називає найстаршу і найбільш відому Українську Гельсінську Спілку. Затим – Рух за організацію Української Католицької Церкви, Комітет за відновлення Української Автокефальної Православної Церкви, Народний Рух України, Товариство «Меморіал», Товариство ім. Т. Шевченка за збереження української мови та багато інших⁴⁵.

Але з жалем зазначає, що українська еміграція є цілковито невідготовлена до сьогоднішніх подій в Україні. І хоч на словах ці рухи вітає, та насправді мало чим допомагає. Виняток становить хіба що Українська Католицька Церква. Правда, є спроба окремих поодиноких осіб чи груп цю справу дещо налагодити, але вона є неспівмірно малою у порівнянні до потреб в Україні. Хоч уряд УНР теж не має ні персоналу, ні фінансів, щоб цю прогалину заповнити. То він у співпраці зі СКВУ повинен ці акції координувати, служити порадами

⁴⁵ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1194. Арк. 11.

тим, які включаються в акцію допомоги, та звертати увагу загалу, де допомога найбільш потрібна і доцільна.

Згадаймо, коли розпочалася горбачовська перебудова, то постійно лунав заклик до гласності. Звісно, про роль і значення преси до цього трубили й комуністи, які, будемо відверті, постійно тримали журналістів у вуздечці і видали не один циркуляр про те, про що можна писати, а про що категорично забороняли й згадувати. Широко розвивалася преса в Західному світі. Тут журналістів цензурувала власна совість і професійна майстерність. Ось і М. Герець звернув увагу на те, що дотеперішні події в Україні перевищують сподівання багатьох із них. Прикро, але вони не доходять до відома загалу як Західного, так і Східного світу. А дуже часто вони маловідомі й українському загалу в самій Україні. Цьому є багато причин, але основною є відсутність постійних західних репортерів та різних редакцій західних країн у Києві та інших містах України. Правда, справа частково змінилася після відкриття консулятів Сполучених Штатів та інших країн в Києві. Акцію, яку ведуть деякі українські групи для встановлення в Києві консуляту США, треба привітати, але й нам самим, звертається він до голови та членів уряду, необхідно налагодити висилку матеріалів пресовим агентствам та засобом публічного зв'язку про події в Україні. Підшукування та створення відповідних груп по різних країнах світу, які б перекладали інформації з України та висилали їх до преси, пресовим агенціям та відповідним зацікавленим установам є необхідністю. У межах нових фінансових можливостей повинне бути налагодження радієвих передач в Україну, в яких її громадяни довідувалися б про події в Україні та про діяльність Державного Центру УНР⁴⁶.

Ще в жовтні 1990 р. на засіданні президії УНРади у схваленій для внутрішнього вжитку резолюції президія доручила уряду негайно організувати бюро ДЦ УНР, призначити його керівника та уточнити його обов'язки. Тоді ж президія ствердила, що українське інформаційне бюро завжди було складовою частиною ДЦ УНР, і тому його легалізація пенсильванським урядом має віддзеркалити цей факт. Додам, що Українське Інформаційне Бюро раніше було зареєстроване в Німеччині і, як висловився на одному із засідань уряду президент, «було фірмою, під якою виступав ДЦ УНР через цілий період перебування в Німеччині. Це була зовнішня вивіска, яка легалізувала бюро і т. д. Бюро було інтегральною частиною ДЦ УНР і то не улягало жодного сумніву»⁴⁷. «У 1989 р., – продовжив він, – на терені Пенсильванії зареєстрували Українське інформаційне бюро як окрему юридичну установу й вона діє тепер в рамках свого чартеру з вибраною дирекцією. Під цю пору видає газету “Мета”. Це саме рішення має бути застосоване у відношенні до Інституту для дослідів модерної історії України, а також до фундації ім. С. Петлюри». На тому ж засіданні президія УНРади ствердила, що під цю пору вона має кілька інформа-

⁴⁶ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1194. Арк. 12.

⁴⁷ Там само. Арк. 83.

ційних видань українською мовою, але нема жодного чужомовного видання. Отож президентка доручила урядові негайно приступити до підготовки видання бюлетеня чи журналу українського інформаційного бюро англійською мовою.

Маю додати, що майже все із запропонованого М. Герцем Державний Центр УНР, уряд в екзилі на чолі з І. Самійленком, інші структури вміло реалізували.

Із часу засідання уряду пройшов не такий і великий період, як на адресу голови уряду І. Самійленка, а також М. Герця та інших членів уряду з Києва прийшов матеріал про перебіг роботи Установчого з'їзду Народного Руху України. При цьому у супроводжувальній записці наголошувалося, що «ці інформації слід взяти до уваги в розгортанні нашої праці. Подібні інформації надсилатимуться і в майбутньому»⁴⁸. Не без задоволення на одній з нарад членів уряду та УНРади звучали слова, що в газеті «Літературна Україна» були надруковані Конституція УНРеспубліки, стаття М. Лівичького «Слово про Петлюру», стаття доктора В. Трембіцького про дипломатичну службу УНР та багато інших матеріалів доби існування української державности.

Але знову повернемося до засідання уряду. Як і просив його голова І. Самійленко, широко й активно дискутувати під час обговорення питань порядку денного, так трапилося й цього разу. У суперечці з обговорених питань і позицій стосовно нинішнього становища в Україні, її політичного, економічного, соціального майбутнього взяли участь всі учасники засідання. Окремі думки не знаходили схвалення. Майже всі заперечували, що УРСР є продовжувачем УНР. Погодилися, що УРСР є лише адміністративною одиницею СРСР. Голова уряду УНР Іван Самійленко запропонував, щоб наукова комісія розглянула та подала свої думки про взаємовідносини між УНР і УРСР. Також повідомив, що протягом найближчих трьох місяців політика уряду УНР з цих проблем ще розглядатиметься. Тоді ж прозвучала пропозиція організувати мовлення передач радіо в Україну. Ідея сподобалася, але зійшлися на думці, що уряд має обмежені матеріальні можливості для цього.

Наступний план праці представив присутнім керівник ресорту внутрішніх справ Ю. Іхтіярів. Голова уряду знав і бачив, що тут нагромадилося немало проблем, і їх, у зв'язку з подіями в Україні, треба усувати негайно. Говорили про потребу регулярних зустрічей представників уряду УНР та СКВУ. Згадували і пропонували продовжувати святкування 22 січня в Конгресі США. Як і раніше, координуватимуть тут зусилля УККА, УАКР, та є необхідність поживити діяльність по осередках. У дискусії стверджували про відновлення та активізацію роботи осередків Прихильників УНР, які є в СКВУ. Для дальшої політичної консолідації та для об'єднання громадського сектору варто відновити різноманітні масові заходи. Необхідно звернути увагу на товариство професіоналістів і підприємців та на академічні

⁴⁸ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1194. Арк. 23.

сектори. Вирішили: необхідно призначити до ресорту внутрішніх справ відпоручника від молодечих організацій, відновити по країнах представництва ДЦ УНР, які були б підпорядковані урядові. Запропонували також створити комісію для відзначення 70-річчя ДЦ УНР в екзилі та консолідаційну комісію для ведення заходів у політичних середовищах поза УНРадою та для залучення до співпраці професіоналістів і підприємців. До її складу запропонували ввести Суховерського і Вороха.

Ці та інші напрацювання принесли користь українському рухові в самій Україні та за кордоном.

«ЗАКОЛЯДУЙМО, ДРУЗИ, ВСІ ГУРТОМ, ЗАБУВШИ ЗЛО, ЩО ПОМІЖ НАМИ ВИСНЕ...»

У розмовах українських обивателів і тоді, і тепер часто можна чути думку, що наші емігранти «за бутром» в золоті купуються, грошам ліку не знають, через що й «бісяться» з жиру. Нагадаю, що навіть справжню патріотку України, вимушену переселенку Софію Русову вже у відновленій українській державі характеризували як «ситу емігрантку», хоча насправді вона з родиною ледь зводила кінці з кінцями. І таких прикладів дуже багато. Що це так, свідчить і опублікований вище один з пунктів із заключного документа пленарного засідання президії УНРади та уряду.

Переконає в цьому й витяг з листа голови Бюро Української інформації – «Вісті» Тетяни Носко-Оборонів до секретаря УНРади д-ра Я. Городиського від 19 травня 1990 р. У листі вона спершу розповідає про Копенгагенську конференцію: та триватиме «з 5 по 29 червня 1990 р. Найважливіші в ній етапи: відкриття, що забирає безпотрібно майже два дні. Тоді деяка підготовка до конференції. Різні інформації для преси та делегатів, що властиво можна одержати в спеціальній папці, яку отримаєте після приїзду і реєстрації, оглядини міста, зустрічі з місцевими урядниками тощо. Так це було в Берні, а у Відні трохи було інакше – без спеціальних святкувань перед нею. Конференція у Берні була на висоті. Чому? Перш за все, бездоганна охорона, чого вже не відчувалося у Відні. У паперах, які я вже одержала, і зі всіх інформацій, на мою скромну думку, Копенгаген – це буде другий Берн. Я вже була на трьох таких конференціях і тому прийшла до висновку, що їх друга частина є більш важливою. А, окрім того, сидіти там майже чотири тижні – це, поперше, ДУЖЕ КОШТОВНА РІЧ, НА ЩО МИ НЕ МОЖЕМО СОБІ ДОЗВОЛИТИ, БО МИ НЕ ОПЛАЧЕНІ ДЕРЖАВОЮ (виділення моє – авт.)».

Трохи нижче пані Тетяна торкається проблем проживання під час таких поїздок і пише, що «готелі дуже й дуже дорогі. Але є один готель, де можна жити за 135 американських доларів за ніч. Доїзд до нього таксівою до центру, де проходить конференція, і ціна <...> від шести до десяти доларів <...> Я думаю, що десь за 1600 американ-

ських доларів (це з перельотами літаками з Америки в Європу та по Європі) можна буде дати собі раду <...> Часом може трапитися щось і подешевше».

Тобто, оці слова, що робота всіх структур ДЦ УНР в екзилі не оплачується державою, є спільним знаменником до всієї багатогранної і напрочуд важливої роботи наших співвітчизників на користь рідної України. Це також підтверджує дискусія членів уряду та службове листування голови і членів уряду. Наведу лише кілька витягів із листів.

4 березня 1991 р. президент УНР М. Лівіцький пише листа голові уряду І. Самійленку, в якому інформує про наступну свою поїздку у Велику Британію та країни Європи, яку здійснить на 11 днів на запрошення об'єднання українців. І тут увага: президент пише, що «ця поїздка нічого не буде коштувати Державному Центру УНР. Лише на квиток між Лондоном і Парижем, де побуду кілька днів, щоб довести до остаточного оформлення представництва на Францію, устійнити програму відзначень С. Петлюри і устійнити з нашим представником за Західну Європу В. Малинковичем справу запланованої конференції в Польщі»⁴⁹.

Скромність у фінансовому обслуговуванні своїх потреб стала характерною рисою й для наступного президента УНРеспубліки М. Плав'юка. У листі від 22 липня 1992 р. до голови уряду УНР І. Самійленка він повідомляє, що наближається час його візиту в Україну. Отож хотів би поладнати до від'їзду багато актуальних справ, пов'язаних із діяльністю ДЦ УНР в екзилі. Оскільки він обіцяв і дотримає даного ним слова після 24 серпня (тобто, передачі повноважень законно обраній в Україні владі), він не підпише жодних документів як президент УНР в екзилі. Намічені для обговорення питання треба продискутувати негайно, аби він міг завтра замовити ДЕШЕВІ квитки в Київ (виділення моє – авт.)⁵⁰.

В іншому листі М. Плав'юк повідомляє Державного секретаря уряду пані Наталію Пазунок про надіслані листи голові уряду та голові УНРади, аби «утрясти» фінансові проблеми поїздки делегації ДЦ УНР на торжества в Київ. «Дехто ладен летіти за власні кошти. Здається, – пише президент, – що (тут я опускаю прізвище названої ним людини – авт.), щоб ми повністю оплатили поїздку. Треба передати людині, що через брак коштів у скарбниці ми не можемо цього зробити».

Президент в екзилі М. Плав'юк, голова уряду І. Самійленко велику увагу в діяльності ДЦ УНР приділяли розвитку засобів масової інформації, аби донести українцям у всьому світі, що справа Української Народної Республіки жива. Звісно, діяльність засобів масової інформації, випуск брошур та іншої літератури потребували немалих коштів. Доводилося всім «колядувати» і «щедрувати». І не тільки в різдвяно-новорічну пору. Шапку по колу доводилося пускати навіть

⁴⁹ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1194. Арк. 1.

⁵⁰ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 64. Арк. 5.

серед літа. Кажу так не випадково. Саме 16 липня 1992 р. президент М. Плав'юк знову пише листа голові уряду І. Самійленку, в якому хоче уточнити справу видання матеріалів Надзвичайної сесії УНРади в Україні.

Під час перебування в Україні президент досить детально ознайомився з випуском часописів «Тризуб» і «Мета», обігом грошових коштів на їх друк, розповсюдження, оперативність роботи друкарень. Він був багато чим незадоволений. Тривогу викликало, наприклад, те, що число одного з часописів можуть не надрукувати до приїзду делегації ДЦ УНР до Києва. «Мої сумніви, – пише він, – базуються на тому, що число, присвячене Симону Петлюрі, від квітня друкувалося до 7 липня. І це при тому, що все було оплачене». Він також робить висновок, що до випуску часописів треба шукати й залучати інші джерела фінансування, бо ця справа з наших фондів ледве чи зможе бути покрита⁵¹.

8 січня 1991 р. заступник голови УНРади Микола Світуха просить керівника ресорту фінансів уряду пана К. Луценка більш детально прокоментувати його відповіді на питання стосовно фінансового звіту. При цьому він зауважує, що знає про те, що це діловодство перевіряє ще й контрольна рада. Разом із тим нагадує, що в кожній країні світу бюджет для кожної державної установи, тобто для законодавчої, виконавчої й навіть юридичної установи затверджує парламент або конгрес. Уряд не може робити видатків без затвердженого бюджету. Навіть президент США не міг би діяти без того, щоб конгрес не затвердив бюджет для нього та його уряду. Так мусить бути і в Державному Центрі УНР. Саме тому й постало питання відносно витраченої суми на наради, проживання в готелях, харчування. Такі витрати повинні бути обмежені⁵².

У листі до всіх членів уряду від 4 жовтня того ж року повідомляється, що в перших числах листопада в українському домі культури у Бавнд Бруку відбудуться річні звітні наради уряду і президії УНРади. Після оголошення порядку денного та інших важливих моментів у ефективному проведенні нарад є зауваження: «З огляду на обмежені фінансові ресурси у нашій скарбниці, уряд оплачує проїзд, ночівлю в готелі Марріот (кімната на дві особи) та харчування – лише полуденок». Оце вам таке «купання в золоті».

Утім, ще один лист від квітня 1991 р. З Головної Управи Об'єднань прихильників Державного Центру УНР в ЗСА А. Семенок пише керівнику ресорту фінансів К. Луценку. Але справа настільки важлива, що автор адресує копії й президентові УНР в екзилі М. Плав'юку та голові уряду І. Самійленкові. Пан Антін пише: «Відомо про те, що на засіданнях президії УНРади і уряду неодноразово порушувалася проблема членства прихильності ДЦ УНР. У зв'язку з тим недавню стараннями інж. М. Гереця – керівника ресорту Красвих справ, було роздобуто понад три тисячі нових українських адрес, на які в най-

⁵¹ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 64. Арк. 39–40.

⁵² ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1271. Арк. 3.

ближчому часі треба б розіслати наші листи із закликом до українського громадянства підтримати Державний Центр УНР морально і матеріально. Однак через те, що такі кошти виходять поза межі бюджету нашого об'єднання, ми просимо уряд розглянути цю справу на своєму засіданні й асигнувати відповідну суму для проведення цієї надзвичайно важливої акції.

Тому, – пише пан Антін, – що в останньому часі поштової оплати і кошти друку значно збільшилися. Бо треба рахувати, що конверти, друкування листів та постова оплата разом коштуватиме майже 400 доларів за одну тисячу таких листів». При цьому автор листа рекомендує поки що почати від однієї тисячі, а коли перевірять результати, можна буде й продовжувати.

Крім цього, він також рекомендував ще й інший спосіб поширення числа наших прихильників, а саме – звернутися до всіх членів УНРади й уряду з проханням, щоб вони «з місць свого поселення надсилали на адресу об'єднання адреси своїх друзів і знайомих та таких громадян, які могли б включитися в наше середовище. Розуміється, при цьому треба мати на увазі тих, яких ще нема в списку недавно оголошеного нами Бюлетеня за квітень цього року. Після одержання таких адрес ми надсилатимемо тим особам відповідні інформаційні матеріали нашого об'єднання про діяльність ДЦ УНР.

Недавно з відповідними інформаціями ми вже вислали всім нашим платникам останнє число “Нашої боротьби” (за березень) і Бюлетень, в якому був поміщений список платників на терені Америки за 1990 р. Порівняно з минулим роком, зросла кількість платників понад 20% і завдяки відповідним заходам значно зросла висота індивідуальних пожертв на потреби Державного Центру УНР в екзилі».

Пан Антін також зауважив, що до цього листа він залучає рахунки пана інж. Гереця на ту суму, яку він видає на передрук згаданих адрес, і просить ці кошти заплатити йому, коли він буде на засіданні уряду, а якщо ні, то вислати чек поштою на його адресу.

Ось такі були незаздрісні фінансові справи. Попри це, ніхто не нарікав на погане грошове забезпечення. І працювали на повну силу. Процитую витяг із протоколу одного засідання. Там указано, що голова уряду подав огляд праці ресорту внутрішніх справ, що ним керує проф. В. Жила. І у свою чергу доповнив звіт прецікавими матеріалами зі своїх поїздок і зустрічей із чужинецькими та українськими діячами. А в останній частині свого ділового і вичерпного звіту голова уряду проф. І. Самійленко подав також цікавий огляд своєї праці як голови уряду, згадуючи про свої поїздки, виступи та зустрічі із чужинцями та українською громадою. Зокрема, про поїздку до Парижу у зв'язку з нарадами 35 держав Європи, зустріч з екзильним урядом Польщі та зустріч в Лондоні з представниками Народної Ради України і доповідями в Парижі, Лондоні та Мюнхені.

З іншого протоколу засідання уряду дізнаємося, що його голова проф. І. Самійленко подав вичерпний звіт з праці уряду за період з жовтня 1990 до листопада 1991 рр. Він детально зупинився над оперативністю праці уряду УНР в екзилі, підкресливши, що, незважаючи

на розпорошеність членів і далеку відстань до осідку ДЦ УНР у Філадельфії й недуги деяких членів уряду, зроблено велику та відповідальну працю на різних відтинках ресортів. Зокрема наголошено на відігранні важливої ролі Академічної Ради при уряді УНР, яка знайшла підтримку з боку Українського Історичного Товариства, Асоціації Українських професорів та наукової ради СКВУ. Академічна Рада відбула в Торонто наукову конференцію під загальним гаслом «Україна вчора, сьогодні, завтра». На ній заслухали шість доповідей, у тому числі й Л. Лук'яненка. Конференцію привітав від Верховної Ради депутат Л. Танюк і передав поздоровлення від 26 членів Народної Ради. Від уряду УНР в еміграції конференцію вітав його голова проф. І. Самійленко.

У листі Голови уряду І. Самійленка до всіх членів уряду від 15 січня того ж року повідомляється про наступне суботнє засідання уряду. На порядок денний для обговорення винесені одинадцять питань. Серед них і фінансові справи. Цей рядок у листі підкреслений, що свідчить про особливу важливість підготовки та обговорення інформації керманців ресорту фінансів уряду УНР. Після дискусії заплановане й затвердження бюджету. Голова уряду також наголошує, що присутність членів кабінету міністрів обов'язкова. Більше того: за десять днів до засідання керівники структурних підрозділів мають вислати до бюро УНР проекти планів праці. Ось така була дисципліна в Івана Матвійовича⁵³.

Для більш повного бачення фінансових проблем українських патріотів в еміграції зверну увагу ще на витяги з одного документа: «Можливости збірки фондів для ДЦ УНР» авторства В. Саленка. З першого рядка автор твердить, що найкращий спосіб здобути фонди, це покликатись на пророблену працю. А щоб виконати таку працю, потрібні гроші. «У даний момент, – зауважує він, – ми знаходимося в зачарованому колі. З цього стану ми мусимо вирватися, а це нелегко. До мене звернулися подати можливі засоби здобуття фондів для ДЦ УНР». Свої міркування він розглядає у двох площинах, а саме: «грошових зборів і деякої праці. Збір грошей має йти у двох напрямках. Перший – через членство Товариства прихильників ДЦ УНР. Другий – від загального громадянства».

«Для забезпечення грошових зборів через товариства основною базою має бути членство. У нашому випадку платники державного податку раз на рік до каси товариства прихильників переказують кошти, визначені загальним з'їздом товариств. Вони ж зобов'язані пересилати гроші до одної централі, затримуючи лише певний відсоток на діловедення праці. Другим кроком у цій справі має стати пошук бодай одного рухливого прихильника в більшості міст Америки, Канади, звернутися до нього з проханням розвідати на місці про композицію цієї громади – кількість різних угруповань і які саме до нас прихильні. Якщо така розвідка виявлятиме можливість створення товариства, вислати до тих міст організаційно здібних представників

⁵³ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1271. Арк. 4.

ДЦ УНР. У великій мірі допомогу тут можуть подати політичні організації з більшим членством. Нинішня вимога часу така, що всі члени партії і організації мають стати членами товариств прихильників УНР. Третій крок – інформаційний листок. Його треба щомісячно надсилати своїм членам. Він має містити одну дві сторінки машинопису з інформацією про діяльність ДЦ УНР. Одночасно з цим листком притягати членство до активної участі через запити, як вони б хотіли бачити запити, як хотіли б бачити працю ДЦ УНР, як поліпшити грошову збірку, яка опінія існує на місцях про ДЦ УНР?»

Конкретні пропозиції пропонує В. Саленко й для реалізації другого напрямку – допомоги від загального громадянства. Насамперед, він вважає, що «треба зробити адресат бодай на дві або три тисячі людей. По-друге, варто видати брошурку – нарис повстання і праці УНРади, її завдання і цілі. Розмір її має бути невеликий і обсягом не більше десяти сторінок. Зміст – пропагандивний, стиль – телеграмний, розрахований на загал, який довгих текстів читати не буде. Пару кінцевих речень мають пов'язати УНРаду із сьогодиншнім станом в Україні. Брошурку розіслати за зниженою поштовою ціною «болк рейт» за новим адресатом. Цим, – наголошує автор, – виконаємо подвійне завдання: зробимо потрібну нам рекламу та одержимо якусь грошову підтримку. Хоч на те, що всі щось надішлють, сподіватися не потрібно. Наприкінці брошурки мають бути речення, що за кожную пожертву на підтримку ДЦ УНР будемо вдячні, і подати адресу нового дому в Філадельфії». Серед інших кроків пропонується різдвятий збір від благодійників та ведення не однієї загальної збірки на ДЦ УНР у пам'ять про С. Петлюру (добре б було в день або в місяці святкування його дня народження).

Цікавими і корисними для зміцнення фінансового становища є й інші думки. Зокрема, він вважає, що праця в ДЦ УНР мала б проходити ще і в таких площинах. Одна з них має бути запланована на довшу мету (на зразок п'ятирічки). Друга – щоденна, яку викликають обставини. Як приклад до однієї з точок першої категорії він зараховує приєднання на наш бік бодай одного американського сенатора і конгресмена. Це саме стосується і Канади. Праця полягала б на прелімінарній розвідці, які сенатори і конгресмени (окрім тих, хто вже нам допомагає) могли б боронити наші позиції. Праця мала б іти первісно через листування – відтак через особисті контакти, переконливий вплив з умілим висвітленням нашої проблеми.

До щоденної праці він зараховує акцію допомоги формальним і неформальним організаціям в Україні. «Допомога залежатиме від обставин та вимог. Наприклад, на сьогодні там нестача паперу, друкарських та копіювальних машин, записних апаратів тощо. Очевидно, ми неспроможні вести велику акцію в цьому напрямі, але найменший жест, як не малий даток, проголошений у пресі, поставить нас у ряди тих, хто несе поміч Україні й заслуговує на довір'я та підтримку української спільноти. Цього роду акція мусила б проходити з рамени Товариства прихильників або ж КУППО. Очевидно, подані приклади, – наголошує він, – це лише перші кроки до активної дії, якої у

нас бракувало, а на них чекає українське суспільство. На подібного роду працю, – висловлює думку В. Саленко, – громада відкликнеться пожертвами»⁵⁴. І як тут не згадати народну мудрість, що під лежачий камінь вода не побіжить. Про те, що крапля води й камінь точить, свідчать і такі приклади.

Так, для творення фінансової бази ДЦ УНР була організована Фондація ім. С. Петлюри, до якої надходили відсотки із зібраних фондів, але це краплини в морі у порівнянні з потребами. Вони бідкаються, що навіть для забезпечення елементарної роботи структур уряду та його підрозділів катастрофічно не вистачає фінансів. Адже існують вони на пожертви ентузіастів та патріотів, благодійні внески. У звіті представника канадійського терену ДЦ УНР пана Липовецького вражає скрупульозність, з якою сума коштів названа з точністю до одного цента⁵⁵. Протокол засідання уряду від 9–10 лютого 1991 р. стверджує про обговорення фінансових проблем. Пан Луценко під час звіту зізнається: «Виручили нас спадки»⁵⁶. У США за період від 12 грудня 1990 до 8 лютого 1991 рр. надійшло лише 505 доларів жертв. З продажу брошури доктора Жили про світлої пам'яті М. Лівичького зібрали 32 долари. На поминальному обіді в першу річницю смерті М. Лівичького зібрали 575 доларів⁵⁷.

Інкони найбільш свідомі патріоти рідного краю заповідали переказати після смерті їхні власні кошти у такі благодійні фонди. Ось і на цьому засіданні уряду порушили проблему пошуку частини спадку Фаненка, яку він залишив для ДЦ УНР в екзилі⁵⁸. 16 жовтня 1991 р. президент УНР в екзилі М. Плав'юк надсилає в Торонто вельмишановному пану Олексі Задойку, секретарю головної управи УСГ Канади, листа із щирою вдячністю за його особисту пожертву в сумі 500 канадських доларів, які він передав на потреби Державного Центру УНР. «Мені приємно, – пише він, – прийняти вашу жертву як черговий вияв Вашої жертвенності на українській цілі, що є гідне окремого відзначення. Доказує це мені, що Ви дуже правильно розумієте, що наша праця, ДЦ УНР в екзилі і всіх громадських, ветеранських і політичних формацій, ще не завершена. Ще багато потрібно праці, щоб в Україні закріпити державну незалежність. Очевидно, що це відповідальність нашого народу в Україні, але і ми не можемо залишати нашої праці незавершеною, бо історія вчить нас, що проголосити державність є багато легше, чим закріпити її». Президент запевнив, що «якби загал української громади не лише словами, але й послідовною працею і жертвенністю, як це робить пан Задойко, поступав, то майбутнє нашої боротьби за закріплення державної незалежності України було б забезпечене. Бо лише труд, координована праця і необхідні засоби стануть запорукою її успіху». На завершення пре-

⁵⁴ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1271. Арк. 2 зв.

⁵⁵ Там само. Арк. 22.

⁵⁶ Там само. Арк. 13.

⁵⁷ Там само.

⁵⁸ Там само. Арк. 23.

зидент побажав йому «міцного здоров'я і довгих років праці для добра українського народу. Слава Україні!»⁵⁹. Але, повторю, такі суми й такі пожертви були не постійними і теж не вирішували всіх проблем фінансування.

По завершенні засідання голова уряду І. Самійленко привітав присутнього колишнього голову уряду проф. Рудницького. А той проінформував, що під час своєї каденції він зібрав документацію діяльності ДЦ УНР та передав три примірники збірки документів, один із яких переданий в архів. За таку роботу І. Самійленко від імені уряду щиро подякував проф. Рудницькому. А проф. Жила закликав негайно оприлюднити довідник про ДЦ УНР англійською мовою. Також попросив, аби матеріали з діяльності ДЦ УНР до 1948 р. переслали йому.

Для збору благодійних коштів, пожертвувань діаспора використовувала кожен можливість. І вела чіткий облік зібраного й не менш відповідально звітувала про використання коштів. Навіть з публікацією в пресі. У номері часопису «Свобода» за 22 грудня 1992 р. вміщене повідомлення українського Громадського Комітету Філадельфії про диспозицію фондів, що остали з бенкету на честь Президента України Л. Кравчука, який відбувся 10 травня 1992 р.

У ньому інформується, що під час громадських зборів 26 травня 1992 р. цей Громадський Комітет подав до відома української громади Філадельфії прелімінарний фінансовий вислід повищого бенкету, який на той день становив приблизно 40000 доларів готівки.

У результаті довгих дискусій вирішили дати з тої суми 20000 доларів на кошти утримання студентів з України, що студують в університеті Ля Сала (La Salle University, Philadelphia), а решту затримати до остаточного розподілу пізніше. При цьому висловлено ряд думок і пропозицій, як найкраще використати цей фонд для допомоги Україні.

У другому пункті повідомляється громаду, що згідно з повищим рішенням Український Громадський Комітет передав 20000 доларів ун-ту Ля Сала на покриття коштів мешкання й харчування студентів з України (кошти навчання покривають стипендії, які дав ун-т Ля Сала). На сьогодні троє студентів з України (Віктор Церковнюк, Олена Ганцяк-Влад та Ірина Олійник з міст Чернівців, Києва і Тернополя) мають заплачені мешкання й прохарчування з рахунку тих 20000.

Третій пункт повідомляє, що на своєму засіданні 21 жовтня 1992 р. Діловий Український Громадський Комітет разом із фінансовою комісією Українського Громадського Комітету ще раз обговорив справу розподілу 21000 доларів, які ще є у віданні комітету. Пропозиції, кому цю суму призначити, були різні. Після довгої дискусії комітет постановив передати 21000 доларів амбасаді України у Вашингтоні з проханням призначити її за такими пріоритетами, які, на думку амбасаді України, є зараз найбільш потрібні й доцільні.

⁵⁹ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 76.

Усім жертводавцям, які склали окремі датки комітетові, та всім тим, хто в будь-якій формі допоміг комітетові, наша щира подяка.

В останньому пункті говориться, що Діловий Український Громадський Комітет закінчив свою працю і з днем 21 жовтня 1992 р. припинив свою діяльність і розв'язався.

Дехто, можливо, зауважить, що це повідомлення не стосується роботи уряду УНР і його голови І.М. Самійленка. Згодний. Але навів я цей документ, аби ще раз проінформувати читача про ту високу жертвовність, яка існувала серед української діаспори на користь потреб земляків у ріднім краї. Звісно, що уряд та інші екзильні структури УНР не стояли осторонь усіх цих добрих справ, а часто й самі були їх заспівувачами. Про що свідчать архівні документи. Про це йдеться і в інших розділах книги.

Тоді ж голова уряду повідомив, що наступне засідання уряду УНР відбудеться 17–18 грудня 1989 р. Після такого оголошення голова уряду І. Самійленко закрити засідання і, як завжди, подякував усім присутнім за їхню працю та нагадав, щоб члени уряду залишилися на спільну нараду Президії УНР та Уряду УНР.

З метою оперативного вирішення назрілих питань засідання уряду проходило раз на два тижні. Як правило, у суботу та неділю. На порядок денний кожного виносили щонайменше десять питань. Останнім стояло обговорення різних проблем. Обсяг робіт для голови уряду був колосальний. Наведу невеликий витяг з листа президента УНР М. Лівницького від 4 березня 1991 р. на ім'я голови уряду І. Самійленка у зв'язку з його від'їздом до країн Європи. Він зауважує, що цим листом хоче висловитися до тих справ, які розглядатимуться у його відсутність. Серед них – справа наради політичних партій з проблем координації допомоги політичного світу визвольній акції в Україні. Виглядає, що в ній візьмуть участь ОУНз і, може, й інші політичні формації з поза складу УНРади. Навіть якщо там не буде всіх, то саму ініціативу треба розголосити й довести ту нараду до позитивного результату. Щоб у нас не було подібних непорозумінь, як це вийшло з листом до ОУНр, слід усім нашим представникам на тій нараді відділити справи консолідації від координації. Консолідація на базі УНРади і ДЦ УНР залишилась і надалі ціллю, до якої прямує УНРада та уряд в екзилі. Однак події розвиваються так, що поки консолідація на базі ДЦ УНР не є завершена, то політичні партії, як ті, які є в УНРаді, і ті, які ще не є в ній, на думку ДЦ УНР, повинні у спільних справах координувати свої дії, зокрема в оцінці ситуації в Україні й міжнародному відтинку. Така координація не повинна доводити до якогось координаційного центру, який чи то формально, чи фактично мав би стати проти чи над ДЦ УНР. Тому мова про координацію партій, а не жодних центрів. Також у ту справу не можемо включати громадських установ. Ми маємо узгодження із СКВУ і було б некоректно супроти СКВУ, якщо б ми в координацію політичних партій вміщували СВУ чи громадські підбудівки⁶⁰.

⁶⁰ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 1.

«Таку нараду політичних партій, – пише президент, – фактично повинна ініціювати й проводити президія УНРади. Але голова президії передав ту справу урядові, тому й пропоную Вам, як голові уряду й ініціатору такої наради, її відкрити і передати даліше ведення д-ру Ворохові. Бо він фактично був внескодавцем цієї пропозиції, яку прийняв уряд, а при тому він має марку в громадському і політичному житті своєрідного “медіатора”, і його пропозиції, може бути для політичних груп, які не є в УНРаді, легше прийняти. Якщо там в ході дискусій справи консолідації кимось з-поза партій УНРади висунуті, то їм треба вже сказати, що при ДЦ УНР є комісія, очолювана Ю. Іхтіяровим, і з тою комісією треба контактуватися».

Якщо йдеться про координацію (продовжує ділитися своїми думками президент), то нарада буде спішною, якщо у її висліді прийвнї групи приймуть пропозицію уряду і погодяться на неї. Тоді, очевидно, вийде справа якоїсь структури для дії в практичних справах. Президент пише, що він проти творення якоїсь формальної структури. Замість того пропонує, щоб усі погодились на постійного секретаря, який протоколюватиме щомісячні наради і разом з головою тієї наради подбає про виконання усіх схвалених постанов. Таким секретарем могла б бути д-р Н. Пазуняк, бо то є постійна адреса і є Бюро ДЦ УНР, яке може бути допоміжним у тих справах.

Для координації президент пропонує почати від скромного кроку – раз на місяць відбувати зустріч уповноважених представників для обговорення актуальних справ. Щоб нікому не було кривди, то на кожній нараді мав би бути інший голова наради та представник організації в поазбучному порядку. Тоді це буде доказ того, що це не є якась формальна структура, і що всі партії трактовані однаково. Той голова, який проводить керівництво нарадами, має обов’язок разом із секретарем подбати про виконання схвалених рішень. Новий голова чергової наради має приготувати в порозумінні з усіма організаціями програму чергового засідання і узгодити, яку справу ставитимуть на обговорення. Іншими словами, на кожне засідання лише одна справа буде предметом нарад. Тоді матимемо час її підготувати, обговорити та вирішити.

Президент запропонував голові уряду на нараду 15 березня, крім узгодження способу дії, підготувати одну справу до вирішення. Тою справою, наприклад, може стати спільна декларація всіх партій до референдуму 17 березня цього року, і при цьому варто взяти до уваги, що тими чи іншими способами М. Горбачов здобуде «більшість» голосів. Отже, на те всім нам спільно треба зреагувати й довести це до відома як в Україну, так і до урядів західних країн та країн інших континентів. Таку спільну декларацію повинні б підписати лише партії в поазбучному порядку, але не уряд УНР, ані жодні інші претенденти до екзильних урядів чи центрів. Президент вважає, що не потребує пояснення, в яке становище вони були б поставлені, якби підписали таку декларацію разом з Гетьманським центром або УДП.

Цей лист президент перекинув факсом і запропонував, щоб голова уряду відбув для цієї справи нараду з членами уряду, які живуть в

околиці Філадельфії, і представників президії УНРади, які також є в тих околицях. Тоді між ним і Ю. Іхтіяровим, С. Ворохом мусили б бути точно поділені ролі. Як також устійнено ще у випадковій якійсь несподіваній пропозиції. Представник президії УНРади відбуде коротку нараду представників партії зі складу УНРади і подбає, щоб вони солідарно реагували на ту несподівану пропозицію.

Президент далі пояснив, що він спинився над цією справою тому, що вони з нею виходять назовні, і тому слід подбати, щоб дія їхніх представників була координована та була в згоді з постановами Х сесії УНРади, жовтневих нарад президії і рішень уряду.

Далі президент зупиняється на справі листа до президії УНРади відносно віцепрезидентства та осідків президента, уряду та президії УНРади і запитує, чи такий лист від уряду буде в згоді з рішенням останнього засідання, і висловлює жаль, що про такий лист і рішення по ньому нічого не подали в бюлетені.

Турбує його й доля «Мети» та справа УІБ. «Вже минуло два тижні, – пише він, – і її слід довести до завершення». Президент сподівається, що він цю справу полагодить не лише як голова уряду, але і як голова УНДС, бо вона остаточно в його руках та руках членів УНДС. Непокоять президента справи архіву та те, як виконуються рішення уряду в цій справі, цікавиться справою збору благодійних коштів на потреби ДЦ УНР, потребу ладнати справи з Українським Інформаційним Бюро, підготовку до проведення після Великодніх свят наради з участю керівника ресорту зовнішніх справ та потребу відвідати тому Вашингтон перед поїздкою до Європи, справи Петлюрівських читань, які варто активізувати повсюдно, а він подбає про Європу. І це неповний перелік необхідних справ їхньої спільної роботи задля добрих вістей з України, які вони мають поширити пресовими комунікатами чужими мовами по всьому світу.

До слова, після робочих та ділових поїздок і президент, і голова УНРади, і голова уряду детально про них звітували. Ось і 9–10 лютого на засіданні уряду президент М. Ливицький не тільки звітував, а й відповідав на чисельні запитання присутніх. Доктора Вороха, наприклад, цікавило, як здійснився контакт українських делегатів Народної Ради з представництвом УНР в Парижі. Президент пояснив, що В. Малинович уже мав контакт з представниками України в Копенгагені, отож і в Парижі подбав про них, хоч і не був впевнений, що ЮНЕСКО дасть їм допомогу. Одначе це сталося. Представники з України відвідали українські церкви, бібліотеку ім. Петлюри. Виявилася позитивна настанова до УНР з їх боку: І. Драч, Л. Лук'яненко, М. Горинь, що уміє ладнати справи відносин між політичними та громадськими групами.

На запитання про листи до західних чинників президент пояснив, що меморандум про становище і можливу роль України у світі підготував Ігор Каменецький; листи опрацьовував також інж. Світуха, який був в Україні два тижні перед нарадами в Парижі; опрацьовував також листи д-р В. Жила з поданням матеріалів для конференції в Парижі, а також Голова уряду І. Самійленко і президент. На запиток док-

тора Суховерського, з якими колами контактується інж. М. Герець, президент відповів, що він має контакти з провідними людьми. Таки ми, як М. Горинь, Л. Лук'яненко та іншими. А також із людьми на нижчому рівні, з членами демократичних партій – Українською Республіканською партією, Українською Народно-Демократичною партією, з Братством св. Андрія Первозваного. Усі вони стоять на позиції УНР. «Вони та інші прагнуть консолідації сил і цим саме ми могли б їм заімпонувати. Бо вони, як і ми, прагнуть національної незалежності України. У них настанова проти тоталітаризму усіх родів. Хочуть, щоб створився блок демократичної України».

На запитання д-ра Городиського, хто в Україні може представляти нашу Батьківщину перед американськими чинниками, президент зпоміж різних приїжджих діячів відзначив Михайла Гориня. Він залишив враження людини, яка вміє повестися перед чужинецькими колами. Є авторитетним в Україні Л. Лук'яненко. О. Гончар має слабке здоров'я. Р. Братунь – спритний і гладкий у поведінці. Узагалі ж в Україні виростають нові люди⁶¹. Президент на тому ж засіданні уряду сказав, що треба утримувати і поширювати контакти в Україні. Фінансово тут можуть допомогти політичні середовища УНДС, УДРП та ОУН.

Вважаю доречним навести ще кілька епізодів із засідання уряду 9–10 лютого 1991 р. Вони свідчать про колосальний обсяг робіт і проблем, над якими працює уряд, його голова та керівники структурних підрозділів. В озвученій інформації про перебування в Мюнхені І. Самійленко розповів про проведену там нараду з науковцями в УВУ. Обговорили стан справ на тих теренах української громади та справу представництва ДЦ УНР в Німеччині. Наступного дня голова уряду зустрівся в цьому ж місті з чоловічими діячами і прочитав публічну доповідь про проблеми сучасних визвольних змагань в Україні. Того ж дня у графіку була нарада голови уряду з кандидатами на членів представництва в Німеччині та конференція голови уряду з доктором Цюцюрою, консультантом академічної ради Уряду УНР.

На тому ж засіданні голова уряду проінформував про свою присутність 22 січня під час дня відзначення Дня Соборності України у Капітолії, де його добре вітали як представника ДЦ УНР. Проф. Самійленко виступив там зі словом про УНР, Україну та висловив подяку за таку увагу до України. Сенатор Д'Амате висловив прихильне ставлення до української справи та УНР і застеріг перед загрозами Москви.

Газета «Свобода» тоді не оминула таку зустріч. У публікації «Святкування у Вашингтоні», опублікованій 15 лютого 1992 р. і проілюстрованій світлою розмовою проф. І. Самійленка з секретарем оборони Р. Чейні, розповідається, що голова уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленко був учасником урочистого відзначення Дня Незалежності у Конгресі США у Вашингтоні, отримавши спеціальне запрошення від його організаторів.

⁶¹ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 13.

Святочна програма відзначення відбулася 22 січня 1992 р. в «Золотій кімнаті» з численною участю сенаторів, конгресменів, запрошених гостей, а серед них великої кількості українців.

Від імені УККА відкрив програму свята д-р Аскольд Лозинський та виголосив вступну промову. А тоді промовляли: д-р Степан Хмара, депутат Верховної Ради України, сенатори Де Консіні, Д'Амато, Левін, Лотенберг, конгресмен Ріхтер та ін.

Наталя Кормелюк прочитала привіт українському народові від президента США Джорджа Буша.

Голова відділу УККА у Вашингтоні привітала голову уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленка та Сергія Кулика, представника української місії в ООН.

Проголошення Четвертим Універсалом незалежності і суверенності української держави – УНР та відновлення державної незалежності України 24 серпня 1991 р. і успіх референдуму 1 грудня торік були головними точками виступів промовців.

Наступного дня, 23 січня, українсько-американські старшини влаштували святошне прийняття, спонзороване Вашингтонською групою, присвячене 74-й річниці проголошення України незалежною та суверенною державою.

У чудово спеціально прибраній залі Клубу офіцерів зійшлося близько 300 військовиків та запрошених гостей.

Секретаря оборони США Ричарда Чейні зустріла 13-літня Олександра Чопівська традиційним хлібом-сіллю. Усі присутні вітали оплесками Р. Чейні, підвівшись з місць. Секретар оборони зайшов до зали, оточений почесною охороною – кадетами з прапорами. Варта стояла на струнко, коли співали український і американський гімни.

Відкрила програму голова Вашингтонської Групи Лідія Чопівська-Бенсон. Полк. Леонід Кондратюк привітав секретаря оборони, молитву прочитав о. протоієрей Григорій Подгурець. Головний промовець – секретар Р. Чейні виголосив чудове слово про значення свята незалежності України. Програму свята закінчено виступами Л. Чопівської та пол. Л. Кондратюка. Проф. І. Самійленко був запрошений до почесного столу, там мав нагоду вести розмову з секретарем оборони Р. Чейні та іншими достойниками – учасниками цього пам'ятного вечора.

Того ж дня голова уряду був запрошений дати інтерв'ю в українському відділі «Голосу Америки» для передачі в Україну. Перебуваючи там, він також ознайомився з останніми новинами з життя в Україні. У Вашингтоні голова уряду УНР мав нагоду зустрітись з офіційними представниками України, які прибули до столиці США.

А в середу 30 січня святково відзначали День Української Незалежності у Конгресі США і знову І. Самійленко репрезентував на цьому святі Уряд УНР в екзилі. Прем'єра представили присутнім, які привітали його оплесками. Вітаючись із ним потиском рук, сенатори й конгресмени відзначали факт, що 73 роки зберігається уряд в екзилі, та висловлювали надію на відновлення української незалежності в недалекому майбутньому. Уже згадуваний сенатор з Нью-Йорку Аль-

фонсе Д'Амате у розмові з головою уряду цікавився питанням встановлення дипломатичних відносин з Україною.

Тоді ж на запити президента М. Плав'юка про звіти членів уряду відповіли В. Марко, який дбає про інформацію щодо праці уряду і хоче мати міцніший зв'язок з канцелярією уряду у цій справі. Інж. Ю. Іхтіярів повідав про участь разом із головою уряду, президентом та секретарем УНРади в зустрічі з патріархом Мстиславом.

Про великий обсяг виконаної роботи інформував інж. М. Герець. Він утримував контакти зі східними та південними областями України, створював комісію для організації Українського біблійного товариства, від Українського православного товариства св. Андрія Первозваного при фінансовій підтримці товариства «Американо фор Демокраці» переслав допомогу книжками та грошми до Херсонської, Дніпропетровської, Донецької, Харківської, Волинської областей, Криму та Рівного, налагодив контакти з Донецьком, Херсоном, Полтавою, від згаданого товариства передав 150 доларів до Києва на фарбу для плакатів, налагодив хоч зв'язки з Українською Республіканською партією, контакти з братствами в Україні, які є громадськими релігійно-просвітницькими товариствами, вніс подання про легалізацію Всеукраїнського православного братства ім. Андрія Первозваного, зауважив про велику нестачу священників УАПЦ на сході та півдні України (на Миколаївську та Херсонську області є лише один священник), і люди самі читають текст Богослужби та співають. Додав, що для Міністерства освіти України відправили сто тисяч Біблій українською мовою в перекладі Івана Огієнка, додав, що в Каліфорнії існує біблійне товариство «Юкрениен Фемилі Байбл Сосаеті», що дбає про фонд Біблій.

Затим д-р С. Ворох інформував про створення координаційного комітету допомоги Україні, в якому він увійшов до контрольної комісії. Цей комітет контактує з обома центральними на США УКРада і УККА. Очолив комітет д-р Богдан Бурачинський.

Ішлося також про спорудження пам'ятника чи бюста покійному президенту М. Лівіцькому, керівник resortу юстиції д-р М. Суховерський подав про налагоджені контакти і ділові розмови з метою взаємної інформації із діячами демократичних сил в Україні Грицяк, Т. Чорновіл, Луценко. Виявилася потреба даних про організацію суддівства в Канаді. При нагоді поїздки в Україну у травні д-р Суховерський перевірить ці потреби, а згодом, можливо, встановить центр для цих справ у бібліотеках Ванкуверу та Едмонтону.

Уже вкотре на засіданнях уряду зайшла мова про архівні справи. Вияснили, що архівні матеріали ДЦ УНР передали до архіву в Оттаві з каталогом. Є там також архівні окремих осіб. Висловив з приводу відсутності архівних матеріалів за період між сесіями 1984 і 1989 рр. і матеріалів за 1970-ті своє занепокоєння президент М. Плав'юк. Він додав, що частина архіву (35 пачок) ще перебуває в помешканні дружини покійного президента М. Лівіцького, і її треба якнайшвидше розглянути. При обговоренні проблеми архівної спадщини відбулася

актуальна дискусія. Після чого президент повідомив, що у квітні цього року має вийти книга про С. Петлюру.

Під час обговорення питання та дискусії навколо проблеми заповнення вакансії керівника ресорту ветерансько-військових справ висловилися голова уряду І. Самійленко, д-р Суховерський, інж. М. Герець, д-р Городиський, д-р Ворох. Президент М. Плав'юк звернувся до голови уряду з порадою зв'язатися з комбатантськими організаціями та просити їх висунути відповідну особу. Опісля він її затвердить. Тут я трохи «перескочу» хід подій і скажу, що у квітні 1991 р. голова уряду І. Самійленко переслав президенту М. Плав'юку рекомендації ресортових членів уряду. Професора д-ра І. Каменецького він «благословляв» на становище керівника ресорту культури і науки й пише, що президенту відомо, що той кілька місяців тому виконував обов'язки керівника ресорту зовнішніх справ, і його праця йому добре відома.

А ось на пост керівника військово-ветеранського ресорту голова уряду рекомендував інж. Юрія Храевича. До цього І. Самійленко додає, що пан Юрій вже довгі роки працює в системі ДЦ УНР. У минулій каденції він був членом кількох комісій, у тому числі й Консолідаційної комісії та головою виборчого комітету. У теперішній каденції він – заступник члена президії УНРади та в. о. голови побудови пам'ятника світлої пам'яті М.А. Ливицькому. Усі обов'язки інж. Храевич завжди виконував точно і сумлінно. У додаток голова уряду підкреслює важливість того, що майор Йосип Труш – колишній голова Краєвої управи об'єднання колишніх вояків-українців США – прихильно поставився до цієї кандидатури.

«Як Вам відомо, – пише голова уряду, – військово-ветеранський ресорт вже майже два роки є не обсажений. Переговори з кількома кандидатами не дали позитивних наслідків. Остання кандидатура, рекомендована мною 7 березня 1990 р., після запропонованих Вами передумов, відкликала свою кандидатуру. Тут я маю на увазі д-ра Богдана Крука».

На завершення листа голова уряду висловлює думку, що вважає за потрібне підкреслити: «військово-ветеранський ресорт нам потрібний не лише тому, що він визначений теперішнім Тимчасовим законом про ДЦ УНР, а тому, що сучасні обставини вимагають цього». І для переконання наводить кілька прикладів. «По-перше, – пише він, – уряд УНР в екзилі має і далі моральний обов'язок опікуватися тими учасниками визвольних змагань, які ще лишилися в живих. По-друге, уряд вважає за свій обов'язок зберегти могили воїнів Армії УНР, розкиданих по всій Європі, в тому числі й у Польщі. По-третє, уряд УНР вважає за конечну потребу продовжувати збірку оригінальних документів, пам'яток і спогадів часів визвольних змагань, які ще знаходяться в посіданні приватних осіб, та передати їх до військового музею при бібліотеці ім. С. Петлюри і архіву УНР в Оттаві». Далі він акцентує на тому, що уряд УНР мусить бути зацікавленим збіркою друкованих спогадів, які відображають історію Армії УНР 1917–1921 рр. Військово-ветеранський ресорт, вважає голова уряду, мусить

бути зацікавленим старшинським складом осіб українського походження в різних арміях чужинецьких країн. У шостому пункті голова уряду застерігає, що цей ресорт не мусить бути обоятним (байдужим) і до процесу творення військових сил в Україні.

Після завершення переліку свого бачення роботи цього ресорту, голова уряду зауважує, що він перечислив лише частину тих обов'язків, які теперішній уряд, на його переконання, не може ігнорувати⁶².

З усією впевненістю можна говорити, що голова уряду І. Самійленко не випадково так детально зупинився на необхідності та важливості ресорту військових і ветеранських справ. Його повагу до колишніх вояків, ветеранів бачимо, наприклад, у вітальному листі до вельмишановного пана редактора Івана Кедрина-Рудницького. Він просить його «прийняти від Уряду Української Народної Республіки в екзилі щонайсердечніше привітання з днем Ваших дев'яносто п'ятих уродин. Для всього українства в Україні й діаспорі, – наголошується далі, – Ваша особистість представляє собою цілу епоху змагань України в ХХ ст. за її всевизнання в світі, за повну свободу й демократичну державність, незалежність і соборність – за здійснення відродження Української Народної Республіки.

Ваша конструктивна громадсько-політична діяльність у Львові, Відні, Києві і Варшаві, а згодом – у діаспорі залишить свій непроминальний слід, завдяки Вашим особистим якостям і здобуткам в парламентарній секторі, у політичній та творчій праці та на широкому полі науково-історичної публіцистики і журналістики, що спричинилися до вироблення модерної української політичної думки.

Незабутиім залишиться Ваш вклад у діяльність уряду в екзилі, коли в роках 1972–74 Ви виконували обов'язки Голови Української Національної Ради, та тепер, коли Ви є членом УНРади.

Як автор численних друкованих праць, що відзначаються високою ерудицією і актуальністю політичного мислення, Ви увійдете в Пантеон науки і політичної думки України.

Наше найщиріше побажання для Вас – дожити до Дня повної самостійності, незалежності й соборності нашої Батьківщини України і внести ще свій вклад на основі велетенського життєвого досвіду у розбудову відродженої Української Народної Республіки.

Скріплення здоров'я і снаги бажає Вам щиросердечно весь уряд УНР в екзилі»⁶³.

Зустрічі з колишніми вояками і старшого, і молодшого покоління, спілкування з ними давали йому привід так відверто говорити про наявність проблем у цій ділянці роботи. І не помилявся. Наведу лист пану президенту М. Плав'юку від професора, д-ра В. Шелеста – поручника армії УНР, полковника УВК, надісланого через кілька місяців після дискусій навколо організації праці цього ресорту. Автор листа делікатно просить дозволу висловити президенту декілька слів, що стосуються справи ветеранів українських збройних формацій, котрі

⁶² ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 59.

⁶³ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 64. Арк. 16.

під своїми і чужими прапорами змагалися з ворожими силами за Волю України.

«Як воїн, що свого часу виконував обов'язки ад'ютанта генерала М. Капустянского та був дорадчим членом військової референтури ОУН і учасник всіх з'їздів українських ветеранів в Європі та учасник Великої Ради Українського Вільного Козацтва – з боєм у душі заявляю, що уряд УНР в екзилі не виконав повністю своїх обов'язків у відношенні до українських ветеранів, не виконав постанов 2-го з'їзду українських ветеранів. А в останніх роках навіть не було ресорту військових справ.

Починаючи від серпня 1952 р., – говориться в листі, – я кількаратно звертався і до уряду УНР, і до Українського воєнно-історичного інституту, і до поодиноких осіб у колах УНР з проханням виготовити ступені орденських відзначень – як мінімальної символічної компенсації за участь у збройній боротьбі, як це практикується у всіх народів. Але справа затягалася – і багато ветеранів відійшли з цього світу, не діждавшись їх. Ці орденські нагороди мають більше значення для наших дітей та онуків. Вони вважаються своєрідними героїчними реліквіями роду і зв'язком з українством та символом вояцького побратимства.

Нас уже залишилося дуже мало, дорогий пане президенте, і я апелую до Вас в ім'я наших колишніх спільних молодечих дерзань – зробіть, будь ласка, відповідні заходи, щоб хтось із членів Вашого уряду переглянув наш реєстр у колишньому ресорті військових (ветеранських) справ і щоб ми, живі ще учасники Других Визвольних Змагань, отримали Хрест Симона Петлюри та інші відзначення ще перед офіційною передачею державних легітимностей у Київ. Я вірю, що Київ з часом реабілітує нашу боротьбу, але поки те станеться – нас уже не буде або залишаться де-не-де лише одиниці.

Ми, колишні воїни, хотіли б ще із Хрестом С. Петлюри та іншими бойовими відзнаками вийти на наш останній парад.

З вірою у світле майбутнє України. Слава Україні!»⁶⁴.

Майже наприкінці засідання, про яке йшлося вище, президент відзначив ряд позитивних акцій уряду. Це участь проф. М. Папа в роботі другого з'їзду Народного Руху України в Києві, підготовку д-м В. Жилою документації до конференції 34 голів держав Європи, США та Канади. Відпоручник УНР в Західній Європі інж. В. Малинович зав'язав контакти з членами Народної Ради І. Драчем, Д. Павличком, Б. Горинем, проведена спільна акція неофіційних і офіційних представників України з Києва та ДЦ УНР в екзилі. Наголосив він також на поїздки голови уряду до Англії, Франції, Німеччини та вияснення важливих справ з польським екзильним урядом у Лондоні.

«Голова уряду УНР в екзині, – підкреслив президент, – діяв, будучи в контакт з головою Руху та депутатами Народної Ради. Обіцянку, дану ними голові уряду, вони дотримали – в Україні велично відзначили 22 січня день соборності. Документація, передана керівникові

⁶⁴ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 64. Арк. 100.

ресорту Краєвих справ М. Герцю, свідчить про відзначення дати державности й соборности і в східних та південних областях України. У зовнішніх зв'язках ми вступили в акцію солідарности з народами Прибалтики, що зазнають ударів від чинників СРСР. У церковних справах уряд УНР був активний, сприяючи українським церквам та їх взаєморозумінню. Як позитив в роботі уряду відзначена систематична поява Українського Інформаційного бюлетеня. Також розпочалася праця Бюро ДЦ УНР у Філадельфії»⁶⁵.

Тоді ж члени уряду обговорили ситуацію в СРСР. Відзначили, що компартія зазнала тяжких ударів. Усе ж режим на чолі з Горбачовим намагається тепер з позицій російського імперського централізму утримати імперію, спираючись на армію та КГБ. Дано розпорядження провести 17 березня референдум з метою врятувати Союз. В Україні демократичні сили агітують не голосувати взагалі або голосувати проти «союзного договору». Є значна частина не українців в Україні, які теж проти союзного договору. Застосування терору в Латвії, Литві та інших місцях викликало сильну реакцію проти кремлівського проводу також у західних країнах, хоч і не всюди рівнозначно. Важливим явищем є зусилля Києва увійти в контакт з іншими республіками, а також з державами поза СРСР. Поширюється концепція ближчих зв'язків України з рештою Європи: Україна, як частина «європейського дому» в різних ділянках життя.

Така ситуація в Україні, Європі та світі на порядок денний роботи уряду в екзилі винесла нові напрями діяльності. Серед них на перше місце поставили реорганізацію та скомульовання діяльності уряду УНР в екзилі. Нині до його складу входить 12 осіб, є ще сім представників ДЦ УНР в різних країнах. При уряді діє академічна рада, є президія УНРади, є ДТ і НКР. Тож голові уряду, наголошує президент, нелегко мати зв'язок з 25 особами і з президентом. Тому для ефективнішої праці уряду треба щодва тижні мати живий чи кореспонденційний контакт в ексекутиві уряду, щоб усе було виконане. Тепер має бути централізація архіву окремих ресортів у Бюрі ДЦ УНР, що тепер діє. Є неполадки з легально-правним оформленням майна, і це треба негайно налагодити. Оформлення справ мають усі підписати, аби не було претензій між урядом і державним центром.

Президент ще висуває пропозицію листовно й на сторінках преси конституційні чи політичні проблеми ДЦ УНР, що вимагає невідкладного полагодження ради збереження принципів законности і правопорядку в структурі УНР. На сучасному етапі також виникла необхідність здійснити плани виїзду керманіча ресорту зовнішніх справ до Європи (міжнародні конференції та зв'язок з урядами країн). Необхідно також завершити спорудження надгробка славної пам'яті президента М. Лівіцького, уладнати справу могил вояків УНР коло Варшави, бо їм загрожує знищення, хоч доктор Сивіцький і дбає, скільки може.

⁶⁵ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1194. Арк. 50–53.

Тут зроблю невеликий відступ і наведу слова з листа пана М. Сивіцького на адресу президента. Тим більше, що він не тільки дякує президенту, а й мовить цікаві пропозиції задля поширення української справи. «Ані я, ані моя дружина, – пише він, – ніколи й не думали, що достанемо колись подяку за нашу скромну роботу над збереженням пам'яті борців за волю України від її найвищого зверхника. Удостоїлися ми хіба що надто великої честі, бо ж це було тільки звичайне виконання обов'язку, до якого повинен почуватися кожний українець. Наша спільна вдячність належиться управі Товариства “Броди-Лев” у Нью-Йорку (контактується від них у тій справі з мною Роман Кобрин), яка ще з 70-х рр. прислала гроші на доведення могил до людського вигляду, а тепер час від часу дещо підкидає на поточний ремонт, а також Наді Казимірі-Дзьобі, яка збрала і прислала 500 доларів, щоб зробити таблички на хрести. Усю цю, досить цікаву історію, описав я в першому номері “Нашого слова” за 1991 р., подякувавши заразом жертводавцям.

А Вам дякую за добру волю прийти з допомогою уряду. Проте необхідності тут нема. Правда, я майже два роки шукав майстра на добірні таблички, аж мусив дати в Україну (у Радивилів) – там спартостили і прийшлося прикріпити зіпсовані, хоч саме кріплення обійшлося мені майже півтора ста доларів. Поволі треба буде ці таблички міняти. Але то вже не горить, бо щось уже є, згодом я зроблю з дотацій дивізійників. А засоби уряду призначіть на потреби України – там треба прірву грошей.

Ото за всяку ціну треба урухомити видавництво імені Ольжича у Львові, треба там друкувати Скоропського і то тисяч сто, щоб дати в кожне село в Україні. Вертаючись з-за океану, сиділи майже тиждень у нашій хаті основоположники видавництва Козій та Тарас Чорновіл (і жінки до них зі Львова приїхали), то ми все це обговорили. Трохи машин вони привезли – а скільки ще на все грошей треба!

За документами УНР розглянуся в архівах, де я ще не був, але трохи пізніше. Раніше треба здати в друкарню перший том “Родоводу погранічної мартирології”. Бруднопис добиваю (залишився останній розділ і вступ), набереться аркушів двадцять, доведеться ще вишліфувати й переписати. Гоню, як можна, але то вже не та енергія.

І ще одне. Підготував я до друку переклад (з німецької) книжки Василя Кучабського “Західна Україна в боротьбі з Польщею і большевизмом 1918–23”, яка ще українською не видавалася. На видання не знайшлося аматора ані в США, ані в Канаді, то я забрав машинопис назад. Може це тепер видати наше видавництво ОУП у Варшаві, але тим часом воно бідне, як церковна миш, а кошти видання й кольпортажу – приблизно 20000 доларів. Потрібний спонсор хоча б на позичку (повернемо після продажу або сплатимо продукцією). Може б, хто пошукав доброї душі на добре діло?

Залишаюся з поважанням: М. Сивіцький»⁶⁶.

⁶⁶ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 44.

А тепер знову повернемося в зал засідань уряду. У заключному слові президент наголосив ще на двох важливих моментах особливої ваги, і я вважаю необхідним також акцентувати на них увагу. «По-перше, – говорив він, – це плекання дипломатичного зв'язку з урядами західних країн, зокрема США, у важливих історичних моментах. Наприклад, листи до президента Буша. Спочатку Стейтдепартамент відповідав дуже короткими листами. Тепер відповіді на наші листи більш обґрунтовані. От, наприклад, відповідь на наш лист щодо справ у балтійських країнах».

По-друге, президент пропонує дбати про гідне відзначення 22 січня. Не наголошувати в цей час локальних справ, бо це свято – час, коли треба плекати візію України, що підноситься з упадку. В Україні тепер зростає пієтизм до свята державности, тож не можна втрачати духу, треба відвойовувати загальну пошану до УНР. Треба затіснювати співдію з Україною. Серед населення України витворюється довір'я до Церков, і це є теж позитивне явище.

У залі засідань уряду з неприхованою приємністю звучали слова, що довір'я до кругів УНР в Україні зросло тому, що урядовці в еміграції ніколи не висловлюють фальшивих тверджень. Наводяться дані соціологічних опитувань. Вони свідчать, що наразі в Україні найбільше довір'я є до Церков, тоді – до демократичних сил, а тоді вже – до компартії. Лише три проценти вийшли з партії, а це триста тисяч на три мільйони партійців в Україні. Михайло Горбачов нині на становищі російського централізму. Союзний договір мав би це забезпечити. Запитник до референдуму складений хитро, тож невідомо, як він пройде в Україні. Українські демократичні сили агітують не голосувати або подавати своє «ні». Деякі кола російської інтелігенції в Україні є проти референдуму. У Литві, наголошують в уряді, із цим справа трохи легша, хоча Литву ще й не визнав Захід, окрім Ісландії. Та все ж прихильність Заходу до Литви, Латвії й Естонії зростає. Щодо України є великі застереження. Чомусь вважають, що там нема демократичних традицій, хоч це не так. Загрозованою ситуацією вважають також те, що в Україні є стільки нуклеарної зброї, як у всій Європі. В Україні зростає настанова, щоб належати до «європейського дому» (чи сім'ї), влаштовують конференцію в Харкові поодиноких республік. Для Єльцина – головна роль мала б бути в Росії.

Учасники засідання уряду погоджуються з такими думками, а В. Марко пропонує своєчасно давати хроніку діяльності до Бюлетеня УІБ, також треба надсилати хроніку діяльності уряду УНР А. Семенкові для квартальника «Наша Боротьба»⁶⁷.

⁶⁷ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 52–52 зв.

«НАС ПОВИННА ЄДНАТИ ОДНА ЦІЛЬ – ПЕРЕМОГА НАД ОКУПАЦІЙНИМ РЕЖИМОМ В УКРАЇНІ...»

Дослідники стверджують, що Російська імперія на довгому шляху свого розвитку ніяк не могла позбутися рабовласницької психології. Її правителі упродовж століть навіть не могли помітити, що в тій системі в них зникла вільна людина з її творчим духом. Її місце зайняла сіра, стандартна особистість – без мотивації до праці й життя, без творчої ініціативи, без будь-яких духовних потреб. Вчений люд підтвердить, що суспільство, в якому відсутня вільна людина, морально розкладається й навіть гниють підвалини творчого духу, а його економіка хворіє стагнацією, не росте, а старіє та відмирає.

І тому не дивно, що навіть після падіння царської імперії всі ці болячки перейшли в, здавалось би, оновлену державу, названу країною робітників і селян. Але не так сталося, як гадалося червоним комісарам та більшовикам. Червоногвардійські можновладці не хотіли розуміти і бачити того, що вже радянська імперія з кожним роком замість розрекламованої тріумфальної ходи залишалася позаду розвинутих країн вільного Заходу. Не допомагали ні масова індустріалізація, ні суцільна колективізація, ні радіофікація з електрифікацією.

Якщо про царську імперію французький інтелектуал Мішле писав, що Росія обманює і бреше, що це фантасмагорія, міраж, царство ілюзій, то вже в 1938 р. Борис Суворин на основі тяжкого досвіду визнав, що СРСР – це країна брехні. Брехні абсолютної. Сталін і його прибічники завжди брехали, кожну хвилину, за всіх обставин. Вони так брехали, що самі не знали, що брешуть. СРСР – це брехня від фундаменту до вершу. На кожну статтю конституції приходилося кілька статей брехні. Брехня – нормальна основа советського суспільства. П'ятилітні плани, статистика, досягнення, права народу, демократія, свобода – брехня. Диктатура пролетаріату – ірраціональна брехня. Нова советська людина – алкоголік. І вилікувати його пробували оголошенням по всій країні антиалкогольної кампанії. Вирубали сади, знищили елітні виноградники. Алкоголіки ж і далі плодилися, мов колорадські жуки на картопляних плантаціях. Соціалізм – брехня. Брехня зі свідомим викривленням дійсності, з метою обманути. Навіть під час зустрічей на вищому рівні не існувало реальності. За дипломатичними усмішками ховалася порожнеча. Єдиною правдою був масовий терор проти людини. Він нищив розум і труїв серця. Брехня ж – наслідок терору.

Як справедливо тоді писав І. Самійленко, хід історії в СРСР ступив на дорогу, де появилася нова форма війни – інтернаціональний тероризм, який виразно був спрямований проти західної цивілізації, зокрема проти США та її союзників. І не треба вгадувати, хто стояв і стоїть у масці за міжнародним терором. Звісно ж, Москва. Адже ще Ленін сказав, що терор є продовженням війни чи революції. На жаль, у нього знайшлися «гідні» послідовники.

Українські тогочасні газети в діаспорі писали, що західний світ досі не розуміє Советського Союзу, хоч загадок і нема. Для охочих усе відоме. Причина ж незрозуміння в тому, що СРСР вміло контролює інформацію, чужих кореспондентів, навіть редакції столичних західних газет, радіо і телевізю. Крім того, існує страх перед правдою. Страх перед тим, що так зле. А тоді треба щось робити.

Що робити в таких умовах? І Сталін, і його послідовники удавали, що все нормально. Коли дійсність вже не можна було приховати і вона все далі відходила від реальності, партія говорила про соціалізм, який будеється. Але у Швеції, Фінляндії, Великій Британії той уклад життя вже збудували, чого не хотіли визнавати в Союзі. Радянських людей змушували у примусовому порядку бурхливими, довго тривалими оплесками схвалювати і голосувати за будівництво «радянського соціалізму». А тих, хто критикував цей устрій, комісари надовго ховали в психіатричних лікарнях, у таборах ГУЛАГУ від Карелії до Камчатки. Як ховали В'ячеслава Чорновола, Левка Лук'яненка, мистця Петра Рубана з Прилук та тисячі їм подібним. Ідеологія в СРСР стала справжнім кривавим приви́дом, який блукав по могилах і вже не сподівався на здійснення ілюзій, але боїться до того зізнатися. Побудова соціалізму зветься до побудови фікції.

Так комуністична імперія зробила союз з великоруським націоналізмом. Для московитів була вигода в тому, що советська влада зберегла формально стару структуру Російської імперії. А в національних республіках з неросіяньським населенням місцевий націоналізм став головним ворогом комунізму советського зразка, і це стало джерелом постійних конфліктів. Ось так ця імперія доповзла до того рубежу, коли треба було на весь світ оголошувати і рекламувати «перестройку» з «гласністю». Окремі незначні економічні та й політичні демократичні свободи в СРСР зводилися лише до того, щоб дозволити пресі на зборах і активах критикувати сталінсько-брежневський «застій». Його оголосили чи не єдиною причиною економічної та духовної кризи імперії. І в жодному разі не дозволяли критикувати однопартійну тоталітарну рабовласницьку комуністичну систему та її єдину партію, гегемонічну роль якої навіть закріпили в конституції держави. Тобто, знову ж таки основною метою комуністів була не докорінна перебудова економіки, а рихтування імперії від економічної катастрофи шляхом залучення чужоземних капіталів в підтриманні вміння вести добре справи у своєму домі. І найсильніші економіки світу знову розпочали рятувати деспотичну імперію.

Звісно, усе це не було таємницею для українських патріотів в еміграції. Вони били у дзвони до урядів багатьох країн, щоб ті зреагували на порушення елементарних прав і свобод людей в Україні. Вони криком кричали і нагадували владі в советській Україні слова головного узурпатора українства Петра І, який вчив своїх московитів, що «отторженіє малоросійського народа от государства нашего – начало всех наших бедствій». Не мовчав і І. Самійленко. Він ще не мав «портфелів» в уряді, які б хай і формально зобов'язували його до активної позиції в житті громади. Але він мав полум'яне серце патріо-

та, хист публіциста, високу ерудицію, актуальність політичного мислення, він володів аналітичними та іншими позитивними задатками. Ще в серпні 1979 р. в газеті «Свобода» він публікує глибоко патріотичну статтю «Голос двох протилежностей». Тож прочитаймо її.

«Промова президента Картера до американського народу, виголошена 15 липня 1979 р., – пише І. Самійленко, – звертає на себе особливу увагу як на зміст теми, так і на сам підхід та спосіб глибоких і всебічних студій корінних причин енергетичної кризи, зокрема, та на цілий комплекс взаємопов’язаних і внутрішньо залежних чинників як економічного, так і психологічного характеру, що мають той чи інший вплив на цю кризу.

Спеціально зорганізовані президентом інтенсивні зустрічі, конференції і наради з представниками передових умів країни; експертами відповідних ділянок економіки і промислу; представниками державницьких і господарчих інституцій; проводом американського Конгресу, включно з лідерами опозиційної партії, – людьми критичної і незалежної думки та opinii – усе це не лише повчальний приклад підходу до розв’язки серйозних проблем, але й характеристичний для суспільства, яке просіянує ідеями свободи та керується принципами справжньої демократії.

Більше того, президент перевів так звані “хатні зустрічі-розмови” з мешканцями окремих місцевих громад, зокрема з представниками різних соціальних прошарків та професій, як рівно ж і простудіював повині приватних листів, адресованих до Білого Дому та уряду, які стосуються студіюючої теми.

Такий підхід до справи дав можливість президентові зібрати величезну масу необхідних фактів, думок і порад, так потрібних не лише для виявлення та аналізу дійсного стану кризи в майбутньому. Ось чому зміст промови президента – це ніщо інше як синтеза пильних і глибоких студій та досліджень проблеми країни, опертих на оригінальних джерелах, першої руки фактах та на спільній провідній думці стурбованої Америки.

Як відомо, президент у своїй промові визнав брак належного контакту офіційного Вашингтону з народом, відсутність належного провладу, рішучості і послідовності для усунення енергетичної кризи як з боку його, як президента країни, його уряду, так і Конгресу, зокрема.

Президент також наголосив на наявності духовної кризи в країні; звернув увагу на брак відповідної певності і віри серед американського народу в його провід та інституції, на брак потрібної єдності та спільної мети, як рівно ж і на поширення тенденції безмірного потворства особистим потребам та бажанням у вцерб спільних інтересів та добробуту.

Усе це є незаперечно доказом, що президент великої країни відкритого і загально доступного суспільства передає своєму народові правду такою, якою він її в дійсності бачить і розуміє.

Промова президента Картера знайшла широкий розголос в американській та світовій пресі. Розгорнулися різного роду дискусії як при-

хильного, так і критичного характеру. Але на тлі цього відгуку, як і можна було сподіватися, різко виділяється тоталітарно-диктаторська пропагандивна преса Москви. Кремлівські “експерти” “абсолютних” законів суспільного розвитку людства, застосувавши критерії з теорії “наукового комунізму”, дійшли висновку, що причиною сучасної кризи в Америці є не що інше, а лише її система, збто капіталістичний устрій, опертий на капіталістичній формі присвоєння та законах стихійного розвитку виробництва.

Ціль цієї зловмисної й устарілої пропагандистської жвачки відома: використати будь-які засоби і будь-яку нагоду для того, щоб переконати тих, що ще не переконались або сумніваються, разом з недосвідченими, про абсолютну перевагу советської системи в СРСР над капіталістичною, посяти недовір’я, спеціально до ЗСА та послабити її позиції у світі.

Яви ж советської так званої “планової соціалістичної системи”, яка породила хронічну кризу найнеобхідніших продуктів чи товарів щоденної потреби, крім військової зброї масового винищування, Кремль тримає під державним секретом. Довгі втомлювальні черги там уже ввійшли в побут щоденного життя звичайних людей і там розглядаються як нормальне явище.

Щодо енергетичної продукції, то пригадую передвоєнні роки українського Донбасу, зокрема копальні Красно-Луцького району, де в часи грізних морозів і вітряних донецьких зим у робітничих селищах вуглекопів бракувало вугілля, щоб бодай нагріти воду на кухні вуглекопів-робітників. Причина? Або не спущено “наряду по плану”, або ще “не надійшла черга по номеру талона” від планових органів держави <...> І то було в той час, коли гори вугілля-антрациту лежали під боком селищ, ризикуючи арештом та ув’язненням за “расхищение социалистической собственности”, у темні ночі, крадькома з торбинками в руках плазували до гір вугілля, щоб схопити кілька грудок антрациту для потреб своєї родини. І то було не окреме, а типове явище в копальнях району.

Автор цієї статті також був свідком, коли навіть у самій Москві, яка має особливу першість у всьому, у часи війни з Фінляндією, у винятково холодну зиму 1939 р. ряд гуртожитків при високих школах та будинки початкових шкіл були замкнені; з одного часу припинилася доставка в магазини хліба за браком вугілля.

А що можна сказати про невилазну й злочинну кризу в сільському господарстві? Україна, яка в минулому славилася житницею Європи, з якої царська Росія експортувала гігантських масштабів хліб за кордон, тепер, перевернувши цю житницю в неосяжний табір модерного колгоспного рабства; задушивши мільйони селян голодом і зісланням на каторгу, большевицька Москва в т. зв. добу “зрілого соціалізму” їсть хліб Америки, Канади і Австралії!

Не так давно я мав нагоду зустрінутись із учителем середньої школи міста Запоріжжя (Україна), який прибув на одномісячні відвідини своїх родичів у ЗСА. Перед від’їздом додому я запитав у земляка, що найбільше йому запам’яталося після короткого перебування в

цій країні? Земляк, не задумуючись, лаконічно відповів: “Моя наука”. “Яка наука?”, – питаю я. “Наука про історію мого народу, – історію України. Всі тут недоспані ночі, – пояснює він, – я перечитав те, чого не міг і не вільно нам знати в себе вдома – в Україні”.

На дальші мої запитання відносно життя, а зокрема харчового стану в Советському Союзі, відповідь земляка була більше, ніж зрозуміла. “Ви тут, в Америці, – говорить він, – знаєте про наше життя далеко більше, аніж ми, живучи там – в Україні. Ми слухаємо і читаємо лише те, що нам вільно знати. Що ж торкається харчового стану, то відповідаю вам, – продовжує земляк, – одною популярною в нас анекдотом, а саме: стоїть довга і втомлююча черга до м’ясної крамниці. Нарешті, десь близько одинадцятої години ранку відчиняються парадні двері крамниці, виходить продавець і питає:

“Хахли тут є?” – “Є”. Заревіло в один голос із черги.

“Отже, слухайте, свинини сьогодні немає!” – пояснює продавець.

“А кацапи тут є?” – питає він далі. “Так точно, єсть!” – чути голо-
си.

“Отже, слухайте і ви: гавядіни сьогодні нет!”

“А жиди тут є?” – питає далі продавець. “Єсть”, – зачулись голо-
си.

“Розходьтесь і ви, бо курятини теж нема!”

Потім після довшої паузи він знову запитав: “А чи є тут комуністи?” “Да, єсть!” – чути кілька голосів. “Тепер, товарищі комуністи, поясніть, нарешті, цим людям, чому у вас після шістдесяти років господарювання вашої партії і досі немає м’яса для очих людей, чому?” Усе мовчало... Мій співбесідник – земляк теж замовк, а потім тихо додав: “Це ніби анекдота, але так є, це дійсна правда...”

У минулому Кремль виправдовував будь-який провал, кризу чи банкрутство в советськiм господарствi законами шаблонного діалектичного матеріалізму, т. зв. “труднощами росту” або “диверсією класових ворогів”. Пізніше шукав козлів відпущення у вигаданих “ворогів народу” або в “контрреволюційній агентурі”.

Тепер же, при т. зв. “зрілім соціалізмі”, наприклад, кризу зненавидженої колгоспної системи пояснюють ще простіше – “неблагоприятной погодой”. А в загальному роблять бундючну позу і заявляють, що “у нас лучше всех на свете”, зсилаючись на тронну промову свого вождя Ілліча Другого, який проголосив, що “советський устрій служить натхненням для всіх народів світу”.

Звичайно, для комуністичної касти, яка, за визначенням Брежньєва, є “серцем тіла трудового народу”, “лучше всех”. Вони користуються безмежними привілеями, живуть в достатках і люксусах, – життя яких в тисячу разів є вигідніше від життя дійсно трудового народу, якого вони самозванно репрезентують, і на тілі якого вони є не що інше, як паразитична язва.

Що ж торкається самого “тіла”, себто трудового народу, то для нього проголосили на папері “маніфест брехні і обману” – конституцію ССРСР, в якій, за словами того ж Брежньєва, “ширше, ясніше і повніше, ніж будь-де і будь-кого, зафіксовані соціально-економічні і

політичні права і свободи громадян і конкретні гарантії здійснення цих прав”. Але там же вождь недвозначно дав знати, що якщо хтось із членів того “тіла” осмілиться протестувати про порушення владою тих “гарантованих прав” конституції, то таке самовільство буде розглядатися тією ж владою як нанесення “ущерба інтересам общества и государства”.

Що ж лишається для трудового народу? Александер Бармін, колишній радянський генерал і “високий” урядовець, у своїх спогадах “One Who Survived” подав таку народну поговорку-пораду для радянських громадян: “Ліпше всього не думай. Якщо ж не можеш дати собі ради, – думаєш, то не говори; якщо ж заговорив – не пиши! Якщо ж опублікував, признайся <...> негайно про свою вину і зараз же відмовся від опублікованого...” А якщо не відмовишся? Іншого виходу немає, крім постійного переслідування, “психушки”, в’язниці і довголітнього заслання в концтабори далекого поселення за “не соблюдение правил социалистического общежития...”

Так брехня й обман про “перевагу” радянської системи і устрою ідуть у парі з терором і насиллям. Одне одному допомагає і обое – разом переробляють брехню у радянську правду. Зрозуміло, що немає на світі ідеальної і вповні удосконаленої державної системи й устрою, хоча комуно-московські професійні ошуканці постійно твердять, що такий устрій у них уже збудований. Але для кожної логічно вдумливої і неупередженої людини є незаперечним фактом, що президент ЗСА говорить до свого народу щиро і відкрито правду – не приховуючи ні помилок його уряду, ні його самого; говорить про слабкі сторони і недомогання своєї країни. Засоби публічної інформації і народ ЗСА критикують уряд і самого президента, критикують вільно і без жодного страху; і в той же час – усі разом шукають компромісу і правильного рішення спільних проблем. Не кажучи вже про остогидлі радянські черги, яким місця в Америці немає.

Тут є вільний обмін різних ідей і думок, навіть для московських пропагандистів та їх “братньої компартії” “ЗСА”. Тут є місце для пошани, особистої ініціативи та вільного слова. І саме в цьому полягає непоборна сила американської демократії, її системи та устрою. У цьому є велич цієї країни.

Там же в московсько-большевицькій імперії є місце для нічого, а вірніше – для брехні, обману і оковамилювання; для повчання і катехизису остогидлої пропаганди та насилля. А понад усе свобода для тронних промов вождя, розрахована для тих, які ще неспроможні відрізнити правду від обману, яких ще не бракує на цій скомплікованім світі. Спосіб студії проблем у цій країні та їхні вирішення міг би корисно послужити прикладом і для нас, українців у діаспорі», – завершує актуальні роздуми І. Самійленко. На щастя, він не був одним на цій лінії боротьби за справедливість і нормальне життя в рідній Україні, де людям доводилося вночі красти відро вугілля у шахтарському краї, аби взимку не замерзнути в оселі та піддаватися іншим знущанням соціалістичної системи господарювання.

Своєрідним продовженням порушених проблем, тези, що Москві ніколи не можна вірити, є й публікація «Гаряча пора у Вашингтоні і Москві» І. Самійленка в цій же газеті за 30 жовтня 1979 р. Він пише, що «напружене було літо цього року у Вашингтоні і Москві. Не менш напружена наступила й осінь. Причиною такої напруги, як відомо, є гарячі дебати в Сенаті навколо ратифікації договору САЛТ II, підписаного президентом Картером і Брежнєвим 18 червня 1979 р. у Відні».

Найбільш пекучим питанням цих дебатів було і є питання довір'я більшовицькій Москві. Які є гарантії, що підписаний договір після постійного ошуканства в минулому буде чесно дотриманий саме тепер Москвою? Наскільки ефективною таємною розвідкою диспонує Америка для своєчасного виявлення можливих порушень умов САЛТ II таким «партнером», як Москва, в майбутньому? Ось ті головні проблеми, що турбують критиків договору у Вашингтоні. У ході цих дебат викристалізувались дві протилежні опінії: урядова – за ратифікацію договору, а опозиційна – проти такого, як він був підписаний у Відні.

Недовго довелося дебатувати про щирість кремлівського «партнера». Несподіване виявлення советської бойової бригади на Кубі дало ще й ще раз ясну і недвозначну відповідь: Москві вірити не можна! Одночасно ця кричуща авантюра Москви виразно доказала, що американська таємна розвідка не є на потрібній висоті, щоб діяти своєчасно та ефективно, навіть тут, можна сказати, по сусідськи.

Загальне обурення й протести змусили провід сенату заявити, що САЛТ II «is dead» аж до часу позитивної розв'язки кубинської проблеми. Президент Картер закликав американський народ до розважливості й спокою, виразно заявивши, що сучасний стан на Кубі, цебто «status quo is not acceptable». Пущена в хід «тиха дипломатія».

Довга і терпелива «тиха дипломатія», як це стало відомо з телевізійної промови президента Картера, проголошеної 1 жовтня ц. р., кінчилась повним провалом. Москва не уступила ні на йоту. Status quo – сучасний стан советських військ на Кубі лишився незмінним. Вашингтон дав відбій – відступивши від своїх попередніх голосних заяв, що «сучасний стан на Кубі є не прийнятний», обмежившись рядом проголошених військових демонстрацій на карибському обширі, як, за словами «Нью-Йорк Таймс», (з 5 жовтня 1979 р.) не мають жодного значення та скоріше носять запобіжний чи (точніше) оборонний характер.

Не легко було Вашингтону відступати, знаючи, що всякий компроміс чи поступки в угоду Москві завдадуть удар по престижу Америки у світі, а зокрема в країнах Західної Півкулі та її союзників. Більше того, вони прискорять дальші заохочення Москви до ще більш небезпечних та загрозливих авантур для Америки в майбутньому. Компроміси служитимуть також і мірилом рішучості провідництва американського уряду, а зокрема президента Картера, його політичного престижу, так потрібного для нього на порозі президентських виборів.

Не легко й Москві – порушнику умов 1962 р. – також було капітулювати. По-перше, відтягнення військ з Куби означав би упадок престижу авантюристів Кремля в очах країн третього світу, престижу, який і так надщерблений у зв'язку з недавньою т. зв. «карною військовою експедицією» Червоного Китаю у В'єтнамі, в якому Москва не прийшла з відповідною допомогою своєму вірному сателіту в Азії.

По-друге, Москві потрібний Кастро і Куба, як ніде і ніхто сьогодні. Москва там має спеціальний інтерес і далекоглядні плани, кінцева ціль яких – поразка одинокої опори вільного світу Америки.

Як відомо, від часу приходу до влади Кастро, а зокрема від початку 1976 р., Москва проводить на Кубі інтенсивну військову розбудову. Будуються ракетні оборонні бази, засоби й устаткування для першої атаки підводних човнів; на острів доставлена для Кастро ескадра бомбовиків та флотилія військових транспортних літаків. За планами кремлівських стратегів, Куба визначена центром советської розвідки і диверсій на карибському просторі. Цей острів, з його восьмимільйонним населенням, представляє сьогодні військовий полігон для вишколу кадрів цієї розвідки й диверсій, вишколу ударних військових бригад та різного роду цивільних кадрів, призначених для прискореної советизації Африки, як рівно ж і для вишколу кадрів т. зв. «патріотичних фронтів» цього континенту.

Як відомо, руками Куби Москва вже створила два фронти в Африці: Ангольський і Ефіопський (Абіссінський). Формується третій фронт – Родезія–Намібія. Приготовляється і остаточна фаза советсько-кубинської авантюри в Африці – т. зв. генеральна офензива – похід проти Південної Африки.

На цих фронтах уже оперує понад 40 тис. кубинського війська та понад шістдесят тисяч військово-вишколених кадрів. Можна з певністю говорити, що Кастро, маючи понад 25% чорного населення на Кубі, уже зробив і робить те, чого не в силі зробити самій Москві в чорній Африці. Військо Кастро, близько 800 багнетів, стаціонує і на Близькому Сході, в Сирії. Кастро обіцяє своїх «добровольців» у разі потреби і для сателіта Москви – В'єтнаму.

Зрозуміло, що вся ця агентура Кастро є авантюрою Москви. Васал Кастро не відступить ні в Африці, ні деінде без дозволу кремлівського начальства. Але Кастру не досить три більйони доларів річної рекомпенсації від Москви, плюс тисячі т. зв. «дорадчиків». Він потребує і хоче за віддану службу ще більше, включно з гарантією своєї власної безпеки на Кубі.

Присутність советського війська на острові Кастра є доказом того, що таку гарантію Москва йому приобіцяла. Ось чому тяжко було сподіватись виводу советського війська з Куби. Ось чому Москва у переговорах з Вашингтоном, застосовуючи різного роду крутіїства, була до краю упертою.

Але помимо всього сказаного вище, Москва насмерть потребує і вигідного для неї САЛТ II. Вона потребує американської технології і хліба. Їй потрібні «благоприятніє» відносини з Вашингтоном, особливо тепер, коли американсько-китайські відносини радикально змі-

нилися не на користь Москви. Тому, хоче хтось чи не хоче, – характер американсько-советських взаємин у майбутньому буде залежати від успіху, ґрунтовної ревізії чи повного провалу ратифікації цього договору в Сенаті. Ось чому критики цього договору та опозиція до нього викликають у Москві таку несамовиту лють і шалену пропаганду проти т. зв. «розпалювачів війни» американського «імперіалізму».

Становище Вашингтону до цього договору є двояке. Уряд ЗСА та його прибічники наполягають на ратифікації цього договору. Вони, хоч і є свідомі того, що САЛТ II є далеко не досконалий, але ратифікація його, на їх думку, принаймні збереже «процес» дальших переговорів з Москвою, допоможе направити недоліки договору САЛТ I, а значить і САЛТ II, а головне – підготує ґрунт для майбутніх договорів САЛТ III і САЛТ IV. Уряд вірить, що розвідча служба ЗСА буде вистачальною для виявлення «більших порушень» САЛТ II советами.

Противники ж чи критики САЛТ II доказують, що цей договір у теперішньому його тексті лише дасть можливість Москві до щодальшої розбудови її нуклеарної переваги та захопить її до різного роду провокацій, скритих і відкритих агресій або й до першої нуклеарної атаки. На цій підставі більш рішучі критики вимагають цілковитого відхилення цього договору; другі – ревізії його, а ще інші, що стоять близько до позиції уряду, пропонують негайно ратифікувати САЛТ II та ухвалити додаткові асигнації на розбудову збройних сил Америки, щоб вирівняти баланс сучасної стратегічної нуклеарної переваги советів.

Що ж у цей час відбувається в Москві? Спочатку, після заключення договору у Відні, уся советська й сателітна преса проголошує цей акт, як пише «Правда», «собитієм огромного історіческого значенія». Брежнев викликає до своїх кримських палаців намісників сателітних країн Східної Європи, які «однодушно» вітають «цей договір як миролюбний крок» брежневського Кремля. Після того скликається Центральний Комітет КПСС у Москві, який також «однодушно» оцінює підписання «нового советсько-американського договору про обмеження стратегічних офензивних озброєнь», як «вопрос вопросов» сучасної міжнародної політики Советського Союзу.

Але з часу, коли в сенаті ЗСА та в американській пресі піднялася різка критика цього договору, Москву охоплює несамовита лють. Москва всіма силами намагається представити світові слушну критику САЛТ II у Вашингтоні як політику «гострих схваток між силами прогресу і реакції, боротьби між тими, хто виступає за мир і за роззброєння, і тими, хто намагається підірвати відпущення, підбатожити гін озброєння, дестабілізувати порядок в різних районах планети» («Правда». 8.19.1979). І, як завжди: «мир і прогрес» – це СССР, «реакція і агресія» – це «американський імперіалізм».

Для цього Москва пускає в хід увесь свій арсенал тоталітарних засобів публічної інформації, включно з комуністичною й лівою пресою за кордоном. Вона не пропускає жодної нагоди публічного кворуму для засуду американських т. зв. «розпалювачів війни».

Для цієї пропаганди Москва спритно використовує Світовий Конгрес Міжнародної Асоціації Політичних Наук, скликаний в Москві, на якому, за даними советської преси, узяли участь 1600 науковців з 58 країн світу.

Під гаслом боротьби з «американським імперіалізмом-колоніалізмом» проходила і міжнародна конференція солідарності з народом Афганістану, скликана за ініціативою т. зв. Світової Ради миру в серпні ц. р. в Кабулі. Ця конференція, як повідомляє ТАСС, різко засудила американський «імперіалізм», разом із «воїнствующими пекінськими лідерами», які, згідно з тим же ТАСС, організують збройне втручання у справи «Демократичної Республіки Афганістан». Цей «засуд» стався в той час, коли вся ця «республіка» є насичена тисячами советських цивільних і військових «дорадників», очолений генералом з Москви Павловським.

Дванадцятий «Національний» конгрес компартії ЗСА, що відбувся 23 серпня ц. р. в Дейтроїті, в присутності, як подає ТАСС, більше тридцяти делегацій від «братніх компартій» різних країн світу, включно з советською делегацією, також «одноставно» одобрила підписаний у Відні САЛТ II. Але в той же час, як подає ТАСС, рішуче засудив «ЗСА як єдину країну, яка, прикриваючись розмовами “про советську військову загрозу”, оплутали увесь світ ланцюгом імперіалістичних військових баз».

Злобну й неперебірливу лайку проти «американського імперіалізму-колоніалізму» проводив і Кастро разом зі своїми прибічниками на шостій конференції країн т. зв. третього світу, що закінчила свої наради на початку вересня ц. р. в Гавані.

Московська «Правда» повідомляє, що 26 серпня ц. р. в Амстердамі також застартувала і «Естафета миру» під гаслом: «Геть нейтронну бомбу! Геть зброю масового знищення! За продовження політики відпруження. За роззброєння!» Згідно з повідомленням з Москви, першого вересня голландці мали передати цю естафету західнонімецьким «борцям за мир», а потім в інші країни Західної Європи.

Сьогодні, пише «Правда», це завдання особливо актуальне в Західній Європі, де за планами Пентагона і НАТО намічено розмістити 600 балістичних ракет з дальністю льоту нейтронних та ракетних зарядів в 3500 миль. Естафета розпочалася під впливом пропаганди з Москви та носить явно антиамериканський характер.

Дух антиамериканської пропаганди з одного боку, а з другого – прославлення Советського Союзу, всього російського, а зокрема російської мови, яка, за словами «Правди», відіграє величезну роль для «співпраці між народами в їх боротьбі за мир, соціальний прогрес і розрядку напруженості», домінували і на Міжнароднім конгресі русистів, який відбувся в Східному Берліні в серпні ц. р. під спонсорванням Генсека Східної Німеччини.

Не обійшлося без нападів на американський «імперіалізм» і на Міжнароднім фестивалі т. зв. «прогресивних майстрів кіно», що відбувся в Москві також у серпні ц. р.

Так, зловмисний дух пропагандивної машини Кремля під гаслом миру і фальшивої розрядки на ділі ширить отруту антагонізму, напругу та неспокій у світі. Ціль цього пропагандивного психозу в цей період часу – увести в блуд світову опінію, мобілізувати її проти прозрілих нових сил у Вашингтоні, які нарешті тверезо глянули на реальну дійсність і побачили повне банкрутство злопам'ятного «детанту» та його близнюка САЛТ, які поставили національну безпеку цієї країни перед реальною загрозою.

Одинока вартість САЛТ II полягає в тому, що цей договір примусив Америку глянути тверезо на дійсність, виявити слабкі місця своєї оборони, переглянути баланс стратегічної зброї та побачити необхідність ґрунтовної ревізії як самої теперішньої військової доктрини, так і зокрема військової політики США.

Цінність САЛТ II є ще й та, що в ході аналізу балансу стратегічної зброї нарешті викрито й здемасковано підступну ціль, фальш і обман другого «партнера» – большевицьку Москву.

Ось ті головні причини, чому Москва з такою нестриманою люттю підняла кампанію проти критиків САЛТу у Вашингтоні. Тяжко сказати, як скінчиться змагання навколо САЛТ II. Чи зуміє американський провід спритно використати і свої атути впливу на Москву, чи знову піде на уступки. Тому всі, кому дорога свобода Америки, мусимо зробити одне добре діло, а саме: негайно писати до своїх сенаторів – колективно і особно – вимагаючи від них відхилення ратифікації САЛТ II як договору, шкідливого для національної безпеки Америки. Ратифікація цього договору приведе до ще більш небезпечної загрози для вільного світу, як і для борців за людські права в середині самої московської імперії та України зокрема, – як досвідчений спеціаліст з міжнародних відносин завершує свої аргументовані роздуми про стан американсько-советських взаємин у ту добу І. Самійленко.

Свідомі українці діаспори на кшталт І. Самійленка весь час, а особливо на самій зорі боротьби України за відновлення незалежності, нагадували світові історичні уроки, просили пам'ятати і робити висновки зі всієї імперської політики Російської імперії та Советського Союзу впродовж століть, яка полягала в тому, аби втримати Україну в гострих кігтях «двоголового страхіття». А влада в Україні, загіпнотизована імперією, не реагувала й на застереження діаспори, яка пам'ятала і повторювала при кожній нагоді «заповіді» Єскатеріни второй, що в Україні вкрай небезпечно відбирати все і одразу, і вони нищили оце «все» в залежності від сили національного спротиву. Однак з небаченою аж занадто особливою нещадністю і ненавистю ліквідували все те, що відрізняло українців від отих диких ординців-людоджерів: українську мову, національні звичаї, традиції, історію, віру і Церкву.

Що це так, пропоную осягнути хід думок голови уряду у вигнанні І. Самійленка, виголошених ним у доповіді за правильне зрозуміння позицій ДЦ УНР у світлі сучасних подій в Україні. Виголосив він її на засідання уряду, про яке йшла мова вище. У цій доповіді, як і в інших документах, що стосуються голови уряду, бачимо не лише впо-

рядковані думки, світлий розум ерудованого інтелектуала, вимогливість до себе та підлеглих і тих, хто поруч, не покладати сил на благо рідної України. Усе це – результат багаторічної, наполегливої праці, постійного самовдосконалення. Насамперед він відзначає, що «довгождані й раптові події в московській колоніальній імперії, зокрема і в Україні, не є випадковими. Вони є незаперечним доказом неминучого і цілком природного процесу, завершенням якого є цілковите банкрутство всієї московсько-большевицької системи, у т. ч. і національної політики, яку нав'язав збройно Україні комуно-московський агресор-окупант в 1920 р.

Часи революційного чаду й ідеалізму, опертого на фальшивій і антинародній догмі марксизму-ленінізму, уже безповоротно і назавжди відійшли. Паразитична імперська кліка – КПСС, що тримає монополю уже понад 70 років диктатуру в країні, уже втратила всяке довір'я в народі. Вона втрачає навіть певність і всередині себе самої. Яскравим доказом цього є не лише останні події в самій советській імперії – батьківщині марксизму-ленінізму, а і в країнах Східної Європи, включно з подіями в Польщі, Малярщині та масовою втечею, і то переважно молоді, з Східної Німеччини, Чехословаччини і Болгарії в Західну Німеччину та вільні країни західного світу.

Щоб запобігти цієї очевидної катастрофи, що насувається, – висловлює він погляд, – зберегти і далі неподільну диктатуру партії та московську колоніальну імперію від її розпаду, щобто, уникнути на зрівнячу насильну революцію знизу, кремлівська кліка інакшого вибору вже не мала крім проголошення горбачовської т. зв. “перестройки” і “гласності”. “Перестройка”, – підкреслює він, – означає не заміну рабської, казарменної, сучасної системи на більш прогресивну, а збереження її цілком косметичного поновлення – реконструкції зі збереженням фундаменту і основ, закладених сталінським режимом.

Цей штучний задум Кремля, як можна було й сподіватися, постійно терпить невдачі. Сьогодні, після чотирирічної проби горбачовської т. зв. “революції” зверху, ситуація в советській імперії, за словами Єльцина, недавнього члена Політбюро, секретаря московського комітету компартії, а теперішнього лідера опозиції у Верховному Советі, “є настільки тяжка, що гіршої вже не може бути”. Початкові ілюзії, міти і надії тепер погрузли в безнадійність і зайшли в тупик». Далі Самійленко підкреслює, що «Горбачов та його послідовники дійшли до фінального іспиту». «Іти за установленими правилами та кодифікованим рецептам часів Сталіна і його послідовників уже є запізно й небезпечно. Стояти на місці, як є сьогодні, – на половинній дорозі – приведе, як сказав Єльцин, до найнебезпечнішої кризи – “до революції знизу”, наслідком якої може бути не лише знищення навіженої советської системи, але й розпад московської колоніальної імперії.

І не випадково той же Борис Єльцин заявив, що ми “стоїмо зараз перед прірвою”. Звідси настирливо виникає питання: а що ж далі? Народ вже не буде безконечно чекати пустих обіцянок і словесної демагогії. Дати йому повну економічну і національну свободу – це був

би єдиний і реальний вихід з кризи, але для керівної партійної кліки це означало б прийняти добровільно собі вердикт самогубства».

«Ось чому, – аналізує події Іван Матвійович, – сучасні події в СРСР, а зокрема в найбільш стероризованій і змасакрованій та до краю знекровленій Україні треба розглядати в контексті подій всього сов. Союзу, Східної Європи і далі. Лише при такому підході ми глибоко зрозуміємо суть і значення сучасних подій в Україні та відшукаємо нашу найбільш ефективну роль, наші нові засоби і можливості для зміцнення наших національних сил та пожвавлених політичних акцій ДЦ УНР в екзилі».

«Народ, що пережив найжорстокішого в історії людства тирана, в якого постійно топтали національна і найелементарна гідність людини, якому весь час товкли в голову про те, що жертви є конечні в ім'я щасливого і славного майбутнього. Цей – український народ – користуючись сьогодні кущою і непевною “гласністю”, в перший раз в історії підсоветської України, розкриває жакливу правду народо-вбивчого голоду в Україні, мільйонові арешти, депортації, висилки та розкриває затаєні ями жертв того терору в Україні. Розкриваючи ту жакливу правду, наш народ сам себе питає: “Чому Україна понесла такі жакливі втрати і руїну?” У відповідь на це ростуть та ширяться спонтанно різні опозиційні режиму групи та організації в обороні прав українського народу».

У числі цих груп і організацій І. Самійленко називає викристалізовані останнім часом дві основні політичні течії і напрямки. Згадаймо той період нашої історії. Тоді ледь не на всіх мітингах, інших масових заходах одна з них говорила про поставлену мету поступової суверенізації України в рамках теперішньої УРСР. Іншою була та, що бачила порятунок України та її повний розквіт і майбутність лише в суверенній незалежній соборній і народоправній державі. Тобто, у відновленні втраченої української держави 1918–1919 рр. – Української Народної Республіки.

Далі І. Самійленко зауважує, що «при аналізі особливостей національно-визвольного руху в Україні ми мусимо усвідомити ясно, що Москва ніколи не була готова й не збирається тепер іти назустріч законним вимогам українського народу. Що влада в Україні перебуває в руках Щербицького та його вірної кліки – відданих прислужників московського імперського центру, найбільших русифікаторів України й до краю суворих та жорстоких поборників тих українських патріотів, які стали відкрито до боротьби за державну суверенність України».

Ось чому ми, – звертається до членів уряду його очільник, – мусимо ясно зрозуміти ті несамовито тяжкі умови, в яких доводиться працювати нашим патріотам в Україні та чому до цього часу там немає єдиної визвольної програми, єдиного визвольного політичного центру та визнаного народом лідера опозиційного руху в Україні». У додаток до цього він просить звернути увагу на міжнародну ситуацію, яка змінилась в останні роки: «Захід вважає, що він переміг комунізм та що шляхом еволюційних змін комуністичний світ піде в напрямок

демократизації. Усе це має неабияке значення для нашої національно-визвольної боротьби за державну суверенність України в сучасний надзвичай скомплікований, повний несподіванок та непевний час. Будьмо готові до різних і несподіваних трюків Москви. Учора був Щербицький. Сьогодні може бути інший, але політика Москви до України в ґрунті своєму залишиться незмінною.

У зв'язку з цими новими політичними обставинами в Україні і назовні виникає логічне питання: Чи ці події вимагають від нас ревізувати засадничі позиції ДЦ УНР в екзилі? На це ми відповідаємо – ні! Зовсім ні! Вони лише дають нам зовсім інші засоби і можливості для посилення нових акцій назовні. І. Самійленко наводить безліч доказів, які має ДЦ УНР, що українська держава – УНР 1918–1920 рр., яка постала волею українського народу, є не лише традицією нашого славного минулого. Вона живе в Україні й сьогодні. Вона є і наша майбутність. Ось чому ДЦ УНР в екзилі повинен морально і політично допомагати визвольним процесам в Україні та наголошувати всюди, що ці процеси є вільним виявом волі сучасної України, ініційовані й ведені народом українським, та що від їхнього імені, а не лише українців у діаспорі, ми ведемо політичні та дипломатичні акції в екзилі»⁶⁸.

«А тому, що ДЦ УНР в екзилі є законним речником ВСІХ українців, то наше ставлення поодиноких формацій, діючих в Україні, ми узалежнюємо від їхнього становища до питання ДЕРЖАВНОЇ СУВЕРЕННОСТІ І НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ»⁶⁹. І. Самійленко цитує позицію президента ДЦ УНР в екзилі М. Лівницького, висловлену ним у статті «Ставлення до подій в Україні», опублікованій в газеті «Мета» за березень 1989 р. У ній він заявляв, що «ми далі рішуче і незмінно стоїмо на позиціях самостійництва, за відновлення такої української держави, яка була за Української Народної Республіки, проголошеної VI Універсалом УЦРади і підтвердженої українським Трудовим Конгресом і Директорією УНР.

Ми від цих наших позицій ані на йоту не відступаємо і, як символ цього, затримуємо існування і дію Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі. Якщо в Україні відверто і явно з цими нашими позиціями виступати не можна, то це ми робимо поза межами ССРСР. Ця позиція є і буде спрямовуючою політикою теперішнього уряду УНР в його зовнішній діяльності. Вона є в повній згоді з резолюціями і декларацією X сесії УНРади та з Тимчасовим законом ДЦ УНР в екзилі».

Далі голова уряду згадує свій ЕКСПОЗЕ, виголошений на цій же сесії, в якому назвав вісім точок, на які буде концентрувати головну увагу голова уряду теперішньої каденції. Ці точки охоплюють такі ділянки, як консолідація самостійницьких сил, допомога визвольному рухові в Україні, перебудова нашої зовнішньої діяльності, пропагування ідей УНР в світі та в Україні, праця з молоддю, викриття злочи-

⁶⁸ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 3.

⁶⁹ Там само.

нів окупанта в Україні, фінансові проблеми уряду УНР. І накінець заявив голові уряду, що він у своїй діяльності буде рішуче дотримуватись ухвал X Сесії УНРади та «Тимчасового закону ДЦ УНР в екзилі», зокрема статей, де мовиться, що голова уряду «визначає спільно з президентом ДЦ УНР в екзилі напрямні політики уряду й відповідає за свою діяльність перед УНРадою та президентом».

Нагадаю і повторю, що перше пленарне засідання уряду відбулося 15.9.1989 р. у Філадельфії. Після заприсяжнення членів уряду була заслухана програмова промова голови уряду, в якій ясно з'ясовано напрями політики ДЦ УНР в екзилі й зокрема уряду теперішньої каденції. Ці напрями узгоджені як із президентом, так і з віцепрезидентом ДЦ УНР в екзилі та є у повній згоді з рішенням X Сесії УНРади. З'ясування цих напрямків сьогодні тим більше потрібно, аби припинити появу в деякій українській пресі різних кривотолків та дезінформацій, явно шкідливих для Державного Центру УНР в екзилі. Текст цих напрямів був однозгідно прийнятий урядом до відома та керівництва й переданий для розгляду до президії УНРади.

Тоді ж другим питанням нарад уряду був розгляд праці окремих ресортів. Наголошувалося, що згідно з резолюцією X Сесії УНРади пункт третій документа цього зібрання передбачав створення Консолідаційно-Координаційної комісії. До неї увійшли доктор Степан Ворох, доктор Микола Суховерський, інж. Юрій Іхтіярів, д-р Олег Волянський та д-р Роман Барановський.

На закінчення І. Самійленко ще раз наголосив, що Державний Центр УНР в екзилі у своїй практичній діяльності буде послідовно прямувати до повної консолідації та координації всіх українських сил в Україні й поза нею на базі співдії в тих справах, які має єднати. «На сучасному етапі нас повинна єднати одна і основна ціль – перемога над окупаційним режимом України. У згоді з таким розумінням головних завдань ДЦ УНР в екзилі повинна розвиватися дія всіх складових частин ДЦ УНР. Адже боротьба українців за волю, незалежність, державність була б реальною загрозою існуванню Московії, яка завоюваннями, грабіжництвом, людиновбивством, брехнею, репресіями і геноцидом нищила все живе й правдиве та всіляко прагнула утримувати на плаву несусвітню єресь про московське месіанство і своє “третьоримство”».

На тому ж засіданні голові уряду І. Самійленку довелося знайомити присутніх з думкою про правильне розуміння основного завдання ДЦ УНР в екзилі під сучасну пору віцепрезидента Миколи Плав'юка. Оскільки він був хворий і не зміг особисто взяти участь, то власні міркування виклав на папері. Їх і озвучив Іван Матвійович. Розпочинаються вони думкою, що «вже ніхто не сумнівається в тому, що події останніх років на терені СРСР і блоку так званих сателітів створили нові можливості для скріплення боротьби за державну суверенність України»⁷⁰. Широко розрекламована політика «гласності» дала змогу довести до відома широких мас українського народу інформа-

⁷⁰ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 5.

ції про «білі плями» не лише в культурі, літературі, науці, але і в історії.

«Здається, що ніколи за часи советської окупації України на сторінках газет, журналів, на масових зборах-маніфестаціях питання поневолення нашого народу не було так широко висвітлене, чим в останні роки. Починаючи з висвітлення подій сталінського терору, реабілітації заборонених авторів і їхніх творів, через широке обговорення трагічних подій штучного голоду з мільйонами жертв, масових розстрілів українського населення, аналізи причин підпільних і повстанських рухів в Україні у часи Другої світової війни і після неї, остаточно населення України розпочало читати про державність України, про Петлюру, Грушевського, Винниченка, про УНР, і, врешті-решт, про національну символіку – герб і прапор.

В Україні і поза її межами стали відомими фрази про суверенізацію прав республік, про утвердження української мови і стало обговорюватися питання самостійності України, її виходу з “федерації”, хоч насправді СССР ніколи не був федеративною державою. Серед українських патріотів постало питання реалізації справи самостійності, а не змагання за неї». Далі гострій критиці піддається тодішній перший секретар ЦК компартії України В. Щербицький, якого, за словами М. Плав’юка, «навіть федералістом назвати не можна. Очолювана ним кліка є справжніми вислужниками московського імперського центру, найбільшими русифікаторами України, найбільш суворими і жорстокими гнобителями тих українських патріотів, які стали відкрито до боротьби за справжню суверенність України. Вона має державний терористичний апарат, поліційні і військові формації і не вагається використовувати їх проти власного українського народу.

Що стосується ДЦ УНР в екзилі, то він довгі десятиліття був символом і пропагандистом концепції, що український народ актами 22 січня 1918 і 1919 рр. самовизначився і вирішив оформити свої державно-національні аспірації, створивши незалежну і соборну Українську Народну Республіку». Далі акцентується увага на інші якісні аспекти діяльності Державного Центру. Наголошується, що він був доказом про існування української держави, що українська нація хоч і поневолена окупаційним правлінням, та все ж державна, що він стояв на праві Україні в ООН тощо. Державний Центр і тепер, коли в Україні розпочався рух за суверенність і соборність держави, має безліч доказів, що прожиті 70 років зберегли тенденції до вільного державного життя у власній суверенній державі поза контролем московського центру.

«Державний Центр на сучасному етапі повинен прямувати до повної консолідації чи координації всіх українських сил в Україні і поза нею на боці співдії в тих справах, які нас об’єднують, а не розпорощення сил через те, що не всі справи ми бачимо однаково. Плюралізм думки, пошана до інакодумців у згоді із засадами здорової демократії повинна ціхувати всі здорові українські сили. У сучасному етапі нас усіх повинна об’єднувати єдина основна ціль – перемога над окупаційним режимом України. Лише у вільній і свobodній Україні волею

народу буде зроблений вибір між різними ідеологічно-програмовими формаціями, а до того часу та різноманітність мусить бути підпорядкована основним вимогам поневоленої нації – боротьбі за її визволення. У згоді з таким розумінням основних завдань ДЦ УНР в екзилі повинна розвиватися дія всіх складових частин Державного Центру»⁷¹.

На засіданнях уряду, Національної Ради, у листуванні посадових осіб цих та інших структурних підрозділів не раз мовиться про запровадження нових форм співпраці всіх патріотичних сил в еміграції. Проф. І. Самійленко готує для обговорення серед однодумців проєкт листа до представників політичних осередків, в якому від імені Державного Центру висловлює шану запросити представників того чи іншого політичного середовища на спільну нараду всіх українських політичних партій і організацій заради обговорення і з'ясування спільних для всіх проблем і невідкладних потреб України під сучасну пору.

Далі в проєкті листа з тривогою наголошується, що Україна тепер перебуває на переломному етапі свого політично-суспільного й економічно-екологічного буття, під великою загрозою московсько-кремлівських імперіалістичних авторитарних чинників. Національне пробудження українського населення нашої Батьківщини ще далеко не завершене після довгих десятиліть, а то й століть русифікаторської та обездуховленої політики обох режимів – царського і комуністичного з центром у Москві. Тому що поспішно призначений М. Горбачовим референдум щодо нового союзного договору чи щодо збереження самого союзу на 17 березня 1991 р., носить у собі елемент загрози для української рації стану. Щодо екологічного стану в Україні, він остільки загрозливий для самого біологічного існування українського народу, що в Києві створений «Центр виживання».

У зв'язку з таким всебічно тяжким критичним станом в Україні, зобов'язання української діаспори зростають, а їх тягар спадає головною на зорганізовані політичні середовища. Тому намічене координування дії діаспори в підмогу Батьківщини – нашій Україні необхідне.

Голова Уряду сподівається, що повне розуміння згаданих проблем буде вирішальним для участі в нарадах представників політичних середовищ⁷².

Архівні документи дають право говорити, що такий лист голови уряду був схвалений і він розсилався представникам політичних організацій діаспори. 24 червня того ж року за дорученням уряду д-р Степан Ворох та секретар Наталія Пазуняк у листі до вельмишановного інж. Василя Олесюківа, голови проводу ОУНр у Великій Британії, пишуть, що із пресового комунікату та з листа державного секретаря уряду Н. Пазуняк йому було відомо, що 15 березня 1991 р. мали відбутись у Нью-Йорку наради українських політичних партій і організацій, які діють в діаспорі. Наради відбулись і про них його знову

⁷¹ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 7.

⁷² ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1274. Арк. 20.

повідомила Наталка Пазуняк. Жаль, говориться в листі, що представників вашої організації знову там не було. На цих нарадах розглядали теперішню ситуацію в Україні і застанову над можливістю політичної допомоги від політичного світу української діаспори.

Доктор Ворох пише, що на тих нарадах йому було доручено підготувати проєкт спільного становища до відбутого 17 березня референдуму, конституції України і так званого «союзного договору» М. Горбачова, що він і зробив: «У залученні преси пересилаю й Вам для Вашого розгляду мої “Думки до становища”». Представники політичних партій на попередніх нарадах забажали, аби він теж брав участь у таких нарадах, і висловлюють жаль, що він був відсутній на попередніх зустрічах. Нагадують, що наступна нарада відбудеться 6 липня 1991 р. у Нью-Йорку. І додають, що в програмі знову намічене обговорення справ Конституції України, результати референдуму та «Союзний договір». «Становище українського політикуму діаспори, під яким і Ваша організація покладе свій підпис, буде сильною морально-політичною допомогою українському народові у його змаганні до побудови Української Самостійної Соборної Держави.

Хоч часу залишилося й мало до проведення зустрічей, – зауважує представник уряду, – сподіваюся, що Ви зможете використати новочасні комунікаційні технології і доручити Вашому представникові взяти участь в цих важливих нарадах. Найважливіше під цю пору, – наголошує доктор Ворох, – це наша морально-політична підтримка з нашого боку народові у його змаганні за самостійне життя. Це ми мусимо зробити спільно без виїмку»⁷³.

Листування з різних актуальних і злободенних проблем життя України та її патріотів у вигнанні триває майже щодня. Звісно, повністю навести такий обмін думками нема можливості. Та все ж додаю, що 20 липня голова уряду пише листа д-ру М. Воскобійнику. У ньому йдеться про його статтю в «Українських вістях» «Перемога Єльцина – перемога демократії». Вона викликала занепокоєння та замішання серед певної частини діячів та прихильників ДЦ УНР в екзилі. І це зрозуміло чому, бо її тон, зміст і цілі, автором якої не є якась там приватна особа і не лідер однієї з емігрантських партій, а широковідомий в українській спільноті – Голова Української Національної Ради УНР в екзилі. Більше того: ця стаття вийшла у світ у найбільш відповідальні та критичні часи, коли вирішується вже не на словах, а на ділі доля України – «бути чи не бути?» І тому цілком зрозуміло, що поява її була предметом серйозних дискусій на засіданні уряду УНР, яке відбулося 20 липня у Філадельфії.

У висліді цих дискусій було ухвалено: «подати до української преси одностайну позицію учасників засідання уряду відносно Єльцина і майбутніх виборів президента України та доручити голові уряду звернутися до Вас письмово, як до Голови УНР з проханням вияснення Ваших позицій, викладених у вище згаданій статті».

⁷³ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1274. Арк. 57.

Мета такого рішення очевидна: «припинити ширення шкідливих кривотолків щодо ідейних і тактичних позицій ДЦ УНР в тривожну пору, які можуть використати ворожі сили проти цієї державно-політичної інституції в екзилі.

З почуттям великої нехоті та після даремного очікування Вашої відповіді на критику Вашої статті, я вирішив бодай коротко написати таке: Вам відомо, що провід ДЦ УНР в екзилі є зобов'язаний дотримуватись у своїй практичній діяльності тих ідейно-політичних принципів і засад, які лягли в основу діючого Тимчасового закону УНР, постанов десятої сесії УНРади, а звідсіль і поточних ухвал ДЦ УНР. На річному засіданні президії УНРади 6–7 жовтня 1991 р. зобов'язала провід ДЦ УНР підтримувати діловий контакт з опозиційною Народною Радою при Верховній Раді Советської України, яка рішуче відкидає Союзний договір та стоїть на позиції повної незалежності Української соборної і демократичної держави»⁷⁴.

Після виборів депутатів до Верховної Ради України там утворилася не тільки трагічно-сумна «Група 239» із колишніх партійних і радянських чиновників, червоних директорів заводів і фабрик, директорів радгоспів і голів колгоспів. На повен голос на весь світ з кожним днем все потужніше заявляла про себе фракція Народної Ради, де об'єдналися опозиційні депутати з числа інтелігенції, прогресивно вдумливих патріотів, які не бажали далі жити і творити в московському ярмі. Державний центр УНР в екзилі постав перед викликом: як діяти в такій ситуації йому та діаспорним структурам.

Наслідком важливих змін у державно-політичній структурі СРСР та наслідком вибору до Верховної Ради України значного числа депутатів від демократичного блоку України вперше одержала право голосу альтернативна до комуністичної партії фракція демократичних депутатів. З можливістю боротися за українські позиції. Тобто, є фракція українських патріотів, що стає проводом парламентської боротьби за українську суверенність і державну незалежність.

Як наголошується в одному з архівних документів із поміткою «не для друку, а для схвалення членами президії УНРади», про діяльність еміграційних структур, – без сумніву, Україна вступила тоді в особливо відповідальний період своєї боротьби за суверенну державність, якщо реакційно-консервативні кола у Москві не закриють шлях для демократії. Зараз Київ з Верховною Радою стають у фокусі нового законодавства суверенізаційного процесу в Україні. Ініціатива переходить і перейде демократичній фракції, як це стається в інших республіках.

В Україні на той час дійсно постала авторитетна фракція депутатів у Верховній Раді, відповідальних за діловий, творчий престиж усієї української демократії. Як поведуться демократичні депутати, які будуть їхні успіхи в заініціюванні нового законодавства, як просуватиметься боротьба за державну суверенність, яку силу магіме Верховна Рада перед централістською Москвою Горбачова, яка конст-

⁷⁴ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 4.

руктивна програма переважатиме над комуністично-номенклатурною – буде залежати, чи Україна йтиме в ногу з іншими республіками у їхній боротьбі по лінії розвитку державної суверенності всіх республік.

Дотеперішній успіх демократичного блоку на виборах у формуванні демократичної фракції у Верховній Раді прокладає шлях, умовно назвімо, методом литовської боротьби за незалежність з усіма її позитивами і непевнотами парламентської боротьби. Але і литовський шлях пов'язаний з великими труднощами завдяки традиційному колоніалізму Москви. Цей шлях – це шлях тривалої «війни народів», яку мужньо витримує Литва. Остаточний успіх залежатиме від солідарно-моральної підтримки всіх антиколоніалістів, включаючи насамперед і українських борців за свободу. Успіх литовського феномена – це боротьба за свободу всіх. Відкритий виклик литовського народу московському централізму має всі шанси перенестися в інші республіки СРСР.

До слова варто сказати, що президент України в екзилі М. Плав'юк від імені Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі надіслав вітальні телеграми президентам Литви, Латвії й Естонії, в яких щиро gratулював їм і всім народам цих держав з проголошенням відновлення державної незалежності, і побажав успішного завершення великих зусиль: «Хай живуть вільні і незалежні ваші держави, як частини вільних народів, визволених від московської тиранії». Уряд УНР в екзилі не залишився стороннім спостерігачем й під час збройного придушення повстання проти советської системи жителів Литви. Президент УНР в екзилі надіслав листа президентові США Дж. Бушу в справі останньої агресії советських військових і поліційних формацій в Литві та інших республіках.

Президент УНР нав'язував до офіційних повідомлень про зустріч на вершинах і писав, що «адміністрація США під час обговорення з президентом СССР М. Горбачовим міжнародних проблем світу не повинна оминати мовчанкою відносини у Советському Союзі між центральним урядом у Москві і поодинокими республіками». М. Плав'юк пригадав, що у своїх прилюдних виступах колись і тепер президент Буш кількаразово пригадував про традиційні американські зобов'язання принципів свободи слова і національної незалежності усіх народів, які повинні користуватися рівними правами з іншими вільними народами.

«З'єднані Стейти Америки упродовж років, – говорить в листі М. Плав'юка, – дотримувалися цих принципів і базували на них свою зовнішню політику, доказом чого було невизнання урядом США анексії балтійських республік в 1940 р., яке наступило у висліді засуджуючого договору між Москвою і гітлерівською Німеччиною. Ситуація тепер значно змінилася в Советському Союзі і також інші поневолені народи, в тому числі український, домагаються збільшення свобод, суверенності і незалежності.

Ми хочемо звернути Вашу увагу на ще одну жертву поневолення, а саме на Україну і російський експансіонізм у відношенні до неї. То-

ді, коли балтійські народи втратили свою незалежність в 1940 р., Україна втратила свою незалежність і свободу під час Визвольних Змагань в 1917–1921 рр. в боротьбі з ленінськими большевицькими ордами, переживши після цього страшний терор Чека, НКВД, КГБ, великий голод тощо. Росіяни ще й досі номінують у комуністичній партії України і займають більшість керівних місць», – говориться в листі до президента Дж. Буша, в якому М. Плав'юк закликає підтримати самостійницькі стремління українського народу і настоювати на цьому, щоб президент М. Горбачов продовжував розпочату ним перебудову і демократизацію в СРСР.

М. Плав'юк також просив президента США піднести питання свободи для українського й інших народів ССРСР у розмові з президентом Горбачовим, ідучи лінією традиційної американської політики, базованої на принципах свободи для всіх. Невзабарі Державний Центр УНР в екзилі одержав вичерпну відповідь від президента Сполучених Штатів. У ній з'ясоване становище уряду США до тих подій та до стремлень поодиноких республік унезалежатись від контролю московського центру. У відповіді також наголошено про підтримку американського народу й уряду всіх процесів, спрямованих на введення демократичної системи замість тоталітарного режиму, що існує тепер у політичному та економічному житті на Сході Європи. Цікаво відзначити, що президент США доручив спрямовувати тепер допомогу Литві, Латвії, Естонії та Україні не через посередництво союзного апарату у Москві, як було раніше, а безпосередньо цим країнам.

Важливою підтримкою повсталих проти московської тиранії литовців став візит голови уряду УНР І. Самійленка до офіційного представника Литовської Республіки у Вашингтоні пана Отасуса Лазарайтіса. У розмові голова підкреслював солідарність українського народу як в Україні, так і в діаспорі, та ДЦ УНР у ставленні до останньої агресії московського центру на території Литви, Латвії, Естонії та інших республік, які змагаються за державну незалежність та відокремлення від московського імперського центру на міжнародному форумі.

Пропозиції голови уряду України були зустрінуті й прийняті з розумінням та з надією на те, що є підстави сподіватися, що співдія закордонних представників згаданих народів буде зреалізована.

Додам, що під час перебування в Вашингтоні голова уряду УНР відвідав міжамериканську раду і американську раду безпеки та розмовляв на злободенні теми в Україні та інших республіках Союзу, які прагнуть вирватися з-під московського ярма, з чільними діячами цих структур.

А вже на нараді уряду УНР, що проходила 9 і 10 лютого, з участю президента УНР в екзилі М. Плав'юка, голови уряду І. Самійленка, секретаря УНР-ради доктора З. Городиського та керманічів ресортів уряду обговорювали, крім інших актуальних проблем, і питання зміцнення їхньої співпраці з представниками Країн Балтії, Білорусі та інших поневолених народів совєтської імперії.

Про ситуацію в країнах Балтії, в Україні та інших радянських республіках розповів представникам Державного Центру УНР та діаспори багатолітній політв'язень радянських таборів та клієнт психушок Петро Рубан з Прилук, який за каденції президента Рональда Рейгана був звільнений і приїхав до Америки та побував на запрошення друзів з УККА в Глен Спей. «Девізом большевицької імперії є непорушні кордони, повне підкорення проводові Москви, – говорив він. – Хочеш відокремитися – маєш санкції. Усе це можна побачити на прикладі балтійських країн. Українці – велика, сильна, багата нація. Вона теж має право на самостійність і незалежність. Ми не можемо захоплюватися тимчасовими гаслами, які кидають большевики, щоб тільки приспати нас, розсварити, відібрати ініціативу. Тепер наш ворог знайшов спосіб, як витягнути з нас найбільше доларів для своїх підступних цілей. Вони посилають у Штати досвідчених, вишколених промовців, вправних організаторів, які буцімто колись були комуністами, але тепер “розкаялись” і хочуть допомогти українцям. Та Україна, – говорив він в Глен Спей, – живе і бореться, незважаючи на всі труднощі, дух свободи, незалежності живе в нашому народі. І Україна чекає моральної підтримки від представників діаспори, від керівництва західного світу. Ми мусимо тримати зв'язок з Україною, підтримувати культосвітній обмін. Ми мусимо стати спільним фронтом для досягнення нашої цілі – вільної України».

Про таку ж ціль в інших поневолених більшовиками республіках мова ще в одному документі. Від імені Державного Центру УНР в екзилі голова уряду І. Самійленко 29 травня 1990 р. виступив у Філадельфії із заявою щодо подій у Вірменії. У ній наголошується, що в неділю, 27 травня, на вулиці столиці Вірменії зібралися люди, щоб заманіфестувати перед світом волю вірменського народу до відновлення своєї втраченої незалежної держави, насильно окупованої комуністсько-московським агресором в 1920 р. Озвірилий окупант вирішив помститися патріотам волелюбної Вірменії. Пущено в хід кулі, від яких впали смертю на бруки Єревану 27 патріотів. Багато поранено.

«Українська Народна Республіка і Вірменська Республіка, – говориться в заяві, – взаємно визнали себе ще перед військовою окупацією обох незалежних країн большевицькою Москвою. Будучи в екзилі, уряди УНР і Вірменії перебували в постійній співдії від поч. 1920-х рр.

Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі є певний, що український народ на батьківщині і українці в діаспорі одностайно висловлюють своє глибоке співчуття братньому вірменському народові та рішуче солідаризуються з його героїчною боротьбою з нашим спільним окупантом. Одночасно ДЦ УНР апелює до держав Заходу – зокрема до ООН прийти на поміч героїчному вірменському народові, підтримати його право на волю і державну незалежність».

Трохи раніше – у квітні 1989 р. президент УНР в екзилі Микола Лівіцький, голова уряду УНР Я. Рудницький, голова УНРади П. Лимаренко, заступники голови уряду І. Самійленко, В. Шандор, М. Ли-

повецький від імені ДЦ УНР в екзилі звернулися через американську пресу зі спільною заявою до подій в Грузії. «В обличчі подій в Грузії, – говоритьсь в ній, – де грузинські патріоти вимагають відокремлення від СРСР і повної самостійності грузинської держави, Державний Центр УНР в екзилі вітає братній грузинський народ і висловлює свою повну солідарність з його героїчною поставою».

Грузинська самостійна держава і самостійна Українська Народна Республіка визнавали себе взаємно перед окупацією території обох цих держав комуністичною Москвою. На чужині екзильні уряди УНР і Грузії перебували в постійній співдії від поч. 1920-х рр., ще за життя президента незалежної Грузії Ноя Джорданія і голови та членів грузинського уряду Рамішвілі, Гегечкорії, Чхенкелі та інших, а з українського боку Головного Отамана Симона Петлюри, його наступника Андрія Ливицького та голови і членів українського уряду В'ячеслава Прокоповича, Олександра Шульгина та ін.

«Державний центр УНР є певний того, що українські громадяни в Україні і в діаспорі з повною солідарністю ставляться до героїчної боротьби грузинського народу. Одночасно Державний Центр УНР апелює до держав Заходу, а зокрема до Організації Об'єднаних Націй прийти з допомогою героїчному грузинському народові і підтримати його справедливі домагання».

Доречне тут ще одне доповнення. Від імені Президії Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців його очільник Юрій Шимко мав велику приємність і честь висловити президенту Польщі Леху Валенсі найщиріші GRATULACIJE з нагоди його обрання президентом Річпосполитої Польщі й побажав йому якнайкращих вислідів в тих нелегких часах відбудови держави. «Читаючи відповідь Вашої Ексцеленції до Управи Об'єднання Українців Польщі, – говоритьсь у вітанні, – надіємось, що українська меншість у Польщі діждетьсь справедливого трактування і забезпечення її політичних, культурних і релігійних прав як рівноправних громадян.

Президія Секретаріату Конгресу Вільних Українців змагає до того, так як це Ви сказали у відповіді до Об'єднання Українців Польщі, щоб “представники української меншості в Польщі, так як і польської меншості в Україні, стали творчими лучниками культурної і господарської співпраці між українською і польською державами, як рівно ж речниками співпраці, опертої на правді, дружності і солідарності між нашими вільними народами. Дав би Бог!”».

На закінчення Ю. Шимко побажав президенту Польщі якнайкращих вислідів у відбудові Річпосполитої Польщі, а перед усім здоров'я і сили духа у боротьбі за краще завтра⁷⁵.

Додам, що в той часовий період контакти українців і поляків на різних рівнях розморозилися. В інформації про представника ДЦ УНР в екзилі на дипломатичному прийомі, опублікованій у газеті «Свобода», говоритьсь, що з осідком у місті Куритибі існують 23 консули і один у прикордонному з Аргентиною м. Фоз до Ігвасу,

⁷⁵ *Новий шлях*. 1991. 2 лютого.

аргентинський консулят. Але більшість із них – почесні консули. До всіх дипломатів, уряди яких визнали Україну, Представництво ДЦ УНР на Бразилію вислало відповідні подяки. А ось до генерального польського консуляту вислали спеціальну подяку. Її підписали голова Представництва на Бразилію ДЦ УНР д-р М. Рубінець та секретар Режіна Шпак. Це тому, що Польща стала першою державою, яка визнала Україну. Це означає, що «нарешті доходимо до здорового розуму. Тільки Польща і Україна, дві нації сильні і співдіючі, держатимуть довготривалий мир не тільки в Східній Європі, але і загалом в цілій Європі. Співдіючі, Польща і Україна відберуть назавжди експансійний апетит своїх сусідів. Доповнююча економіка обох націй з великими доступами до Балтійського і Чорного морів, дозволить обом державам бути справжньою світовою економічною і стратегічною потугою. Завжди до вашої диспозиції, здоровимо сердечно високодостойного консула».

Додам, що з нагоди державного польського свята Дня Конституції генеральний консул Польщі в Куритибі доктор Єжі Брозовський влаштував у своїй резиденції величаве дипломатичне прийняття. Він запросив на нього й представника ДЦ УНР з дружиною. Уже в цьому запрошенні пан консул дякував йому за «дуже важного листа» від 10 квітня 1992 р. А під час прийому пан Єжі вже на вході разом із дружиною вітав представника ДЦ УНР і ще раз подякував за листа, заявивши, що перешле його до амбасади Польщі в Бразилії. І ще одне доповнення. На той прийом запрошувалися тільки номінально-титульні консули й лише представник ДЦ УНР був почесний консул. Отже, за словами публікації, «представник ДЦ УНР почувався гордим, що був трактований як “консул діючий”, себто на рівні консулів номінально-титульних». А під час представлення представників чужоземних держав, одні дуже прихильно і з великою повагою вітали представника ДЦ УНР, а інші – не приховували подиву, що Україна вже має консула в Куритибі.

Про потепління українсько-польських зв'язків свідчить і публікація газети «Наше слово» від 10 лютого 1991 р. Вона розповіла про вшанування пам'яті українських вояків Армії УНР на кладовищі в Польщі. На могилах відправив панахиду православний священник, настоятель парафії св. Івана на Волі та варшавський декан Анатоль Шидловський з участю священників і парафіяльного хору під управлінням отця Василя Калиновського. У цьому траурному Богослужінні взяли участь ті українці Варшави, яким не чужа й глибоко в серці лежить справа долі столичного православного цвинтаря та могил воїнів Української армії.

Присутні на Богослужінні, зокрема молодь, мали нагоду від опікуна могил українських воїнів М. Сивіцького довідатися про борців за волю України, які спочивають не тільки в цьому кварталі, де правилася панахида, а й в іншому. Їхні поруйновані поховання волають не тільки про пам'ять, молитву, але, насамперед, опіку. Похоронено їх тут близько 1500, вже тлінний слід лишився лише по ста могилах.

Свято незалежності – це також день прохання про збереження слідів-символів героїчної боротьби українського народу за волю.

Але повернемося до наради. Тоді виникали запитання, чи ж існують передумови для литовського шляху в Україні? Над цією важливою проблемою замислювалися провідні інтелектуали не тільки в Україні, а й у діаспорі. Розуміли, що теоретично такий шлях має право на існування. А як же його осилити практично? Для цього, твердили патріоти, треба, щоб українські сили пройшли швидким темпом шлях розбудови національних сил у різних ділянках державотворення. Демократичним та іншим силам в Україні підказували на невідкладну програму практичних заходів, які б вели до реального шансу усамостійнення. На теперішньому етапі Верховна Рада України у її новому складі й новими методами законотворення при умові існування сильної організаційно і програмово фракції демократичних депутатів покликана обставинами стати засобом української боротьби за свободу.

Остаточний успіх тої парламентської революції залежатиме від того, як зуміє український демократичний табір через свою фракцію повести за собою всі головні прошарки населення, а зокрема робітничі та селянські верстви в Центрально-Східній Україні. Оцінка сил в Україні в результаті останніх виборів вказує на існування в потенції найменше трьох депутатських фракцій.

Зрозуміло (і це підтверджувалося виборами), що на першому місці стоїть фракція демократичного блоку – інтелектуального проводу нації. Вони переважно із числа Народного Руху за перебудову, Української Гельсінської Спілки, Товариства української мови ім. Т. Шевченка, інших споріднених груп.

На другому місці – партанпаратники, які сильні своїми матеріальними засобами, газетами, радіо і які контролюють економічну структуру республіки органами тиску й контролю – КДБ.

Представники урядових та інших кіл діаспори на цьому етапі розвитку подій в Україні закликали комуністів України йти з народом. Так, як це роблять партійці країн Балтії, Польщі, Чехословаччини та інших народів. Вони також закликали провідних діячів із різних соціальних сфер, із різних українських територій до всеукраїнського просування вперед. Прозвучав також заклик до українців, що живуть в інших республіках СРСР, солідаризуватися й підтримувати домагання демократичних рухів суверенізації місцевих республік. Суверенізація тих республік також була б підтримкою домагань України.

Ще раз наголошувалася загальноприйнята істина Народного Руху – в єдності різноманітних сил України знаходиться одинока надія на успіх повної державної суверенності і незалежності України. Тільки реорганізація ДЦ УНР, Української Національної Ради, що діють від 1948 р. і служать ідеї незалежності України, можуть, і мусять бути основною опорою для парламентської побудови суверенної і вільної України.

Звісно, ділові контакти Державний центр УНР в екзилі підтримував із патріотичними силами України й поза нею до цього. Ще в січні

1991 р. президія Української Національної Ради вислала детально опрацьований меморандум про ситуацію в Україні й подала конкретні рекомендації відносно політики демократичних країн, яким вислали той меморандум, супроти України та інших республік, які є ще в складі СРСР. Меморандум на дев'яти сторінках був висланий до парламентів та різних установ в Австралії, Австрії, Бельгії, Канади, Франції, Фінляндії, Німеччини, Греції, Італії, Японії, Люксембурзі, Голландії, Нової Зеландії, Португалії, Іспанії, Швеції, Великої Британії, Швейцарії, Югославії, США, Туреччини, Європейської спільноти, Міжпарламентської унії в Женеві.

Наступного місяця під час наради уряду УНР першим пунктом порядку денного стояло затвердження проєкту праці ресорту зовнішніх справ. Тоді вирішили детально опрацювати пункти плану діяльності в колах Вашингтону, ООН і в Європі та затіснити співпрацю з представниками країн Балтії, Білорусі й інших народів поневолених народів Советської імперії. Тоді ж темою обговорення було питання допомоги Україні й посилення зв'язків із демократичним блоком в Україні. Вирішили постійно дбати про організацію скоординованої допомоги Україні, зв'язуючись з діючими демократичними національними партіями і організаціями в Україні. Що стосується планів роботи в діаспорі, то зупинилися на негайній потребі затіснити співпрацю ДЦ УНР з президією СКВУ, з професійними та господарськими українськими організаціями для підтримки діяльності ДЦ УНР.

Тепер же зв'язки зміцніли і розширилися. І не тільки з опозиційною Народною Радою, а й політичними партіями та окремими політиками, письменниками і журналістами. Ще в квітні 1991 р. Голова Української Республіканської партії, народний депутат Левко Лук'яненко запросив президента М. Плав'юка бути гостем на другому з'їзді цієї партії, який відбудеться в приміщенні київського Будинку кінематографістів. Нам буде вельми приємно, говориться в посланні, якщо ви приймете наше запрошення⁷⁶.

Очевидно, президент мав намір побувати на з'їзді партії, очолюваній відомим і авторитетним політиком, народним депутатом Л. Лук'яненком. Роблю такий висновок із того, що лише 11 травня 1991 р., тобто майже через місяць після запрошення, він у листі до вельмишановного пана Л. Лук'яненка, голови Української Республіканської партії, дякує за надіслане запрошення взяти участь в другому з'їзді цієї партії, але жалкує, що не може скористатися з такого запрошення і взяти участь у роботі форуму. Але, пише він, «мене і цілий Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі репрезентуватиме інж. М. Герець». Нагадаю, що пан Михайло був членом уряду І. Самійленка і очолював один із його ресортів.

Президент попрохав пана голову партії Левка Лук'яненка передати його щирі вітання й побажання успішної праці всім делегатам II з'їзду УРП. «Ми свідомі, – пише він, – тої величезної праці, яку провела Ваша партія в останньому році. Своєю працею вона вибилась

⁷⁶ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 58. Арк. 52.

на перше місце в боротьбі за державну суверенність і повну незалежність України. Тому ж і не дивно, що на неї спрямовані удари комуністичного партапарату в Україні, включно з несправедливим арештом Вашого близького співробітника Степана Хмари та багатьох інших членів УРП».

Президент побажав голові і його співробітникам дальших успіхів у їхній відповідальній праці. «На Українську Республіканську Партію й інші демократичні сили в Україні ляже важкий, але почесний обов'язок вказати на шлях виходу із тієї страшної кризи, в якій опинилась Україна. Усі ми знаємо, що відповідальність за той стан несе комуністична партократія і нею контрольований державний апарат.

Ми віримо, – пише президент, – що Ви і Ваші співробітники знайдете вихід із того кризового становища і привернете в Україні той стан, який існував у висліді славних Актів 22 січня 1918 і 1919 р., коли на території України постала соборна і самостійна Українська Народна Республіка.

Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі не лише бажає Вам успіхів у Вашій праці, але й готовий кожночасно допомагати Вам, зокрема на міжнародному відтинку.

Щасти Вам, Боже, у Ваших змаганнях до повної перемоги.

Слава Україні!»

А вже в червні 1991 р. керівництво Української Народно-Демократичної партії також запросило президента України в екзилі М. Плав'юка взяти участь у роботі другого з'їзду цієї політичної сили. При цьому повідомили, що в порядок денний включені питання про політичну ситуацію в Україні, майбутні вибори президента, про ставлення до проектів Конституції України та до нового союзного договору, а також про економічні проблеми держави.

Президент знову подякував за пропозицію взяти участь в роботі з'їзду і висловив жаль, що не може скористатися запрошенням, і тому листом передав свої щирі побажання. До цього додав, що в екзилі з великою увагою стежать за працею українських демократичних формацій в Україні, які докладають багато зусиль, щоб Декларація про державний суверенітет України не залишилась лише декларацією, а щоб Україна стала справді суверенною і незалежною демократичною державою українського народу.

Далі наголошується, що він разом з колегами з ДЦ УНР радіють з того, що їхня партія дуже виразно заявила за відновлення Української Народної Республіки, яка була справді незалежною демократичною республікою – державою всіх її громадян, визнаною багатьма країнами світу. Президент побажав багато успіхів у праці другого з'їзду, який відбувається в дуже критичні часи. «Відомості, які ми отримуємо, вказують, що повз гарних фраз представники сучасного керівництва в Києві беруть участь у формуванні нового союзного договору, який у своїй останній формі перекреслює фактично всі права республік стати суверенними державами і підпорядковує їх імперському центрові в Москві». Тому президент просить делегатів з'їзду і членів партії докласти всіх сил, щоб разом із демократичними силами

в Україні відкинути цей і подібні йому проекти союznego договору і продовжувати дії, щоб добитись Україні повернення тих прав, які вона мала у висліді історичної ваги Актів 22 січня 1918 і 1919 рр. «Бо лише в самостійній, соборній і демократичній Україні будуть забезпечені всі права і повний розвиток громадян. Слава Україні!»⁷⁷

Таких запрошень президентові, голові уряду, керівникам структурних підрозділів ДЦ УНР в екзилі чимало. Та я наведу лист від президента тернопільського ТТМ «Відродження» К. Коби президенту УНР із вдячністю за те, що він прийняв їхню делегацію. «Ми Вам від душі дякуємо за ту важку працю у справі злуки українців всього світу навколо незалежної, єдиної, самостійної України. Наше наступне завдання – побудова демократичного, антикомуністичного суспільства. Його повинне будувати молоде і працююче покоління. Цей процес зтяжкий і важкий. Його може здійснити нове здібне покоління. Для того, щоб внести хоч частину праці в досягненні цієї мети, в Тернополі створили Товариство творчої молоді “Відродження”, делегація від ради якого тут присутня. Крім того, тут присутні депутати різних рівнів, доценти вузів, студенти.

Ми звертаємось до Вас, пане президенте, з проханням стати спонсором товариства, яке не є державною, але не чисто й приватною структурою. Ми утворили в Тернополі школу талановитої молоді, де навчаються всіх предметів, які проходять в школах за програмою трьох рівнів складності. Тут обов’язковими для вивчення є релігія, історія України, інформатика. Серед вчителів – кращі педагоги міста, доценти і професори вузів Тернополя. До речі, вони складають половину викладацького складу школи. Ми заснували вищий економічний коледж, створили клуби “за інтересами”. Це – професіональні клуби. Наприклад, клуб “Програміст”. Президентом клубу є доцент Недашківський. Президентом клубу “Економіст” є професор Гуцайлюк. Клуб “Діаспора” очолює доцент Гронзаль.

Ми звертаємось, – говориться далі в документі, – до Вас, як до спонсора з проханням спільно розробити і підписати протокол намірів, в якому можна було б відобразити питання співробітництва у навчанні та праці. Тому що закони України не є такими, які захищають капіталовкладення, ми пропонуємо спочатку співпрацю в навчанні. Я виношу перелік питань, які б могли стати основою для дальших переговорів компетентних у цих справах людей з обох боків».

У цьому переліку чотири пункти. Першим стоїть проблема взаємного обміну учнями та студентами. На друге місце тернополяни поставили питання функціонування в місті літньої (чотиримісячної) школи з вивчення англійської мови та інформатики. Далі пропонувалася можливість функціонування в Тернополі міжнародної школи талановитих дітей (з учнів середніх шкіл області та української діаспори). Хотіли б у Тернополі відкрити технічний коледж (можливо, між-

⁷⁷ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 54.

народний) на основі сучасних програм і технологій навчання⁷⁸. Додам, що така угода була укладена.

Є в державному архіві ще один рукописний лист від голови Воркутинського українського товариства «Дружба». Як пояснює в дужках автор листа, у назві мається на увазі єдність і дружба між українцями всього світу.

Автор листа також нагадує, що він – це той самий, хто на його пресконференції в Будинку письменників у Києві цікавився про його ставлення до планів їхнього товариства щодо повернення українців з Воркути на південь України. А на другий день, пише він далі, Ви приділили мені 15 хв. для розмови. Це було наприкінці січня цього року (лист не датований – авт.) «Я, – пише автор, – просив у Вас допомоги зв'язатися з людьми, які б у співпраці з ними допомогли їм вийти з того скрутного становища, в якому вони зараз опинились через багаторічну їхню неволю.

Якщо Ви пам'ятаєте, – говориться далі в листі, – на третьому з'їзді УРП 1 травня цього року я у своєму короткому виступі сказав про свою сім'ю, яка загинула від НКВД-КГБ за участь в націоналістичному підпіллі в Умані Черкаської обл.; про плани і пропозиції, щоб “повернення” до батьківщини не стало новою “колонізацією”, і закликав до того, щоб з українського характеру назавжди викоринити геть рису розколу і ворожнечі між собою. Це все нагадав для того, щоб Ви, пане президенте, зрозуміли, хто Вам пише.

Наше товариство “Дружба” працює над організацією повернення для охочих повернутися в Україну. Ми повинні організувати їм в Україні житло, роботу, зароблену пенсію. А зараз, у зв'язку з тим, що ціни виросли орієнтовно в сто разів, люди, що довго жили і працювали на Крайній Півночі, стали майже старцями: без грошей і без притулку в Україні. Ми повинні також тут, у Воркуті, учити дітей та й дорослих українській мові. Їхнє товариство уже організувало українську самодіяльність і лікування хворих, прикутих до ліжка людей.

І при всьому цьому ми розуміємо, що для того, щоб виконати оце все, першою умовою є збереження незалежної України і демократичної ненасильницької влади в Росії. Ми розуміємо, що перемога неолішаровиків у Росії – це війна проти України. Це страшна загроза незалежності нашої Батьківщини. І тому, згідно з нашим статутом, ми виступаємо проти сил, які хочуть насильно перевернути владу. Ми підтримуємо вимоги суду над КПСС, вимагаємо розсекречення архівів МГБ–НКВД <...> Ми одностайно підтримували своїми активними діями Єльцина проти “путчистів”, через “Голос України” ми підтримали референдум за незалежність України.

Завдань і обов'язків перед нашими земляками у нас багато. Уже сьогодні нам треба скласти “Генеральний план повернення” – кошторис, який вмістить в собі кількість і місце будівництва житла в Україні (чи то купівля його), розташування, кількість і характеристика необхідних підприємств (як промислових, так і селянсько-фермер-

⁷⁸ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 95.

ських), а також при необхідності кількість і місце будівництва мікро-структур. Для реалізації цього плану у нас уже є спільне Київсько-Воркутинське (Дружбинське) підприємство.

Нами ще в кінці минулого року розпочата робота зі складання списків по областях тих людей, які бажають повернутися в Україну. Вам, пане президенте, у січні в Києві я з великою радістю у Вашій зацікавленості вручив копію початого такого списку. У продовження його складання нам заважають партократи-апаратники, але про це потім. І все-таки ми складемо такі списки і зробимо “Генеральний план повернення на Батьківщину”. Маючи такий план-кошторис, ми організуємо все, що нами задумано, і про що написано вище.

Під цей “Генеральний план” нам буде легше знайти кошти: нам допоможуть і підприємства, на яких довго працювали українці (звичайно, тільки деякі), і самі українці із Воркути та інших міст Комі республіки, і уряд України, і, мабуть, знайдуться спонсори та ділові партнери із Західної діаспори. Але зараз нам потрібні гроші, щоб скласти цей “Генеральний план”. Для його складання з рахунком найменшої підтримки товариства нам зараз треба позичити десь 15,8–20 тис. доларів.

Першорядним своїм завданням сьогодні ми вважаємо організацію своєї Дружбинської друкарні і української газети (українською та російською мовами) на базі найбільш прогресивної у нас газети “Воркута: час пік”, редактор якої Волкова (Чапська) Галина є членом нашого товариства. На базі друкарні ми б налагодили наші фінансові справи.

Але основне все-таки те, що, маючи свою друкарню і газету, ми змогли б вільно спілкуватися зі своїми людьми, відверто і правдиво висвітлювати реальність і наші цілі. Зараз і у Воркуті, у всій республіці Комі виходить немало газет, але всі вони під ковпаком колишніх комуністів, які розхватали всі командні посади в структурах місцевої влади. Варто було газеті “Воркута: час пік” опублікувати декілька номерів з правдивою інформацією, як її негайно закрили, ніби за те, що її редактор Галина Волкова не хоче оплачувати за послуги друкарні. І тільки після 12-денної крутої голодівки редактора, після втручання в цю справу засобів інформації і преси із Москви газета стала виходити знову. Але над нею висить постійна загроза закриття способом відмови її друкувати з боку керівництва друкарні.

“Воркута: час пік” – це єдина редакція, де правдиво може друкувати свої матеріали “Дружба”. Там же публікуються такі прогресивні, антибільшовицькі організації, як Воркутинський страйком і незалежна профспілка.

Усе це змушує нас, пане президенте, просити Вас розглянути питання про надання допомоги Воркутинському товариству “Дружба” від Західної діаспори засобами друкування і розмноження (це наше найголовніше завдання, це наша життєва проблема)».

Автори листа просять розглянути варіанти поставки друкарських комплектів та іншого обладнання. Серед нього названі настільно-видавничий комплекс для складання оригінал-макета, офсетна друкарська машина, машина для фальцування, машина для різання паперу.

Просили вони й інше обладнання: декілька диктофонів, розмножувально-копіювальну машину, пару друкарських машинок.

Додають, що «якби знайшлася можливість, то викликати керівника товариства в США, Канаду чи іншу західну країну для його розповіді і читання лекцій (як очевидця) про ГУЛАГ, про більшовизм 1930–1991 рр., про події серпня 1991 р. Гонораром за прочитані лекції товариство розпочало б розраховуватися за отриману від Вас допомогу, а також поправило б хоча б частково своє фінансове становище. Товариство з часом поверне борги.

Ми також дуже просимо своїх братів із Заходу дати нам без зволікання свої конкретні пропозиції про складення для роботи в Україні спільних з нами підприємств будь-яких господарчих напрямків, торгових об'єднань, фінансових установ, просвітницько-культурних закладів і таке інше. Адже все це допоможе нам вижити і сприятиме збереженню свободи і незалежності.

Нам було б значно легше, якби ми жили у вільній країні. Але ми живемо в посткомуністичній, антинародній державі, де ще володарюють (а точніше панують) більшовицькі керівники. Проти нас ведуть шалену боротьбу партократи.

Недавно терміново номенклатурні службовці апарату найбільшого у Воркуті об'єднання “Воркутавугілья” далеко не українського походження стали організувати нове, так би мовити, українське угруповання. При чому для назви блюзнірськи використали святе для нас слово “Україна”. Для створення цього угруповання апаратники скористалися старими більшовицькими методами. Їх цілі ясні: внести розкол в стан українців, які являють собою не так уже малу силу, і користуватись ними як підсобниками для виконання своїх корисних цілей.

Нам важко. У них (директори та інші керівники) влада, кабінети, підлеглі люди, телефони, техніка, гроші, вони мобільні. І біда не тільки в тому, що вони організувалися для того, щоб по “блату” будувати котеджі і таке інше “своїм”, а не бідним українцям, які бажають повернутися на свою Батьківщину – Україну. Біда в тому, що ці “українці” ошукують нашого брата неправдивою інформацією і у важку хвилину знову підтримають ГКЧП. Але ми не маємо права здаватися. Якщо ми, а за нами і страйком і незалежна профспілка, здамося, то свобода не переможе. І з'явиться явна загроза незалежності України.

Тому то ми звертаємося до Вас, пане президенте, і до своїх західних братів іменем спільної нашої справи з проханням знайти спосіб, щоб допомогти нам перш за все з друкарнею і початковими коштами, а також у спільній праці з організації підприємств, житла для повернення.

З нетерпінням і великою цікавістю дуже чекаємо від Вас відповіді.

Дуже дякуємо. Вибачайте за турботу. Бажаємо Вам усього найкращого.

З великою пошаною до Вас, пане президенте, голова товариства “Дружба”, член УРП Дмитро (прізвище, на жаль, не читається, але ні-

би Усенко – авт.), головний бухгалтер “Дружби” Володимир (прізвище теж не читається) та редактор газети “Воркута: час пік” Галина Волкова». Підписи скріплені двома печатками. Указані також банківські реквізити для переказів коштів у Києві та у Воркуті.

Звичайно, цей лист можна було б довго коментувати. Адже поруч із захопленням Єльциним іде заперечення демократичних процесів у тодішній Росії, продовженні політики авторитаризму та неокомунізму. Перечитайте хоча б ще раз ганебний план москвитів про створення фальшивих структур українського руху. Це ще раз яскраво свідчить про їх постійну політику фальшування справ. Поруч із бажанням переїхати в Україну – неприхована вимога фінансування їхнього руху. На жаль, я не знайшов у архіві відповіді на цей лист, хоч, вважаю, він не міг залишитися поза увагою президента УНР чи членів уряду. Разом з тим знаю, що план переселення українців із Воркути був міфічним і він не відбувся, про нього не писали й не розповідали засоби масової інформації в незалежній Україні. Бо, на мій погляд, таке масове переселення було б справжньою сенсацією. І насамкінець мене турбує таке запитання: якщо українці Воркути забажали показати свій патріотизм і відданість українській Материзні, то чому вони чи їхні діти й онуки (бо з того часу пройшло більше тридцяти років) так спокійно реагують на збройну агресію їхньої федерації на незалежну і суверенну Українську державу? Чому вони не виходять на мітинги протесту, не ігнорують масову мобілізацію на фронт, не організують своєрідні партизанські загони, які б пускали під укіс ешелони з військовою технікою, що їде вбивати їхніх земляків?

А тепер наведу лист майже приватного характеру, але в якому йдеться про важливі державні справи. 6 грудня 1991 р. Віктор Васильович Терен (Таран) у листі пану президенту УНР в екзилі М. Плав'юку пише, що він радий засвідчити свою правдиву повагу до нього, «свою найщирішу подяку за Вашу подвижницьку діяльність в ім'я матері-України». «Вітаю, – пише він далі, – із святом Незалежності, якому Ви офірували так чесно й багато».

Далі він передає лист своєю розмовою з представником уряду УНР в екзилі Миколою Суховерським стосовно видання журналу. Він запитав його думки: «чи не зміг би він взятися за ту справу? І хоч маю кілька незавершених літературних рукописів, та, розуміючи всю важливість видання часопису, я дав попередню згоду. Тож коли на це буде й Ваша згода, можна було б якнайшвидше перейти до конкретної роботи».

«З Вашого дозволу, – ідеться далі в листі, – я трохи скажу про себе. Я, Віктор Терен, письменник і журналіст, автор 15 книг (проза, публіцистика, поезія тощо), лауреат кількох республіканських та міжнародних премій. Голова РУХу Спілки письменників України, спів-автор першої програми РУХу та його Статуту.

Тепер щодо журналу. Уявляю його солідним, конкурентноздатним і актуальним виданням, авторами якого були б знані політики, економісти та письменники (Олесь Гончар, Богдан Гаврилишин, Володимир Пилипчук, Володимир Черняк, Іван Драч, Левко Лук'яненко

та ін.). Той журнал мав би об'єднувати всіх українців світу в ім'я національної ідеї, був би Вашим словом на Україні і водночас правдиво розповідав би нашим канадським братам про все, що в нас тут діється. Власне, я передусім хотів би знати Ваші побажання та пропозиції щодо видання часопису. Тож чекатиму від Вас звістки».

«ПІД БОЛЬШЕВИЦЬКИМ ЧОБОТОМ ВСЕ МУСИТЬ МОВЧАТИ...»

Так говорив лідер уряду УНР в екзилі Олександр Шульгин. Ці слова, мовлені на початку Другої світової війни, продовжували бути такими ж актуальними і на межі вісімдесятих-дев'яностих років, коли в Україні розпочалася тріумфальна хода демократії, гласності, боротьби за відновлення державної незалежності і суверенітету країни, побудови демократичного суспільства. Усі ці паростки нового життя жорстоко і підло знищувалися під більшовицьким чоботом насильства, жахів, тортур, запроторенням інакодумців у психлікарні та в'язниці.

Не диво, що наприкінці 1950-х рр. Академія наук УРСР уже не видала українською мовою жодної наукової праці з вищої математики, фізики, хімії, механіки, астрономії, фізіології, медицини. Справжнім психологічним ударом для української діаспори у вільному світі став неприємний факт, коли в 1960 р. на з'їзді істориків у Стокгольмі серед чисельної делегації науковців був єдиний історик, та й той не українець, з радянської України П. Штепа. Хіба це не яскравий, хоч і трагічний, приклад здійснюваної Москвою політики деспотії так званого «третього Риму», продовження геноцидної практики щодо українців, нищення історичної пам'яті українства. І це в той час, коли в діаспорі розпочали друкувати науковий журнал «Український історик», коли запрацювала Академічна рада при екзильному уряді, коли робила перші кроки справа відродження в Америці Київської Могилянсько-Мазепинської академії. І це не повний перелік добрих справ діаспори з відродження національної пам'яті.

А чи не винні українські комуністи в тому, що і в нинішні часи повномасштабної війни і агресії Москви проти України вивчення української мови, літератури, історії, культури на тимчасово окупованих рашистами територіях вважаються «розстрільними статтями»? Якщо хтось заперечуватиме, наведу для підтвердження рядки зі звіту першого секретаря компартії України Петра Сімоненка від 1998 р., адресованого керівнику російських комуністів і голові Державної думи російської федерації Геннадію Селєзньову, опублікований у газеті «Свобода».

Зроблений той звіт за результатами вояжу Селєзньова в Україну. Комуніст Сімоненко доповідає, що в Україні провели позачерговий закритий пленум ЦК КПУ, на якому обговорювали питання, затрунуті товаришем Селєзньовим під час візиту. У звіті наголошується, що з

приводу використання грошей, наданих фінансовим управлінням ЦК КПРФ для проведення передвиборчої кампанії, вони надали повний фінансовий звіт. Останні надходження з фондів КПРФ використані для розгортання президентської виборчої кампанії і, значною мірою, для активізації діяльності Союзу Советських Офіцерів (газета тут нагадує, що це є найбільш україножерна організація в Україні) та формування бойових дружин з їхнього складу. Огидне лице антидержавника Сімоненка та вже з ним показують і наступні рядки звіту.

Там з неприхованою гордістю написано про те, що, йдучи назустріч побажанням ЦК КПРФ, українські комуністи з допомогою членів уряду і працівників адміністрації Президента України підготували передання безоплатної харчової допомоги братньому російському народові на 1,5 млрд. доларів. Далі мова про те, що з трибуни Верховної Ради України вони ведуть постійну агітацію за інтеграцію в СНД і відновлення Советського Союзу та роблять усе можливе, щоб унеможливити прийняття України в європейській структурі і розширення НАТО на Схід. Як велике досягнення називається факт заблокування фракцією КПУ та братніх партій прийняття всіх законів і рішень, спрямованих на зміцнення капіталістичних відносин в Україні, приватизацію землі та іншої загальнонародної власності. Щоб полегшити проведення агітації за відновлення соціалістичного ладу, комуністи – керівники підприємств та органів соціального забезпечення, затримують виплату заробітної плати, що значно погіршує соціальну атмосферу в суспільстві та розпалює класові антагонізми. Невиплачені гроші комуністи планували використати у президентських виборах.

Далі рядки звіту розповідають, що комуністи України проводять широку діяльність, спрямовану на заборону «неонацистських» бандерівських партій та організацій КУН, «Тризуб», УНСО та інших, на осуд й ізоляцію від суспільства їхніх керівників. До цієї діяльності вони широко залучають керівників правоохоронних органів, органів прокуратури, суду та місцевої влади. Протягом найближчих місяців фракція комуністів виступить із законодавчою ініціативою про вступ у Міжпарламентську асамблею СНД (як пам'ятаємо, цю ініціативу комуністам вдалося успішно здійснити). А відтак про проведення всеукраїнського референдуму про відновлення Союзу РСР.

На закінчення П. Сімоненко, який власноруч підписав цей звіт, просив розглянути прохання про виділення додаткових фондів для проведення президентських виборів у 1999 р., коли на керівника держави балотувався й особисто він.

Як мали себе вести в такій трагічній для України обстановці та морального тиску українські патріоти в еміграції? Скажу, що із складеними руками в очікуванні доброї погоди з моря вони не сиділи. Патріоти з діаспори не тільки ще надійніше зберігали у своїх серцях пам'ять про Україну і під час зустрічей у вузькому та й ширшому колах частіше згадували слова відомого патріота Володимира Самійленка:

*Як мрію чистую з найкращих мрій
Я заховаю в серці Україну,
І мрія та, як світище ясне,
Шляхом правдивим поведе мене.*

А й розробляли свої, так би мовити, плани контрпропаганди комуністичній ідеології. У новому уряді І. Самійленка запрацювали нові структури, у них до справи взялися досвідчені спеціалісти, які болісно сприймали знищення в ріднім краї демократичних перетворень, більш активними стали інформаційні підрозділи, зміцнився зв'язок діаспори з патріотами в поневоленій Україні.

Так, наприкінці 1990 р. за рекомендацією голови уряду УНР І. Самійленка президент ДЦ УНР М. Плав'юк згідно з розділом третім статті 17 Тимчасового закону ДЦ УНР в екзилі іменував д-рку Н. Пазунок на становище Державного секретаря уряду УНР і директора бюро ДЦ УНР в екзилі. У зв'язку з тим, що проф. В. Жила 22 жовтня 1990 р. був іменований керманічем ресорту зовнішніх справ, ресорт культури і науки 15 грудня 1990 р. перебрав заступник голови уряду д-р М. Пап.

Через кілька місяців знову ж на підставі рекомендації голови уряду І. Самійленка президент ДЦ УНР в екзилі М. Плав'юк номінував професора д-ра І. Каменецького на становище керівника ресорту культури і науки та побажав йому успіхів у його праці для добра української нації в боротьбі за відновлення її державної незалежності.

У свій час І. Самійленко писав, що у президента УНР М. Лівичького джерелом його характеру, постійних переконань, його кредо була безмежна віра в те, що ідеї та лад УНР – не випадкові й не позичені від когось, а зроджені з духовності Українського народу. Саме такі джерела били ключем і в серцях самого Самійленка і багатьох його побратимів по українській ідеї. Та й сам голова уряду, як у свій час М. Лівичький, мріяв повернутися до України якщо не фізично, то ідейно. Він вірив і все робив для того, аби ці ідеї повернулися в рідні пенати якнайшвидше. І за ними, писав він у «Свободі», підуть тисячі й тисячі тих, хто сьогодні перебувають на підневільній Україні, де акти 22 січня 1918–19 рр. є нашим національним скарбом, нашими святощами. А поки що в Україні, так би мовити, готувалися до всенародної бурі проти московського колоніалізму.

Щоб дізнатися про майже щоденний спротив українців комуністичній імперії, пропоную зануритися в хроніку тих подій, яка надходила в Державний Центр УНР з України. Зрозуміло, з цими повідомленнями знайомився, аналізував і їх коментував голова уряду в екзилі І. Самійленко. Нині ці документи зберігаються у фондах державних архівів України. Про багато подій в Україні повідомляла всьому світові й газета «Свобода» та інші часописи української діаспори в різних країнах.

За повідомленнями Української центральної інформаційної служби, 23 липня 1989 р. в м. Несторові Львівської обл. відбувся мітинг, присвячений пам'яті жертв сталінських репресій 1941 р. Учасники

мітингу вшанували пам'ять репресованих органами НКВД 29 червня 1941 р. Схвалено і прийнято рішення про встановлення пам'ятника жертвам сталінських репресій. На мітингу також прийняті рішення просити міськвиконком визначити місце для проведення мітингів у місті, створити громадську групу сприяння встановленню пам'ятника на братській могилі жертвам сталінського терору. Учасники мітингу вимагали від органів влади встановлення історичної традиційної символіки: прапор – синьо-голубий, герб – тризуб, гімн – «Ще не вмерла Україна» на слова Чубинського і музику Вербицького. Постала вимога передати храм з рук Російської православної Церкви до Української католицької Церкви. Вирішили створити комісію з повернення місту історичної назви – Жовква. Мітинг закликав вважати сталінські репресії як злочини проти людства без надання їм статусу давности, а всіх репресованих з часів сталінщини прирівняти до учасників Великої вітчизняної війни.

Акції протесту сколихнули не тільки західні землі України, де героїчний спротив повстанців проти більшовиків і комуністів тривав аж до поч. 60-х рр. ХХ ст. Вогонь мітингів, акцій, протестів перекинувся й у центральні, східні та південні регіони. Ця ж служба повідомила, що 24 липня 1989 р. відбувся мітинг у місті Дніпропетровську. Його лозунг – «Вся влада радам». У ньому взяли участь майже 2 тис. осіб. Промовець Іван Сокульський визнав за необхідність упровадити в Україні національну символіку. У прийнятій резолюції учасники мітингу підтримали страйкуючих шахтарів і висловили вимогу задовольнити їх домагання. На мітингу виступив представник Народного Руху з Львівської області Михайло Косів. На мітингу вперше в Дніпропетровській області майоріли синьо-жовті прапори. Саме за встановлення таких прапорців на автомобілях колони демонстрантів комуністи на другий же день репресували і звільнили з роботи редактора міської газети Верхньодніпровська Лідію Титаренко, яку згодом зарахували на роботу в парламентську газету «Голос України».

В іншому повідомленні пресслужби Української Гельсінської спілки від 25 серпня 1989 р. ідеться про переслідування партійними начальниками і службовими особами тракториста Івана Сороки із с. Карпатське Турківського району на Львівщині – з боку директора радгоспу «Дружба» Олега Чичерського. Він незаконно звільнив І. Сороку, батька дев'яти дітей, з роботи і понад два роки переслідує колишнього тракториста за те, що той звертається за відновленням справедливості в різні інстанції. Один із найбрутальніших фактів такого гноблення трапився у квітні цього року, коли на вулиці села невідомі особи в цивільному схопили І. Сороку, кинули в машину швидкої допомоги, завезли в Львівську психлікарню і без ніяких підстав тримали там 11 днів.

А в Сумах влада продовжує переслідувати товариство незалежних філософів, яке є колективним членом Української Гельсінської спілки. У районній газеті надрукували статтю проти голови Олександра Кодейкова, а на банківський рахунок кооперативу, де він працює, наклали арешт. Нещодавно на нього невідомі особи скоїли напад і віді-

брали портфель з трьома тисячами карбованців і документами. Організаторами тієї ганебної кампанії є перший секретар Сумського обкому компартії України Павловський, заступник голови міськвиконкому Журба, начальник обласного управління побутового обслуговування, а також підполковник КГБ Золотаров.

Інше повідомлення хроніки з Харкова. У ніч з 26 на 27 липня там відбувся мітинг-протест проти переслідувань від прокуратури Московського району міста, яких зазнають активісти неформальних організацій. Членам Української Гельсінської спілки взяти участь у цьому мітингу завадила міліція. Наступного дня в цьому ж місті члени цієї спілки поширили серед жителів листівки, в яких повідомляють, що за вказівкою харківської партократії місцеві газети послали кампанію наклепів на активістів УГС і Спілки української молоді. Рупором цієї ганебної кампанії є газета «Соціалістична Харківщина». У зв'язку з цим під редакцією провели пікетування-протест.

30 липня в передмісті Яворівка Львівської обл. біля закритої дерев'яної церкви мала відбутися відправа громади греко-католицької Церкви. Богослужіння не відбулося, бо на священика отця Петра Зеленюка, який мав відправити службу, напала міліція. Під час нападу міліціонери побили кілками його сина та дружину.

Того ж дня в Луцьку на вул. Радянській на двох юнаків, які несли синьо-жовті прапори, напали міліціонери. Одного з юнаків – Миколу Жутовського, електромонтера тролейбусного управління, що не зумів вирватися і втекти, побили, потім посадили в машину, де продовжували бити й душити за горло. Хлопця відвезли у відділ міліції і після півторагодинного залякування відпустили. А в Житомирі у приміщенні обласного відділення Спілки письменників у цей день зібралися активісти Товариства української мови. В установчій конференції взяли участь 16 первинних осередків області, а також представники УГС, Громадського фронту сприяння перебудові та деякі партійні працівники. Там виступив Василь Овсієнко. Він заявив, що без економічного суверенітету України українська мова не стане державною.

Гарматним пострілом на весь світ прозвучало повідомлення, що 4 серпня в Києві оголосив голодівку-протест проти переслідування з боку органів влади безробітний Лесь Биков – син відомого кінорежисера Леоніда Бикова. Невдовзі Леся Бикова затримали в центрі міста й засудили на кілька діб арешту. До цієї інформації варто додати, що 9 липня поблизу радянсько-фінського кордону були затримані кияни Віктор Федорчук та Лесь Биков. Обидва свого часу безпідставно були визнані психічно хворими, і така дискримінація відмічена в їхніх військових квитках, що не дає їм можливості влаштуватися працювати. Після такої інформації аж ніяк не хочеться вірити, що дорожньо-транспортна пригода з батьком Леся, відомим режисером і актором Леонідом Биковим, була випадковістю, а не операцією радянських спецслужб.

Три тривожні повідомлення від інформаційної служби надійшли 5 серпня. Перше про те, що в с. Ярополче, що розташоване за 200 км.

від Москви, група греко-католиків на чолі з отцем Ярославом Лесивим вирішили відслужити на могилі українського гетьмана Петра Дорошенка поминальну службу Божу. Того ж дня на полігоні біля с. Раковиць Пустомитівського району Львівської обл. пройшло вчення спеціальних загонів міліції. Частину функціонерів переодягнули під демонстрантів, які йшли юрбою і кричали «Ганьба!», «Дайте мила!», «Хочемо самостійної України!», а друга частина розганяла їх кілками і водометами з бронетранспортерів. Напрошується питання: чи не готує міліційне начальство якоїсь провокації для львів'ян під час мітингів? Урешті, інформація про ситуації в Запоріжжі. Там українські патріоти не підтримали заборону влади і провели мітинг на підтримку Народного Руху України. На нього прийшли майже дві тисячі людей. Активісти підняли два синьо-жовті прапори. Мітинг вів кореспондент газети «Запорізька правда», член ініціативної групи НРУ Юрій Василенко. Він звернувся до присутніх із закликом підтримувати синьо-жовтий прапор і вважати його знаменом Народного Руху в Запоріжжі. Люди схвально відгукнулися на цю пропозицію. На мітингу серед інших виступили члени УГС, а також депутат Валерій Челешев, який заявив, що повністю підтримує ідею створення Народного Руху. Напередодні мітингу в газеті «Індустріальное Запорожье» була надрукована стаття з нападами на ініціативну групу Народного Руху, яка організувала мітинг. Міліція під командуванням полковника Старостіна кілька разів пробувала зірвати мітинг. Міліціонери затримали кілька осіб й серед них активіста Сергія Власова. 9 серпня за проведення несанкціонованого мітингу оштрафували члена ініціативної групи за створення в Запоріжжі НРУ інж. Гнігіна. За два дні до цього у відділі міліції майор Зубець заявив Гнігіну, що таких, як він, при Сталіну розстрілювали. «Отож, забирайтеся за кордон».

Вище було повідомлення з Несторова. В іншому додається, що 8 серпня відбувся суд над організаторами мітингу, присвяченого жертвам сталінського терору. Суддя Юляна Дупневич за проведення мітингу оштрафувала члена Львівської обласної ради УГС Адама Кардаша на 600 крб., члена УГС Ольгу Плескан – на 100 і активістку Мирославу Янкевич – на 40 крб. Антидемократичне несправедливе рішення суду викликало обурення широкої громадськості. 11 серпня заступникові прокурора Львівської обл. Іванові Заплотинському від Львівської обласної ради Української Гельсінської спілки вручили заяву з вимогою скасувати штрафи.

Повідомлення інформаційної служби засвідчують, що в Україні, попри опір влади, шириться рух підрозділів Української Гельсінської спілки. Про це йшлося вище. Додам, що 10 серпня в місті Новому Роздолі Миколаївського району Львівщини теж відбулися установчі збори цієї громадської організації. На них були присутні 15 чоловік. Координатором групи обрали Миколу Мостового. Від Львівської обласної організації в роботі зборів узяв участь координатор миколаївського осередку УГС Михайло Табачко. А ось у Кривому Розі пройшов санкціонований мітинг на підтримку Народного Руху України.

На нього прийшли 400 осіб. Над людьми майорили 9 синьо-жовтих прапорів.

Для ознайомлення та розповсюдження також надійшла інформація, що 10 серпня в Україну після поїздки країнами Західної Європи повернувся голова УГС Левко Лук'яненко. У Бориспільському аеропорту під Києвом його вітала із синьо-жовтими прапорами група активістів УГС.

Привертають увагу й інформації про відслужені православним священником поминальні панахиди на могилах січових стрільців на горі Маківці, що на Львівщині. Трохи пізніше того ж дня таку ж службу відправив і священник греко-католицької парохії. Під синьо-жовтими знаменами зібралися майже 5 тис. людей. На мітингу виступив активіст Українського Християнсько-Демократичного Союзу Петро Січко.

І знову в стрічці Львів. 7 серпня після 48-річних поневірянь у сталінських таборих і на засланні в Сибіру в місто повернулася Оксана Бандера – рідна сестра керівника Організації Українських Націоналістів (ОУН) Степана Бандери. З 12 братів і сестер Оксани Бандери ніхто не залишився в живих – усі були вбиті або загинули на каторзі. У центрі Львова, біля місця, де має бути пам'ятник Шевченкові, відбулася зустріч львів'ян з О. Бандерою, якій зараз 72 роки. На стихійному мітингу з тієї нагоди серед інших виступив член УГС, багатолітній політичний в'язень Іван Кандиба, який розповів про трагічну долю сім'ї Бандерів і про національно-визвольну боротьбу під проводом ОУН. Після зустрічі люди хором співали гімн «Ще не вмерла Україна»⁷⁹. Львівська обласна рада УГС випустила інформаційний бюлетень «Львівські новини». Серед матеріалів – звернення В. Чорновола до Паризької конференції, стаття про розслідування вбивства Івана Жулемчука, розповідь про перебування Богдана Гориня в Польщі. Також уміщений лист члена президії львівської регіональної організації НРУ Михайла Гориня по міжнародній конференції в Талліні на тему правової оцінки договорів між Німеччиною і Советським Союзом від 1939 р.

У селі Кариско Стрийського району Львівщини у клубі відбулися збори. На них створили страйковий комітет для боротьби зі Стебницьким хімічним комбінатом, відходи якого загрожують отруїти воду семи навколишніх міст, включаючи й Львів. Того ж дня в Червонограді біля церкви, в якій комуністи організували музей атеїзму, відбулася служба Божа на честь тисячоліття хрещення Русі. Службу відправив священник греко-католицької парохії отець Маріян. До цієї інформації варто додати, що напередодні богослужіння члена УГС Йосипа Мигалья викликали до міськвиконкому, де заступник голови Синявський та прокурор міста Богдан Оленчин заявили, що проведення греко-католицького богослужіння заборонене. У зв'язку з цим активіст послав телеграму-протест до Верховної Ради СРСР.

⁷⁹ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 1–5.

Інформаційний бюлетень широко подає інформацію про те, що 13 серпня на Володимирській гірці Києва велика група греко-католиків на чолі зі священником Михайлом Гавриловим провела молебень до тисячоліття хрещення Русі. Потім процесія рушила до Верхової Ради УРСР, де активісти протестували та пікетували владу проти свавілля репресивних органів, які побили з особливою жорстокістю письменника Миколу Кагарлицького. Пікетними радісними оплесками зустріли групу підтримки під синьо-жовтими прапорами. Усі разом скандували «Ганьба!», «Геть Щербицького!», «Волю Україні!». Представники влади вимагали опустити прапори. На мітингу виступали представники Української Гельсінської спілки та інші патріоти⁸⁰.

До слова, молебень на честь цієї знаменної дати відбувся в той час і в Івано-Франківську. Після нього люди з прапорами йшли на двірець. На них кинули міліцію – шосту роту особливого призначення. Розпочалася бійка. У результаті 8 міліціонерів опинилися в лікарні. Прокурор проти учасників молебня порушив кримінальну справу.

Поруч з Народним Рухом України, Українською Гельсінською спілкою, розправляло в багатьох областях крила товариство «Меморіал». 12 липня 1989 р. на ім'я Голови Верховної Ради СРСР М. Горбачова від активістів неформального «Меморіалу» пішла телеграма. У ній повідомляється, що «на доповнення раніше поданої телеграми на Ваше ім'я рішенням Донецького міськвиконкому розкопи масового поховання репресованих в 1930 – на поч. 1940 рр., розстріляних НКВД поранених червоноармійців, під надуманим приводом призупинено. Це є наругою над пам'яттю невинно загиблих. Будівництво гаражів на кістках загиблих продовжується більш швидкими темпами». Активісти просять особистого втручання Горбачова та створення урядової комісії і продовження розкопок для виявлення всієї правди. Телеграму підписали члени товариства «Меморіал» Пашко, Непом'ясний, Дубинський та Ратникова.

Хвиля мітингів, протестів, маніфестацій та інших масових заходів «проти» і «за» політику нової влади накрила майже всю Україну. На весь світ набула резонансу так звана «ковбасна революція» в Чернігові, яка вибухнула після дорожньо-транспортної пригоди облвиконкомівської «Волги», у багажнику якої мітингувальники знайшли м'яси та інші вишукані делікатеси, призначені для святкового столу вищого керівництва області.

До чернігівських подій газета «Свобода» привертала увагу читачів усього світу кілька разів. У першій публікації «У Чернігові наряд виступив проти влади» в номері від 8 лютого 1990 р. газета писала, що в суботу, 6 січня, тут зударилися два легкових авта, одним із яких, а саме «Волгою» чорного кольору з так зв. «номенклатурними» номерами, керував п'яний водій. Одразу після зудару водій і пасажир «Волги» намагались втекти, але були затримані громадянами, що стали свідками зудару. Згодом виявилось, що для втечі господарі чорної

⁸⁰ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 4.

«Волги» мали всі підстави, адже вони перебували у нетверезому стані та ще й їхали з великою швидкістю, порушуючи правила дорожнього руху. Але для втечі з місця події вищезгадані особи мали ще інші причини: при зударі багажник «Волги» відкрився і вражені свідки побачили таке, що їм, мабуть, давно і не снилося – копчені ковбаси, язички, балики, «Київські торти» та інші вироби советської харчової промисловості, яких давно вже нема у советських крамницях. Усе це лежало в багажнику поряд із пляшками горілки, коньяку та валізкою-дипломатом з імпоротною сорочкою та документами обласної виборчої комісії. Останній факт допоміг встановити особу головного пасажира «Волги» – завідуючого організаційним відділом чернігівського облвиконкому Валерія Заїки.

Згадавши асортимент виробів у місцевих крамницях, пише газета, обурені громадяни прямо поблизу місця зудару влаштували стихійний мітинг. А люди все підходили й підходили. Нарешті з'явилися представники міліції, які виявили бажання відтранспортувати «Волгу» в невідомому напрямку. У відповідь на це громадяни, як кажуть у народі, попротикали облвиконкомівській машині колеса та почали штовхати її вулицею в центр міста. А народ усе прибував. Раптом на одній з вулиць учасників своєї демонстрації зустріли пікети міліції, озброєної гумовими палицями. Поперед дороги стояли два автобуси. Незабаром виникла конфліктна ситуація, унаслідок якої п'ятеро осіб (у тому числі одна жінка) познайомилися з палицями дещо ближче.

Але під тиском натовпу міліція відступила і пропустила людей, які згодом доштовхали «Волгу» до площі Куйбишева, де відбувся стихійний мітинг. Оратори промовляли до присутніх, узявши на озброєння досвід голови більшовицького проводу Ульянова-Леніна; іншими словами, скористалися авто як танкеткою. Кількість учасників мітингу поступово зростала до близько 3000 присутніх. Після того, як громадяни наблизилися до будинку обкому партії, до обурених людей вийшов другий секретар обкому Мисник і обіцяв усе перевірити. Похід натовпу до будинку, в якому живе перший секретар обкому, результатів не дав, оскільки будинок оточила міліція. Після цього Мисник пообіцяв присутнім, що зустріч з «першим» відбудеться 7 січня, а також дозволив провести наступного дня мітинг громадськості.

Мітинг цей 7 січня відбувся на площі перед обкомом і зібрав до 30000 учасників. Незважаючи на спроби апаратників вплинути на ситуацію, ініціатива під час мітингу перейшла до представників незалежних громадських об'єднань, зокрема НРУП і УГС, а також до простих громадян, що підтримали неформалів. Виступ першого секретаря обкому Палажченка було перервано дружнім скандуванням тисяч людей. Над містом лунало українське: «Геть Палажченка!», «Геть КПСС!» Над головами учасників мітингу замайоріли українські національні блакитно-жовті прапори. Присутні вимагали резигнації бюро обкому на чолі з «першим», покарання винних у побитті людей палицями. Лунали заклики скасувати ч. 6 Конституції, видава-

ти в місті незалежну газету, позбавити посади головного редактора партійної газети «Деснянська правда» Івана Музиченка. Ряд ораторів підкреслили, що і в інтересах народу необхідно домагатися створення незалежної української держави, оскільки нинішнє керівництво – це ставленики центру, тобто Москви. «Нам треба бути господарями на своїй землі», – зазначив один із громадян. Присутні схвально поставилися до пропозиції утворити в місті страйковий комітет.

Через деякий час після мітингу в місцевому радіо виступили перший секретар обкому Палажченко та голова облвиконкому Гришко, які заперечили факт наявності в багажнику «Волги» продуктів і обіцяли поліпшити постачання жителів міста продуктами харчування. Водночас вони звинуватили неформалів у розпалюванні пристрастей, а Палажченко під кінець своєї промови заявив: «Ваш біль – це наш біль!», чим остаточно обурив мешканців міста.

8 січня в місцевих крамницях із самого ранку вистроїлися великі черги – давали м'ясо без кісток, індійський чай, кольорові телевізори, взуття фірми «Саламандра» тощо. Цього ж дня в місті відбулися зустрічі завідуючого ідеологічним відділом ЦК Компартії України Л. Кравчука з партійно-господарським активом, а також серія інших зустрічей, зокрема з колективом Радіоприладного заводу і навіть з представниками незалежних громадських об'єднань – НРУП, УГС, ТУН тощо. При чому неформалів пообіцяли не переслідувати та ще й надати їм постійне місце для мітингів. Було також вирішено дозволити населенню провести мітинг 10 січня на місцевому стадіоні. У призначений день атмосфера в місті була напружена, появились чутки про прибуття додаткових загонів міліції та можливість повторення тбіліської трагедії. Незважаючи на це, цього дня в Чернігові відбулися одразу два мітинги – на стадіоні та на площі перед обкомом. Слід підкреслити, що на стадіоні мешканці міста рушили організованими колонами, на чолі яких ішли представники НРУП, УГС та інших неформальних об'єднань. Багато громадян несли жовто-блакитні прапори та гасла «КГБ та КПСС – брати-близнюки», «Краще несанкціоновані мітинги, ніж санкціоноване зубожіння народу!» та ін. Лунали вигуки: «Геть партійну диктатуру!», «Геть обов'язковий військовий обов'язок!», «Імперія, відпусти народи!» тощо. У мітингах взяли участь понад 30000 осіб.

Мітинг на стадіоні вели представник НРУП Іван Панченко та голова міськвиконкому Литвинов. У своєму виступі, який складався з обіцянок, перший секретар Палажченко запевнив присутніх, що в розпорядження громади перейде Центральний лікувальний корпус для номенклатури, що в місті відкриється «Гайд-парк», що одну з вулиць назвуть іменем академіка Сахарова, що на базарах надалі пануватиме порядок і т. д. Палажченко заявив, що винуватця всіх подій Заїку звільнено з роботи і виключено з лав КПРС, а редактора «Деснянської правди» відправлено на пенсію. Члени НРУП, УГС та інших незалежних об'єднань, які виступали на мітингу, піддали нищівній критиці партійне керівництво: усі речі були названі своїми іменами. У резолюції мітингу містяться вимоги відставки Палажченка та всьо-

го бюро обкому, скасування статті ч. 6 Конституції та створення комітетів ліквідації спецпривілеїв номенклатури. За станом на 11 січня ситуація в місті була під контролем громадськості.

Стало відомо, що бюро Чернігівського обкому партії заборонило співробітникам міського радіокомітету передавати по місцевому радіо репортажі з мітингів громадськості, які відбулися 7 та 10 січня.

Наступна публікація «Вони чекають перемін» за авторства Омеляна Твардовського про події в Чернігові, які здобули розголос по всьому світу, появилася в газеті «Свобода» 10 лютого 1990 р. Не повторятиму відомі події з плакатом «Хто з'їв моє м'ясо?», який вражав своєю конкретністю. Нагадаю, що «знахідка» в багажнику «Волги», яка пішла на таран з «Жигулями», тільки підтвердила істину, про яку знали не тільки в Чернігові, але і в усіх містах і селах поневоленої України. У цей час, як населення України довели майже до голоду і холоду, пише автор статті, партійні бонзи і їхні російські заїди-покривачі живуть у розкошах, неначе мільйонери. Ось чому Чернігів запалав, пробудився із сну. У Різдвяну ніч порушилася спокійна тиша старовинного Чернігова, тривожне мовчання спалахнуло вибухом емоцій. А першого секретаря обкому партії Л. Палажченка та голову облвиконкому М. Гришка – цих вірних слуг окупанта – усунули з посад. Ці та інші події дали поштовх редакції обласної молодіжної газети «Гарт» вийти із «шапкою» на першій полосі «Раби – не ми, раби – німі!» Автор статті в «Свободі» не назвав прізвище редактора-сміливця. Я ж для більш повного опису цієї історії додам, що це був Сергій Павленко, який згодом став заслуженим журналістом України і довгий час працював власним кореспондентом парламентської газети «Голос України».

Забігаючи трохи вперед, скажу, що цитована вже не раз американська газета «Свобода» вважала за потрібне проінформувати світ про страйк працівників видавництва «Десна», який тривав уже 45 днів. Люди протестували проти рішення Чернігівської обласної ради об'єднати дефіцитну газету «Деснянська правда» з видавництвом «Десна». Унаслідок цих дій, пише газета, видавництво теж стало дефіцитним підприємством. Звернення до Верховної Ради та Президента залишилися без відповіді.

Розповіла «Свобода» і про пікетування п'ятиповерхового фешенебельного готелю для партпаратників у Чернігові, проведене з ініціативи Чернігівської філії Української Гельсінської спілки. Пікетники тримали гасла: «Партійний палац – дітям!», «Геть символ бюрократичного несвєвладдя!» та ін. Пікетування тривало майже годину у супроводі нестихаючих погроз міліціонерів та кагебістів, що оточили пікетувальників тісним кільцем.

Іншого разу ця ж газета повідомила про засідання Деснянського районного суду міста Чернігова над членом УГС Олександром Котенком, звинуваченим в організації у місті несанкціонованого мітингу. Під час суду з'ясувалося, що подані міліцією протоколи сфальсифіковані. Проте суддя, замість того, щоб закрити справу, віддав матеріали на додаткове розслідування.

Упевнений, що серце й душу голови уряду УНР І. Самійленка схвилювала ще одна інформація з рідного краю, опублікована в цьому ж номері «Свободи». У ній мова про те, що в клубі Седнева Чернігівської обл. відбувся схід жителів, організований партбюрократією з метою публічного осуду політичної діяльності голови Української Гельсинської спілки Левка Лук'яненка. Від УГС перед людьми дали виступити тільки Л. Лук'яненкові. Його слова переривали криками спеціально організовані владою слухачі з різних кінців зали, і він не міг у достатній мірі донести до жителів містечка суть своєї політичної діяльності. Під час зборів члени Чернігівської філії УГС розгорнули в залі синьо-жовтий прапор, що викликало справжню істерію партійних прихвостнів.

А 17 листопада 1989 р. під заголовком «Міліція і КГБ переслідують чернігівських активістів перебудови», газета «Свобода» розповіла про напад у поїзді на одного з керівників Товариства української мови в Чернігові Валерія Сарану, коли він їхав до Вільнюсу на конференцію литовського Товариства української мови. Тоді три невідомих у цивільному вдерлися до купе й безцеремонно обшукали речі В. Сарани. Коли ж пасажири почали обурюватися з приводу такого беззаконня, вони вийшли з вагону.

Молоді люди в цивільному «працювали» і 7 листопада, коли совети святкували 72 роковини більшовицького перевороту. До офіційної демонстрації в Чернігові приєдналися члени Чернігівської філії УГС з гаслами. Невідомі в цивільному перешкодили їм, відібрали гасла і порвали їх, а одного з членів УГС намагалися обшукати.

Тим часом двом іншим членам УГС таки вдалося пройти повз трибуну з такими транспарантами: «Демократія й однопартійна система не можуть співіснувати», «Вимагаємо ліквідації статті 6 Конституції». Та коли вони виходили з площі, на них кинулися невідомі в цивільному, порвали транспаранти, затримали Олександра Котенка та Михайла Коваленка. На запит затриманих «молодчики» в цивільному відповіли, що вони належать до «робітничої дружини сприяння міліції».

Частково у вир подій того періоду поверне нас одна з архівних інформацій від 12 січня 1992 р. Цього дня на столичному майдані біля республіканського стадіону відбулися два мітинги. Обидва присвячувалися підвищенню цін, запровадженню купонів та іншим економічним процесам останніх днів. Один із них у вигляді протесту проводила Соціалістична партія України, очолювана колишнім секретарем ЦК компартії України Олександром Морозом. Старі комуністи стояли під червоними прапорами поруч з представниками кількох киянських підприємств, переважно військово-промислового комплексу або таких, де якість та кількість продукції незворотно ведуть до банкрутства («Арсенал», мотоциклетний завод, авторемонтний завод, комбінат «Хімволокно»). На цей мітинг хтось також привів курсантів-суворовців (фактично, дітей-солдатів), а також запросив гостей з Москви – курсантів вищого військового училища ім. Дзержинського,

які гостро виступали проти демократичних сил і політики Єльцина та Кравчука.

Другий мітинг проходив поруч. Його зібрала УНА та УНС. Дивовижним було те, що на цьому мітингу висловлювалася відверта підтримка уряду В. Фокіна, закликалося до терплячого витримування всіх експериментів цього уряду, а образ ворога створювався у вигляді росіян, котрі вивозять з України продовольство. Перед цим мітингом по Києву розповсюджувалися листівки із змістом «Москаль з'їв твоє м'ясо, москаль з'їв твоє сало, москаль випив твою горілку. Геть москалів!» Крім мітингових промов, учасники акції – члени УНС та УНСО – узяли участь у перевірці поїздів на Москву, Волгоград, Варшаву та Софію. Разом з омонівцями вилучали продукти та товари. Та якщо в росіян вилучалося все підряд, то з варшавського та софійського потягів вилучили зазедве 1/6 всіх товарів, що вивозилися. До того ж, кажуть учасники акції, що під час огляду потягів ледве не виникла бійка з росіянами із застосуванням холодної зброї.

Утім, бійка таки виникла, але вже на мітингу, коли гарячі молодики з УНС розпочали виривати й шматувати червоні прапори в учасників сусіднього гурту. Зрештою, приїхав ОМОН і запропонував неокуністам покинути площу. Оскільки лідер СПУ О. Мороз на той час уже пішов, то й усі інші наслідували його приклад.

Учасники мітингу УНА зазначають, що УНА й УНС останнім часом активно ведуть антиросійську агітацію і намагаються втягнути в її сферу й міліцію Києва. Причому форми і методи цієї агітації такі, що не виключають можливості провокування її агентурою російських розвідслужб, які вже визнають про створення своїх мереж на теренах колишніх «братніх республік». Цікавим є й те, що на цьому мітингу вперше за багато місяців з'явилися представники Комітету греко-католицької молоді, очолюваного паном Зваричем, і навіть виголошували там промови⁸¹.

Гучне й обурливе занепокоєння в людей викликала не тільки нестача промислових і продовольчих товарів першої необхідності, а й галопуючий ріст цін. Якщо в грудні 1991 р. кг картоплі коштував 2,4 крб., то рівно через рік – 9, масло вершкове з 8,4 піднялося до 170 крб. Капуста з 0,9 – до 6, морква з 0,9 – до 4,50. Літр молока з 58 копійок піднявся в ціні до двох карбованців.

Вважаю доречним нагадати про інші ціни того часу. На київських ринках 12 січня 1992 р. були зафіксовані такі ціни: кг м'яса свинини коштував 160–180 крб., яблук – від 60 до 120, сиру – 80–90, хурми – 70, мандарин – 50 крб., один літр сметани коштував 120 крб. Банка розчинної радянської кави – 250–300, а бразильської – 350–500. Кури продавали по 150 крб. за штуку.

На ринку було повно купонів, які недавно ввели в Україні. Їх продавали по 5 крб. за штуку. Цього дня тим, хто вмів торгуватися, можна було купити один талон й за троячку. Але ціни коливалися. За день до цього за них просили 10–15 крб. У повідомленні сказано, що

⁸¹ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 58. Арк. 55.

селяни та колгоспники практично не приймають купонів або встановлюють ціну один до одного, що не дозволяє нікому купувати продукти за купони. Тільки продавці з Криму та Кавказу охоче беруть купони, при чому навіть по ціні три долари за 25 купонів. Квіти (гвоздики) продають за 15 крб. або за 2 купони, горіхи – 60 крб. або 8 купонів.

У повідомленні наводять не тільки базарні, а й магазинні ціни в Києві. Там кілограм яловичини продавали за 21 купон, ковбаси – 25, сметани – 37,5, хліб – від двох до трьох купонів за буханець, картоплю – по 18, цукор – 7,35, сир голландський – по 17 купонів. Ціни в Києві відрізнялися від району продажу. Так, в іншому кінці міста кілограм яловичини коштував уже більше 86 купонів, варена ковбаса від 22 до 30 купонів, пепсі-кола – по 85 коп. за склянку, соєві цукерки – 31–22 купони за кг.

У Дніпропетровську, Луганську, Донецьку та деяких інших містах України жителям «чомусь» не видали дрібних купонів. Не завезли їх до кас і в крамниці. Тому 10–11 січня покупці не могли купувати нічого – не було чим давати решту.

За повідомленнями з молочних і м'ясокомбінатів Києва та інших міст України, колишній Мінхарчопром встановив такі закупівельні ціни на молоко та м'ясо: відповідно по 5 та 7 тис. крб. за тонну. Як повідомляли директори цих заводів, відтак ціна ковбаси «Лікарська» складає 140 купоно-крб. за кг, що відповідає не втричі, а в 17 разів підвищеним цінам, а ціна сметани – майже в 30. При цьому самі селяни готові віддавати молоко та м'ясо відповідно в десять і п'ять разів дешевше. Але міністерства не дозволяють! До того ж, чиновники встановили, що при загальній дотації виробникам у 28% податки складають майже 32%. Тобто, прибутку від такого підвищення цін виробники все одно не мають. «Якщо вже це не є свідомим саботажем економічних реформ навіть у таких недолугих формах, як фокінська, то як це назвати?» – гнівно запитують у повідомленні. І додають, що «курс купона до долара теж неухильно коливається і стрибає вгору. То за 10 купонів просять 1 долар, а на завтра вже можуть вимагати – 35».

Шалені черги щодня лаштуються біля ощадних кас та відділень Ощадбанку. Налякані чутками про запровадження власної валюти та повне витіснення російського рубля з України, кияни терміново несуть свої заощадження, аби зберегти хоча б частку з них. Переважно здають по кілька тисяч рублів, але є приклади, коли 29-річна дівчина здавала 172 тис., хлопець 20-ти років – майже 300 тис. руб., бабуся років 75–80-ти – майже 60 тис.

Додам з власного досвіду, що хвиля штурму ощадних кас тоді накрила всю Україну. Згадую кілометрові черги до них у Прилуках на Чернігівщині, коли люди несли до них свої заощадження з-під матраців. Дуже велелюдним був у цьому ж місті і мітинг, організований місцевою організацією РУХу та іншими демократичними організаціями на стадіоні та пішу ходу активістів проти згубної політики тодішнього керівництва держави.

У такій непевній економічній та політичній ситуаціях київські євреї-підприємці 18 січня зібралися на збори. Їх скликали Товариство єврейської культури та Товариство «Україна – Ізраїль». Головував на зборах Ілля Левітас – голова Товариства єврейської культури. Учасники зборів знайшли спільну мову у двох питаннях. По-перше, у питання про надважкі перепони, які чинить нинішня влада розвитку підприємництва в Україні. По-друге, поближче пізнатися один із одним. Багато хто з підприємців скаржився, що за рік-два своєї діяльності вони вперше побачили тут, на зборах, три чверті колег по підприємництву.

Виходячи з того, що учасники зборів вирішили створити для початку «Бізнес-клуб» євреїв-підприємців, до якого, однак, можуть долучитися всі бізнесмени Києва, незалежно від національності. Клопоти з організації такого клубу взяв на себе пан С. Малкін – директор одного з київських малих підприємств «Кроки» та брокерської контори при агропромбінжі. Оскільки базою для бізнес-клубу він обрав кав'ярню при Будинку художників, можна сподіватися, що відвідини його будуть не лише корисними для ділових людей, але й естетично приємними.

На сьогодні в Києві вже діють два бізнес-клуби. Один із них на розі вул. Коцюбинського та Леніна належить крупним біржовикам та іншим поважним постатям ділового світу, має добре комп'ютерне оснащення й засоби зв'язку і прекрасну, хоча й недешеву, кухню. Другий клуб – на вул. Васильківській – належить підприємцям Московського району столиці України та працівникам райвиконкому, що сприяють розвитку малому підприємництву. Створюваний «Бізнес-клуб» буде третім, бо ж кажуть, що «Бог трійцю любить».

Між цими тривожними та невеселими повідомлення економічно-соціального характеру привертає увагу інформація із занепокоєнням про те, що в Донецьку ініціативна група журналістів розпочала видавати українськомовний додаток до газети «Сельская Донетчина». Перше число «Східного часопису» вийшло накладом 10 тис. Примірників. Але місцева агенція «Союздруку» відмовилася її розповсюджувати, бо ж «зачем бумагу переводить на українській мові?» – сказали чиновники відомства голові місцевого ТУМ «Просвіта» Білецькому. Прикро, але й через тридцять років після здобуття Україною незалежності нерідко можна почути, що «мову на хліб не намажеш». І звучить це не тільки в Донецькому регіоні...

Логічним висновком авторитетних журналістів того часу Аркадія Киреева та Павла Політюка звучить пропозиція навіть при зупиненні дії Державного Центру УНР в екзилі, про що точаться розмови в політичних колах, нині ще не настав час офіційно передавати мандат УНР нинішній владі в Україні. Ані Кравчук, ні тим більше Фокін, ні ВР в цілому на це не заслуговують. І лише після переобрання їх на нормальних багатопартійних засадах, після сформування нового уряду можна буде передати мандат УНР новій владі Української держави. Але й це мусить означати, що владні структури відходять, а організація живе й працює, але вже в Україні й на парламентських терені.

Треба було б шукати шляхів до депутатів, треба допомагати тутешнім силам проводити в органи влади депутатів, що поділяють ідеї УНРеспубліки. Такий шлях, на їхню думку, є найперспективнішим і плідним в сучасних умовах⁸².

Прагнення українців до волі, боротьба з московською окупацією та насадженою політикою безпам'ятства не залишилися не поміченими й за кордоном. І. Самійленко, його однодумці знали й робили все необхідне, щоб розширити та підняти роль Представництв уряду УНР в різних країнах Заходу. Ці представництва стали своєрідними станицями дипломатичної служби, складеними з громадян даної держави. Отож, з одного боку вони мали статус етнічних організацій, коли йшла мова про їх правну приналежність до урядів стосовних держав, а з іншого – були квазі-почесними «гоноровими» консульствами екзильного уряду УНР у згоді з практикою Віденської конвенції 1961 р. Як наголошується в книзі про історію ДЦ УНР в еміграції, всякі акції перед чужинецькими урядами представників УНР були основані на їхній державній приналежності – вони зверталися до «своїх» урядів, як «етніки», часом із можливостями впливати на вибір одного чи другого посла, депутата, до «свого» парламенту. В уряді, звичайно, розуміли, що конкретно вони не могли виступати як повноцінні дипломатичні представники екзильного кабінету міністрів УНР, а тільки як «лояльні громадяни» даної держави. Але для загальноукраїнської справи можна й треба було використовувати в тих умовах і такий шанс.

У наведеній добі (від 1941 до 1991/92 рр.) представниками уряду УНР в Аргентині були В. Левицький та Ол. Римський, у Бразилії – М. Рубінець, у Венесуелі – В. Коваль, в США – С. Витвицький, К. Паньківський, І. Паливода, Є. Приходько, П. Лимаренко, в Канаді – М. Садовський, М. Липовецький. У Європі такими повноважними представниками були С. Опаренко, П. Базилевський, М. Сидоренко, Ол. Бандрівський у Англії, В. Федорончук – в Італії, Ол. Вінтоняк – в Німеччині. В Австралії на цьому важливому поприщі працювали К. Закревський (в. о.), І. Рибчин, С. Яськевич, С. Книш.

Як наголошується в згаданій книзі, окреме місце в цій схемі займав Вол. Трембіцький у Нью-Йорку. Як заступник керівника ресорту зовнішніх справ уряду УНР він мав завдання джерельно розглядати та утримувати взаємини з тими державами-членами Організації Об'єднаних Націй, які мали стосунки з УНР чи УД в 1917–1920 рр., з увагою на історію двобічних дипломатичних взаємин на територіальне оформлення України в її конкретних кордонах; аспект сталості в справах валюти, пошти, міжнародного транспорту; Конституцію УНР з 1918 р., трактати, інсигнії, збройні сили тощо. У цю сферу взаємин входили т. зв. сателітні держави Центральної Європи.

Трембіцький також діяв у Нью-Йорку як зв'язковий між урядом УНР і дипломатичними представниками балтійських держав, що, як відомо, їхню окупацію советами в 1940 рр. не визнавали де-юре ані

⁸² ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 38–40.

США, ані Канада чи інші західні держави. В усіх цих випадках Трембіцький діяв як представник уряду УНР. Тобто, не як «етнік» ООН чи згаданих держав, бо він мав американську державну приналежність, а вона не відбирала йому можливостей дипломатичної дії на цьому форумі.

А тепер наведу один архівний документ. Він теж свідчить про значну роботу уряду УНР і його ресорту зовнішніх справ на міжнародному терені. Ідеться про заяву солідарности зі страйкуючими в Україні (переклад з польської мови). Я не випадково акцентував увагу на багатьох страйках, мітингах-протестах, які проходили в Україні в той період. Бо і в цьому документі говориться, що страйки, які розпочалися по всій Україні, свідчать, що «український нарід щораз голосніше починає домагатися своїх господарських, суспільних, а також прав до незалежного життя». Часто порівнюється з народженням «Солідарности», котра започаткувала масовий рух спротиву в Польщі проти комуністичної влади, яку підтримує Москва, що поневолює не тільки Польщу й Україну, але також інші народи.

«Для українців, як і для поляків, справа є ясна, що без незалежної України не буде незалежної Польщі, а й доля вільної України без вільної Польщі була б zagrożена. Не буде справедливої Європи без незалежної України, Польщі й інших народів, що досі поневолені.

Важливе й істотне є не те, що ділимо, але те, що лучить два сусідні народи – які часто наставлявані проти себе російським чи советським окупантом – у творенні згоди, що є шансою для обох народів.

Ми, нижче підписані, солідаризуємося з боротьбою українського народу за людські права, за право до власної культури і народної спадщини, солідаризуємося з намаганнями українського народу в його боротьбі за незалежність».

Заяву підписали колишній міністр освіти у Польщі, співтворець військового договору з Україною 1920 р. Вацлав Єнджеєвіч, учасник боротьби за незалежність, вояк АК і ВІН, в'язень комуністичної Польщі упродовж 15 років, співтворець порозуміння і співдії ВІН з УПА і УГВР Мар'ян Голембів'євські, голова комітету членів «Солідарности», колишній політичний в'язень Анджей Бкртгарт, координатор американців за незалежність Польщі Анджей Цісик, директор Інституту Пілсудського в Америці Єжи Прус, діяч і основник організації «Вольносьць і Незавіслюсьць» Адам Вецьковські. Заяву також підтримали Войцех Будзинські, Януш Цісек, Тоні Довбиш, Яцек і Ельжб'єтта Фрухтман, Кшиштоф М. Кравчик, Пауль Кирильчук, Джон Міцгелъ, Павел Нассальські, Аліція Прокоп'як, Броніслав Тузнік (їх посади чи якісь титули в заяві відсутні). Заява написана 20 липня 1989 р.⁸³

А вже 4–5 травня 1990 р. в Яблонні поблизу Варшави відбулася зустріч парламентаріїв України та Польщі. Комюніке про неї одержав і український уряд в екзилі. Його текст зберігається нині в українських архівах. Зустріч присвячувалася складним українсько-поль-

⁸³ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 8.

ським взаєминам. Під час зустрічі з обох боків прозвучали слова правди про взаємні помилки і кривди протягом цілої історії, а особливо в ХХ ст. Обидві сторони висловили жаль з приводу взаємних кривд. Підкреслено наявність багатьох спільних пов'язань, що зближують обидва народи.

У дискусії звертали увагу на необхідність створення спільних груп дослідників, які в міру відкриття архівів зроблять спробу об'єктивної оцінки нашої історії. Підкреслено потребу зламу всіх негативних стереотипів, перегляду шкільних підручників у тій частині, що стосується українсько-польських взаємин й усунення всіх перешкод в політичній та господарчій сферах, які перешкоджають порозумінню між поляками та українцями.

У зустрічі з українського боку брали участь Орест Влох, Богдан Горинь, Михайло Горинь, Ігор Деркач, Іван Драч, Сергій Лилик, Дмитро Павличко, Мирослав Попович, В'ячеслав Чорновіл, Михайло Швайка. З польського боку брали участь 28 представників уряду, громадськості та наукових кіл.

Питання співпраці з польськими патріотами, урядовими структурами цієї країни в екзилі неодноразово обговорювалися на засіданнях уряду УНР у вигнанні та інших нарадах з участю президента чи голови уряду. Це ще й тому, як зазначили на засіданні уряду 9–10 лютого 1991 р., що в Польщі антиукраїнські течії дуже від'ємно діють на наші взаємовідносини. Тоді ж президент прочитав листа до нього президента польського екзильного уряду Качоровського. «На сучасну інтерпретацію справи польсько-українських кордонів, – наголосив М. Плав'юк, – треба негайно і мудро зреагувати». Після дискусії учасників засідання вирішили повернутися до ресорту зовнішніх справ, щоб створити з поневолених народів політично-економічний блок, на зразок новоствореного економічного блоку Європи⁸⁴.

Потрібно сказати, що й тоді, і тепер окремі дослідники вважають екзильні уряди утопією або ж фікцією. Мовляв, чим би дитя не балувалося... Жирну крапку в таких дискусіях поставив саме президент Польщі Лех Валенса. Він досить аргументовано сказав про значення екзильних урядів, зокрема польського, у визвольній політиці, бо для нього було досить важливим зберегти тяглість і сукнесію між другою і третьою Річчю Посполитою. Що більше, екзильний президент при передачі свого мандата тим самим уступив зі свого становища й ані він, ані члени його уряду не претендували на якісь пости в державі.

Так зване «польське питання» стоїть першим пунктом і в листі президента УНР в екзилі М. Плав'юка до голови еміграційного уряду І. Самійленка від 14 січня 1991 р. У зверненні до вельмишановного пана голови проф. І. Самійленка він нав'язує до їхньої вчорашньої телефонної розмови ще й цього листа. Це – «для устійнення ряду справ, які перед нами стоять для налагодження в найближчому часі». Президент одразу ж пише, що надсилає голові уряду копію матеріалу, який він отримав в Польщі, «без огляду на те, чи він є опертим на факти,

⁸⁴ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1194. Арк. 54.

чи є провокаційною фальшивкою, яка завдає шкоди на відтинку українсько-польських взаємин. Тому що й лист президента Качуровського не задовольняв наших вимог. І тепер ми, – пише Плав'юк, – повинні подбати, щоб наші зв'язки з польським урядом у Варшаві були оперті на засадах домовленостей із 1970 р.». Тому він радить, аби Українське інформаційне бюро подало пресове в'яснення від уряду УНР в екзилі у цій справі. Воно повинне бути коротке, але виразно ствердити, що уряд УНР і надалі стоїть на становищі в українсько-польських відносинах, прийнятою умовою в 1979 р., і засуджує спроби кого-небудь довести до відновлення польсько-українських конфліктів, бо це вийде лише на користь нашим ворогам. Президент пише, що копію такого комунікату через СКВУ слід негайно вислати до Польщі й, зокрема, до проф. Мокрого.

Щоб більш детально розповісти про польсько-українські контакти екзильних урядів двох країн, скажу, що на одному із торжеств проф. Я. Рудницький свій виступ завершив побажанням успіхів третій Речі Посполитій і, як останній із живучих сигналів українсько-польської декларації в 1979 р., вніс тост «За нашу й вашу волю!» Таке побажання поляки та всі присутні зустріли бурхливими оплесками. А проф. Літинський подякував українському учасникові не тільки за привіт і побажання, але й за довгорічну співпрацю в Монреалі в 1980-х рр., коли проф. Я. Рудницький очолював уряд УНР і мав часті з ним контакти. Доречно нагадати, що заступником у Рудницького тоді працював І. Самійленко.

Щоб не повертатися до цього архівного документа вдруге, заодно наголошую й на інших важливих аспектах роботи екзильного уряду, на яких акцентує президент голові уряду. Зокрема, він пише, що в Україні організують відзначення 22 січня. Намічається 19–20 січня організувати ланцюг мітингів від Ужгорода, Івано-Франківська, Львова, Тернополя, Вінниці, Києва, Полтави до Харкова. Таку акцію організує Народний Рух. Президент пропонує від уряду факсом вислати листа з побажанням ім успіхів у таких відзначеннях. Сам же президент пробує через «Голос Канади» передати свої вітання. А ще просить перевірити в радіо «Свобода», чи вони не бажають теж записати його вітання й цього року, як це робили торік. На умовлений час він це може зробити телефонічно.

Оприлюднила свій заклик й Екзекутива Українсько-Американської Координаційної Ради (УАКР). У ньому наголошується, що Народний Рух України за перебудову проголосив цього місяця заклик до всіх організацій та народів в Україні до участі в організуванні живого ланцюга для відзначення 71-ї річниці проголошення соборності всіх українських земель в одну державу. Цей живий ланцюг розпочнеться з полудня 21 січня на площі Св. Софії в Києві і буде простягатися на Захід через міста Житомир, Рівне, Тернопіль до пам'ятника І. Франкові у Львові, столиці західної вітки України, що була Актом злуки з'єднана в одну державу 22 січня 1919 р.

Згідно з цим закликом НРУП, Українсько-Американська Координаційна Рада апелюють до всього громадянства, зокрема до своїх чле-

нів і прихильників, з'єднатися в цей радісний час духово з нашими рідними в Україні, в організації спільними сходинами відмітити цю радісну подію і таким чином заманіфестувати нашу поставу та підтримку нашому народові, який змагається за людські й національні права.

З нагоди організації живого ланцюга газета «Свобода» перефразувала уривок із поеми Лесі Українки «Роберт Брюс» і писала: «Не згас, не згас козацький дух, Україна знову повстане! Іще не раз згуртуються селяне і робітники та міщане, – Світлі уми і всі країни!» Доказом цього є те, пише газета, що після довгої тяжкої ночі Україні почало світати й напередодні свята державности й соборности (21 січня цього року) створився в Україні живий ланцюг, ланцюг соборности – українська хвиля сердець від Києва до Львова з розгалуженнями і мітингами в Харкові, Одесі, на Донеччині й скрізь, де тільки люди могли зійтися! Із жовто-блакитними прапорами в руках люди віталися, раділи і співали патріотичних пісень...

У переддень цих історичних подій, у січні 1990 р., Державний Центр УНР в екзилі за підписом президента М. Плав'юка, Голови УНРади М. Воскобійника та голови уряду І. Самійленка звернулися до українського народу в Україні й поза її кордонами. І знову ж вважаю за доцільне повністю навести текст цього документа, який мало відомий або ж багатом і зовсім до цього часу невідомий в Україні.

Текст звернення розпочинається словами: «Український Народ!»

Українська Центральна Рада проголосила своїм IV Універсалом 22 січня 1918 р. незалежність і самостійність Української Народної Республіки. Рік пізніше, 22 січня 1919 р., Всеукраїнський Трудовий Конгрес проголосив соборність усіх українських земель в одній Українській Народній Республіці.

Ці знаменні й вікопомні дати здійснили твої мрії і політичні ідеали. По довгих сторіччях неволи, в огні революції, на згарищах імперії Романових і Габсбургів відродилася суверенна демократична держава українського народу.

Оточена ворожими державами, молода українська республіка була змушена збройно боронитися проти імперіалістичних сусідів, зокрема проти найжорстокішого агресора – білої і червоної Москви, яка почала війну проти України. Боролася вона також і проти внутрішньої анархії, що грабувала й нищила українське населення. Серед таких нечувано важких зовнішніх і внутрішніх обставин Українська Народна Республіка проіснувала чотири роки як суверенна держава. Але, коли наприкінці 1920 большевицькі війська окупували майже всю територію України, Уряд Української Народної Республіки на чолі із Симоном Петлюрою і Головне Командування Армії УНР були змушені залишити територію України й продовжувати з чужини боротьбу за відновлення незалежності Української Народної Республіки.

Героїчна повстанська боротьба в Україні й дипломатичні дії уряду УНР за кордоном доказували, що “не зігнулися коліна в борців, не похилилися кров'ю скроплені в походах закурени бойові прапори, що

їх несли борці на чужину, як знамена слави, як свідоцтво вірності і честі”.

Чимало подій сталося за цей час на нашій батьківщині. Окупаційний режим терором і масовими вбивствами знищив усі демократичні надбаня, що були встановлені законами Української Народної Республіки. Громадян України, що насмілювалися критикувати свавільні дії режиму, запроторювано до в'язниць і концентраційних таборів смерті. Там загинув цвіт нашої нації – вчені, письменники, мистці, винахідники <...> Безжалісно нищено також і служителів релігійних культів усіх Українських Церков, патріотично настроєну інтелігенцію, трудолюбивих селян і свободолюбивих робітників.

Під час Другої світової війни Україна опинилася під жорстокою окупацією нових загарбників – гітлерівської Німеччини і її союзників. Нацистська Німеччина мала у своєму плані обернути Україну в колонію, а волелюбний народ України перетворити на рабів своєї імперії.

Воєнна хуртовина і боротьба проти всіх окупантів спричинили в Україні жахливі спустошення, але не вбили волі українського народу до суверенного державного існування. Геройські змагання народу проти поневолювачів, широко розгорнений вияв дій революційного підпілля та боротьба Української Повстанської Армії знайшли широкий розголос у цілому світі.

Це, до речі, одна з причин, чому Москва наприкінці війни на швидку почала міняти накинута нею конституцію УССР, увівши до неї міністерства військових і закордонних справ. Україні було надано статус члена-основоположника Організації Об'єднаних Націй, мовляв, УССР – це “суверенна” республіка.

Усі ці зусилля ворога не переконали ні українського народу, ані держав західних демократій. Вони знали, що лише Українська Народна Республіка була державою українського народу, а УССР – це прихований представник окупаційно-колоніального режиму, керованого комуно-большевицькою Москвою.

Період після Другої світової війни записаний в історії України як період посиленого нищення суверенних прав українського народу, період насильної русифікації й політики злиття націй з метою знищити всі культурні й національні ознаки ідентичности українського народу. На щастя, цей жорстокий план не вдалося окупантові повністю провести в життя.

На наших очах захитались основи московсько-комуністичної імперії. Марксистсько-ленінське утопійне вчення ганебно збанкрутувало. Зазнала повного банкрутства й брежнєвська концепція поневолення т. зв. сателітних країн.

Московська імперія, як вона сама признається, стала неспроможною задовольнити життєві потреби свого населення. Опинившись в непоправній кризі, Москва була змушена обставинами не виступати проти народів своїх сателітів, що борються за право суверенного розвитку свого державного життя. За ці, мовляв, полегші, а вірніше не-

втручання, уряд СРСР намагається зараз при допомозі західних держав забезпечити ненарушимість кордонів своєї імперії.

В той час стремління до державної суверенності Литви, Латвії, Естонії, Білорусії, України, Молдавії, Грузії, Вірменії, Азербайджану, Казахстану натрапляють на постійний і рішучий спротив Москви. Наш народ заговорив в Україні про злочини з минулого, називаючи по імені злочинців та став організовуватися в різні формації, які змагаються за належні йому права, в тому числі й за відновлення Української Народної Республіки.

Ми радіємо успіхам нашого народу на відтинку боротьби за права української мови, за свободний розвиток української науки, культури, преси, за кращі економічні й соціальні відносини, за припинення або зменшення каригідних зlodіянь на екологічному відтинкові, за великі досягнення в галузі відновлення знищених сталінським режимом Української Автокефальної Православної Церкви, Української Католицької Церкви та Баптистсько-Євангельських Об'єднань.

Хочемо вірити, що шляхом активної участі у виборах будуть усунені від керівництва ті, які десятиліттями служили окупаційному режимові, нехтуючи права українського народу. Проте всі ці зусилля не дають запоруки повного успіху і перемоги українського народу.

Пам'ятаймо, що лише у своїй вільній, суверенній, соборній і народоправній державі український народ і всі громадяни України матимуть змогу свободного розвитку.

Тому, відзначаючи знаменні роковини Січневих Актів, Державний Центр Української Народної Республіки вітає весь український народ в Україні і розсіянні та закликає всіх до посиленої боротьби за належні йому соціальні, національні й політичні права.

Близько 70 років Державний Центр Української Народної Республіки веде широку політичну і дипломатичну акцію з метою здобути приятелів для української нації. Він, при підтримці розпорошеної в цілому світі української спільноти, ніс і несе у світ правду про Україну.

У цей важливий час Державний Центр Української Народної Республіки закликає українців у розсіянні до єдності, до координації зусиль, до жертвенности. А українців на Батьківщині та громадян України кличе до витривалости й безкомпромісовости в боротьбі за належні їм права, запевняючи усім всесторонню допомогу в боротьбі за перемогу демократії і відновлення вільної ні від кого незалежної, народоправної української республіки. Змагаймося за честь і гідність українського народу, за відновлення Української Народної Республіки!

Слава борцям за волю України! Слава Україні!

Дано поза межами України в січні 1990 р.».

Не менше хвилювання викликає Звернення Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі до українського народу та всього українського громадянства в Україні та поза її кордонами, опубліковане наступного року. Воно розпочинається словами «Дорогі брати і сестри! Дорогі громадяни України!» Далі в тексті говориться,

що до них звертаються в історичні дні проголошення IV Універсалу Українською Центральною Радою 22 січня 1918 р. та проголошення Акту Соборности 22 січня 1919 р. «Може, для більшості з вас, – мовиться далі у Зверненні, – зокрема для молодших поколінь, що зростали в жорстоких роках чужого насильства і жахливого політичного терору, події 1918 і 1919 р. призабуті, заховані, викривлені, а то й зовсім невідомі. Адже ж апарат режимної пропаганди десятиліттями нищив національну душу народу, топтав його людську гідність, даючи йому в заміну зфальшовані картини минулого України, зокрема пропам'ятних років національно-державного відродження 1917–1920 р., коли на широких просторах Батьківщини пролунали могутні слова IV Універсалу: “Однині Українська Народна республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною суверенною державою українського народу”, на чолі якої став великий син українського народу, перший президент і будівничий УНР Михайло Грушевський.

Здавалося, що здійснилися мрії українського народу, розгорнулася велика праця державного будівництва: на базі земельної реформи реорганізувалося сільське господарство, посилювалася праця в промисловості та інших галузях народної економіки. Світ, майже після двох століть, заговорив тоді вперше про Україну. Україну визнали 42 країни за суверенну і ні від кого незалежну державу, давши їй можливість відкрити численні закордонні посольства. Життя в Україні набрало небувалого розмаху, на який лише був здібний нарід, який закріплював основи свого державного існування. Але такий стан існував недовго: агресія совєтської Росії після трьохлітньої війни привела до повної окупації України та до насильного включення її в імперську структуру Совєтського Союзу. Тут же окупант поставив на порядок денний головне завдання: зламання українського національного хребта, знищення в народі будь-якої національної думки, задушення всякої спроби справжнього політичного самовизначення, а особливо державного відокремлення України.

Як відомо, дорого заплатив український нарід окупантові. Мільйони загинули від народобивчого голоду, розстрілів, арештів, заслань у смертельні концтабори. Усе ж, незважаючи на цей звірачий терор і неволю, дух волі і національної гідности в українському народі ніколи не згасав, – не згас він і тепер. Це яскраво виявилось в сучасному політичному процесі в Україні. Країна по роках неволі опинилася на перехідному етапі деколонізації і національно-державного будівництва. Пробуджена національна свідомість спрямувала український нарід до відродження духовних сил, до боротьби за суверенну державу.

За таких умов демократичні сили України мусили вступити в рішучу боротьбу з комуністичною партією України і нею контрольованим і керованим урядом, відповідальним за знищення духовної і фізичної субстанції українського народу та екологічне затруєння української землі. Ось чому, зважаючи на все це, і пам'ятаючи про геополітичне становище України і перспективи політичного розвитку сучасної Європи, вважаємо, що:

а) першим кроком до побудови української державности мусить бути беззастережне надання сили конституційного закону декларації про суверенітет України (прийнятій 16 липня 1990 р.) та забезпечення її послідовною і повною реалізацією; б) безумовне відкинення союзного договору, під якими вивісками його не пропагували б; в) рішуче та повне відкинення комуністичної ідеології як людиноненависької, антидемократичної, наскрізь реакційної, що принесла людству, а зокрема Україні, найбільшу духовну руїну і жертви, які будь-коли знала історія людства; г) непохитна і всебічна відсіч сім спробам розпалити національну ворожнечу в Україні, плекання співпраці з демократичними силами наших меншин, які разом з українським народом стали до боротьби за українську самостійну демократичну державу; г) цілковита докорінна декомунізація всіх сфер українського духовного життя, господарсько-виробничої діяльності, армії та правозахисних органів; д) негайний розпуск КГБ як імперської надструктури, ворожої інтересам українського народу та створення Комітету захисту Конституційних прав громадян України та безпеки української держави; е) відродження духовности українського народу, що включає сприяння родинному життю, вихованню дітей на принципах християнської моралі та етики та повернення юридичного статусу Українській Автокефальній Православній Церкві, Українській Греко-Католицькій Церкві, Євангельсько-Баптистським громадам та іншим віросповіданням; е) відпартійщення і відросійщення української історичної науки, пертої на об'єктивним висвітленні національно-визвольної боротьби усіх періодів історії України.

Державний Центр Української Народної Республіки, від якого ми ось тут до вас звертаємося, з виключною увагою стежить за процесами боротьби і відродження в Україні. Державний Центр діє в єдності духу з Вами, боліє Вашими невдачами, радіє Вашими перемогами. Свої завдання Державний Центр виконує, головним чином, на закордонному форумі, працюючи для України, для її відродження та закріплення Україні заслуженого місця в колі вільних народів світу. Його виключна і остаточна ціль – допомога Батьківщині – Україні в її боротьбі за збереження української душі та українських культурних цінностей і за повернення самостійности й суверенности Українській Народній Республіці. Він стоїть за повну мобілізацію духовних сил України і діаспори та їхнього інтелектуального потенціалу для побудови української держави, верховна влада якої, згідно з конституцією УНРеспубліки, походила б від народу і належала лише народові.

Тому, нехай в цей історичний день – 22 січня, в імени Державного Центру УНР хочемо запевнити вас у нашій вірности всенациональним українським ідеалам. Запевняємо вас в тому, що всі наші сили і здібності безумовно вкладамо в нашу спільну з вами боротьбу.

Ми закликаємо вас наполегливо і завзято продовжувати відновлену боротьбу незламного українського народу, бути повним господарем на своїй споконвічній рідній землі. Пам'ятаймо, що в цій боротьбі у ворога є ще брутальна сила, але наш дух до волі і правда за нами.

Бо ж наша теперішня боротьба – це ніщо інше, як продовження боротьби, що почалася 1917 р. і продовжується донині. Не забуваймо, що лише “у своїй хаті своя правда і сила і воля”, що для здобуття своєї сили потрібна єдність між нами, посвята і незламна завзятість.

Отже, в цей історичний день нашого великого національного свята, ми кличемо всіх громадян в Україні і українців, розсіяних по всьому світі: Єднаймося! Бо тільки об’єднаними зусиллями ми відновимо Українську Народну Республіку, нашу славу і нашу національну гордість. Ми кличемо Вас: “Народе, встань, не проспи ще раз своєї свободи!”

Нехай же благословить нас Господь у нашому великому ділі!

За Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі це Звернення підписали президент УНРеспубліки в екзилі М. Плав’юк, голова УНРади М. Воскобійник і голова уряду І. Самійленко.

Дано на чужині 22 січня 1991 р.»

Маю сказати, що дата 22 січня 1918 р., про що писав І. Самійленко в статті «Акт невмирущого історичного значення», опублікованій в газеті «Свобода» вже після відновлення незалежності України, «була, є і буде днем найбільшого національного свята і торжества. Її не зміг і ніколи вже не зможе знищити історичний ворог України». І далі він продовжив, що «слова невмирущого IV Універсалу, проголошеного Українською Центральною Радою 22 січня 1918 р., які сповіщали український народ, що “однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу”, глибоко закарбовані в серцях і думках українського народу.

З проголошенням IV Універсалу в історії українського народу започаткована нова – третя доба державного відродження України. Цим актом Українська Народна Республіка офіційно порвала будь-яку залежність від імперської Росії. З проголошенням IV Універсалу Україна заманіфестувала перед світом принципову різницю в історично-духовному розвитку Росії і України. Росія ніколи не мала й не знала жодного дотуку і впливу Великої хартії вольностей, ренесансу, реформації, декларації Незалежності та Закону прав людини і громадянина (Bill of Rights). Росія є країною, яка знає лише абсолютизм царів та большевицьку деспотію.

Натомість Україна мала зовсім інший суспільно-політичний і духовий шлях свого розвитку. Як відомо, Київська держава об’єднувала в собі греко-релігійну культурну традицію із західною суспільно-політичною культурою. Держава Київська носила в собі виразну печать духу свободи.

Такий дух домінував в Україні і за Гетьмансько-Козацької доби аж до 1709 р., коли остаточно була знищена українська національна незалежність, а разом з тим і її Гетьмансько-Козацька Республіка з її демократично-державним устроєм.

Третя доба Українського державного відродження – Доба Української Народної Республіки 1917–1921 р. поклала в основу свого державного будівництва природне право вільного самовизначення нації,

що становить основну засаду свободи і демократії. Доказом цього є державно-правні універсали і закони, що були прийняті Українською Центральною Радою та Всеукраїнським Національним Конгресом у квітні 1918 р., а зокрема текст Конституції УНР, схвалений на останньому засіданні УЦРади 29 квітня 1918 р. під проводом президента М. Грушевського.

Текст Конституції – основного закону УНР, містив у собі 8 розділів і 83 параграфи. Конституція визначала державний устрій, право і вольности громадян УНР. Вона гарантувала українському народові не жорстоку деспотію т. зв. диктатури пролетаріату, яку встановила большевицька влада в Советській Росії, а республіканську форму відновленої української держави з парламентарно-демократичним режимом. Конституція УНР була справжнім виявом волі українського народу до самостійного державного життя та синтезою найбільш прогресивних конституційних актів передових цивілізованих демократичних країн світу, зокрема Конституції ЗСА».

«Хоч Конституція УНР не є темою цієї статті, – наголошує І. Самійленко, – все ж таки варто підкреслити її основні риси. Конституція визнала верховним органом влади УНР Всенародні збори (парламент), які формують вищу виконавчу владу – Раду Міністрів та вищий судовий орган – Генеральний суд УНР. Всенародні збори вибираються загальним, рівним, безпосереднім, таємним і пропорційним голосуванням. Громадяни в УНР рівні у своїх громадських і політичних правах. Кожна національна меншина має право на національно-персональну автономію».

«Студіюючи конституційні акти УНР, ми бачимо той державний міцний фундамент для існування і розбудови справжньої народоправної української держави. В Україні засновується Державний банк, запроваджується українська грошова валюта – гривна, проводиться українізація державних і освітніх установ, опрацьовується запровадження земельної реформи, опертої на трудовій приватній власности на землю.

І як не дивно, що після двостолітньої війни з гаком, колоніальної неволі і чотирирічної виснажуючої Першої світової війни, в Україні спонтанно відроджуються історичні традиції козацької гетьманщини. Формуються полки і дивізії славних гетьманів Сагайдачного, Полуботка, Мазепи, Б. Хмельницького та ін. Появляються червоні жупани, бунчуки і навіть лицарські “оселедці” на головах козаків ХХ ст. Вони відображали в собі велич минулого України. Душею і будівничим цих збройних сил УНР був від початку й до кінця далекозорий геній – Головний Отаман Симон Пеллюра. Він бачив у збройних силах УНР надійну охорону кордонів молоді держави, як рівно ж і важливий фактор для визначення за Україною міжнародного державно-правного статусу. Надзвичайно важливим є і той факт, що після проголошення незалежності України і Конституції УНР Україну визнали 32 країни світу, в тому числі й Советська Росія.

Однією з важливіших подій тієї доби була і Злука всіх українських земель, завершена “Універсалом про Українську соборність”

22 січня 1919 р., яку 23 січня 1919 р. ратифікував Конгрес Трудового народу в Києві.

Тут сказано лише уривчasto про конституційний устрій УНР та державне будівництво в Україні після проголошення незалежності 22 січня 1918 р. То були часи великого національного і політичного здвигу – піднесення, а разом з тим і болючого упадку. Для глибшого зрозуміння подій тієї доби і сучасного стану в Україні варто пригадати кілька важливих подій і обставин. По-перше, національно-визвольна революція в Україні в 1917 р. піднялася спонтанно і не підготовленою, а одночасно в тяжких і несприятливих умовах як всередині самої України, так і назовні для здійснення великих планів побудови державної незалежності.

По-друге, пам'ятаймо, що в той час існували п'ять колоніальних імперій у світі, а шостою була Російська імперія. Антанта вважала українську проблему “внутрішньою проблемою Росії”. По-третє, пам'ятаймо також, що ідея комунізму в 1917–1921 р. і навіть до тридцятих років була моделлю і надією майбутнього. Завдяки цьому московсько-большевицька агентура зуміла просякнути Україну для сіяння розкладової комуністичної пропаганди та анархії в тилу України. По-четверте, Рада Народних Комісарів у Москві з пропагандивною ціллю 18 грудня 1917 р. офіційно визнала повну державну незалежність УНР, а через кілька днів пізніше проголосила збройну війну Україні. Для здійснення своїх агресивних планів в Україні большевицька Москва творить свій відданий советський уряд у Харкові, а 18 січня 1918 р. розпочинає масову офензиву з головним ударом її на столицю УНР – Київ. По-п'яте, Україна того часу мала вісім політичних партій, які не завжди були між собою у повній згоді. Тут, до речі, треба подумати, а скільки партій має сучасна Україна, в т. ч. і комуністичну?! Шосте, УНРеспубліка того часу також не мала того, що має сучасна Україна, а ще великої національно-свідомої політичної еміграції у вільному світі, що має неабияке морально-політичне і навіть економічне значення».

«Підсумовуючи сказане, – пише І. Самійленко, – крім усього іншого, ми бачимо, що Національно-Визвольна Революція 1917–1920 р. відбулася в Україні «в огні і бурі» визвольних змагань, а одночасно в постійній війні з жорстоким агресором півночі – більшовицькою Москвою».

Відзначення великого національного свята 22 січня нині відбувається в умовах мирного державного будівництва незалежної України. У першу річницю цієї незалежності, 24 серпня 1992 р., Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі урочисто передав свої повноваження владі теперішньої незалежної України. У заключній промові цієї церемонії Президент Л. Кравчук сказав: «Сьогодні ми приймаємо документи, приймаємо ознаки тої держави (ДЦ УНР) і цим самим підкреслюємо, що свій родовід продовжуємо від Української Народної Республіки, а до цього від тих часів, від тих історичних часів, які надають нам силу і велич нашому народові». Чи ж справді так? Це тяжка і болюча тема. Про це іншим разом.

Усе ж варто пригадати слова першого президента УНР М. Грушевського, який сказав: «Помилки нам потомство пробачить. Становище надто трудне, а досвід і приготування наше мале. Це не наша вина, що ми чогось не розуміємо, але відчутти вагу моменту, потребу координації і організації, підпорядкування всіх своїх сил вимогам сеї хвилі – це наш обов'язок, і ухилення від нього не пробачить нам потомство. Се та вина, яка не може бути пробачена».

Ці слова М. Грушевського кличуть сьогодні, у часи глибокої кризи України, усіх, кому дорога Україна. «Єднайтеся! Борітеся – поборете!» – такими актуальними й сьогодні настановами завершує свої роздуми І. Самійленко.

У таких зверненнях з нагоди річниць IV Універсалу, інших документів ДЦ УНР, газетних публікаціях поруч з консолідацією рядів української спільноти, турботою про єдність підкреслювалося про бажану активну участь українців у наступних виборах до Верховної Ради, аби усунути від влади та керівництва державою тих людей, які упродовж десятиліть служили окупаційному московському режимові й нехтували законними правами українського народу. До виборів, як і до референдумів в Україні, була прикута увага всієї світової спільноти. Що це так, підтверджує ще одна публікація І. Самійленка. Називається вона «Вирішальний іспит». А в ній – тверда і вивірена позиція автора до тогочасного розвитку подій в Україні, де читається стогін його душі і несамовитий крик-заклик до українців вийти з глибокої політичної кризи.

«Тенденція сучасного світу, – розпочинає статтю автор, – як ми бачимо, рішуче прямує до поширення і поглиблення національної суверенності, себто національного самовизначення народів світу. Цей процес іде пліч-о-пліч із затисненням співробітництва в рамках Організації Об'єднаних Націй, а також з членами цієї глобальної організації. Переглядаючи розвиток історичних подій у минулому та обсервуючи рух і напрямок сучасних подій у світі, можна з певністю сказати, що часові універсальних імперій, а зокрема царської деспотії і російсько-більшевицькому тоталітаризмові остаточно й безповоротно прийшов кінець. Однак, занепад і зникнення імперій, як це ми бачимо, не є добровільний чи мирний процес. Він супроводжується ударами зовнішніх і внутрішніх сил революційних повстань і навіть кривавих та руйнуючих воєн.

Сила спротиву національного визволення в різних колоніальних імперіях не однакова. У західних колишніх імперіях традиційно з парламентарним політичним устроєм процес деколонізації відбувається, якщо не базі доброї волі, компромісу і взаємного порозуміння, то принаймні на менш руйнуючих чи нищівних засобах. Інакше виглядає цей процес в імперіях тоталітарного абсолютизму, опертого на т. зв. абсолютному суверенітеті імперії, де влада фактично не обмежена законом, моральними чи етичними принципами. У такій імперії процес деколонізації є затяжкий, який вимагає великих жертв як матеріальних, так і в людях. Успіх цього процесу вимагає великої напруги, жертвенності, а понад все солідарності і єдності в народі, ро-

зумного та далекозорого проводу. З такою імперією і з такими труднощами доля судила мати справу Україні та її народу.

Чуємо судження т. зв. експертів, що в Росії відбувається процес народження “нової Росії” – Росії демократичної, свободолюбної і гуманної <...> Чуємо й інші, протилежні думки про те, що в Росії іде процес відродження Росії. Але якої? Старої – Російської імперії, яка, об’єднавши два реакційні табори – білої й червоної Росії, ставить за мету: відновлення імперії “Великого Руського Народу” в старих 1939 р. кордонах, включно з балтійськими країнами і Бесарабією <...> І на цьому місці хочеться пригадати слова великого російського критика Білінського, який в 1847 р. писав, що, незважаючи на все, Росія піде своєю власною дорогою, що вона не має нічого спільного з країнами Західної Європи.

Сьогодні український народ стоїть перед величезним історичним іспитом – першими вільними виборами депутатів до парламенту України. Ці вибори проходитимуть в умовах катастрофічного стану економіки та ширення в Україні зневіри в живучість української державности. Цю зневіру ширять і підсилюють русофільські сили, які стоять за відновлення імперії. Вони б хотіли бачити Україну у федеральному зв’язку з імперською Москвою. Така зневіра ще більше поширюється після виборів незалежного проросійського президента Криму, що є небезпечною загрозою територіальному і політичному суверенітетові України.

Надходять з України й інші невідрадні новинки. На 450 депутатських місць в парламенті кандидатів 5839 осіб. Серед багаточисельних партій найбільше кандидатів висунула КПУ, яка відзначається своєю організованістю і дисципліною <...> Чи це не глум, коли на наших очах КПУ, – твір московського колоніального центру, яка близько 70 років по-лакейському вірно служила і виконувала директиви Москви, делегати якої на своєму останньому 28-му партійному з’їздові в грудні 1990 р. винесли ухвалу: залишитися і далі складовою частиною КПСС. Ядро цієї партії і далі пропагує, що незалежність України є “тимчасове явище”, все ж ця партія легально узаконена теперішнім урядом України, цим самим отримала повне право бути учасником виборів парламентарного органу України.

КПУ, як промосковська організація, її політичний багаж з морального і політичного погляду мусить бути не лише заборонена, але й засуджена, бо компартія кримінальна. Цього вимагали й вимагають окремі провідники та організації в Україні. Про це рішуче заявив міністр оборони України генерал Костянтин Морозов на недавньому конгресі СКУ в Торонто. Генерал Морозов застеріг всіх українців, що КПУ винна в голодовому геноциді 1932–33 рр. в Україні, що, набувши легального статусу, вона стала небезпечною для незалежної України, зокрема у виборах до Верховної Ради і Президента України. Хочемо вірити, що крім тих – колишніх членів КПУ, які давно вже відійшли від цієї партії і стали в ряди будівничих своєї рідної України, що до них прилучаться ще й ті, які споглядали й споглядають “куди

вітер віє”. Для них настав вирішальний іспит – саме тепер, у цих парламентарних виборах.

Що ж стосується блоку демократичних партій, то молимо Бога, щоб вони нарешті зрозуміли, щоб сьогодні для всіх чесних синів і дочок України була в думках і серцях одна партія – ім'я їй незалежна Україна! Щоб вони боролись не за “своїх” – групових кандидатів, а за найкращих із кращих – спільних – коаліційних, яких так потребує і чекає наша дорога Україна», – такими настановами і побажаннями завершує своє патріотичне слово І. Самійленко. Та повернемося до попередніх подій, коли в різних кінцях Америки святкували День Соборности України.

Ось і в Балтиморі святкування об'єднаною громадою українців та зарубіжних друзів 72-річчя проголошення самостійности Української Народної Республіки та 71-річчя Акту Соборности українських земель в 1919 р. стало спільною імпрезою і наслідком не тільки великого національного зрушення в Україні, де наш народ одним фронтом домагається прав і свободи, але й майже дворічної кропіткою праці Балтиморського комітету 1000-ліття хрещення України в 1987–1989 рр., який об'єднував представників всієї громади.

При вщерть заповненій залі Дому Української Молоді святкування розпочалося внесенням національних прапорів почотами сумівської та пластової молоді в організаційних одностроях і відспівуванням національних гімнів всіма присутніми в залі. Зазначу, що серед гостей були американські сенатори й конгресмени, представники естонської та литовської громад і Американської Коаліції Свободи. Сенатор Пол Сарбейнс у своєму привіті згадав про неодноразові такі зустрічі для відзначення роковин української державности та єдності й намагання проектувати їх на сучасність та з метою поліпшення долі рідних в Україні. Він наголосив, що такі змагання позначилися на політиці США і Заходу і зміни є, хоч їх ще не досить та що рідні наші в Україні повинні бути вдячні українській діаспорі, яка причетна до цих змін. Ось і на це свято він прийшов, аби ще раз особисто засвідчити свої зобов'язання для праці за свободу.

Конгресмен Б. Кардин також привітав українську громаду зі святом і прилучився до думки сенатора Сарбейнса, також вважаючи, що до позитивних змін в Україні причетна українська діаспора.

Та головним промовцем на святі, за словами автора публікації в газеті «Свобода», був достойний доктор, федеральний суддя з Вашингтону Богдан Футей, який був запрошений на торжество з дружиною. Перш ніж продовжити розповідь про ту подію, вважаю потрібним трохи ознайомити з паном Богданом, який народився на Тернопільщині, але волею долі після Другої світової війни разом з патріотичною родиною змушений був жити на не завжди привітній чужині, але разом з тим досягнув значних висот у професійному та громадсько-суспільному рості. Доктор Футей став у ЗСА відомим суспільним і політичним діячем в діаспорі. Упродовж одинадцяти років він очолював УЗО та був на інших визначних і відповідальних постах в американсько-українському суспільному та політичному житті. Зго-

дом він президентом Рейганом був іменований федеральним суддею з осідком у Вашингтоні. Але й на цьому посту він продовжував активно ширити добре ім'я про українців серед чужинців. Він і його родина підкреслюють свою українську спадщину.

На тій же зустрічі в англомовній частині доповіді пан Футей не зупинявся на історичних аспектах 22 січня, хоч і заявив, що без 1918–1919 рр. ми б не бачили сьогодні цього великого, стихійного відродження, доказом чого є конгрес НРУП і «живий ланцюг єдності» з нагоди 22 січня. Доповідач сказав, що є надії на можливість визволення України мирним шляхом, і тому лідери українського відродження присвячують стільки уваги безневим виборам, що будуть свого роду іспитом зрілості українського народу. У ЗСА організується конгресова делегація для обсервації советських виборів у березні, а тому, наголошував пан Футей, першорядним завданням діаспори є переконати наших сенаторів і конгресменів узяти участь в роботі цієї комісії. Він також звернув увагу, що найновіші звіти туристів указують на страшне екологічне спустошення в Україні та людські жертви внаслідок небдлаті, імперіальної нуклеарної політики СРСР. Доктор Футей вважає, що «наша моральна і матеріальна допомога обов'язкові. Ми мусимо включитися в цю акцію, ознайомити цілий світ із нуклеарною трагедією України та потребою світової допомоги в поборюванні її наслідків, а також переконати американські кола й зокрема засоби масової інформації про те, що в інтересах ЗСА є мати не лише один Советський союз, але самостійні вільні республіки поневолених тепер націй, бо без вільної України немислимі мир і рівновага сил в Європі. Правда перебудова і гласність можлива лише тоді, коли не стане Советського союзу. Кожний нарід має право вирішувати свою долю».

Під час виступу доктор Футей наголошував, що IV Універсал був початком нової, визвольної ери, та зупинився на останніх подіях в Україні – конгресі НРУП і «живому ланцюгу єдності» як доказах того, що наш народ остаточно збудився з летаргічного сну та вимагає конкретних реформ. Компартія здає позиції, і він впевнений, що день волі для України близький. Доктор Футей тоді ж висловив думку, що українське життя мусить іти двома шляхами. Тут, задля збереження українського «Я», ми мусимо утримувати постійний зв'язок з Україною та усвідомлювати її становище, як теж треба нам виховувати різних експертів, добрих громадян ЗСА, які знають історію народу їхнього походження. Діаспора мусить тепер виконувати роль містка до політичних кіл Заходу та діяти координовано, доцільно й авторитетно. На завершення пан Футей заявив, що прийшов час, в якому треба діяти. Гріхом буде тільки говорити, критикувати і сидіти бездіяльно. Маємо сприятливу нагоду допомагати рідному народові у визвольних процесах, які так жертвенно проводять наші рідні брати в Україні. Там вони з'єднані, і нам тут потрібно це наслідувати, а наша критика повинна бути будівничою, а не руйнівною.

Ще більш ґрунтовніше пан Футей говорив про вибори в Україні 17 березня в залі імені митрополита Шептицького. Там федеральний

суддя доповідав на спеціальну тему про вибори й останні події в Україні. Адже доктор Футей був одним із членів комітету обсерваторів з Америки на вибори в Україні 4 березня. Спершу доктор Футей розповів про різні перешкоди і труднощі під час виїзду на Батьківщину. Включно із загубленням його валіз та пакунків, які лише через кілька днів долетіли до Києва. Далі він розповів, що в Україні відбулися вибори депутатів до парламенту та до обласних і міських рад. Ці вибори, на думку федерального судді, були дуже відсталі від загальнопрактикованого, демократичного порядку західного світу. У Конституції пишеться одне, а на практиці робилося інше, очевидно, по лінії комуністичної партії. Сама процедура виборів так хитро сконструйована, що дає багато можливостей до крутійства, недотягнень і фальшу. Наприклад, усі голоси в цьому виборчому окрузі насамперед передаються до виконавчого партійного комітету, і щойно він, правдоподібно по своїх «грунтовних поправках», відсилає до виборчих органів для підрахування голосів. Очевидно, по дорозі може багато дечого пропасти, змінитися і то без жодного відклику.

Україна абсолютно відновлюється і усвідомлюється, але і по-людському терпить не тільки духовно, але й економічно та екологічно. Назагал панує біда і брак речей першої потреби до життя. Доктор Футей дуже докладно і статистично представив колосальний вклад природних ресурсів і багатств України в загальну економіку Советського союзу. Із цього на потреби України залишається тільки мала частина, а решта вивозиться на потреби «старшого брата». Атомні реактори в більшості побудовані в Україні, але працюють для цілей зужиття цієї енергії поза границями України. Загруєння повітря, води і землі досягло катастрофічного рівня у зв'язку з цілковитим знехтуванням екології, приблизно 10000 рік і річок в Україні цілком висохло, їх не можна вживати. Дніпро дуже занечищене та затруєне відходами хімікалій. У так званому трикутнику смерті – Чорнобиль – Рівне – Прип'ять – птаство і тваринний світ майже вигинули, а діти та люди вмирають від невилічливих хвороб унаслідок цієї страшної атомної аварії. Атомні реактори будуються недбало, зовсім не звертаючи уваги на можливість вибухів, катастрофи та смертельні наслідки для населення.

Доктор Футей ствердив, що в Народному Рухові України панує гармонія і співпраця. Рух стоїть твердо на засаді самостійної України. Це наголошують Драч, Яворівський та інші його визначні члени. Незважаючи на різні перепони, Рухові вдалося при виборах просунути своїх депутатів, а ті, що перепали, мають ще змогу виграти в другому раунді в березні. Прелеген мав змогу контактуватися з визначними діячами РУХу і Гельсінської групи і був ними та їх працею дуже піднесений. Їх тактика і співдія є правильними. Нам, розсіяним у діаспорі, треба в їх нелегкій праці допомагати морально і матеріально.

В Україні бракує комп'ютерів і також для їх обслуговування. Юрко Шухевич – син легендарного командира УПА, на жаль, живе у Львові в злиднях. Він інвалід і майже зовсім осліп і потребує негайної помочі з діаспори. В Україні є приблизно 51 млн. населення, у то-

му числі 15% чужинців – росіян, жидів та ін. Ситуація в Західній Україні під кожним оглядом краща, як у Східній Україні, де більшовики панують і нищать уже понад 70 років. У багатьох поривах і починах молодь домінує і перебирає провід і керму. У Львові доктор Футей зустрів багато людей із ЗСА і Канади, а навіть таких визначних, як митрополити Сулик, проф. О. Чировський, Уляна Мазуркевич, маєстро Володимир Луців з Англії та ін. Хворі, вмираючі та терплячі діти з Чорнобиля, Чернівців та інших затруєних околиць потребують нашої допомоги, ліків та опіки. Наш культобмін треба продовжувати, посилити та поширити на молодіж і студентство. Доктор Футей згадав для порівняння, що останні вибори в Нікарауга і Чилі проводилися більш демократично від Советського союзу. Також туди було допущено більше спостерігачів з різних держав і не робилося їм таких труднощів.

Для повного розуміння ситуативно картини, яку побачив пан Футей в Україні, додаю й інші його враження, хоч вони вже мало стосуються процесу виборів. Отже, пан Футей зауважив, що в Україні відроджується Українська Католицька Церква і реєструється все більше церков. Найбільшою перешкодою у відношенні наших церков є Російська (режимна) Православна Церква з Піменом у Загорську. Катедр св. Юра у Львові є переважно зачинена. Влада боїться демонстрацій на користь Української Католицької Церкви. Гін у народі до незалежності є дуже динамічний і цілеспрямований. Багато ансамблів із ЗСА і Канади вибираються з концертами в Україну, і це дуже позитивне явище. У ССРСР уже постають приватні підприємства з мішаним капіталом та інвестиціями із ЗСА, Японії та Німеччини. Він згадує конгломерат ресторанів «Мек Доналд» у Москві та хімічну фабрику більйонера і комунофіла із ЗСА Гаммера коло Калуша в Галичині. У ЗСА йому не дозволено з огляду на екологію. А вже вершком безглуздя комуністичної системи доктор Футей називає передачу в оренду колгоспних земель приватним рільникам у той час, як винищили голодом і розстрілами рільничу верству. Та й далі це не роблять рільника фактичним власником, а тільки наймитом – слугою держави. Одне є певним, говорив він, що большевицька система – це утопія-фантазія, яка суперечить засадам Божим і людським законам. Він вірить, що вже скоро українці дочекаються нашого спрагненого і заслуженого Воскресіння.

До слів пана Футея про «коლოსальний вклад природних ресурсів і багатств України в загальну економіку Советського союзу» теж варто зробити доповнення. Дослідники підраховали, що на ту пору в Україні харчова промисловість у загальносоюзному обсязі виробництва продукує 52% солі, 30% олії, 20 – масла, 20 – м'яса і 60% цукру. Україна видобувала для Союзу половину залізної руди, більш як половину графіту, 80% сірки, майже 10% титану, велику кількість вугілля, урану, поташевих та содових солей, мангану.

Статистичні дані з 1990 р. представляють УРСР як одного з головних експортерів СРСР. У цьому ж часі експорт електричної енергії України становив 78%, залізної руди – 42, вальцьованих виробів – 37,

вугілля – 36, телевізій – 33%. До цього варто додати значну кількість тракторних плугів, сівалок і цукру та те, що (згідно з найновішими обрахунками) українські товари відсилаються до більше 120 країн світу. Газета «Свобода» писала в той час: щодо видобування мінеральних сирівців Польща виглядає проти України як мурашка коло слона. Наш східний сусід видобував тоді лише 5% мінералів у світовому відношенні. Але в той же час у Варшаві, Кракові та інших польських містах покупець міг досхочу купити найкращих харчів, а в Києві, Львові, решті міст і сіл України полиці магазинів світили пусткою, а люди з авоськами в руках душилися в чергах, аби купити кілограм ліверної ковбаси із народною назвою «собача радість» чи жменю зліплених докупи цукерок «подушечки». Ось звідки брала початок і так звана «ковбасна революція» в Чернігові.

Та повернемося до дій уряду ДЦ УНР за кордоном. На одному із засідань президент М. Плав'юк поруч з позитивними зрушеннями у свідомості українців на Батьківщині повідомив, що в Україні УРП видала жетони на честь С. Петлюри. Він їх уже має і привезе до Америки. Додає, що на сторінках газети «За вільну Україну» у Львові вміщений матеріал «Симон Петлюра і єврейське питання». Йх він надсилав факсом, і було б добре, якби «Мета» відзначила ці обидві появи. Пише, що Лесь Танюк від товариства «Меморіал» організовує маніфестацію під кличем «Українська Голгота» для відзначення жертв голоду, засланих і взагалі жертв комуністичного терору. Просить теж негайно послати їм телеграму, у якій зазначити, що уряд в екзилі буде разом з ними у відзначенні української Голготи. Указує адресу, на яку варто відправляти телеграму.

Пише, що із занепокоєнням довідався, що Я. Рудницький помістив на сторінках «Свободи» нову статтю проти ДЦ УНР, зокрема – партійного сектора. Це називає відкритою дією неконструктивної опозиції, і їй треба прогидіяти. Сподівається, що «Мета» не передрукує цю статтю, але треба перевірити. Пропонує, щоб під час його поїздки на початку лютого зайнятися й тією справою. А ще, крім запланованих нарад уряду, запропонував перед ними спільно з головою уряду поладнати чимало справ. Серед них – відвідати в понеділок уранці патріарха Мстислава і того ж дня відвідати УНС і «Свободу» для в'яснення всіх тих справ і, зокрема, факту, що наші матеріали поміщує «Свобода» із запізненням, а Рудницького – швидко й часто.

Президент запропонував відвідати митрополита Стефана Сулика у Філадельфії, відбути засідання дирекції «Ресерч Фундації» для устійнення зв'язків, а перед відбуттям зібратися на засідання дирекції УІБ для остаточного поладнання справ УІБ і «Мети» супроти ДЦ УНР. Президент запропонував також провести наради представників політичних партій в УНРаді для устійнення нашого спільного становища до атак Я. Рудницького. «Не знаю, – пише президент, – чи всі прибудуть, але ОУН, УНДС і УРДП на таку нараду можуть вислати своїх представників». Президент вважає необхідною проведення наради із філадельфійським та околичними представниками управ або мужів довіри Товариства прихильників ДЦ УНР, щоб активізувати їх дії.

Пан Семенюк телефоном йому повідомляв, що така збірка дала в чотири рази більше від попереднього року.

«Як бачите, – написав президент, – він планує не змарнувати той тиждень. Щоб він був успішним, треба Вам і, якщо необхідно, пані Пазуняк приготувати той календар зустрічей, щоб він відбувся. Слід також устійнити справу транспорту та інші деталі. Вам, очевидно, теж треба зарезервувати такий час, щоб ми могли разом працювати».

Повідав президент і про плани на зовнішньому відтинку. Зокрема, наголосив на негайному входженні в контакт із прибалтійськими народами з метою запропонувати їм «разом з нами, грузинами, білорусами, вірменами – спільну декларацію. Якщо вони на те не згодні, вислати до Дж. Бейкера листа-телеграму, в якій висловити не лише нашу солідарність із народами країн Балтії, але і звернути його увагу на переслідування в Україні. Це повинно піти від керівника ресорту зовнішніх справ. Якщо ж він через недугу не зможе цього зладнати, то тоді – за Вашим підписом. При нагоді Ваших відвідин у Вашингтоні пробуйте відвідати Стейт департамент для обговорення тих справ»⁸⁵.

Про важливість єдності українців наголошував у виступі в Українському Народному Домі в Нью-Йорку Генеральний консул України Юрій Богаєвський на прийомі з нагоди 80-ї річниці проголошення Акту Злуки 1919 р. У ньому взяли участь, крім дипломатів багатьох країн, державних структур США, керівники ДЦ УНР в екзилі та представники організації і політичних партій української діаспори, ветерани змагань за незалежну українську державу. Він наголосив, що «те, що сталося 22 січня далекого вже 1919 р. на Софійській площі в Києві, ніколи не зітреться в пам'яті нашого народу, не щезне з багатовікового літопису нелегкої історичної боротьби за незалежну і соборну українську державу. Відійшли в минуле і, вірмо, що назавжди, трагічні і болючі для багатьох людей часи тоталітаризму й ідеологічного протистояння, яке заважало мільйонам з нас прийняти історію такою, якою вона була, зі світлими і чорними плямами, але то є наша історія і вона належить усім нам – українцям».

Ю. Богаєвський нагадав, що «вперше за всю історію проголошення Акту Злуки Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки відзначалося в Україні 21 січня 1990 р., коли між Львовом і Києвом утворився живий ланцюг людей з метою символізувати єдність східних та західних земель України. Відтоді минуло дев'ять нелегких років становлення сучасної української держави».

«Оскільки після мене, – говорив далі пан посол, – слово матиме пан І. Самійленко, добре відома в Україні людина і великий патріот, яка має що сказати і для якої минулі події вкладаються, за його ж висловом, в єдине слово “пережите”, я дозволю собі обмежити свій виступ деякими роздумами, часом філософськими, але підкріпленими моїми особистими почуттями, з якими я прийшов сьогодні до вас».

⁸⁵ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1204. Арк. 71–72.

Не цитуватиму і коментуватиму весь виступ Генерального консула, хоч він цікавий і аргументований. Зауважу, що він теж не оминув тему єдності і консолідації українців – і на рідній землі України, і поза її межами. «Ми повинні пам'ятати гірку науку далеких уже часів і робити все для того, щоб зберегти Україну як державу, зміцнити її політичну й економічну незалежність, всіляко сприяти утвердженню її міжнародного авторитету, і її позицій, і ролі в міжнародному співтоваристві вільних, демократичних держав. Завдання це не є легким. Спільними зусиллями треба робити все можливе, щоб ніколи вже ніхто не зміг більше нас роз'єднати. Всі повинні усвідомлювати, що ми, нарешті, єдина, неподільна країна.

Україні сьогодні важко. Ми маємо багато проблем, але ми є і наша держава живе, поступово зводиться на ноги. Треба багато часу, але повина бути й віра в те, що Україна матиме краще майбутнє. Має бути така ж віра, яка не покидала протягом десятиліть всіх, хто чекав і дочекався історичного 1991 р. Голос крові має нарешті об'єднати всіх українців, незалежно від партійних уподобань, емоцій і амбіцій».

Додам, українська громада Америки добре знала і шанувала Ю. Богаєвського, який більше трьох років був тут на дипломатичній службі, із них рік – Генеральним консулом в Нью-Йорку. Шанувала за його активність, вміння будувати дружні взаємини та співпрацю. Тому, коли настав час його від'їзду на батьківщину, у приміщення консуляту так масово зібралися представники українських організацій, дипломатичних служб інших країн. Від колишнього уряду УНР у вигнанні на тому вечорі слово мав й проф. І. Самійленко, у якого з паном дипломатом склалися дуже добрі стосунки.

Звісно, тоді ж, коли Генеральний консул Ю. Богаєвський говорив про людей, які дочекалися історичного 1991 р., він мав на увазі насамперед і присутнього поруч з ним довголітнього члена та голову уряду УНР в екзилі І. Самійленка та його побратимів, бо знав, що і президент УНР М. Плав'юк, і голова уряду І. Самійленко та всі члени уряду й інших структур Державного Центру глибоко вникали в суть процесів, які охопили Україну і увесь колишній союз. Адже вони чудово розуміли, що в голови людей комуністична пропаганда всілякими формами і методами втовкмачувала тезу, що тільки перемога советів змогла забезпечити українському народові виконання її «вікової мрії – створення справді вільної суверенної національної держави». Брехню про це вони навіть записали в тези ЦК КПРС до 300-річчя Переяславської угоди та інші документи. Щоб упоратися з цією тезою, треба було шукати вагомих аргументів, хоч розумний люд і бачив, що за всіма советськими, комуністичними агітаційними й науковоподібними джерелами було відомо, що більшовики mimo ленінської демагогії про «самовизначення націй аж до відокремлення» були категорично проти національної державності неросійських народів.

Щоб дізнатися, чи й досі українці живуть з цією облудою, під час відвідин України вони зустрічалися з людьми найрізноманітніших професій, жителями міст і сіл. Відверті розмови сприяли досягненню

розвитку подій. Про такі зустрічі йшла мова вище. Але були й інші. Зокрема, зустрічі М. Плав'юка та І. Самійленка з населенням. Про одну з них у той період писала київська журналістка Ольга Кобець. Тоді президент УНР в екзилі зустрічався з членами студентського братства Києво-Могилянської академії, і ця зустріч тривала більше двох годин, протягом яких допитливі спудеї одержали відповіді на всі поставлені питання.

На зустрічі ж пан президент сфокусував свою увагу на тому, що для нього під час поїздки Україною головною проблемою було знати, як питання державності України сприймається в самій Україні. Президент УНР відверто говорив, що в різних областях України він мав можливість зустрічатися не тільки з державними, офіційними структурами, політичними об'єднаннями, науковцями, журналістами, а й пробував розмовляти з учителями, письменниками, колгоспниками, фермерами, директорами та робітниками підприємств, таксистами. Він не знайшов великої різниці в їхніх поглядах на пріоритети побудови державності. А це показник того, що на коротку мету ми мусимо звернути головну увагу на розвиток і розв'язання соціально-економічних проблем, бо саме ці питання є пріоритетними для всіх категорій населення України. До речі, без огляду на членство в Народному Русі, УРП чи взагалі безпартійності його співрозмовників. Про це, наголошував президент, свідчить і соціологічне дослідження цієї проблеми, результати якого надруковані в сьомому числі журналу «Розбудова держави».

На тій же зустрічі пан Плав'юк звернув увагу на причину такої ситуації, що існує в Україні. Він сказав, що, «до речі, нинішнє погіршення економічної ситуації є характерним не винятково для України. Економічну кризу переживають усі країни, бо весь їх бюджет останні сорок – п'ятдесят років був дуже мілітаризованим. Те, що сталося в останніх п'яти роках, викликало колосальні ускладнення в економіках усіх розвинутих країн, цілого світу. Різниця тільки та, що на тлі такого життєвого стандарту, який існує на Заході, спад на 10–15% відбувся у формі економічної рецесії, тоді як в Україні цей же спад на 15% (за статистичними даними) став катастрофічним. Як знаємо, – говорив далі М. Плав'юк, – Президентів Бушеві це коштувало на президентських виборах крісла, соціалісти у Франції бажають виборів, а що буде з християнськими демократами у Німеччині, не знаю. Однак це не захитало саме існування цих держав – змінюється економічна стратегія, яку готові продовжити нові люди».

Що стосується України, М. Плав'юк зауважив, що «тенденції економічного розвитку ті самі, але актуальні наслідки зовсім інші. Однак немає чарівної палички, яка має принести ці докорінні зміни. Є небезпека того, що політичні спекулянти спробують використати цю ситуацію для своїх цілей. І це становить дуже серйозну проблему.

Отож, слід зупинитися на думці, що ані Захід, ані Росія нас не врятує. Мусимо рятувати самі себе. У цьому розумінні Україна має ряд вигод. Зокрема, ніхто у світі не може зігнувати її 50-мільйонний ринок, у тому числі й Росія». Після цього М. Плав'юк висловив дум-

ку, що Росія чинить дуже нерозумно, конфронтуючи з Україною. У добі розпаду імперій та перемоги націоналізму чинити імперський тиск нерозумно, про що свідчить досвід Великобританії, Франції та інших країн. Жити по-імперськи в постімперській добі неможливо. Такою своєю політикою щодо України Росія ускладнює собі життя на майбутнє, а Україні творить сьогочасні труднощі.

Однак Україна ладна з усім тим справитися. Вона переживала набагато тяжчі часи. Керівництво України робить немало помилок, поки відчує ті нервові вузли, які треба вміло розв'язувати, і справляється з тими проблемами. Якщо теперішнє керівництво України не змінить твердого курсу на наведення порядку, то є всі передумови для того, щоб Україна найближчим часом досягла успіху. Сьогодні кожен із нас повинен змагатися за те, щоб у цій державі знайти собі місце.

«Я БАЧУ, ЩО ГРЕБЛЯ ЗРУШЕНА...»

Уряд Української Народної Республіки зміг пронести українську державницьку традицію через усе ХХ ст. Сьогодні ми мало про це говоримо, і тому багато хто про це не знає. Але Україна мала шістьох екзильних президентів і двадцять двох голів урядів. Вважаю доцільним назвати ці прізвища. Найпершим президентом УНР і заодно Головним Отаманом з 1921 по 1926 рр. був Симон Петлюра. Безсумнівно, він зі своїм вагомим авторитетом серед українців і далі був би на цьому відповідальному посту, якби не трагічна смерть від терориста радянських спецслужб від випущених куль на вулиці Парижа. Після нього президентом став його вірний побратим Андрій Миколайович Лівіцький (1879–1954). Він очолював УНР з 1926 по 1954 рр. і до 1944 р. теж вважався Головним Отаманом. З 1954 по 1965 рр. президентом УНР був Степан Порфирівич Витвицький (1884–1965), у 1966 р. його на посту змінив Спиридон Микитович Довгаль (1896–1975), у 1967 р. справу батька Андрія Миколайовича продовжив такий же патріот України, його син Микола Андрійович Лівіцький (1907–1989). Він очолював УНР з 1967 по 1989 рр. Після його смерті згідно з Тимчасовим Законом ДЦ УНР пост президента обійняв Микола Васильович Плав'юк (1925–2012). Він став останнім президентом УНР в екзилі.

А тепер назву в хронологічному порядку прем'єр-міністрів або ж голів уряду УНР в екзилі: Лівіцький Андрій Миколайович (1920–1921), Пилипчук Пилип Каленикович (1921–1922), Лівіцький Андрій Миколайович (1922–1926), Прокопович В'ячеслав Костянтинович (1926–1939), Яковлев Андрій Іванович (1944–1945), Паньківський Костянтин Костянтинович (1945–1948), Мазепа Ісаак Прохорович (1948–1952), Баран Степан Іванович (1952–1953), Довгаль Спиридон Микитович (1954), Созонтів Симон Васильович (1954–1957), Лівіцький Микола Андрійович (1957–1966), Довгаль Спиридон Микитович (1966–1967), Фіголь Атанас Іванович (1967–1969), Довгаль Спиридон Микитович (1969–1972), Федорончук Василь Лукинович (1972–1974),

Леонтій Теофіл (1978–1980), Рудницький Ярослав (1980–1989), Самійленко Іван Матвійович (1989–1992). Під час Другої світової війни уряд УНР не діяв, але А. Лівницький підписував документи як Голова Директорії.

Останні з цього списку – М. Плав'юк та І. Самійленко разом з головою Української Національної Ради Михайлом Воскобийником за погодженням цієї ради, яка провела 14–15 березня 1992 р. десяту надзвичайну сесію, визнали правонаступником Державного Центру УНР в екзилі державу Україну і передали першому Президенту часів незалежності Леонідові Кравчуку Грамоту, заяви, знак гідності Голови Української держави (клеюнод гетьмана І. Мазепа). Саме тому Україна й є правонаступницею Української Народної Республіки.

Тому, коли сьогодні говорять, що бій під Крутами був битвою за майбутнє України, не варто сприймати цей вислів як голослівний. Саме так воно й було. Найсвятіша правда в тому, що українська армія під Крутами впоралась і виконала свою місію, і бій під Крутами був наймовірним прикладом героїзму та звитяги. І суть не лише в тому, що українські військові на чотири доби призупинили просування червоногвардійців до Києва, вони дали дорогоцінний час українській дипломатичній місії в Бресті, аби вона змогла залучити на свій бік союзників і досягти визнання низкою країн, зокрема Австро-Угорською імперією та Болгарським царством, Української Народної Республіки як незалежної рівноправної держави. Згідно з підписаним згодом договором визнавалися кордони УНР та подавалася військова допомога з боку Німеччини та Австро-Угорщини, яка на певний час дала змогу витіснити більшовиків з України на схід.

Завдяки тому, що українські дипломати мали час і змогу заявити про свою позицію в Бресті, коли ситуація погіршилася й Україна втратила державність, уряд УНР, витіснений за кордон, визнавався іншими державами як екзильний.

До слова скажу, що в 1986 р. завдяки заходам голови Представництва УНР у Бразилії д-ра М. Рубінця в архівах знайшли текст офіційного визнання Української Народної Республіки урядом Аргентини. Він датований 5 лютого 1921 р. Це вже був час, коли Україну окупувало московсько-більшовицьке військо, а уряд Симона Петлюри перебував в екзилі у Польщі. Цей акт був першим офіційним визнанням уряду УНР в екзилі та останнім міжнародним визнанням УНР. Додам, що в 1929 р. у Вашингтоні сенатором Коплендом було подано проєкт закону, щоб уряд США вислав офіційного дипломатичного представника Америки до Європи й акредитував його як американського амбасадора при уряді УНР. Американський акт був найстарішим документом визнання уряду УНР на еміграції.

Представництва уряду працювали у Тарнові, Ченстохові, Парижі, Варшаві, Веймарі, Бад-Кісінгені, Мюнхені, Філадельфії. І всюди він з честю виконував свій чин – боротися за відновлення незалежності рідної України. Урешті, на межі 80–90-х рр. ХХ ст. така зірка засіяла на обрії. І вона світила все яскравіше, що додавало сили й наполегли-

вості патріотам як вдома, так і тим, які вимушені були жити далеко від рідних країв.

І це не вигадка. На одному із засідань уряду УНР в екзилі член УНРади від фракції УДРП Анатолій Лисий досить емоційно висловив свої думки і спостереження від поїздки в Україну, де він брав участь у роботі конгресу лікарів. Він заявив, що повернувся звідти в оптимістичному настрої, бо побачив, що «гребля зрушена, що канал народної свідомості зростає, що тепер настали часи, які треба використати максимально для здобуття Української самостійної держави. Шлях до неї ще буде тяжкий і небезпечний. Бо ж влада, що є в руках партії, яка без бою не здається».

Д-р Анатолій Лисий на розгляд членів уряду виніс свої міркування і пропозиції. Насамперед, зазначив він, обов'язково треба підтримувати Рух. Він повинен бути найвищою інстанцією та ідеєю в змаганнях за вільну Україну. По-друге, Рух повинен звернути уваги на поширення національної свідомості на Східну Україну. Тут потрібно більше місіонерської праці, інформації, літератури, газет. На третю позицію пропонуються добитися, щоб члени Руху чи демократичного блоку ні за яку ціну не мають права покинути Верховну Раду. «Я це говорю тому, – наголошує промовець, – бо чув такі думки, що виринають в окремих людей. Треба керуватись практичними цілями, а не емоціями. У цьому має бути наша ім порада». Далі він запропонував шукати і знайти шляхи комунікації та передання в Україну літератури, книг, інформаційного матеріалу тощо. Також потрібна просвіта про українську еміграцію. По-п'яте, Рух повинен згуртуватись навколо одного авторитету. І по-шосте, Рух не повинен вмішуватися в церковні справи.

Утім, член УНРади А. Лисий був настільки уважним і допитливим під час поїздки в Україну у вересні 1990 р., що я пропоную оглянути його спогади, як він сам написав на титулі, «для внутрішньої інформації», хоч і дозволив голові УДРП проф. М. Воскобійнику поділитися цим текстом з людьми в ДЦ УНР та УНРади, якщо він вважатиме це за доцільне⁸⁶. На жаль, я не знаю, як вчинив пан Воскобійник. Я ж вважаю доцільним і корисним окунутися в події тих часів. Особливо рекомендував би це зробити тим, хто й через тридцять років після здобуття Україною незалежності й суверенності ридає за покійним Союзом і вважає це найбільшою трагедією двадцятого століття та мріє знову об'єднати в один союз його колишні республіки. Навіть ціною страшної війни, яку розв'язували кремлівські безумці в країнах Балтії, на Кавказі, у Молдові. А тепер віроломно напали на Україну, масово катують, гвалтують і вбивають мирних людей, а з держави роблять випалену і розтрощену територію.

Чи можна було цього уникнути? Я не пророк, але твердо переконаний: якби керівництво в Україні прислухалося до думок своїх кривих земляків у діаспорі, їхніх попереджень, закликів, аналітичних прогнозів, то українці б нині не переживали такого жахиття війни. Не

⁸⁶ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 58. Арк. 13–16.

злічити, скільки разів члени уряду УНР та інших екзильних структур, де працювали люди, віддані ідеї самостійності, соборності, відновлення незалежності України, говорили про виняткову антилодську сутність советської імперії, яку вона змушена була ховати за доти нечуваним і небаченим лицемірством. Сатира Орвела блідне на тлі щоденної брехні, котру московська пропаганда подавала як правду. Давайте згадаємо дослідження І. Самійленка про Великий голод в Україні та його роботу академічним радником в Конгресовій комісії, очолюваній доктором Джеймсом Мейсом. Уже тоді на весь світ звучав їхній голос про голодове винищення українських селян у 1932–1933 рр., яке комуністи назвали «стихійним лихом». А завезені в спорожнілі українські села більше трьохсот ешелонів з російськими родинами, названими «допомогою братньому українському народові»... Така ж пекельна логіка комісарів таврувала свідомих українців клеймом «українських буржуазних націоналістів – лютими ворогами українського народу», а згадаймо ще раз про «петлюрівських недобитків». А тотальне стевення буквально за кожним українцем. Скільки разів з-за океану твердили про таку замежну аморальність Москви, її непротистимі гріхи перед уярмленими українцями.

Так було до Другої світової війни. Не зменшилися тиск і терор і після неї. Повторювалося це і в період так званого «розвинутого соціалізму», який навіть комуністи називали «недорозвинутим». Та особливо прикро, що навіть в незалежній Україні цей ганебний процес нищення держави не загальмували. Так, Державний Центр УНР, інші структури в діаспорі передали свої повноваження, але ж люди в діаспорі не втратили розум і попереджували про небезпеку, яку продовжує нести Україні Москва. Особливо з приходом до керма в Росії кегебіста Путіна, який знав, наскільки незалежна Українська держава зіпсована царизмом і советчиною. Але він не зупинився на цьому, а нашігував нашу державу своїми агентами на всіх поверхах влади. Перша диверсія проти України мала назву «СНД» – Співдружність незалежних держав, яку створили через вісім днів після триумфального загальнонародного референдуму 1 грудня 1991 р., на якому підтвердили Акт про державну незалежність України.

У часи Кравчука та Кучми в Україні розплодилося більше десятка лівих партій, які відверто агітували і вели промосковську політику. За часів Януковича до московської агентури входила майже вся верхівка керівного складу України. Верховна Рада ухвалювала закони, спрямовані на руйнацію і ліквідацію незалежності України. Нагадаю, 27 квітня 2010 р. Верховна Рада ратифікувала Харківські угоди, які зробили російський Чорноморський флот господарем Криму та відкрили дорогу Москві для анексії українського півострова. Варто сказати й про сумнозвісний т. зв. закон Колесніченка–Ківалова, яким у незалежній державі українська державна мова підпорядковувалася чужій російській. Це був явно антиконституційний крок. Важко збагнути розумом, але ще в червні 2022 р. в Україні легально діяла Партія політики Путіна. Хіба це не підтверджує думку про те, що Московія ніколи не залишить Україну в спокої? Без нашої держави там не було,

нема і ніколи не буде нормального розвитку. Там справжній тупик. І вся ця говорильня про «русскій мір» – брехня. Його нема. Самі ж москowitzи знають, що серед них десь лише 15% слов'ян. Тому вони не волюють про це вголос говорити, що саме в Україні, у нас пуповина.

Навіщо я про це говорю? Хочу ще раз підкреслити ту велику роль і значення української діаспори, яка вміла передбачати, аналізувати, попереджувати. Але в Україні все це пропускали повз вуха. Давайте прочитаємо спогади про відвідання України одного з представників екзильного уряду І. Самійленка.

Ще раз нагадаю, що А. Лисий з 2 до 17 вересня перебував в Україні як учасник третього конгресу світової федерації українських лікарських товариств. Конгрес проходив у двох містах – Києві (3–10 серпня) та Львові – (10–17 серпня). Його учасники, додає пан Анатолій, крім конгресу, мали можливість оглянути ці два головні міста України з їхніми значними культурними і мистецькими надбаннями, а щонайголовніше – можливістю вільної комунікації та зустрічами з населенням, говорити, дискутувати, а також багато слухати. Далі він подає свої враження. Спершу про конгрес.

У ньому взяли участь 350 лікарів з діаспори та приблизно 300 лікарів з України. Разом із родинами було майже тисяча чоловік. Лікарі з України були допущені за попереднім дозволом від Міністерства охорони здоров'я. Отже, резюмує автор: не було широкої та вільної участі вітчизняних лікарів, як і не було попередніх оголошень про конгрес у пресі (крім ЛУ). Панові Анатолію здалося, що організатори конгресу (Товариство «Україна» і Міністерство охорони здоров'я) боялися масової участі, і тому широко не оголошували про цей один з перших масових контактів із зарубіжними українцями.

Науковий рівень конгресу був добрий, хоч і були труднощі технічного характеру. Лекції давали порівно: зарубіжні та місцеві лікарі. Особливу увагу приділили Чорнобильській катастрофі, наслідки якої будуть тривати в далеке майбутнє.

«Ми мали можливість, – пише А. Лисий, – відвідати тамтешні шпиталі, клініки. Вражає велика відсталість у медичній технології, обурює закостенілість системи, яка не дозволяє прогресу без помаху з “центру”. Відсталість щонайменше 50 років, хоч рівень лікарів та їхня робота в тих обставинах є гідна подиву».

Другий розділ своїх вражень А. Лисий назвав «Народ». Він пише: «Загалом відчувається глибока економічна криза. За 70 років комуністичної системи господарювання країна заведена в тупик. Немає харчів, немає товарів щоденного вжитку. Це довело до вимученості людей, дуже поширеної зневіри та майже безперспективності. Система створила людину так звану “гомо советікус”, яка згубила свою власну ініціативу, бажання вхопити долю у свої власні руки. До деякої міри ще відчувається вагання і може захований страх. Розмови завжди розпочинаються з нарікань на бідне життя, брак товарів тощо. Звичайно, за це звинувачують уряд і його керівництво (Горбачов). На питання “Що ж робити?” ще немає ясної відповіді. 70 років терору і

пригноблення витворило людину, яка повністю залежить від влади, тобто компартії. Ця влада привчила людей до слухняності й кари. Вона або дає, або забирає. Вона ще сидить скрізь, вона керує. Від неї залежить, чи люди мають щось їсти, чим обігріти хату, дістати медичну допомогу, вчитися чи дістатися до інституту і т. д. Тому пересічна людина, особливо на Східній Україні, не шукає заміни влади, вона сподівається на зміну, тобто на “кращу владу”. У дискусіях в глибині України (а я подорожував автою від Києва аж до Конотопу – місце мого народження) я мав нагоду говорити з людьми на дорозі: колгоспниками, робітниками, службовцями, студентами і т. д. Найкращі результати були, якщо через економічний фактор звертати увагу також на фактор національний. Наприклад, добробут в країні може бути лише тоді, коли українці будуть господарями у своїй країні, тобто, відірвуться від Москви. У Західній Україні справи є набагато надійніші. Там вже нема суперечок про “кращу владу”. Там національна свідомість укріпила гін до цілковитої самостійності і безкомпромісного відірвання від Москви. Денаціоналізація в Галичині не вкорінилася, як вона вкорінилася в Східній Україні».

Третій розділ – «РУХ». У А. Лисого склалося враження, що національні сили України знаходяться під загальним покривалом РУХу. Хоч і пише, що його перші враження з України були змішані почуттями радості й смутку. Усе ж після нових контактів з працівниками та прихильниками РУХу він почав набирати більше оптимізму. Він побачив багато молоді, інтелігенції та звичайних, простих людей, які горіли насичені ідеєю національного відродження й безмежного патріотизму. Київ вражає своєю могутністю та величністю. Центром національного життя там є Хрещатик біля будинку Міської ради. У Львові – на бульварі перед оперним театром (так звана клумба). У будинку РУХу в Музейному провулку пан Анатолій мав нагоду зустрітися й поговорити з Михайлом Горинем, Борисом Тимошенком та іншими працівниками РУХу. Усі вони дуже зайняті, мають багато роботи, бо їх скрізь запрошують, вимагають, чекають. За короткий час спостереження він не може зробити повну оцінку діяльності РУХу там. Однак відчувається брак авторитетного керівництва, брак однієї постаті з об'єднувальним авторитетом. Відчувається, пише він, брак українського Єльцина. Іван Драч є дуже заслуженою людиною. А. Лисий також мав зустріч з ним, але дуже коротку і неформальну. Хотілося б бачити людину з великою енергією, одержимістю, міцним авторитетом.

Він також мав нагоду відвідати головну квартиру Української Республіканської партії. Вона розташована в будинку РУХу. Мав довшу розмову з Григорієм Гребенюком – заступником голови УРП, та Петром Борсуком – секретарем УРП з господарських справ, і Романом Ковалем – секретарем УРП. Левко Лук'яненко у той день прихворів. Розмова показала, що політичні діячі УРП, як, напевно, й інших партій, у чому він переконався пізніше, дуже мало знають про еміграцію, а тим більше про еміграційні політичні рухи, історію, організації, партії. Узагалі існує велика прогалина, яку було заповнено і «наши-

ми», і чужими дезінформаціями про емігрантське політичне життя та характер й історію політичних організацій на еміграції. Для прикладу він згадає зустрічі з керівниками менших організацій, особливо молодечих, які називали себе «бандерівцями». Коли ж він запитав у них, що вони під цим розуміють, відповідь прозвучала, що всі національно свідомі українці є бандерівцями. Розгадка полягала в тому, що колись, за часів брежнєвщини і раніше, кожен вияв українськості (навіть українська мова) називався бандерівщиною. Це ототожнювалося з українським націоналізмом, а ті, хто говорив українською мовою, одразу ж ставали «бандьорами». Тепер, у часах вільних і безкарних, усі свідомі українці автоматично називають себе бандерівцями. Тобто, ідентифікують цим себе як прибічників українського національного руху.

Отже, вони теж вживають означення «бандерівці» як символ боротьби, а не як фактичну належність до бандерівської ОУН. Усе ж таки це дуже хитро використовується закордонними визвольнорухівцями, які дійсно тепер пруться у відчинені двері, імпортуючи себе туди як ніби єдину військову силу, що репрезентує всіх закордонних українських патріотів у боротьбі за вільну Україну.

З мельниківцями вони розправляються дуже легко: ставлять їх у «пронімецький табір». Про інших, «у тому числі й про нас, – пише А. Лисий, – вони зовсім не згадують». Для прикладу він бере № 5 газети «Золоті Ворота» (видання так званої Всеукраїнської міжпартійної асамблеї). Там у статті Юрія Микольського «Політичні аспекти Акту Української державности 30 червня 1941 р.» автор дає пояснення щодо подій тих часів так: «Погляди Степана Бандери різко розходилися з пронімецькими поглядами А. Мельника...», або «Перелічені факти спонукали групу Бандери відмахуватися від пронімецької орієнтації Мельника» і т. д. Цю дезінформацію підсилюють деякі «наші друзі з еміграції». «Наприклад, – пише він, – у “Нашій меті” (орган Львівського відділу УРП) у статті “Символ свободи не вбити” Тарас Гунчак підкреслює значення Бандери як символу українського самостійницького руху, ставляючи його нарівні з Мазепою та Петлюрою».

Підсумовуючи цей аспект подій в Україні, А. Лисий наголошує на необхідності сказати, що міт Бандери був уже давно створений ще самим комуністичним режимом, і тепер він продовжується як логічний наслідок того, що раніше заборонялося, за що раніше переслідувалося і т. д. І подає він ці інформації як ілюстрації того, що робиться в Україні в політичному житті. При цьому висловлює побоювання, що імпортування націоналістичного розбрату з еміграції вже розпочалося, і це може призвести до дуже поганих наслідків. Узагалі в Україні відбувається процес творення багатьох політичних і неполітичних організацій, груп, об'єднань. Їх натворилося дуже багато. Це є шукання та виявлення власної ініціативи в часах волі, яка прийшла після довгого періоду заборони. Він знову побоюється, що ті, які ніколи не навчилися т. зв. «фейр плей» у політиці та були в жорсткій опозиції до демократичних рухів і організацій за кордоном, продовжуватимуть таку ж роботу і в Україні. І йому жаль цих людей, які через свою не-

досвідченість, а разом з тим через свій новозбуджений патріотизм, опиняться в таборі тих, які лише себе вважають відповідальними за долю України.

«Однак, – продовжує він, – ми повинні бути дуже тактовними і послідовними в наших контактах. Потрібно багато-багато терпіння і вияснення, але не сварки. Провівши якихось пару годин у розмові з чільними діячами УРП, я не міг надивуватися, як мало вони знають про нас і яке було їхнє здивування, коли я вияснив про три табори політичної думки в еміграції: націоналістичний, демократичний і монархічний. Про Національну Раду вони “щось чули”».

Окремий розділ своїх міркувань після відвідування України А. Лисий назвав «Церква». І насамперед зазначає, що «це також болюча проблема». Найбільша конфронтація на той час була в Галичині, де існує суперництво між УАПЦ та УГКЦ. Відбуваються різні звинувачування в той чи інший бік. Йому здається, що католицька Церква вважає українську автокефальну своїм більшим ворогом від російської. Справа в тім, що в минулому всі парафії та священники в Галичині належали до РПЦ МП. Тепер відбувається втікання від російської Церкви. Парафії та священники мають дві дороги. Або залишатися православними й прилучитися до УАПЦ, або міняти віру та приставати до УГКЦ. Багато парафій просто оголошують себе автокефальними, і цим втримують церковні приміщення. Це турбує або й злить католиків. Розпочинаються суперечки і на рівні простих людей. У селищах це часом призводить до різних випадків. Така конкуренція існує і у Львові.

Узагалі ж А. Лисий зробив висновки, що обов'язково треба підтримувати РУХ, який повинен бути найвищою інстанцією та ідеєю в змаганнях за вільну Україну. По-друге, РУХ повинен звернути більше уваги на поширення національної звільності на Східну Україну. Там потрібно більше місіонерської діяльності, праці, інформації, літератури, газет. Третя пропозиція полягала в тому, що члени РУХу чи демократичного блоку у Верховній Раді ні за яку ціну не мають права покидати Верховну Раду. Говорив він так тому, що чув такі думки. І тут має пролунати така наша порада тим депутатам. І РУХ все-таки має об'єднатися навколо одного авторитету.

Прикро, але до таких справедливих і мудрих порад наші демократи не дослухалися. У березні 1992 р. один із представників керівного ядра УРП П. Борсук у листі до президента УНР в екзилі М. Плав'юка повідомив, що провід УРП вважає за недоцільне подальше перебування Української Республіканської партії асоційованим членом РУХу, який фактично стає партією В. Чорновола. У цей же період на пана Чорновола посипалися з усіх боків критичні стріли. Часом геть несправедливі й образливі. Повторювалася споконвічна українська трагедія, коли між двома козаками було три гетьмани. Згадаймо мудрого Юрія Шевельова. Він також наголошував, що в Україні є три біди: московіє, кочубеївщина та провінційність. Саме вони не дозволили гетьману І. Мазепі привести Україну до Європи. Цей напрочуд розумний чоловік вже тоді знав і говорив своїм старшинам, що ми –

українці, але ми європейці за духом і по генах. Подумаймо: де б була наша Україна, якби послухалася славного гетьмана?! Але йому не дали йти цим шляхом. І серед тих, хто чи не найбільше протривав цьому, був його соратник і друг. Так і тут. Урешті РУХ розпався, і в цьому чи не найпершу скрипку грали соратники та вчорашні однопумці В. Чорновола. І, на мій погляд, це боляче відбилося на долі України.

Очевидно, ці та інші тривожні міркування про ситуацію в Україні викликали в президента УНР потребу звернутися з листом зі своїм занепокоєнням і щирими побажаннями успішної поїздки до члена уряду в екзилі, керівника ресорту внутрішніх справ інж. Юрія Іхтіярова перед його поїздкою в Україну. Він сподівається, що той устійнив усі справи поїздки з головою уряду, а від себе просить урядовця полагодити там деякі справи ДЦ УНР. Насамперед, вважає він, треба взяти в Києві матеріали до «Тризуба» від державного секретаря Наталії Пазуняк і переслати їх А. Кирееву. При цьому радить мати також їх копії, бо коли б посилка пропала, то мали б їх передати під час особистої зустрічі наприкінці поїздки. Президент висловлює сподівання, що до того часу має з'явитися перший випуск журналу «Тризуб», і він просить привезти його з собою – якщо буде змога, то 10–20 примірників, щоб його можна було використати як на пленарній сесії президії УНРади, так і розіслати в терени. Під час перебування на Донбасі, президент просить пана Іхтіярова зібрати там інформацію і матеріали про диверсійні акції відірвання Донбасу від України. Для цього треба ввійти в контакт з демократичними організаціями й підтримати їхні зусилля про збереження територіальної єдності України. Просить «вітати їх від нас і передати їм нашу підтримку в їхніх змаганнях за державну незалежність України. Всюди збирайте цікаву пресу і привезіть її з собою».

«Якщо Вам доведеться десь публічно виступати, – пише він, – то займайте позиції ДЦ УНР до подій в Україні, які Вам відомі. Може, заберіть із собою інформаційні матеріали і запропонуйте їх для преси Донбасу. У справі виборів наше становище відоме – ми не вміщуємось в кампанію поодиноких кандидатів, бо їх і так забагато. Це рішення за народом України. Ми в принципі підтримуємо тих кандидатів, які стоять твердо на позиціях державної незалежності і соборності України, на принципах демократії, так, як це було за часів Української Народної Республіки 1918–1920 рр.»

Президент також просить «відвідати Верховну Раду, зустрітися з представниками Народної Ради і переказати їм нашу стурбованість, що в Україні дотепер не схвалили Конституції», і просить привезти той проєкт, над яким тепер працює Верховна Рада і який пройшов перше читання. У розмовах на тему Конституції президент просить звернути увагу, що, «на нашу гадку, в преамбулі до нової Конституції України повинна бути стверджена та історична тяглість, яка вказує, що Україна була державою із своїми законами, які подекуди випереджали навіть Європу. Укажіть, що княжа доба України мала “Руську правду” ще перед тим, поки англійці мали свою “Магна Карта”. А в часи гетьманської доби були спроби оформити окрему українську

конституцію Пилипа Орлика. У нові часи постала Актами 22 січня 1918 р. Україна у формі УНР із своєю Конституцією із 29 квітня 1918 р. та Акту соборності з 22 січня 1919 р.

На запити, які Вам можуть ставити співдії з ДЦ УНР в екзилі з владою України, підкреслюйте доцільність спільних дій на міжнародному форумі за визнання державами Заходу незалежності України. З моментом, коли у вільних виборах народом України будуть вибрані президент, парламент і уряд України, ми радо здамо свій мандат у згоді з постановою десятої сесії УНРади.

У справі «оновленого союзу СССР» займайте виразну позицію, що Україна не повинна бути в тому союзі, але Україна як суверенна держава готова спілкуватися з усіма державами, включно з тими, які є нашими сусідами».

Президент попереджує й про «провокативні запити про наше ставлення до неукраїнців. Треба заявляти, що Україна, на нашу гадку, має бути демократичною державою всіх громадян України, а не лише українців, які матимуть всі права, але й обов'язки громадян України, у згоді з традиціями дуже демократичної конституції УНР».

Насамкінець іде пересторога на той випадок, «коли б хтось затрунував справи УДП, то треба знати наше становище. Акт 30 червня 1941 р. був локальним документом Західної України, уряд якої мав підпорядковуватися урядові України в Києві. Він був проголошений однією партією і зліквідований Німеччиною ще перед тим, поки зміг розгорнути свою дію»⁸⁷.

Тема Акту 30 червня 1941 р. неодноразово звучала на різних зібраннях, у листуванні достойників української громади. До сказаного вище додаю, що член Президії УНРади А. Семенюк звернувся з тривожним листом до вельмиповажних членів уряду УНР в екзилі, які збиралися на засідання 20 липня 1991 р. у Філадельфії. Лист викликаний тим, що під сучасну пору в Україні активізувалася екстремна група з т. зв. Української націоналістичної спілки (УНС). Міжпартійна Асамблея під проводом Ю. Шухевича та Організації Визвольного Фронту, які з діаспори різними способами експортують в Україну антидемократичні ідеї та пропагують т. зв. «Українську державу», що була проголошена 30 червня 1941 р. як авторитарна та монопартійна держава з диктатурою ОУНР (бандерівців) і яка становить опозицію до ідеї відбудови Української Народної Республіки як демократичної держави українського народу.

Ось тому А. Семенюк пропонував цю невідкладну справу поставити на порядок денний того засідання й детально її обговорити. Тим більше, що ця справа зараз в Україні набирає чимраз більшого занепокоєння в колах провідних українських демократичних середовищ. Для прикладу він наводить факт, коли Львівська обласна рада нещодавно виступила з заявою осуду цих середовищ, в якій говориться, що ці середовища завдають «непоправної шкоди міжнародному авторитетові України, дають ґрунт для брехливої пропагандистської те-

⁸⁷ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 58. Арк. 71–72.

зи про фашизацію українського суспільства в західному регіоні та схильність його до націонал-тоталітаризму»⁸⁸.

Крім цього, Ю. Шухевич у своїх виступах перед українцями і перед англomовною пресою плямить український демократичний рух, що фактично стоїть на становищі української незалежної демократичної держави. Для прикладу пан Антін наводить висловлені Шухевичем слова англomовному журналістові в Нью-Йорку, якими заявив, що до демократичної партії в Україні він не має довір'я, і що він її вважає черговою інтригою колишніх комуністів.

Ось пан Семенюк і пропонує від імені уряду УНР в екзилі у цій справі скласти відповідну заяву. Крім того, він пропонує скласти відповідну редакційну колегію, яка повинна б опрацювати й видати відповідно (хоча би й невелику) брошуру про «Українську державу 30 червня» та її ідейне значення для українського народу. Цю брошуру треба було б розповсюдити в Україні для передруку в українській незалежній пресі та тут, у діаспорі, серед українського громадянства. За основу такої брошури він пропонує використати його довшу статтю, уже надруковану в газеті «Наша боротьба» за червень 1991 р. під заголовком «Проголошення Української Держави 30 червня 1941 р. і його наслідки»⁸⁹.

Аналіз політичної, економічної ситуацій на теренах України, незгасне бажання консолідації всіх свідомих політичних сил, які обрали метою свого життя повну незалежність і суверенність української держави, стали поштовхом до прийняття 22 січня 1991 р. звернення Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі до українського народу та всього громадянства в Україні і поза її кордонами. Його підписали президент УНР М. Плав'юк, голова УНРади М. Воскобійник та голова уряду УНР І. Самійленко. Стрижнем цього звернення стали слова Т. Шевченка, який благав Всевишнього дати українцям єдиномисліє і братолюбіє. Провід ДЦ ЦУНР в екзилі звернувся до дорогих братів і сестер та всіх громадян України в історичні дні – проголошення IV Універсалу Української Центральної Ради 22 січня 1918 р. та проголошення Акту Соборності 22 січня 1919 р. «Може, для молодших поколінь, – говорить у зверненні, – що зростали в роках жакливого політичного терору, ті події є маловідомі або невірно представлені, бо апарат режимної пропаганди десятиліттями нищив і топтав душу народу й людську гідність та дав йому фальшиві картини минулого України, а зокрема, національно-державницького відродження 1917–1920 рр., коли на широких просторах України пролунали могутні слова IV Універсалу: “Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною суверенною державою Українського народу”, а першим президентом був її будівничий – М. Грушевський.

Здавалося, що здійснилися мрії українського народу, розгорнулася велика праця державного будівництва, а майже після двох століть –

⁸⁸ *Свобода*. 1991. № 128.

⁸⁹ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 58. Арк. 48.

світ уперше заговорив про Україну. Україну визнали 42 країни за суверенну і ні від кого незалежну державу й дали їй можливість відкрити численні закордонні посольства».

«Життя в Україні, – пише він далі, – набрало небувалого розмаху, на який був здібний наш народ. Але такий стан довго не тривав, советська Росія накинула Україні загарблиту війну, яка тривала три роки й довела до повної окупації України.

Дуже дорого заплатив український нарід за утрату своєї самостійності! Мільйони загинули від народодовбивчого голоду, розстрілів, арештів і заслань у смертельні концтабори вічно мерзлої тайги. Та mimo всього – дух волі і національної гідності в українському народі ніколи не згасав і не гасне він тепер! Народ пробудивсь до відродження духовних сил і боротьби за суверенну свою державу!

В обличчі сучасного стану в Україні першим кроком до побудови української державності мусить бути беззастережне надання сили конституційному закону Декларації про суверенітет України (від 16 липня 1990 р.).

Другий крок, це безумовне відкинення “союзного договору” під будь-якою вивіскою.

Третє, це рішуче та повне відкинення комуністичної ідеології як антидемократичної, наскрізь реакційної, що принесла Україні найбільшу духовну руїну і найбільші жертви в людях, про що будь-коли знала історія людства.

Четверте, створення сильного українського демократичного фронту у співпраці з народними меншинами, що разом із народом українським стали до боротьби за Українську демократичну державу.

П’яте, негайне розв’язання т. зв. організації безпеки “КГБ”, яка є ворожа інтересам українського народу.

Шосте, створення комітету захисту конституційних прав громадян України та безпеки Української держави.

Сьоме, відродження релігійно-національної духовності українського народу й привернення юридичного статусу Українській Автокефальній Православній Церкві, Українській Греко-Католицькій Церкві, Євангельсько-Баптистським громадам та всім іншим віросповіданням в Україні.

Восьме, привернення української мови в школах і вищих навчальних установах та відпартійщення учительсько-професорського персоналу й української науки в загальному.

Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі діє в єдності духу з Вами, боліє вашими невдачами й радіє Вашими успіхами. Особливе завдання ДЦ УНР є всебічна поміч Україні й закріплення на закордонному політичному форумі заслуженого місця України в колі вільних народів світу. Він стоїть за повну мобілізацію духовних сил України й діаспори та їхнього інтелектуального потенціалу для побудови української держави згідно з Конституцією УНР, що походила б від народу і йому належала б.

У цей історичний день 22 січня запевняємо Вас у нашій вірності українським національним ідеалам і що всі наші сили й здібності вкладаємо в нашу спільну боротьбу за вільну й незалежну Україну!

Закликаємо Вас до всебічної єдності – бути готовим уже раз стати ГОСПОДАРЯМИ НА СВОЇЙ СПОКОНВІЧНІЙ ЗЕМЛІ! Єднаймося! Бо тільки об'єднаними силами відновимо Українську Народну Республіку! Хай нам у цьому допоможе Бог!»

Багато тез із цього звернення актуальні до сьогодні. Немало спільно реалізовано. Але є ще над чим працювати. Я б особливо виділив із того звернення заклик слідувати триєдиному завданню, яке Україна і українці лише нещодавно з потугами розпочали реалізовувати. Це – АРМІЯ, МОВА й ВІРА. У цьому трисутті запорука наших майбутніх перемог у політиці, економіці, духовному житті. Звісно, якщо нове покоління українців це усвідомить і не голосуватиме й далі «для приколу, щоб поржати». Але повернемося в ту пору. Адже нашій Україні довелося пережити ще одну трагедію на шляху до визнання незалежності держави.

Гроза вже витала в повітрі. Її наближення відчували не тільки на теренах колишнього СРСР, а й за океаном. На повідомленні уряду Української Народної Республіки в екзилі до хвальної президії Світового Конгресу Вільних Українців та до пана президента його вельмиповажного Юрія Шимка голова уряду І. Самійленко власноруч зробив помітку, що цей лист був тимчасово затриманий в зв'язку з останніми подіями в московському центрі. У листі ж йшлося про потребу негайного обговорення й обміну думок ряду невідкладних проблем в Україні та українській громаді нашої діаспори, які потребують скоординованої дії. «Тут, – пише І. Самійленко, – маються на увазі такі справи, як Гельсинська конференція 35-ти держав у Москві, союзний договір і позиція України, нова Конституція України, президентські вибори в Україні (маємо уже 23 президентські “кандидати”) та приїзд Л. Кравчука на сесію ООН до Нью-Йорку». І, насамкінець, нагадує про їхню попередню домовленість від імені уряду Української Народної Республіки в екзилі провести спільну таку нараду по три особи з кожного боку. «Таку нараду треба провести якнайшоріше, а про згоду на її організацію повідомити письмово або ж факсом».

Голова уряду УНР в екзилі І. Самійленко разом із керівником ресорту внутрішніх справ уряду Ю. Іхтіяровим 14 лютого 1991 р. звертаються листом до хвальних провідів Українських партій і організацій в діаспорі. У ньому вже вкотре про очевидну загрозу відновлення неосталіністського тоталітарного режиму в СРСР: «Послідовне й підступне запровадження кагебістсько-військового режиму в неросійських республіках є незаперечним доказом цієї загрози. Можна сподіватися, що грізні й небезпечні часи для державного відродження України перед нами».

«Помилка нашого минулого була в тому, що ми реагували лише тоді (і то не завжди), коли щось сталося – спонтанно й не підготовлено. Ми не уміли передбачити й попередити ті чи інші події, тому ма-

ли невдачі. Причиною наших невдач було також, та й ще й сьогодні, розбиття самостійницьких сил, брак узгоднених планів і дій. Поява багатьох політичних партій в Україні, нерідко ворогуючих між собою, незгода й розбиття політичних партій в діаспорі, є грізною пересторогою, що ми не зробили належних висновків з минулих помилок і невдач.

Найновіші події в Україні і всьому Сов. Союзу говорять про те, що український визвольний процес вступає у фазу, яка має вирішити долю України. Перед нашим народом стоїть вибір – воля і повна суверенність чи поворот до ганебних часів колоніальної залежності від імперіалістичного центру в Москві.

Важкий іспит чекає сьогодні українську діаспору. Чи зуміємо ми в ці загрозові і відповідальні часи об'єднати наші самостійницькі творчі сили для організації найефективнішої помочі українському народові, чи й далі будемо діяти в атмосфері розбиття та шкідливої фрагментації самостійницьких сил».

Для обговорення можливостей координаційної допомоги Україні уряд УНР в екзилі ініціює скликання консультативної наради представників усіх українських політичних середовищ. І до 5 березня чекає повідомлень.

Політичні партії й організації відгукнулися на заклик уряду. Така зустріч відбулася 15 березня в Нью-Йорку. На ній обговорювали ситуацію в Україні у зв'язку з референдумом, який, на думку його режисерів та ініціаторів, мав би визначити майбутню структуру РСР. У ній взяла участь Організація українських націоналістів, Організація українських націоналістів за кордоном, Союз гетьманців-державників, Союз земель Соборної України – Селянська Спілка, Український демократичний рух, Український національно-державний союз, Українська Демократично-Республіканська партія, Українське Націо-нально-Демократичне об'єднання, Українська Революційна Демократична партія. Нараду відкрив голова уряду УНР і голова централі УНДС проф. І. Самійленко та передав її ведення доктору Степану Ворохові. Учасники тих нарад обговорювали з'ясування ситуації в Україні, обмінялися думками та пропозиціями, схвалили спільне становище до референдуму 17 березня 1991 р. і його можливі наслідки та прийняли пресовий комунікат про засідання та його результати. Після ділового і вичерпного обміну думок нарада вирішила відбувати зустрічі для обговорення становища і активного політичного ставлення до сучасної боротьби українського народу за його національно-державну незалежність⁹⁰.

А тепер пропоную осмислити цей документ, який наші патріоти в діаспорі назвали «Становище Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі до референдуму в Україні з приводу проекту Союзного договору республік СРСР». У ньому наголошується, що «на вимогу М. Горбачова Верховна Рада СРСР схвалила постанову

⁹⁰ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 14–15.

про проведення 17 березня 1991 р. всесоюзного референдуму в справі нового союзного договору республік ССРСР.

Сама назва того референдуму ставить його в конфлікт із Конституцією ССРСР і республік. Дотепер, принаймні офіційно, ССРСР є бучітмо федерацією республік, і тому вирішування справи прийняття нових проєктів союзного договору є правом республік, а не громадян.

М. Горбачов свідомо порушує конституційні права республік і зайвий раз доказує, що він і його оточення вважають ССРСР централізованою державою, під своєю кермою. З допомогою партійної і державної бюрократії, військового та поліційного апаратів, використовуючи засоби масової інформації (пресу, радіо, телебачення), під загрозою терору, практикованого вже в деяких республіках, – імперський центр у Москві сподівається отримати підтримку голосуючих 17 березня та примусити всі республіки погодитися на новий союзний договір.

Не забуваймо, що “союз” за 70 років свого існування коштував Україні надто багато, щоб нарід України відновлював його в якій би то не було формі. Пригадаймо тільки участь українських воєків і їх великі жертви в імперських війнах “союзу”, не в інтересах України, а на згубу її молоді і на затрату її економічних ресурсів задля утримання політичних сателітів Москви у світі. Пригадаймо многотисячні лави КГБ, утримувані добром України внутрі і на її кордонах; КГБ, що систематично діяло на знищення духовности і самого етносу української нації. Ніколи не забуваймо семи мільйонів жертв Великого голоду в Україні в 1932–1933 рр., створеного з метою зламати хребет українському народові.

Згадаймо ж і безкінечні жертви “союзу” із рядів інтелектуалів, письменників, художників і свідомих своєї національности селян і робітників, що в муках загинули в ГУЛАГах “союзу”.

Не забудьмо про страдницю-церкву УАПЦ із її закатованою ієрархією в ГУЛАГах того ж “союзу”, а також великих жертв греко-католицької ієрархії. Скільки ж сотень тисяч чи й мільйонів невільників України віддавали свою працю і життя привілейованій касті партійців, що користувалися їхньою каторжною працею?!

Вам пропонований “оновлений союз” – це тільки інша форма сталінсько-брежневської системи. Ви ж і надалі працюєте на цей самий “союз”, а не на свою батьківщину Україну.

Хоча референдум 17 березня не має юридичних основ і не буде свобідним виявом волі населення, Державний Центр УНР в екзилі апелює до всіх громадян України, якщо вони вирішать брати участь у референдумі, голосувати проти фальшиво зформульованого запиту до голосуючих.

Громадяни України! Голосуючи “проти”, ви докажете, що ви, а ніхто інший, є господарями української землі, і лише ви маєте право вирішувати майбутню долю України. Вирішування справи державного статусу України є виключним правом громадян України, а тому ані імперський центр, ані накинений всесоюзний референдум не можуть вирішувати долю України і її громадян. Україна давно пройшла

процес політично-державного самовизначення, проголосивши Актами 22 січня 1918 і 22 січня 1919 рр. державну незалежність і соборність Української Народної Республіки. Декларація про державний суверенітет України з 16 липня 1990 р. потверджує, що Україна і сьогодні бажає бути суверенною незалежною соборною державою всіх її громадян. Ці акти знайшли зрозуміння у світі. Як у 1918–20 рр. понад 40 держав світу нав'язали дипломатичні зв'язки з Українською Народною Республікою, так і в останньому році не лише майже всі республіки ССРСР, але й багато інших незалежних держав, нав'язали контакти з Україною, дарма що вона, хоча й член – основоположник ООН, не має ще статусу незалежної держави, згідно з вимогами державного права.

Громадяни України! Голосуючи “проти”, 17 березня, ви докажете, що передумовою свobodного розвитку України, забезпечення прав людини, громадян, прав національних меншин, права власності, як це забезпечувала Конституція Української Народної Республіки, можна досягнути тільки шляхом схвалення Конституції суверенної України і всіх інших законів, необхідних для повного розвитку державного життя, включно із законами про власну армію, грошову систему, незалежну зовнішню політику. Тільки тоді, здобувши повний державний суверенітет, спертій на волі громадян України і вимогах міжнародного права, – парламент і уряд України вирішать її відношення до сусідніх країн.

Не лише із сусідніми народами Україні потрібно тісної співпраці; вона повинна спілкуватися із всіма незалежними суверенними державами як рівна з рівними та в дусі концепції “спільного європейського дому” Україна повинна ввійти в якнайтісніші контакти з усіма європейськими країнами як повноправний член європейської спільноти країн і народів. Україні треба спілкуватися з усіма народами світу, які пошанують її державний суверенітет.

Громадяни України!

Вашою активною поставою 17 березня докажіть, що разом з іншими волелюбними республіками, вашими природними союзниками, з усіма демократичними силами під гаслом “За вашу і нашу свободу” ви дасте тверду відповідь партійному і державному апаратові імперського центру, який і далі зазіхає на ваші права єдиного управленого господаря на власній землі. Тільки повна державна незалежність України під проводом українських патріотів-державників забезпечить світле майбутнє українському народові.

Слава Україні!»

Як і всі попередні та наступні звернення й інші відозви, цей документ за Державний Центр УНР в екзилі підписали президент УНР М. Плав'юк, голова Української Національної Ради М. Воскобійник і голова уряду УНР І. Самійленко.

Додам, що той березневий референдум не міг мати практичних наслідків, а тим більше щось зупинити чи хоча б змінити суспільні процеси, які вже набули незворотного характеру, проте своїми результатами показав реальну картину суспільно-політичного життя в

СССР. В Україні теж. В архіві є письмова думка однієї з учасниць цього плебісциту з Галичини. Там люди давали відповіді на запитання трьох бюлетенів (всесоюзний, республіканський і галицький). Перший отримав трохи більше 15% голосів, другий – понад 30, а третій, де активно цікавилися думкою про майбутнє України, – понад 90%. Тобто, люди чітко висловили свою позицію: Україна має бути незалежною державою поза всякими союзами. Результати такого опитування в Галичині значно перевищують аналогічні висліди в Прибалтиці. Цікаво також, що в цілому як по Україні, так і Союзу голосування по місцевому опитуванню мало значну перевагу над всесоюзним референдумом. Тобто, політичний напрям на децентралізацію країни людьми був прийнятий майже однодушно. Головним позитивним наслідком референдуму на Галичині є остаточне пробудження до активного політичного життя села. Бо саме село проявило найвищу зрілість і підтримку демократичній владі.

На висоті свого становища виявилася і сама демократична влада, хоч було й багато підводного каміння, але вона його вміло оминула. Людина має на увазі заклики певної частини (правих) із середовища самого демократичного руху до бойкоту, що могло тільки зашкодити загальній справі. Некорисною є також тенденція до творення малих, дрібних і маловпливових партій. Але ця стара українська хвороба успішно нейтралізується щораз більшим впливом республіканської партії, що, до речі, і підтвердили результати референдуму. Яскраві особистості, що стоять на чолі партії, парламентські методи боротьби, шляхетна і водночас реалістична мета повинні робити їх привабливими в очах Заходу. Як лідерів, так і всього українського демократичного руху за незалежність та процвітання України.

Березневий референдум не загасив імперських апетитів Москви. Не стихнула людська хвиля протестів та незадоволення життям і політикою в Україні. Про це та інше йде мова на засіданнях уряду І. Самійленка. У суботу 20 січня 1990 р., у сороковий день смерті славної пам'яті президента УНР М. Лівіцького Блаженніший владика митрополит Мстислав відправив панахиду в українській православній церкві св. Андрія Первозваного в Савнд Бавнд Бруці.

Після панахиди та звернення президента УНР в екзилі М. Плав'юка до співвітчизників, яке відбулося в приміщенні культурного центру УАПЦ, були одразу ж розпочаті наради уряду УНР у присутності президента та голови президії УНРади. При відкритті нарад голова уряду І. Самійленко попросив присутніх вшанувати пам'ять покійного президента УНР М. Лівіцького вставанням та хвилиною мовчання. Після того прийняли порядок денний нарад та зачитали протокол попереднього засідання, який одногослоно затвердили без змін.

Потім заслухали звіти за працю керівників ресортів. Звітували інженер керівник ресорту Красвих справ М. Герець, керівник ресорту внутрішніх справ інж. Ю. Іхтіярів, керівник ресорту фінансів К. Луценко, керівник ресорту культури і науки В. Жила. Відбулися жваві дискусії.

У неділю, 21 січня, президент, члени уряду й УНРади взяли участь у Святій літургії та молитвах під час відправи урочистого молебня в наміренні українського народу з нагоди 72 роковин проголошення незалежності Української Народної Республіки. Молебень відправив Блаженніший владика митрополит Мстислав. Він виголосив глибоко зворушливу промову, присвячену великому святу української державности.

Після обіду продовжувалося засідання уряду. Заслухано план праці ресорту культури й науки, його подискутовано й схвалено. Обговорили також бюджет ДЦ УНР, консолідаційні справи та ряд адміністративних справ. Зокрема, створення комісії для упорядкування спадщини президента М. Лівіцького, створили комісію для розвитку фінансової бази, прийняли план голови уряду для створення Академічної дорадчої ради при Уряді УНР, до якої вирішили запросити експертів різних ділянок науки. Запросити д-ра Л. Винаря на становище координації цієї дорадчої ради. Як говорилося вище, прийняли також до відома повідомлення голови уряду, що на прохання теперішнього керівника ресорту зовнішніх справ проф. М. Папа його звільнили від обов'язків керівника цього підрозділу на час його три-чотиримісячного лікування. Від 1 лютого ці обов'язки тимчасово виконуватиме д-р І. Каменецький – професор Центрального Мічиганського ун-ту.

На закінчення цих нарад вирішили, що між засіданнями уряду будуть, при потребі, скликатися засідання Екзекутивної трійки для вирішення нагальних справ.

У повідомленні наголошено, що всі наради, дискусії й ухвали уряду проходили в атмосфері співпраці та повної координації зусиль. Такі та схожі повідомлення про гармонійний настрій засідань уряду переконливо свідчать, що І. Самійленко, як у свій час і С. Петлюра, ні на день не випускав керування екзильним урядом УНР, мав широку інформацію про всі події в політичних, наукових, громадських середовищах діаспори і, так би мовити, на Великій Землі – тобто в Україні. Як у свій час С. Петлюра, так й І. Самійленко тримав у полі зору справи українських громад не тільки в США, а й інших країнах вільного світу, безпосередньо або ж через членів уряду чи іншими засобами брав участь в багатьох заходах громадського, релігійного та політичного життя.

Після цього та інших засідань члени уряду УНР в еміграції продовжували перейматися розвитком подій в Україні. Так, на засіданні уряду УНР 9–10 лютого 1991 р., яке пройшло в домі УНР у Філадельфії, першим пунктом порядку денного стояло питання огляду подій в Україні і світі від останнього засідання уряду. Перед тим, як розпочати цей огляд, голова уряду І. Самійленко виголосив евлогію на пошану славної пам'яті Оксани Мешко, яку вшанували вставанням і хвилюю мовчання, як визначну діячку сучасної України.

Після цього голова уряду подав основні точки своєї діяльності від останнього засідання уряду в жовтні 1990 р. І знову перед учасниками засідання постала його багатогранна діяльність на міжнародному напрямку. Адже за цей час він з діловими візитами побував у бага-

трьох країнах світу. В Англії 16 листопада він у супроводі пп. Ол. Бондарівського і М. Сидоренка зустрівся з польським екзилним урядом: президентом М. Качеровським, прем'єр-міністром та міністром закордонних справ. Перед цими розмовами відбувся офіційний державний обід. Польський уряд рішуче запевнив, що він стоїть на становищі Польсько-Української декларації з 1979 р. Згодом президент М. Качеровський підтвердив це й у листі до президента УНР в екзилі М. Плав'юка.

Наступного дня І. Самійленко взяв участь в крайовому з'їзді Прихильників ДЦ УНР, де виступив із доповіддю «Організаційна структура і діяльність ДЦ УНР в екзилі». На тому з'їзді обрали управу та прийняли резолюції. Наступного дня голова уряду взяв участь у панакхиді за жертвами «Базару» в катедрі святого Преображення (о. протопресв. М. Галиця) та зробив доповідь на вічі, присвяченому жертвам «Базару» – «70 річниця виходу Уряду і Армії УНР в екзилі і події “Базару”». На громадськй зібранні в залі СУБ виголосив доповідь «Вирішальна фаза визвольного процесу в Україні». 19 листопада голова уряду зустрівся з проводом ОУНр пп. Олеськів та Дмитрів. Дискутована можливість координації з середовищами, що не входять до УНРади, в обличчі потреб України.

22 листопада в Парижі голова уряду зустрівся з проводом громадських організацій, де обговорили справу створення представництва уряду УНР на Францію. Наступного дня І. Самійленко зустрівся з делегатами з Києва на Конференцію європейських держав Д. Павличком, І. Драчем, Б. Горинем. Обговорювали узгоджену діяльність українців по обидва боки океану і в усьому світі. У програмі поїздки також була доповідь голови уряду УНР І. Самійленка на нараді Громадського комітету українців Парижа «Сучасна Україна і праця ДЦ УНР в екзилі». Того ж дня – участь у панакхиді славної пам'яті С. Петлюри. Він поклав вінок на могилу, виголосив жалібне слово, присвятивши його 70-й річниці виходу УНР в екзилі. У Парижі голова уряду мав зустріч із владикою М. Гринишином (Українська Католицька Церква у Франції). Були й інші зустрічі, наради, конференції, де не обходили гострих проблем розвитку сучасних подій в Україні.

Вище одним штрихом сказано про зустріч голови уряду УНР І. Самійленка з представниками ОУНр. Маю додати, що ця структура української спільноти в еміграції довгий час неоднозначно сприймала президентів, представників уряду УНР, Української Національної Ради та інших патріотичних кіл діаспори. Це важлива тема окремих досліджень істориків. Я ж додаю, що ще в березні того ж 1991 р. голова проводу ОУН Василь Олеськів з правдивою пошаною і найкращими побажаннями звернувся з листом до голови уряду високоповажного пана І. Самійленка. У ньому він дякує пана голову за його три листи від 11 січня, 14 і 25 лютого і вибачається за проволочку з відповідями.

Далі пан Олеськів пише, що під час їхньої розмови в Лондоні 16 листопада, як і дещо раніше з президентом УНР в екзилі М. Плав'юком теж у Лондоні, їхня сторона неоднозначно заявляла, що «доки Державний Центр УНР в екзилі буде заперечувати історичний факт

відновлення української держави Актом 30 червня 1941 р. і покликане Національними Зборами Українське Державне Правління», вони не бачать ані моральної, ні правової бази для їхньої організації входити до складу УНРади, а через неї до ДЦ УНР, чи активно співдіяти у запланованих ними окремих акціях. «Ми й далі, – говориться в листі, – обстоюємо нашу пропозицію політичної консолідації на базі державних формацій, що їх український нарід покликав до життя у роках 1918–20, 1939 і 1941–44 у безперервному ланцюзі збройної і політичної боротьби за Українську Самостійну, Соборну Державу. Це і є той “державно-творчий процес”, про який я говорив під час нашої зустрічі, а який Ви чомусь віднесли тільки до останнього періоду».

Василь Олеськів від імені Проводу ОУН ще раз запропонував, щоб «для повної консолідації всіх українських політичних сил, так дуже потрібної під цю пору для української визвольної справи, уряд УНР в екзилі нав’язав контакт з Українським Державним Правлінням. Склад Консультативної комісії, на Ваше бажання, може бути триособовий з кожного боку»⁹¹. Читаєш цей лист, на якому від руки таксь дописав і підкреслив, що він не для опублікування, як й інші заклики голови уряду УНР в екзилі І. Самійленка, членів його уряду, представників інших структур діаспорних сил, і зринає геніальне Шевченкове: «Обнімітєся ж, брати мої».

Бурхливі події в Україні та за її межами стали імпульсом для ДЦ УНР і його керівників скликати конференцію «Україна: вчора, сьогодні і завтра – боротьба України за суверенність і державну незалежність, 1917–1991» та обговорити на ній актуальні проблеми. Організувала її Академічна рада при уряді УНР і Українсько-Американська Асоціація університетських професорів при співпраці наукової ради при СКВУ.

На конференції були присутні президент УНР в екзилі М. Плав’юк і голова уряду УНР І. Самійленко. Відкрив її голова Академічної ради проф. Л. Винар. Привітав її учасників від імені президента та уряду також голова уряду І. Самійленко. Він ще раз зупинився на потребі створення Академічної ради, підкреслив про важливість тісної співпраці українського наукового світу з державно-політичною інституцією в екзилі.

Ранішньою сесією конференції керував голова Українсько-Американської Асоціації університетських професорів, колишній професор Клівлендського університету ім. Дж. Карола (США) Михайло Пап. Доповідь «М. Грушевський і державне відродження України в ХХ ст.» виголосив професор Кентського державного ун-ту Л. Винар. Він говорив про величезний вклад проф. М. Грушевського в державне відродження України протягом існування Української Центральної Ради. М. Грушевський був головою і домінуючою постаттю УЦР і автором багатьох її конституційних актів (наприклад, IV Універсалу). Успереч різним легендам, він був також прихильником творення українських збройних сил, які були б гарантом самостійності Украї-

⁹¹ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1204. Арк. 150.

ни. До слова, проф. Винар також зупинився на фальшуванні історичної науки в Україні та потребі співпраці істориків України та діаспори. Учасники підкресливали, що співпраця наукового та політичного секторів корисна і потрібна, і її треба продовжувати.

Не розкриватиму змісту доповідей, а лише наголошу, що проф. Василь Маркусь Університету Лойола в Новому Орлеані говорив про конституційно-правні основи усамотійнення України, професор Карлтонського університету Богдан Боцюрків доповідав про релігію і політику в сучасній Україні, проф. М. Пап розкрив тему війни між Україною і советською Росією 1918–1921 рр., професор з Центрального Мишигенського ун-ту І. Каменецький обрав темою доповіді УНР і українську закордонну політику між двома війнами, про суверенітет України і проблеми економічної реформи доповідав професор Кентського державного ун-ту М. Мельник. Оскільки Л. Лук'яненко з незалежних від нього причин не зміг прибути на конференцію, то його вітання і доповідь про політичний стан в Україні та питання державного будівництва зачитав проф. Павло Дорожинський. У доповіді детально з'ясовані причини української бездержавности від найдавніших і аж до сьогоднішніх днів. На думку Л. Лук'яненка, одна з найголовніших причин цьому – надмірна індивідуальність українців, що перешкоджає їм об'єднуватися під одним проводом.

На конференції був присутній народний депутат України, активний член Верховної Ради, голова комісії у справах релігії та культури, голова товариства «Меморіал» Лесь Танюк. Він привітав конференцію не тільки від себе, а й від 29 депутатів Верховної Ради та передав президенту конференції їх підписи, що стверджували вітання. Л. Танюк також розповів про найновіші події на форумі Верховної Ради.

Президент УНР М. Плав'юк навів декілька прикладів, як науковці можуть допомогти визвольним процесам в Україні. Наприклад, говорив він, на Заході вважають, що не можна порушувати «стабільності», і тому треба зберегти неподільний Советський Союз. Науковці повинні переконати західний світ, що в його інтересах якраз протилежне – створення ряду незалежних демократичних республік. Допомога в опрацюванні конституції – це інша ділянка, де вклад західних спеціалістів був би корисним.

Голова уряду проф. І. Самійленко висловив задоволення наслідками конференції. Він подякував доповідачам, голові та членам Академічної Ради, комітетові підготовки конференції, його голові М. Липовецькому та членам В. Маркові, А. Степанюкові та іншим. Він також повідомив про намір уряду УНР опублікувати тексти доповідей українською та англійською мовами.

Голова уряду всіляко дбав про розвиток української науки, популяризував у світі її досягнення, брав участь і виступав на конференціях, інших масових заходах. 27 квітня 1991 р. він брав участь в науковій конференції в канадському місті Торонто. Його слово там теж присвячувалося темі української науки, яка стоїть на службі Україні.

Після звершення конференції газета «Свобода» визнала доцільним опублікувати виступ голови уряду.

«Переглядаючи історію України, – пише І. Самійленко, – зокрема першу пол. XX ст., ми можемо з певністю сказати, що жодна генерація українського народу не залишила після себе стільки епохальних змін і подій в житті української нації, як залишила її генерація наших дідів і батьків, яка була творцем модерної народоправної української держави – Української Народної Республіки. І хоч ця держава не втрималась у війні з большевицькою Москвою, але її ідея і значення ясно визначили напрямок і мету нашого сучасного і майбутнього.

Розтерзана, обезкровлена і тяжко поранена Україна, після 70-річної окупації московсько-большевицьким терористичним режимом поволі лікує свої рани і чудом знову становиться на свої власні ноги. Більше того, ідея УНР, винищувана окупантом з корінням, знову – спонтанно оживає і поширюється по всій Україні. Вона чекає на своє остаточне завершення.

Теперішні події в Україні нам виразно говорять, що час великого і вирішального для українського народу нарешті прийшов. Перед нами нависло неухильне і настирливе питання – чи зуміємо ми, щобто український народ, здійснити завітну мрію і залишений нашими дідами і батьками заповіт – відновлення Української Самостійної Соборної і Народоправної Держави, чи знову впадемо в ганебну і безпросвітну неволю?

Не забуваймо, що в цьому іспиті справа відновлення втраченої української держави є, з кожного погляду, неймовірно тяжкою та скмплікованою проблемою. Вона вимагає не лише жертвенної підтримки всього населення, але одночасно й зрозуміння та належної підтримки країн зовнішнього світу.

Гіркий досвід минулого показав, що наші емоції, сантументи чи шукання симпатій до українського народу та навіть морально-етичні мотиви і бажання мало що розуміє сучасний байдужий і холодний світ. Українці можуть сьогодні привернути увагу до України лише тоді, коли побачать у нас непорушну національну спаяність і рішучість наших переконань та намірів, опертих на глибоких наукових студіях та переконливо умотивованих діях.

Говорити, що ми хочемо самостійної України, ще замало. Ми мусимо переконати світ, що український народ може сам собою управляти, тримати стабільний мир і прогрес на сході Європи.

У додаток до цих труднощів нам доводиться ще й сьогодні боронити Україну, її визвольну ідею від фальшивих і ворожих легенд, які глибоко вкоренилися після 70-літньої советської офіційної пропаганди як в самій Україні, так і в столицях західного світу. Такими найбільш шкідливими легендами є твердження, що:

– Україна географічно, історично і духово належить до Сходу, щобто до московської орбіти;

– український народ, разом з російським були спільними творцями Жовтневої большевицької революції в 1917 р.;

– українці ніколи не боронились за свої національно-державницькі ідеали, а навпаки – завжди тяготіли до Москви;

– Україна ніколи не мала демократії, а тому удержавлення її приведе не до стабілізації Східної Європи, а навпаки – до анархії, “балканізації” чи “лебанізації”;

– лише імперіальна Росія може тримати баланс і порядок на Євразійському материку;

– і нарешті, що лише за Горбачова перемаже демократія в СССР...

Заперечувати чи відкидати успішно цей шкідливий фальш можна лише глибоко обґрунтованими та переконливими науковими доказами. Для цього треба було покликати до спільної співпраці нашу науку.

Із цією метою в січні минулого року я звернувся до голови Історичного товариства – члена УНРади проф. Л. Винаря. У моєму листі я підкреслював, що наші невдачі чи провали в минулому були і далі ще є, головним чином, унаслідок браку такої української політики, яка б відповідала нашим національним інтересам, тобто базувалася на здорових, завчасно опрацьованих і всебічно продуманих планах, устійнених на власному виборі, а не під тиском імпульсів, емоцій чи несподіванках, або на поштовхах зовнішніх сил. Унаслідок браку такої політики ми часто лише реагували на події, цебто слідували теорії самовилу – “від випадку до випадку” і то тоді, коли було вже запізно.

У кінці мого листа я повідомляв проф. Л. Винаря, що після моєї інформації на засіданні уряду, яке відбулося в днях 20–21 січня 1990 р., було ухвалено створення при уряді УНР в екзилі Академічної Дорадчої Ради у складі від сімох до дев’яти науковців з різних ділянок науки. До обов’язків цієї ради мали б входити такі функції, як опрацьовання соціальних проєктів, наукових трактатів з ділянок крайових та зовнішніх справ, в разі потреби давати консультативного характеру допомогу урядові та Державному Центрові і УНР взагалі.

На мій лист і рішення уряду проф. Л. Винар дав позитивну і багатонадійну відповідь. Унаслідок чого в липні в Бавнд Бруку Н. Дж. відбулася перша нарада складу членів Академічної Дорадчої Ради, яка іменувалась Академічною Радою при уряді УНР, детально обговорила першочергові проблеми праці та накреслила план діяльності на ближчу та дальшу мету, наслідком чого і є сьогоднішня наукова конференція, яка входить у загальний план відзначення найвидатніших творців і будівничих Української Народної Республіки 1917–1991 рр. – 65-ліття трагічної смерті С. Пелюри і 125-ліття з дня народження М. Грушевського.

Програма цієї конференції охоплює третю – останню історичну епоху української державности – УНР під гаслом “Україна вчора, сьогодні і завтра: боротьба України за суверенність і державну самостійність, 1917–1991 рр.”.

Кожен із думаючих українців розуміє, наскільки актуальний і важливий задум подібних наукових конференцій є саме тепер. Сучас-

ні події в Україні чимало нагадують сумні помилки минулого 1917–1921 рр. Повторювати помилки того минулого означало б завчасне приречення сучасних зусиль до повного проводу. Одночасно не забуваймо і ті світлі героїчні зусилля і подвиги наших дідів і батьків, які віддали своє життя за волю і світле майбутнє батьківщини – України.

Уряд УНР в екзилі планує тепер і в майбутньому публікувати при підтримці жертвенної української громади тексти трактатів таких наукових конференцій українською та англійською мовами як для України, так і для західного Світу.

На наших очах затяжна криза в советській імперії продовжується. Зберегти вкупі імперський союз виглядає, що це безнадійна ілюзія. Зудар між демократичними силами та імперською реакцією виглядає неминучий. Наслідки цього удару тяжко передбачити.

Хотів би я ще й ще раз підкреслити, що як у минулому, так і тепер, ДЦ УНР стоїть на незмінній позиції – позиції відновлення втраченої у війні з окупантом УНРеспубліки. УНР означає, що сьогодні не існує питання про усамостійнення України чи вихід з ССРСР, бо ми ніколи не входили і не приєднувалися до ССРСР.

ДЦ УНР в екзилі, зокрема його уряд кличе всіх громадян України і діаспори в цей вирішальний період нашої історії, до єдності. І якщо ми зуміємо об'єднатися в одне ціле та одночасно зуміємо збагнути значення теперішньої боротьби за наше гідне існування на цій планеті, ми рушимо в наше майбутнє з невпинною динамічною силою до повної й остаточної перемоги».

У др. пол. липня 1991 р. уряд УНР під керівництвом проф. І. Самійленка проводить наради з актуальних проблем життєдіяльності ДЦ УНР, української діаспори та подій в Україні. У них беруть участь президент М. Плав'юк, секретар президії Української Національної Ради д-р З. Городиський, члени уряду і керівники його структурних підрозділів д-р С. Ворох, д-р М. Пап, інж. М. Герець, д-р Н. Пазуняк, інж. Ю. Іхтіярів, мгр. М. Липовецький, К. Луценко. Розглядають детальні звіти з діяльності керівників ресортів – крайового, зовнішніх справ, юстиції та інших. У результаті тих звітів, їх аналізів і рекомендацій членів уряду схвалюють становище ДЦ УНР в екзилі в таких справах:

ДЦ УНР із задоволенням стверджує, що остання конференція семи країн у Лондоні правильно оцінила неспроможність імперського центру СРСР у Москві провести необхідні політичні й економічні реформи, без яких економічна допомога західних країн не принесе користі для населення.

ДЦ ЦНР із задоволенням відзначає, що західні країни чимраз більше розуміють, що не імперський центр СРСР, а суверенні республіки відіграватимуть вирішальну роль у переборенні економічної кризи, спричиненої комуністичним режимом, а для цього потрібно, щоб республіки не лише декларативно, але й по суті стали суверенними державами.

ДЦ УНР вітає народи Хорватії та Словенії, які ступають на шлях державної незалежності, і висловлює надію, що країни західного сві-

ту в згоді з їхніми деклараціями про право кожного народу на державну суверенність, підтримають республіки Словенії та Хорватії в їхній боротьбі проти комуністичної армії Югославії.

ДЦ УНР уважно стежить за процесами і змінами, які проходять на території СРСР. Зокрема, слід відзначити, що Верховна Рада Росії в принципі прийняла проєкт союзного договору. Президент Борис Єльцин виявився оборонцем концепції союзу «оновленого ССРСР» і «1000-літної Росії», а його міністр закордонних справ А. Козирєв проявляє тенденції давнього імперського мислення. Старе імперське мислення й надалі характерне для діячів Росії, і про це мусять пам'ятати всі, хто змагається за дійсну державну суверенність і незалежність республік.

ДЦ УНР відзначає як позитивне явище факт, що в Україні кристалізується спільна платформа політичної дії різних політичних і громадських формацій під гаслом: «Ні – союзному договору!» ДЦ УНР висловлює признання тим демократичним формаціям в Україні, які послідовно змагаються за повну державну незалежність України. Ці сили об'єднані в Народній Раді як офіційній опозиції у Верховній Раді України, у багатьох політичних партіях і Народному Русі, а також у демократично обраних радах робітничих, студентських, наукових, культурних і громадських формацій. Українська Автокефальна Православна Церква, Українсько Греко-Католицька Церква і Українські Баптистсько-Євангельські об'єднання разом з народом змагаються за державну незалежність України. ДЦ УНР є в тісній співпраці з ними і проводить у згоді з їхніми вимогами акції на міжнародному форумі.

ДЦ УНР в екзилі вважає, що Верховна Рада України повинна відкинути пропонування Москвою проєкт союзного договору. Україна мусить стати суверенною державою з власною демократичною Конституцією, яка забезпечить усі права всім її громадянам. Лише тоді, коли буде прийнята Конституція України як суверенної держави, в згоді з нею влада України, вибрана вільним всенародним голосуванням, зможе вступити в переговори з іншими суверенними державами й оформити своє спілкування з ними.

ДЦ УНР в екзилі вважає, що Україна потребує мирного співжиття з усіма її сусідами, бо як Україні, так і сусіднім країнам потрібний мир, політична стабільність для відбудови зруйнованої економіки впродовж 70 років комуністичним окупаційним режимом. Україна, як частина Європи, повинна поробити необхідні заходи, щоб затіснити її спілкування з європейськими країнами, які зуміли поєднати державно-національний суверенітет з економічно-господарською співпрацею та єдністю.

ДЦ УНР в екзилі апелює до всіх демократичних сил в Україні, щоб вони знайшли спільну платформу і скоординовано брали участь у референдумі та виборах, щоб таким чином забезпечити перемогу демократичних постулатів і кандидатів.

ДЦ УНР в екзилі вважає, що єдність і координація дії всіх демократичних сил в Україні і за кордоном є вимогою часу в цьому періоді. Тому ДЦ УНР вітає спільну декларацію десяти українських полі-

тичних партій та організацій за кордоном з 6 липня 1991 р. у справі Конституції України, і які зайняли негативну позицію щодо проєкту союзного договору.

Тоді ж урядова нарада запропонувала президії Української Національної Ради скликати річну пленарну сесію у жовтні 1991 р.

До розповіді про цю нараду варто додати, що з нагоди вище згаданої конференції голів сімох країн у Лондоні уряд УНР в екзилі вислав ноту авторства голови уряду І. Самійленка до голів усіх семи держав, що мали нараду в Лондоні, з проханням мати на увазі інтереси і долю республік СРСР, зокрема України, а не лише центру, очоленого М. Горбачовим, указавши на можливість трагічних наслідків допомоги центру. У ноті підкреслювався стан кризи, спричинений режимом комуністичної диктатури, що охоплює всі ділянки життя України.

У зв'язку з прийнятою нарадою постановою керівникам усіх ресортів були надіслані листи. У них попросили надіслати до 15 вересня звіти про свою працю і проєкт праці на наступний рік. Вислани також листи до всіх голів представництв ДЦ УНР з повідомленнями про пленарне засідання президії УНРади та уряду УНР з проханням прислати звіти про діяльність протягом року. Через кілька днів на підставі рекомендації голови уряду УНР проф. І. Самійленка президент УНР М. Плав'юк іменував професора д-ра І. Каменецького керівником ресорту культури і науки та побажав у його праці для добра української нації в боротьбі за відновлення її державної незалежності.

У серпні 1991 р. тодішній президент США Джордж Буш готувався до поїздки в Москву і Київ. Перед цим візитом президент та голова уряду УНР в екзилі М. Плав'юк і І. Самійленко підготували та передали йому лист-меморандум. Пан Плав'юк наголосив на важливості та пильності української проблеми. Висловив думку, що Україну треба трактувати окремо та пов'язуватися з нею безпосередньо, а не через Москву. Справа Конституції України, підтвердженої народом, є правним пріоритетом. Бо лише на основі її законів нарід може вибрати уряд своєї республіки. А так обраний уряд братиме під увагу доцільність чи недоцільність прийняття союзного договору. Цей договір не можна накидати республікам з центру СРСР.

Голова уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленко у листі-меморандумі до пана Дж. Буша та до голів урядів тих держав, що були учасниками «Наради семи» в Лондоні в липні 1991 р., також подав ряд яскравих прикладів, чому уряд УНР в екзилі, українська діаспора та демократичні сили в Україні змагаються за справжній державний суверенітет і незалежну та народоправну Україну. Переконалим доказом причини такої боротьби є колоніальна політика московського імперського центру, який застосував в Україні безоглядний економічний визиск, експлуатацію українського народу та планове винищення передової національної еліти, передової верстви українського села та українського духовенства. Яскравим прикладом цього є голодоморний геноцид 1933 р. та чорнобильська трагедія. Колоніальна політика

довела Україну до повного економічного упадку, руїни та злиднів і спустошення української тисячолітньої культури, а також до вимирання української нації – рівень смертності в Україні перевищує пересічний рівень її у світі.

У меморандумі голова уряду І. Самійленко підкреслив постійне змагання українського народу за відновлення державної незалежності народоправної української держави – Української Народної Республіки 1917–1922 рр., в якій усі національні меншини були забезпечені рівними правами та привілеями.

У меморандумі підкреслено, що українські патріоти в Україні та діаспорі рішуче відкидають так званий «новий союзний договір» як новий варіант поневолення, та що лише вільна народоправна і незалежна Україна стане стабілізуючим фактором на сході Європи, мирним і рівним партнером її сусідів та надійним членом усієї європейської спільноти.

У заключнім параграфі уряд УНР в екзилі апелює до голів передових індустріальних країн світу, що зібралися на «Нараду семи» в Лондоні, про повне зрозуміння найгуманніших аспірацій українського народу та про всебічну підтримку його й інших поневолених народів совєтської комуністичної імперії, що прагнуть стати вільними серед вільних народів світу.

Додам, що керівник ресорту зовнішніх справ проф. В. Жила звертався листовно минулого місяця до секретаря стейту Джеймса А. Бейкера, в якому перестерігав, що М. Горбачов, перебуваючи у скрутному економічному становищі, спричиненому характером комуністичної системи, буде, правдоподібно, домагатися від держав Заходу фінансової допомоги. Та їх допомога не виведе СРСР із тривкої кризи. Тому найпродуктивніше було б спрямувати певну, головню технічну, допомогу окремим республікам, зокрема Україні, яка сама цієї допомоги дуже потребує. Порятунок самого Союзу як цілоти не зможе принести користи нікому. Натомість допомога республікам, зокрема Україні, причинилася б до стабілізації відносин на Сході і взаємозв'язків із Заходом.

В іншому листі, висланому до сенатора доктора Філа Гремма, проф. В. Жила звертає увагу сенатора на брак дійсних реформ («перестройки») з боку М. Горбачова. Він також застерігає, що виділення і виплачування Заходом великих субсидій Горбачову (100 блн. чи щось подібне) не змінить життєвого рівня населення всього Союзу. Натомість допомога окремим республікам матиме реальний вплив на зміну життя людини в останній імперії – СРСР. Ця зміна дасть змогу боротися за незалежність республік. І відноситься це в першу чергу до України⁹².

19 червня 1991 р. проф. В. Жила в листі до президента УНР в еміграції М. Плав'юка пише, що планує взятися за листа до президента Джорджа Буша. Ідеї він уже зібрав, але через свою хворобу їх ще не оформив. Відіслав він також М. Плав'юку копію листа до згаданого

⁹² ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 17.

вище сенатора Гремма, якого він вислав тому 5 червня. По суті, це відповідь на його листа, спричиненого його візитом у квітні під час перебування у Вашингтоні. Таке активне листування, візити до Конгресу і Сенату США наших співвітчизників свідчать про міцні зв'язки з американськими урядовцями.

До речі, про тодішнього президента Дж. Буша та його позицію щодо окремих моментів міжнародного життя йшлося і в інших листах представників української діаспори. Одна з них – голова Бюро української інформації «Вісті» Тетяна Носко-Оборонів у листі до секретаря УНРади доктора Зенона Городиського від 19 травня 1990 р. пише, що вона відправила 12 листів з матеріалами до амбасад західних держав. Усе пішло до Копенгагену, де готувалася велика міжнародна конференція з питань миру, безпеки та міжнародного співробітництва. Але такого листа вона не відправляла американським дипломатам, бо, пише вона, президент Буш «здержується навіть бачитися з представниками Литви та інших країн».

Представники українських діаспорних структур намагалися брати участь майже у всіх закордонних конференціях, нарадах, симпозіумах, де йшлося про Україну та її долю. Крапля до краплини дозволяла їм аналізувати процеси, тенденції, які проходили на її терені та поза ними. Така робота часто була пов'язана з ризиком для життя членів УНРади, уряду та інших структур. Щоб мене не звинуватили у перебільшенні, наведу витяг з листа голови БУІ «Вісті» пані Т. Носко-Оборонів. Після Копенгагенської конференції 1990 р. вона пише, що розповсюджувати на ній матеріали про Україну було нелегко й небезпечно. Але вона забувала про це і її учасники одержали матеріали про порушення в Україні прав людини, про советський режим, який нагадує сталінізм, про події в країнах Балтії.

Далі вона пише секретарю УНРади доктору З. Городиському, що на такі конференції прибуває багато советської шпійонської сітки. Вона, наприклад, впізнала тих самих, які були в Берні, а потім у Відні, а тепер і в Копенгагені. Тому на конференції краще їхати не одній, а двом особам. Далі вона розповідає, як у Берні советська телевізія настирливо стежила за проф. Ярославом Рудницьким: «Але ми вчасно це помітили і втекли від них». Узагалі, зауважує вона, на таких конференціях треба бути обачними і обережними, діяти дипломатично. Бо можна мати неприємності не тільки собі, а й рідним. Її сестрі в Києві органи вже заборонили листуватися з нею, оскільки вони знають про її зв'язок з Державним Центром УНР.

Про небезпеку праці в Україні не приховував і президент УНР М. Плав'юк. Вельмишановному пану доктору В. Трембіцькому в листі від 13 травня 1990 р. він пише, що втішним явищем в Україні є те, що майже всі новостворені політичні формації нав'язують до УНР і стали на становищі змагань за державну незалежність. Президент повідомляє, що він і ще дехто в ДЦ УНР отримали запрошення до участі в з'їзді Української Республіканської партії: «Мій привіт був зачитаний, а представник ДЦ УНР брав участь в роботі з'їзду. На його внесок провід УРП по закінченні з'їзду пішов на могилу

проф. М. Грушевського, де був зложений букет квітів і промова нашого представника. Ми цього не публікуємо, щоб йому НЕ УСКЛАДНЮВАТИ ДАЛЬШИХ ПОЇЗДОК В УКРАЇНУ (виділення моє – авт.) Радію, – говориться далі в листі, – що депутати виходять на відтинок зовнішньої дії, про що свідчить залучений комунікат про їх зустрічі в Польщі».

Наближалось 19 серпня 1991 р. Цей день Преображення Господнього увійшов в новітню історію ганебною сторінкою. Організований в Москві представниками вищих ешелонів влади ГКЧП усунув від влади Горбачова й намагався не допустити розвалу СРСР. Цей путч набув широкого резонансу в усьому світі.

Голова уряду УНР в екзилі І. Самійленко 22 серпня відгукнувся на нього листом до президента УНР М. Плав'юка. У ньому він пише високоповажному президенту, що вчора під час телефонної розмови він підкреслив йому, що «внаслідок ганебного провалу державної змови в Москві всесоюзний урядовий центр фактично не існує: шеф КГБ, міністр оборони, голова союзного уряду та інші під арештом, а міністр внутрішніх справ Борис Пуго покінчив життя самогубством.

Користуючись такими обставинами, Єльцин вимагає розпуску КГБ і унезаконення компартії та створення російської національної гвардії і т. д. На порядку деннім, як Вам відомо, стоїть невідкладне підписання союзного договору. Виникає питання: що робить в цьому напрямку Київ (уряд УССР) і Верховна Рада? Чи готові вони, як це робить РСФСР, використати ще не бувалу політичну нагоду саме тепер? Що може максимально зробити ДЦ УНР та політична еміграція в діаспорі разом з самостійницькими силами в Україні?»

У зв'язку з цим, пише голова уряду, у нього виникає така думка, а разом з нею і пропозиція. По-перше, він пропонує відбутися нараду проводу СКВУ і ДЦ УНР в екзилі. По-друге, зніціювати нараду проводу політичних партій і організацій. При цьому заздалегідь провести засідання представників тих партій і організацій, які є членами УНР, для опрацювання спільної платформи. І, по-третє, прийти до спільного рішення про те, чи є потреба і користь опублікувати становище і ДЦ УНР в сучасних обставинах України.

На все це вище сказане, робить резюме голова уряду, він би хотів чути «Вашу думку, пане Президенте, а разом і погляд голови УНРади»⁹³.

Того ж дня, тобто 22 серпня, Українське Інформаційне Бюро розповсюдило по усьому світу Заяву Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі з приводу перемоги демократичних сил над антинародними змовниками в Москві. Назвали її «Народна революція в Москві скріплює шанс незалежності України!» Підписали її президент УНР в екзилі М. Плав'юк, голова Української Національної Ради М. Воскобійник та голова уряду УНР І. Самійленко.

Заява розпочинається констатацією факту, що «сталася великого історичного значення перемога над твердокам'яними ворогами демо-

⁹³ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 65.

кратії, свободи і прогресу в ССРСР, над тими, що ставили собі завдання не допустити до послаблення диктаторської системи, накиненої комуністичною партією, КГБ і військовими верхами Кремля над народами ССРСР, над республіками. Це перемога над ворогами припинення “холодної війни” як перспективи для можливого мілітарного зудару з західним світом, перемога над противниками мирного співжиття для економічної, культурної і політичної співпраці з західною демократією.

Масовий, народний захист твердині російської демократії – парламенту Росії – означає твердий захист свобідно обраного президента Росії як символу свободи і демократичного законного усамостійнення російського народу від контролю Кремля.

Виявилося, що від народу, що вже пізнав свободу, зміни в житті реформами і демократією, відібрати здобутки неможливо. Народ став на захист своїх здобутків. І тому перемога народу – це перемога демократії.

Події в Москві показують, що сила виходить не із дула рушниць, а від сили волі народу, від його ідеалів. Події в Москві знаменують **КІНЕЦЬ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОГО КОМУНІЗМУ**, з яким десятиліттями світ ототожнював Москву і Росію.

Тепер витворилася унікальна нагода для завершення української державної незалежності. Прийшов час для політичних і державних діячів в Україні ставити собі конкретну ціль – **ПРОГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ**. Прийшов час, щоб комуністична партія України перестала ідентифікувати себе як філіал комуністичної партії ССРСР і сама стала на позицію **НЕЗАЛЕЖНОЇ ПАРТІЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ УКРАЇНИ**.

Тепер уже і кадри партійно-адміністративного апарату в Україні повинні зрозуміти, що тільки незалежна Українська Народна Республіка зможе забезпечити волю і свобідний розквіт українського народу і вивести Україну із тяжкої економічної кризи. Сучасна унікальна ситуація дає небувалу можливість для здійснення ідеалу побудови української незалежної держави мирним демократичним шляхом. Доказуючи зрілість народу України до самостійного державного життя і його готовність увійти в коло вільної сім’ї народів цілого світу. Всі елементи народу України включно з суверен-комуністами в адміністративному і державному апаратах повинні об’єднатися довкола всеобіймаючого завдання перебрання повного контролю державно-адміністративних важелів влади в Україні.

У такій ситуації закономірно виникає питання, на які ж сили може покладатися Україна?»

У заяві підкреслюється, що, «насамперед, це треба робити з усіма без винятку новопосталими демократичними організаціями, що є в опозиції до партійно-комуністичної бюрократії в адміністрації і Верховній Раді України, яким, можливо, нічого не промовляють події в Москві. Опиратися треба на більшість громадських, суспільних, культурницьких, наукових, письменницько-журналістських організацій і їхнього членства. По третє, треба опиратися на українські національ-

ні Церкви. Треба опиратися на суверен-комуністів в адміністрації, в партійному апараті і у Верховній Раді України, на більшість робітників, селянства, службовців, місцевої інтелігенції, на більшу частину національних меншин в Україні, які знають, що тільки українська незалежна держава може забезпечити їм повні права громадян України. Опору варто шукати і серед більшості молоді, прихильної до демократичних ідей. Усе це разом створює реальні шанси для української перемоги.

Покладаючись на сучасну унікальну ситуацію в Москві і на зразкові приклади інших народів у їхній боротьбі за державну незалежність, дуже важливо використати всі можливості мирних, демократичних методів боротьби за державність України. Треба застерегти, – наголошується в заяві, – від непродуманих або спровокованих вчинків, що під прикриттям “суперпатріотизму” можуть нашкодити добрим інтенціям патріотичних народних мас». Лідери УНР закликають: «треба подбати, щоб депутати Верховної Ради України стали твердо однозгідного здійснення державної суверенності України шляхом державної незалежності, шляхом верховенства українських законів, шляхом створення своєї української армії, урешті шляхом виходу України із ССРСР.

Події в Москві стимулювали подальший ріст шансів для здійснення такої програми. Президент Росії Єльцин здобув своєю поставою сильну моральну і політичну підтримку всіх вільних народів західного світу. Його сильний характер, особиста відвага, принципова оборона інтересів своєї республіки проти узурпаторів влади в імперському центрі стали відомими в усьому світі. Але стало відомим також його принципове становище в справі державної незалежності Литви, Латвії, Естонії. Багато західних країн підтримують вимогу незалежності тих країн, і є основи сподіватися, що солідарна і послідовна постава патріотів в Україні в боротьбі за її державну незалежність здобуде підтримку республік, поневолених в советській імперії, і демократичних країн західного світу.

Не втрачтьмо історичної нагоди побудувати справжню незалежну народну Українську Республіку, піднести престиж України в колі народів світу. Об'єднано станьмо на шлях побудови вільної, суверенної, демократичної держави українського народу!» – так завершили лідери-патріоти із еміграції звернення до українців⁹⁴. І вони відгукнулися на нього всім серцем і використали даний історією шанс.

Про це мова й у повідомленні Державного Центру про сучасні події в Україні. У ньому наголошується, що проголошення Верховною Радою державної незалежності України та створення самостійної української держави – України – розглядається в колах ДЦ УНР в екзилі як подальший і вирішальний крок до повернення такого стану в Україні, який заіснував у висліді актів державної незалежності і соборності Української Народної Республіки, проголошеної в днях 22 січня 1918 і 1919 рр.

⁹⁴ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 58. Арк. 59–60.

У дусі такої оцінки цієї важливої історичної події, президент УНР в екзилі М. Плав'юк передав 26 серпня через «Голос Америки» слово подяки демократичному блоку Верховної Ради та провідові Руху за їх вирішальну роль у проголошенні цього історичного акту.

Президент засудив постанову депутатів комуністичного табору у Верховній Раді, які своїм додатком до постанови про незалежність України узалежнили її від вислідів референдуму, який має бути проведений 1 грудня. Одночасно президент закликав демократичні сили України та весь український народ до непохитної єдності у здійсненні повної державної незалежності України.

Голова уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленко вислав від імені уряду звернення до урядів 37 держав світу, які мали дипломатичні зносини з урядом УНР у 1918 і 1921 рр. У цьому зверненні голова уряду висловив подяку кожній із цих країн за їх підтримку України та державницьких аспірацій українського народу в минулому, і закликав теперішні уряди цих країн до визнання акту проголошення державної незалежності України та встановлення повних дипломатичних стосунків з Україною.

Голова уряду УНР в екзилі звернувся листовно до президії СКВУ із закликом відбути спільну нараду для детального обговорення ряду проблем в обличчі сучасного критичного стану в Україні та опрацювання узгоднених планів і дій.

ДЦ УНР в екзилі вже 22 серпня опублікував заяву, що «перемога демократичних сил над антинародними змовниками в Москві скріпить шанси незалежності України», що тільки «незалежна Україна зможе забезпечити волю і розквіт українського народу».

Голова уряду І. Самійленко в цій ситуації вважав за потрібне більш детально зупинитися на темі Державного Центру УНР і сьогодишнього стану в Україні. Статтю на таку тему він опублікував у газеті «Свобода». «Ганебний провал серпневого державного перевороту в Москві, – пише він, – проголошення Акту незалежності України та припинення дій керівних органів комуністичної партії Советського союзу, зокрема в Україні, були справді радісними й триумфальними подіями для українців на Батьківщині і у вільному світі. Вони прискорили і скріпили надію на повну й остаточну перемогу сил свободи над силами деспотизму і насилля.

І хоч ми свято вірили і віримо, – пише він далі, – що вільна і незалежна Україна буде, але в той час сувора і невідступна дійсність нам і далі підказує, що шлях до цієї самостійності ще тяжкий і не такий близький, як цього нам хочеться. Бо ж говорити про те, що вільна і незалежна Україна вже є, було б не лише передчасно, але й легковажно і навіть шкідливо, бо це притупило б нашу настороженість, а разом і готовність до тяжкої ще не закінченої боротьби, яка чекає нас.

Говоримо про це ми не випадково. Останнім часом поширились у наших громадах різні чутки, наприклад, ніби до уряду УНР в екзилі пишуть, що “незалежна Україна вже є”, що “уряд в Україні вже існує” та що “уряд УНР в екзилі вже скінчив свою місію”. Інші кажуть,

що “до самостійної України ще далеко...” Питають: “Кому вірити?” А однозначно просять “сказати своє слово в цій справі”.

Зрозуміло, що в цій, обмеженій змістом і обсягом статті, неможливо дати вичерпну відповідь на всі зауваги і питання. Про це напишемо детальніше іншим разом.

Як відомо, проголошення 24 серпня ц. р. Акту незалежності України зовсім не означає, що Україна у правовому розумінні вже є суверенна і незалежна держава. Верховна Рада України, а точніше – комуністична більшість узалежнила правосильність цього закону від вислідів запропонованого ними всенародного голосування (референдуму), який має відбутися 1 грудня.

Як уже повідомлялося в пресі, ДЦ УНР в екзилі ще 22 серпня устами президента рішуче засудив цей принизливий для українського народу референдум. Український народ, як відомо, уже самовизначився Четвертим Універсалом і Актом Соборности в 1918–1919 рр. і ми боремося не за проголошення незалежності України, а за відновлення її.

Трагедія наша ще в тому, що й до цього часу політичне життя в Україні не може позбутись комуно-московської антиукраїнської схеми, яка безпосередньо причиналася до тотальної фальсифікації української історії, зокрема періоду УНР. Для прикладу подамо виняток із промови Л. Кравчука, виголошеної в Києві в 1990 р. в день святкування 73-ї річниці Жовтневої революції. Він сказав: “Жовтнева революція стала поворотним моментом в історії українського народу, яка обрала в 1917 р. соціалістичний шлях розвитку” та що “на початку 1918 р. збройні сили радянської України повністю очистили Україну від контрреволюційних сил”. Як бачимо, у виступі замовчано не лише трилітню війну Армії УНР з московсько-большевицьким агресором, але і факт визнання большевицькою Москвою УНР як незалежної держави, яку Кравчук вважає за “контрреволюцію”.

Отже, чи набуде сили Закону Акт Незалежності України, чи буде відкинтий референдумом, день 1 грудня для українського народу – винятково критичним. Від наслідків буде залежати більшою мірою майбутній статус України, у тому й визнання встановлення безпосередніх дипломатичних відносин України з державами світу, а зокрема з Америкою і Канадою, як це підкреслили президент Буш і прем'єр-міністр Канади Малруні.

І навіть “якщо під час референдуму, – говорив Л. Кравчук, – народ проголосує за вихід, то настане інший етап роботи, перехідний період виходу з Союзу за тими законами, які є сьогодні; для цього дається п'ять років”. “Тому, – говорив далі, Л. Кравчук, – на цей період необхідна центральна держава з обмеженими функціями <...> Звичайно, чи станеться так чи інакше, з чинними законами, більшою мірою буде залежати від настанови й рішучості українського народу, його союзників і симпатиків у світі”.

Наступною, однією з найбільш відповідальних проблем українського народу, є вибори Президента України, заряджені Верховною Радою також на 1 грудня ц. р. Уряд УНР в екзилі рішуче стоїть на бо-

ці кандидатів антикомуністичної і самостійницької опозиції Руху, Народної Ради, демократичних і політичних партій і організацій та всієї патріотичної України. Хочемо вірити, що в цих виборах буде вільно, без шахрайства і застрашувань, висловлена воля українського народу. Вибір у грудні мусить стати виразником української душі і єдності всіх громадян України.

Кожен народ має борців за національне визволення. Борці за свободу своїх народів стали президентами у своїх країнах, які звільнилися від комуністичного ярма. В Угорщині – Арнад Гионц, у Чехословаччині – Вацлав Гавел, у Польщі – Лех Валенса, в Болгарії – Желю Желев. Усі вони свого часу були політв'язнями, а тепер народи довірили їм керувати державами.

В Україні не бракує таких героїв. Між ними ми бачимо Л. Лук'яненка, адвоката за професією, що відбув 27 років ув'язнення та був засуджений на кару смерти (після 70-денного перебування в камері смертників вирок змінено на 15 років ув'язнення). Тепер Л. Лук'яненко є головою УРП і народним депутатом. Кандидатом є і голова Львівської обласної ради В. Чорновіл та ін.

Підсумовуючи, хочемо ще й ще раз підкреслити, що український народ саме тепер стоїть перед пильною обсервацією і вирішальним іспитом своєї політичної і національної зрілості. Перше грудня 1991 р. буде днем цього іспиту. Кожен думаючий українець мусить твердо усвідомити, що партія усього зла – Комуністична партія – ідеологічно збанкрутувала, їй уже ніхто не вірить, але тверде ядро її ще живе: мрії її панівної кліки про поворот до найбільш казкових і вишуканих привілеїв, пов'язаних з владою в Україні, ще не змерли. Не забуваймо також, що великодержавний шовінізм московського центру ще не похований навечно. Речник сталінського “союзу” полковник Віктор Алксніс після путчу сказав: “Я є військова особа і знаю, що поразка в одній битві ще не є поразкою всієї війни”. Ворог демократії і національного визволення ще буде намагатися руйнувати здобутки демократії, вільну заповзятливість у господарстві та сіяти хаос, злобу, антагонізм і релігійну ворожнечу серед етнічних і релігійних груп у різних республіках, прикладом цього є мусульманський Азербайджан і християнська Вірменія, а зокрема Україна. Не забуваймо також і провокативну заяву Єльцина про можливу ревізію українських кордонів.

Щодо дальшого існування ДЦ УНР скажемо коротко. Як відомо, у листопаді ц. р. сповниться 71 рік, як уряд УНР знаходиться в екзилі. З бігом часу відійшов його провід – будівничі УНР ще на рідних землях. Відійшли і відходять їх послідовники, але віра в ідеї УНР ніколи не згасла. Визвольна концепція, як сказав св. п. президент М. Лівидцький, означає: “...цілковита ліквідація теперішнього окупаційного режиму, цілковите відірвання від імперіалістичної Москви”. А “це значить, що має бути відновлений той стан, в якому було б можливе повсякчасне народне волевиявлення українського народу, як це було за часів української держави – Української Народної Республіки”. Лише за таких умов ДЦ УНР в екзилі скличе спеціальну сесію УНРади, на

якій урочисто заявить, що він гідно виконав свою місію перед українським народом і готовий передати свої мандати владі вільної незалежної і соборної української держави. А для того, щоб здобути цю щасливу хвилину, перед нами ще багато нескінченної і почесної праці. Віримо, що ця хвилина гряде і прийде незабаром».

Та довгоочікуване проголошення Верховною Радою України 24 серпня 1991 р. декларації про державну незалежність, а не відновлення Української Народної Республіки, як сподівалися українці діаспори, викликало неоднозначну реакцію. Звісно, багато хто радів такому кроку депутатів Верховної Ради, інші – висловлювали обурення, а треті – об'єктивно і аналітично оцінювали ситуацію і переконували, що по-іншому в ту пору зробити не вдавалося. Адже у Верховній Раді України на той час була і залишалася переважна більшість депутатів з прокомуністичного блоку, які ще вороже ставилися до Української Народної Республіки. Дискусії тривали і в уряді УНР, у Національній Раді, інших діаспорних структурах.

З австралійського Сіднею до президента УНР М. Плав'юка звернувся з листом І. Завада. Він бажав повідомити про свою розчарованість. Тому й вирішив написати приватно від себе листа голові УРП і депутатові Верховної Ради України Л. Лук'яненкові з критичними заувагами відносно тексту Акту про незалежність України як авторові того тексту. Копію цього листа він надсилав й президентові М. Плав'юку.

Пан Завада зауважує, що він, щоправда, зупинився лише на одній суттєвій помилці в тексті Акту, де замість справедливого слова **ВІДНОВЛЕННЯ** вжите непричетне в цій випадку слово **СТВОРЕННЯ** Української Самостійної Держави. Але таких помилок є більше, і всі вони нас дискредитують тією чи іншою мірою. На його думку, сюди також належить і посилання на смертельну небезпеку від пугачу в Москві замість на окупаційне поневолення. По-друге, посилання на тисячолітню традицію державотворення в Україні замість на факти існування державних структур (чи періодів), зокрема останнього періоду УНР. Зауваження викликало в пана Завади і посилання на виключну чинність Конституції України з днем проголошення, хоч у дійсності ще не схвалено такої Конституції, і в силі ще конституція УРСР. Та, на його думку, найбільше приниження виставляє діаспору введення до тексту Акту слова створення, бо воно кваліфікує українців, як етників і безбатченків, які щойно пробуджуються, а тим самим ігнорує нашу державну легітимацію – Акт 22 січня 1918 р. і УНР, що дають нам юридичну базу на **ВІДНОВЛЕННЯ** державного статусу, який існував перед окупацією УНР.

«Зараз наша турбота, – пише автор листа, – зводиться до того, чи можна домогтися потрібної коректи до першого акту, бо цілком певно Верховна Рада проголосить після референдуму свого роду Заключний акт про незалежність України. У цей акт конче потрібно вставити фразу про **ВІДНОВЛЕННЯ** самостійної української держави, що існувала як Українська Народна Республіка».

Президент УНР М. Плав'юк щиро подякував панові Заваді за листа і у відповіді повністю поділив його думку щодо використання в Акті про державну незалежність висловів «відновлення» і «створення» державности України. Далі він пише, що його інформували, що автором нещасливо відредагованого тексту Акту був академік Ігор Юхновський. «Одначе, – підкреслює він, – не це є тепер найважливішим, хто був автором тексту. Для нас набагато важливіше, як цю справу тепер виправити». У цій справі пан Плав'юк висловлює свої погляди. Зокрема, на засіданні президії Української Національної Ради він направив за своїм підписом статтю до преси і комунікувався з паном Лук'яненком та цілим штабом УРП та інших українських демократичних формацій. Усі вони тепер зайняті кампанією за успіх референдуму та передвиборчою кампанією виборів Президента України.

«В Україні, – пише він, – нині перебуває відпоручник уряду УНР д-р Суховерський з виразним дорученням вжити заходів у цій справі. Мої рекомендації, – зауважує пан Плав'юк, – йдуть далі Ваших, хоча б Ваші пропозиції були прийнятними, то і це був би успіх і хоч у якісь мірі виправив би помилки Верховної Ради України. Я ж, – пише він, – запропонував у Конституцію України записати основні елементи Конституції УНР з 29 квітня 1918 р. І назву держави змінити на Українська Народна Республіка. Якщо така пропозиція не пройде, то хоча б у преамбулі Конституції України наголосити на тому, що державна Конституція України продовжує тяглість нашої державности у ХХ ст., нав'язуючи до доби УНР».

«Не знаю, – сумнівається автор листа, – чи вистачить нашим демократичним силам настирливості і далекозорості, щоб це провести рішенням Верховної Ради (про це він розмовляв з Л. Лук'яненком у квітні цього року в Торонто – *авт.*). Одначе, як тоді, так і тепер у Верховній Раді існує більшість “239”, яка навіть бажала зберегти назву УРСР в новій Конституції. Може, одначе, результати референдуму і постійний розклад сприятиме цьому. Наше ж завдання – докласти всіх зусиль, щоб це було зроблене, і тому щиро вдячний за Ваші зусилля в цій справі».

Пан І. Завада кілька разів письмово звертався до Л. Лук'яненка з приводу проголошення Акту державної незалежності України. В одному з листів він вибачається перед ним, що пише і турбує його у повищій справі в час напруженої праці для національного відродження і повного відновлення самостійної української держави. Але він вважає, що «в інтересі нашої історичної правди про наше національно-державне самовизначення з проголошенням самостійної і соборної Української Народної Республіки в 1918–1919 рр. і набуттям статусу Державної Нації, ми повинні внести доповнення до першого тексту проголошення у другому заключному документі, що буде проголошений після успішного референдуму 1 грудня цього року».

І. Завада звертається до високоповажного пана голови УРП і депутата Верховної Ради України зробити все можливе у його спроможности, «щоб у заключному документі про самостійну Українську

Державу Верховна Рада України урочисто заявила, що вона, виконуючи волю українського народу (і громадян України), виявлену в референдумі 1 грудня 1991 р., урочисто підтверджує проголошений 24 серпня 1991 р. Акт незалежності України та заявляє, що буде здійснювати повне ВІДНОВЛЕННЯ самостійної української держави, що існувала в роках 1917–20 як Українська Народна Республіка і була визнана міжнародно-правовими актами 42 держав, доки не була зліквідована внаслідок чужих окупацій. Щастя Вам, Боже!»

Автор листа І. Завада у постскриптумі додає: «У разі неуспіху референдуму Верховна Рада повинна негайно проголосити відновлення державного статусу України, який вона здобула і проголосувала 22 січня 1918 р. і була визнана міжнародно-правовими актами як УНР».

В іншому листі, написаному в австралійському Сідней, І. Завада знову ж таки просить розглянути одну справу: проголошення в заключному тексті про Українську незалежну державу після референдуму, що «Верховна Рада України ВІДНОВЛЮЄ Українську історичну Державу». Він нагадує панові Левкові про їхню зустріч у Сідней у пана С. Книша. Він тоді мав нагоду звернути увагу пана Левка на те, що в програмі УРП зміщується значення слів СТВОРЕННЯ і ВІДНОВЛЕННЯ Української держави. «І так, – пише він, – у програмі УРП раз сказано “Домагатись створення Української незалежної держави”, а в іншому місці – “відновлення державної незалежності”». «Я намагався інформувати Вас, – пише далі І. Завада, – що українська політична еміграція без застережень сприймає і визнає, що в нашій боротьбі за українську державу треба нам обов’язково наголошувати слово “ВІДНОВЛЕННЯ”, бо цим ми нав’язуємо до історичного факту існування УНР як останньої формації нашої історичної державності 1917–20 рр., визнаної де-юре і де-факто 42 державами. А також те, що під гаслом “СТВОРЕННЯ” ми дискредитуємо самі себе до рівня етнічної маси, що перший раз домагається національно-державного визнання. Тоді виглядало, що Ви поділяєте цього роду становище у повійській справі, але, на наше здивування, ми не знайшли в тексті Акту проголошення незалежності України єдино правильного в цій ситуації слова ВІДНОВЛЕННЯ Української самостійної держави, а знайшли нічим не виправдане тут слово СТВОРЕННЯ без жодної згадки про нашу державну легітимацію, як Акти 22 січня 1918–19 рр., УНР і чинний по сьогодні Державний Центр УНР в екзилі.

Ми всі здаємо собі справу з факту заскочення і труднощів негайного діяння, а при цьому можливо і злюкисних порад несовісних осіб? і треба жаліти, що текст проголошення самостійної Української держави залишиться як історичний документ без видимого пов’язання з останнім періодом української визнаної держави – УНР, а тим самим й з історичною українською державницькою традицією. Як відомо, – наголошує автор листа, – реставрацію національних держав у всіх колишніх державних народів ніхто ніколи не називав створенням держави, бо це було б всупереч правді».

Які б не були дискусії поміж прихильниками і противниками окремих положень і тверджень серед політичної еміграції, керівна верхівка діаспори у складі президента УНР в екзилі М. Плав'юка, голови уряду І. Самійленка, голови УНРади М. Воскобійника відгукнулася спільним зверненням Державного Центру до всіх українців для підтримки епохального рішення Верховної Ради України щодо її державної незалежності. Цьому зверненню дали заголовок «Відмовлення України від участі в економічній співдружності народів ССРСР – маніфестація справжньої незалежності України». Воно зберігається в Центральному Державному архіві зарубіжної україніки. Попри окремі розбіжності на розвиток подій, дискусії та пропозиції, документ засвідчує єдність позиції керівного ядра до прагнення України стати вільною, суверенною державою та готовність діаспори допомогти їй йти цим нелегким шляхом. «Відмовлення України від участі в запропонованій Горбачовим економічній співдружності вільно-ринкових республік колишнього ССРСР, – говориться в документі, – це крок великого історичного значення на шляху України до забезпечення її справжньої незалежності та суверенності.

Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі вітає це правильне рішення Верховної Ради України як важливий крок на шляху ствердження й запевнення реальності проголошеної 24 серпня 1991 р. незалежності України. Треба вірити, що Верховній Раді України і її урядові вдасться устояти перед об'єднаним натиском Горбачова, “дружньої” республіки Єльцина й інших республік та перед дружньою підтримкою України з боку ЗСА і деяких західних країн в оновлену імперію на чолі з фактично імперіалістичною Росією. Це буде торжество демократичної революції в усьому вчорашньому колоніальному ССРСР.

Головну реально-політичну сутність мотивації політики України правильно з'ясував від імені народних депутатів Верховної Ради перший заступник її голови Іван Плющ у своєму телевізійному виступі з цього приводу: “Історія дає нам шанс стати незалежною державою, і ми не хочемо знову й далі бути колонією”. Він слушно побачив потенційну небезпеку нової форми колоніалізму. Економічна співпраця колишніх “союзних” республік ССРСР, що стали тепер незалежними суверенними державами, не потребує такого “центру”, що має домінувати в усіх головніших ділянках економічного і фактично політичного життя республік, а це неминуче означатиме відтворення в новій формі та під іншою назвою скрахованої імперської системи ССРСР.

Очевидною підставою для відмови України від цієї замаскованої централістської затії є той факт, що за фікцією неіснуючого “центру”, який тепер уособлює Горбачов зі своїм апаратом у московському кремлі, щодалі виразніше виявляється той справжній імперський центр колишнього ССРСР й імперської системи перед ним і після нього, яким є неспівмірно велика й могутня Росія. Тому будь-яке “союзне” пов'язання з нею в одній політично-економічній системі є постійною і безумовно головною небезпекою для України в її щойно здобутій державній незалежності. Бо ж історичний досвід України після

Переяславського “союзного” договору 1654 р., як і недавніх десятиліть після московського “союзного договору” 1922 р., безсумнівно засвідчує, що для збереження і утримання своєї незалежності Україна мусить найперше остерігатися навіть подоби якогось “союзного договору” з Росією. На щастя, це виразно розуміють керівники Верховної Ради України.

Звичайно, нормальні і навіть дружні міждержавні взаємини України з Росією в ситуації їхнього окремого самостійно-державного існування цілком можливі й бажані, бо для цього справді є великі економічні підстави – в сенсі взаємних вигод. Але для цього аж ніяк не потрібно спільного “центру” і підпорядкування йому головних економічних функцій, які неминуче пов’язані з функціями політичними.

Сьогодні, коли Україна стоїть перед вирішальним випробуванням її щойно здобутої незалежності, що має бути стверджена всенародним референдумом, усім українцям та іншим іншонаціональним громадянам України треба особливо тісно згуртуватися навколо найголовнішого тепер завдання – зберегти й утримати свою незалежність від будь-якого імперсько-колоніального “центру”, що може перетворитися в чергову загарбницько-експлуаторську зовнішню силу. А це означає – одностайно схвалити і ствердити Акт проголошення незалежності України та одностайно вибрати на позицію президента України найбільш достойного і політично обдарованого державника-самостійника.

Слід пам’ятати, що проведений вільно український демократичний референдум 1 грудня цього року, що має перекреслити партотратський централістський всесоюзний референдум 17 березня про збереження ССРСР, в якому здобуто крутими дорогами більшість Горбачову, у тому числі і в Україні, стає історичною битвою за незалежність України. Перед Україною стоїть тепер ще ряд інших вирішальних завдань у сфері економічних проблем, зокрема щодо прохарчування населення цієї зими, забезпечення українського “індустріального гіганта”. Треба турбуватися наростанням опозиційних до нашої незалежності сил у південних областях України, в Криму, на Донбасі, у Закарпатті і навіть в деяких частинах Харківщини, Волині тощо. Організовує тиск на Верховну Раду якась частина колишніх “апаратників”, колгоспних “князьків”, русофільських кіл та підпорядкованої московському патріархові Української Православної Церкви.

Державний Центр УНР в екзилі кличе все різнонаціональне громадянство України до максимальної концентрації на переборенні труднощів на шляху до забезпечення найвищої цінності – повної незалежності України, бо:

ПОВНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ – це використання багатощих ресурсів для добра всього населення України.

ПОВНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ – це остаточне закріплення існування і розвиток української мови, поруч толерантності до інших мов.

ПОВНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ – це невідпинний розвиток української науки, культури, освітньої системи, університетської освіти і т. д.

ПОВНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ – це розвиток наших незалежних від Москви українських Збройних Сил, це військова служба на території України, без того, щоб бути засланим на завоювання того чи іншого “Афганістану”.

ПОВНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ – це розвиток добросусідського співжиття з нашими сусідами. Це забезпечення економічних, торговельних, культурних, технологічних взаємин з Росією, Польщею, Німеччиною, Францією тощо.

ПОВНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ – це забезпечення того, що вже ніколи не повториться в Україні голод 1932–33 рр., сталінсько-ежовський терор, ліквідація Української Автокефальної Церкви і Української Католицької Церкви та чорнобильські катастрофи.

ПОВНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ – це гарантування рівноправності всіх національних і релігійних меншин України, зокрема багатомільйонної російської меншини.

Нарешті, ПОВНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ – це всебічний розвиток дружніх взаємин з демократичними країнами світу – ЗСА, Японією та усіма західноєвропейськими державами як опорою для світової демократії».

З часу прийняття звернення пройшли десятиліття. Але як злободенно звучать аналітичні настанови інтелектуалів діаспори. Вони ніби писані кілька місяців тому. Прочитайте ще раз і візьміть до уваги їхні роздуми і настанови про розвиток української мови, побудову власних збройних сил, розвиток міжцерковних відносин. Особливо бентежить засторога остерігатися будь-якого «союзного договору» з Росією, до якого нас підло вели в часи президентства Януковича та й інших керманічів України, які й у період кривавої бійні українців з рашистами, що безпричинно напали на нашу суверенну і незалежну державу, намагаються заглянути в очі російському президенту. Але повернемося до розвитку подій того часу.

Під час однієї з дискусій в екзильному уряді та в листі-відповіді президента М. Плав'юка Антону Семенюку наголошувалося, що включення постанови про референдум 1 грудня є шкідливим для українців рішенням, бо перешкоджає всім нам вести акцію за визнання незалежності України державами світу. Згадували, що після жовтневого перевороту молоду українську державу визнали тоді більше сорока країн світу. Обговорювалася теза, що пункт про референдум вимусили включити в постанову члени блоку комуністичної спільноти, для яких союзні закони СРСР, які вимагали референдум, важливіші від самопошани. І українських комуністів переслідує комплекс меншовартості супроти так званого «старшого брата». Незадоволення прийнятими рішеннями звучало й через те, що Верховна Рада не змінила в кабінеті міністрів навіть тих очільників, які відверто підтримали путч у Москві, бо це є вигідно прокомуністичній «більшості» у Верховній Раді України.

Дісталось й Л. Кравчуку. Учасники засідання згадували, як він під час перебування в Гарварді відкинув проєкт економічних реформ в Україні, запропонований міжнародними спеціалістами, і заявив, що

усунення комуністичної системи контролю і цін може призвести до суспільної катастрофи. Отже, він, з одного боку (аналізували його позицію урядовці діаспорних структур), говорить про ринкову систему економіки в Україні, а з іншого – практично зберігає комуністичну систему, яка довела Україну до руїни. Нема чому йому дивуватися, бо ж він довгі роки був ідеологом комунізму в Україні і вийшов з партії лише після перевороту в Москві. Однак це не означає, що він змінив власну позицію, свою життєву і політичну філософію.

На засіданні твердилося, що рішення президії Верховної Ради ніби й розв'язало проблему з компартією за її участь в державному перевороті в Москві, однак це не зовсім так, адже члени партії і далі діють як депутати Верховної Ради та зберігають свій депутатський імунітет, щоб не потрапити в руки прокуратури чи суду. Багато з них діють проти постанов Верховної Ради України, підтримують відрив Криму від України, організовують диверсії на Одещині, Донеччині, Карпатській Україні та багатьох регіонах держави, включно із саботажем врожаю, щоб доказати, що Україна не може бути самостійною, і її слід включити в оновлений Союз.

Не обійшли увагою урядовці й питання отого «оновленого Союзу». Відзначали, що «є багато концепцій його створення і розвитку. М. Горбачов хотів би зберегти СРСР як федерацію. Багато республік, зокрема Росія та азійські, говорять про конфедерацію. Молдова, Грузія, Вірменія говорять про повну самостійність. Ключова позиція є України, бо без неї СРСР буде багато слабшим. Тому й ідуть намагання зберегти Україну тим чи іншим шляхом у Союзі, чи то через економічне прив'язання, чи через військово-стратегічний союз, чи прямо політичний.

Українські демократичні сили обстоюють тезу, що Україна мусить бути незалежна, і тоді вона може входити в різні договори з різними державами, але жоден з тих договорів не сміє суперечити її незалежності. На жаль, багато комуністів не займають таких позицій, між ними Фокін, Гриньов і Кравчук, який на різних форумах по-різному говорить. Раз про незалежність, другий – про конфедерацію тощо, і пізнати його дійсне обличчя досить складно. Він би його відкрив, коли б його обрали президентом України»⁹⁵.

Далі мова по те, що Державний Центр УНР в екзилі докладає всіх зусиль в Україні, щоб українські демократичні сили здобули вплив і контроль у державному житті. «Ми, – говориться, – допомагаємо порадами в таких справах, як конституційне оформлення України, нас просили опінію в справі того, яке має бути становище в Україні відносно нуклеарної зброї. Нас просять про конкретну допомогу на відтинку міжнародних зв'язків, бо в Україні бракує кваліфікованих сил. Члени уряду, президії УНР, мої посланці є в контакт з різними установами в Україні. Ми перевидали в Україні Конституцію УНР, книгу про С. Петлюру, відкрили в Києві Українське інформаційне агентство, яке там видає журнал “Тризуб”, і зберігаємо там тісні контакти із

⁹⁵ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 58. Арк. 68–69.

політичними діями, що приїжджають з України. Різними інтервенціями до голів держав, урядів і політичних діячів ми зверталися низкою матеріалів, а наші представництва в різних країнах зробили величезну працю для приготування визнання незалежності України. Ми постійно отримуємо з України і висилаємо туди матеріали про необхідні заходи для пришвидшення процесу закріплення державної незалежності України».

Як і в попередніх виступах, дискусіях, листах знову підтверджується думка про обов'язковість складення повноважень ДЦ УНР, уряду УНР та інших структур в екзилі, якщо Україна здобуде справжню незалежність. Останню думку президент виділяє з особливим наголосом. Вона полягає в тому, що «від декларації до дійсного процесу закріплення державного життя України з її власною економікою, армією, законною владою – довгий шлях. І тому всім нам треба докласти багато зусиль, щоб це сталося. У жодному випадку не можна демобілізувати наших сил, бо Україна ще не є незалежною, демократичною державою українського народу і всіх її громадян»⁹⁶.

Багато крапок над «і» про сучасне становище в Україні та Державному Центрі УНР в екзилі розставив президент М. Плав'юк в інтерв'ю, яке він дав голові об'єднання прихильників ДЦ УНР на початку жовтня 1991 р. Президента, насамперед, попросили прокоментувати те, що він є в постійному контакті з активними політичними діячами з демократичного середовища в Києві, і саме тому хотілося б дізнатися, чи відомо йому, чому саме Верховна Рада України під час проголошення незалежності України не використала таких важливих історичних фактів для міжнародної політики, як те, що Українська Народна Республіка вже існувала як вільна, незалежна й демократична держава від 1918 до 1920 рр., яка була визнана в міжнародному світі, але вона, подібно як і Балтійські держави, була силою окупована й прилучена до Советського Союзу?

У відповіді президента прозвучало, що Верховна Рада й справді проголосувала за декларацію про незалежність, а не відновлення Української Народної Республіки. Це тому, що у Верховній Раді була й залишилася переважна кількість депутатів з рядів комуністичного блоку, які цілий час вороже ставилися до Української Народної Республіки. На запитання, чи потребує тепер Україна референдуму, який згідно з ухвалою Верховної Ради має відбутися 1 грудня як підтвердження проголошеної самостійності України, коли український народ уже висловив свою волю Четвертим Універсалом Центральної Ради 1918 р., президент чітко сказав, що постанова про референдум є не лише понижуючим для всіх українців рішенням, але й шкідливим, бо перешкоджає всім вести акцію визнання незалежності України державами світу. Українська держава у 1918–1920 рр. була визнана і мала дипломатичні зв'язки з понад 40 державами світу. Постанову про референдум знову ж таки вимусили прийняти члени більшості з комуністичного блоку, для яких союзні закони ССРСР, які вимагали ре-

⁹⁶ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 58. Арк. 69.

ферендуму, важливіші від самопошани. Вони не мали навіть такої самопошани, як багато народів колишнього Союзу, які включно з Росією не організовували референдумів для з'ясування питання державної незалежності. Для них це зрозуміло, але комплекс меншовартості супроти «старшого брата» дотепер не покидає багатьох українських комуністів. Не менш конкретними і аргументованими були відповіді на інші запитання. Повністю цитувати інтерв'ю не бачу потреби, бо запитання та відповіді в багатьох випадках суголосні повсякденному листуванню з однодумцями президента, членів уряду та його голови і членів президії УНРади.

Додам, що того ж місяця голова управи Об'єднання Прихильників Державного Центру УНР в США Антін Семенюк та його секретар В. Станіславів листовно звернулися до всіх прихильників і щиро привітали їх з великими історичними подіями, які сталися в нашій Батьківщині на шляху до повного усамостійнення України, які фактично є продовженням тих змагань, які розпочалися в 1918–1920 рр. і які знайшли свій вислів у славному IV Універсалі, яким було урочисто проголошено Україну вільною, незалежною і демократичною державою українського народу у формі Української Народної Республіки.

«Однак, в теперішніх складних обставинах, від проголошення незалежності Україна ще має пройти довгий і тяжкий шлях до її дійсного усамостійнення і визнання в міжнародному світі. Зокрема в ділянках перебудови цілковито зруйнованого народного господарства, налагодження власних фінансових справ, організації нового справді демократичного устрою, налагодження справедливого законодавства і судівництва та військової оборони України.

Вся ця праця має відбуватися в тяжких обставинах, коли ми ще маємо безліч внутрішніх і зовнішніх ворогів нашої незалежності, коли треба великої і відданої праці багатьох діячів для відродження української національної свідомості, української науки і культури, яка була віками руйнована ворогами нашої державності, які намагалися зруйнувати не тільки фізично українську націю, але й душу українського народу.

Тому тепер, як ніколи, – підкреслюється в листі, – всі українці в Україні і у вільному світі мусять бути об'єднані навколо ідеї відбудови нової модерної й могутньої української держави для многостраждального українського народу, для наших дітей, внуків і правнуків та майбутніх поколінь.

Ця велика ідея вимагає багато відданої праці і жертвенності всього українського народу в Україні і в цілому світі розсіяного. Державний Центр УНР як спадкоємець ідеї останньої української незалежної демократичної держави, яка існувала від 1917 до 1920 р., під сучасну пору мусить посилити свою всебічну діяльність на допомогу Україні. Тому ми, – підкреслюється в листі, – закликаємо всіх наших членів і прихильників якраз тепер зложити свої щедрі пожертви на діяльність нашого Державного Центру в екзилі як Ваші внески за 1991 р. За що ми наперед складаємо Вам найщирішу подяку <...> При цій нагоді інформуємо, що після цілковитого закінчення збірки за 1991 р. буде

виданий список всіх платників на терені 3'єднаних Стейтів Америки і розісланий всім жертводавцям».

Зрозуміло, щоб робити аналіз, робити прогноз розвитку подій в Україні, потрібно було налагодити тісні контакти з демократичною опозицією, політичними партіями, громадськими об'єднаннями, неформальними організаціями тощо. Представники уряду в екзилі це не тільки розуміють, а й роблять конкретні кроки на цьому шляху. Ось звіт від 1 вересня 1990 р. до першого вересня 1991 р. від керівника Крайового ресорту екзильного уряду М. Гереця голові уряду проф. І. Самійленку. У звітному часі керівник ресорту проводив свою діяльність у багатьох напрямках. Найголовнішими були утримання постійного зв'язку з Україною та організація моральної і матеріальної допомоги групам в Україні, які стоять на позиціях самостійності держави. Ділянка зв'язку з Україною вимагала і вимагає чи не найбільше часу, коштів і уваги. Цей зв'язок він утримував факсом, телефонічно, менш листовно та особистою поїздкою в Україну. Для тих, хто пробував телефонічно тримати зв'язок з Україною, не треба пояснювати, які є там труднощі. Іншим варто згадати, що це довге сидіння біля телефону в години нічного часу. Подібною є проблема зв'язку факсом. Про кошти такого зв'язку буде, напевно, подано у звіті керівника фінансових справ. Але, незважаючи на труднощі і кошти, зв'язок з Україною є необхідним, бо інформації, отримувані через нього, є підставою для рішень і діяльності ДЦ УНР в екзилі.

Головний зв'язок, який був апробований Урядом УНР, М. Герець утримував з Аркадієм Кирєєвим – раніше співголовою Української Народної-Демократичної партії. Для зв'язку з ДЦ УНР він заснував аналітичний центр «Предиктор». Від імені цього центру Кирєєв утримував зв'язок з Герецем, а віднедавна і з канцелярією ДЦ УНР. Тепер він один із заступників голови УНДП та голова вищезгаданого аналітичного центру. Кирєєв та група людей, яких він об'єднав навколо «Предиктора», є надзвичайно продуктивні у пересилці інформацій та матеріалів з України. Крім звичайних інформацій про політичні події в Україні, вони надсилали аналітичні статті про ці події та документи, пов'язані з ними.

Серед переліку документів пан Герець називає закони та проекти законів про засади зовнішньоекономічної діяльності УРСР, захист майнових прав, інвестиційну діяльність, розмежування державної і приватної власності, утворення грошової системи, свободу совісті та релігійні організації, громадські об'єднання в УРСР. Представляє зацікавленість внутрішня кореспонденція між членами Верховної Ради та її Головою Л. Кравчуком. Надзвичайно важливу групу отриманих документів становлять проекти конституції України, союзного договору, закон СРСР про комітет державної безпеки, постанови з'їзду українських офіцерів, програма козацького товариства Київщини, Національно-Християнського об'єднання Руси-України, виборчу програму Андрія Домбровського (право-консервативний блок), заяву організацій східних і південних областей України та ін. Герець згадав, що на весь Союз були надруковані лише 50 копій союзного договору.

Одна з них дісталася й ДЦ УНР в екзилі. Він також називає великий перелік матеріалів аналітичного характеру, написаних А. Киреевим, та надіслані статті спеціального спрямування Віталія Журавського, Євгена Боднарника, Павла Політюка, Василя Величного, юриста Тарасова з Харкова. Окрему групу отримуваних матеріалів становили статті із советської преси, які зачіпали різні аспекти державного відродження України.

Згадав Герець і про те, як вже на другий день після перевороту в Москві, коли зв'язок із Заходом був майже перерваний, Киреев зумів передати в ДЦ УНР заклики РУХу до населення України, слова Л. Кравчука з цього приводу, заклик Єльцина, заклики політичної ради РУХу, а через кілька днів передав політичний огляд подій 24–25 серпня «Комуні кінець! Слава Україні!»

Керівник ресорту додав, що під час його перебування в Києві Киреев передав через нього для ДЦ УНР в екзилі велику кількість дуже цінного матеріалу, список яких зайняв аж вісім сторінок, і вони тепер є в канцелярії ДЦ УНР. Звичайно, усе це було пов'язане з коштами та пересилкою деякої техніки (факс, звукозаписувачі, телефонні записувачі розмов), яка була необхідна для такого зв'язку. Крім зв'язку, Киреев одержував на свій факс кілька інформаційних передач з РУХу, а також систематично отримував інформації від Всеукраїнського братства з Києва про життя УАПЦ, і ці інформації використовуються для видавництва «Благовісника Відродження», яке в США видає Товариство св. Андрія. Звичайно, факсом переслані матеріали про С. Петлюру, про ДЦ УНР в екзилі, про президента УНР М. Плав'юка, про ставлення ДЦ УНР до подій в Україні, привітання президента з іздові УНДП тощо.

Не всі отримувані матеріали в Державному Центрі могли належно використовувати, бо маємо замалий бюлетень, щоб там усі матеріали помістити. Але деякі матеріали канцелярія розсилала пресі й дещо з них було опубліковано в зарубіжних ЗМІ. На сугестію уряду УНР Киреев розпочав видавати пресбюлетень «Тризуб», і на це він одержав офіційний дозвіл від урядових чинників тодішнього УРСР. У ньому мають друкуватися документи ДЦ УНР в екзилі та інші матеріали, які ми їм запропонуємо. Знову все це пов'язане з коштами.

Мабуть, уже всім тут відомо, наголошував М. Герець, що цієї весни він знову їздив до Києва для перевірки зв'язків, які вже були налаштовані, та для нав'язування нових спеціально із студентством. Про цю поїздку він звітував голові уряду, і частина того звіту надрукована в бюлетені інформбюро. На завершення він додає інформацію про діяльність, яка безпосередньо зачіпає завдання ресорту крайових справ, а саме його участь у діяльності організації «Американці за демократію в Україні» (АДУ) та в Українському Православному товаристві св. Андрія, яке сформувалося в грудні минулого року. Використовуючи засоби АДУ, яка звільнена від податку, він утримує зв'язки зі східною і південною Україною – Донецькою, Херсонською, Дніпропетровською та Миколаївською областями. Пересилає туди книги та технологію. Зв'язок є заважким, бо кореспонденційний, а на

це не вистачає часу. З рамени Товариства св. Андрія був проведений збір коштів на допомогу бідним дітям в Україні. Ці гроші передані Братству св. Андрія в Україні, яке влаштувало «свячене» для дітей в 14 більших містах України та планує влаштувати відзначення св. Миколая найближчої осені.

«У загальному ресорт крайових справ, – самокритично оцінює його роботу М. Герець, – вимагає більше часу, енергії, рук до праці та ресурсів, як це може дозволити ДЦ УНР в екзилі чи можуть зробити одиниці навіть при найкращій волі. Зроблено те, що практично можна було зробити за нинішніх обставин. Але час ставить перед нами багато більші вимоги, як коли-небудь в минулому. І ми мусимо зробити певні перестановки в пріоритетах».

А тепер переглянемо сторінки звіту цього ж М. Герця від 16 червня 1991 р. Про окремі з цих подій в Україні писали газети та часописи, їх обговорювали політологи. Але мало хто з них посилався на показання безпосереднього очевидця та учасника тих подій, представника екзильного уряду УНР.

Він пише, що за рішенням уряду, прийнятим на його засіданні 20 квітня, він відбув у подорож в Україну з 25 травня до 3 червня 1991 р. Метою відрядження було «бути гостем другої річної конвенції Української Республіканської партії в Києві – найчисленнішої української демократичної партії на рідних землях. По-друге, треба було перевірити зв'язок, який налагодив ДЦ УНР в екзилі з політичною партією УНДП в Україні. І, по-третє, налагодити зв'язки з додатковими демократичними групами в Україні. Такими, як студентство, відділи УРП в південних та східних областях України».

Очевидно, потребувало втручання та налагодження справи в інформаційному бюро. Ще 12 квітня 1991 р. президент УНР М. Плав'юк писав голові уряду І. Самійленку і переслав йому копію листа до інженера, голови дирекції УІБ Петра Крамаренка про справу взаємовідносин між Українським інформаційним бюро і ДЦ УНР в екзилі. Президент пише прем'єр-міністру, що ця справа йому добре відома. Зібрана документація не дає докази, що й УІБ і часопис «Мета» були інтегральною частиною ДЦ УНР. «Моїм обов'язком як президента, – пише М. Плав'юк, – була потреба дбати про те, щоб належне ДЦ УНР майно було забезпечене за ним, навіть за умов, коли та чи інша установа в складі ДЦ УНР пішла на шлях інкорпорації в рамках законів країн, на терені яких ті установи діють. Тому інкорпорація УІБ не може поставити тої установи поза рамки ДЦ УНР».

Водночас президент підкреслює, що він свідомий того, скільки трудів членство УНДС вклало в працю ДЦ УНР, і тому розуміє, що організація бажає мати під своїм впливом редакцію часопису «Мета». «Тому я неодноразово вказував Вам й іншим членам УНДС, що не бачу потреби вводити зміни в редакції так довго, як зміст “Мети” буде згодний із основними засадами Української Народної Республіки (державна незалежність і соборність УНР, республіканський устрій її опертий на засадах парламентарної системи, принципи демократії),

та політикою ДЦ УНР, який через 70 років змагається за повернення того стану в Україні.

Так зване усамостійнення УІБ та “Мети” проходило такими шляхами, які залишають багато до побажання, і розвалювання тієї справи не принесе користі ані УІБ, ані “Меті” і поставить УНДС в дуже складне політичне становище на форумі ДЦ УНР. Тому я, – йдеться далі в листі, – дуже терпеливо робив заходи для поладнання тої справи таким шляхом, який відповідає справам і потребам ДЦ УНР й при тому забезпечує ті слушні вимоги, за які змагається УНДС. Брак розуміння для тої справи із боку дирекції УІБ заставляє мене припинити мої заходи, які я робив, якщо до кінця цього місяця не отримаю від дирекції УІБ і від Вас як голови УНДС повідомлення, що запропонований мною спосіб полагодження цієї справи є схвалений як дирекцію УІБ, так і Проводом УНДС».

На завершення президент майже обурливо зауважив: якщо він не одержить позитивних відповідей від голови уряду і від дирекції УІБ, то буде змушений передати дальше ведення справи іншим чинникам ДЦ УНР, які й так неодноразово того вимагали. «Відповідатимуть за такий поворот справи ті, хто не бажає прийняти мої пропозиції по-доброму і без непотрібного розголосу поладнати справу»⁹⁷.

Далі урядовець подав короткі і не в хронологічному порядку повідомлення за виконану роботу. Другого дня після прибуття до Києва він зв'язався з генеральним секретарем Республіканської партії Петром Борсуком та повідомив йому, що скористався з їхнього запрошення й візьме участь у роботі в якості гостя. Також повідомив, що має лист-привітання з'їздові від президента М. Плав'юка. І, якщо буде можливість, то й він складе усне вітання від уряду УНР в екзилі. Петро Борсук повідомив, що в середу відбудеться засідання ради партії, і запросив його взяти участь у його роботі.

М. Герець відверто звітує, що атмосфера на раді була явно напружена. Вимальовувались дві концепції дальшої політики партії. Одну з них він би умовно назвав радикальною, носіями якої були Хмара, Гребенюк, Сергієнко. Інша концепція виглядала більш поміркованою, яку заступали Лук'яненко, Павлишин та ще декілька представників з молодшої генерації. Він був на засіданні так довго, як довго предметом обговорення були пропозиції до резолюцій з'їзду. Коли дійшло питання зміни статуту, коли дискусія набрала гострого характеру, включно з персональними атаками на Лук'яненка, «мені, – пише урядовець, – незручно було залишатись там далі». Він відійшов з побоюваннями, що партія може розколотися. Подібні побоювання висловили інші члени проводу партії, хоч вони припускали, що не більше 25% делегатів залишить залу з'їзду УРП.

Початок з'їзду був досить напружений. Боротьба розпочалася за склад президії. Її вибір був досить довгий. Одначе, після обрання до неї братів Горинів, Лук'яненка, Оріховського, Хмари стало очевидним, що більшість делегатів з'їзду є помірковані, не дивлячись на га-

⁹⁷ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1204. Арк. 111–112.

ласливі, а часом і демагогічні виступи «радикалів». Чисельна перевага поміркованих була ще більш очевидна, коли дійшли до змін у статуті: всі пропоновані зміни «радикалів» відкидалися одна за іншою. М. Герець пише, що він не стане переповідати всіх деталей з'їзду. Згадав лише, що, окрім нього як представника ДЦ УНР в екзилі, були присутні д-р Суховерський, Павло Дорожинський та один представник українців з Австралії. Оскільки були побоювання, що з'їзд не завершить свою роботу, виступи гостей і делегатів обмежили трьома хвилинами, які він і використав для прочитання листа президента М. Плав'юка.

«Найбільш напруженою точкою з'їзду, – пише М. Герець, – було обрання голови партії. Кандидатами були Лук'яненко, Хмара та ще кілька. Усі, крім Лук'яненка, відмовилися від балотування. Тоді хтось із залу поставив кандидатуру Марченка. Це виглядало як жарт, бо зал сприйняв це зі сміхом. Коли в нього запитали, чи він не знімає свою кандидатуру, той відповів, що хай краще з нього посміється зараз зала, ніж пізніше з Республіканської партії сміятиметься Україна. Перед голосуванням обидва кандидати мали виголосити свої платформи. Марченко виявився більш серйозною людиною, як того сподівалася зала чи показував його зовнішній вигляд. Йому приблизно 35 років, учитель за професією і, здається, походить із Правобережної України. Звичайно, великою більшістю голосів був обраний Лук'яненко, але другий кандидат є добрим матеріалом на голову УРП у близькому майбутньому⁹⁸.

Згідно зі статутом, обраному голові партії належало право номінувати своїх заступників. Лук'яненко поставив кандидатуру на першого заступника молодого (біля 30 років) Павлишина, а на другого – Хмару. Мої припущення, що Хмара відмовиться від такої пропозиції, не оправдалися. Хмара оголосив, що приймає номінацію, однак надалі він займатиме більш радикальну позицію від позиції перебраного голови.

Після вибору заступників побоювання резигнації делегатів з членства партії виявилися безпідставними. Лише один делегат з Рівненщини заявив, що він виходить з УРП. Причина – вибір некомпетентних членів проводу партії. Варто згадати, що Лук'яненко одержав велику підтримку делегатів із західних областей України (крім Рівненщини), Закарпаття й Правобережжя, а Хмара – з Рівненщини, Донбасу, південних областей України.

Опісля обрали раду партії (переважаюча більшість була прихильників Лук'яненка), яка у свою чергу мала вибрати екзекутивне тіло – секретаріат. З моїм від'їздом рада партії не мала ще генерального секретаря, бо попередній секретар Петро Борсук відмовився від цього

⁹⁸ М. Герець помилився, назвавши прізвище «Марченко». Насправді ім'я цього кандидата – Іван Терновий. Вибори відбулися таким чином: 378 голосів – за Л. Лук'яненка, 33 – за І. Тернового. Див.: Другий з'їзд Української Республіканської партії. Тернопіль, 1991. С. 148–149, 161. Висловлюємо щирю подяку п. Анатолію Шацькому, делегату від Чернігова на II з'їзді УРП, за це уточнення.

посту, а іншого не знайшлося. Допускаю, що П. Борсук цей пост таки перебере та що тимчасова криза з формуванням екіпіру партії розв'яжеться».

Далі керівник Крайового сектора уряду УНР в екзилі повідомляє про зустрічі з співголовою Української Народно-Демократичної партії Аркадієм Кирєєвим, членами активу партії м. Києва та другим співголовою партії Чернишовим. «Під час однієї зустрічі було устійнено характер матеріалів, які нас тут цікавлять. Поінформував Кирєєва, що інформативний матеріал з Києва та Львова не варто передавати, бо ці інформації скоріше за все отримують пресові органи в діаспорі. Державний Центр зацікавлений у постановвах уряду чи обговорюваних у Верховній Раді законах, який матимуть далекойдучий вплив на політичне або економічне життя українського народу, але щоб ці матеріали він передавав через міжнародну пошту (чи туристів, якщо такі знайдуться), бо вони є довгі і не все добре доходить факсом». Аналітичні статті чи важливіші новини щоб передавав факсом до нього. Рівно ж з Кирєєвим відвідали мале підприємство «Кобза», яке постачає в Київ технологію, «і він, нарешті, отримав факс, а я йому передав підключувач до телефону та диктофон для запису передач з областей».

«У четвер, – пише далі Герець, – був на засіданні активу партії. Там було майже десять чоловік, переважно молодого чи ранньо-середнього віку. Обговорювали поточні справи партії (листи від відділів, поширення літератури від УНДП тощо) і виглядало б, що це не було інсцензоване засідання, бо були деякі промахи, при інсценізації можна було б уникнути <...> Обсервуючи засідання, було ясно, чому є співголови в УНДП. І Кирєєв, і Чернишов є досить інтелектуально сильні індивідуалісти, і домовленість між ними вирішує напрям діяльності партії. В обговоренні питань брали участь співголови, вклад інших членів активу був обмежений».

М. Герець мав дві зустрічі з молодим науковцем Віталієм Журавським, який має поважну працю про демографічні зміни в Україні періоду від 1945 до 1990 рр. «Вона унаочнює геноцидну політику Москви у ставленні до українського народу. Порекомендував шукати видавця в Україні (по можливості в науковій інституції) та прислав мені кошторис, а я старатимусь знайти кошти на видання цієї праці». «Крім того, він опрацював програми політичних партій 1900–1925 рр. Ця праця має орієнтовно 400 сторінок. Її готовий видати інститут “Пошук”, який існує при міністерстві середньої і вищої освіти. Справа фінансування видання залишається відкритою. В. Журавський має бажання взяти участь у міжнародній конференції, присвяченій 500-літтю Козаччини, в якій візьмуть участь і офіційні советські науковці. Він має іншу концепцію про козацтво, він її пропонував науковим інституціям, але вони до неї ставилися негативно, бо в багатьох випадках суперечить офіційній советській історіографії. Він просив прислати йому виклик до Франції, щоб там мав змогу висунути свої тези на міжнародній конференції. Я попрохав детальніші інформації

про конференцію та його тези й обіцяв старатись уможливити фінансово його виступ в Парижі.

Опісля мав не цілком приємну зустріч з Чернишовим. Він хотів знати, що я передав Киреєву, з чого я не робив перед ним тасмніці. Тоді він хотів знати, чи передані “кошти” та технологія є призначені на роботу на розбудову УНДП, чи на інформаційний центр. Відповів, що ДЦ УНР не підтримує ніякої політичної партії включно з УНДП. “Ми оплачуємо лише те, що потрібне для праці ДЦ УНР. Мені не є відомо, чи інформаційний центр є частиною діяльності УНДП, чи ні. Ці справи повинні бути унормовані на рівні партії. І ні я, ні ДЦ УНР не є зацікавлені опинитися в ролі арбітра внутрішніх справ партії”.

Відбулася ще одна зустріч з Киреєвим та Журавським, але, крім додаткових прохань про технологію (факси в області, потужні комп'ютери для науковців), нічого не було дискутовано.

Численність УНДП оцінюю біля тисячі членів. У початковій зустрічі Киреєв давав біля 1500, під кінець їх зредукував до 1100. Приятелі з УРП подавали їх число біля 500. Киреєв передав мені список осередків партії, їхні адреси та численність. У спектрі політичних течій в Україні я б їх поставив дещо вліво від Міжпартійної асамблеї, але не дуже далеко. Їхня пов'язаність з профспілкою “Правиця” є підтвердженням цього».

Далі М. Герець пише, що перед від'ездом в Україну він отримав копію спільного листа до президента М. Плав'юка, голови уряду І. Самійленка та голови УНРади М. Воскобійника від Союзу українських студентів, в якому вони пропонували співпрацю з ДЦ УНР. «Я дустав доручення ці можливості перевірити. З цією метою відбув зустріч з двома студентами з управи СУС В'ячеславом Піховшеком та Ігорем Харченком. Вони шукають зв'язку з ДЦ УНР, тому що вважають ДЦ УНР виразником демократичного крила діаспори, яке, на жаль, досі виявило мало зацікавлення демократично настроєним студентством в Україні, тоді, коли прихильники інтегрального націоналізму мають постійну увагу як від державного правління, так і від представників АБН, які на зміну майже постійно перебувають в Україні. Я вказав на дещо відмінні завдання ДЦ УНР від поодиноких організацій чи партій. Коли партії стараються поширити свій вплив між населенням України, не дивлячись на те, де центр тих партій знаходиться, то ДЦ УНР в екзилі співпрацює з усіма існуючими політичними групами чи особами, які підтримують їхню політику, визначену Актом 22 січня 1918 і 1919 рр. Окремих політичних угруповань ДЦ УНР не творить за виїмком товариств чи організацій Прихильників ДЦ УНР, завданням яких передусім є творити фінансову базу для діяльності ДЦ УНР».

«На їхній запит, чи вони можуть створити організацію прихильників ДЦ УНР, я сказав, що так. Тільки їхнім завданням не є творення фінансової бази, а радше поширення ідей ДЦ УНР між студентами та ведення акції політичного впливу між депутатами Верховної Ради. Прикладом такої акції я вказав ведення кампанії за те, щоб Верховна Рада прийняла назву української держави, як Українська Народна

Республіка, чи поширення Конституції, прийнятої Центральною Радою в Києві між депутатами Верховної Ради. Вияснилося, що вони цієї Конституції не бачили і не читали, і коли я передав одну копію, вони дуже втішились і готові поширити копії між усіма депутатами. Пізніше виянилось, що вони не мають ні доступу до «зірокс», ні грошей на оплату репродукцій Конституції (приблизно 1,5 крб. за копію). Щоб допомогти їм у цій справі, я виділив їм 900 крб. (на 500 копій), що є рівнозначно сорока американським доларам».

Герець пише, що «передав також їм інформації про ДЦ УНР в екзилі, які привіз із собою. Вони просили, щоб ми переслали їм більше книг, бо вони створюють бібліотеки для студентства. А ще мають 19 відділів, то посилки пересилати по два примірники на відділ. Це десь до 30 примірників, та вказали шлях, як ці книги пересилати. Київська філія СУС має майже 900 членів, а Львівська – майже 4000 з Маріяном Іващишиним на чолі. Інші відділи СУС є менші.

Студентське життя є контрольоване прихильниками інтегрального націоналізму в Харкові (перейменували себе як ТУСМ), Одесі та частинно в Києві. Крім того, безпеку для демократичного студентства становлять студенти, прихильники російського НТС».

На закінчення звіту про поїздку в Україну М. Герець подає ще деякі інформації, які, він вважає, варті уваги в ДЦ УНР в екзилі. Він підкреслює, що на той час найбільш динамічною політичною силою в Україні є Республіканська партія. Вона має повагу не тільки серед її прихильників, а й серед її противників. Останньою вона отримала триповерховий будинок для свого користування. Будинок вимагатиме основного ремонту та високої оплати чиншу – 5 крб. на місяць за квадратний метр, що є рівнозначне ста доларам. На цю ціль він передав їм 200 доларів від товариства «Американці за демократію в Україні» та старатиметься дістати десь додаткові фонди.

По-друге, він мав нагоду нав'язати персональний контакт з представниками УРП Донецької та Миколаївської областей. Донецькій області передав українську машинку до писання (від АДУ) та деякі фонди. Миколаївській обл. обіцяв дістати фонди на закуп «зіраксу».

Третім пунктом він інформує про старання мати візит патріархові Мстиславу, але такі намагання не увінчалися успіхом. Мав зустріч лише з представниками Братства св. Андрія в Києві.

По-четверте, мав інтерв'ю з редакторкою журналу «Трибуна», яка виявила надзвичайне зацікавлення діяльністю ДЦ УНР в екзилі та яка поміщує матеріали про Центральну Раду. Журнал є багатоілюстрований з накладом майже 40 тис. примірників і є органом товариства «Знання». На фронткових сторінках журналу є Юхновський, Єльцин, четвертий блок Чорнобилу та ін. Журнал призначений для інтелігенції. Інтерв'ю з ним має появитися в серпні.

Мав він також інтерв'ю з редакторами газет із Дрогобича, які виявили надзвичайне зацікавлення діяльністю ДЦ УНР в екзилі.

У висновках від поїздки в Україну М. Герець наголошує, що присутність представника ДЦ УНР в екзилі була позитивна. Це було підтвердженням для членів УРП та представників інших організацій в

Україні, що центром уваги ДЦ УНР є Україна. Рівно ж це уможливило утримування персонального зв'язку з проводом УРП. Незважаючи на труднощі, які можуть існувати всередині УРП, «дальший зв'язок з ними є необхідний. Киреев та люди, які з ним співпрацюють, мають доступ до важливих документів та готові їх нам передавати. Налагоджений зв'язок зі студентами обов'язково продовжувати. Студенти є активісти і діють згідно з їхнім переконанням. Якщо вони готові поширювати ідеї ДЦ УНР між депутатами Верховної Ради та серед населення, то ми повинні їм у цьому допомагати. Використовуючи засоби інших організацій в США, необхідно допомагати УРП як у Києві, так і в південних та східних областях України. Необхідно нав'язати комусь контакт із Сумською областю, де згідно з отриманими інформаціями від голови Селянської партії Криворучка українство є цілковито зажаті в лабетах партійного апарату».

На цьому М. Герець дякує президентові та пану прем'єру і членам уряду за можливість цієї поїздки в Україну.

І президент, і уряд УНР в екзилі, інші посадовці відчули позитивність такого спілкування своїх посланців із представниками демократичних сил України. Тому вирішили продовжити таку практику. Уже через місяць після прийняття Верховною Радою Декларації про незалежність України до неї вирушає член уряду Володимир Марко. І знову президент М. Плав'юк пропонує голові уряду І. Самійленку включити в низку завдань В. Марка такі невідкладні справи: на перше місце порядку денного поїздки запропоновано встановити контакт з Головою чи провідними членами Народної Ради в Києві «для зміцнення нашого спільного становища і співпраці у справах активної протидії намаганням включити Україну в «оновлений» і під дещо зміненою назвою ССРСР, намітити способи координації акцій на міжнародному форумі для прискорення визнання державної незалежності України. Важливо також узгодити становище ДЦ УНР в екзилі і Народної Ради в справі заходів, щоб референдум в Україні підтвердив постанову Верховної Ради в справі державної незалежності, і з'ясувати становище демократичних сил України і справи виборів Президента України, затвердження нової Конституції – пов'язуючи хоч у преамбулі її до попередніх державних традицій України, включно із конституцією УНР». Стояло також завдання «устійнити справу формального зв'язку ДЦ УНР в екзилі з Києвом, виходячи із заложення, що добро України вимагає співпраці всіх самостійницьких сил в Україні і поза її кордонами. Тому Державний Центр УНР в екзилі готовий на співпрацю з Верховною Радою через Народну Раду чи безпосередньо, однак не з існуючим урядом в Києві, який лишився незмінним з часів комуністичного окупаційного режиму України»⁹⁹.

Друга проблема полягала в налагодженні зв'язків із демократичними організаціями чи кандидатами на президента для з'ясування виразного становища ДЦ УНР в екзилі у справі Л. Кравчука як Голови Верховної Ради України і як кандидата на президента держави. «По-

⁹⁹ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1204. Арк. 58–63.

трібно визнати, – наголошується в листі, – що Державний Центр УНР в екзилі не робив жодних перепон Голові Верховної Ради України в його виступах на міжнародному форумі для здобуття прихильності до України чужих країн та визнання ними державної незалежності України. Однак, Державний Центр заявляв, що буде і надалі підтримувати доцільність обрання кандидата чи кандидатів із демократичного блоку на посаду президента, а не Л. Кравчука, який у минулому діяв як речник комуністичної партії і дотепер бере участь у переговорах у Москві за “оновлений союз”, що, на нашу гадку, суперечить рішенням Верховної Ради України». Як бачимо, ні президент, ні голова уряду УНР в екзилі, ні їхні побратими не приховували своїх антипатій до Л. Кравчука, який мав талант пробігати сухим поміж краплинами дощу, і були переконані, що його обрання на посаду Президента України не принесе користі Україні та її народу. Саме тому В. Марку рекомендували побільше спілкуватися і обов’язково відвідати РУХ, УРП, УДП та інші патріотичні сили, якщо на це йому вистачить часу.

Посланець уряду мав доручення довести до завершення справу видавання бюлетеня ДЦ УНР чи журналу, який би популяризував в Україні ідеї УНР, уміщав інформації і документи ДЦ УНР в екзилі та стимулював організацію прихильників УНР в Україні: «Дотепер у цій справі діаспора контактувалася з А. Кирєєвим, діячами студентського руху і деякими поодинокими особами. Реєстрація видань Українського Інформаційного Бюро в Україні є довершеним фактом, і треба устійнити редакційну відповідальність за таке видання, яке повинне б, на думку президента, появитись під однією з традиційних назв “Тризуб” або “Мета” – як орган державницької думки. Для цього подбати про адміністрацію видання, про фінансові зобов’язання ДЦ УНР чи УІБ. Слід перевірити вартість друку такого видання в кількох друкарнях і вибрати найбільш раціональний варіант. Дописувачами до нього можуть бути особи, які добровільно і даром співпрацюватимуть з таким виданням. Редакції можуть розраховувати на суму не більше ста доларів на випуск номера. Більшість матеріалів надсилатиметься безкоштовно нами».

До невідкладних завдань В. Марку належало в’яснити справу стосунків між ДЦ УНР та інформаційним бюро А. Кирєєва і пресою за кордоном. «Деякі його статті преса друкує, але на запит бюро ДЦ УНР жодна із газет не є зацікавленою передплачувати його інформації. Тому ДЦ УНР не може брати на себе відповідальності за фінансові зобов’язання на майбутнє. Варто запропонувати А. Кирєєву евент, співпрацю з нами по лінії “Тризуба” чи “Мети”, але не фінансувати його бюро. Якщо б Кирєєв у зв’язку з таким становищем ДЦ УНР відмовився б від дальшої співпраці, то слід провести з ним розрахунок, маючи на увазі, що йому переслано для вжитку, але не для власности його деякі технічні приладдя».

В. Марку доручалося перевірити можливості одержання інформацій факсом до бюро ДЦ УНР від інших пресових служб, найголовніше від РУХу, УРП, УДД, а також перевірити можливості отримання всіх матеріалів пресового бюро Верховної Ради за їх кошт. Між

пресовими службами слід мати на увазі бюро УНСоюзу, яке, здається, має більше інформації, чим «Свобода» може їх використати. Також треба було домовитися з редакціями київських газет чи журналів про висилку від ДЦ УНР матеріалів до них, якщо вони будуть їх друкувати. До Києва можна слати факсом, поштою чи кур'єром.

У листі рекомендовано відвідати закордонні консульства, які є в Києві, щоб відчутти їхнє ставлення до ситуації в Україні. На порядку денному також стояли візити до провідників українського церковного життя, щоб вияснити справу взаємовідносин між ними, а також поголоски про переговори між УАПЦ і УПЦ Московського патріархату.

Просили В. Марка мати на увазі, що в Києві в цей час також буде Ю. Шимко з Канади, отож бажано бути на його виступах і використувати кожну нагоду для з'ясування становища ДЦ УНР в екзилі до справ, які Шимко з'ясовуватиме від СКВУ. Але ця справа не повинна забирати в нього багато часу, бо інші поставлені перед ним завдання є важливішими.

Посланець уряду має бути з допомогою факсу на постійному зв'язку з ДЦ УНР чи президентом. А ще він має доставити в Україну інформаційні матеріали від ДЦ УНР для поміщення в місцевих українських виданнях.

Як бачимо, обсяг завдань був дуже великий. Але посланець справився з ним. Щоб переконатися в цьому, пропоную переглянути сторінки його звіту уряду. Не повторюватиму поставлені перед ним завдання, як це робить В. Марко, а розпочну з його загального підсумку, що ситуація в Україні «не зовсім весела». І це в той час, коли йде підготовка до виборів Президента держави та проведення референдуму про підтвердження Акту незалежності України. Прикро, але більші політичні партії не сходяться у думках. Він мав нагоду бути з членами Республіканської партії, був на зборах Партії «За демократичне відродження України», кількаратно говорив по телефону з діячами РУХу. На з'їзді Демократичної партії його приголомшила цифра 43 – саме стільки вже було на той час претендентів на одне президентське місце. Кожна партія не могла поступитися своїми амбіціями і, врешті, кожна пішла своїм шляхом. РУХ іменував своїм кандидатом В'ячеслава Чорновола, Республіканська партія – Левка Лук'яненка, Партія «За демократичне відродження України» – Ігоря Юхновського, а «Об'єднання Духовної України» – Олексу Бердника.

Другий невтішний висновок – економіка України корчиться з кожним днем. Усі імпортовані товари йшли в Москву й через Москву включно з бензином. Тепер Москва нібито перестає слати в Україну навіть те, що в Україні зроблено. З того виходить, що то все є відплатою Москви за проголошення суверенітету, а тепер і за другу «болячку» – самостійність. Весь експорт товарів іде через Москву. Такий сучасний стан в Україні. Усі ці відомості він одержав у Міністерстві закордонних справ України.

Найбільш докучливим в Україні є брак бензину. Дійшло до того, що через брак пального в Україні закрили три аеродроми. Щоб діста-

ти кілька літрів пального, люди часто стоять біля заправки по 48 годин.

Попри це, люди бадьорі й духом не падають. Йому доводилосяговорити з багатьма, і майже ніхто з цих людей не відходив від того, що самостійна Україна буде, і ми все переборемо!

Відносно виборів Президента, то В. Марко провів невелике опитування. З п'яти людей три відповіли, що голосуватимуть за Кравчука. На запитання: «Чому?» – відповідали, що він вироблений дипломат і весь світ його знає, і Україна з ним скоріше розпустить свої крила, ніж з іншими новоспеченими політиками. Запитані були члени РУХу і Республіканської партії. Коли звертав увагу на минуле Кравчука, то один член РУХу відповів, що й всі інші претенденти були комуністами. Мовляв, всі вони йшли такими ж дорогами, коли хотіли рятувати своє життя.

Цього разу в Києві на В. Марка гнітюче враження справили транспаранти й вивіски на вулицях, а найбільше на Хрещатику з написами українською, англійською і єврейською мовами «Ніколи не забудемо». А на кінчиках тих транспарантів були намальовані сіонські зірки з одного боку і семиаренні свічники – з іншого. Уздовж Хрещатика по обох боках були виставлені в колосальних рамах фотокартини, що зображали розстріли й гори трупів невинних жертв нацистського терору. У неділю 29 вересня минало 50 років від трагедії Бабиного Яру. На «майдані смерті» зібралось не менше 35 тис. людей. Були там представники уряду України, Ізраїлю й багатьох європейських країн, представники майже всіх держав колишнього Союзу. Речником уряду був заступник Голови Верховної Ради академік Комісаренко, а управа Києва представляв співмер міста Олексій Мойсіюк.

«Іноземні журналісти були з багатьох країн, а особливо євреї. Були там євреї з Вінніпегу, які мене впізнали і запросили до їхнього кола іноземних журналістів. Їхній речник, що приїхав з Ізраїлю, вручив мені значок їхньої організації єврейських журналістів. На офіційному відбутті траурної церемонії, у будинку міністерства, відбулася пресконференція, яку проводив академік Комісаренко у товаристві двох представників з Ізраїлю. Був там і директор єврейської “Вад Яшем”, який запрошував на наступну конференцію, призначену відзначенню тих українців, що рятували євреїв від нацистів і де їх проголошуватимуть праведниками». В. Марко на цю конференцію не ходив, бо в нього на все не вистачало часу.

Наступного дня преса широко писала про відзначення цієї дати і закликала до участі в різних імпрезах, що відбуваються в Києві з цієї нагоди. Одна з українських газет закликала, щоб українці, зокрема із Західної частини України, перестали вживати слово «жид», бо євреї знають, що таке слово в українській мові звучить насмішковано, зневажливо і навіть образливо. Автор тієї статті пригадав, як українці не любили, коли поляки називали їх «русиян – русіні», а росіяни на Придніпрянщині звали їх «хахлами». «То ж перестаньмо називати їх “жидами” і, можливо, цим усунемо ще один камінь із дороги до нашої самостійності», – закликав автор статті.

Далі у звіті розповідається про відвідання пресцентру при Міністерстві закордонних справ України, керівником якого є Адам Миколайович Войтович – дуже приємна й безпосередня людина. Він розповів про труднощі, які вони мають з закордонною торгівлею й іншими справами, пов'язаними із закордоном, а йдуть через конаючий Союз. В. Марко був свідком, як голова СКВУ Юрій Шимко вручав найвищу відзнаку своєї організації – медаль Св. Володимира Великого – Степанові Хмарі, а другу – Верховній Раді. При тому висловив побажання мати подвійне громадянство, щоб мав змогу бути членом Верховної Ради.

Наступного дня пан В. Марко відвідував іноземні консульства. Добре, що всі вони розташовані майже поруч, отож справився з цим завданням протягом дня. Побував і говорив він з поляками, мадярами, чехословаками, німцями. Канадське посольство ще не відкрите, і консул працює в досить віддаленому готелі. У всіх консульствах він представляв себе членом уряду УНР в екзилі. Кожний його радо вітав. А поляки й чехи навіть вгощали кавою та коньяком. Майже всі висловлювали надії, що плебісцит пройде успішно і їхні уряди визнають Україну самостійною державою. Словацький доктор Зденек Гумл зачепив справу Закарпаття. Посланець уряду УНР чемно відповів йому, що закарпатські українці є невід'ємною частиною українського народу, що вони задокументували це в 1918–19 рр., а своєю кров'ю підтвердили 1938 р., коли майже голіруч йшли в бій проти мадярської армії. Найбільш гостинно і дружно приймали пана Марка поляки. «Чи це прийняття було щире – годі сказати, але там я був найдовше», і вони розповідали йому про свої труднощі, що вони мали в Польщі, коли ще при владі були комуністи, як тепер є в Україні.

Відвіданням консульств він завершив, так би мовити, свою дипломатичну місію й почав зустрічатися з пресою і радіо Києва. У тих зустрічах допомагав йому кореспондент редакції УІН Аркадій Кирєєв. Він знає в Києві всю пресу, і було неважко зустріти редакторів та зав'язати з ними розмову та ближчі знайомства.

Своє основне завдання, тобто обговорення й підписання умови з паном Кирєєвим, він залишив на останні дні перебування в Києві, «щоб, – за його словами, – мати час познайомитися з роботою й труднощами київських видавництв». З паном Кирєєвим він говорив майже половину дня. Дуже добре, що ґрунт для такої бесіди підготував під час свого візиту в Київ М. Герець. Пан Марко представив нові вимоги уряду УНР в екзилі до його роботи й при тому відверто сказав, що уряд не має можливості утримувати бюро. І коли він хоче, щоб ця структура працювала, це буде його справою. Уряд, як такий, з тим бюро не матиме справ. До цього пан Марко додав, що уряд хоче мати редагований журнал, обсягом орієнтовно сорок сторінок, який би видавався раз на місяць. Обов'язок Кирєєва – редагування, експедиція – найперше до всієї преси, консульств, урядових структур, а двадцять примірників відправляти в УНР. Решту накладу може продавати за встановлену ним ціну. Тираж журналу – тисяча примірників. Домовилися й про оплату праці. Угоду про шестимісячний випуск журналу

«Тризуб», що появлятиметься у світ як орган української державницької думки і редагуватиметься редколегією УІБ при ДЦ УНР в екзилі, вони підписали. Сподіваюся, колись хтось із дослідників української журналістики зацікавиться цим часописом, історією його творення та іншими цікавими деталями боротьби друківаним словом за відновлення соборності й незалежності України.

Після виконання всіх доручень уряду УНР і президента В. Марко 5 жовтня повернувся в Канаду, щоб продовжити свою плідну працю в уряді до складення ним своїх повноважень. Після його повернення додому з'явилося повідомлення для світової преси. У ньому інформувалося, що член уряду УНР в екзилі, керівник ресорту преси й інформації ДЦ УНР В. Марко відвідав Україну, де познайомився з роботою преси, журналів, телебачення, радіо України та відвідав деякі українські міністерства й консульства зарубіжних країн, які вже розпочали працювати в Україні. Цитувати повністю пресреліз не бачу потреби, бо про виконану роботу детально прозвітував сам пан Марко¹⁰⁰.

За кілька тижнів перед проведенням референдуму в Київ з візитом поїхав член уряду УНР Микола Суховерський. Він теж мав чимало доручень. Після обговорення з Аркадієм Кирєєвим справ із випуску журналу «Тризуб», висловив вимогу уряду одержати від нього детальний звіт за працю. Після цього пан Суховерський поїхав до Чернівців. Там він відвідав редакції тижневиків «Час», «Буковина» і «Молодий Буковинець». Там дав інтерв'ю. У «Часі» та «Буковині» опублікували «Звернення ДЦ УНР до всіх українців». Далі він розповідає, що газету «Час» заснували 2 жовтня 1928 р. (редактор Лев Когут). Це – безпартійна, національно-демократичних поглядів газета. Була заборонена 2 червня 1940 р. советами. Відроджена 23 серпня 1990 р. Дотримується тих самих поглядів, що й до 1940 р. Теперішній редактор В. Старих, з яким декілька разів зустрічався.

«Буковина» до 24 серпня звалася «Червона Буковина». Під час перегляду останніх номерів Микола Суховерський знайшов чимало матеріалів національно-виховного характеру. Мав цікаві дискусії з редактором Володимиром Михайловським і зі співробітниками редакції. Ніхто з них ніколи не чув про УНР.

Таке саме становище і в редакції «Молодий Буковинець». Тут мав зустріч з редактором Г. Галицем і з групою молодих людей. Усі вони, мабуть, були комсомольцями. Ставили різні запитання про уряд УНР, навіть цікавилися бандерівцями та мельниківцями.

У Чернівцях представник уряду УНР двічі виступав на телебаченні й двічі по радіо. Ці виступи повторювали в ефірі по кілька разів. Також виступав на форумі інтелігенції, на Буковинському віче і в шістьох селах краю. Мав дві лекції в університеті, де говорив про визначні постаті в історії України та про відродження України. Зустрічався з ректором ун-ту О. Костишиним, заступником ректора М. Ткачем, головою РУХу д-ром О. Панчуком, головою «Зелених» д-ром Л. Сандуляком, головою Демпу д-ром Т. Кияком, головою істо-

¹⁰⁰ ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1204. Арк. 68.

ричного відділу д-ром Макаром та з посадником міста Чернівці проф. П. Павлюком. Усі вони обстоюють демократичні засади життя й були формальними членами комуністичної партії¹⁰¹.

Далі йдеться про відвідання сіл Драчинці, Снячий, Великий Кучурів, Стрілецький Кут. Приймали шанобливо як представника уряду УНР з прапорами. Діти були в національних строях. Представники РУХу вітали з хлібом-сіллю на вишитих рушниках. У Хотинському районі відвідав села Колинківці і Клішківці, говорив з людьми.

12 листопада з Чернівців полетів до Києва. У середу відвідав домівку УРП для обговорення подорожі до Кіровограда. У полудень виступав на міжнародній науково-практичній конференції, організованій Українським незалежним центром політичних досліджень. Говорив про вільні вибори на Заході, зокрема про законодавство Канади та США. А вже 14 листопада на запрошення пані Драч виступив з привітним словом від уряду УНР в екзилі на вечорі жіночої громади РУХу. Також розповів про жіночі організації Канади.

Знову декілька разів зустрічався з Киреєвим. Відвідав Товариство української мови ім. Т.Г. Шевченка і Українську Національну Асамблею, в якій повідомили про консолідацію націоналістичних організацій тільки в Україні. Мають застереження до СУМу, ЛВУ, УВФронту. Засуджують демократію, як інший вияв інтернаціоналізму, стоять на базах чистого українського націоналізму.

Ранком 17 листопада поїхали автомашинами до Базару. Як уже відомо, рік перед тим, у 1990 р., на святі Героїв Базару міліція багатьох побила, декілька осіб потрапили в лікарню. Цього разу, говорить пан Суховерський, вони були приємно здивовані. Міліція не робила жодних перешкод, а направляла авто та автобуси на місця паркування. Прибуло багато автобусів з усіх кінців України, а ще більше – автомашин. Похід був організований перед селом. Колонами по три в ряд, з синьо-жовтими прапорами, із співом національних бойових пісень пройшли селом Базар і розташувалися навколо свіжонасипаних двох могил, де спочивають герої Базару. Перед могилами була поставлена металева таблича на цементовій платформі з викарбуваними прізвиськами та іменами всіх 359 героїв. Панахиду відправляли два священики УАПЦ.

На могилі говорили П. Овсієнко від РУХу, і як організатор свята; П. Дорожинський від Голови і Проводу ОУН та від ІСНО. Пан Суховерський поклав один букет до могил від Уряду УНР, а другий – від УСГ Канади. У своєму слові розповів про значення героїв Базару відносно повоєнної дійсності та праці УНР на еміграції, включно з десятию сесією УНР. Про виступи і промови на могилах героїв Базару було згадано в різних часописах. Погода в той час була зла, падав дощ, і урядовець сильно простудився.

У понеділок секретар УРП П. Борсук, голова РУХу Спілки письменників Віктор Терен, член РУХу В. Савчук разом із представником уряду УНР в еміграції М. Суховерським вирушили до Кіровограда.

¹⁰¹ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 62–63.

Дорогою роздавали і залишали летючки на підтримку референдуму, головним чином на вокзалах і автобусних станціях. А вже у вівторок вранці член уряду УНР відвідав кіровоградський обласний тижневик і передав Звернення ДЦ УНР в екзилі до всіх українців. Після довгої розмови редактор погодився помістити це звернення в газеті. Редактор – колишній партієць, і взагалі всі члени облвиконкому є новоспечені демократи, які поволі прозрівають. До них треба застосовувати певний підхід. Пополудні відбулася конференція, де були присутні працівники облвиконкому, журналісти і дехто з учителів. Увечері в педагогічному інституті урядовець дав першу лекцію про значні події в історії України і мав інтерв'ю з пресою і на телебаченні.

У середу і четвер М. Суховерський продовжував доповіді про відродження України, визвольні змагання в Україні, про УНР в еміграції та українців у Канаді. У лекціях брали участь професори, які опісля запрошували його до кабінетів для більш відвертішої розмови на політичні теми. А в четвер ввечері виступав навіть перед міліцією міста, де говорив про обов'язки поліції в демократичній системі.

У п'ятницю рано відітали до Києва. «Друзі журилися моїм підірваним здоров'ям, – нотував М. Суховерський, – і наполягли на огляді лікаря у клініці Спілки письменників України». Після відпочинку знову полетів до Чернівців. Тут на представника уряду УНР уже чекав список п'яти шкіл міста, одинадятикласники яких бажали з ним спілкуватися з тем історії України. Не оминув нагоди й закликав учнів, щоб вони агітували батьків, родичів, сусідів голосувати «так» під час референдуму 1 грудня.

У Вижницькому училищі прикладного мистецтва доповідав на тему «Україна в боротьбі за самостійність». Мав також доповідь в Інституті підвищення кваліфікації вчителів. Були присутніми 42 педагоги області. Виступ тривав одну годину, а дискусія – значно довше. 30 листопада мав останню доповідь в університеті. Зібралось багато студентів. Виступав у тій залі, де колись сам слухав лекції на факультеті права і політичних наук. Були присутніми декан історичного факультету д-р Макар і ще чотири професори. Дискусія тривала досить довго. Говорили про наші визвольні змагання та уряд УНР в екзилі. Про цей уряд майже ніхто нічого не знає. Довгі роки студентів вчили, що Петлюра – це бандит, а українці на еміграції – колаборанти фашистів.

У понеділок з представником еміграційного уряду М. Суховерським зустрілися для дружньої розмови ректор університету, проректори, декілька професорів. Говорили про ДЦ УНР, УНРаду, обговорювали інші актуальні політичні проблеми в Україні та за її межами. Прийшли до висновку, що ДЦ УНР є у політичній дилемі – і визнати Л. Кравчука як президента тяжко, але й не визнати не годиться, коли інші уряди чужих держав будуть визнавати. Представник уряду передав у ДЦ УНР компромісний проект листа, вироблений під час цієї зустрічі.

Додам, що посадник Чернівців П.В. Павлюк у залі міської ради вручив посланцю уряду УНР в еміграції М. Суховерському грамоту

почесного громадянина Чернівців. А наступного дня М. Суховерський зустрічався з головою облвиконкому І. Гнатишином. Обговорювали справу етнічних груп на Буковині. Після повернення до Києва П. Борсук повідомив йому про отримання факсом листа від президента УНР в екзилі М. Плав'юка до Л. Кравчука. Цього листа пан Суховерський передав Л. Лук'яненку з проханням віддати його Голові Верховної Ради І. Плющу.

Під час перебування в Києві пан Суховерський зустрічався з редакторкою щоденника «Вечірній Київ» і розповів їй про уряд УНР. Відвідав також редактора двотижневика «Україна» Анатолія Михайленка, з яким розмовляв більше двох годин. Він також нічого не знав про уряд в екзилі. Михайленко обіцяв одне число «України» присвятити УНР і УНРаді з урядом і просив дати йому повну історію УНР, фото всіх президентів, голів і членів уряду, голів УНРади. Через Суховерського Михайленко передав запрошення президенту УНР М. Плав'юку відвідати Україну в січні 1992 р., щоб той мав можливість виступити на урочистостях з нагоди свята державності і соборності, і обіцяв організувати його зустріч із Л. Кравчуком. У суботу пан М. Суховерський разом з Л. Лук'яненком виступали по українському телебаченні і радіо. Говорили про УНР, її уряд, а пан Левко підкреслював важливість визнання президента вільної України та зустрічі обох президентів. Ці виступи транслювалися на всій території України.

Такі відверті зустрічі та обговорення дозволяли виробити позицію, що сучасна Україна потребує своєї сильної демократичної президентури на зразок чинної в США. Бо сильна президентура – це найсильніший засіб оборони проти посягань Москви. Добрий кандидат на Президента України той, хто зможе уникнути такого союзного договору, що міг би зруйнувати акт незалежності України, хоч би і під виглядом «економічної співдружності», накиненої та керованої з Москви, як першого етапу до відновлення старого «Союзу».

Сучасні українські політичні сили мусять бути керовані ідеями, як перетворити Україну у велику економічну, індустріальну, інтелектуальну і політичну потугу, бо на все це є реальні можливості. На це й мусять спрямувати всі свої зусилля. А поки що українці мусять й надалі діяти так, як досі, щоб кликати діаспору і народ України до конкретної розбудови українських позицій у західному світі, у країнах нашого поселення і у своїй спільній Батьківщині, прямуючи до здійснення програми максимум конструктивними, мирними шляхами.

Характер зв'язків з А. Киреевим, який досі постачав інформації про події в Україні, був замінений на пресово-інформаційний центр ДЦ УНР та видання в Києві часопису «Тризуб», і дальший зв'язок з Киреевим утримує голова ресорту преси та інформації, що є цілком логічним рішенням. Тому керівник ресорту крайових справ переключив свою діяльність на контактування з УАПЦ. Робив це через Братство св. Андрія в Києві, а також частково в рамках АДУ через студентів київських університетів та інших вишів. А ще з РУХом та УРП в Миколаївській та Херсонській областях.

Крім того, старався більше приділити уваги двом найважливішим проблемам, які тепер стоять перед Україною. Це – наявність на її території атомної зброї та референдум, який має підтвердити проголошення незалежності України. З огляду на те, що між членами Верховної Ради існували різні пропозиції про атомну зброю, включно з передачею її Російській республіці, М. Суховерський написав листа до Л. Лук'яненка, в якому висловив тривогу, щоб Україна не поспішала з такою передачею й затримала атомну зброю у своїх руках та запропонувала скликати міжнародну конференцію про знищення атомної зброї в усьому світі. Присутність атомної зброї в Україні відіб'є бажання нашим сусідам на зазіхання на частину чи цілість української території. А пропозиція скликати міжнародну конференцію про невідкладне роззброєння поставить Україну в центр уваги всього світу. Пан Суховерський з приємністю стверджує, що ідентичні думки висловив і заступник голови Верховної Ради пан Гриньов на пресовій конференції, про що кілька тижнів тому писала «Ukrainian Weekly». Очевидно, висловлює він свій здогад, що така думка почерпнута з його листа до пана Лук'яненка.

Не менш важливою справою від розв'язання проблеми з атомною зброєю є референдум, який має підтвердити незалежність України. Він також висловлює задоволення, що демократичні сили в Україні повністю усвідомили його важливість і далекоглядність його результатів.

Я ж акцентував би увагу на мудрості членів еміграційного уряду, які з-за океану бачили жахливий оскал наших північних сусідів і більше тридцяти років тому відверто попереджували земляків про ефективне використання ситуації з атомною зброєю в Україні та московські апетити на українські території, що врешті й вилилося у тяжку кровопролитну війну. Прикро...

У доповненні до звіту про свою діяльність керівник ресорту крайових справ писав, що протягом минулих двох місяців (вересня–листопада 1991 р.) основну діяльність, яку він проводив, був зв'язок з Україною. Так трапилося, що останнім часом він був зведений до мінімуму. Серед причин такого становища – утримування зв'язку задля одержання інформації з України стало втрачати свою попередню гостроту, бо пресові агенції, редактори українських часописів, які перебувають в Україні, та інші чинники приносять значну кількість інформації, якими може користуватися ДЦ УНР. По-друге, одержання документів з України про законодавство Верховної Ради виявилось не зовсім виправданим, бо зацікавлення членів уряду УНР в екзилі законодавством Верховної Ради було досить обмеженим.

Цікаві повідомлення можна почерпнути й зі звіту на засіданні уряду УНР про діяльність заступника голови УНРади і голови комісії зовнішніх справ М. Світухи. З жовтня 1990 по жовтень 1991 рр. він підтримував постійний зв'язок з головою і членами президії УНРади для обміну думок про розвиток подій в Україні та світі і для реакції на події в діаспорі. Брав активну участь у виготовленні та розсиланні

до української преси текстів заяв президії УНРади й різними засобами поширював такі заяви в Україну.

Пан Світуха стежив за світовими подіями, які мають стосунок до України, збирав інформації з урядових та інших джерел і коментував значення таких подій для державницьких стремлінь України в серії статей, які появилися в «Свободі», «Новому Шляху», «Українському Голосі», «Українських вістях». Протягом звітного періоду він опублікував більше двадцяти статей, копії яких передавалися в Україну. Він використовував різні можливості поширення контактів в Україні та передавав редакціям часописів історичні матеріали про добу УНР. Такі матеріали були надруковані в «Літературній Україні», «За вільну Україну», «Вісті з України». Для поширення такої співпраці є широкі можливості, і вони заслуговують на окрему увагу.

У січні пан Світуха виготовив і розіслав урядам 24 країн десятисторінковий меморандум про події в Україні в 1990 р. і їх значення для політики Заходу. Копії меморандуму вислані українським установам, а відповідне повідомлення вислане до української преси. На нього відгукнулися представники урядів різних держав. Листами до редакцій різних англomовних часописів та журналів висвітлював події в Україні або спростовував неточні інформації. Його листи до редакцій появилися в «Оттава сітізен», «Глоб енд Мейл», «Фінантіял Пост».

На запрошення відповідних громадських організацій виступав головним промовцем на святчній академії для відзначення Листопадового зриву в листопаді 1990 р. в Торонто, у травні виступав в Едмонтоні на відзначенні пам'яті С. Петлюри, у червні – в Монреалі на святчній академії С. Петлюри і Є. Коновальця. У Едмонтоні склав візит до проводів Церков і громадських організацій, а на зворотній дорозі мав інформативну зустріч з прихильниками ДЦ УНР в Саскатуні.

Під час урядової поїздки до Австралії в березні того ж року налагодив зв'язки з відділами товариства сприяння УНР і виступив на громадських зборах у Сідней і Мельбурні з доповідями про завдання і діяльність ДЦ УНР. «Вільна думка» в Австралії опублікувала інформації про його виступ. З уваги на дуже обмежені фонди не можна було зреалізувати задуму відвідати інші осередки українців в Австралії.

У Монреалі взяв участь у привітанні Л. Лук'яненка та в пресовій конференції і громадському віче. Разом з Л. Лук'яненком брав участь у зустрічах з представниками уряду та українських громад в Оттаві. Вітав його від імені ДЦ УНР і передав деякі матеріали. У травні також мав зустріч з Лесем Танюком, головою комісії Верховної Ради з питань культури і духовного відродження, познайомив його з діяльністю ДЦ УНР і допоміг придбати для його користування цілу серію книг, які пан Лесь взяв із собою до Києва.

Протягом 22 і 23 вересня узяв участь у програмі офіційного візиту в Оттаву делегації України під проводом голови Верховної Ради Л. Кравчука. При тій нагоді познайомився з усіма членами делегації і мав окремі особисті розмови з проф. Ігорем Юхновським, головою Народної Ради, Анатолієм Зленком, міністром закордонних справ, Дмитром Павличком, головою комісії міжнародних справ і Георгієм

Чернявським, шефом відділу міжнародних зв'язків Верховної Ради. Усім їм передав копії Заяви Президії УНРади про Акт проголошення самостійності України та копії статей на актуальні теми. У розмовах порушував питання дипломатичного визнання України державами Заходу, участі України в діяльності міжнародних організацій і можливостей різнобічної допомоги Україні від таких організацій.

У жовтні пан Світуха зустрівся із заступником голови комісії з питань економічної реформи Верховної Ради України Михайлом Швайкою. Розмова концентрувалася над питаннями плану випуску українських грошей, економічної розбудови України та проблем «союзного» економічного простору. Була також мова про можливу роль діаспори в цих питаннях.

Далі під час звіту пан Світуха зупинився на фінансових питаннях. Підкреслив, що про це говорив неодноразово, але для комісії зовнішніх справ у бюджеті не передбачені кошти для її плідної роботи, а ніяке діловодство не може діяти без принайменше скромного бюджету. На покриття додаткових видатків, пов'язаних з відвідинами українських осередків Австралії, він одержав мізерну тисячу доларів. З цієї суми йому довелося ще до виїзду в Австралію покривати витрати, пов'язані з друком, розмноженням і розсилкою меморандуму УНРади, і кошти за користування факсами й телефонами. Брак коштів і став основною причиною обмежених виступів лише в Сідней та Мельбурні.

Зробив пан Світуха і загальні зауваження. Він із жалем удруге ствердив, що дотеперішній метод скликання річних нарад президії УНРади не беруть до уваги факт розпорощення її учасників в далеких віддалях й інші зобов'язання професійного чи особистого характеру, які кожен має. Мають бути за три місяці наперед визначені альтернативні дати засідання, і їх треба узгодити поміж членами президії. Також нема іншої причини, крім доброї волі, чому місце засідання мусить бути таке, де доїзд дуже складний і коштовний...

Турбувало його й питання, на яке він просив президію дати відповідь уже на цьому засіданні. Це – напрям дальшої діяльності цілого ДЦ УНР у світлі проголошення самостійної Української Держави. «Прийшов час, – говорив він, – серйозної застанови, чи дотеперішні форми відповідають потребам і чи ДЦ УНР є в стані пристосуватися до нових потреб. Треба бути чесним із собою в пошуках відповідей на питання якнайкращого кроку в теперішніх умовах і укладу сил в Україні і в діаспорі. У світлі дійсних завдань, які стоять перед державницькими силами в Україні, ми повинні позбутися нахилу до порожніх декламацій, звзити часто розгнuzдані амбіції й особисту манію до титулів і дати реалістичну відповідь на питання “ЧИ БУТИ ДАЛІ ДЦ УНР?”»

Через два дні після прийняття Верховною Радою України Декларації про незалежність України президент УНР в екзилі М. Плав'юк виголошує своє слово у зв'язку з цією визначною подією. У ньому він наголошує, що «постанова Верховної Ради України 24 серпня у справі державної незалежності є черговим кроком для повернення стану в Україні, який заіснував у висліді Актів державної незалеж-

ности і соборности Української Народної Республіки в днях 22 січня 1918 і 1919 рр.».

Президент в екзилі висловив вдячність депутатам із демократичного блоку і проводові РУХу, які домоглися скликання надзвичайної сесії Верховної Ради України у справі проголошення державної незалежності. Далі він одразу ж засудив тих депутатів з комуністичного блоку, які своїм додатком до постанови про незалежність узалежнили її від вислідів референдуму в грудні ц. р., відсунули різні можливості втілення в життя державної незалежності, зокрема на міжнародному форумі.

«Я є глибоко переконаний, – констатував президент УНР в екзилі М. Плав'юк, – що в світлі радикальних змін, які проходять на очах цілого світу в різних республіках, патріоти України зможуть використати ті можливості для остаточного припинення дії комуністичної партії України як агентури московського комуністичного центру. Повний розклад советської комуністичної імперії є очевидний. Центром уваги світу стають незалежні республіки. Нашим спільним обов'язком є подбати про те, повз всі перепони, які на шляху до державної незалежності робили і роблять вислужники московського централізму, ми заманіфестували своєю дією всіх патріотичних демократичних сил в Україні, що нарід України підтримує постанову Верховної Ради України про її незалежність і вимагає, щоб демократичний світ визнав Україну незалежною державою. Державний же центр Української Народної Республіки в екзилі працює, щоб здобути для України таке визнання країн західного світу. І це вдалося».

Бурхливий розвиток подій, очевидність того, як мовив д-р А. Лисий після відвідин України, що гребля зрушена, вимагали від президента, уряду, Української Національної Ради, інших структур нових підходів у справі допомоги братам-українцям у ріднім краї, аналізувати ситуацію й робити правильні прогнози розвитку подій. А тут ще й представник делегації України, яка відвідала Канаду, академік І. Юхновський публічно звернувся з апелем до української діаспори. Мовляв, пора, щоб екзильний уряд України нав'язав контакт з чинним урядом України для допомоги тому урядові в його праці щодо закріплення державности України. І президент, і голова уряду, інші члени команди не могли тоді зрозуміти, чи то особиста думка пана Голови Народної Ради, себто опозиції в теперішній Верховній Раді України, І. Юхновського, чи ця заява була проголошена в порозумінні з іншими членами делегації, зокрема її керівником. Ця справа мала б вияснитися доволі швидко й після 1 грудня може заіснувати потреба піти назустріч пропозиції академіка І. Юхновського. Але до референдуму ще був час, і його треба було раціонально використати з користю для України. Ось тому президент М. Плав'юк вирішив із колегами в екзилі розробити й обговорити проблеми державного будівництва в Україні та завдання Державного Центру УНР в екзилі під сучасну пору.

Перелік цих проблем розпочинається тезою, що «обставини, які спричинили необхідність існування і дії ДЦ УНР в екзилі, на наших

очах радикально змінюються. Ми є свідками остаточного розкладу СРСР, у складі якого від 1922 р. була Україна. Різними актами Верховної Ради, тепер уже навіть не УССР, але України, принаймні формально перестала діяти УССР, однак на її місце ще не закріплено в згоді з усіма вимогами конституційного і міжнародного права статусу України.

Ці події розвиваються не по лінії повернення в Україні стану, який заіснував до часу мілітарної окупації російсько-комуністичною армією Української Народної Республіки, але радше по лінії розкладу СССР, занепаду УССР і переформування її в незалежну Україну.

Цей процес зумовив і відому постанову Верховної Ради УССР про референдум, вибір президента України ще до часу, поки буде прийнята нова конституція України чи вибраний парламент України. Не є маловажним той факт, що в Україні ще дотепер Кабінет Міністрів діє в старому складі, включно навіть з особами, які підтримували переворот у Москві в серпні цього року.

Все це зумовлює переважність вислідів референдуму, який, потвердивши Декларацію про незалежність, правдоподібно стане поштовхом для посилення дії за визнання країнами Заходу України незалежною державою з одного боку та спричинником багатьох реформ внутрішнього життя України.

Складніша ситуація виникне, якщо референдум не буде успішним. Однак майже ніхто із діячів самостійницького табору в Україні не припускає такого результату. Правда, дехто вважає, якщо референдум 1 грудня не підтвердить державної незалежності України, то це ще не слід вважати трагедією, бо прийде черга на другий і на третій, поки Україна не стане остаточно незалежною. Я, однак, думаю, що неуспіх референдуму в Україні може мати багато гірші наслідки, ніж намічення речення чергового референдуму. На мою думку, це був би сигнал для різних сил в Україні і поза її кордонами, що Україна не бажає бути суверенною, і що її місце в тому чи іншому союзі – економічному, мілітарному чи в решті державно-політичному під тою чи іншою назвою, але в державній структурі із домінуючою роллю Росії. Не був би я заскочений, якщо б при такій ситуації в Україні й інші сусіди, крім Росії, допомагали б їй забивати і їхніми цвяхами домовину державності України.

За таких обставин роль ДЦ УНР в екзилі залишилася б такою, якою вона була останніх 70 років, хоч дію нашу довелося б продовжувати в набагато складніших і антиукраїнських відносинах, ніж це було дотепер. Ми покликалися до цього часу на мілітарну окупацію України як причину поневолення Української Народної Республіки. У нових обставинах наші вороги покликалися б на волю населення України.

Сподіваюся, що нашому народові і нам з ним не доведеться продовжувати боротьбу за державну незалежність України аж за таких складних обставин.

Якщо б, однак, заіснувала така ситуація, то, на мою думку, основний наголос в діяльності ДЦ УНР в екзилі доведеться перенести

на дію серед українського народу в Україні та серед української спільноти поза її кордонами. В Україні такий вислід референдуму, правдоподібно, доведе до поляризації політичного життя. Відновлена під іншою назвою колишня КПУ робитиме спроби вважати результати референдуму за вияв недовіря до українських демократичних формацій і стане на стороні московського центру М. Горбачова, який намагасться рятувати “оновлений союз”.

Проти українських демократичних сил виступлять українські ультрарадикальні кола, які постійно твердили, що демократичні методи змагань за державну незалежність України завжди засуджені на невдачу. Як не дивно, але ті кола, без уваги на обстановку, що самі не мали жодної реальної концепції, як здобути державну незалежність України, поведуть основну атаку на українські демократичні формації, а не на КПУ чи їхніх московських спонсорів.

Це змусить нас, як ДЦ УНР в екзилі, намагатися знайти зговорення із всіма силами демократичного крила, які готові продовжувати дальшу боротьбу за державну незалежність України. Для цього може заїснувати більш прихожий політичний клімат, бо навіть малі демократичні кола переконуються, що шлях парламентських методів перетворення УРСР на незалежну Україну нині не на часі, що шлях повернення статусу Української Народної Республіки, поневоленою московською комуністичною імперією, треба потрактувати як серйозний засіб повернення державної незалежності.

Сьогодні чи варто входити в спекуляцію, що б сталося в Україні, якби 24 серпня проголосила б відновлення УНР. Саме тоді, у час хаосу, який заїснував у результаті державного перевороту в Москві, ані Горбачов, ані Єльцин не були готові почати мілітарну інтервенцію в Україні. Відпала б справа референдуму і виборів народним голосуванням президента держави. Він міг би бути обраний Верховною Радою. Хтось може заговорити тут про небезпеку громадянської війни. Може, й так. Але немає певности, що ми не будемо поставлені перед тією альтернативою, вибравши той шлях, яким пішла Верховна Рада України. Для такого альянсу демократичних сил України і ДЦ УНР за реальну оцінку ситуації там і зупинимось над ситуацією, яка може заїснувати в Україні. Адже референдум 1 грудня затвердить рішення Верховної Ради України 24 серпня. Перед Україною створяться справді великі історичні перспективи йти шляхами закріплення державної незалежності України.

Не буде це легкий шлях. Україна із зруйнованою економікою, без державного апарату, який мав би досвід діяти самостійно і з власною ініціативою, без кваліфікованих кадрів, які були б готові важко і продуктивно працювати впродовж довгого періоду часу для відбудови і підвищення життєвого стандарту населення, без власної системи збройних сил, без пошани до законности й апарату, який готовий стояти на сторожі цієї законности, без добре зорганізованих політичних партій, які в парламентарній і демократичній системі готові спілкуватися одні з другими, без підтримки західних країн, які в найкращому випадку готові визнати Україну, але чи це означає, що вони готові й

допомогти, і, врешті, із сусідами, які вже дали немало доказів більш ніж недоброзичливості до України – усе це переважні перепони, які треба перебороти. Однак найбільші небезпеки я бачу в тому, що теперішній кабінет міністрів не має шляху виводу України з кризи з одного боку, та у величезних надіях і сподіваннях населення, яке очікує в незалежній Україні швидкої ліквідації всіх недоліків, а головне – покращення життєвого стандарту. Вже сьогодні в Україні діють сили, які мають підтримку большевицького центру чи Росії, які пригадують населенню, що “вчора було не так і погано, але демократи доводять нас до катастрофи”. Як не парадоксально це б не звучало, але в різних частинах України є люди, які вірять або починають вірити в такі твердження. (Згадаймо бодай вислів тодішнього депутата Верховної Ради, запеклого комуніста поета Бориса Олійника, який з трибуни зібрання без тіні сумніву і сорому заявив, що “коли були при владі комуністи, то людям було що їсти, а як прийшли демократи, то нема чим і ср*ти”. І комуністична пропаганда на всіх поворотах кричала ці слова. І це при тому, що демократи по-справжньому ще не були при владі – авт.).

Щоб не залишалося в деякого враження, що моя оцінка ситуації належить лише до тих чинників, які контролюють життя в Україні, зразу заявляю, що вона стосується й української спільноти в діаспорі, яка залишилася вірною принципам державної самостійності України, однак не має нової відповіді, як ті принципи встановити в сучасній Україні шляхами практичного закріплення державної незалежності України. Українська діаспора дотепер мала найбільші можливості виявити себе на відтинку відбудови церковно-релігійного життя в Україні. Хай кожна і кожен з нас дасть відповідь собі, чи українська діаспора здала успішно іспит на тому відтинку? А це не одинокий відтинок, на якому була і є змога проявити наш творчий внесок.

Правда, дехто скаже, що ми не раз чули алелі як з України, так серед української спільноти тут: не втручайтеся в справи української політики в Україні. Залиште змогу українським силам на Батьківщині самостійно розв’язувати проблеми державного життя. Не переносьте політичних непорозумінь української діаспори на Батьківщину!

Усе це правда. Однак сьогодні ситуація радикально змінилася. Про це говорив і академік І. Юхновський в Канаді, слова якого я цитував вище. Вони не залишились осторонь ні в президента М. Плав’юка, ні в голови уряду УНР І. Самійленка, ні в інших патріотів, які всім серцем вболівали за демократичний розвиток подій в Україні. М. Плав’юк тоді з цього приводу заявив, що нам треба уточнити становище ДЦ УНР в екзилі до цілого комплексу справ, пов’язаних з проблемою державного будівництва і закріплення державної незалежності України. І він нагадав резолюцію десятої сесії УНР в цій справі та заяву покійного президента М. Лівіцького. Тоді в резолюції записали, що сесія заявляє перед українським народом і цілим світом, що буде продовжувати свою боротьбу і працю на користь України, доки наш народ не здобуде своєї державної незалежності й стане су-

вереном на своїй землі. Крім цих слів, він вважав доречними повторити й інші рішення тієї сесії, про яку детально йшлося вище.

Зрозуміло, що з того часу минуло два роки. Вони внесли значні зміни в Україні. І нам треба детальніше розглянути рішення десятої сесії УНРади і в згоді з ними схвалити напрями дії керівних органів ДЦ УНР в екзилі. Мені здається, – висловлює він свою думку, – що в нас нема найменшого сумніву про те, які були інтенції десятої сесії. І тоді, і тепер дехто хоче знати, коли завершаться строки повноважень ДЦ УНР. Тепер настав час це уточнити. Практично нам треба відповісти, чи акт Верховної Ради, підтверджений референдумом, будемо вважати виконанням тієї передумови, яка була поставлена в резолюції десятої сесії. Президент вважає, що це будуть важливі кроки на тому шляху. Одначе, ані акт 24 серпня, ані референдум 1 грудня не є запорукою, що народ України автоматично стане сувереном на своїй землі. Ми з певністю знаємо, що до сьогодні наш народ не є фактичним сувереном на своїй землі, не буде він ним і після першого грудня, навіть якщо референдум і підтвердить цей акт. Реальна дійсність така, що кордони України не є під контролем України, що ми не маємо власної монетарної системи, ще не схвалена Конституція України та досі нема Кабінету Міністрів, обласних, а то й районних чи місцевих властей під контролем осіб, які визнають постанови Верховної Ради України. Не організовано українських збройних сил і, на жаль, дотепер ще Москва, а не Київ контролює навіть такі елементарні справи, як видача віз туристам в Україну. Іншими словами, Україна задекларувала своє бажання вийти із складу СРСР, одначе фактично дотепер це ще не вдалося провести в дійсність.

Ще складніша справа із виконанням резолюції десятої сесії, бо Кабінет Міністрів у Києві ще не є національним урядом, себто, принайменше урядом, який би репрезентував усі політичні сили в Україні. Він і надалі є урядом, створеним колишньою комуністичною більшістю, і в його склад не включені представники Народної Ради. Сьогодні можемо з певністю сказати, що концепція скликання Установчих Зборів для встановлення народоправного державного ладу в Україні не має шансів бути прийнятою сучасною Верховною Радою України.

Мусимо бути свідомі, – звертається президент, – що правдоподібно у висліді виборів першого грудня завершиться обрання президента. Одначе, напевно, до першого грудня не буде прийнята Конституція України і не буде змін Кабінету Міністрів. Тому що президент України буде обраний волею народу, він матиме право – моральне і політичне – відігравати важливу роль у дальшому розвитку процесу закріплення державного будівництва України. Очевидно, що від того, ХТО буде обраний президентом, залежатиме курс його дальшої політики. Але чи матиме він силу змінити Кабінет Міністрів при наявності теперішнього складу Верховної Ради, важко сказати. А без зміни влади в Україні, розпочинаючи від Кабінету Міністрів, вниз до обласних, районних чи місцевих властей – ледве чи в Україні фактично наступлять зміни.

Це складні проблеми не тільки для нас в діаспорі. Їх обсервують і уряди різних країн, і важко сподіватися, що вони визнають де-юре і де-факто незалежність України, якщо, крім декларацій, в Україні не будуть проведені фактичні зміни. Однак відсутність тих змін не дає нам права пасивно приглядатися до тих процесів і заявляти, що щойно тоді, коли всі ті основні зміни пройдуть, ми застановимося над тим, чи наступив час припинити дію ДЦ УНР в екзилі і передати наш мандат владі незалежної України».

Президент рекомендує президії УНРади схвалити напрями, у згоді з якими вони повинні активно включитися в спілкування з владою в Україні, чим прискорити той момент, «коли ми з почуттям повної відповідальності зможемо ствердити про настання часу припинення дії ДЦ УНР в екзилі». Між ними він бачить такі кроки: насамперед, зобов'язати президію УНРади в якнайшвидшому часі ввійти в безпосередній контакт, можливо, через Народну Раду, з президією Верховної Ради України і домовитися про співдію між Українською Національною Радою і Верховною Радою України у справі прискіпшення процесу схвалення нової конституції України, пов'язуючи її зі світлими етапами державності України за часів княжої доби («Руська Правда», Переяславські угоди) і, врешті, з конституцією Української Народної Республіки з 29 квітня 1918 р.

Другим пунктом він вбачає: через президію Верховної Ради України устійнити можливості співпраці між Кабінетом Міністрів України й урядом УНР в екзилі. Це стосується зокрема міжнародного відтинку у справі прискорення визнання державної незалежності України західними країнами, відкриття дипломатичних, консульських та інших місій України в столицях західних країн задля співдії в справі допомоги західних країн безпосередньо Україні й іншим республікам, які вийшли із складу СРСР.

Треба домовитися про призначення офіційних уповноважених ДЦ УНР в екзилі в Києві та представника України в США для контакту з ДЦ УНР в екзилі.

Розбудувати дію відділу УІБ у Києві шляхом видавання там місячника «Тризуб» з метою «популяризувати в Україні осяги доби Української Народної Республіки й ідеї демократичної, парламентарної республіканської концепції незалежної держави України. Окремий наголос поставити на принцип соборності, бо в сучасних умовах той принцип для України zagrożений більше, ніж з боку зовнішніх ворогів.

Схвалити окремі повновасті президентові, голові УНРади і голові Уряду УНР вирішувати ті справи, які будуть пов'язані з реалізацією тих напрямів, визначених ДЦ УНР.

Ми маємо брати до уваги можливість, що відповідальні особи в Україні не відгукнуться позитивно на готовність ДЦ УНР в екзилі включитися у співпрацю з ними. Якщо таке виникне, то я б радив діяти ініціативніше».

«Більш як сімдесятилітня дія ДЦ УНР в екзилі, – говорить наприкінці президент, – зобов'язує всіх нас бути активним учасником усіх

тих процесів боротьби за закріплення державної незалежності соборної України. Але рівнозначно з тим ми мусимо в тих справах керуватися почуттям відповідальності і вірності тим принципам, які наші попередники залишили нам як їхні політичні дороговкази і заповіді, і не зробити нічого такого, що було б суперечливим інтересам українського народу в боротьбі за закріплення державної незалежності та заповідям С. Петлюри і його послідовників».

А вже 16 вересня того ж року президент УНР в екзилі М. Плав'юк підписав особливий документ, про який вів мову у завданнях ДЦ УНР у сучасну пору. Він називається «Повновасть». Ним він підтвердив, що пан Павло Дорожинський є його «уповноваженим для нав'язування контактів і для переговорів з державними, політичними і громадськими чинниками в Україні» від його імені як президента Української Народної Республіки в екзилі. «Ця повновасть вигасає з днем 15 березня 1992 р. або з днем його повороту в Україну».

Не залишилася осторонь бурхливих перетворень в рідній країні Українська Національна Рада в екзилі. На річному пленарному засіданні президії, яке відбулося 9 і 10 листопада 1991 р., щодо них прийняли спеціальну резолюцію. У ній не тільки вітання цьому історичному акту відновлення української незалежності, яка дає підстави сподіватися, що довгождана мрія українського народу бути господарем на своїй рідній землі стає нарешті дійсністю, а й віра в те, що процес завершення акту незалежності буде оснований на загальновідомих демократичних принципах. У резолюції також наголошується, що «УНРа повністю солідаризується із зверненням Верховної Ради України до народу, в якому підкреслено, що незалежність України — це право і обов'язок здобувати правову демократичну цивілізовану державу, де основними цінностями будуть реальність прав і суверенітет особистості, гарантованість розвитку і гідності кожного громадянина, представника будь-якої національності, всебічна повага до кожної етнічної меншини, що живе на українській землі. Тому ми переконані, що народ України беззастережно підтвердить рішення Верховної Ради під час референдуму і проголосує за незалежну демократичну українську державу. Як сказано у зверненні Верховної Ради, іншого шляху для України нема».

Варто додати, що Державний Центр УНР в екзилі вже тоді висловив задоволення, що західний світ нарешті розпочинає усвідомлювати собі остаточний розвал імперських структур Советського Союзу й поступово бере до уваги визнання самостійних республік, створених на руїнах дотеперішньої імперії. Державний Центр УНР в екзилі «глибоко переконаний, що всі свободолюбиві держави світу стануть врешті на шлях повного визнання державности та інших дотепер поневолених народів. А вибраний волею народу України президент матиме легітимно політичне і моральне право закріплювати процес державного будівництва з відновленою економічною системою, налагодженням екологічної відбудови та нового соціального ладу, що саме здобуде Україні належне їй місце в колі вільних народів світу».

Наступний пункт резолюції говорить і про таку мету, як прискорення процесу становлення й закріплення української державности. А для цього необхідно прийняти нову конституцію та потрібне законодавство, також закріпити повний контроль території України та її кордонів і безпеку її Збройними Силами.

Не оминули в Державному Центрі УНР й оздоровлення зраненої атеїстичним режимом української людини. Из цього приводу ДЦ висловив переконання, що нова Конституція України забезпечить повну свободу дії та розвитку християнських Церков на терені України, а саме – Української Автокефальної Православної Церкви, Української Греко-Католицької Церкви та Українських Євангельсько-Баптистських Об'єднань, а також створить умови свободного діяння інших віровизнань – єврейського, магометанського та інших.

Додам, що на сесії президія УНРади, як і президент та уряд в екзилі, ще раз наголосила, що вона керується резолюціями десятої сесії УНРади 1989 р. про те, що Державний Центр УНР продовжуватиме свою місію на користь України, доки наш народ не закріпить повну державну незалежність. А з хвилиною завершення процесу державних легальних і політичних структур України Державний Центр вважатиме свою історичну місію завершеною та передасть свій історичний правно-конституційний мандат, що його виніс С. Петлюра, голова Директорії УНР і Головний Отаман українських військ, та уряд УНР, а від 1948 р. Державний Центр УНР зберігав його упродовж сімдесяти років свого перебування в еміграції.

Обмін думками, гострі дискусії та суперечки щодо подальшого шляху економічного, соціального, політичного розвитку України йшли й між керівною верхівкою діаспори. Якщо в загальній стратегії всі вони були одностайними, то пропагована тактика дій на теренах України відрізнялася. Д-р М. Воскобійник, наприклад, мав думку, аби демократичні сили України шукали компромісу з ідейно протилежним і ворожим табором і виступати з ними єдиним фронтом за спільного кандидата під час президентських виборів. Як це було за часів однопартійної системи.

Голова уряду І. Самійленко на таку позицію опонента аргументовано й чітко відповідає, що це означало б, що демократичний табір муситиме добровільно відмовитися від ширення серед українського народу своїх ідей і своєї виборчої платформи. Тобто, відмовитися від ІV Універсалу та ідейно-правових засад, на яких побудований ДЦ УНР в екзилі, включно з рішеннями останнього пленарного засідання Президії УНРади, яка відбулася 6–7 жовтня минулого року.

Пан Самійленко говорить про цю утаємничену небезпеку ще й тому, що тепер комуністичний провід Верховної Ради довгий час запевнював занепокоєну спільноту, що Україна не буде брати офіційної участі в переговорах у справі союзного договору, а якщо, мовляв, будуть у тих нарадах українці, то лише в ролі обсерваторів. Та раптом довідуємося, що 26 червня цього року українська делегація вже підписала союзний договір у Москві, який чекає остаточної апробати Верховної Ради України.

Дізнаємося також з опублікованого тексту комюніке Л. Кравчука, надрукованого в газеті «Московські вісті» 21 квітня ц. р., в якому Кравчук заявив, що Україна виходити з Союзу не збирається. При цьому відзначається і той багатозначущий факт, який стався під час прощальної розмови президента Буша з Горбачовим. Президент Буш запитав Горбачова, чи він не є задоволений поїздкою до Києва? На це Горбачов відповів: «Ні! Зовсім ні! Я уявляю, – сказав Горбачов, – що так і буде. Думаю, що так і буде в належному балансі». Потім президент Буш замітив у розмові з кореспондентами, що Горбачов має за певнення: Україна, врешті-решт, підтримає новий союзний договір. «Вважаю, – говорить Самійленко, – що коментарі тут зайві».

Для підтвердження власної позиції голова уряду УНР звертається до досвіду минулого і сучасного. Він же виразно говорить нам, що доки Верховна Рада України буде в руках комуністичної більшості, доки опозиційні демократичні сили будуть роз'єднані, – справа самостійницьких сил терпітиме поразку. «І саме тут, як Ви пишете, – звертається він до д-ра М. Воскобійника, – блискуче передбачення Багряного, що Ваші кадри “під комуністами і комсомолом” мають таке відповідалне поле діяльності, – не на словах, а на ділі, бо лише це скріпить і помножить при сучасних обставинах сили демократії і державної незалежності, саме оце і є справжня “державна мудрість”, про яку ви наголошували в своїй статті».

Пан Самійленко обґрунтовує, що твердження пана Воскобійника, що Єльцин і Росія є зразком для паралельного здійснення в Україні, потребує ґрунтовних коректив. Але це не входить в тему цього листа. Самійленко вважає необхідним зауважити лише те, що Єльцин давно й рішуче розпрощався з партійним квитком. Рішуче, справами приступив до реформ, ліквідує партійні осередки в індустрії і в установах, прославляючи «великий російський народ». Цього не можна сказати про Кравчука, перед яким стоїть великий іспит – Конституція України і союзний договір. Недалеке майбутнє остаточно покаже, на чієму боці стоїть Кравчук, а сьогодні для нас він є загадкова та незрозуміла особа.

«Що стосується “прокрустового ложа”, то не знаю, як Ви його розумієте. У Вас є широке поле для розповсюдження ваших ідей і думок. Президія УНРади, уряд УНР, який завжди запрошує Вас на свої наради, є у Вас 83 члени УНРади, але нас – Вас, мене й інших у ДЦ УНР зобов'язують принципи й ухвали, порушувати які нам не вільно, бо це буде отаманщина, анархія, яка творить хаос, а не справжня розумна й організована демократія. Я вже не кажу, що президія УНРади, точніше, двійка чи трійка нашого передпарламенту, перебрала функції уряду УНР в екзилі на зовнішньому відтинку. Доказом цього є видання важливих документів до урядів держав та важливих директив чи інструкцій, що стосуються до державного суверенітету України. Скажіть мені, в якій парламентській країні Ви бачили щось подібне?»

Усе це мене, як голову уряду УНР, глибоко журить. Буду Вам вдячний за Ваше вияснення щодо Вашої вище згаданої статті, а одно-

часно і Ваших пропозицій щодо наладження дружної і гармонійної співпраці між урядом і президією УНРади.

Остаюся з належною пошаною і привітом, ваш Іван Самійленко»¹⁰².

Вище йшлося, що І. Самійленко не був у захваті від Б. Єльцина, хоч і відзначав окремі позитивні риси його характеру та дій. У листі голови уряду до президента УНР в екзилі М. Плав'юка від 15 липня 1991 р. він із глибокою пошаною і привітом, а заодно з тривогою зауважує, що політично-партійна отаманія, в якій би формі вона не проявлялась, особливо тепер, коли вирішується доля України, не мусить мати місця в системі ДЦ УНР в екзилі, а тим більше всередині його проводу. Для підтвердження своєї думки він надсилає президенту копію статті теперішнього голови УНРади «Перемога Єльцина – перемога демократії в Росії», яка була опублікована в органі УДРП наприкінці червня 1991 р. Він також залучив йому на руки копію листа автора цієї статті, адресованого д-ру Городиському.

Сповнений бажання спільної та гармонійної співпраці, особливо в ділянці зовнішньої політики ДЦ УНР в екзилі, – він запропонував висловитися президенту щодо позиції голови УНРади – чи не стоїть вона в повному конфлікті з ідейно-політичними засадами, на яких базується ДЦ УНР в екзилі¹⁰³. Разом з тим президент УНР М. Плав'юк у листі до вельмишановного пана професора І. Самійленка – голови уряду УНР в екзилі, у листі від 22 липня 1992 р., у якому повідомляв про наближення часу його відльоту в Україну, проінформував, що з копій листів Голови УНРади він побачив кроки останнього для зустрічі з президією Верховної Ради. Отож і запропонував Іванові Матвійовичу подумати над доцільністю йому, як голові уряду УНР, поладнати наперед справи зустрічі із Кабінетом Міністрів України. Усе це, пише він, напевне, принесе належний розголос в Україні і спопуляризує ДЦ УНР і уряд УНР в екзилі. І це ще один приклад тісної співпраці президента і голови уряду на користь суверенній Україні.

«БУТИ УКРАЇНІ НЕЗАЛЕЖНОЮ ДЕРЖАВОЮ!»

Це рядок із повідомлення Українського інформаційного бюро у Філадельфії. Його журналісти назвали велично: «Радісно вітаємо Вас – Україна незалежна держава». «Неділя першого грудня цього року, – говоритьсь в повідомленні, – була днем, коли на Батьківщині відбулося всенародне голосування, що мало вирішити долю України. І народ вирішив:

Бути Україні незалежною державою!

¹⁰² ЦДАВО. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1204, Арк. 55–56.

¹⁰³ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 64. Арк. 86.

За цю постанову проголосувало понад 90% усіх, хто мали право брати участь у референдумі.

Вибрано і Президента України.

Одним з актів утвердження державності є визнання тої держави іншими країнами світу, тобто іншими державами. І ось одна за одною держави вже проголошують визнання України. Вже визнали Україну, як незалежну державу, США, Аргентина, Польща, Канада, Росія, Чехословаччина та інші. Певні, до цих країн приєднуються й інші.

Радіймо ж та допомагаймо відновлювати життя в Україні!»¹⁰⁴

Нагадаю, що 24 серпня 1991 р. Верховна Рада України прийняла Акт проголошення незалежності України. Однак, згідно з чинним на той час законодавством, питання про реалізацію права народу України на самовизначення виходило за межі компетенції Верховної Ради УРСР і мало вирішуватися виключно всеукраїнським референдумом. Тому того самого дня, крім Акту проголошення незалежності України, прийняли й постанову Верховної Ради України «Про проголошення незалежності України», якою, зокрема, передбачалося провести 1 грудня 1991 р. Всеукраїнський референдум на підтвердження Акту проголошення незалежності України. Напередодні референдуму великий вплив мала небайдужа позиція української інтелігенції. Зокрема, повторювали слова знаменитої української поетеси-шістдесятниці Ліни Костенко, з якими вона звернулася до громадськості: «Люди! Ось ви в неділю підете до виборчих діляниць, але не думайте, що це ваші кроки. Це вже хода історії!» Додам, що багатьом народним депутатам України та політикам ідея проведення референдуму про незалежність України одночасно з виборами президента держави видавалася сумнівною. В. Чорновіл, який разом з іншими шістьма претендентами включився у боротьбу за булаву президента, говорив, що запитувати в народу, чи хоче він бути господарем на своїй землі і мати незалежну державу, це те ж саме, що цікавитися, чи хоче він дихати.

У бюлетені для голосування був вміщений «Акт проголошення незалежності України». Згадаємо, що за нього тоді проголосували 346 народних депутатів і в ньому підкреслювалося, що, «виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 р., продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні, виходячи з права на самовизначення, передбаченого статутами ООН та іншими міжнародно-правовими документами, здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної української держави – УКРАЇНИ». Далі за текстом йшли слова, що територія України є неподільною і недоторканою й віднині на її території мають чинність виключно Конституція і закони України. Акт набрав чинності з моменту його схвалення.

Референдум, який відбувся в намічені строки, не залишив жодних сумнівів. 90.32% громадян, які брали в ньому участь, на питання в

¹⁰⁴ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 58. Арк. 31 зв.

бюлетені відповіли: «Так. Підтверджую». У референдумі взяли участь 31891742 особи (або 84,18% населення України). Позитивну відповідь дало населення всіх областей України і Криму, незалежно від їх національного складу. Зокрема, у Криму відповіли на запитання «Так, підтверджую» 54,19% громадян. У Донецькій, Луганській, Одеській, Харківській областях Акт підтвердили понад 80% виборців. Отже, за незалежність проголосували не лише українці, а й представники інших національностей, для яких батьківщиною є українська земля. Підсумки референдуму однозначно засвідчили прагнення народу бути повноправним господарем на власній землі, а не «молодшим братом», частиною ще однієї імперії з новітнім фасадом. Результати голосування ознаменували повноправне входження України до світового співтовариства вільних держав. Почалася хвиля дипломатичного визнання України як незалежної держави. Уже наступного дня Україну визнали Канада й Польща. За ними до кінця тижня – Угорщина, Латвія, Литва, Росія, Болівія, Аргентина, Болгарія, Куба, Хорватія, Чехословаччина.

Ось так втретє за 350 років героїчної та водночас трагічної історії – від Визвольної війни середини XVII ст. – наша Україна здобула самостійність. Саме Всеукраїнський референдум наділив прийнятий Верховною Радою Акт проголошення незалежності України тією юридичною силою, яка дозволила ствердити: Радянський Союз як об'єкт міжнародного права перестав існувати, а на політичній карті світу з'явилася нова незалежна держава – Україна.

За словами відомого українського правозахисника і дисидента, який за свої відверті погляди не раз був у комуністичних катівнях, Миколи Руденка, референдум особливо тяжкого ментального удару завдав росіянам. У статті «Україна в шатах нареченої», опублікованій в газеті «Свобода» 3 червня 1992 р., він пише, що «північний сусід зник, що він не просто сусід, а господар на широкому об'їсті молодшого брата. І це нібито не імперське поневолення, не багатовіковий гніт – це, даруйте, добровільне возз'єднання. Імперська пропаганда морочила не лише українця, але й росіянина. І навіть другого більше, ніж першого – тільки справді темні українці вірили цій пропаганді. Вони ніколи не становили більшості в нашому народі. Та все ж більшість довго, дуже довго мовчала, бо за правду стинали голови.

Отож для росіян, – пише далі М. Руденко, – стали справжнім ударом наслідки нашого референдуму: понад 90% населення України віддало свої голоси за Самостійну Україну. Цим сказано більше, ніж можна сказати сотнями томів, у яких зібрані скарги, зойки, народні волання. Мабуть, тільки Шевченків “Кобзар” можна поставити поруч отого надзвичайно красномовного числа – вони одне одного варті й виростають з того самого коріння».

Далі автор пише, що «від першого грудня 1991 р. розпочався відлік новітньої історії двох великих держав – України та Росії. Україна просто й природно буде визнана спадкоємницею величної історії Київської Русі, а Московщина, яка волею своїх імператорів та псевдоісторика Карамзіна натягнула на себе чуже вбрання, змушена буде

обмежитися історією Московської держави. Ця ж держава, як відомо, виникла тільки наприкінці XIV ст., тож московський патріархат повинен буде сказати мирянам правду: до тисячоліття хрещення Московії ще треба жити 200 років, бо Москва святкувала не своє, а чуже тисячоліття хрещення – тобто українське. Але в Москві його святкували так, буцімто України і українців ніколи не існувало – Карамзін розпочав історію держави російської за 500 років до Різдва Христового. Тобто тоді, коли починається історія українська – від скитів-орачів, котрі не були скитами. Як справедливо твердить Геродот, скитами їх називали греки. Насправді ж вони були східними слов'янами й самі себе називали скелотами. Але це, – на думку автора, – окрема тема».

Уже через два дні після всенародного референдуму президент УНР в екзилі М. Плав'юк вітає від імені Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі щойно обраного «вельмидостойного президента України Л. Кравчука» і передав на його руки «глибоке признання народу України, який дня 1 грудня заманіфестував перед цілим світом, що Україна бажає бути самостійною, незалежною державою українського народу.

Референдумом 1 грудня народ України потвердив тисячолітню тяглість державних традицій України, які в ХХ ст. писані величними Актами Центральної Ради України з дня 22 січня 1918 р., Трудового Конгресу України з дня 22 січня 1919 р. і Верховної Ради України з дня 24 серпня 1991 р.».

М. Плав'юк рівночасно склав Л. Кравчуку найщиріші GRATULACIJI з вибором його Президентом України і побажав багато успіхів у процесі закріплення державного будівництва України в цих дуже складних обставинах внутрішнього і зовнішнього порядку.

«З великим задоволенням прийняли ми, – пише пан Плав'юк, – вістку про величаве відзначення в Києві 125 ювілею президента Української Народної Республіки академіка М. Грушевського, якого Ви, пане президенте, звеличали своєю доповіддю. Цим Ви пов'язали сучасний стан національно-державного відродження України із світлими традиціями Української Народної Республіки 1917–20 рр.

Зі свого боку хочу запевнити Вас, пане президенте, готовність Державного Центру УНР в екзилі допомогти Вам, Верховній Раді і урядові України на базі єдності всіх сил в Україні і поза нею розсіянні, щоб через визнання незалежної України державами світу запевнити їй належне місце в “народів вільних колі”».

М. Плав'юк також довів до відома Президента Л. Кравчука, що «із здобуттям Україною повної незалежності закінчується і даний нам Трудовим Конгресом України мандат діяти від імені українського народу, з великою радістю передамо той мандат владі України, вибраній волею народу України».

Того ж дня президент УНР в екзилі М. Плав'юк надіслав вітання до громадської ради Народного Руху України – з поміткою «на руки пану Івану Драчу». У ньому він щиро вітав пана голову знову ж таки від імені всього Державного Центру УНР в екзилі з великою перемогою українського народу, який переконливо заманіфестував перед ці-

лим світом, що Україна бажає бути незалежною і соборною державою народу України. Президент склав панові Драчу та всім його співробітникам щирі вітання, бо їхній великий труд у великій мірі спричинився до того справді історичної ваги успіху в день 1 грудня 1991 р.

У ті радісні хвилини голова уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленко вислав президентові США Дж. Бушеві телеграму з висловами признання та подяки за проголошення Сполученими Штатами Америки визнання України як незалежної держави¹⁰⁵.

Голова уряду І. Самійленко написав листа до всіх представництв уряду УНР в екзилі в різних країнах. У ньому голова уряду привітав представників Державного Центру УНР в екзилі та українську громаду в тих країнах, а зокрема прихильників ДЦ УНР та жертводавців на його працю, із святами Різдва Христового та Нового Року і з проголошенням незалежності України.

Голова уряду закликав гідно відзначити український день незалежності 22 січня, узявши до уваги сучасні події в Україні. Закликав він також гідно відзначити 75-ту річницю створення Української Центральної Ради в березні 1917 р.

Звернув увагу представництв на потребу заходів перед урядами країн, де перебувають, щодо визнання України як незалежної держави.

Від імені уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленко закликав активізувати цьогорічну «коляду», бо потреби дуже великі. Ось хоча б на видання журналу «Тризуб» (тираж 600 тис.), одне з чисел якого буде присвячене історії УНР в Україні та поза її межами.

Потрібні також фінанси для видання книжки «На порозі нової України», яка включає праці першого президента УНР М. Грушевського. Книжку вже здали до друкарні, тож уже час збирати пожертви на друк та передплату на цю книгу. Ціна її – 20 американських доларів.

У цьому ж листі голова уряду УНР звернувся до представництв із проханням до 15 лютого 1992 р. прислати списки осіб, які заслуговують на особливе відзначення як жертводавці чи за свою працю на користь ДЦ УНР в екзилі. До прізвищ у списках треба додати короткий опис діяльності тих осіб. Мета: увіковічнити імена жертвених працівників, вписати їх в історію України.

7 грудня відбулося засідання уряду УНР в екзилі. Проводив засідання проф. І. Самійленко – Голова уряду УНР в екзилі. Присутніми були президент УНР в екзилі М. Плав'юк, секретар Національної Ради д-р З. Городиський, члени уряду В. Марко, М. Герець, М. Липовецький, Ю. Іхтіярів, Н. Пазуняк.

Відкривши наради і проаналізувавши останні події в Україні та наслідки референдуму, голова уряду попросив присутніх висловити свої думки.

¹⁰⁵ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 57. Арк. 32 зв.

Усе засідання було цілком присвячене новим завданням уряду УНР в екзилі, що їх створили останні події в Україні.

Українське інформаційне бюро також повідомило на весь світ, що голова уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленко був учасником урочистого відзначення Дня Незалежності – 22 січня 1918 р. – в Конгресі США у Вашингтоні, одержавши спеціальне запрошення від його організаторів. Додам до цього, що за повідомленням Міністерства закордонних справ України, до 21 січня незалежну Україну вже визнали 89 держав. Із 19 державами уже були укладені угоди про дипломатичні стосунки. 21 січня такі угоди були укладені з Монголією та Іраном. Із тих держав, що визнали незалежність України, десять – колишні республіки Союзу РСР, 22 країни Європи, 24 країни Азії, 12 країн Африки, 14 країн з обох Америк і Австралія. Загалом понад половина країн світу вже визнали незалежність України. У зв'язку з цим уряд України прийняв рішення про значне збільшення складу МЗС України – на 240 працівників, або з 153 до 393.

Тоді ж святкова програма відзначення відбулася в «золотій кімнаті» з численною участю senatorів, конгресменів, запрошених гостей і серед них – великої кількості українців.

Від імені УККА відкрив програму свята д-р Аскольд Лозинський та виголосив вступну промову. А тоді промовляли д-р Степан Хмара, депутат Верховної Ради України, сенатори Де Конціні, Де Амато, Левін, Лахтенбергер, конгресмен Ріхтер та інші.

Пані Наталя Кормелюк прочитала привіт українському народові від президента США Дж. Буша.

Голова відділу УККА на Вашингтон привітала голову уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленка та представника Української місії при ООН Сергія Кулика.

Проголошення Четвертим Універсалом незалежності й суверенності української держави – УНР, та відновлення державної незалежності України 24 серпня 1991 р. і рекордний успіх референдуму 1 грудня торік були головними точками виступів промовців.

Наступного дня – 23 січня – українсько-американські офіцери улаштували велелюдне прийняття, спонсороване Вашингтонською групою Професіоналістів, присвячене 74-й річниці проголошення України незалежною і суверенною державою – Українською Народною Республікою.

У чудово спеціально прибраній залі клубу офіцерів зішлося близько трьохсот військовиків – офіцерів та запрошених гостей.

Секретаря оборони США достойного Діка Чейні зустріла традиційним хлібом-сіллю тринадцятилітня дівчинка Олександра Чопівська. Усі присутні вітали дост. Д. Чейні, підвівшись з місць, оплесками. Секретар оборони зайшов до зали, оточений почесною вартою – кадетами з прапорами. Варта стояла «на струнко», коли співали український та американський гімни.

Відкрила програму голова Вашингтонської групи п. Лідія Чопівська-Вехсон. Лейт. кол. Леонід Кондратюк привітав секретаря оборо-

ни дост. Д. Чейні. Молитву прочитав отець протоієрей Григорій Подгурець.

Головний промовець – секретар оборони дост. Д. Чейні – виголосив чудове слово про значення свята незалежності України.

Програму величавого свята закінчено виступами п. Лідії Чопівської та лейт. полк. Л. Кондратюка.

Голова уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленко був запрошений до столу, за яким сиділи почесні гості, і мав нагоду розмовляти із секретарем оборони дост. Д. Чейні та іншими достойниками – учасниками цього пам'ятного вечора.

Того ж дня голова уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленко був запрошений дати інтерв'ю в українському відділі «Голосу Америки» для передачі в Україні. Перебуваючи там, він також ознайомився з останніми новинами з життя в Україні.

Під час перебування у Вашингтоні голова уряду УНР мав нагоду зустрітися з офіційними представниками України, які прибули до столиці США.

Додам, що голова уряду УНР І. Самійленко неодноразово запрошувався на торжества до Капітолію з нагоди відзначення роковин проголошення незалежності України у січні 1918 р. Влаштували їх УККА в Капітолії. Під час такого торжества наступного року в них взяли участь більше двохсот осіб. Між ними було багато senatorів, конгресменів та урядових працівників Конгресу. УККА репрезентували президент І. Білінський та пані С. Букшована. Уряд ДЦ УНР знову репрезентував його голова проф. І. Самійленко. Екзекутивний віцепрезидент УККА Юрій Нестерчук у вступній промові висловив надію, що внаслідок розпаду советської сателітної імперії та наростання політичної й економічної кризи і напруження в СРСР, а зокрема в Україні, сподівається, що «теперішня адміністрація ЗСА застосує в повній силі традиційний американський принцип і до визвольних аспірацій українського народу».

Ентузіастичні промови senatorів і конгресменів піднесли святковий настрій присутніх. Зокрема, конгресмен Дон Ріттер, який мав бути обсерватором майбутніх березневих виборів в Україні, палко привітав присутніх по-українськи та прочитав листа президента Буша, присвячений Дню української державности. Senator Пол Саймон подякував українцям за вперту й енергійну оборону свободи. Конгресмен С. Гоєр підкреслив важливість руху неформальних організацій в Україні, який заслуговує підтримки всіх вільних народів. Конгресменка Дана Рограбахер сказала, що терор советської тиранії явно доказав, що воля і любов до своєї країни є непоборні. Щиро вітали тоді українців senator Сарденес, конгресмен Мел Генкок та ін. Д-р Володимир Мокрий, українець, посол польського Союму, закінчив своє гаряче слово виразом А. Міцкевича, що той, хто думає тільки про інтереси одного народу, не є приятелем волі.

Проф. І. Самійленка як голову ДЦ УНР в екзилі дружньо вітали оплесками всі присутні, у тому числі senatorи і конгресмени у приватних розмовах. Особливо приємною і товариською була

зустріч та довша розмова з послом польського Сейму д-ром В. Мокрим.

А тепер беремо до рук дев'яте число Бюлетеня Українського інформаційного бюро за грудень 1991 р. У публікації «Христос народився! Славимо Його!» знову керівна верхівка УНР – президент М. Плав'юк, голова Української Національної Ради М. Воскобійник та голова уряду УНР в екзилі І. Самійленко – під цим прадавнім християнським привітом, що зберігає в собі вість про народження Правди Божої, від імені Державного Центру УНР в еміграції до українського народу, що гідно й одноставно підтвердив проголошений 24 серпня 1991 р. Акт про повну незалежність України, чим відродив державність України, проголошену величними Актами Центральної Ради України з 22 січня 1918 і 22 січня 1919 рр., які голосили світові вість про волю і соборність українського народу.

«Вітаючи зрілий у своїх державницьких прагненнях нарід України з його достойною поставою в обличчі в історичні хвилини, бажаємо йому стійкості в додержанні своїх демократичних принципів свободи і справедливості для усіх громадян України, бажаємо сил і завзяття у відбудові Батьківщини нашої України!

Вітаємо в цей святковий час із висловами глибокої пошани ієрархії українських Церков, які в трудних обставинах проводять свою не-оціненну працю духовного і морального відродження Української людини.

Вітаємо вибраного народом України президента її достойного Леоніда М. Кравчука і Верховну Раду України та всі національно-демократичні сили в Україні, що причинилися у великій мірі до здійснення наших національно-державних ідеалів.

А в розсіянні нашому на п'яти континентах вітаємо з Різдом Христовим і Новим 1992 р. усіх українців.

Вітаємо проводи всіх українських політичних партій і організацій. Вітаємо всіх членів Української Національної Ради та всіх членів уряду УНР, включно з Академічною Радою при уряді УНР в екзилі.

Окреме вітання пересилаємо усім представництвам уряду УНР в екзилі та всім членам об'єднань прихильників УНР, що в екзилі.

З глибокою молитвою подяки за вже осягнене, кріпим сили наші для успішного завершення великих завдань утвердження повної державної незалежності України та розбудову її, що доручив Державному Центру УНР Трудовий Конгрес 1919 р. Довершим це в повній єдності зусиль наших!

Горі імеєм серця!»

А вже в січні наступного року Бюлетень УІБ друкує ще одне звернення Державного Центру УНР в еміграції. У ньому підкреслюється, що цього року вперше після довгих десятиліть відзначаємо День Української Державности – 22 січня – в атмосфері свободи.

«24 серпня 1991 р. Верховна Рада України проголосила Україну самостійною, ні від кого незалежною державою, чим відроджено незалежність України, проголошену 22 січня 1918 р. в Києві на Софійській площі, а згодом соборність її 22 січня 1919 р.

1 грудня 1991 р. нарід України одноставно підтвердив проголошення 24 серпня, віддавши понад 90% голосів за незалежну Україну.

Після усіх страждань, ударів і катаклізмів, включаючи Великий голод і Чорнобильську катастрофу, український нарід не заломився остаточно. На поклик волі він піднявся з колін і засвідчив силу свого духу <...> Хвиля відродження почалася, не забуваймо, від діяльності наших письменників, які перші відчули потребу боротьби за національні і політичні права народу, та узаконення української мови.

При всіх труднощах всередині і загрозах зовні наш нарід крок за кроком здобував атрибути своєї державности: творить армію, флот, творить власну монетарну систему, відроджує приватне господарство, дбає про стабілізацію економіки. У духовній сфері відроджує з небуття своє релігійне життя, здвигає з руїн храми Божі, відкриває українські школи, видає відповідні українські підручники. При тому наша молода держава спрямовує свої перші кроки до рятуння довкілля – екології, що є в катастрофічному стані. Не менш важливим є намагання української держави втримати добросусідські відносини з сусідніми колишніми республіками союзу.

Допомога нашої діаспори конечна, тому найкращим відзначенням постанови нашої вимріяної держави, окрім урочистостей і молебнів, є конкретна допомога матеріалами і літературою, зокрема задля відродження історичної правди життя українського народу, у розвитку науки, а також підтримка у влаштуванні амбасад і консулятив в тих країнах наших поселень, які вже визнали державність України.

Нашим намаганням повинне бути скріплення української держави на міжнародному полі.

ДЦ УНР в екзилі закликає всю українську діаспору приступити до інтенсивної допомоги у скоординованій дії.

Допоможім у всьому нашою працею!»¹⁰⁶

Голова уряду УНР у вигнанні І. Самійленко звертається з листом до Надзвичайного і Повноважного посла, заступника міністра закордонних справ, постійного представника України при ООН Геннадія Удовенка з пропозицією сформувати для поїздки в Україну офіційну делегацію. Геннадій Йосипович у відповіді із задоволенням повідомив, що ідея шановного пана голови про поїздку в Україну делегації українського уряду і парламенту у вигнанні для символічної передачі повноважень цих органів президенту і Кабінету міністрів незалежної України схвально зустрінута в Києві.

Дипломат пише, що церемонія може бути проведена в резиденції Президента України за участі народних депутатів, членів уряду, представників партій і громадських організацій. Для остаточної проробки цього питання він із найкращими побажаннями і пошаною попросив якомога швидше повідомити про персональний склад делегації (до 10 чоловік) та строки її поїздки в Україну.

Як ми знаємо, делегація була сформована і взяла участь в урочистій церемонії передачі символів влади УНР. Ось тільки місцем її про-

¹⁰⁶ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 58. Арк. 28, 31.

ведення стала не резиденція Президента, а найбільша зала Палацу культури «Україна».

Напередодні приїзду делегації президент УНР М. Палав'юк звертається до міністра культури України Лариси Хоролець з листом, у якому просить, аби в концерті з нагоди відзначення першої роковини відновлення незалежності України взяла участь Лідія Артмів – відома піаністка, яка може виконати під час концерту твори М. Лисенка, В. Барвінського і Ф. Шопена. До цього додає, що у відправленому листі подана точніша програма та повідомлення про дату її приїзду.

Президент М. Палав'юк також нагадав, що у справі фільмів про Олену Телігу він уже започаткував розмови із зацікавленими установами, і в серпні в Києві будуть представники тих установ для з'ясування тої справи з панею міністром. «Виглядає, – пише президент, – що ця справа знаходить також належне розуміння і серед української західної діаспори».

У зв'язку з важливими історичного значення подіями в Україні, з ініціативи президента УНР в екзилі достойного М. Плав'юка, президента Української Національної Ради прийнята постанову про скликання надзвичайної сесії УНРади десятого скликання на 14 та 15 березня 1992 р. Вона мала відбутися не в Нью-Йорку, як було згадано попередньо в листі, а в Бавнд Бруку, Н. Дж., у приміщенні культурного центру при соборі Андрія Первозваного УПЦ в США. У програмі нарад передбачалося відзначити 75-річчя створення Української Центральної Ради, підкреслити історично-політичне значення Актів проголошення суверенності й незалежності України та ствердити значення референдуму 1 грудня 1991 р.

Президент УНР, Українська Національна Рада, Уряд УНР розпочали формування делегації й підготовку до поїздки в Україну, щоб передати повноваження законнообраному Президенту української держави. 22 червня 1992 р. М. Плав'юк пише спільного листа голові УНРади М. Воскобійнику та голові уряду І. Самійленку. У ньому вважає необхідним вирішити справу Секретаріату-Бюро делегації ДЦ УНР в екзилі до Києва напередодні передачі повноважень владі України. Запропонував до складу делегації д-ра Степана Вороха, д-ра Володимира Жилу, інж. Юрія Іхтіярова, пані Галину Сенишин та пана Костянтина Луценка. Склад загальної делегації вирішуватимуть одразу ж після отримання підтвердження кількісного складу делегації з Києва. Завдання Секретаріату-Бюро – поладнати всі справи протоколу, програми різних імпрез, всі технічні справи, пов'язані з приміщеннями, транспортом, обслугою преси, своєчасним опрацюванням пресових комунікатів, поширення матеріалів і публікацій про ДЦ УНР в екзилі на терені України. Усі фінансові справи на час перебування делегації мав би ладнати пан К. Луценко. Очевидно, що члени секретаріату мали б виїхати раніше за інших членів делегації. Президент попросив надіслати йому факсом їхні міркування в цій справі, бо ці рішення мусять винести негайно, щоб своєчасно поробити замовлення квитків і приготувати необхідні матеріали.

Наступного понеділка, 26 червня, за дорученням голови уряду державний секретар уряду Наталка Пазуняк шле факсом «дорогому маестро Федоруку», заступнику голови колегії з питань гуманітарної політики Державної Думи України, листа, в якому просить вибачення за турботу, але «час нагальний, тому шукаю всіх доріг, щоби встановити контакт з Києвом...»¹⁰⁷ І далі додає, що ще 23 червня вона факсом надіслала листа до секретаря адміністрації президента України пана М. Хоменка (це вже вдруге) і не знає, чи він одержав ці листи: «Ось тому й відважилася надіслати цю саму копію Вам». «Я дуже прошу, – говориться в листі, – подати його панові М. Хоменкові і всім тим, хто займається справою зустрічі ДЦ УНР з президентом України, Верховною Радою і урядом України в часі відзначення першої річниці незалежності і передання властям України повноважень від ДЦ УНР в екзилі...»¹⁰⁸

Як бачимо, бюрократизм в Україні зароджувався з перших днів незалежності. Цілком можливо, що я б не згадував про ці перипетії, коли б в архіві не знайшов ще одного листа. Президент УНР в екзилі М. Плав'юк пише голові уряду І. Самійленку, що він опрацює текст листа до Президента України щодо кількісного і якісного складу офіційної делегації та гостей на урочисте засідання Верховної Ради України. «Думаю, – пише він, – що таке звернення викличе якусь реакцію і це дасть нам змогу говорити про остаточний склад делегації і про саму програму передачі повноважень». А тоді пан президент з боєм додає: «Ви знаєте, доктор Ворох не отримав від пана Хоменка жодної відповіді, і дехто вважає, що розмова голови уряду з паном Хоменком звільняє його від такої відповіді. Я не можу прийняти це за вдовольняюче вияснення і тому почуваюся до обов'язку особисто розібратися в цій справі <...> Жду на Вашу відповідь в цій справі і прошу її не розголошувати, поки не домовимось про остаточний спосіб її поладнання як у Києві, так і з усіма зацікавленими особами, які з нетерпінням чекають на рішення...»¹⁰⁹

У листі повідомляється про приліт в Україну президента УНР в екзилі М. Плав'юка з дружиною, голови Української Національної Ради М. Воскобійника з дружиною, голови уряду І. Самійленка з дружиною і невісткою. Названі й інші члени делегації, яких бажано поселити в тому ж готелі або неподалік від нього.

Державний Центр УНР в екзилі, як це й передбачалося статутними та іншими документами про його діяльність в еміграції, розпочав готуватися до повної передачі своїх повноважень законно обраному Президентові, Верховній Раді та урядові України. 14–15 березня 1992 р. відбулася Надзвичайна сесія Української Національної Ради. Прийнятою на ній постановою створили ліквідаційну комісію для розподілу майна ДЦ УНР. Основним напрямком її дії визнали збір точної інформації про стан майна і запропонувати спосіб його пере-

¹⁰⁷ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 70. Арк. 11.

¹⁰⁸ Там само.

¹⁰⁹ Там само. Арк. 2.

дачі на потреби демократичної України. Точний проект розподілу майна мав бути затверджений для затвердження президентом Української Національної Ради.

Президент М. Плав'юк запланував провести засідання ліквідаційної комісії у другій половині травня, і тому найпізніше до завершення квітня попросив всі установи, які завідують майном ДЦ УНР в екзилі, що включає всі установи в їхній системі, які діють на основі власних статутів чи інкорпорацій, приготувати та переслати на адресу Бюро ДЦ УНР у Філадельфії залучений квестіонар. Він упевнений, що зібрані інформації допоможуть їм оформити остаточний проект розподілу майна ДЦ ЦНР. Щоб це відповідало постанові Надзвичайної сесії УНРади.

Робота Надзвичайної сесії УНРади не залишилася поза увагою преси. Американська українськомовна газета «Свобода» у статті «Відбулася Надзвичайна сесія УНРади» пише, що сесія УНРади Х скликання відбулася в Центрі української культури при церкві-пам'ятнику св. Андрія Первозваного в суботу та неділю 14 і 15 березня. Розпочалася вона молитвою і коротким словом привітання Мстислава I, Патріарха Київського і всієї України УАПЦ. Патріарх підкреслив значення релігії в житті українського народу та звернув увагу на труднощі, серед яких відроджується наша Церква в Україні. Його слово було переплетене теплими згадками про враження та зустрічі в Україні. З великою любов'ю говорив Патріарх про релігійні почуття рідного народу, про його прагнення наблизитись до Бога, зокрема тепер, коли Україна розбудовує свою державність.

Тоді представники ветеранських організацій урочисто внесли прапори.

Сесію проводив проф. М. Воскобійник, голова Української Національної Ради, який у своєму слові «ДЦ УНР на шляху до здійснення найвищої форми консолідації української нації» вказав на факт поглибленої активності ДЦ УНР у світі та на поширення контактів і спільних акцій з Україною. Він підкреслив, що сучасна Україна устами Президента Л. Кравчука піднесла ідею консолідації української нації як основної підстави для застосування реальної політики, опертої на власні сили України. Ця політика уможливила приїзд і присутність на сесії достойних гостей з України – депутатів Лариси Скорик і Михайла Гришка, члена Президії Верховної Ради та голови комісії самоврядування. Голова закінчив своє слово могутнім закликком: «Станьмо і ми всеціло на допомогу сучасному народові України, бо він єдина надія утримати незалежність! Це потужна моральна сила проти недругів!»

На сесії прочитано привіт від Філадельфійського митрополита Української Католицької Церкви Стефана Сулика.

Достойні гості з України депутати Л. Скорик і М. Гришко передали привіти для членів Надзвичайної Сесії від Президента і Верховної Ради України. Вони говорили про велику радість в країні та про потребу орієнтації на існуючу сформовану державну структуру України, а саме на теперішнього Президента України, на Верховну Раду, на

уряд України та на патріотичну організацію Народного Руху, які і розбудовують, і скріплюють державні структури України.

Ранішню сесію закінчено доповіддю «75-ліття Центральної Ради УНР» д-ра Любомира Винара, голови академічної ради при уряді УНР в екзилі. Доповідач проаналізував генезу та розвиток Центральної Ради в контексті побудови Української Народної Республіки – першої української демократичної держави ХХ ст. Особливу увагу звернув він на ролі М. Грушевського та С. Петлюри в державному українському будівництві, що заклали міцний фундамент для теперішнього державного відродження України.

На поплудневій сесії голова уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленко обговорив «Діяльність уряду УНР в екзилі: 1920–1948 рр.». Він розповів про вихід уряду в екзил 21 листопада 1920 р., про його правні основи, його діяльність на форумі Ліги Націй у Женеві та про його політичні акції під час Другої світової війни.

«ДЦ УНР: 1948–1992, його діяльність і значення в період після Другої світової війни по сьогодні», було темою доповіді д-ра З. Городиського, секретаря президії УНРади. Він звернув особливу увагу на легітимно-правний аспект ДЦ УНР у світлі законодавства періоду 1918–1920 рр. та Тимчасовий закон із 1948 р., що привів до консолідації всіх політичних партій і організацій, а зокрема до участі політичних організацій, які постали серед наших втікачів з центральних земель України. Звернув пильну увагу на крайову зовнішньо-політичну діяльність ДЦ УНР та на його співпрацю з українською організаційною громадою в діаспорі. Свою доповідь закінчив подіями в Україні – проголошення незалежності 24 серпня 1991 р. та референдумом 1 грудня, сказавши про їх вплив на працю ДЦ УНР, зокрема на підготовку цієї Надзвичайної сесії УНРади Х скликання.

Після доповідей працювали комісії Надзвичайної сесії, а саме: правнича, деклараційно-резолюційна, фінансова, мандатна та верифікаційна.

Увечері в залі готелю «Marriott» відбувся бенкет, на якому настроїв був наскрізь піднесений і високопатріотичний: «Віяло теплом глибокого внутрішнього розуміння наших завдань і нашої відданості справі України».

На бенкеті виголошено дев'ять промов. Говорив тут також і Патріарх Мстислав I про свої гіркі спогади з визвольної боротьби.

Промовляли гості з України, а також заступник постійного представника до Об'єднаних Націй В. Крижанівський та представники різних організацій української діаспори. Дуже патріотично прозвучав виступ заступника голови уряду УНР в екзилі проф. Михайла Папа, коли він відзначив 53-ті роковини проголошення державності Карпатської України 14 березня 1939 р. та згадав про її боротьбу за незалежність. Бенкетом проводив д-р С. Ворох. Мистецьку програму виконали: О. Геймур, сопрано, та скрипаль С. Кобець із Києва.

У неділю, 15 березня, члени Надзвичайної сесії взяли участь в Святій літургії в церкві-пам'ятнику св. Андрія Первозваного, а згодом – у Панахиді за спокій душі Т. Шевченка.

Після Літургії відбулися молитовні відвідини цвинтаря при обителі св. Андрія Первозваного. Покладено квіти на могилах колишніх президентів УНР Андрія Лівіцького, Степана Витвицького, Миколи Лівіцького та Тараса Бульби-Боровця, який очолював резистанс, сформований за дорученням президента УНР А. Лівіцького.

Ділові наради сесії продовжено доповіддю «Україна на міжнародній арені» інж. Миколи Світухи, заступника голови УНРади. Давши оригінальну аналізу фактів державности і референдуму, доповідач ствердив, що «за неповних сім місяців від дня проголошення державної незалежності Україна здобула рівень міжнародного визнання, про який ще недавно не можна було і мріяти. Теперішня міжнародна кон'юнктура сприяє скорому завершенню вже започаткованого стану фактичного нав'язання дипломатичних відносин і виміни дипломатичними представниками з усіма країнами світу». Доповідач закінчив висловом глибокої віри, що «поступово будуть поборені в Україні всі перепони технічного порядку і буде розв'язане питання добору потрібного кваліфікованого персоналу не лише із знанням чужоземних мов, але і з розумінням принципів і методів праці західного світу. Одне з найважливіших завдань української діаспори саме і є подати допомогу в розбудові посольств і місії України за кордоном, і то не лише в питаннях приміщень чи зв'язків, але в налаштанні контактів, пізнання законодавства, організації праці та інформаційної мережі».

Дуже цікавими були виступи депутата Л. Скорик і члена Президії Верховної Ради України М. Гришка. Л. Скорик зайняла позитивну позицію майже до всіх пунктів доповіді М. Світухи та проаналізувала становище в Україні, що стосується політичного життя, розбудови військових сил, боргів колишнього Союзу, вивезення стратегічної зброї, валюти, банковості тощо. Не менш щиро говорив і М. Гришко. Його виступ був присвячений економічним справам і внутрішній ситуації в Україні.

Згодом обговорено й прийнято постанову Надзвичайної сесії УНРади X скликання про передачу повноважень ДЦ УНР в екзилі державній владі в Києві та про припинення діяльності ДЦ УНР в екзилі. Сесія також обговорила та прийняла резолюції, декларацію і грамоту про передачу уповноважень ДЦ УНР в екзилі владі України в Києві.

У заключному слові президент УНР в екзилі М. Плав'юк ствердив історичність Надзвичайної сесії, її значення і вагу для ролі діаспори в допомозі Україні та закликав до всебічної допомоги Україні на шляху до світлого майбутнього.

Згодом президент проаналізував уважно працю ДЦ УНР в минулому, склав окрему подяку усім членам УНРади і уряду, що своїми зусиллями причинилися до затіснення співпраці з Україною.

На Надзвичайній сесії було 76 умандатованих делегатів, які репрезентували Америку, Канаду й Англію. Австралію репрезентував проф. Я. Рудницький. З Аргентини прийшло привітання.

Ця ж газета надрукувала статтю авторства Івана Кедрина. У номері за 3 квітня він писав: «добре сталося, що уряд УНР в екзилі скли-

кав надзвичайну сесію Української Національної Ради для вирішення долі цієї установи у зв'язку з історичними подіями в Києві. Добре сталося, що та сесія відбулася у днях 14 і 15 березня 1992 р. у приміщенні осередку Української культури у Бавнд Бруку, Н. Дж., і добре сталося, що вона минулася без якихось скреготів, з молитвою на початку й відспіванням національного гімну з його анахронічним вже текстом на закінчення нарад. Ні одне велике зібрання з сотнею учасників і гостей не є ідеально добре – воно завжди має світла і тіні. Світел там було більше від тіней. Сам факт скликання такої сесії вже є позитивом. Після розв'язання УНРади 7 березня 1976 р., поза УНРадою опинилися 1) матірня ОУН з світлою традицією заснованої в Америці полк. Євгеном Коновальцем Організації Державного Відродження України (ОДВУ), з ідеологічними прибудівками, з власною оселею, пресою і поважним кадром діячів; 2) УРДП, яка охоплює більшість зорганізованих політично українських емігрантів із Наддніпрянщини та має також дуже добре редагований часопис у Дітроїті і чималий кадр членів; 3) УНДО, яке числом членів скорчилося, але все ж має традицію найбільшої політичної партії в Галичині, яка відіграла історичну роллю; 4) новозаснована опозиційна Рада Прихильників УНР із своїми відділами у кількох містах, періодиком і гуртом видатних діячів. У 1987 р. постала Консолідаційна Комісія з І. Самійленком на чолі, з якою повела розмови Конференція Українських Партій і Організацій (КУППО) під головуванням д-ра З. Городиського¹¹⁰. Ті розмови були довгі, але скінчилися підписанням згоди на базі переведення деяких змін у Тимчасовому Законі про УДЦентрі (первісний текст 10 червня 1948 р.) та з узгодженням деяких персоналів. На цій основі всі чотири вищеназвані середовища вернулися до УНРади, при чому Рада Прихильників заявила, що після переведення консолідованої Х сесії вона розв'яжеться».

Автор далі пише, що «дехто легковажно ставиться до УДЦентру, заперечуючи його реальну вартість. Але УДЦентр має легітимну підставу свого існування, бо ґрунтується на законі з 12 листопада 1920 р., прийнятого ще на території України. Головами УДЦентру в Європі в роках 1920–39 були С. Петлюра і після його вбивства – Андрій Лівіцький – обидві історичні постаті. С. Петлюра став символом збройної боротьби України, і знову ж таки А. Лівіцький, який, як адвокат у Полтаві, боронив українських політичних в'язнів ще за царату. Очевидно, в добі міжнародної декон'юнктури для української визвольної справи УДЦентр не має широкого поля діяльності. Але крім того він сам символізує українську державність – він може самостійно і в тісній співпраці з іншими демократичними організаціями вести освідомну працю серед незрячого чужинецького світу і може вести таку ж працю серед української молоді, яка не тямить новітньої нашої війни-революції та взагалі не дуже добре знає історію України. Отож сам факт існування УДЦентру від 1921 р., з першою років

¹¹⁰ Тут важливо зробити поправку, бо автор припустився помилки. Насправді ж І. Самійленко був головою названої комісії з 1984, а не 1987 р.

1939–48, цей факт позитивний, бо коли чуємо інколи, що в Україні треба було б провести плебісцит на самовизначення, то хто не тямить IV Універсалу з 22 січня 1918 р., той в існуванні УДЦентру має доказ, що Україна вже самовизначилась, і те своє державницьке самовизначення шанує та продовжує його традицію поза кордонами по-ярмленої України. Доцільність існування УДЦентру доказав Олександр Шульгин у знаменитому творі “Без території”».

Серед позитивів сесії автор також називає факт, що заснований в Америці Український Демократичний Рух (УДР) в особі д-ра Олега Волянського зголосив бажання приступити до УНРади. Без уваги на число членів цієї організації автор тих рядків не бачить причин, чому президія УНРади не могла б піти назустріч цьому бажанню.

Автор вважає, що найпершим світлим успіхом Надзвичайної Сесії УНРади було одностороннє схвалення, щоб 24 серпня цього року, в перші роковини проголошення державної незалежності України, передати державній владі в Україні повноважності Державного Центру УНР в екзилі: «Від цього моменту УДЦентр перестане існувати. Підготовка урядом УНР в екзилі до такої постанови не була легка і гладка, бо були одиниці, які висували застереження: мовляв, ще нема в Україні Конституції, ще може різне трапитися і т. п. Щасливо, це були відокремлені голоси і на самій сесії дискусії над цією принциповою проблемою не було».

Президент Л. Кравчук у розмові з президентом УНР в екзилі М. Плав'юком висловив сугестію, що добре було би, якби й інші установи, які претендують на репрезентацію українського народу перед зовнішнім світом – приєдналися до тієї делегації і теж передали владі в Україні свої повноважності. Д-р С. Ворох взявся за реалізацію цього розумного проекту, але його місія, як можна було передбачати, скінчилася повною невдачею. Українці люблять бавитися у фікції і плекати їх, і на це нема ради. Л. Кравчук вияснив М. Плав'юкові ці бажання, щоб оця делегація була не надто велика, не переступила якогось десятка осіб. Бажання правильне: не вільно давати злобним людям причини до говорення. Достойний характер цієї церемонії у Києві підкреслили би тільки дві промови: президента УНР в екзилі М. Плав'юка і президента України Л. Кравчука. Такий історичний акт не є тереном красномовного попису.

Світлим моментом сесії була присутність Патріярха Української Автокефальної Православної Церкви Мстислава І. Не зважаючи на пізній вік і фізичну неміч, він доказав знову свій тісний зв'язок з громадою, що його активно зберігав ціле життя. Митрополит УКЦеркви надіслав листовний привіт. Патріярх Мстислав І передав М. Плав'юкові для передачі Л. Кравчукові золотий ланцюг з медаллю гетьмана І. Мазепи. Штудерним способом роздобув дані про чудову історичну пам'ятку проф. Роман Смаль-Стоцький у Варшаві з початком 20-х рр. Це коштувало йому багато сил, грошей і випадкового щастя.

Присутні двоє делегатів з Верховної Ради України Л. Скорик і М. Гришко – одне одному неподібні, інші вдачі, інший спосіб звіту-

вання, але обоє дуже ділові, відносинами в Україні взаємно себе доповнювали і заявляли себе оптимістами.

Позитивним явищем було велике число присутніх: 69 управнених до голосування, всіх на залі близько 90 осіб. Приїхали люди не тільки з дуже далеких міст Америки, але й із Канади та Англії, був уповноважений діяч з Австралії. Врешті – треба висловити признання за дуже дбайливу технічно-інформаційну підготовку. Кожен делегат отримав у течці не тільки проєкт програми нарад і тексти всіх проєктованих постанов, але навіть книжечку Тимчасового закону Державного Центру УНР в екзилі з 10 червня 1948 р., коли то створено УНРаду, як сурогат парламенту в екзилі, залишаючи на боці, чи він таким став і чому не став.

З-посеред тіней сесії треба назвати на першому місці перевантаження програми. Три доповіді, плюс четверта, якою насправді стала вступна промова голови Національної Ради. Доповідачі один з одним не порозумілися, і тому в кожній промові вживали ці самі гурра-патріотичні фрази. Цікава річ: це була суто політична конференція з прицілом на історичну політичну настанову. І поплили потоки патріотичних фраз. Виступи обох делегатів з України, президента М. Плав'юка, звіт з діяльності д-ра З. Городиського і звіт про фінансовий стан УД Центру, голови Фінансової комісії Антона Семенюка були наче цілощодою водою для слухачів, яким засохли вуста від тієї маси фраз для фрази. Відбувся бенкет, і на ньому – поруч із музичною програмою – 15 промов. Коротша програма нарад була б дозволила перевести сесію в одному дні. Бенкет у першому дні скінчився о 1 год. після півночі, наради у другому дні скінчилися о 7 год. вечора і при напівпорожній залі».

Автор публікації просить вибачення «за трохи критичні зауваги». І говорить, що підсумок усе ж позитивний. Висловлено думку, що треба написати «історію Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі. Прегарна думка. Але автор такої історії мусить керуватися аксіомним підходом науки: писати правду. Деякі речі, які появилися до цієї теми, писані під кутом неправди для адорації. Історія – це наука, а наука виключає позолітку і очорнювання. Всі люди, які колись і тепер працювали в ДЦ УНР, були доброї волі. Честь їм за це і подяка. Але в політиці часом цього замало».

Я не стану аналізувати всю газетну публікацію. До неї лише варто додати, що Л. Скорик та член президії Верховної Ради України М. Гришко передавали вітання учасникам сесії від Президента України Л. Кравчука, Верховної Ради та уряду держави й висловили признання за пророблену ДЦ УНР в екзилі роботу. Усне привітання на сесії також висловив від НТШ найстарший учасник сесії, свідок і учасник подій 1917–1920 рр. редактор Іван Кедрин-Рудницький. На прохання українців Австралії, з якої він щойно повернувся, привіт учасникам сесії також висловив д-р Ярослав-Богдан Рудницький. Учасників сесії також вітали д-р Марія Квітковська, д-р Василь Верига від СКВУ, д-р Любомир Винар від Історичного товариства та міжнародного товариства М. Грушевського. Прочитане цінне привітання

від проф. Григорія Костюка – колишнього голови «Слова», автора цінних праць.

До газетної публікації також додаю, що першого дня виголосив доповідь д-р Л. Винар – голова Академічної Ради при уряді УНР в екзилі. Він говорив про 75-ліття Української Центральної Ради з наświetленням політичної атмосфери процесу творення першої в ХХ ст. Української держави.

Згодом доповідь про період уряду УНР в екзилі 1920–1948 рр. виголосив проф. І. Самійленко – голова уряду УНР в екзилі, згадавши велетенські жертви українського народу, зложені в цей період часу в Україні. Доповідач дав огляд виходу уряду УНР в еміграцію, виявив його правні основи та складні умови діяльності в період перед світовою війною і під час її.

Тема доповіді д-ра З. Городиського, секретаря президії УНРади: «ДЦ УНР: 1948–1992, його діяльність і значення в період після другої світової війни по сьогодні». Як правник й історик він обговорив легітимно-правовий аспект ДЦ УНР на основі законодавства 1918–1920 рр. та пояснив вагу Тимчасового закону з 1948 р., що дав підставу до консолідації різних політичних партій і організацій. Завершив свою доповідь подіями в Україні: проголошення Дня Незалежності та референдум 1 грудня, і пов'язав сучасну діяльність ДЦ УНР з цими подіями в Україні та з підготовкою Надзвичайної сесії УНРади Х скликання.

Поділився своїми думками та зауваженнями й президент М. Плав'юк. Зокрема, подав приклад героїзму в Україні, коли в 1978 р. під час протесту проти поневолення України Москвою Олекса Гірник спалив себе на могилі Т. Шевченка. Його пам'ять вшанували вставанням з місць і молитовною хвилиною мовчання. До речі, у перерві роботи сесії делегація її учасників відвідала могили попередніх президентів УНР, славної пам'яті Андрія Лівницького, Степана Витвицького та Миколи Лівницького. На їх могили президент М. Плав'юк поклав китиці багряних рож. Також із квітами відвідали могили отамана Т. Бульби-Боровця, який за дорученням президента УНР в екзилі А. Лівницького проводив збройну боротьбу проти обох окупантів – німецького фашизму та радянського комунізму. Відвідали також могили колишніх провідників ОУН.

Додаю і про бенкет. Він відбувся у суботу ввечері в залі готелю «Marriott». За словами його учасників, він займав у програмі сесії своєю урочистістю та змістовністю особливе місце. Відбувся в емоційно-піднесеному настрої. Відкрив святкову трапезу молитовою Патріарх Мстислав, який невтомно підтримував учасників сесії силою свого духа. Керував бенкетом з великою гідністю д-р С. Ворох – член уряду. Навіть доволі затяжна програма бенкету не спричинила втоми. За головним столом сиділи, окрім Патріарха, президента М. Плав'юка з дружиною, голови уряду І. Самійленка з дружиною, голови УНРади М. Воскобійника, ведучого д-ра С. Вороха, також протпр. В. Желехівський з паніматкою, д-р М. Квітковська (зі Світової Федерації Українських Жіночих Організацій), секретар УНРади

д-р З. Городиський з дружиною, головний контролер інж. П. Крамаренко, голова трибуналу д-р Ярослав Рудницький, редактор Іван Рудницький та господар сесії інж. Юрій Іхтіярів. За головним столом також були гості з Києва депутати Л. Скорик і М. Гришко та тимчасовий представник України в ООН пан Віктор Крижанівський з дружиною. Цікаві й змістовні привіти та короткі промови прозвучали під час бенкету. Були це привіти від УКРади д-ра Б. Щербунчака, д-ра Я. Рудницького. Змістовним було слово доктора М. Папа з нагоди роковин проголошення самостійної Карпатської України. Слова вітання і визнання звучали від депутатів Верховної Ради України та пана Крижанівського. Зворушливим і глибоким змістом відзначилося слово Патріарха Мстислава, який висловив глибоку стурбованість сучасним станом православ'я в Україні та іншими гострими проблемами на історичній Батьківщині. До програми входили й музично-вокальні виступи. Співала ліричним сопрано Олена Геймур та грали скрипалі високого класу з квартету М. Леонтовича. З України виступали Сергій і Таня Кобець, які, за спогадами учасників бенкету, залишили чудове враження.

Цілість програми Надзвичайної сесії закінчилася в неділю заключним словом президента М. Плав'юка. Він щирими словами подякував гостям з України за участь в роботі сесії. Президент також подякував усім учасникам сесії й назвав імена майже всіх побратимів, з якими багато років йшов і працював пліч-о-пліч на благо України.

Під час перебування в США Л. Скорик побувала в редакції газети «Свобода». В інтерв'ю «Головне і єдине – це Україна» народна депутатка розповіла, що вона у Верховній Раді веде підкомісію у справах архітектури і захисту історичного середовища. Але доводиться займатися не тільки цими справами. Вона також входить до комісії розроблення систем національної безпеки України та її Збройних Сил. Відповіла, що своє майбутнє пов'язує не з політикою, а з улюбленою архітектурою, і має надію, що її участь в політиці допоможе відродженню такої прекрасної царини мистецтва, якою є архітектура.

На запитання про сучасне політичне становище в молодій українській державі Л. Скорик відповіла, що політичну ситуацію не можна розмежовувати на зовнішню та внутрішню – вони так переплітаються, що іноді одразу важко усвідомити, чи труднощі, які виникають всередині, є інспіровані ззовні, чи ні. Ідея опозиції творення держави і опозиція демократичних перетворень надзвичайно пов'язані з собою. На думку пані Лариси, в Україні на той момент можна було відрізнити трояку опозицію: «Це – сили, які продовжують ідею комуністичної партії – ми їх називаємо Соціалістичною партією. Друга – це сили великоросійської шовіністичної орієнтації, яких немало в Україні. Вони досить добре зорганізовані, і, на жаль, в такій політичній організації, як Партія Демократичного Відродження, яка за своєю назвою не повинна займатися такими шовіністичними тенденціями. І третя опозиція – є ще деякі сили, в яких переважають особисті проблеми, тобто владчий інстинкт, і тут ставиться питання – думку зміни президентських виборів серед тих людей, які їх підтримують. Це є,

можна сказати, тенденція до отаманщини, що може упровадити до дестабілізації уряду».

Народна депутатка також сказала, що нині держава є на етапі жертвенности, самовідреченности і підпорядкування себе загальній ідеї. Це такий короткий огляд внутрішньої ситуації. Що стосується зовнішньої ситуації, то вона насамперед відзначила дуже сильний тиск з боку Росії. Вона наголосила: їй дуже жаль, що представники тих трьох вищезгаданих кіл опозиції пробують довести собі й іншим, що, мовляв, це є шукання вини поза Україною, що це є шукання образу ворога, що це є бажання відвести від внутрішніх проблем економічного характеру. «Я й не знаю, – говорить вона, – що на це можна відповідати таким людям. Невже історія не навчила ще нас усвідомлювати, що найстрашнішим ворогом усякої демократії є імперіалізм у різноманітних формах, і російський ще не вичерпаний». Що стосується того тиску, то Л. Скорик каже, що назвала б його диверсією, яка має три форми: «фінансову – утруднення друкування грошей, економічну – заблокування доставки обіцяних сирівців. Третя диверсія – розбійницько-військова. Вона має на меті вивезення з України військової техніки і тому подібне. Молодій українській державі нелегко з усім цим впоратися. Єдине, що може врятувати, це єднання всіх сил довкола творення держави і обов'язково довкола ідеї демократичних перетворень».

На прохання розцінити на сьогодні дії Президента держави вона відповіла, що його становище, очевидно, дуже важке: «Він не вив'яжеться з цих завдань, коли не буде мати підтримки всіх прогресивних демократичних сил. Співпрацюють з ним всі ті, що можуть забути себе і посвятитися загальним державотворчим проблемам, і хто розуміє, що або сьогодні, або вже ніколи не здобудемо держави. Не можна ототожнювати творення держави з діянням однієї людини, якою б вона зрештою не була. Одна людина може тільки добре покерувати, але тільки в тому випадку, коли її будуть підтримувати».

Журналістів цікавило, чому в державотворенні так мало беруть участь жінки. «А це тому, – вважає пані Лариса, – що причина криється в неінтелігентності нашого суспільства, цебто зруйнуванні цієї інтелігенції, яка колись була нам притаманною і яка протягом багатьох важких століть зійшла до низького рівня. Суспільство, в якому мужчини не дають можливості жінці досягнути всі ті пости, які вони самі займають, просто не може називатися суспільством по-справжньому». Вона побажала мужчинам дійти до того ступеня інтелігентності, який дав би їм зрозуміти, що жінка має всі можливості займати найвищі пости. «Формули на перевиховання суспільства немає – це не скорий процес. Будуючи державу, ми не сміємо забувати будувати людину, яка в процесі свого життя мусить здати іспит на порядність, на жертвовність, на велику відповідальність». На завершення депутатка сказала, що єдиним і найголовнішим для неї завданням сьогодні є Україна. Уся решта відходить на другий план: «Богом нам дане право вибору. Кожний мусить вирішити сам, як і для чого жити».

Додам, що 17 березня делегація уряду УНР в екзилі на чолі з головою проф. І. Самійленком проводжала посланців Президента України Л. Кравчука і членів Верховної Ради – М. Гришка і Л. Скорик, які брали участь у Надзвичайній сесії УНРади 14 і 15 березня. На летовищі ім. Кеннеді делегація уряду УНР разом із Проводом Української постійної місії при ООН привітала в той час прибулого з Києва постійного представника Української місії в ООН Віктора Батюка. Голова уряду УНР разом з д-ром С. Ворохом тепло привітали його з цим відповідальним призначенням, а Діна Самійленко вручила йому квіти привіту. У відповідь на цю гостинну зустріч В. Батюк щиро дякував за слова привіту в надії на тісну співпрацю з українською діаспорою в його хоч і тяжкій, як він сказав, але захопливій праці. Після чого відбулася коротка братня розмова.

До проблеми передання повноважень ДЦ УНР в екзилі законній владі в Києві ще раз повернувся в газеті «Свобода» вище згаданий І. Кедрин. У матеріалі «Подзвінне Державному Центрові УНР в екзилі», опублікованому 29 серпня 1992 р., він пише, що «з моментом передачі своїх повноважень президентові Леонідові Кравчукові в Києві 23 серпня цього року Державний Центр УНР в екзилі перестав існувати. Добре сталося, що закінчив майже 73-літнє існування достойно і пристойно, на гарній маніфестації духовної єдності державної України та української діаспори.

Олександр Шульгин, – пише він далі, – у своєму творі п. з. “Держава без території”, виданому у Парижі, теоретично мотивував потребу існування такої безтериторіальної держави. Але творець Державного Центру УНР в екзилі Симон Петлюра і його наступник Андрій Лівіцький – непересічні індивідуальності, здавали собі справу, що у добі повної міжнародної декон’юнктури української проблематики не слід вихвалитися “державою”, а треба вважати історичну місію УДЦентру у ролі “символу” української держави.

Усі речі роблять люди, і від людей залежить, чи символ сяятиме, чи зблідне. Володимир Винниченко, автор першого універсалу Української Центральної Ради і перший прем’єр уряду УНР в Києві, завідував С. Петлюрі, його популярності, і глузував у своєму тритомовому творі “Відродження нації”, що Петлюра мріє, щоб “на білому коні в’їхати до Києва”. Неправда, С. Петлюра, опинившись у Парижі, був скромним, не любив користуватися титулами “голова Директорії, Головний Отаман” і т. д. Скромним був А. Лівіцький, знаменитий промовець, дипломат, але й дуже товариський, з тонким почуттям гумору. Автор цих рядків уважає за велику честь, що здобув собі прихильність А. Лівіцького і його дружини Марії, авторки чудової книжки “На грані двох епох”, ще у Варшаві у 1930-х рр. Коли за німецької окупації велися у Кракові з початком 1940 р. наради всіх політичних середовищ, лідери яких опинилися в тому місті і запросили туди А. Лівіцького, він мешкав цілий місяць у моєму й моєї дружини скромному помешканні.

За С. Петлюри й А. Лівіцького Державний Центр не мав ще “уряду”, а тільки виконавчий орган. Термін “уряд” введено щойно в Тим-

часовому законі про реорганізацію ДЦ з 10 червня 1948 р. А проте найбільшою пошаною втішався Державний Центр як символ держави за трьох перших президентів – С. Петлюри, А. Лівичького і С. Витвицького. Цей останній переїхав до Америки і разом з ним тут уперше був ДЦентр. За його каденції головою уряду – ще у Мюнхені – був д-р Степан Баран, колишній посол УНДО у варшавському соймі, автор книжки про Андрея Шептицького, відважний оборонець нищених поляками православних святинь на Волині, але й знавець земельних справ – ходяча енциклопедія і при тому страшенно скромна людина.

Староримська приказка “Про померлих ніщо, тільки добре” не стосується осіб на високих становищах політики чи культури. Наполеон став національним героєм французів, своєю славою затемнив славу Карла Великого, французи здвигли йому у центрі Парижа величавий мавзолей, але монографіст Моруа не залишив на ньому сухої нитки за його винищування молоді у непотрібних війнах, за обезкровлювання Франції і за його любовні історії. І це славі Наполеона не пошкодило. Так само не пошкодила титанові німецької культури Йоганові Вольфгангові Гете книжка “Гете і його жінки”, що пахла скандалістикою. Четвертий і найдовше урядуючий президент М. Лівичький був фанатиком Державного Центру УНР в екзилі, він жив ним до самого кінця свого життя. Людина дуже інтелігентна, освічена, студіював у Женеві, де добре вивчив французьку мову. Але страшенно амбітний, не признавав критики, оточував себе підхлібниками. Я знав його від молодечих літ, ми дружили, але й попали у конфлікт, коли він образився, що президент УНРади, за мого головування, перевела частинну консолідацію. Розв’язав Національну Раду і створив 10-річну кризу, наприкінці якої створив Консолідаційну комісію, яка провела акуратно таку консолідацію, яка його розсердила була, мовляв, я увів “троянських коней” до УДЦентру. На X сесії ми замирились, і він просив мене відкрити її. Не був скромним, радше наслідував Людовика XIV, який проголосив “Держава – це я”, але мав добру волю, був патріотом-державником, і жаль, що не дожив до чуда 24 серпня та 1 грудня 1991 р.

Залишив уряд своєму наступникові М. Плав’юкові, який знав, що варто було б провести персональні зміни в уряді, але розумно не зробив цього, щоб під сам кінець не робити ще однієї кризи. Первісний осяйний символ держави у постаті Державного Центру значно змалів. Д-р С. Ворох, який з доручення обох президентів – України та в екзилі – організував згадану на вступі народну передачу повновастей, не погоджувався зі мною, що УДЦентр утратив рацію існування, затравивши роллю символу. Але я певний, що він і щасливий, що не брати-ме більше участі в засіданнях того уряду, які вимагали великого терпцю і сильних нервів.

Майбутній історик Державного Центру мусить писати її “сіне іра ет студіо”, без гніву й тенденції, не компліментарно і панегірично, і не злобно, а правдиво, з усіма світлами і тінями тієї установи, з великими і малими, скромними і зарозумілими людьми, які були там, щоб

читач міг усвідомити: чи УДЦентр склав іспит не як держава без території, а як символ рідної держави».

Звичайно, можна багато, з різними аргументами дискутувати з висловленою автором публікації позицією. Я цього робити не стану. Кожен має право на власну думку. Ось і я даю таке право читачу зробити власний висновок. Думаю, сприятиме їм у цьому й прочитання цієї книги.

Доля ДЦ УНР, його структур, людей, причетних до його багаторічної історії, передача повноважень, майна, архіву та інших активів ДЦ УНР після складення ним повноважень непокоїли багатьох людей. Звісно, і керівну верхівку УНР. Ще у квітні 1990 р. голова уряду І. Самійленко доповів президенту М Плав'юку, що вдова покійного президента Миколи Лівницького пані Г. Лівницька передала для зберігання різні документи. Очевидно, вона тоді не мала вже можливостей бути пов'язаною з поточними справами установ ДЦ УНР. Пан М. Плав'юк у листі голові дирекції Українського інформаційного бюро Петру Крамаренку, копія якого направлена й голові уряду І. Самійленку, рекомендував і просив цю делікатну справу уважно поладнати. «Іншими словами, – пише він, – ми не можемо від пані Г. Лівницької вимагати, аби вона залишилась в дирекції УІБ Інк., або ж виконувала ту чи іншу функцію. Але рівночасно з тим ми повинні затримати її в тих становищах якомога довше, як довго вона собі того бажає. Її відданість і довгі роки допомоги в праці славної пам'яті М.А. Лівницького загально відомі. Здається мені, що п. Лівницька віддано працювала не лише, щоб допомогти своєму мужеві, але й президентові УНР в екзилі. Одначе тепер це мусить бути впливом її доброї волі, а не нашою вимогою». Пан М. Плав'юк попросив цю справу дуже уважно і тактовно ладнати, бо супроти неї в них великі моральні зобов'язання і він би не хотів, щоб якимось нетактом зробити їй прикрість.

Як, напевно, помітили читачі, я неодноразово зупинявся на діяльності Українського інформаційного бюро, де працювала й пані Лівницька. Воно, без сумніву, зробило багато добрих справ на благо України. Але часом ставало й каменем спотикання. У листі до високоповажного пана інженера, голови дирекції УІБ П. Крамаренка, копія якого адресована й голові уряду І. Самійленку, президент УНР М. Плав'юк пише, що він протягом тривалого часу пробує поладнати справи взаємовідносин між УІБ і ДЦ УНР. У нього нема зонайменшого сумніву, що «вся документація, зібрана в цій справі, вказує, що УІБ і “Мега” є інтегральними частинами ДЦ УНР. Правдою є також те, що УІБ зробив з тої установи легальну правову одиницю, самостійну в світлі законів стейту Пенсильванії. Адже такий статус набули й інші складові частини ДЦ УНР, які, одначе, незалежно від одного легально-правного оформлення в США чи інших країнах зберегли і оформили свій статус як інтегральної частини ДЦ УНР».

Президент просить пана голову до кінця квітня повідомити йому, чи дирекція УІБ є інтегральною частиною ДЦ УНР. Так, як це полад-

нала дирекція Дослідного інституту модерної історії України у Філадельфії.

Цим листом, пише президент, він підтверджує своє становище в справі редакційного складу і політичного напрямку газети «Мета», про що вони говорили в останній телефонній розмові. Однак від дирекції УІБ він не отримав доказів, що вона бажає ту справу поладнати. Якщо президент не одержить письмового підтвердження, що дирекція УІБ прийняла його пропозицію, він змушений доручити дотичним до ДЦ УНР органам вжити необхідні заходи, щоб забезпечити за ДЦ УНР ті права, які йому належать у справі УІБ і його органу «Мета».

Але справа «буксувала». Тому й 14 квітня 1992 р. президент М. Плав'юк пише вельмишановному пану професору, голові уряду в екзилі І. Самійленку, листа, в якому знову говорить, що згідно з рішеннями наради членів президії УНРади і уряду УНР він просить Івана Матвійовича ввійти в контакт з Радою директорів УІБ Інк. для остаточного поладнання справи їхніх взаємин з ДЦ УНР в екзилі.

Президент ще раз нагадує, що УІБ не лише в мюнхенському періоді дії ДЦ УНР, але і з перенесенням осідку ДЦ УНР до Філадельфії було інтегральною частиною ДЦ УНР. Докази на це є різні, включно з тим, що фінансові трансакції були ведені з банківського konta Уряду УНР у Філадельфії.

Без рішення уряду УНР в екзилі чи дирекції Дослідного інституту модерної історії України, з konta уряду УНР в липні 1989 і в лютому 1990 рр. були перенесені фонди на рахунок УІБ Інк., заінкорпорованої законом Пенсильванії. У жодних архівах ДЦ УНР немає постанов про те, щоб ті фонди ДЦ УНР передати «приватній корпорації», як це дехто тепер говорить про УІБ Інк.

Усі намагання, щоб цю справу поладнати на базі перебрання видатків за працю УІБ у Києві і журналу «Тризуб», що там видавався, зрозуміння дирекції УІБ Інк. не знайшли. На появу та фінансування «Тризубу» в Києві є рішення уряду УНР, однак дирекція УІБ Інк. вирішила й надалі видавати «Мету» і заявила на вчорашній нараді, що основні фонди УІБ Інк. є заморожені, і лише з відсотків вона покриває свою видавничу діяльність, і з тих відсотків не має засобів для фінансування «Тризуба» в Києві.

Це йде в розрив із рішенням про видавання в Києві журналу «Тризуб», яке як уряд, так і цілий ДЦ УНР схвалив. І тому президент просить виконати рішення наради з 13 квітня у такий спосіб: «По-перше, треба негайно ввійти в контакт з дирекцією УІБ Інк. і добитись від неї негайного звороту фондів ДЦ УНР, які з konta уряду УНР без жодних уповноважень чи то уряду, чи мого були вже по десятій сесії перенесені на conto УІБ Інк. По-друге, ці фонди призначити на видавання «Тризуба» в Києві чи інших видань, схвалених урядом для публікацій». Третім пунктом пропонувалося (якщо це буде виконано), вступити з дирекцією УІБ Інк. в домовлення про майбутню співпрацю між різними частинами ДЦ УНР, яке б мала ліквідаційна комісія наприкінці травня схвалити до затвердження президії УНРади, згідно

з рішенням Надзвичайної сесії УНРади в березні цього року. Це домовлення мало б на меті устійнити спосіб координації видавничої діяльності по закінченні дії ДЦ УНР в екзилі на базі співпраці різних установ, які дотепер були частиною ДЦ УНР в екзилі; у майбутньому вони діятимуть уже на основі своїх статутів чи інкорпорацій.

Урешті якби дирекція на це рішення в пункті першому не погодилася, то тоді дирекція Дослідного Інституту Модерної історії України мусить у згоді з рішенням наради від 13 квітня почати легальні кроки супроти «Самопомочі» і УІБ Інк.

З огляду на те, що ці справи мусять бути негайно поладнані, щоб до нарад ліквідаційної комісії в травні мати про неї звіт, президент просить увійти в контакт із зацікавленими особами в дирекції УІБ Інк. і переконати їх про доцільність поладнання цієї справи без того, щоб виходити з нею на посторонній форум, який, крім коштів, завдасть ще моральної шкоди всім причетним до цієї справи. На закінчення президент сказав, що залишається з пошаною і побажав голові уряду успіхів у поладнанні цієї справи¹¹¹.

Очевидно, голова уряду не повністю розділяв думку президента з цього питання. В одному з листів Іван Матвійович писав М. Плав'юку, що у відповідь на це він міг би сказати багато. Але він обмежить-ся кількома і то пристойними словами: «Ви мене змушуєте, – пише він, – ще й ще раз повторювати добре відомі для Вас факти, що дирекція УІБ має свій чартер, має своє членство і обрану дирекцію. Я ні легально, ні формально не належу до тієї інституції. А тому що в провіді її є члени УНДС, то це не означає, що я одиноко, як Ви пишете, “лідер” можу притягати їх до дисциплінарної чи якоїсь іншої відповідальності. До речі, УНДС не є якоюсь монопартійною чи карною організацією. У нас є голова централі, себто президент, який відповідає перед своїм членством. Одне, що можна, на мою думку, робити і вже робиться – звернутися до дирекції УІБ подати централі УНДС, яка була і залишається Уенерівською, їх план і програму діяльності на коротший і довший періоди часу, а після цього робити ті чи інші поради чи критичні зауваги».

З нового листа президента М. Плав'юка до голови уряду І. Самійленка від 22 липня 1992 р. можна робити висновок, що справу з Українським інформаційним бюро та випуском часописів на новому етапі роботи ДЦ УНР в екзилі не вдалося повністю уладнати. Президент занепокоєно пише, що слід би вирішити практично справу дальшого видавання «Тризуба», щоб у цій справі була спільна позиція. «Як знаєте, – пише він, – я запропонував людей з України, однак не є устійнена справа тут, хто звідсіля буде дбати про належний зміст журналу. Надії на співпрацю з теперішньою редакцією “Мети” не виправдовують себе. Довідаюся, що в серпневе число “Мети” йде стаття проти Л.М. Кравчука. Чи знаєте Ви про те? Чи думаєте, що то є розумно написати тепер проти Л. Кравчука, коли в Україні проти нього ведуть кампанію саме антиукраїнські елементи на чолі з відкритими і затає-

¹¹¹ ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 70. Арк. 14.

ними російськими шовіністами? Якщо б по такій лінії мав появлятися “Тризуб” в Україні, то в мене є сумніви в доцільності такої лінії редакції. Взагалі дивує мене, чому редакція “Мети” фаворизує п. Кучера, який мені здається є виразний прихильник ОУНР. Чи для нього немає місця в їхній пресі? На мою гадку, д-р Л. Винар, д-р Йосипшин, М. Липовецький повинні б стати ядром еміграційного складу редакції. Яка Ваша думка про те?»

Врешті, у бюлетені УІБ за січень 1992 р. з’явилося повідомлення, що до Бюро ДЦ УНР надійшли з Києва два перші числа журналу «Тризуб». Вони невеликого формату, по сорок сторінок кожне. На обкладинці вгорі відбитка з видання 1925 р.: емблема тризуба, від якого розходяться промені, а на них художньо написана і розташована назва. Нижче – назва англійською мовою та напис: «Орган Української національно-Державної Думки». Ще нижче – «Прес-бюлетень київського відділення Українського Інформаційного Бюро (США)».

Матеріали в журналі подані під рубриками «У Державному Центрі УНР», «Справи партійні», «Тільки документи» та ін. Усі статті без зайвих слів, сконденсовані. У передньому слові першого числа подана суттєва інформація – напрямки журналу, що є продовженням давнього його видання як органу екзильного уряду, осідком якого був тоді Париж, ще за життя Головного Отамана С. Петлюри, а згодом й за його наступників.

За місяць перед офіційною передачею повноважень ДЦ УНР газета «Вечірній Київ» у замітці «Чи з діаспори видніше?» розповідає про відкритого листа на адресу президента УНР в екзилі М. Плав’юка, написаного керівниками ліги «Громадянська ініціатива». Ця організація створена нещодавно, «але до неї, – пише газета, – належать досить “старі” політичні організації. Зокрема, Українська національна партія зі штаб-квартирою у Львові, а її голова, колишній багаторічний політ’язень Г. Приходько, є неофіційним головою “ГІ”».

У самому листі висловлена занепокоєність у зв’язку з наміром без будь-яких умов передати мандат уряду Української Народної Республіки у вигнанні Президентові України. Автори листа звертають увагу М. Плав’юка на те, що Акт проголошення самостійності України не означає правонаступництва України УНР, що в Україні досі діє Конституція УРСР, а її керівництво, зокрема Верховна Рада, яка, на думку «Громадянської ініціативи», являє собою політичний анахронізм, не ставлять питання про виконання рішень Центральної Ради УНР щодо скликання Установчих Зборів або Національного Конгресу шляхом демократичних виборів на основі багатопартійності тощо.

Лідери ліги «ГІ» пропонували президентові УНР поставити перед президентом України Л. Кравчуком ряд питань, розв’язання яких відновило б історичну та моральну справедливість. У тому числі про скликання Національного Конгресу України для прийняття Конституції Української держави.

А тепер звернемося до листа члена президії УНРади д-ра Л. Винара. У ньому він висловлював власну думку, якою не радив наразі передавати будь-які будинки й інші речі. Він писав, що «ми мусимо ма-

ти на деякий час базу праці – ідеться про бібліотеку ім. С. Петлюри, Інститут модерної історії і т. д. – цим установам, доки існує ДЦ УНР, треба забезпечити діяльність і допомогти». Він також думає, що наразі не треба передавати поважніші грошові суми – «є безліч комітетів, які збирають на допомогу теперішній Україні. На справи дослідження історії УНР або забезпечення треб видатних діячів УНР в Європі, Америці і Канаді – бо опісля ми не одержимо допомоги. А це є наш священний обов'язок».

20 квітня К.М. Теличко, «мученик Едмонтону й околиць», як він підписався під листом до президента М. Плав'юка, пише, що має 85 років, але праці на ДЦ УНР не полишає. Далі йдеться про те, що проф. І. Самійленко попрохав його упорядкувати архіви й передати до Оттави, а колись вони підуть до Києва. «Для мене, – скаржитися далі, – це складна справа, бо за 42 роки мого перебування в Канаді майже все лежало на моїх плечах. Маю колосальні архіви, бо з моєї ініціативи постав Комітет сприяння ДЦ УНР, а останні майже тридцять років був його головою». Він має три шафи складених жужмом паперів. А сили вже малувато, і це його «журить». «Але якийсь вихід шукатиму», – обнадійливо пише він президенту.

А тепер наведу роздуми та пропозиції того ж К.М. Теличка, довголітнього прихильника ДЦ УНР, як він тепер сам себе називає в листі на адресу голови уряду І. Самійленка. Він пише, що вчора, 12 травня 1992 р., вони відбули засідання Управи Комітету сприяння ДЦ УНР. Там заслухали інформацію о. прот. Мирослава Крищука та розглянули (точніше, заслухали) інформацію голови управи К. Теличка про виконання поточних справ комітету. Йому доручили підготувати звіт за час існування комітету, а це 42 роки. Також домовились організувати збір пожертвувань на ДЦ УНР, згідно його вказівок.

«Другого дня, себто сьогодні, – говориться далі в листі, – я почав роздумувати над цими справами, а до того ще й встиг прочитати “Мету” й “Українське слово” з Парижу й прийшов до висновку, що термін передачі ДЦ УНР в Києві 24 серпня ДУЖЕ ЗАКОРОТКИЙ (виділене автором листа – М.Г.). Такий короткий термін може призвести до втрати екзильного уряду й втрату (нашвидку зіпленого в Києві уряду), який є тимчасовим зліпком, якого можуть повалити якщо не Москва, то і не прихильні (остатки комуністів), що (слухаючи) радіо й читаючи українську чи англійську пресу, бачимо, що цей уряд у Києві ще є на “дуже тонких ногах”. Поспіх у передачі повноважень екзильного уряду може статись так, що наступить ліквідація уряду в Києві і ліквідуємо уряд в екзилі й наступить “капут” українській державності. Вразі дійсно таке сталось, то створити екзильний український уряд не буде кому.

У вашому обіжнику (Бюлетені) за 10 квітня дуже гарно укладено завдання місцевих товариств чи комітетів у підготовці до передачі екзильного уряду київському “урядові”. Я беру лише нашу організацію сприяння ДЦ УНР, всі ці матеріали потрібно укласти за 42 роки, а відповідних фахових осіб немає – патріотичні особи, що в нашому комітеті, ні один не вмів ні друкувати, ні читати, як належить фаховій

особі в цих справах. У нас вся ця справа мусить лягти на мої плечі. Такі саме обставини й в інших товариствах чи комітетах – нема таких осіб до праці – НЕМА. Старші скінчились, а молоді до такої праці не приучені. У такому поспіху, як 24 серпня, може статись, що через тяжкі обставини, про які я вище сказав і про обставини, які оце зараз сказав, може привести до небажаної катастрофи.

У цих справах я з багатьма прихильниками (щирими) порадився й кожен радив написати Вам листа й просити Вас не поспішати з передачею ДЦ УНР в екзилі, а дату передачі відкласти на довший час, щоб в Україні значно прояснилась ситуація, щоб стала ясніша, яка цілком була б відповідна до прийняття екзильного уряду ДЦ УНР. **ПОДУМАЙТЕ ДОБРЕ Й НЕ ПОСПІШАЙТЕ З ЛІКВІДАЦІЄЮ ДЦ УНР в екзилі».**

Так «з щирою пошаною до Вас і до всіх членів ДЦ УНР» рекомендує у зверненні до голови уряду К.М. Теличко. А до цього ще робить, як він називає, «вимушену примітку». У ній наголошує, що прекрасно пам'ятає, «як в революційні роки 1917, 1918, 1920 московсько-більшовицька влада визнала самостійність України, але не надовго. В Україну прийшли німці, усунули УНР й призначили гетьманців Скоропадського. Отже, в Україні були німці, гетьманці та інші “репрезентанти” України. Московські більшовики, які мали великі військові сили, напали на Україну, окупували й варварськи експлуатували її понад 70 років. Подібне може з'явитись і тепер, а тому не поспішаймо з 24 серпнем. К.М.Т.»¹¹².

Як бачимо, передбачення «багатолітнього прихильника ДЦ УНР» збулося. Навіть через тридцять років після здобуття незалежності й дали ще раз цитуватиму слова пана Теличка: «московські більшовики, які мали великі військові сили, напали на Україну, окупували й варварськи» знищили тисячі мирних людей, зруйнували економіку, знищили міста й села, викрали й вивезли на свою територію заводи й фабрики, тисячі тонн зерна, насіння соняшнику та накоїли в Україні багато іншого лиха. І як тут не згадати попереджувальні слова про злу московську натуру С. Петлюри, С. Бандери, А. Мельника, Р. Шухевича і багатьох інших патріотів в Україні та за її межами. Але повернемося до подій тих років і турбот очільників Української Народної Республіки, які під час поїздок в Україну перед складанням своїх повноважень турбувалися про долю екзильного архіву і прагнули передати безцінні документи в рідну державу.

На схвильоване звернення президента УНР М. Плав'юка 27 квітня 1992 р. відповів тодішній прем'єр-міністр України Вітольд Фокін. Він пише, що «під час перебування в Києві президентом висловлювалася думка про передачу незалежній Україні архіву колишньої Української Народної Республіки. У даний час зазначений архів перебуває на депозиті в Державному архіві Канади.

Маючи на меті зміцнити документально-джерельну базу України, без якої жодна країна не може вважати себе повноцінною державою,

¹¹² ЦДАЗУ. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 64. Арк. 6.

а також у зв'язку з нагальною потребою в написанні об'єктивної історії Української держави, ми сподіваємось, що Ви всіляко сприятимете у вирішенні цієї важливої справи.

У разі Вашої згоди офіційна передача архіву може відбутись у Києві під час Всесвітнього конгресу українців у серпні 1992 р.»

Долею архіву УНР був занепокоєний і голова Архівного комітету ДЦ УНР Юрій Сальський. У листі до голови уряду І. Самійленка від 3 червня 1992 р. він розповідає, що кілька днів тому мав нараду з представниками Канадського державного архіву в Оттаві. Обговорювали можливість зберігання там фондів архіву ДЦ УНР. Співбесідники повідомили про потребу чималих зусиль для упорядкування і каталогування нових документальних паперів: «Очевидно, вони не взяли до уваги матеріалів світлої пам'яті М.А. Ливицького, які пані Гельга Ливицька нібито збирається передати під опіку уряду і Державного Центру, які також можуть тоді до нас прийти». Для виконання цієї праці дійсно потрібно було б залучити студентів на кілька місяців.

Згідно з кошторисом, який йому представили, кошт цієї роботи становив орієнтовно 15 тис. доларів. Водночас йому сказали, коли б ДЦ УНР зміг уділити третину вказаної суми, то решту грошей можна було би роздобути в Канадському державному архіві та в деяких українських наукових інституціях: «Без сумніву, упорядкування нашого архіву для передання в Україну чи для користування дослідниками тут, у Канаді є конче потрібною справою».

Фінансова допомога, про яку згадував Ю. Сальський, «не тільки поставила б наш архів на ноги, але, – пише він, – була б виявом нашої вдячності Канадському державному архіву за співпрацю і піклування малими історичними матеріалами протягом дванадцяти років».

Пан Сальський дякує проф. Самійленкові за його цінну увагу до цієї важливої справи і просить прийняти слова його глибокої пошани до нього.

Як бачимо, архів з безцінними документами доби УНР в еміграції за багато років, тепер в Україні і ним користуються дослідники. Як професіонали, так і краєзнавці-аматори.

Надзвичайна сесія УНРади десятого скликання, що відбулася 14–15 березня 1992 р., ухвалила, що державний Центр УНР в екзилі передасть свої повноваження президентові та урядові незалежної Української держави в серпні 1992 р. Для упорядкування всіх справ, пов'язаних з передачею, обрали ліквідаційну комісію. До неї ввійшли Микола Плав'юк, Іван Самійленко, Зенон Городиський, Наталія Пазуняк, Юрій Іхтіярів, Костянтин Луценко, Микола Липовецький, Петро Крамаренко, Юрій Сальський.

Для виконання конкретних завдань на нараді ДЦ УНР вибрали робочу комісію в складі інж. Ю. Іхтіярова, д-ра С. Вороха і д-ра Н. Пазуняк.

Ліквідаційна комісія мала підготувати до передачі повноважень ДЦ УНР в Києві усі атрибути влади ДЦ УНР в екзилі: печатку президента, прапор, оформити Грамоту, підготувати й виготовити альбом будівничих УНР, усіх президентів УНР в екзилі, віцепрезидентів, го-

лів УНРади та голів урядів УНР, генералітету армії УНР, подбати про доставку до Києва на час передачі повноважень збірника Михайла Грушевського, щоб вручити кожному депутатові Верховної Ради як дар від ДЦ УНР, подбати про добір експонатів для експозиції діяльності УНР і ДЦ УНР для Українського історичного музею в Києві та виконати ряд інших важливих робіт.

Ліквідаційна комісія мала подбати про закінчення упорядкування архіву, що знаходиться в домі ДЦ УНР, та переслати його до Архіву ДЦ УНР в Оттаві, що є під опікою канадського уряду. Належало провести акт передачі Дому УНР посольству України у Вашингтоні у формі продажу Дому за суму один долар (символічно).

Згідно з постановами – розпочати проводити все це в життя. У першу чергу треба було все підготувати для проведення процедури передачі в Києві. Установлено спільно з президентом делегацію ДЦ УНР, що вимагало широкого інтенсивного листування, підготовлено експонати для виставки УНР в Київському музеї, оформлені портрети тощо.

У повідомленні ліквідаційної комісії, опублікованому в зарубіжній українській пресі, говорить також про те, що створена редакційна колегія у складі д-ра Л. Винара (редактор), Н. Пазуняк, Любові Воронович у Києві при видавництві «Веселка». На домагання цього видавництва й зацікавлених киян довелося розширити зміст збірника, додавши більше матеріалів про УНР, як автентичні тексти промов президентів, дещо із експозе покійних уже діячів, дещо із сучасників. Про добір матеріалів вирішував редактор Любомир Винар, історик. Намітили, щоб книга вийшла в річницю передачі мандату. Вона побачила світ під постійним піклуванням уже колишнього президента УНР в екзилі М. Плав'юка у вересні 1993 р. Фундаторами збірки були Фонд ім. С. Петлюри в США та фундація родини Фещенко-Чопівських, які й указані меценатами на сторінках книги. Вони оплатили порівну суму в 20 тис. американських доларів. Книгу, у якій 495 сторінок, видавництво «Веселка» розіслало до 20 тис. бібліотек України. Ліквідаційна комісія не приховала, що через обмежений час і обмежене місце, у книзі є прикрі пропуски. Наприклад, пропущені прізвища окремих докооптованих членів уряду з дев'ятої сесії, назвали не всіх генералів УНР.

Невдовзі уряд УНР подолав перешкоди в передачі Дому ДЦ УНР українській державі і 10 грудня 1993 р. у присутності посла України д-ра Олега Білоруса з дружиною та антуражем, д-ра Володимира Забігайла, правного дорадника посольства, генерального консула Віктора Крижанівського з Нью-Йорка підписали акт оренди будівлі з оплатою один долар на рік. Акт також підписали від імені колишнього уряду УНР Ю. Іхтіярів, С. Ворох і Н. Пазуняк. Як свідки поставили підписи З. Городиський, М. Никіш. Опікуном-господарем дому на прохання О. Білоруса став Костянтин Луценко – член дирекції Інституту дослідів модерної історії України, який також був членом ліквідаційної комісії.

Ліквідаційна комісія із сумом і жалем ствердила, що вона втратила цінну людину – члена уряду УНР Миколу Липовецького, який помер 23 січня 1993 р.

Ліквідаційна комісія також висловила велику вдячність товариству «Веселка» за сумлінне видання збірника «ДЦ УНР в екзилі», а також усім членам дирекції Інституту дослідів модерної історії України за щире ділову співпрацю при виданні збірника, зокрема головному редакторові доктору Любомирові Винареві та всім іншим, що співпрацювали у справі видання збірника, про що зазначено також у самому збірнику.

Але навіть після складення повноважень екзильного уряду і передачі їх законнообраній владі в Україні та звершення роботи ліквідаційної комісії, залишилося ще немало невирішених проблем. Про частку з них пише М. Плав'юк (який уже не підписує документів як президент) І. Самійленку. Якого, до речі, також не іменує вже головою уряду, а звертається до нього «вельмишановний пане професоре». Отож у листі, який є відповіддю на звернення Івана Матвійовича, він пише, що, як він і повідомляв усіх зацікавлених, «всі наші повноваження по лінії ДЦ УНР закінчилися з днем складення наших повноважень», і тому вони мусять діяти згідно з тим рішенням. «По-друге, – говориться в листі, – запропонований Вами бюлетень пропонує видати вже від імені Інституту Модерної Історії України, дирекція якого на своєму засіданні вирішила допомогти в ліквідації справ, пов'язаних з діяльністю ДЦ УНР. По-третє, ОП ДЦ УНР є громадськими організаціями. Вони діють на основі своїх статутів, і вони повинні вирішити свою подальшу долю. У цій справі президія УНРади своєчасно видала поради, і від них залежатиме, як вони ці справи поладнають. У цих справах ми можемо діяти як особи, члени ОП ДЦ УНР, а не як колишні провідники ДЦ УНР».

«НЕ ТРЕБА СЛІВ! ОДНЕ ІМ'Я – ПЕТЛЮРА! – І ВЖЕ ДВИГІТЬ, ЗДРИГАЄТЬСЯ ЗЕМЛЯ...»

Колінопреклонство перед живими й мертвими своїми державними діячами – це прикметна риса тоталітарних режимів і тоталітарного мислення, осоружна демократичному підходові до питань громадсько-політичної праці та відповідальності за неї. Колись монархів називали «помазанниками Божими» й вимагали від народу їхнього культу. В українській західній еміграції постать Головного Отамана Армії УНР і Голови Директорії С. Петлюри ніколи не прирівнювали до таких «помазанників», ніколи не писали з ним ікони. Та коли в українському громадянстві стихійно зродилася думка, щоб у 25-річчя трагічної смерті С. Петлюри відзначити його пам'ять в усіх більших скупченнях українців в США, і коли для цієї цілі постав окремий комітет у Нью-Йорку, а Український Конгресовий Комітет приєднався до тієї думки та прийняв протекторат над масовими поминками по

Головному Отаману й маніфестаційними академіями чи сходами на його честь, то це не мало нічого спільного з колінопреклонством перед особою того діяча. Ушанування його пам'яті в роковини трагічної смерті стало тоді не тільки виявом пошани до нього, а й дало багато конкретної користі. І дуже добре, що цю користь, таку пошану підхопили наступні покоління українців у вільному світі.

Урешті, у перші роки відновлення незалежності України в державі розпочалася реабілітація багатьох історичних постатей, які поклали своє життя за її самостійність і суверенність. Потроху в пресі, на мітингах, масових заходах у позитивному плані згадувалося й ім'я Голови Директорії, Головного Отамана Армії УНР С. Петлюри, а слово «петлюрівець» перестало бути лайливим чи образливим. Якщо раніше палкі слова на його адресу звучали в поезіях українських митців у вільному західному світі, які й винесені в заголовок цього розділу, то тепер їх друкували і в Україні. Зокрема, Дмитро Павличко написав: «На могилі Симона Петлюри скидаю шапку, наслухаю тиш».

Нема сумнівів, що родина Самійленків була дуже прихильною до Головного Отамана Армії УНР С. Петлюри. Це було помітно, коли я вище переповідав книгу сотника, а згодом полковника і генерала Армії УНР Степана Самійленка – дядька голови уряду І. Самійленка. Та й сам Іван Матвійович неодноразово цитував і посилався на висловлювання та праці Голови Директорії УНР, про що теж ішлося вище й на чому зупинюся нижче. А для підтвердження слів про прихильність і шану до Головного Отамана наведу ще один уривок з інших спогадів полковника Армії УНР С. Самійленка «На змушеній чужині», в яких він із боєм запитував: «Доле! Де ти?» Ці спогади були опубліковані 1979 р. в Альманасі УНС в Америці до сотої річниці з дня народження С. Петлюри.

«...Ось уже 60 років минуло від того часу, коли був проголошений у Києві Четвертий Універсал – Універсал Соборної і Незалежної Народної Республіки. А разом з тим минуло і понад 75 років, коли вояки Армії УНР в кривавих боях з багато переважаючим ворогом прощались зі своєю Батьківщиною. Покидаючи свою рідну землю, здавалось, що наша Мати-Україна, проводжаючи нас на чужину, співала кожному із нас свою тужливу пісеньку: “Не плач, мій синочку, не плач”. Співала “не плач”, бо знала, що мілітарно ворог нас переміг, але не подолав! Ми відступили, але не здались! Вона, Мати-Україна, знала, що ми – воїни – завжди були, є і залишимося до кінця вірними її синами. Україна знала, що хоч ми і були змушені залишити її, але є завжди готові вернутись до неї з пісню на вустах:

*За Україну, за Україну,
Кожен готов із нас до загибуні!
Хай же лунає наш клич молодий,
хай піднімає наш стяг бойовий...*

З цією пісню ми йшли на ворога в бій, з цією пісню ми й пішли на чужину. І це – лише це, завжди нас тримало на душі!

І хоч ми відступили, але за нами лишилась велика епопея героїзму і відданості Україні, – епопея від Крут до Базару...

З тяжким боєм у серці ми питали самих себе: “Чому ж ми не встояли?” Не встояли ми тому, бо не було у нас дійсних приятелів, ми не мали ні від кого допомоги. Нашої святої правди ніхто не розумів і розуміти не хотів. Ми були в тій далеко не рівній боротьбі безмежно самотні. Навкруги нас був, як не ворожий, то холодний і зовсім байдужий до нас світ. Навіть поляки, тодішній наш союзник, коштом нашої української землі, знову пішли на другий “Андрусів”, підписавши сепаратний мир в Ризі з більшовиками Росії...

Так, нас було замало, а ворогів аж багато, включно зі “своїми” яничарами, які, опершись на ворогів України, зібрались в Харкові і... проголосили нас “незаконними”. Самі ж пішли під стяг віковичного ворога України, з яким Україна в той час була у війні, і разом з ним – червоними ордами півночі, пішли проти свого ж брата, принесли кайдани страшною неволі ще молодій, щойно народженій вільній Україні!

Наш вірний полководець Симон Васильович Петлюра не раз учив всіх нас, що “справа здобуття української держави – це справа всієї нації, а не якоїсь класи її чи партії”. Він не раз нагадував нам, що “державна вище над партіями, – партія над класами”. На жаль, не дійшов цей клич до всіх нас, – у нас було аж забагато тих партій і партійщини...

А замість національної єдності, зрадники України в Харкові разом з більшовиками Росії понесли в наш нарід смертельну бацилу класової боротьби і самознищення...

Національно-визвольна революція нагрянула як грім на Україну і застала український нарід зовсім не підготовленим до велетенських завдань цієї революції.

Грізні події приходили часто несподівано і з неймовірною швидкістю. Революція вимагала практичної оперативності і рішучості, чого у нас часто бракувало. Так ми мали нагоду здобути волю і державну незалежність, – нагоду, яка рідко в історії повторяється. Та зерна волі, посіяні на ґрунт України в 1917–20 рр., є вічноживучі. Пізніші події на Батьківщині є зайвим доказом того.

Невмируща сила і заслуга Армії УНР та її незмінного полководця – Симона Петлюри в тому, що вона відродила приспану ворогом віками традицію нашої визвольної боротьби і тим започаткувала нову епоху в історії українського народу, яка – ми віримо свято – переможе».

Представники родини Самійленків, як і тисяч інших, з честю продовжували традицію визвольної боротьби і вірили в перемогу українського народу. Попри трагічну смерть свого лідера.

Легендарна смерть вождя українського народу стала справжньою національною трагедією. Та, всупереч намірам більшовиків і їх терористів, вбивство перетворилося в нечуваний тріумф, у перемогу ідей і чину Петлюри. На весь світ від українців діаспори пролунав клич: «Петлюра загинув. Хай живе петлюрівщина!» Оборона його імені й чести української нації об'єднали українську спільноту в світі навко-

ло УНРеспубліки. І не сприйміть за диво, але представники української діаспори в різних країнах світу упродовж багатьох десятиліть до відновлення незалежності України щорічно шанували життя й чин Головного Отамана. Досить перегорнути поживклі сторінки українських часописів, що виходили масовими тиражами в США, Канаді, Австралії, Франції, Аргентині та інших країнах.

Наведу лише один вірш із газети «Свобода». Авторка назвала його «Орел України» і присвятила, звісно, Симонові Петлюрі:

*Симон Петлюра! Тільки два слова,
Але для нас він – ворог неволі!
Мужність козака, погляд орлиний
Славної, вільної вождь України.
Симон Петлюра – сурма свободи!
Будеш ти жити вічно в народі.
В пам'яті, в душах, у наших серцях,
Кличе нас Правда під Симона стяг!
Стяг України! З ним ми не згинем!
З ним рідний край із руїни піднімем,
З ним ми розіб'ємо вражі навали
Й знову здобудемо долю і славу!
Житимеш, батьку, у нашому чині,
Житимеш, щоб жила Україна.
Поруч з тобою стоїть Батьківщина,
Разом з тобою розквітне калина.
Симон Петлюра – це сурма свободи,
Зоря перемоги і доля народу.
Вража облуда нас не убила,
Він для дітей наших слава і крила.
Є Україна, була і все буде!
Сина свого вона не забуде!
Згинули неволя, кати і облуда,
Щезли тирани, знов живуть люди!*

Публіцист, журналіст, талановитий політичний діяч Олег Жданович ще в тепер далекому 1950 р. писав, що «нічого не пропадає у державного народу. Його минуле дбайливо й заздрісно збирають історики в архівах, опрацьовують і дають народові книги, які дихають живими подіями й витискають печать на майбутніх поколіннях. У житті кожного державного народу найдорожчим скарбом є його минуле. А в народі недержавного? Нема більшого грабунку, як грабунок історичної спадщини».

Процитовані слова я взяв з кореспонденції Василя Михальчука «Україні – правдиву історію», опублікованій в газеті «Свобода» з підзаголовком «Петлюріана в Україні». Далі автор пише, що кожного разу під час відвідання України він дивиться на її дійсність і прислухається до людей. І тоді він згадує оті слова, бо дійсно в нормальному історичному розвитку кожний державний народ спирається своїм сучасним на минулому і стремліннями вростає у майбутнє.

В. Михальчук справедливо стверджує, що ми були народом бездержавним, і тому наш розвиток як народу упродовж останніх 70 років не був нормальний. Заповнену сторінку історією Визвольної боротьби, яку шляхетно вела Армія УНР і Голова Директорії С. Петлюра, більшовики знівечили й зробили невидною. Нам відмовляли у праві на власну історію і змушували жити «щастям» стахановського сьогодення. Найбільшим нещастям людини є, коли вона втрачає зір і пам'ять.

В «Українському історичному журналі» в Києві за 1990 р., ч. 3 Іван Хміль писав, що «Симон Петлюра <...> став лідером найбільш знавіснілої течії буржуазно-націоналістичної контрреволюції на Україні в 1917–1920 рр.». Такими словами І. Хміль дає підтвердження вбогости своїх знань рідної історії. Діалектичний, а потім й історичний матеріалізм більшом заквив йому очі, і він не може розпізнати віх власного минулого. Бідний Іван...

Але він такий не єдиний. Таких жертв «большевицького» режиму в Україні чимало. Від них самих залежатиме, чи проявлять вони належну силу волі, щоб позбутися більма й оновленими очима подивитися на себе, на минуле свого народу, чи з більшом відійти в повне забуття. Зате нашим невідкладним завданням є робити все можливе, щоб відмити спотворену сторінку української історії й показати її народові такою, якою вона була насправді.

Далі В. Михальчук пише про те, що Товариство Української бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі вважало, що справа несення в сучасну пору прапора Петлюріани на нашу Батьківщину є однією з найвагоміших потреб. Про жертвенні змагання Армії УНР, про весь вклад Петлюри в організацію цієї Армії, про ставлення на ноги основ організації української держави 1917–1920 рр., про забезпечення громадських справ усім національним меншинам у ній, про вибухи злочинів у молодій українській державі за підшептами ворожих агентур і нацькуваннями одних на одних, про боротьбу уряду зі злочинами – в Україні знають про це все мало або нічого. З метою прояснення складових справ минулого пішло в Україну, і на конті нашої дії є уже деякі успіхи. Перший досвід роз'яснювальної роботи виявив спротив деяких систем, і тим самим вказав на правильність запланованої праці.

Перша конференція в Києві на тему Петлюріани відбулась 24 травня 1992 р. «Організована, – констатує В. Михальчук, – заходами нашого представництва в Києві (Павло Мовчан, Дмитро Степовик і Олександр Чекмишев) на факультеті журналістики Київського університету, в приміщенні колишньої Вищої партійної школи, вона пройшла успішно, але поставила на яв рішучу ворожість деяких “чинників”. Коли зацікавлені відвідувачі питали у довідковому бюро, де мають відбутись “Петлюрівські читання”, про яке вони довідались з оголошень у пресі із радіо, то їм відповідали, що тут таке читання не передбачене. І навіть оком при цьому не моргнувши.

На конференції було 10 доповідей. Всі із цінною тематикою і всі з глибоким підходом у розгляді важливої проблематики. Доповідь

д-ра Володимира Сергійчука, професора-історика Київського державного університету, яка була кінцевою, є цікавою його підходом до кучих справ. Дослідник пригадав крайню важливість упорядкування історії українсько-жидівських взаємин в Україні під час 1917–1920 рр. і потребу вираженого наświetлення тих справ. В. Сергійчук повідомив, що у недавніх архівних розшуках він попав на документи, які розповідають про погроми жидів більшовиками і денікінцями, що вони вели їх в Україні. Він вважає, що розшуки в цьому напрямку треба поводити швидко та енергійно».

Відкриття київського історика вельми цінне і підпирає твердження доповіді самого В. Михальчука на початку конференції, якою він не заперечував явища погромів в Україні, але твердив, що «відповідальність за них несуть більшовики й денікінці. Поруч фронтової боротьби з Україною, вели вони боротьбу з нами найгіршими засобами пропаганди всередині народу, нацьковування одних на одних, ширенням анархії всередині українського народу. Монтуючи штучні провокації, більшовики чи денікінці спомагали всі крайні елементи проти українського уряду, поповнюючи погроми або їм спомагаючи. А досягнувши деструктивні успіхи, вони показували пальцем на український уряд перед світовою опінією, яка сприймала підлу брехню за чисту правду і нас засуджувала». У доповіді якраз була поставлена невідкладна справа швидкої організації комісії для дослідження всього ґрунту погромів в Україні в 1917–1920 рр.» «То ж після конференції, – пише він, – покладені дійсно тверді основи для безстороннього вивчення дуже складної справи “підводних скель” наших Визвольних Змагань, об які розбилось так багато надій і доброї волі. Перед нами, – робить висновок автор, – ще багато спокійної, добре продуманої кропіткої роботи, щоб установити правду і пам’ять народу».

З часу цієї публікації та перших «Петлюрівських читань» в Україні пройшло кілька десятиліть. Але цілина цієї теми ще не повністю розорана, хоч С. Петлюри і повернули чесне ім’я патріота України. Урешті диво сталося в ті роки і в Україні. На рідній землі теж розпочали вшановувати отамана. Хай ще й несміливо. 15 липня 1992 р. газета «Свобода» розповіла про таке вшанування отамана С. Петлюри у Полтаві. 10 травня майже триста громадян міста зібралися біля Успенської дзвіниці УАПЦ для відзначення 113-х роковин з дня народження С. Петлюри. Відслужили панахиду та відбули святочний мітинг, на якому виступали представники УРП, РУХу та інші промовці. Вони прославляли видатного сина українського народу. У виступах відзначалося про негайну необхідність консолідації демократичних сил і закликали не забувати лекцій минулої історії. Після мітингу громада з українськими прапорами вирушила до місця, де стояв будинок, в якому жила колись родина С. Петлюри. Як бачимо, крига скресла.

М. Палав’юк у листі, який наведено в попередньому розділі, говорив також і про Фундацію С. Петлюри, про яку вже теж згадувалося неодноразово. На думку М. Палав’юка, усякі заклики від дирекції Фундації є їхньою прерогативою, і від них залежить, яку декларацію

можуть вони видавати. Подібною є справа і зі структурним оформленням Фондації. Це виключно їхня прерогатива: «Ми можемо їм допомогти, як члени-платники фондації, а не в іншому характері. Співпраця між фондацією та інститутом є бажана, але вона залежатиме знову-таки від домовленостей між тими установами. До дирекції інституту вже включений доктор Л. Винар, і він має право організувати до співпраці кваліфікованих співробітників на індивідуальній базі, а не базі колишньої приналежності до Академічної ради уряду УНР. З моментом припинення дії уряду вигасла й діяльність тієї ради і її, як такої, немає».

Ще на посту в. о. президента УНР М. Плав'юк побував у Європі. Поїздка приурочувалася закінченню ювілейного року відзначення 110-ї річниці народження Голови Директорії та Головного Отамана С. Петлюри. 4 листопада він зложив на могилі Головного Отамана вінок від імені ДЦ УНР і в короткому слові наголосив, що «вшанування і святкування в цьому ювілейному році С. Петлюри проходили в усьому світі. Вони в черговий раз засвідчили глибоку пошану і відданість української спільноти не лише особі С. Петлюри, який став символом безкомпромісної боротьби за державну суверенність українського народу, але й до тих світлих ідеалів, за які боровся й віддав життя Головний Отаман».

Радіємо, – продовжував він, – що саме в цьому ювілейному році не лише за кордонами України, але й усіх широких просторах батьківщини ім'я С. Петлюри і його внесок у розбудову Української Народної Республіки стали широковідомими.

Державний герб УНР і її прапор стали ознакою свідомого українства, яке змагається за належні йому права. Ми разом з українським народом! Всесторонньо підтримуємо його боротьбу і віримо, що вкортці матимемо змогу разом з українським народом святкувати його перемогу, і у вільній Україні вшанувати пам'ять її великого сина і державного будівничого С. Петлюри».

Того ж дня в аудиторії Бібліотеки ім. С. Петлюри відбулася зустріч в. о. президента УНР з представниками українського церковного, наукового, громадського і політичного життя, на якій він виголосив доповідь про завдання ДЦ УНР в екзилі у світі подій в Україні і у світі. Ряд цікавих запитань, поставлених доповідачеві, указували на зацікавлення працею ДЦ УНР, який після консолідаційної Х сесії Української Координаційної Ради, поновивши склад керівних органів ДЦ УНР, приступив до поживленої діяльності.

Додам, що напередодні приїзду до Парижа М. Плав'юк зустрічався з представництвом ДЦ УНР на терені Великої Британії. Відбулася зустріч у Лондоні 30 жовтня. Члени представництва М. Сидоренко, О. Бондарівський, В. Мельник поінформували про свою працю в цій країні. Під час обміну думок намітили плани поширення представництва, діяльності його на внутрішньому і зовнішньому відтинках, беручи до уваги важливість Великої Британії і взагалі західноєвропейських країн у сучасній міжнародній констеляції.

Тоді ж вирішили розширити контакти з народами центральної та східної Європи, які подібно до українського народу є в боротьбі проти московського імперіалізму. У наступному році вирішили відзначити у Великобританії за участі всієї громади 70-річчя дії ДЦ УНР.

Того ж дня в домі Об'єднання українців Великобританії відбулася зустріч з представниками всіх тих організацій, які від X сесії УНРади повернулися до її складу. М. Плав'юк подякував усім тим, хто всебічно підтримував ДЦ УНР у його праці, підкреслив їх осяг набуття власного дому, який він відвідав, та закликав усіх представників посилити дію представництва ДЦ УНР в цій країні. У вичерпній доповіді про ситуацію в Україні і зобов'язання, які з того виникають перед ними, він підкреслив співзвучність прямувань патріотичного українства на Батьківщині та дії ДЦ УНР. Доповідач також наголосив необхідність посилення дії на міжнародному відтинку, бо ідеї суверенного державного життя поневолених народів совєтської імперії не все знаходять зрозуміння серед політичних діячів країн Заходу. Відрадным явищем є ширше зрозуміння тієї ідеї серед громадськості західних країн.

Ось так М. Плав'юк ушанування лідера УНР і Головного Отамана Армії С. Петлюри вміло поєднав з проблемою консолідації українства та підвищення праці української діаспори на відновлення державної незалежності рідної України.

Як і кожного року, у травні 1988-го в канадському місті Торонто Об'єднання Прихильників ДЦ УНР знову відзначило день народження Симона Петлюри. Академія відбулася в театральній залі Інституту св. Володимира. Програму розпочали внесенням прапорів ветерани українських військових формацій: Стрілецька Громада, П'ята станція колишніх вояків УНР, колишні вояки Української Національної Армії. Після прочитання віршів Ярослава Славуги «Заморожені хвилі бою» й «Україна» та піснеспівів, знаменну й глибокого змісту доповідь про С. Петлюру та нашу сьгоднішню дійсність прочитав заступник голови уряду, голова Централі УНДС проф. І. Самійленко. Таку імпрезу на честь Головного Отамана Армії УНР приготував голова крайового об'єднання прихильників ДЦ УНР Арсен Степанюк. Він же перед закінченням свята передав на руки Івана Матвійовича чек на 4500 доларів, які члени Об'єднання зібрали на фонд конгресової комісії дослідження голоду 1932–1933 рр. в Україні. Присутність і виступ на торжестві І. Самійленка збудила зацікавленість у торонтонській громаді. Патронат Комітету Українців Канади висловив йому щирі подяку.

У 60-річчя трагічної смерті Головного Отамана Збройних Сил Української Народної Республіки та Голови Директорії світл. п. С. Петлюри нью-йоркська громада заходом Комітету Об'єднаних Українсько-Американських Організацій відділу УККА вшанувала пам'ять визначного сина та провідного державного мужа святковим вечором-академією. Головним доповідачем свята, як і в Канаді, був проф. І. Самійленко, заступник голови уряду УНР. Доповідач окреслив силуетку Головного Отамана як нащадка козацького роду з

Полтавщини, людину незгнутої сили волі та характеру. Перед присутніми в залі він наголошував: С. Петлюра – «політичний реаліст, що серед тогочасної стихії утопійного соціалізму збагнув необхідність творення власних збройних сил на захист молодої держави. Ідеї тій він присвятив усі свої сили, організуючи українську армію палким своїм словом та гострим пером блискучого журналіста. Як людина великого державного формату, був далекозорим, довівши до заключення Берестейського договору суверенної української держави з європейськими союзниками.

Симон Петлюра – знавець душі свого народу, в якому дух боротьби за свободу відроджується, немов фенікс із попелу. С. Петлюра, – наголошував І. Самійленко, – ставив пріоритет державності понад партійними чи груповими інтересами, закликаючи своїх земляків до єдності та до боротьби за національні державні ідеали». «Москва, – продовжував він далі характеризувати С. Петлюру та тодішню ситуацію, – ще протягом цілої своєї історії була юдофобною з кличами: “Бей жідів – спасай Росію!”», щоб знеславити постать Головного Отамана українського війська, приписує йому погроми жидівського населення, однак історичні факти, як, наприклад, відомий наказ Головної Команди Військ УНР за підписом С. Петлюри, проти погромів, створення жидівського секретаріату при уряді – заперечують московсько-жидівські брехні. Червона Москва руками агента Шварцбарта виконала смертний присуд над Головним Отаманом сімома ворожими пострілами на вулицях Парижа, але пам’ять про нього в українському народі залишилась вічною, бо він є символом збройної боротьби за свою суверенність».

Достойно відзначили пам’ять С. Петлюри і під час жалібної академії в залі Українського Дому в Ірвінгтоні штату Нью-Джерсі. І знову головним доповідачем був заступник голови уряду УНР в екзилі І. Самійленко. Цього разу він говорив про Головного Отамана як будівничого новітньої української держави. Але доповідач вважав доцільним насамперед наголосити, що в особі С. Петлюри український народ поніс непоправну трагічну втрату унікальної величі людину – лідера з природи, людини непорушного принципу, неосяжного державного формату та безмежної відданості і посвяти всього свого життя для виборення волі та державної незалежності українського народу.

Далі проф. Самійленко на історичних прикладах охарактеризував С. Петлюру з одного боку як політичного ідеаліста, який свято вірив у правду і перемогу справедливості українського народу, а з іншого – як політичного реаліста-державника, що бачив цю перемогу в єдності українського народу та його проведу, як рівно ж і у створенні сильних національних Збройних Сил України, яких він був творцем, Головним Отаманом і душею.

Промовець особливо підкреслив вирішальну роль С. Петлюри як Головного Отамана військ, так і будівничого Української Народної Республіки в найбільш критичні періоди національно-визвольної революції, зокрема в проголошенні IV Універсалу, тобто суверенної і

незалежної України, у проголошенні злуки земель України 22 січня 1919 р. та відбуття Трудового Конгресу. Далі він зупинився на ролі С. Петлюри як голови Директорії та Головного Отамана Військ УНР вже в останній фазі війни з більшовицькою Москвою, підкресливши, що Армія УНР чесно і відважно витримала іспит перед своєю Батьківщиною, перенісши два трикутники смерті, два зимові походи, легендарний Базар. Особливо історичною заслугою С. Петлюри є те, що Армія УНР боролася за кожен інч своєї землі, що в боротьбі з багатопереважаючим чисельно ворогом вона не розпалася, не розפורшилась і не здалася ворогові, а вийшла на чужину зі своєю Верховною командою та урядом УНР. Вона відступила, за словами Петлюри, на «другу лінію позицій» для підготовки до нової і вирішальної перемоги.

На закінчення І. Самійленко зупинився на турботах С. Петлюри в ділянці розбудови й організації діяльності ДЦ УНР в екзилі та в збереженні належного морального духу воїнів УНР. Москва добре знала силу Петлюри і петлюрівщини в Україні. Агент Москви стріляв у Петлюру, стріляв в УНР, в Україну, яка не прийняла окупації більшовицької Москви та її народобивного режиму. Доказом цього є безперервний спротив, боротьба та мільйонові жертви українського народу.

Цей та багато інших виступів І. Самійленка перед українськими громадами діаспори засвідчували про його глибоку шану до Головного Отамана, про те, що він досконало знав його теоретичну спадщину, позицію з багатьох проблем будівництва незалежної і соборної української держави. Ось і ця доповідь була добре ним опрацьована, висвітлена багатьма численними фактами з життя С. Петлюри, так і його боротьби за свою вільну українську державу. Тому виступ і був прийнятий присутніми в аудиторії з певною напругою і задоволенням. Отож цілком справедливо йому та іншим учасникам жалобної академії організатори оголосили велику й щирю подяку. Та ще відзначили, що любов і пошана до бл. п. Голови Української Держави С. Петлюри проявилася напрочуд вчасно, оскільки вороги України, ворожі сили в Москві та їх агентура намагаються всіма силами обеззброїти український народ, викинувши з нашої пам'яті наш символ нашого невмирущого і вічно живучого провідника і пробудителя української нації С. Петлюри.

Звісно, під час неодноразових виступів на одну й ту ж тему – вшанування С. Петлюри – у різних аудиторіях І. Самійленко міг би користуватися одним і тим же текстом. Але для нього такий шаблонний і казенний підхід був чужим і неприйнятним. Під час кожної зустрічі для повної характеристики лідера нації він знаходив нові, яскраві слова, чудові метафори, барвисті епітети та порівняння. Наведу уривок з його виступу перед українською громадою Трентона. Тут він характеризував Симона Васильовича як творця, будівничого, батька і душу Армії УНР, обдарованого талантом організатора-вождя. У критичні моменти він був винахідливий, рішучий, безстрашний, захопливий майстер слова, і в той же час він був безпретензійний, простий,

людиною благородного духу, чутливого серця, знавець людей та свідомий проблем скомплікованого часу. Петлюра, характеризував його далі І. Самійленко, виявив ясно і недвозначно свій принцип як революціонер-державник, що «нація вища за класи чи партії». Він був ворогом політичного і партійного крутіства. Він був лідером і символом не окремої партії, класу чи провінції України, а державним мужем усієї країни, усього українського народу. Він поступав так, як колись казав Лютер: «Я стою тут і не смію діяти чи поступати інакше». Бо що було б, якби Петлюра поступив інакше? Українська національно-визвольна революція і здобута нею держава була б зникла і забута безславно.

До слова скажу, що 31 липня 1992 р. за підписом президента УНР М. Плав'юка та голови уряду І. Самійленка був виданий декрет про створення ордену ім. С. Петлюри: «У зв'язку із завершенням діяльності Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі, – говорить в ньому, – для відзначення тих, хто боровся, працював і жертвував, щоб Україна стала знову незалежною, демократичною державою українського народу, постановили створити орден імені С. Петлюри – Голови Директорії Української Народної Республіки, Головного Отамана військ УНР і основника Державного Центру УНР в екзилі і нагородити тим орденом тих, хто боровся, працював і жертвував упродовж 70 років діяльності Державного Центру УНР в екзилі».

У пропонованому списку для нагородження осіб, що живуть і працюють в Україні, найпершим стоїть прізвище недавно обраного Президента суверенної України Л. Кравчука. Поруч із ним претендентами на орден «Хрест Симона Петлюри» записані генерал-полковник Костянтин Морозов, генерал-лейтенант, командувач повітряної оборони України М.О. Лопатін, полковник Григорій Омельченко, полковник Роман Костюк, полковник Микола Мельник, полковник Микола Лобан, полковник Петро Мельник, письменник Віктор Терен (Таран) та інші достойники.

Таку нагороду, яка має багатолітню історію, уже давно мріяли бачити на своїх грудях ті, хто жертвував власним життям на полі бою за вільну і суверенну Україну. Наведу витяг з листа на адресу тоді ще віцепрезидента УНР і голови Проводу українських націоналістів М. Плав'юка одного з ветеранів, підпис якого розібрати неможливо. Він пише, що має до того одне важливе і конкретне прохання. У Києві він познайомився зі старшиною Корпусу Січових стрільців, поручником Павлом Івановичем Кульчицьким (давнє прізвище Жмайло-Кульчицький): «Ми евакуювалися з Києва, відбули всякі вишколи, і потім він опинився в бригаді полковника Дяченка та в ранзі сотника командував технічною сотнею. Після війни опинився в Австралії, і на мій внесок (як його останнього зверхника в Україні) його підвищено до рангу майора». Ще за життя покійного Андрія Миколайовича Ливицького автор листа старався, щоб Павла Кульчицького нагородили Хрестом С. Петлюри, який йому правно належався. Він його не одержав тільки тому, що в 1920 р. залишився в Україні, перебув заслання і

тільки перед самою війною нелегально повернувся до Києва. Автор листа пише, що УНРада прийняла закон про орденські відзнаки. Павлові вже 91 рік. Він останній з живих старшин Корпусу Січових стрільців полковника Коновальця, і не так для нього, як для його внука буде важливо, щоб той перед смертю того ордена одержав. Син його – Едвард, є пластуном і заангажований в суспільно-громадській праці (він керує ансамблем бандуристок при Українській Центральній Школі). Онук Марко також пластун. Це є свідома українська родина, і справді Павло Іванович заслужив собі на те, щоб хоч із таким великим зазнанням йому признали Хрест С. Петлюри.

Далі автор пише, що пару років тому це зробили, по смертно батькові Гліба Дубика. Шкода буде, коли і майор Кульчицький не дочекається такої заслуженої нагороди за свою військову службу як у Корпусі, так і в протипанцерній бригаді УНА. Далі в листі йдеться про генерала Саву Яськевича (колишній командант табору в Ріміні), який теж тут живе. Йому вже 93 роки. Тому, як спеціальний привілей, автор листа теж просить президента уповноважити його, як останнього зверхника в Україні, вручити ту нагороду майорові Кульчицькому. Він би це зробив парадно з участю комбатантів, дивізійників, пласту та СУМу.

Інший лист уже президенту УНР М. Плав'юку стосовно відзнаки хрестом С. Петлюри датований 21 лютого 1992 р. Його написав професор, доктор Володимир Шемет – поручник армії УНР і полковник УВК. Він просить високодостойного пана президента висловити йому декілька слів, які стосуються справи ветеранів українських збройних формацій, котрі під своїми та під чужими прапорами змагалися з ворожими силами за волю України.

Як воїн, що свого часу виконував обов'язки ад'ютанта генерала М. Капустянського та був дорадчим членом військової референтури ОУН і учасник усіх з'їздів українських ветеранів в Європі та учасник Великої ради Українського Вільного Козацтва, – з болем у душі він заявляє, що уряд УНР в екзилі не виконав повністю своїх обов'язків перед українськими ветеранами, не виконав постанов 2 з'їзду українських ветеранів. А в останні роки навіть не було ресорту військових справ.

Починаючи від серпня 1952 р., він «кількарратно звертався і до уряду УНР, і до Українського воєнно-історичного інституту, і до самотніх осіб у колах УНР з проханням виготовити ступені орденських відзначень – як мінімальної символічної компенсації за участь у збройній боротьбі, як це практикується в усіх народів. Але справа затягалася, і багато ветеранів відійшли з цього світу, не діждавшись їх. Ці орденські нагороди мають більше значення для наших дітей та внуків, ніж для ветеранів, – пише автор листа. – Особливо для внуків. Вони вважаються своєрідними героїчними реліквіями роду і зв'язком з українством та символом вояцького побратимства».

«Нас, – пише Володимир Шемет, – залишилося вже дуже мало, дорогий пане президенте, і я апелюю до Вас в ім'я наших колишніх спільних молодечих дерзань – зробіть, будь ласка, відповідні заходи,

щоб хтось із членів Вашого уряду переглянув наш реєстр у колишньому ресорті військових (ветеранських) справ і щоб ми, живі ще учасники других Визвольних Змагань, отримали Хрест Симона Петлюри та інші відзначення ще перед офіційною передачею державних легітимностей у Київ. Я вірю, що Київ з часом реабілітує нашу боротьбу, але поки те станеться – нас уже не буде або залишаться де-неде лише одиниці».

«Ми – колишні воїни – хотіли б ще з Хрестом Симона Петлюри та іншими бойовими відзнаками вийти на наш останній парад» – так з вірою у світле майбутнє України завершує листа Володимир Шемет.

Авторитет Голови Директорії, Головного отамана Війська УНР С. Петлюри був незаперечний майже в усіх колах української діаспори у всіх країнах її проживання. Про це йшлося вище, але для підтвердження цієї тези наведу ще кілька архівних документів уряду УНР в екзилі, які ще не публікувалися. З доповідями про життя та діяльність С. Петлюри на зібраннях українців виступав не тільки І. Самійленко, інші члени уряду УНР, а й президент. Так, під час перебування президента УНР М. Плав'юка в Рочестері у неділю 3 червня 1990 р. він виступив з доповіддю на Академії української громади цього міста. Його виступ був пошаною Головному отаману С. Петлюрі та полковника Євгена Коновальця. Сцена, на якій виступав президент, була удекорована портретами цих звиязців, прикрашеними чудовими вишитими рушниками. Перед кожним портретом стояли живі квіти, а над портретами зорів яносиній на білому тлі напис: «ЗА ВОЛЮ, СЛАВУ, ЗА НАРОД. ТРАВНІ 1926–1938». З обох боків портретної композиції стояли прапори – український національний та прапор Січових стрільців Закарпаття 1939 р.

Президент М. Плав'юк накреслив схематичні силуетки життя й діяльності С. Петлюри та Е. Коновальця. Він також наголосив, що вони обидва стали символами боротьби за волю українського народу ще за їхнього життя, а трагічна смерть обох поставила їх на п'єдестал безсмертя в пантеоні борців за незалежність України. При цьому президент наголосив, що ідеї С. Петлюри та Е. Коновальця – непримиренної боротьби України за свободу до переможного кінця – такі ж актуальні нині, якими були й у вікопомні роки національної української революції 1917–1921 рр.

Ці слова тодішнього президента УНР у вигнанні не втратили актуальності й у наші дні, коли на всю Україну палає полум'я нової російсько-української війни, коли під рашистськими бомбами, ракетними і гарматними обстрілами мирних українських міст і сіл гинуть волелюбні українці. Та повернемося в ті часи й звернемося до урядового документа від лютого 1991 р., підписаного прем'єр-міністром І. Самійленком та секретарем уряду в екзилі Н. Пазуняк. Лист адресований головам представництв ДЦ УНР і надісланий 21 лютого у Бразилію до М. Рубінця, у Канаду – до Липовецького, в Австралію – до М. Книша, у Францію – до Ю. Мусіяновича, в Аргентину – до О. Римського і в Англію до М. Сидоренка.

Їх просять узяти до відома, що уряд УНР в екзилі на нараді 9–10 лютого 1991 р. ухвалив проголосити травень місяцем С. Петлюри. Отож треба звернутися до українського народу в Україні і діаспорі із закликом вшанувати дату його трагічної смерти та пам'ять С. Петлюри достойним відзначенням. Для цього звернутися до СКВУ, представництв ДЦ УНР і Об'єднань прихильників із закликом створити громадські комітети для влаштування академій на його честь.

У листі наголошується на тому, що вже відомо, що Академічна рада при уряді УНР в екзилі у співпраці з науковою радою СКВУ та асоціацією українських професорів зорганізовує для вшанування пам'яті С. Петлюри наукові конференції, присвячені епосі УНР. Треба також апелювати до української преси і в ній відповідно висвітлювати цю трагічну подію, пов'язуючи її та постать Петлюри з сучасними подіями в Україні. Повідомляється, що уряд УНР вже продумав про вихід книг та матеріалів, що вийдуть друком у 65 річницю смерти С. Петлюри.

Намічено в травні організувати активні збірки на Фонд С. Петлюри. Прізвища та імена жертводавців будуть записані в «Золоту книгу». Ця заповнена книга зберігатиметься в музеї, і вона збереже імена прихильників С. Петлюри для поколінь. Потребує сприяння збірка пожертв на тривалий пам'ятник Головному Отаманові – бібліотеку його імени в Парижі.

Уряд звернувся до голів представництв із проханням гідно відзначити сумну дату 65-ліття трагічної смерти Головного отамана С. Петлюри у співпраці з громадськими організаціями країн їхнього перебування, попросив проінформувати про організацію вшанування славної пам'яті С. Петлюри і побажав успіху у цій праці.

Тоді ж газета «Свобода» опублікувала повідомлення Українського інформаційного бюро уряду УНР в екзилі, який з нагоди 65-ї річниці трагічної смерти голови Директорії УНР та Головного Отамана військ Армії УНР С. Петлюри оголосив травень місяцем Симона Петлюри. Уряд звернувся до українського народу в Україні і в діаспорі із закликом вшанувати пам'ять Семена Васильовича, його місце та виняткове значення в боротьбі українського народу за волю і державну незалежність, нав'язуючи його історичну постать до сучасних подій в Україні.

Уряд на чолі з І. Самійленком також звернувся до СКВУ, ієрархів українських Церков, наукових інституцій, української преси, а також до всіх українських організацій, зокрема і представництва уряду УНР і Об'єднань прихильників ДЦ УНР в екзилі, належно вшанувати великого сина України. Уряд прийняв до відома програму Академічної Ради уряду УНР, яка в співпраці з Асоціацією українських професорів та Науковою Радою СКВУ розпочинала цикл наукових конференцій, присвячених епосі УНР та її будівничим. Перша з таких конференцій відбулася 27 квітня в канадському місті Торонто з участю народного депутата України Л. Лук'яненка.

Уряд підтримав пропозицію голови, обговорив і затвердив видавничий план праці, присвячений С. Петлюрі та уряду УНР в цілому.

Зокрема, вирішили перевидати книгу В. Івануса про Петлюру, призначену головним чином для України, а також тексти доповідей, виголошених на наукових конференціях, та інші праці.

Уряд ухвалив також збіркову акцію на потреби ДЦ УНР в екзилі та у Фонд С. Петлюри. Імена жертводавців вирішили занести до «Золотої книги», яка зберігатиметься в архіві УНР у Федеральному музеї Канади.

Такі вшанування відбулися майже в усіх країнах, де була українська діаспора. Розповідь хоча б про вшанування С. Петлюри у Філадельфії. Воно пройшло в залі Українського Культурно-освітнього центру. Академію влаштував Комітет уряду УНР в екзилі, українська громада метрополітарної Філадельфії та УАКРадю. Її відкрив інж. Ю. Іхтіярів та запросив голову уряду УНР в екзилі проф. І. Самійленка до святкового слова.

Промовець підкреслив, що відзначення цієї сумної дати з 65-ї ретроспективи, особливо тепер, у часи затяжного і до болю тяжкого визвольного процесу в Україні, дає нагоду ще й ще раз проаналізувати не лише історичне значення Національно-Визвольної Революції 1917–21 рр. та роль у ній найвидатнішої постаті, якою був С. Петлюра, але й використати належно досвід, вивчити помилки минулого, щоб не повторювати їх у сучасній боротьбі за визволення України. На яскравих історичних прикладах революційного відродження української держави промовець виразно показав ту і другу сторону її – славні сторінки і сумні хиби, які призвели до поразки держави.

Петлюра – родоначальник славної Армії Української Народної Республіки, який відродив традицію визвольної боротьби в українському народі. Петлюра – натхненник і символ ідей УНР та українського народу. Петлюра – лідер не партії чи якоїсь класи, а всієї України, усього українського народу. Петлюра, за словами французького політика і журналіста Пелів'є, був «український провідник і визначний противник більшовизму, передбачлива і велика людина, популярність якого можна порівняти з успіхом Наполеона Бонапарта, або з популярністю Гарібальді». Петлюра в opinіi визначного галицького політика Миколи Шлемкевича був «найвірнішою еманациєю і первородним сином українства – найяскравішою і найтрагічнішою постаттю української революції. Петлюра і петлюрівщина – найжахливіша жертва московсько-більшевицького терору і найбільш небезпечна для окупанта визвольна духовна сила, що була і є сьогодні в Україні».

Це ті провідні думки, які були виголошені промовцем. Голова уряду УНР в екзилі звернув особливу увагу також на історичне значення ДЦ УНР в екзилі як легальної вихідної бази боротьби українського народу за відновлення суверенної і незалежної української держави.

Поважна своїм складом аудиторія філадельфійської громади з включною увагою вислухала промову голови уряду та нагородила його дружніми і довгими оплесками. За оцінками багатьох учасників,

включно з проводом різних організацій, промова і вся мистецька програма Академії була виконана «на високому державному рівні».

Коли Ю. Іхтіярів закривав програму Академії, він теж подякував голові уряду, усім учасникам мистецької програми та всім присутнім громадянам. Академію закрили співом українського гімну «Ще не вмерла Україна».

Ушанування пам'яті С. Петлюри на американській землі прямотаки змушує перекинути місточок на українську землю й розповісти про те, що в травні того ж, 1991 р. полтавська організація НРУ запросила населення взяти участь у відзначенні 65-ї річниці вбивства видатного українського державного і політичного діяча, публіциста, організатора українських збройних сил, колишнього Головного Отамана військ УНР і Голови Директорії УНР С. Петлюри, який народився в Полтаві 10 травня 1879 р. Але міський виконавчий комітет ради не дозволив на відправлення панахиди священиками УАПЦ біля дзвіниці Успенського собору, якою мало розпочатися вшанування. В офіційному документі влада записала, що відправу не дозволяє «у зв'язку з численними листами трудівників». Тоді ж міськвиконком заборонив будь-які акції, пов'язані з іменем С. Петлюри.

Однак народ зібрався, і настоятель Покровської церкви з Києва о. Олександр відправив панахиду. Перед її початком представник виконкому, який не назвав своє прізвище, зачитав постанову про заборону вшановувати пам'ять свого земляка С. Петлюри й про покарання всіх організаторів цієї акції. Попри це, вшанування відбулося. Полтавчани, гості з Києва, Харкова, Львова привітали виступ голови міського Руху М. Кульчинського, співали національних патріотичних пісень, читали вірші. Потім учасники зібрання пройшли центральними вулицями Полтави до місця, де був будинок С. Петлюри, запалили там свічки і поклали квіти. А ось гості з Галичини, які їхали до Полтави в автобусах, на вшанування не потрапили. Їх під Чигирином зупинили міліціанти та не дозволили їхати в Полтаву. Нагадаю, що все це було за два місяці до прийняття Верховною Радою Акту проголошення незалежності України.

Уже після передачі повноважень Державного Центру УНР в еміграції законній владі України, від імені Ради бібліотеки С. Петлюри в Парижі її директор інженер Василь Михальчук, який так дбав, аби панувала правдива історія, в тому числі й про С. Петлюру, пише 16 червня 1993 р. у Філадельфію листа з надією, що там ще залишилися символи легітимної влади УНР. Лист викликаний тим, що ще в 1990 р. бібліотека в Парижі розпочала активно діяти для поширення петлюрівщини в Україні. У червні 1991 р., під час його першої поїздки в Україну, вдалося заснувати представництво їхнього Товариства бібліотеки в Києві. Від цього моменту події розпочали приспішуватися: перший конкурс на політично-літературні праці про суспільну діяльність Петлюри до 1917 р., конференції про Петлюріану (т. зв. Петлюрівські читання) і видавнича діяльність.

Автор листа мав справу і зустріч із тепер уже покійним М. Липовецьким, із яким обговорювали видання збірника про С. Петлюру в

Києві, і він, як голова Фундації, дав згоду для спільної роботи. Однак скоро він відійшов у засвіти, і заплановані заходи вперед не просунулися. Новий голова Арсен Степанюк на листа не відповів. Василь Михальчук намагається переконати одержувачів листа у надзвичайній важливості справи несення Петлюріани в Україну (об'єктивних знань про працю С. Петлюри, про визвольну боротьбу, про ставання УНР, про боротьбу зі злочинами тощо). Це завдання першочергової ваги, і їх успішне просування сприятиме зростанню національної свідомості, зміцненню розбудови держави. Отож і прохає пан Михальчук вплинути на управу Фундації, щоб вона прихильно відгукнулася на це звернення, і встановити рамки спільної праці в Україні.

У листі до Фундації ім. С. Петлюри в Канаді вельмишановного Арсена Степанюка звернулися «з правдивою пошаною» колишні члени уряду УНР К. Луценко, Ю. Іхтіярів, д-р С. Ворох, д-р Л. Винар, д-р Н. Пазунок та М. Никіш. Своє ствердження вони подали для підтвердження, що всі вони є членами Фундації С. Петлюри на теренах США. І подають його, бо знають, що представники спецслужб совітської імперії активно розпочнуть використовувати таємні, нібито про його особисту причетність до організації єврейських погромів. Комуністична партія Союзу і раніше в цьому звинувачувала українську владу та Головного отамана, і робила це для очорнення перед усім цивілізованим світом влади України – Центральної Ради, УНР, згодом Директорії та її керівника С. Петлюри.

«Всім відомо, – говориться далі у ствердженні, – що в 1926 р. на суді в Парижі оправдано агента червоної Москви Шльому Шварцбарта, що вбив Головного отамана, ніби з помсти за погроми жидів, та там кинуте звинувачення на С. Петлюру та на все свідоме українство як «петлюрівців». Тому саме тепер, у 70-ті роковини трагічної смерті, коли в жалобі відзначаємо їх, вважаємо необхідним опублікувати документи про непричетність С. Петлюри до жидівських погромів. Вважаємо, що Дослідний інститут новітньої історії України, як офіційно зареєстрована інституція в стейті Пенсильванія, США, повинна видати цю працю саме цього 1996 р.».

Цю важливу справу видвигнув і з'ясував голова Дослідного інституту модерної історії М. Плав'юк – колишній президент УНР в екзилі. «Зваживши важливість такої ініціативи, – говориться в листі, – ми маємо намір приєднатися до видання цієї праці, опрацьованої і зреалізованої істориком Володимиром Сергійчуком у Києві. Саме він відкрив усі документи, використані в праці. Ми згодні, щоб ця праця вийшла під фірмою Дослідного інституту модерної історії України».

Далі в листі йдеться про фінансування цього видання. Для цього мають намір використати кошти Фундації ім. Петлюри.

Про всенародну любов до Симона Петлюри свідчить і вірш Інни Роговської «Удові вождя» (Ользі Петлюровій), написаний у день 25-ї річниці жертвної смерті Головного Отамана і надрукований у травнево-червневому номері часопису «Мета», що виходив у діаспорі. Пропоную вірш і вашій увазі. Лише додам, що Ольга народилася й

виросла на справжній козацькій землі – сотенному містечку Мала Ді-
виця на Чернігівщині.

*Поклін тобі, тендітна жінко,
З душею велетня-орла!
Це може тільки українка
Піднять той хрест, що ти несла.
Не похитнулась і не впала
На руки вражених бійців,
Коли зустріла без забрала
Той найчорніший з чорних днів...
Ти не сама страшні години
Над гробом провела без сна –
Стояла поруч Україна –
Осиротіла, мовчазна...
Стояли поруч предків тіні,
Шумів струнких прапорів ліс –
Козацьких – давніх й жовто-синіх...
Труну Тарас Шевченко ніс...
Йшли за труною крок за кроком
Гетьмани сиві в сяйві слав,
Отамана чоло високе
Іван Мазепа цілував...
Коли земля обгорне рідна
Прах найславнішого з синів –
Це буде вбивцям помста гідна
За найчорніший з чорних днів!*

Ще раз стверджу, що непідробним авторитетом, справжнім зразком служіння Батьківщині та багатьма іншими чеснотами користувався С. Петлюра і в голови уряду УНР, проф. Івана Матвійовича Самійленка. Роблю такий висновок не тільки на основі багатьох його виступів із щирим словом про Голову Директорії, а базую свою думку на публікаціях, написаних ним і опублікованих на пошану Головного Отамана у газеті «Свобода». Оскільки ці статті для багатьох українських та й інших дослідників Петлюряни є майже невідомими, оприлюдню ці емоційні рядки у повному обсязі. Одна з них називається «Преса в оцінці Симона Петлюри», а інша – «У вічну пам'ять С. Петлюри». З неї і розпочну.

«Шістдесят шість років тому, 25 травня 1926 р., на вул. Расіна, у Парижі, сім куль убивці – агента большевицької Москви Шльоми Шварцбарта відібрали життя великого Сина землі української, який став легендою для мертвих, живих і ненароджених людей українського роду. Україна втратила людину унікальної величч, лідера і державного мужа з природи, людину великого державного формату, непопулістського принципу та визначного інтелекту. Ім'я цієї людини – С. Петлюра.

Він прожив своє скорочене ворогом життя в огні і бурі величезних історичних подій і зривів. Свого часу М. Костомаров писав до редак-

тора “Современника” Аксакова: “Ви не підозріваєте <...> що у кожного думаючого українця спить Виговський, Дорошенко, Мазепа і проснуться вони, коли наступить нагода”. У С. Петлюри – нащадка старшинського козачого роду, дух войовничого і непоборного мазепинства вже виразно проявився у його юнацькі роки, а з часом рішуче і твердо оформився в рядах нелегальної самостійницької Револьюційної Української Партії (РУП), основоположником якої був Міхновський. За це він зазнав з молодих років арешти, втечі та переслідування царських охранок.

За життєву професію С. Петлюра вибрав журналістику, хоч і небезпечне звання, але конечно необхідне для пробудження в українському народі віри в себе, почуття його національної гідности та прищеплення в ньому волі і рішучости до чину й боротьби.

Уся журналістична праця С. Петлюри яскраво віддзеркалювала його як людину глибоких переконань, оригінальної, гострої і творчої думки, великої ерудиції та досконалого знання української душі. Тематика в нього була всебічна. Вона відображала вимогу того часу, зокрема з ділянок історії, літератури, драматургії, мистецтва, як рівно ж суспільно-політичних наук та національних проблем. Він безустанно будив український народ, кликав його вирватися із чужого ярма, пізнати себе, пізнати минулу славу і гордість їх предків.

С. Петлюра глибоко розумів епоху його часу. Він був свідомий того, що здобуття волі і державної незалежности України вимагатиме величезних жертв і посвяти. І він не знав у тій боротьбі і хитань ні компромісу з ворогом, ні відступу. Він був завжди рішучим і послідовним. Одначе, уся його Богом дана духовна, організаційна та інтелектуальна потужність могла проявитися в повній її силі лише з вибухом Української Національно-Визвольної Револьюції 1917–1921 рр.

Вже 18 травня, на початку Національно-Визвольної Револьюції в Україні Симон Петлюра поспішив до Києва як голова Українського Військового Комітету Західного Фронту і делегат 1 Українського Військового з'їзду. Пізніше його іменовано на становище Секретаря Військових Справ Української Народної Республіки.

На цьому пості С. Петлюра виявив виключний дар далекозорого реаліста, стратега і політика-державника. Він свідомий був того, що успіх Національно-Визвольної Револьюції і війни з московсько-більшевицьким агресором залежатиме в першу чергу від здорового тилу. Він бачив також перемогу в організації і розбудові українського війська. У цій тяжкій і відповідальній місії він був творцем, ідеологом і Головним Отаманом Армії УНР, відновивши в ній дух козацьких традицій. Він бачив також у комбінації двох сил – війська і дипломатії, гарантію заслуженого імени української держави у світі.

Ці риси С. Петлюри, як стратега і будівничого української держави, можна ілюструвати на багатьох критичних прикладах, а зокрема в днях 22 січня 1922 р., коли в умовах генерального наступу на Україну червоних орд скликано Трудовий Конгрес в Києві з участю представників Галичини, Буковини і Закарпатської України, який проголосив

Акт Злуки всіх земель України та прийняв Закон про тимчасову форму української держави – Директорію.

У той час, коли доля української держави опинилася в смертельній небезпеці, коли Голова Директорії В. Винниченко зі своєю групою членів уряду залишають поле бою своїм виходом з Директорії, у цей час С. Петлюра в протест поведінки В. Винниченка і його групи рішуче заявляє: “Я вважаю, що в даний момент всі творчі сили нашого краю повинні взяти участь у державній праці, тому не вважаю для себе можливим ухилитися від виконання своїх обов’язків, як син свого народу перед Батьківщиною”. Він тоді, як державник-революціонер, ясно заявив, що “справа здобуття української держави, – це справа усїєї української нації, а не якоїсь кляси чи партії”.

Після залишення Директорії і виїзду Винниченка та його групи за кордон доля судила С. Петлюрі, уже як голові Директорії і Головному Отаманові Військ Армії УНР, перебрати на себе весь тягар останньої фази війни з большевицькою Москвою. За цей короткий період Армія УНР гідно витримала іспит перед Батьківщиною, переживши два “трикутники смерти”, два зимові походи заплілля окупанта, легендарний Базар. В далеко нерівній і самотній боротьбі Україна стояла форпостом свободи по боці західної демократії.

Не судилось Україні закріпити здобуту ціною великих жертв волю і державну незалежність України. У зтяжних і кривавих боях з куди більшими силами агресора – уцілілі частини Армії УНР і їх Верховна команда 21 листопада 1920 р. були змушені залишити рідну землю.

Уряд УНР і його Верховна Команда не капітулювали і не підписали з ворогом мирного чи якогось іншого договору про капітуляцію. Але “під натиском переважаючих сил, – як говорив С. Петлюра, – та з огляду на непривітливу міжнародну ситуацію відійшли на другу лінію наших бойових позицій”. “Боротьба нашого народу, – він постійно твердив, – не припиняється і не припиниться – нехай вона бере нові й нові жертви, але Україна незалежна, хоче того чи не хоче Європа, таки буде”.

Так, визвольна війна 1917–1921 рр. з агресором-окупантом закінчилася поразкою УНР лише на полі бою – мілітарно, але політично на дальшу – конечну мету большевицька Москва зазнала поразки. Сучасні події в Україні є доказом того. Самостійна і незалежна Україна відродилась. Кров, пролита кращими синами, була недаремна. С. Петлюри нема сьогодні між нами. Він не мав щастя і не дожив до того часу, щоб будувати свою державу на своїй власній землі із своїм українським народом, але його мрії, його любов до народу, його дороговкази і заповіді живуть. Вони є потужним кличем нашої перемоги»¹¹³.

А тепер пропоную заглибитися в другу публікацію. У ній – мова про пресу в оцінці С. Петлюри.

«21 листопада 1920 р. залишається в історії українського народу як одна з найбільших трагічних дат України ХХ ст. Це був день, коли

¹¹³ Свобода. 1992. № 98.

уцілили і скривавлені в тяжких, нерівних і безперервних боях славні воїни Армії УНР, захищаючи кожна п'ядь рідної землі від багато переважаючих большевицьких орд кінної армії Котовського, – змушені були разом з урядом УНР опустити Україну і вийти на чужину – в екзил.

У цей роковий день воїни УНР прощалися з батьківщиною, з окропленою кров'ю ворога зброєю, прощалися з козацьким жупаном. Тоді ж на березі Збруча в Оріхівцях і Підволочиську, Голова Держави і Головний Отаман військ УНР С. Петлюра, разом з головою Ради Міністрів А. Лівичьким та головним командувачем, ген. Михайлом Омеляновичем Павленком, перебравши на праву сторону Збруча останнього воїна УНР, попрямували до недалекого потяга.

Перед від'їздом всі вийшли з вагонів і разом з Урядом, верховною командою і присутніми воїнами, всі разом звернулися до Господа Бога з молитвою “Отче наш”, а потім залунав з громовою силою національний гімн “Ще не вмерла Україна”.

Так закінчилася трілітня епоха збройних змагань Армії УНР з окупантом. У цих кривавих змаганнях Армія УНР не капітулювала і не розпалася, а Уряд УНР не підписав жодного миру чи перемир'я. Натомість, устами легендарного С. Петлюри були виголошені багатозначущі слова історичної правди: “Під натиском переважаючих сил ворога, – сказав він, – та з огляду на несприятливу міжнародну ситуацію, ми відійшли на другу лінію наших бойових позицій”. Далі він підкреслив, що “Боротьба нашого народу не припиняється і не припинеться, нехай вона бере нові і нові жертви, але Україна незалежна – хоче того чи не хоче Європа, таки буде”.

Слова гіркого докору, що їх тоді висловив С. Петлюра на адресу тогочасних лідерів Західної Європи, виразно говорять про короткозорість, цинічну байдужість та обурливу ігнорантність Антанти щодо боротьби українського народу за свої святі права, який, стікаючи кров'ю в боротьбі з большевицьким агресором Півночі, одночасно замкнув дорогу червоним ордам Москви, які спішили на допомогу комуністичним повстанням у Будапешті та в грудні 1919 р. в Берліні.

Більше того, та ж Антанта відкликала в 1919 р. усі свої війська з території Росії, – цим самим уможливила советській Росії кинути чисельні большевицькі сили на український фронт для остаточної окупації всієї України. Доказом такого недоброзичливого, якщо не ворожого ставлення Антанти до самостійницьких аспірацій українського народу є і той факт, що 14 точок Вільсона про право народів на державне самовизначення не добавили Україні.

Як бачимо, С. Петлюра велику увагу приділяв у будівництві української держави зовнішнім, себто міжнародним відносинам, бо ж “...ледве чи ми знайдемо, – говорив він, – в історії хоч один приклад, де якийсь народ звільнився від чужої влади та повернув би загублену державність тільки за допомогою своїх власних сил”.

І тому гасло “орієнтація тільки на свої власні сили, – твердив він, – є слова без змісту і самооблудою, якими може послуговуватись <...> не державний відповідальний діяч”.

Аналізуючи невдачі визвольних змагань, С. Петлюра з жалем підкреслював, що “українська нація не змогла зреалізувати свого державного ідеалу в 1917–1920 рр., то причиною цього було, між іншим, те, що українська політика не дописала української стратегії”.

Військові завдання, говорив він, “провадилися без запілля, без технічної бази, а в додаток і без жадної зовнішньої підтримки”.

Із цього досвіду ми повинні засвоїти науку для майбутнього, вона полягає у придбанні реальних, а не академічних симпатій серед впливових міжнародних чинників. Інтерес до України в найбільш впливових країнах світу треба шукати на базі реальних – взаємовигідних умов. Для цього треба досконало знати ймовірного партнера – країну, яку він репрезентує. Чималу роль має ширення української правди, ідей та аспірацій українського народу. Яскравим прикладом такої дипломатії може служити Декларація Больфура, що її переклав Вейцман, Англії та конституція майбутнього Ізраїлю, яку опрацював Брандеїз для здобуття підтримки Великобританії по стороні Ізраїля.

Як відомо, окупант України віками намагався захопити або спотворити правдиву історію України. Україну трактовано як “органічну частину Росії”. Пригадаймо пам’ятну промову С. Петлюри в “Трикутнику смерті”, звернувся до козаків-воїнів в Старо-Костянтинові, в якій він сказав: “Ми вступили на арену історії тоді, коли весь світ не знав, що таке Україна. Ніхто не хотів її визнати як самостійну державу, ніхто не вважав наш народ, як окрему націю. Єдиною боротьбою, упертою, безкомпромісною, ми показали світові, що Україна є, що її народ живе і бореться за своє право, за свободу і незалежність”.

Ось чому С. Петлюра вважав роллю як чужинецької, так і української преси у світі для популяризації української справи дуже важливою. “Я переконаний, – він говорив, – що завдання української еміграції може бути здійсненим тільки в тому разі, коли візьметься вона до цього не поривчастими імпульсами, не розпорощеними і на власну руку окремими політичними гуртками, а по певному планові”.

І тут треба визнати, що українська еміграція, зокрема, в ЗСА – центрі світової політики, хоч і зробила величезну працю в популяризації України, але не зуміла поставити себе на бажану висоту, не здобула належного впливу на урядову та пресову мережу Америки. Правда, в останній час, всупереч великим труднощам, на сторінках провідної преси ЗСА здобувають певне місце українські вчені і політологи, як наприклад, проф. Шпорлюк, проф. Б. Боцюрків, І. Каменецький та ін.

Питання відшукування знаних і впливових журналістів-симпатиків української справи серед провідної американської, і не лише американської, справи залишається і далі в центрі наших турбот. У цій важливій і тяжкій ділянці, на дорозі якої ще й сьогодні стоять впливові антиукраїнські сили, потрібні гігантські зусилля та спільна співпраця як самостійницької преси в діаспорі, так і преси сучасної України. Не забуваймо, що захована і спотворена ворогом правда про Україну стає отрутою, яка працює лише на користь ворогів України.

Закріплення й розбудова української незалежної держави з кожного погляду є занадто тяжким завданням. Український народ і його провід стоять перед вирішальним іспитом. Передові країни світу, і в першу чергу Америка, хочуть знати, – якої України ми хочемо? Вони хочуть знати – чи український народ може сам собою управляти, втримувати стабільний мир і прогрес не лише у своїй країні, але і на сході Європи та відігравати позитивну роллю в басейні Середземного моря? Для цього, незважаючи на все інше, Україна мусить мати одну добре опрацьовану і далековидну зовнішню стратегію і політику.

С. Петлюра завжди підкреслював, що “головною передумовою української державности лежить в самій українській нації, в її бажанні виявити організовану силу і волю”. За кілька днів перед трагічною смертю він писав у листі до свого побратима по зброї в Канаду: “Ситуація, в якій український народ очутився сьогодні, не є ні вічною, ні безнадійною. Змінити її у великій мірі від напруження його зусиль. Треба працювати над цим всім і кожному в міру його максимального зусилля і можливостей. Цей час прийшов. Цього вимагає, як ніколи, вся Україна”. У цьому Симон Петлюра бачив єдиний шлях нашої перемоги»¹¹⁴.

Уже після складення повноважень ДДЦ УНР Голова Централі УНДС І. Самійленко разом із Головою Головної Управи УНДС ЗСА Петром Крамаренком звернулися до світового співтовариства вшанувати С. Петлюру в дні 70-річчя трагічної смерті великого сина українського народу. «В історії України, – підкреслюють вони, – не було такої яскравої і величної постаті, на яку московсько-більшовицький окупант і його яничари в Україні вилили стільки бруду, ненависти, лайки й оскаженілої люті.

У травні 1926 р., – говорить далі у зверненні, – ворожі кулі відібрали життя цього безприкладного борця за волю українського народу, але його ідеї й дороговкази залишилися невмирущими. Вони є актуальні й сьогодні. Пригадаймо його слова докору на адресу фантазерів-романтиків, демагогів, наївних амбітників та байдужих і шкурників, яких ще не бракує в Україні й сьогодні. Пригадаймо його заклик звільнитись від чаду оп’яніння орієнтації на Москву. “Чим скоріше в нашій народі, – він говорив, – скристалізується почуття незалежності від Москви, тим скоріше ми матимемо самостійну Україну”. Пригадаймо на ділі і його клич “Нація більша класи, держава вища за парті”.

Самостійна Україна сьогодні вже є, але оп’яніння орієнтації на Москву ще й сьогодні не вмерло. Український Національно-Державний Союз (УНДС) вірить, що громадські центральні ЗСА проголосять травень 1996 р. місяцем С. Петлюри. Вшанують цю трагічну річницю спеціальними академіями й доповідями під кутом зору зміцнення державно-творчих сил в незалежній Україні, а українські церкви відслужать панахиди.

¹¹⁴ *Свобода*. 1992. № 125.

Прийшов нарешті час для практичної підготовки спорудження величавих пам'ятників в Києві і Полтаві та музею в пам'ять С. Петлюри. Прийшов час і студій Петлюріани – спадщини С. Петлюри та його епохи УНР, цивілізовані народи шанують своїх героїв і провідників, увіковічують їх пам'ять та на їх ділах і подвигах формують і гартують сучасне й грядуще покоління.

Нехай живе вічна пам'ять і слава Симона Петлюри! Слава Україні!»

А в травні того ж року І. Самійленко за велінням власної совісті у газеті «Свобода» друкує статтю «Я повернуся...» з нагоди сумної дати в українській історії – трагічного відходу від куль кремлівського вбивці Головного Отамана С. Петлюри.

«Сімдесят років тому, 26 травня 1926 р., уряд Української Народної Республіки в екзилі проголосив Декларацію, яка сповіщала український народ і увесь світ, що “25 травня 1926 р. смертю мученика загинув славний лицар землі української, Голова Директорії і Головний Отаман Військ УНР Симон Петлюра. Не в чистому полі, не в чесно-му бою поліг він головою, – говорилося в Декларації, – загинув він від злорової руки найманого ворогами убивці, що підстеріг його, беззбройного, на вулиці світової столиці – Парижа. До численних борців проти червоної Москви, що їх розсипано на батьківщині та в еміграції, додано нині ще могилу вождя українського народу, борця за Незалежну Державу Українську, за волю і честь української нації. Народі український, – кликала Декларація, – схилися низько перед славною могилою С. Петлюри, бо він душу свою поклав за Україну, смерть прийняв за щастя твоє, за долю твою. Симона Петлюри не стало, – говорилося у тій же Декларації. – У чужій землі лежить лицар, ждучи, в дубовій труні, свого повороту в Україну. Уряд УНРеспубліки, – голосила Декларація. – дав урочисту обітницю перед українським народом та перед славною пам'яттю С. Петлюри свято і непорушно виконати до кінця свій обов'язок перед батьківщиною”. Закінчується ця історична Декларація словами: “Спочивай, змучений Лицарю! Україна не забуде тебе і саму смерть твою перетворить в життя, славу і волю народу”. На підставі Закону 12 листопада 1920 р. (виданого ще в Україні), обов'язки С. Петлюри перейшли до Голови Ради Міністрів А. Ливицького, який підписав цю Декларацію вже як Голова Директорії й Головний Отаман Військ УНР. Підписали її і Голова Ради Міністрів В'ячеслав Прокопович та Військовий міністер Володимир Сальський.

Історія не знає такої кричущої несправедливості суду, як це був у Парижі, оправдавши явного вбивцю – агента большевицької Москви Самуеля Шварцбарта.

Трагічна смерть С. Петлюри глибоко серця українського світу – вдома і на чужині. Ворог відібрав життя велетня українського духу на 47 році його бурхливого життя – величезних зривів і боротьби за незалежність України. Здавалося, що агресор здобув перемогу. Наддніпряньська Україна нарешті була окупована. Але ця перемога вияви-

лася лише збройною, військовою, духово й ідейно окупант зазнав поразки.

Большевицька Москва добре знала, що знесилений у далеко не рівній боротьбі законний уряд УНР, його Верховна команда, уціліла в безперервних боях героїчна армія УНР і державний апарат не капітулювали. Армія УНР боролась до останньої хвилини, захищаючи кожен п'ядь української землі. Всі вони разом 21 листопада 1920 р. змушені були покинути рідну землю, але не залишили боротьбу з окупантом.

Опинившись на чужині, С. Петлюра звернувся до своїх воїнів-побратимів, до українського народу і до холодної та байдужої Європи такими словами: “Під натиском переважаючих сил ворога та з огляду на несприятливу міжнародну ситуацію, ми відійшли на другу лінію наших бойових позицій”. Там же він рішуче завив, що “боротьба нашого народу не припиняється і не припиниться, нехай вона бере нові й нові жертви, але Україна незалежна, хоче того Європа чи ні, така буде”.

Відчуваючи розкладову силу агентури большевицької Москви, С. Петлюра намагався утримати віру і бойову мораль всередині інтернованих і розселених частин Армії УНР в таборах Польщі. Клич Петлюри до побратимів-воїнів “в єдності сила, в терпінні перемога” був потребою того часу. З огляду на те, що під час гарячих бойових операцій не було часу для нагород заслужених воїнів Армії УНР, які жертвували своїм життям за волю і незалежність України, то лише тепер усі вони були нагороджені бойовими орденами.

На підставі свідчень і спогадів учасників визвольних змагань, що перебували в таборах інтернованих в Польщі, мораль воїнів УНР була високою й непохитною. Всі вони не піддалися солодким обіцянкам репатріантів – агентів Москви. Всі вони трималися військового режиму й дисципліни в таборах. Мали свої перепідготовчі школи і військові марші та вправи. Про цю високу і бойову мораль можуть свідчити два зимові походи і повний героїзм Базар.

Окупант України і т. зв. уряд УССР були стурбовані перебуванням за кордоном С. Петлюри і його центру ще й тому, що його тил в Україні, зокрема в селах Полтавської та інших областей, був непевний і тривожний. Аналіз уцілілих документів, які знайдено в архівах Полтавського губернського виконкому і губревтрибуналу та ЧК уже після проголошення незалежності України, є доказом цього.

За свідченням цих документів, масовий рух повстанських загонів носив явно антибольшевицький і петлюрівський характер. У донесеннях ЧК повстанські загони іменуються не інакше як “петлюрівські банди”, які “боролись за відновлення УНРеспубліки”. Ці повстанні були ще більше підсилені першим большевицьким голодом 1921–22 рр. в Україні, який задушив понад три мільйони людей внаслідок поголовних грабунків харчових продуктів в українських селах продовольчими загонами Москви.

Про те, що большевицька жовтнева революція відбулася і советський режим був створений не в Києві, а в Петрограді і Москві, сам

Ленін виразно ствердив, що без “самовідданого героїзму російських робітників і селян, які боролися на українських полях, не було б совєтів на Україні”, що “ця боротьба була тяжка, вперта і довга”. “Нема кому будувати совєтську владу. Нема апарату, скрізь спротив”.

Лев Троцький перед наступом большевицької армії на Україну в його наказі попереджував команду і корпус пропагандистів, що Петлюра користується серед трудового селянства славою і великою надією. Говорити, що “ми воюємо не з поміщиками і буржуазією, а з Петлюрою, може лише дурень або провокатор”. Там же він попереджував большевиків: “Пам’ятайте також, що нам конечно треба повернути Україну Росії. Без України нема Росії”.

Заслуга С. Петлюри перед Україною і українським народом є неочініма і безприкладна.

Його далекозорий державницький чин відродив у нашому народі традиції визвольної боротьби та визначив в ній найголовніше, найбільш лютого і підступного ворога – Москву. Він завжди підкреслював, що “між царською Росією і сучасною, комуністичною, для нас не було і не буде різниці, бо це тільки різні форми московської деспотії та імпералізму”. Після окупації України ворогом він вибрав шлях дальшої боротьби – шлях перемоги, а не капітуляцію – ганебну смерть.

Неперевершеною заслугою С. Петлюри є і те, що він рішуче здемаскував фальш Москви, яка постійно (ще й тепер) твердить, що український народ є рівним співучасником з росіянами в організації большевицької жовтневої революції. Бо ж трирічна війна армії УНР з большевицькою Росією – це була не цивільна, себто внутрішня громадянська війна в Україні, а війна з агресором чужоземної держави.

І саме тут важливо підкреслити, що далекозора державницька візія С. Петлюри найбільше проявилася у конечній необхідності організації й розбудови української національної армії. В цій надзвичайно тяжкій та відповідальній місії він був, всупереч великих перешкод (Винниченко) від самого початку й до кінця творцем, ідеологом і Головним Отаманом Армії УНР. Як реаліст, державник і візіонер, він був рішуче переконаний, що державність здобувають не лише революціями і не парламентарними деклараціями, а народними збройними силами. Це зокрема, і особливо тепер стосується закріплення і розбудови щойно народженої української держави.

В листі до генерала Миколи Удовиченка Петлюра писав: “Талановитий генерал може командувати операцією, може виконувати і пропонувати, але повести душу козака армії до бою не може, бо для цього він не має в собі риси: він не персоніфікує собою душі нації і волі її державної”. Там же він писав, що “найщасливішою хвилиною мого життя було б передати своєму заступникові армію національну, дисципліновану, опору й підставу держави”.

Симон Петлюра, як уже сказано вище, був творцем, батьком і душею армії УНР. Він був обдарований талантом організатора-вождя. У критичні моменти винахідливий, рішучий, безстрашний та захопливий майстер слова і народний трибун. І в той же час він був безпре-

тензійний і простий – людина благородного духу, чутливого серця, знавець людей та свідомий проблем того скомплікованого часу. С. Петлюра не іменував себе ні маршалом, ні генералом, ні полковником, ні навіть сотником. Він був просто одягнутий у військовий жупан, смужкову сиву шапку. На грудях у нього не пишалися відзнаки чи нагороди, а лише вигаптуваний тризуб на петлицях. Зовнішньо він виглядав звичайним і простим воїном-козаком. Для нас же, українців, він був українським Вашингтоном і Гарібальді, будівничим вільної і незалежної народоправної держави – безстрашним вождем і великим сином-державником України.

У житті С. Петлюри не було романтики й загадковості чи шуканих популярності й слави. Він трактував людей, факти і події не в дусі якоїсь партії чи ідеології, а завжди шукав у них національну рацію. Яскравим прикладом, одним із багатьох, може служити глибока політична криза і військова небезпека 22–29 січня 1919 р. У момент загального наступу червоних орд Москви на Україну замість єднання національних сил Винниченко і члени його кабінету залишають поле бою і емігрують за кордон. В той час, як С. Петлюра, будучи членом тієї ж партії, оголошує ясно і рішуче свій політичний принцип, як син українського народу і державник, що “справа здобуття української держави є справа усієї української нації, а не якоїсь класи чи партії». Він подає заяву про вихід з партії. Завдяки його рішучій поставі і його послідовників відбувається Трудовий Конгрес всіх українських земель України в Києві, який вибрав уряд (Директорію) України і урочисто проголосив злуку всіх українських земель в одну соборну державу – Українську Народну Республіку.

С. Петлюра був безкомпромісовим ворогом політичного і партійного крутіства. І не тяжко здогадатися, що було б, якщо б С. Петлюра пішов з групою Винниченка – українська національно-визвольна революція, уряд УНР, українська держава, здобуті ціною великих жертв і надій, зникли б, забуті безслідно.

С. Петлюру, вже будучи на чужині, турбує і питання, як забезпечити невинну і послідовну визвольну боротьбу уряду УНР в екзилі. Рівно рік перед його трагічною смертю, 5 червня 1925 р., він пише лист до тодішнього прем’єр-міністра УНР А. Лівіцького: “Нам персонально треба обговорити й справу формального характеру – дальшого існування Державного Центру на випадок моєї смерті. Треба заздалегідь передбачити несподіванки, що не залежать від нашої волі, і спільно з відповідними людьми оформити правні моменти існування Державного Центру на різні випадки”.

Розглядаючи українську еміграцію на чужині як органічну інтегральну частину цілого українського народу, він концентрує свою увагу на розбудову тісної співпраці української еміграції з урядом України, організацію контактів та акцій в окремих державах світу. Накреслює плани праці в міжнародних політичних організаціях, наукових інституціях та об’єднаннях преси й журналістики. Вся ця діяльність, каже він, мусить бути скерована на боротьбу з окупантом України та побудову вільної, незалежної демократичної держави. Єд-

ність в народів, пошанування тих, що присвячують своє життя справі визволення України, були центром уваги С. Петлюри.

Дев'ять днів перед трагічною смертю, 16 травня 1926 р., С. Петлюра в листі до А. Лівіцького писав: "Петлюру, коли ходити не про особу, не так легко знищити, як думають росіяни. Як реальний політик, я знаю, що в остаточному моменті справа 'федерації' чи 'самостійності' України вирішуватиметься підрахунком організованих сил нашої нації як політичних, так і військових". Цей його передсмертний дороговказ багато чого говорить нам і сьогодні.

Сім смертельних куль ворога відібрали життя велетня українського духу. Ворог вірив, що цим злочинним актом буде закопана навіки-вічні доба відродження української самостійної держави, а разом з нею і пам'ять про легендарного лідера цієї доби С. Петлюру. Ворог помилився. Дух Симона нарешті повернувся в Україну! Виявилось, що Петлюру і "петлюрівщину" "не так легко знищити". Кожному вдумливому українцеві і українці ясно: не було б петлюрівської доби – не було б сьогодні і незалежної України. Ось чому страх Петлюри та його ідеї понад 70 років не сходили з шпальт наглої та брехливої совєтської пропаганди. Цей страх у ворогів України ще й сьогодні живий».

«Так, Петлюра повернувся в Україну, – не приховує задоволення наприкінці статті І. Самійленко і продовжує: – Він кличе український народ: "Зневір'ю, розчаруванню не може бути місця в час, коли на довгі літа вирішується твоя доля, твоє щастя і твій добробут. Тільки міць, єдність та тверде непохитне стремління до повної незалежності й свободи може бути нашим побратимом і спасінням».

Та життя, як відомо, не стоїть на місці. Поступово наближалася ще одна ювілейна дата. 10 травня 1999 р. виповнювалося 120 років з дня народження і одночасно 73-тя річниця трагічної смерті отамана військ Української Народної Республіки, Голови Директорії і президента УНР світлої пам'яті С. Петлюри. Із цих приводів голова Централі УНДС І. Самійленко та голова головної управи УНДС в США Петро Крамаренко знову разом через газету «Свобода» звертаються до всього українства у світі із закликом «Вшануймо пам'ять Симона Петлюри».

«В історії українського народу, – наголошується в ньому, – після гетьмана Мазепи, мабуть, не було подібної національної постаті, щодо якої Москва виявила стільки оскаженілої люті та ненависті, як щодо С. Петлюри.

С. Петлюра був фанатичним українським державником, а одночасно й непримиренним ворогом політики Москви, яка загрожує самому існуванню українського народу як нації. Пригадаймо його заклик звільнитися від чаду орієнтації на Москву. "Чим скоріше в нашій народі, – говорив він, – скристалізується почуття незалежності від Москви, тим скоріше ми матимемо самостійну Україну". Пригадаймо його клич: "Нація більша за класи, держава вища за партії".

С. Петлюра постійно кликав до єдності. В єдності він бачив силу, в терпінні та у відданій праці – нашу перемогу. С. Петлюра був непо-

хитним соборником. Його гасло “через Київ на Львів” та його участь і роля в проголошенні Акту соборности 21 січня 1919 р. є яскравим прикладом соборництва.

С. Петлюра був будівничим вільної, незалежної і народоправної української держави – УНР, система якої повністю відображала інтереси та прагнення українського народу. Він рішуче стояв на стороні демократичної Західної Європи та США.

С. Петлюра стояв за всебічні права національних меншин, зокрема єврейського населення, в Україні. Соціальні права, свобода та економічний добробут трудового населення України були ціллю його боротьби.

С. Петлюра, як реаліст і державний візіонер, був рішуче переконаний, що незалежна Україна мусить мати свої збройні сили. Він був ідеологом, творцем, організатором і вождем Армії УНР, а одночасно й ворогом політичного й партійного крутіства в розбудові української держави.

С. Петлюра приділяв велику увагу українській еміграції на чужині. “Досвід 1917–1921 рр. показав нам, – говорив Петлюра, – що придбання реальних, не платонічних і не академічних симпатиків серед впливових міжнародних чинників для ідеї української держави є конечне. Для цього, – він підкреслював, – нам потрібно мати моральну сильну і організаційно здібну та свідому еміграцію на чужині”.

С. Петлюра постійно нагадував українському народові, що “зневір’ю, розчаруванням не може бути місця в нас, коли на довгі літа вирішується доля України. Тільки міць, єдність, та тверда воля і стремління до повної державної незалежности та свободи може бути побратимом і спасінням”. Україна була щаслива мати у вирішальну добу нашої історії С. Петлюру. Москва добре знала, яку небезпеку для неї таїть в собі Петлюра. І от надійшла рокова година: 25 травня о 14 год. 35 хв. на вулиці Парижа сім смертельних куль агента Москви відібрали на 44 році багатообіцяного життя людини великих ідей – великого сина України С. Петлюри.

Цивілізовані народи світу свято шанують своїх державних мужів, увічнюють їх пам’ять та на їхніх заслужених подвигах формують і гартують сучасні і майбутні покоління. Вшануймо ж цю історичну дату, починаючи від травня і кінчаючи груднем цього року – час увічнення пам’яті великого сина України. Організуймо публічні доповіді, спеціальні академії, наукові студії великої спадщини С. Петлюри і Панахиди в українських церквах, будуймо пам’ятники нашим національним героям, які б запалювали нашу національну свідомість та цементували українську націю в ОДНО» – так завершують лідери УНДС свій заклик до української спільноти в усьому світі.

Не стану розповідати, як цей заклик українських патріотів сколихнув нашу діаспору в усьому світі, як вона масово відгукнулася на нього. Зупинюся лише на тому, з яким болем у серці, тривогою і неспокоєм писав у тій же газеті «Свобода» уже в 2001 р. останній голова уряду УНР в екзилі І. Самійленко про те, що С. Петлюра, попри всі сподівання, так і не повернувся в Україну. У кореспонденції гово-

риться, що «сімдесят п'ять років тому уряд Української Народної Республіки в екзилі оголосив Декларацію, яка сповіщала український народ і весь світ, що 25 травня 1926 р. смертю мученика загинув славний лицар землі української, голова Директорії і Головний Отаман військ УНР Симон Петлюра. “Не в чесному бої поліг він головою, – говорилося в Декларації, – загинув він від зловорожої руки найманого ворогами убивці, що підстеріг його, безборонного, на вулиці світової столиці – Парижа. До численних борців проти червоної Москви, що їх розсипано на Батьківщині та на еміграції, подано нині ще могилу вождя українського народу, борця за незалежну державу Україну, за волю і честь української нації. Уряд УНР – наголошувала Декларація – дав урочисту обітницю перед українським народом та перед славною пам'яттю С. Петлюри свято й непорушно виконати до кінця свій обов'язок перед Батьківщиною”.

На підставі закону від 12 листопада 1920 р., виданого ще в Україні, обов'язки провідника перейшли до голови Ради міністрів А. Лівницького, який підписав Декларацію. Підписали її також голова Ради міністрів В'ячеслав Прокопович та військовий міністр Володимир Сальський.

С. Петлюра був непохитним соборником. Його провідна роля у проголошенні Акту Соборности 21 січня 1919 р. є яскравим прикладом відданості Україні. В історичній промові перед воїнами Армії УНР 26 листопада 1919 р. він сказав: “Ми вступили на арену історії тоді, коли весь світ не знав, що таке Україна. Єдиною боротьбою, упертою і безкомпромисловою, ми показали світові, що Україна є, що її народ живе і бореться за своє право на свободу і державну незалежність”.

Залишаючи землю України в кривавих боях з большевицькими ордами Москви, С. Петлюра заявив, що армія УНР не капітулювала і не здалася, а лише “відступила на другу лінію фронту”. Перебуваючи в екзилі, С. Петлюра приділяв велику увагу українській еміграції, зокрема в США. Він стверджував, що “Америка є одною з найбільших могутніх держав світу, а українці є інтегральною частиною українського народу і мусять невпинно шукати для України можливих приятелів, політично й економічно вигідних для нас”.

Чи вивчає владна когорта сучасної України ті помилки, про які так виразно і болюче говорив С. Петлюра? Чи виконує його заповіти? На жаль, ні. Петлюра ще не повернувся в Україну» – так завершує свої болючі роздуми І. Самійленко.

З часу опублікування такого вердикту досвідченого політика, справжнього патріота України І. Самійленка минуло більше двадцяти років. Але застероги і настанови С. Петлюри, оприлюднені в цьому слові, роздуми і побажання його послідовників, розвиток подій в Україні, кривавий двобій з московською ордою на теренах України дають право знову твердити, що владна когорта України продовжувала і продовжує робити ті помилки, про які так виразно і болюче говорив Голова Директорії і Головний Отаман військ Армії УНР С. Петлюра. До яких же пір ми наступатимемо на ті ж самі граблі й набива-

тимемо на своєму лобі здоровенні гулі? Невже й донині нам замало одного слова «Петлюра», щоб двигтіла та здригалася земля під ногами зрадників і колаборантів, які оптом і вроздріб торгують Україною та її надбаннями?

Щоб не бути тут голосливим, наведу лист професора Наталки Пазуняк, яка в уряді І. Саміленка була державним секретарем. 24 грудня 1998 р. вона звертається до віцепрем'єр-міністра уряду України з гуманітарних питань вельмишановного Валерія Смолія: «Турбую Вас справою, порушеною в розмовах з нашим колишнім президентом УНР в екзилі ВШ М. Плав'юком, – пише вона. – Переді мною пункти, намічені зацікавленими щодо заходів, які б треба провести, щоб знайти контакт з населенням України. Тому й не вичислятиму відомих Вам намічених пунктів. Очевидно, що дату 120-річчя народження Симона Петлюри, головного Отамана Військ УНР, голови Директорії УНР, треба якнайшвидше відмітити. Зосереджуся над самими проблемами й настановою чинників в Україні.

Чому саме особисто звертаюся до Вас у цій справі? Мені доводилося тісно співпрацювати в екзильному уряді УНР, в якому я в останній каденції була державним секретарем. Уряд УНР в екзилі не був замороженою чи лише формальною установою. Цей екзильний уряд УНР стежив уважно за всіма подіями в Україні і довкола неї. Було це не лише пасивне спостереження подій і ситуацій, але й акції оборони українських справ на міжнародному рівні, включно з дипломатичними нотами, зверненими до уряду США та інших держав з протестами проти колоніального типу політики, веденої Москвою, як зверхницею всього життя в Україні. Наш уряд домагався національних прав для українського народу, згідно із пунктами Декларації людських і національних прав ООН та на основі мандату, отриманого Директорією УНР від Трудового Конгресу України в 1919 р. Ми свято берегли ті документи й дотримувалися їх суттєвого змісту. Ми берегли клейноди президента УНР. Коли ж настали історичні події 1990 і 1991 рр., президент УНР, уряд і Українська Національна Рада – наш передпарламент – постановили на своїй Надзвичайній сесії пошанувати волю українського народу і передати обраному народом президентові мандат і клейноди президента УНР в екзилі. Це було велике історичне рішення. Здійснено його, коли 24 серпня 1992 р. президент УНР в екзилі М. Плав'юк урочисто передав обраному народом Президентові України Л. Кравчукові мандат повновласті уряду УНР в екзилі печать і прапор президентський, а Патріарх Київського патріархату Мстислав І передав президентові Л. Кравчукові президентські клейноди, при чому проголошено було там же в пишному Маріїнському палаці, що Українська держава стає право-конституційною спадкоємницею уряду УНР в екзилі. Цей акт передачі зобов'язує і теперішнього президента України Леоніда Кучму і його наслідників дотримуватися тих стверджень і декларацій. Що ж діється натомість?

Україна потрапляє в щораз глибшу залежність від Москви в економіці, політиці, культурі. Домінує російська мова в житті України (чужинці у своїй пресі закидують нам те, що ми вкрали чужу мову, бо

свої не маємо). Домінують публікації російські всіх книжкових і серійних появ, височіють пам'ятники В. Леніну – чільного ворога України, який пішов війною на молоду українську державу УНР в 1918 р.

На фронтоні парламенту України ще далі видніє знам'я держави, якої немає, але була із центром у Москві! Це, безумовно, ганьба і антидержавне явище зради нації і держави. Це теж вияв почуття меншовартості. Процвітає церква московського патріархату, що узалежнює Україну духовно від Москви й утверджує “російський дух”. Люди без національної свідомости не спроможні протистояти отій “п'ятій колоні”, цьому смерчеві заглади і руїни. Треба отож, щоб національно-демократичні сили створили міцне протистояння. Саме тепер, коли зближається 120-ліття народження С. Петлюри, треба використати той момент і пригадати народів, хто боровся за його волю. Тому вповні підтримую ряд заходів, поданих у проекті, надісланому мені. Спробуйте зрушити, – закликає українську владу Наталка Пазуняк, – всі сили ще живі в українському народів, бо інакше московська комуна-неволя і загибля заллють остаточно нашу націю, а цього історія не простить нікому, хто міг, але не запобіг тому.

Апелюю до Вас, пане Віцепрем'єре, провести ті заходи в життя! З правдивою до Вас пошаною доктор Наталія Пазуняк», – завершує вона свого листа.

На жаль, в архіві не знайшов відповіді від пана В. Смолія. Але розвиток подій показує, що заклик патріотів діаспори залишився за глухою стіною байдужости. Інакше як пояснити, що в Україні до цього часу активно і безпроблемно навіть у стінах офісу президента, українського парламенту та урядових кабінетах працює на Московію ота згадувана в листі п'ята колона. Ще більш махровим квітом буяє в Україні і представництво Московського патріархату.

Але повернемося до згаданого вище засідання уряду. Уже вкотре на ньому зайшла мова про долю «Тризуба». За словами І. Самійленка, які повторив у листі М. Плав'юк, його справа зависла в повітрі, бо всі намагання включити в ту справу УІБ, яка має фінанси, не дали дотепер позитивних результатів. Причини того, нагадує він вчорашньому голові уряду, йому відомі. Про них він інформував, що в Полтаві на Петлюрівських читаннях «Просвіта» погодилася зайнятися тією справою. Тепер залежатиме від різних установ за кордоном. Він називає Інститут, Фундацію Симона Петлюри, бібліотеку його імені, Українське інформаційне бюро і відверто говорить, що не знає, чи вони допоможуть тій справі.

Хоч фінанси в екзильній касі майже постійно співали романси про їх відсутність, усе ж і до них довелося повертатися після складення повноважень. М. Плав'юк нагадує про рішення президії УНРади, щоб перед 24 серпнем провести контрольними органами перевірку. Він сподівається, що її зробили. Якщо ні, то знову-таки він звертає увагу, що Головний контроль перестав існувати. Згідно з рішеннями президії УНРади перед її розв'язанням, усі фонди перейшли на Інститут модерної історії, у співпраці з дирекцією якого призначені три особи

для закінчення справ ДЦ УНР в екзилі. Це – д-р С. Ворох, д-р Н. Пазуняк й інж. Ю. Іхтіярів.

У всіх фінансових справах, пише він далі, було винесене рішення і всі видатки поза тими, які рішеннями розглядатиме дирекція Інституту. У цій справі він написав листа до пана К. Луценка, і він не покриватиме жодних видатків, які не будуть узгоджені перед тим з дирекцією. М. Плав'юк цікавиться, чи на видатки І. Самійленка вистачило додаткових 700 доларів? Якщо ні, то він просить переслати йому список тих видатків, і він про них порадиться з К. Луценком. Але він принципово відповідає і підкреслює в листі чорною лінією, що жодних додаткових видатків, крім тих, що були схвалені для ліквідації справ ДЦ УНР, робити не будуть. Ось такий жорсткий контроль за використанням коштів був в екзильному уряді. Тоді ніхто з президентів УНР, урядовців, членів УНРади, керівників ресортів за чужий кошт не купував золотих унітазів, не замовляв на подарунки для вельмож золоті батони чи картини прокурорів у рицарських обладунках. Так вони хотіли, щоб було і в незалежній Україні. На жаль... Читай речення вище.

Щоб не загасла добра справа, розпочата дослідним Інститутом модерної історії України, у зв'язку з рішенням продовжувати його діяльність, а також включення теперішньої академічної ради при уряді УНР в його діяльність, член уряду Любомир Винар запропонував нову структуру та нові завдання на новому етапі цього наукового підрозділу. У зверненні до президента УНР М. Плав'юка, голови уряду І. Самійленка, голови УНРади М. Воскобійника він насамперед наголосив, що Державний Центр виніс правильне рішення відносно дальшого існування Інституту, якщо, пише він, ідеться про незалежне й об'єктивне висвітлення історії УНР і взагалі історії України в ХХ ст. Зі свого боку, обіцяє пан Володимир, він зробить усе, що в його силах, аби ця наукова установа виправдала своє існування.

Серед невідкладних першочергових завдань пан Винар вважав необхідним сприяти дослідам історичного розвитку Української Народної Республіки в Україні і Державного Центру УНР в екзилі, а також модерної історії України в ХХ ст. Потрібно сприяти вивченню, реструванню, виявленню джерельних матеріалів до історії УНР і модерної історії України в архівах і бібліотеках в Україні, а також на Заході. До уваги треба брати й приватні архівні колекції та матеріали.

Треба не зупиняти видавничу діяльність. У міру можливостей видавати монографії та довідкові праці, інші видання з періоду УНР, а також допомагати у виданні праць з історії України і Східної Європи. А для цього співпрацювати з іншими науковими установами та дослідниками в Україні і на Заході. Час до часу улаштовувати наукові конференції на Заході і в Україні, присвячені різним питанням українського державного будівництва в ХХ ст. Видання друкує Інститут українською або англійською мовами, а в деяких випадках можуть друкуватися й іншими мовами.

Любомир Винар виніс думку, що директором Інституту стає голова академічної ради при уряді УНР. При Інституті має діяти президія

(директор, заступник і секретар), а також дорадча академічна рада. Членами Інституту є наукові співробітники з різних країн, які активно займаються науковими дослідженнями.

Фінансовими справами Інституту займається фінансовий ресорт, який проводить усі господарчі справи й двічі на рік інформує дирекцію і президію про свою діяльність. Директор не займається фінансовими справами Інституту.

Серед поставлених на 1993–1994 рр. завдань значиться випуск збірки праць про Головного Отамана С. Петлюру, збірник спогадів сучасників про першого президента УНР проф. М. Грушевського, складення бібліографії до діяльності Державного Центру УНР в екзилі та підготовка спогадів сучасників про С. Петлюру.

До інших справ пан Любомир записав дослідження архівних матеріалів (Центральна Рада, Гетьманська держава, Директорія) в Україні, зокрема в Києві та інших містах, а також на Заході, і додає, що можна розпочати з Національного архіву у Вашингтоні.

Що стосується фінансів, то автор звернення пропонує Ліквідаційній комісії відкласти на діяльність Інституту відповідну суму грошей (від десяти до двадцяти тисяч доларів), щоб можна було підготувати деякі видання та розпочати новий етап діяльності Інституту.

Звичайно, зауважує наприкінці автор реформування закладу, його план не претендує на вичерпність. Але він вірить, що у відносно короткому часі зможе подати повніший план діяльності Інституту й узгодити побажання та думки президента, голови уряду і голови УНРади, інших підрозділів Державного Центру УНР, а за всі зауваження буде вдячний і зобов'язаний.

В іншому листі пан Любомир пише, що, на превеликий жаль, він не зміг взяти участь у роботі філадельфійських нарад і з прикрістю дізнався, що на них не розглядали зроблений ним проєкт діяльності дослідного Інституту історії України. І тому ще раз вважає, що до ліквідації майна Державного Центру треба залишити поважнішу суму для діяльності Інституту. А завдання перед ним стоять дуже важливі, і під сучасну пору в Україні ними займатись не будуть. Тому вже в Києві він хоче винести на люди цілі Інституту та залучити до співпраці тамтешніх істориків. Після передачі повноважень у Києві вирішувати ці проблеми буде пізно. Отож, він буде вдячний президенту за відповідь на цей тривожний лист у справі Інституту. Якщо ж запропоновані ним пропозиції не підходять, він теж просить якнайшвидше про це йому сказати. Пан Любомир також вважає, що наразі Інститут має бути залишений у будинку УНР, який недоцільно зараз передавати Верховній Раді України. При поспіху можна зробити помилку: «Інститут є заїнкорпорований як американська установа, і ми мусимо притримуватися його статуту». «А пишу тому, щоб уникнути непорозумінь у цій справі. Науково-академічна рада, згідно з Вашим, президенте, бажанням, завданням уряду, і Української Національної Ради вирішила перебрати на себе ці обов'язки і розвинути працю інституту».

Адже лозунг єдності українців, консолідації їх рядів, допомоги рідному краю не втратив актуальності. Як писав тепер уже колишній член уряду В. Жила, «нашим великим щастям перед розвалом Советського Союзу було те, що ми мали широку мережу політичних, культурних і суспільно-громадських організацій і дві добре зорганізовані всесвітні центральні: Державний Центр Української Народної Республіки (ДЦ УНР) в екзилі, зорганізований в 20-х рр., та Світовий Конгрес Вільних Українців (СКВУ), зорганізований в 1967 р.».

За словами В. Жили, оприлюдненими в статті «СКВУ треба зберегти», опублікованій в газеті «Свобода», «ДЦ УНР мав державно-політичний характер і протидівав жорстокому колоніальному урядові в Києві та заступав та репрезентував українські державні інтереси перед широким світом. На відміну від того, СКВУ був суспільно-громадською надбудовою і заступав та репрезентував розпорошену українську громаду в діаспорі, зорганізовану в різних суспільно-громадських і культурних організаціях на чотирьох континентах. Тут же він був і речником українського народу на Батьківщині. До речі, наприкінці 70-х рр. трапилося таке, що видатні українські політ'язні, звертаючись до Організації Об'єднаних Націй у справі української самостійності, уповноважили президента СКВУ вжити всіх заходів, необхідних для виходу України зі складу ССРСР. Це був найкращий доказ про роль та значення СКВУ не тільки в діаспорі, але й в Україні.

З постановням України як незалежної суверенної держави ДЦ УНР, маючи державний мандат, склав його легітимному президентові України й тут же припинив свою діяльність. Тим часом СКВУ, як світова центральна, утворена організованою діаспорою, далі продовжує працювати й успішно репрезентувати українців на поселеннях.

У той же час з цілком зрозумілих причин провідні діячі української діаспори розгорнули дискусію, чи з відновленням України як незалежної суверенної держави існує далі потреба у продовженні існування СКВУ, чи може ці функції повинна б перебрати українська держава, а СКВУ, виконавши свої завдання, спокійно ліквідуватися. Це питання винесено на сторінки преси і, наприклад, провідний діяч української громади Павло Дорожинський висловив думку, що СКВУ, відбувши свій останній Конгрес у листопаді, повинен на ньому розв'язатися. З цього приводу 21–22 листопада минулого року відбулося також пленарне засідання секретаріату СКВУ, на якому теперішній президент Юрій Шимко висловив побоювання, що може існування СКВУ таки і загрожене, але великої небезпеки він не бачив».

Висловився тут також у дуже розумній статті «Про СКВУ й діаспору», що появилася в березні того ж року, колишній довголітній голова уряду УНР в екзилі проф. Я. Рудницький. Він вважає, що СКВУ повинен далі існувати і, що більше, він показався навіть оптимістом щодо його майбутнього. У травні появилася широка та всесторонньорозроблена стаття «СКВУ – потрібна організація» Василя Вериги, генерального секретаря СКВУ. На підставі більшості цих матеріалів можна дійти висновку, що СКВУ дуже потрібна світова центральна, яка

тепер стоїть напередодні реорганізації, зміни назви, яка уже не відповідає теперішнім потребам, та осучаснення статуту, щоб продовжувати існування серед нових змінених обставин. «Над цими питаннями, як нам уже відомо, працює статутова комісія СКВУ, яка, напевне, прийде на конгрес з конкретними пропозиціями, але в жодному випадку з пропозиціями про ліквідацію СКВУ.

За останні 26 років СКВУ виконав велику роботу і виявився дуже корисною і потрібною надбудовою. Він зумів скоординувати наші цілі й завдання, які до того були розпорошені та дуже часто дублювалися, що ніяк не було з користю для цілоти нашого організованого життя. СКВУ нав'язав зв'язки з державними чинниками в різних країнах нашого поселення і то дуже позитивні, а також з Організацією Об'єднаних Націй». Автор наводить ще багато аргументів на користь СКВУ і, на відміну від ДЦ УНР, збереження цієї організації, яку напевно треба зберегти.

Перед першою річницею відновлення незалежності України Український Конгресовий Комітет Америки та Українсько-Американська Координаційна Рада опублікували в газеті «Свобода» «Звернення до Українців у З'єднаних Штатах Америки». «24 серпня 1992 р., – говорить в ньому, – припадає перша річниця, коли історичне змагання українського народу відновити свою державну незалежність увінчалось успіхом проголошення Верховною Радою державної незалежності України. Це був вияв волі українського народу зажити свободним життям на своїй прадідівській землі, утвердження переважачим (понад 90%) референдумом українського демократичного голосу 1 грудня 1991 р. 24 серпня 1991 р. залишиться в нашій історії як пам'ятний день здійснення національних потягнень нескореного українського народу, який після багатьох віків жорстокого поневолення проявив поновно невгнуту волю керувати своїм власним життям.

У зв'язку з цією вагомою річницею звертаємося до всіх українців в ЗСА відзначити її різними способами: Богослуженнями і молебнями в наміренні українського народу та його провідників, вивішенням українського національного прапора на міських і приватних будинках та іншими торжествами – святковими сходами та програмами. Закликаємо українців в ЗСА їхати в той час в Україну та брати там участь у величавих відзначеннях. Усіх, які не можуть бути в Україні в той час, а проживають на сході ЗСА, закликаємо взяти участь у центральних відзначеннях цієї великої річниці у Нью-Йорку з участю амбасадорів України та запрошених гостей. Подробиці про центральні відзначення будуть подані своєчасно».

Названі громадські об'єднання ще раз закликали українську громаду в США «спільно з нашим народом в Україні чи в духовній злуці тут у своїх місцевостях чи в Нью-Йорку відзначити не тільки річницю проголошення незалежності, але торжествувати цим сповненням мрій і надій многих поколінь наших прадідів, дідів, батьків і нас самих».

Маю сказати, що про цей заклик українці Америки не забули. Щорічно в переддень або ж у день відновлення незалежності України вони збираються на родинні пікніки, масові гуляння, концерти та інші заходи.

Справжнім святом єднання українців всього світу став Світовий Форум Українців. Він відбувся в Києві перед першою річницею відновлення незалежності держави. У ньому взяли участь 447 представників західної діаспори, 335 – східної, 470 – з України. Було акредитовано 414 журналістів із 108 газет, 42 журналів, 20 інформаційних агенцій, 14 радіостанцій, 18 телевізійних груп. Представлено багато українських видань, серед яких з України 131, закордонних – 76, із них 21 з країн колишнього Союзу. З інших країн було 55 видань, а саме з Канади, США, Німеччини, Польщі, Австралії, Франції, Бельгії, Югославії, Аргентини, Чехословаччини, Великобританії та Бразилії.

Форум відкрив Микола Жулинський – голова його оргкомітету. У вступному слові він зазначив, що, «з'єднавши зусилля, волю, найзаповітніші прагнення світового українства, згуртувавшись навколо ідеї розбудови української державности, спільно маємо реалізувати одвічну мрію нашого народу про вільне, щасливе, можливе життя на рідній землі. Немає сумніву, що настав час злуки всього українства», – наголошував він. Тоді ж учасників форуму вітав Президент України Л. Кравчук. Він також виклав перед учасниками форуму власне бачення політичної ситуації в Україні та перспективи розбудови української державности.

Про завдання західної та східної діаспори та про перспективи їхньої діяльності ознайомили присутніх президент Світового Конгресу Вільних Українців Юрій Шимко з Канади та Товариства «Славутич» в Росії Олександр Руденко-Десняк. Під час форуму працювали вісім секцій та «круглих столів», на яких обговорювали проблеми відродження та розвитку національної культури і освіти, актуальні питання українознавства, проблеми ринкової економіки, підприємництва та бізнесу, національної безпеки, політики щодо молоді, міжконфесійних відносин, правової політики і конституції України. Одним із головних завдань форуму було координування співробітництва громадських організацій української діаспори та України. Тоді ж президент СКВУ Ю. Шимко повідомив Л. Кравчука, що спільна група науковців-економістів і політичних діячів з України та діаспори підготувала і подасть йому аналіз сучасного становища в республіці. Чи скористалися цим аналізом в Україні, важко сказати, але розвиток економіки в державі пішов не цивілізованим західним шляхом. Прикро, що нова влада України тоді не дослухалася до порад мудрих людей з діаспори, які рекомендували і навіть закликали відмовитися від концепції без'ядерного статусу України як такої, що не відповідає інтересам держави, та анулювати Ялтинську угоду як таку, що спрямована проти суверенітету України. Як бачимо, спротив нашої влади такій ініціативі свідомого українства завершився для нашої держави кровопролитною війною з величезними жертвами і майже повною руйнацією економіки та інфраструктури.

Про єдність і консолідацію в усьому світі українців заявила також Українська Всесвітня Координаційна Рада 24 січня 1993 р. на засіданні в Києві. Вона звернулася до всіх українських організацій в Україні, усіх українських діаспор у світі із закликом до тісної співпраці, взаємної координації всіх зусиль у забезпеченні національних потреб українців, обопільних обміну й допомоги в галузі освіти, культури, науки, благодійництва, інформації, спорту, охорони здоров'я тощо, як це записали в ухваленому на зборах УВКР Статуті. «Тільки поєднавши зусилля, ми всією громадою можемо багато зробити для розбудови незалежної Української держави, збереження української національної ідентичності для піднесення авторитету всього світового українства. Задля цієї мети ми, члени УВКР, звертаємось до всіх з закликом до співпраці з координаційним органом, утвореним Форумом у серпні 1992 р. в Києві, а також його радою – повноважним виконавчим органом УВКР. Наша патріотична діяльність можлива лише при добровільній фінансовій підтримці секретаріату з боку громадських, професійних, творчих об'єднань і установ та окремих осіб в усьому світі».

«БОГУ НА СЛАВУ І ЦЕРКВИ ПРАВОСЛАВНІЙ НА КОРИСТЬ...»

Так писав у 1921 р. у зверненні до Вселенського Патріарха благословити автокефалію української Церкви міністр Української Народної Республіки Іван Огієнко.

Ствердження автокефалії Української Православної Церкви було мрією, якою жили багато справжніх патріотів нашої землі. Ще 20 квітня 1921 р. тодішній міністр освіти і віросповідань, ідеолог українського православ'я Іван Огієнко (майбутній митрополит УПЦ в Канаді Іларіон) писав Вселенському Патріарху: «Ваша Святосте! Найсвятіший Патріарху Вселенський. Зі всіх міст, від різних українських організацій поступають до мене прохання до Вашого Святійшества благословити Українську Автокефальну Православну Церкву з численними (миряними) горливих до віри православної і матері Великої Церкви Вселенської українських громадян. Пересилаючи ці прохання Вашому Святійшеству, з свого боку зазначаю, що бажання Благословення Вашого Святійшества Автокефальної Православної Церкви, як своїй сестрі, стало на Вкраїні Всенародним...

Кріпко переконаний, що всенародне бажання Автокефалії Української Православної Церкви вволить Патріарх Вселенський Богу на славу, Церкві православній на користь».

Того ж 1921 року, 23 жовтня в Софійському соборі був висвячений на митрополита Київського і всієї України УАПЦ настоятель св. Софії протоієрей Василь Липківський. Сталося це в ході Першого Всеукраїнського Церковного Собору, який розпочався на Покрову 14 жовтня 1921 р. і який проголосив створення Української Автокефальної Православної Церкви.

Очевидець, протоієрей Василь Потієнко згадував, що настрій був напружений. Ворожі агенти нищпорили між делегатами собору, щоб посягти в них сумніви щодо законності собору та майбутнього акту. Всвята митрополита стала актом неймовірної єдності українського православного люду. А Липківський був українським Златоустом, це був проповідник надзвичайної сили, якого почула Україна, може, уперше після ієрархів могилянської доби.

Нагадаю, що у 1927 р. на Другому Всеукраїнському Соборі УАПЦ митрополита Липківського під тиском ОДПУ звільнять від тягара митрополичого служіння і оберуть предстоятелем УАПЦ Миколу Борецького.

В останні роки В. Липківський був висланий за межі Києва, прожив у нужді й страшних злиднях. З Канади, до якої вдалося емігрувати священнику Петру Маєвському, той передає Владиці кошти, і ці перекази рятують 73-річного митрополита від голодної смерті. 27 листопада 1937 р. за вироком особливої трійки при Київському управлінні НКВС Василя Липківського було розстріляно, місце його поховання невідоме.

У меморіалі від 31 серпня 1941 р. були затверджені найголовніші постулати про майбутній устрій Української Православної Церкви. Серед них наголошувалося на тому, що Українська Автокефальна Православна Церква має взяти найбезпосереднішу участь у відновленні української державності, а на чолі держави має стояти лише така особа, яка глибоко проникнута релігійними та історичними традиціями, державна і церковна влади в Україні негайно мають увійти до Царгородського Патріарха з обґрунтуванням необхідності канонічного визнання Української Автокефальної Православної Церкви, проголошеної Законом Уряду УНР 2 січня 1919 р., та необхідності активізації процесу українізації УПЦ (головне – не переведення Богослужінь на українську мову, а дерусифікація всього церковного життя).

В одному з листів, адресованому щойно обраному на той час віцепрезиденту М. Плав'юку, автор поруч із багатьма іншими проблемами, які, він так вважав, постануть перед керівником, називав також перешкоду, «або, вірніше сказати, утруднення діяльності ДЦ УНР в акціях Церков». Справа в тому, що він вважає боротьбу за Українську Церкву (УАПЦ і УКЦ) як «невідривну частину боротьби за нашу державну суверенність, а не як паралельну “свою” боротьбу. На жаль, ми потрапили в таку ситуацію. А Церква стала себе рахувати авторитетом вищим, ніж держава. Це стосується, – пише він, – однаково до обох наших традиційних Церков, як і до протестантських об'єднань, які на національний момент не звертають спеціальної уваги. Біда, що навіть націоналісти, коли стануть єпископами, відсувають національний момент на друге місце. На всякий випадок, – рекомендує автор листа віцепрезиденту, – тобі треба було б поговорити на цю тему з нашим владикою Володимиром, як і з випхнутим з Англії католицьким владикою», імені якого він не пам'ятає.

Не будемо встрявати в суперечку щодо висловленого. Та й документів на підтвердження чи спростування такої позиції я в архіві не

знайшов. На мій погляд, екскурс у минуле, цитування листа є тут головними моментами того, що УНР з перших днів свого проголошення, Державний Центр УНР в екзилі, його керівники, у тому числі й голова уряду І. Самійленко, значну увагу приділяли церковному життю, становищу духовенства і мирян як у діаспорі, так і на материковій Україні. Вони розуміли, що нація – це не тільки історична дійсність, але й духовна сукупність та єдність людей, об'єднаних спільним життям, спільними традиціями, спільними віруваннями. І саме релігія є історичним конструктивним компонентом спільного національного добра. Людям з освітою та академічними знаннями не треба було нагадувати, що велич і славу України почали підносити з допомогою релігії наші князі та княгині, які й розпочали будувати величні і горді собори. Навіть у часи довгої бездержавности в Україні їх будували меценати, а згодом цей тягар упав на плечі мирян, які для цього відчували духовну потребу.

Такої позиції стосовно підтримки православної віри та її взагалі свободи віросповідання дотримувалися й члени уряду, Національної Ради. Та й самі миряни. Як писала в газеті «Свобода» за 7 травня 1992 р. вимушена емігрантка з України письменниця Ганна Черінь, так сталося, що на своєму віку їй довелося пережити багато радісних, тривожних і сумних подій і, врешті, побачити свою мрію здійсненою – самостійну і незалежну Україну. З самого ж початку еміграції люди гуртувалися навколо Церкви.

Далі вона згадує про заснування в 1951 р. православної громади в Маямі, яка в 1958 р. воздвигла свою церкву. Але в 1988 р. постала необхідність переселення в інше спокійніше місце.

«Ці переселення, – пише вона, – відомі всім українцям Америки – нічого сталого у світі нема. І кожне переселення виходить нам на краще. Уже можна полетіти в Україну, замкнувши кругосвітні мандри, але не ті літа, глибоке коріння в ґрунті нової батьківщини – тут і діти, і внуки, і приятелі, що з ними разом пройшли життєвий шлях, такий відмінний від стежок дитинства і юнацтва. Але соняшник, м'ята і васильки ростуть і на американському ґрунті. І серед пальм і сосен вирости українські церкви – центри наших молитов, зустрічей, свят і громадської праці».

Звернуся також до вражень від мандрівкою Україною, якими ділився з членами уряду УНР в екзилі учасник симпозіуму лікарів, вже згадуваний нами Анатолій Лисий. У звіті на засіданні уряду він навіть виокремив окремий розділ про Церкву. Там він, насамперед, зазначив, що це також одна з болючих проблем сучасної України, яка ставала тоді на шлях відродження незалежності. Він також розповів про конфронтацію між різними конфесіями. Говорив, що дійшло до того, що в Галичині католицька Церква вважала українську автокефальну Церкву більшим своїм ворогом від російської, парафії якої були насильно насажені чи не в кожному селі західної частини України.

Таким чином американський лікар українського походження підтвердив аналітичне дослідження про розгром Української Автоке-

фальшої Православної Церкви, зроблене свого часу головою уряду УНР в екзилі І. Самійленком. Після розповіді про судовий процес у СРСР над проводом СВУ – СУМу, який послужив сигналом до шалених масових арештів по всій Україні, пішли на смерть, ув'язнення та заслання тисячі кращих синів і дочок України: науковців, викладачів високих шкіл, учителів, агрономів, меліораторів, кооператорів, лікарів, студентів та інших свідомих українців. Тоді слідчий Брук на допиті провідного діяча УНР Дурдуківського заявив: «Нам треба українську інтелігенцію поставити на коліна – це наше завдання, і воно буде виконане. Кого не поставимо – розстріляємо». Україна зазнала неоціненної втрати. Саме тоді український народ втратив на довгі десятиліття своїх мислителів, національну духовність, свою правдиву історію.

У цей час, пише І. Самійленко, був завершений також і тотальний розгром УАПЦ, яку «більшевики обвинувачували» як «націоналістичну», «контр-революційну» – складову частину СВУ. Пішов тоді на каторгу митрополит Липківський. Прийняли вінок тортур 32 єпископи УАПЦ, а разом з ними й тисячі священників і сотні тисяч віруючих. У самому лише Києві було арештовано понад тисячу осіб, у тому числі 700 священників, із яких 48 розстріляно.

У Великодню ніч 19 квітня 1930 р. – ніч виroku жертвам СВУ – за ініціативою того ж ДПУ, точніше, комуно-більшевицької партії, був скликаний «Надзвичайний церковний Собор» у Києві, на якому була прийнята ухвала, яка голосила, що «віднині УАП Церква самоліквідується».

Отже, диявольська стратегія зробила свою руйнівну справу в Україні. На місці Божого вчення – «не убий, не украдь», вченні почуття любові, великодушності, доброзичливості, щедрості, етики і чутливості – формується новий тип – слуг диявола, що окутав наш край плазунами, хамами, підлабузниками, донощиками (пригадаймо «героя» Павлика Морозова – запродавця свого батька), тип жадібно-го, підозріливого, фальшивого, брехливого і агресивного деспота й демамога – ідопоклонника новому богу – дияволу і вбивці Сталіну та його яничарам.

І. Самійленко у науково-історичному нарисі-дослідженні «Соціополітичне тло голодового геноциду в Україні (Комунізм – смертельний ворог села)» підкреслює, що ворог добре знав, що там, де домінує любов між людьми, там немає місця для тирана й тиранії, бо любов виключає ненависть. Тиран і його вірнопіддані слуги також знали, що немає нічого легшого, як вчити ненависті, сіяти зло й антагонізм між людьми: «В ненависті він консолідує вірні йому кадри, тримає в страху і покорі розсварені між собою людські маси. Так поступно, за допомогою терору і обману він передав Жовтневу революцію 1917–20 рр. “невсипущим” органам ЧК (Надзвичайній Комісії), а в 1929–30 рр. Другу (сталінську) революцію кривавим органам ГПУ (ДПУ).

І якщо до 1929 р. ще жевріла якась комуністична ідея й “уравніловка” в комуністичній партії, то в 1929–30 рр. з’являється уже нове

класове розшарування в советському суспільстві. Народжується нова привілейована пануюча каста на верхах і безвладна людська маса на низах.

Смертельний наступ на українську інтелігенцію, діячів культури і науки (як рівно ж і тотальний розгром Автокефальної української церкви) був завершений за наказом влади з одночасним запровадженням жорсткої цензури українського друкованого слова, ідеологічних чисток наукових і публічних бібліотек, музеїв, знищенням національних та культурних пам'яток, і, зокрема, цілковите вилучення всієї т. зв. націоналістичної літератури. Ворог знав, що без своєї власної історії і культури рано чи пізно народ як нація буде приречений до загиби і забуття.

Як бачимо, сталінське питання “хто кого” всередині советської імперії вирішувалося не у вільному змаганні двох систем – приватно-власницької і соціалістичної, а в умовах крайніх утисків першої і всебічного заохочення і підтримки з боку влади соціалістичної системи. Усе ж явне протегування з боку держави соціалістичного сектору не помогло. Уже в кінці НЕПу 1928 р. цей сектор зазнав повного банкрутства. Чому? А тому, що “суспільство може розвиватись лише через його органічний ріст, а не штучний чи примусовий диктат” (Едмунт Берк, 1729–1797).

Цей конфлікт двох протилежних систем перенісся і в середовище самої компартії. Права опозиція, очолена Ніколаєм Бухаріним, обвинувачувала Сталіна і його кліку в запровадженні “військово-феодално експлуатації селянства”. Ключ реконструкції сільського господарства вони бачили в розвитку приватного господарства та у вільному ринку. Вони не вірили в класову боротьбу на селі та в ліквідацію т. зв. куркулів (заможних і працьовитих трудівників) як класу. Для того, щоб зламати неминучий спротив злочинним планам большевицького Кремля, треба було, перш за все, знищити політичну опозицію всередині самої компартії. І це було здійснено шляхом масових терористичних партійних чисток, показових судів, чисельних арештів і розстрілів. Пізніше був розстріляний і теоретик правої опозиції Ніколай Іванович Бухарін.

Так, у 1929–30-х рр. Україна вступила в найтемніший період своєї історії. У ці роки Сталін показав себе неперевершеним майстром інтриг і секретних операцій. Він зумів запровадити секретну поліцію – ГПУ, як ніхто інший до нього. З притаманною йому жорстокістю, без жодних людських почувань він зовсім холоднокровно приймав рішення щодо страждань та смертельних вироків мільйонам невинних жертв. Яскравим прикладом цього може слугувати лист Шолохова, автора романів “Тіхий Дон” та “Поднятая целина”, написаного Сталіну в 1930 р. У тім листі Шолохов палко і до болю емоційно умовляв Сталіна припинити звирячі знущання і висилки цілих родин Дону і Кубані на заслання в далеку сніжну тайгу Росії. І що ж? Сталін з властивим йому сарказмом відповів, що він (Шолохов) не розуміється в політиці, і радив йому не витрачати часу та писати нову повість про героїзм будівників соціалізму.

Так божевільний тиран зумів сконцентрувати у свої руках неподільну владу над життям народів советської імперії. Знищивши провід національної інтелігенції і національної церкви в Україні, а разом і опозицію всередині компартії, він тепер оголосив війну і селянству, зокрема українському селу – джерелу і колиці живучого українства. Гасло “ліквідації куркуля як класу на базі суцільної колективізації” було початком цієї війни на ділі, яке досягнуло найвищого апогею в кінці 1929–30-х рр. Ціла сорокатисячна армія комуно-комсомольського активу України, 25-тисячників – відбірних комуністів “братнього” Ленінграда, а пізніше 10-тисячників із Москви були відправлені в українські села на допомогу ударним бригадам місцевих комуністів, комсомолу, комнезаму та інших з деградованого та кримінального елементу села, підпертих апаратом політвідділів машино-тракторних станцій і військових частин ГПУ (ДПУ). Усі ці сили були кинуті для розтрощення станового хребта українського села.

Перший етап цього наступу, як уже сказано вище, розпочався в кінці 1929 р. і в першій половині 1930 р. Бракує слів, щоб передати той жах дикого насилля, який на той час окував українське село. Масові грабунки, конфіскації й експропріації набули в ті часи законного права. Лише в той період 240 тис. родин разом з дітьми і старими були пограбовані до нитки, арештовані й вивезені таємно в темні ночі у телячих вагонах під охороною військ ГПУ в далеку північну сніжну тайгу на каторжну рабську працю і повільну голодову смерть.

Наступ на українське село, як відомо, проходив в умовах відчайдушного спротиву силам терору й беззаконня. Очевидець цієї жахливої боротьби за право жити Гіндус яскраво описав ті події в документальній повісті “Red Bread”. Знищено тружеників і хоронителів віковичних традицій України, ліквідовано весь козачий стан українського села. Знищено середній клас – основу кожного здорового суспільства. Продуктом цього нечуваного терору було народження нової багатомільйонної армії рабів – АРХІПЕЛАГ ГУЛАГ.

На кістках комуно-московських рабів, переважно українців, збудовано Біломорський канал, у полярних Хібінах розроблені апатитові копальні, у Забайкаллі – вольфраміві копальні, на Шеремовій горі добували олово і кальцій, у пустині Кара-Кум розробляли видобуток урану і радію, а у Фергані – рідкі метали; промощували дорогу Нагаєво–Магадан до центру золотоносної Колими та протоптували стежки до Дальньої Печори і теперішньої Воркути за большевицькою нафтою, вугіллям і деревом. Ціна цих “успіхів” і здобутків – невимовне страждання і мільйонові жертви рабів для “процвітання родини Росії”.

Джон Нобл, американець, довголітній в’язень советських концтаборів, у його спогадах “I was slave in Russia” писав про українських в’язнів: “Я знаю, що кожна чесна і думаюча людина згодиться, що це невинні жертви. В минулому вони були найбільш працюючі, повні енергії, шановані – наділені природою талантом люди. Вони репрезентували національний характер, незалежну думку та свободу в українському народі. Вони мали в минулому улюблену родину, друзів, рідний край, життєві аспірації і сподівання. Я знаю, що в кожній

вільній і правовій державі вони не лише б були респектовані, але й підтримані державою. В советській тиранії та в беззаконному режимі вони стали нелюдськими істотами – нелюдьми. Їм призначене невимовне приниження, страждання і в глухій самотності повільна мученицька смерть”. Це були ті перші, на кістках яких була створена рабовласницька імперія Архіпелаг ГУЛаг». На цьому місці варто пригадати й слова Президента України Л. Кучми, виголошені на урочистому зібранні, присвяченому п’ятій річниці Незалежності України 23 серпня 1996 р.: «Запитаймо себе, чи дозволила б суверенна Україна винищити голодомором мільйони своїх громадян; чи дозволила б розстріляти безсудно свою національну інтелігенцію, гноїти по таборах найпрацьовитіших людей села?»

«Все, що сказано вище, – пише І. Самійленко, – відображає, бодай частково, ту розгнuzдану сваволю і беззаконня, в яких опинилася підсоветська людина під час великого терору в 1930-х рр. Мілован Джілас, югославський комуніст-опозиціонер, знавець кремлівських змовників, у своїх спогадах писав: “закони на папері в Советському союзі були, але кожен знав, що всі ті закони і сам уряд – це КОМПАРТІЯ І СЕКРЕТНА ПОЛІЦІЯ”, цебто ГПУ, а по суті деспот Сталін був універсальним законом. Значення слів на ділі: конфіскація, реквізиція, експропріація і навіть убивство й арешт у советському понятті стали символом законності, якщо їх мета була скерована на побудову комунізму, цебто “мета виправдовує засоби”.

І зрозуміло, що людям західної цивілізації, зокрема американцям, вихованим з покоління в покоління на принципах американської конституції і законності, у цьому випадкові на амемдменті 14-му, який говорить, що “влада країни не має права позбавляти жодної особи свободи або її власності без due process of land”. Це альфа і омега – неподільне право і святість кожного громадянина США. Ось чому нам так тяжко було переконувати американця про суть комуно-большевицького режиму в Советському союзі. У відповідь він каже: “Якщо так, то чому народ СССР так довго вибирає (голосує ‘за’) Сталіна до влади?”».

До слів Івана Матвійовича додаю, що не можна було переконати не тільки американців, а й людей з інших країн західної демократії, чому в СРСР масово руйнували храми й собори – інколи величні пам’ятки світової архітектури. Чому в тюремні каземати саджали не тільки митрополитів, єпископів, архімандритів, ігуменів, рядових батюшок сільських і міських парафій, які несли людям Слово Боже і не конфліктували із законом. Ось тому Державний Центр УНР в екзилі упродовж всіх десятиліть своєї діяльності значну увагу приділяв популяризації свободи слова і віросповідання в Україні і серед української діаспори, активно відгукувався на прояви атеїстичного мракобісся в Україні.

Подією всесвітнього масштабу стала підготовка та відзначення тисячоліття хрещення України-Руси. Масово брало в цьому участь й закордонне українство. Але ще в 1982 р. уряд УНР листовно прохав царгородський Патріархат і наукові установи Стамбулу відповідно

відзначити Тисячоліття прийняття християнства Володимиром Великим у 988 р. у Візантії в самому Царгороді. Але в самому міжчасі стало відомо, що тодішній царгородський Патріарх Дімітрос I вирішив скористатися запрошенням московського Пімена й поїхати в 1988 р. не до Києва, де почалося удержавлення нової віри тисячу років тому, а до Москви.

Уряд УНР вирішив провести відповідну протестно-освідому акцію й виготовив окрему заяву з цього приводу, указавши на факт ієрархічної належності Української Православної Церкви в 988–1686 рр. до Царгородського патріархату й насильне підпорядкування її Москві через офіційне зречення в 1686 р. Протестуючи проти трактування 1988 р. як «тисячоріччя “московського” християнства», голова уряду УНР передав 15 вересня 1988 р. цю заяву патріаршому секретареві у Фанарі й при цьому не складав офіційного візиту і не знайомився особисто (як це було з Патріархом Атенагоросом у 1965 р.) з московськофільським Дімітріосом. Копію заяви уряду УНР проф. Я. Рудницький передав до відома того ж дня царгородському вірменському патріархатові й мав у плані переслати їх також патріархам Єрусалиму, Олександрії та ін.

Тоді святкування тисячоліття Хрещення України-Руси на теренах Сполучених Штатів розпочалося з української православної церкви св. Миколая в Маямі. Тут протопресвітер отець Степан Біляк відслужив святу літургію, молебень подяки і посвячення води. По закінченні Богослужінь програма включала доповідь про тисячоліття Хрещення України, співдоповідь про українську церковну спадщину, виступ хору. До програми підключилося й сестрицтво св. Ольги.

А вже центральні урочистості для відзначення ювілею відбулися в духовному центрі українського православ'я поза Україною, в оселі св. Андрія Первозваного з 5 по 7 серпня 1988 р. Крім представників парафій і прицерковних установ УАПЦеркви в США, на цю урочистість запросили делегації від епархій УАПЦеркви у вільному світі – з Австралії, Англії, Західної Європи та країн Латинської Америки. Програма урочистостей включала щоденні церковні відправи, які завершилися соборною Архиєрейською Святою літургією і молебнем подяки. До співучасті в цьому Церква закликала всіх українських православних священників, без огляду на те, до якої церковної юрисдикції вони належать. Радісно і щиро УПЦерква вітала священників Української Католицької Церкви, які виявлять бажання співслужити у спільному молебні подяки за обдаровання українському народові світлом Христової істини. Серед багатьох проведених у ці дні заходів відзначу освячену новозбудованого великого дому, в якому розмістяться фундаментальна бібліотека, архів, музей, канцелярія консисторії та двох помешкань для працівників. Додам, що програму ювілею збагатили чотири хори.

Від 12 до 14 серпня 1988 р. господарем всесвітніх святкувань стала УПЦерква в Канаді. Там торжества проходили в Торонто та Гамільтоні. У них масову участь брала українська Канада на чолі з митрополитом Владикою Василієм, духовенством, громадським і науковим

проводом усієї Канади. Ієрархією УП Церкви в США, Англії, Австралії, Новій Зеландії та провід Білоруської, Сербської, Антиохійської й інших православних Церков, як рівно ж і представники канадських урядових кіл.

Делегував свого представника на ці урочистості й Державний Центр УНР в екзилі. Ним був заступник голови уряду проф. І. Самійленко. Під час поїздки він також провів нараду з проводом Представництва та Об'єднання Прихильників ДЦ УНР на Канаду. Нарада обговорила актуальну на той час проблему підготовки до чергової сесії Української Національної Ради.

На другий день після Божественної літургії в катедрі св. Володимира проф. Самійленко взяв участь у Всеканадській конференції Союзу Українців Самостійників, де знову ж таки йшла мова про організацію ювілейних торжеств та консолідацію українства в усьому світі. На бенкеті у Гамілтоні І. Самійленко сказав, що відзначення тисячоліття удержавлення християнства в Київській Русі-Україні відбувається в 70-ту річницю проголошення Четвертого Універсалу УНР – Української Суверенної і Незалежної Держави. На історичних прикладах часів Княжої, Гетьманської і Уенерівської доби він показав, що повний розквіт Української Церкви є можливий лише тоді, коли буде своя вільна і незалежна держава, оперта на християнській етиці і моралі.

Професор закликав українських науковців дослідити й поставити перед очі світові жахливий, релігійний геноцид, поповнений безбожною большевицькою Москвою в Україні, щоб знищити в нашому народові віру в Христа і в Україну. Промовець пригадав, що ДЦ УНР сьогодні є гордий тим, що в Канаді був міністр УНР та довголітній митрополит УПЦ в Канаді Іларіон Огієнко, котрий своєю невтомною працею змурував найміцнішу цеглину для розбудови й процвітання УПЦ в Канаді. Наприкінці І. Самійленко висловив надію, що «ці величаві ювілейні торжества послужать завершенням нашої національної єдності й любови між нами, так потрібної для виборення волі нашій багатотраждальній Церкві й Україні».

З особливою активністю взялися за справу утвердження православної віри й на зорі відродження незалежності України. На одній з нарад в уряді УНР, де обговорювали програму державного будівництва в Україні, з новою силою зазвучали слова, що українська діаспора дотепер мала найбільші можливості виявити себе на підтримку відбудови церковно-релігійного життя в Україні. Хай кожен і кожна з нас дасть відповідь собі, чи українська діаспора здала успішно іспит на тому відтинку? А це один з багатьох відтинків, на якому була і є змога проявити наш творчий вклад.

У листі від 14 червня 1990 р. до Його Святості Патріарха Української Православної Автокефальної Церкви Мстислава від імені президії Української Національної Ради її голова М. Воскобійник та секретар З. Городиський пишуть, що Президія УНРади з великою увагою стежила і стежить за розвитком національного відродження в Україні, у тому числі й за відродженням церковно-релігійного життя

на всіх землях нашої Батьківщини. Вістка про відбуття Собору Української Автокефальної Православної Церкви в столиці України, в якому взяв участь увесь єпископат УАПЦ на чолі з митрополитом Йоаном (Боднарчуком), сотні священників і вірних з усієї України, ми прийняли як чергове свідчення про посилений ріст відродження УАПЦ на рідних землях.

«Рішення Собору УАПЦ, – говориться далі у вітальному листі, – що відбувся в приміщенні храму Св. Софії, збудованого Великим Князем Ярославом Мудрим, завершило тривалу структуру УАПЦ в Україні. Це велика історична подія всеукраїнського значення. Історична вона ще тим, що це знову від часу злочасних років, коли було по-варварськи знищено гієрархію на чолі з св. пам'яті митрополитом Липківським, тисячі священників і вірних УАПЦ, і коли здавалось, не бути вже рідній церкві в Україні, то в наші дні, дні неповторні, Вона відроджується на всіх землях нашої Батьківщини.

Історичним Собор УАПЦ в столиці України є ще тим, що він не тільки відродив рідну Українську Автокефальну Православну Церкву, не тільки завершив її структуру встановленням Патріархату УАПЦ, але й вибрав Вас, Ваша Святосте, як найбільш достойного на становище Патріарха відродженої УАПЦ.

Отож, вітаємо Вас, ваша Святосте, на цьому найвищому духовному посту Патріарха УАПЦ і просимо Всевишнього, щоб Він дав Вам ще багато літ, сил і здоров'я завершити Ваші світлі задуми для добра Святої Церкви і Українського народу».

Учасники Собору УАПЦ тоді звернулися до президента СРСР М. Горбачова з телеграмою. У ній висловили надію, що президент сприятиме повній реабілітації репресованих священників УАПЦ, а також поверненню УАПЦеркві всіх храмів, будівель, монастирів, майна, які були відібрані сталінським режимом. Собор УАПЦ запевнив М. Горбачова, що наставлятиме своїх вірних на працю для морального і культурного відродження батьківщини і піднесення її економічного та життєвого рівня.

Учасники Собору також звернулися до Помісного Собору РПЦ МП в Загорську, повідомивши про Собор УАПЦ і нагадавши, що в 1686 р. Київська митрополія була насильно приєднана до Московського патріархату, а тепер повертається на шлях незалежності. У зверненні сказано, що протягом 300 років Українську Церкву жорстко русифікували. Єпископи і священники України були вивезені до Сибіру та в інші кінці Росії, а російських направляли в Україну, де вони правили й досі правлять Служби Божі тільки російською мовою. Тому народ український потерпів великі втрати духовних і народних цінностей. Собор УАПЦ тепер намагається виправити становище і проголошує незмінно толерантне ставлення до всіх віровизнань, християнських конфесій та автокефальних Церков і закликає до злагоди і любови.

Тоді ж Собор УАПЦ надіслав телеграму Вселенському Патріархові Дімітросові та всім патріархам автокефальних православних Церков.

Важливо нагадати, що для Москви Митрополит УАПЦ Владика Мстислав був персоною «нон грата». У листі від 1 червня до М. Горбачова Владика написав, що в той час, коли він слухав по телевізії його промову на бенкеті у Вашингтоні на його честь, він отримав з Москви повідомлення від Міністерства закордонних справ СРСР у відмові йому візи на церковні урочистості в Києві з нагоди свята П'ятидесятниці та Єпископського Синоду Української Автокефальної Православної Церкви, пастирем якої митрополит вже є 48 років.

Вважаючи, що він є «персона нон грата», Владика описав Горбачову терпіння, яких зазнала ціла його родина від советської влади ще в 1937 р., і стверджує, що відмова йому візи на 93 році життя в добу перебудови є для нього великим і незрозумілим ударом.

Владика також інформував М. Горбачова, що з ним мали їхати архієпископ Чикаго Костянтин та архимандрит Андрій, які до часу писання того листа також візи не діждали.

В іншому зверненні до Горбачова від 29 листопада 1989 р., надісланого до амбасад СРСР у Римі, Блаженніший Владика Мстислав просив пошанувати права УКЦеркви та УАПЦеркви в Україні. У листі, між іншим, було написано, що найповажніші органи міжнародної преси повідомляють, що «Ви, пане Президенте, є обтяжені великою надією вірних Української Католицької Церкви», що «під час цієї Вашої зустрічі з Папою буде порушено справу легалізації існування Української Католицької Церкви в СРСР». «У зв'язку з цим, – пише митрополит Мстислав, – вважаю за свій великий обов'язок просити Вас, щоб під час цієї історичної зустрічі в орбіті Вашої уваги була і доля Української Автокефальної Православної Церкви, яка, дякуючи Вашій світлій ідеї – немічне лікувати, а бракуюче – доповнювати, – стає на власні ноги».

Владика Мстислав був від самого початку оптимістично налаштований щодо можливостей поширення вільного релігійного віросповідання в Україні. Ця віра зміцніла після зустрічі у Ватикані Папи Римського з президентом Горбачовим. Ця зустріч зробила важливий початок для поновлення релігійної свободи для українців. Він наголошував, що майбутність сьогодні виглядає куди кращою, як ще кілька днів тому, а зустріч з Папою відкриває нові можливості для вірних Української Католицької та Української Православної Церков. Він також наголошував про нерозривну силу молитви за кращу долю та релігійну свободу українського народу. Ця тема, за його словами із газети «Свобода», «була, є і буде невід'ємною частиною наших відправ і залишиться до того часу, поки наша Церква стане офіційно легальною».

Активне відродження УАПЦ налякало провідників РПЦ МП і примусило їх до дій. Часом протизаконних і всупереч Божим заповідям. Захоплені зненацька швидким поступом відродження незалежної від Москви УАПЦеркви, вони взялися зміцнювати авторитет РПЦ МП в Україні. У Києві відбулося перше засідання Синоду Української Православної Церкви (Московського патріархату). Як писала тоді газета «Свобода», з першого погляду можна було подумати, що в

Україні сталося диво і тут узаконили УПЦеркву. Як з'ясувалося, ця назва не відтворює справжнього змісту того, що за нею ховається. Ховалося ж те, що Надзвичайний собор нажаханої розвитком в Україні подій РПЦ МП наприкінці січня прийняв рішення надати своєму екзархатові на території України нову назву – Українська Православна Церква. Про те, що РПЦ МП протягом багатьох десятиліть фальшувала й допомагала Москві поневолювати Україну і продовжує робити це й донині – ні слова. Отож і підняти її авторитет дуже важко. Тому й вирішили керівники Московської патріархії приваблювати вірних фальшивою вивіскою.

Свого часу московські шовіністи присвоїли своїй країні назву Русі-України, а також її історію, а тепер Російська Православна Церква присвоїла своєму екзархату назву Української Православної Церкви, щоб дезінформувати світову громадськість про нібито існуючу в СРСР свободу совісти і свободу релігійної приналежності. Майно ж новоствореної УПЦ і всі прибутки, як і раніше, належить Російській ПЦ. Прикро, що пройшли десятиліття, а ситуацію не вдається повністю переломити. Навіть справжня широкомасштабна війна Росії проти України декому не освіжила помутнілий розум. Лише зі співчуттям до людей можна зрозуміти, що вбитих на тій війні росіянами українців відспівують у московських церквах. Але повернемося до подій того часу.

Обрання 5 червня 1990 р. митрополита УПЦ в США Мстислава першим Патріархом Київським і всієї України УАПЦ зовсім не означало припинення чи послаблення боротьби за повну автокефалію помісної української Церкви. 92-річний Мстислав, який завжди дивився на той чи інший значний факт церковного чи громадського життя з позицій духовних, історичних, всеукраїнських, тоді усвідомлював, що волею Помісного Православного Собору він не просто отримав нову церковну посаду, а що актом обрання Патріарха українська православна Церква піднялася на новий, найвищий щабель серед інших помісних православних Церков – патріарший рівень.

У неділю 18 листопада 1990 р. в соборі св. Софії відбулася інтронізація першого Патріарха Київського і всієї України Мстислава. Богослужіння очолив сам Патріарх Мстислав, а в ньому взяли участь усі члени ієрархії УАПЦеркви в Україні разом з прибулими на інтронізацію із США архієпископом Костянтином та єпископом Антонієм. Владикам співслужили майже сорок священників, при чому більше двохсот отців стояло попереду віруючих у вщерть заповненому древньому соборі. Між віруючими було багато народних депутатів України і Союзу РСР. На майдані та сусідніх вуличках, попри холод і дощ, зібралися десятки тисяч народу. Одним із найбільш зворушливих моментів Богослужіння було вручення Патріархові Мстиславові посоху митрополита Київського Петра Могили із XVII ст. Наступного після інтронізації понеділка відбулося перше засідання Патріаршої Ради, а в середу Патріарх поїхав до Чернігова, куди Владика відвіз подаровані УАПЦерквою в США ліки для жертв Чорнобильської катастрофи.

Того ж, 1990 р., 15 грудня в Савнд Бавнд Бруку відбувся святошний бенкет на честь Святійшого Патріарха Мстислава. Вітальне слово на ньому виголошував президент УНР в екзилі М. Плав'юк. Він спершу звернувся до Його Святости, Високопреосвященних і Преосвященних владик, високопреподобних і всечесних отців і присутнього шановного панства.

Далі президент відзначив, що «судилось нам жити в цьому році, який, напевно, буде записаний в історію українського народу роком великих планів і перемін. Це рік величавого відзначення Соборности України символічним ланцюгом єдності золотоверхого Києва – столиці України й городом Львовом.

Це рік стихійного і спонтанного волевиявлення, довгими десятиліттями поневоленого народу, який хоч не у свобідних виборах посплав до столиці України когорту парламентаристів, які доступними їм засобами задокументували перед усім світом, що український народ змагається за свою державну суверенність і незалежність.

В цьому році на всіх просторах України, на прадідівських землях українського козацтва, на просторах північної смуги України, затруєної Чорнобильською атомною катастрофою, у шахтах зрусифікованого Донбасу – повівають національні прапори, відвойовує право громадянства українська мова, зростає усвідомлення, що лише у вільній і від московського центру незалежній демократичній державі українського народу будуть забезпечені права свобідного розвитку українського народу і всіх громадян України, так як це було 72 роки тому забезпечено Конституцією Української Народної Республіки.

Та всі ці успіхи і здобутки наших рідних братів і сестер були б неповними, якщо б відновлення їхнього культурного, наукового, господарського і політичного життя не були б завершені найдорожчими цінностями української людини – свободою віри і відновленням в Україні релігійного життя, забороненого через довгі десятиліття атеїстичними властями СССР.

Сьогодні вже цілий світ знає про бурхливий ренесанс українських християнських церков чи баптистсько-євангельських громад.

Та й не диво!

Загально-відомо, що у відродження і зокрема легалізації Української Греко-Католицької Церкви велику роль відіграв Ватикан й подекуди уряди західних країн, включно й уряд США.

Баптистські й євангельські об'єднання в Україні через довгі десятиліття користуються величезною допомогою багатьох центрів протестантських церков.

Великою несподіванкою для світу було відновлення в Україні Української Автокефальної Православної Церкви.

Без помочі, а часом і всупереч багатьом чужинецьким релігійним центрам, включно з православними, вона відродилася в найкороткому часі, що світ часто дивується, а то й не розуміє такого явища в житті українського народу.

Не розуміє, бо не знає історії українського народу, який, за виїмком доби советської окупації, ніколи не був жертвою, модної навіть

на заході політики відділення Церкви від держави. У нашій історії Церква і нарід усе становили одну цілість.

І саме в цьому явищі ми можемо знайти відповідь на феноменальне відродження християнської віри в Україні взагалі, а відродження УАПЦ в Україні зокрема. Так і відродження УАПЦ було сперте виключно на український боголюбивий народ, який, шукаючи за істиною життя, знайшов її у відроджених християнських церквах, зокрема УАПЦ.

Колосальну допомогу в тому процесі внесла УАПЦ, збережена за кордонами Батьківщини, її ієрархія, священство і миряни.

Як вияв вдячності за ту допомогу, за збереження УАПЦ через довгі десятиліття за кордонами України – ієрархія, священство і миряни нововідродженої УАПЦ в Україні засвідчили своїм проханням до Первоієрарха УАПЦ за кордоном тоді ще Блаженнішого митрополита Мстислава очолити УАПЦ в Україні.

Відчуваючи вагу УАПЦ для духовного відродження українського народу, Всеукраїнський собор УАПЦ постановив завершити відбудову УАПЦ створенням Патріархату Київського і всієї України і вибрав першим Патріархом Київського Патріаршого престолу Їх Святість Мстислава.

Цей великий історичний чин є доказом зрілості української нації, який тепер так уважно аналізують найбільш впливові держави і народи світу.

Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі, нав'язуючи до глибокого зрозуміння для відродження релігійного життя в Україні з часів Центральної Ради, а зокрема Директорії УНР, радіє цим великим обсягом УАПЦ в Україні.

Маю честь, – говорить президент, – від імені всіх складових частин ДЦ УНР в екзилі, себто від Української Національної Ради і її голови М. Воскобійника, від уряду УНР і його голови І. Самійленка привітати Вас, Ваша Святосте, з Вашим поворотом із золотоверхого Києва і багатьох частин соборної України, зложити наш глибокий поклон і щиру подяку за Ваш величезний вклад в довершенні цього історичного чину.

Не сумніваюся, що завершення його було найкращою нагородою за Вашу майже 50-літню працю на різних щаблях ієрархії УАПЦ та чи не 75 років праці в різних ділянках життя українського народу.

Ви щасливі, що Господь дозволив Вам з великим тріумфом повернутись з чужини на батьківські землі, бо Ваш поворот символізував перемогу Правди і Віри над могутнім ворогом – окупантом України.

Ми бажаємо Вам багато сил і здоров'я, так необхідних для сповнення Ваших обов'язків перед Церквою і українським народом.

Дай Боже, щоб судилось відправити у вільному Києві молебень подяки Господові за остаточну перемогу нашої правди, за відновлення в Україні незалежної, соборної, демократичної Української Народної Республіки, яка єдино зможе забезпечити свободний і повний розвиток всьому українському народові та всім громадянам України.

На многії літа, Владико – Патріарше!»

З не меншою шаною президент УНР М. Плав'юк звернувся до Святейшого Патріарха Мстислава I у листі від 30–31 липня 1992 р. Президент повідомляє, що він «вчора одержав вичерпний звіт з поїздки в Україну і Рекомендації, зроблені Вашій Святості др. Юрієм Криволапом. Звіт, – пише він, – вірно передає події в Києві. Рекомендації др. Криволапа продумані і очевидно заслуговують на увагу». Від себе президент додає «до Вашої ласкавої уваги» декілька міркувань у цих справах.

«По-перше, – пише він, – справа єдності Українських Православних Церков є важливою і актуальною справою в сучасній Україні. В неї включились, може, з різних причин різні чинники. Між ними напевне є включені: президент України, Верховна Рада України, УАПЦ в Україні, УПЦ в Україні під контролем митрополита Філарета, депутати Верховної Ради і деякі миряни, митрополит Володимир в юрисдикції РПЦ.

Всі вони по-різному і по-своєму переслідували певні інтереси, але публічно здекларувались за те, що справа єдності Українських Православних Церков є НА ЧАСІ!»

На друге місце президент ставить думку, що «всі ті чинники, знову ж таки, може, з різних причин визнали, що **ОЧОЛИТИ УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ МОЖЕ ЛИШЕ ПАТРІАРХ МСТИСЛАВ**».

«Ваша Святість, – мовиться в третьому пункті, – **ПУБЛІЧНО** (комунікати в Києві і Ваші зустрічі з митрополитами Володимиром, Філаретом, Антонієм і Андрієм та іншими владиками УАПЦ та УПЦ) зайняли в принципі позитивне становище до справи єдності, хоч і не затвердили рішень т. зв. **ВСЕУКРАЇНСЬКОГО СОБОРУ** чи **ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО СОБОРУ** (в документах вживають обидва окреслення) в днях 25–26 червня ц. р.

З наведених у звіті др. Ю. Криволапа інформацій виглядає, що Владика УАПЦ погодились на поєднання УАПЦ і УПЦ в УПЦ Київський патріархат. Одначе, в них є застереження до особи митрополита Філарета і його ролі в Об'єднаній Церкві.

У декого з владик УАПЦ і у Вас є серйозні застереження до митрополита Антонія».

«Митрополит Володимир, – це вже шостий пункт листа, – відвідав і поклонився Вам. Одначе, принайменше в мене немає певності, що це можна трактувати як бажання єдності Українських Православних Церков. Чи це був тактичний хід, щоб скріпити свою позицію проти митр. Філарета. Якщо він хоче проводити лише порахунки з митр. Філаретом, і **ЗАЛИШАТИСЬ НАДАЛЬШЕ В ЛОНІ РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ПІД ЮРИСДИКЦІЄЮ ПАТРІАРХА АЛЕКСЕЯ**, то мимо того, що він, як нас інформували, є українець і що в нього може й краще минуле чим у митроп. Філарета (хоч на це не маємо доказів) – то, на мою гадку, митр. Володимира **ПРИНАЙМЕНШЕ ТЕПЕР ТРЕБА ВВАЖАТИ БІЛЬШОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ** –

КИЇВСЬКИЙ ПАТРІАРХАТ, чим напр. митр. Філарета чи митр. Антонія.

Підписуючи призначення для владик з юрисдикції митр. Філарета, Ви, з одного боку, potwierдили їхнє прийняття під Вашу юрисдикцію, а з другого боку – задокументували, що ВИ Є НЕ ЛИШЕ НОМІНАЛЬНИМ, АЛЕ Й ДІЮЧИМ ПАТРІАРХОМ УПЦ – КИЇВСЬКИЙ ПАТРІАРХАТ.

Виходячи з тої позиції, що всі визнають Вас Патріархом, що т. зв. Всеукраїнський Собор мав багато недомагань і що справа єдності є важливою справою для всіх православних, на мою гадку, слід серйозно розглянути пропозиції в цій справі др. Ю. Криволапа».

У дев'ятому пункті президент висловлює свою пропозицію. Вона полягає в тому, щоб «Розглянути Вами, Ваша Святосте, справу скликання дійсно Всеукраїнського собору Українських Православних Церков, а не Надзвичайного чи звичайного Собору УПЦ КП, як це рекомендує Ю. Криволап».

Під «розгляненням», уточнює М. Плав'юк, він розуміє необхідність вислати від нього, як Патріарха, до Голів чи Проводів усіх митрополій УАПЦ і УПЦ лист-запит, чи вони готові включитися в підготовку такого Всеукраїнського собору.

«Такий лист, на мою гадку, – говориться далі, – повинен би бути висланий до митрополитів УПЦ в США і Канаді, митрополитів Філарета, Володимира і Антонія (не знаю, чи митрополит Андрій є залежний чи незалежний від митр. Антонія). Не маю виробленої гадки, чи в цій справі доцільно контактуватись із т. зв. соборноправною митрополією в США. Не думаю, що доцільно контактуватись із митр. Всеволодом, бо то не є українська, крім назви, церква».

Якщо прийде від них згода, то тоді слід би створити Передсоборову Комісію, очевидно в складі, затвердженому Вами, однак в якій би мали бути всі заступлені. Опісля можна б покликати і всі підкомісії, як пропонує і др. Криволап.

Як бачите, різниця між його порадою і моєю є в тому, що він розглядає справу УПЦ КП, а я пропоную її багато ширше.

Моє становище, – аргументує пан президент, – базується на таких моментах:

а/ Розпочатий процес в напрямі єдності Українських Православних Церков не варто замикаати в рамці УПЦ КП, а тим більше не бачу доцільности скликати такий Собор лише з колишніми владиками УАПЦ в Україні чи навіть її частиною. Зокрема Вам, як Патріархові, до якого всі звертаються, треба тримати відкритими можливості для всіх, так як це Вам заявляли в прескомунікаті в Києві. Не виключаю, що можуть заіснувати і нові обставини в Україні, де уряд України може “допомогти” церкві під юрисдикцією РПЦ, очолену в Україні митр. Володимиром, сісти до спільного столу в цій справі. Не потребу наголошувати, що за таких обставин справу митр. Філарета було б легше поладнати.

б/ Так широко поставлена справа вимагає ЧАСУ, і я не думаю, що добре підготовлений Всеукраїнський Собор можна скликати швидко.

А в цій справі ЧАС ПРАЦЮЄ НЕ ЛИШЕ У ВАШУ КОРИСТЬ, АЛЕ Й КОРИСТЬ ЄДНОСТИ УПЦ.

в/ Відбувати Звичайний чи Надзвичайний Собор УПЦ КП на скору руку, на мою гадку, є НЕДОЦІЛЬНО, бо його виследи можуть бути ЩЕ ГІРШІ ЯК ТІ, ЩО БУЛИ 25–26 червня ц. р. Відбувати Собор владик УАПЦ в Україні вважаю за велику небезпеку, бо це може довести до чергового розколу і ПЕРЕШКОДИТИ НАМ, ВАША СВЯТОСТЕ, ПРОПАГУВАТИ ІДЕЮ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО СОБОРУ.

г/ Так довго, як з Вашого доручення йтиме процес виміни думок чи поглядів, чи, врешті, підготовки до такого Собору, Ви маєте логічне виправдання, ЧОМУ ВИ НЕ ЗАТВЕРДЖУЄТЕ, АЛЕ Й НЕ ЗАПЕРЕЧУЄТЕ ПУБЛІЧНО постанов Собору з 25–26 червня».

Одинадцятий пункт знову оприлюднює думку пана президента УНР, що «Ваша Святість Патріарх Мстислав не повинен за існуючих обставин прибути в Україну у церковних справах. В такій ситуації, як там заіснувала, фактично митр. Філарет і Антоній кермують і контролюють УПЦ КП, їм підчинилась УАПЦ». «Отже, – резюмує автор, – Ви не зможете опинитись на ласці приватних людей чи мучитись по готелях. Ані стан Вашого здоров'я, ані ПРЕСТИЖ ПАТРІАРХА на це не дозволяють. Останні події в Києві доказали, що в тамошніх людей немає почуття такту і пошани до елементарних засад протоколу».

«По-дванадцяте, на мою гадку, – пише президент, – Ви могли б прийти в Україну на вправне запрошення президента України, якщо з належною пошаною буде проходити церемонія закінчення дії ДЦ УНР і передачі символів на руки президента. Якщо такого виразного запрошення не буде, і то не таке, як це мало місце останній раз, ТО НЕ РАДЖУ ВАМ ЇХАТИ В УКРАЇНУ. Як знаєте, я вибираюся вже 3 липня до Києва і буду перевіряти, як та справа виглядає. Мене насторожує те, що навіть на Всесвітній форум, який приготував з доручення президента Микола Жулинський, здається, не є запрошені церкви і не передбачається належна увага їм. Так довго, як є така настанова в уряді України, я НЕ РАДЖУ, ВАША СВЯТОСТЕ, РИЗИКУВАТИ ВАМ ВАШИМ ЗДОРОВ'ЯМ І ПРЕСТИЖЕМ».

В останньому пункті М. Плав'юк пише, що з різних боків він довідується, що факт його мовчанки в усіх цих справах від часу повороту з України сприймається позитивно. Тому президент не радить публічно, «чи то комунікатами, чи на сторінках преси, повертатися до київських подій, а навпаки щойно подати до преси тоді комунікат, коли у Вас буде рішення чи вияви того, що Вами популяризована ідея єдності українських православних Церков знаходить зрозуміння серед заінтересованих Церков».

Митрополит Мстислав й до цього не стояв осторонь життя УНР та її структур, а на посту Патріарха ще активніше включився в багатогранну діяльність діаспори. Він був постійним учасником сесій Української Національної Ради, засідань уряду, інших нарад, конференцій, масових заходів з участю керівництва УНР в екзилі. Протокол однієї з урядових нарад свідчить про такий візит Патріарха Київського і всі-

єї України Мстислава I в супроводі голови УНРади М. Воскобійника і д-ра Юрія Криволапа. Учасники зібрання сердечно вітали його Святість, а керівник наради Михайло Світуха виголосив зворушливе слово привіту. Його Святість подякував і поділився з учасниками своїми цікавими спостереженнями під час перебування в Україні, підкресливши велике значення традицій української державницької доби УНР у сучасному національно-державному відродженні України. Затим учасники наради вирішили трохи змінити план роботи й дали можливість Патріарху вислухати доповіді про сучасні проблеми в Україні і роль ДЦ УНР, з якими виступали президент УНР в екзилі М. Плав'юк та голова УНРади проф. М. Воскобійник.

Увесь світ обійшло повідомлення Українського інформаційного бюро, що 4 лютого 1991 р. у Філадельфії президент УНР М. Плав'юк у товаристві представників президії УНРади і уряду УНР в екзилі відвідали Його Святість Патріарха Київського і всієї України Мстислава I.

Президію УНРади і її голову М. Воскобійника репрезентував секретар президії З. Городиський, а уряд УНР в екзилі – його голова І. Самійленко і керівник ресорту внутрішніх справ Ю. Іхтіярів.

Понад дві години у діловій та надзвичайно приязній атмосфері відбувалася розмова про події в Україні й, зокрема, на відтинку церковно-релігійному. Його Святість Патріарх і президент УНР в екзилі наголосили важливість взаємної пошани, християнської любови та тісної співпраці між ієрархією і вірними українських Церков, бо тільки за таких умов можливе успішне відродження релігійного і національно-державного життя в Україні.

Як наслідок цієї важливої в сучасну пору зустрічі і розмови Його Святість Патріарх Мстислав I та президент УНР в екзилі заявили, що вони «доложать всіх старань, щоб дійсно запанувала дружньо-християнська співпраця, взаємна пошана і любов між українськими церквами і їх вірними для добра християнської Церкви і Українського народу».

Розмовляючи з Його Святістю Патріархом Мстиславом I, голова уряду І. Самійленко порушив справу захисту Івана Дем'янюка. Патріарх відповів, що в цій справі звернеться листовно до Хаїма Герцога, президента Ізраїлю, і прохатиме звільнення І. Дем'янюка, котрий перебуває в ув'язненні понад десять років, хоч і досі нема підтверджень його вини.

Про черговий доказ живучости української православної Церкви як в Україні, так і поза її кордонами, ідеться в листі президента УНР М. Плав'юка до вельмишановного пана голови Української Національної Ради, професора, д-ра М. Воскобійника. У ньому пан президент пише, що дійшло до його відома, що «в дні 16 лютого 1992 р. відбудеться посвячення новозбудованої церкви св. Миколая у Купер Сіті, Флорида.

Прошу Вас, пане Голово, – звертається президент, – передати всім, хто причинився до побудови того храму, мої щирі побажання.

Це черговий доказ живучості Української Автокефальної Православної Церкви як в Україні, так і поза її кордонами.

Зокрема прошу Вас передати мої побажання Їх Святости Патріархові УАПЦ, Святійшому Мстиславу і Високопреосвященному Архієпискові Антонію, які довершують акт посвячення того храму». Президент ще раз наголошує, що це доказ живучості УАПЦ, у провіді якої є не лише уродженці України, але й української діаспори за межами Батьківщини. «Хай же цей черговий успіх українців в США стане заохотою для них скріпити їхні зусилля в допомозі українському народові на Батьківщині, який закріплює державну незалежність соборної, демократичної України».

Про освячення нового храму Української Автокефальної Православної Церкви св. Миколая на Флориді Патріархом Мстиславом I повідомила й газета «Свобода». Вона додала, що після посвячення храму та церковної зали в приміщенні Орандж Брук клубу в Голлівуді відбудеться бенкет з відповідною програмою. Настоятелем цього храму є о. протоієрей Степан Біляк, до 1990 р. – довголітній головний контролер УНСоюзу.

Згодом газета написала, що історія української православної церкви св. Миколая в Купер Сіті на Флориді є «живим свідченням відваги, далекозорости та досягнень малої церковної громади, доказом відданости, невинної жертвенної праці старшого віку українців, їхньої сильної віри та щедрости на Божі справи. З любови до своєї відродженої Української Автокефальної Православної Церкви, завершеної Патріархатом в Україні, вони побудували тут нову церкву й церковну залу – культурно-освітній дім.

Історія ж парафії розпочалася в 1951 р. Тоді в Маямі збудували українську автокефальну православну церкву св. Миколая. Її основоположниками були протоієрей о. Теодосій Дятелович, Ольга і Лев Базилики, Розалія і Теодор Стейки, Стефанія і Володимир Черватюки, Петро Галушка, Микола Максимович і Дмитро Чутро. У 1968 р. завдяки позичці Українського Народного Союзу, церкву побудували і освятив її бл. п. владика Іоанн Теодорович. Люди були вдячні основоположникам, які з глибокою вірою започаткували велике і святе діло. Вони були переконані, що їхня глибока віра в Бога і любов до рідної Церкви та українського народу завжди буде дороговказом для наслідування і їхнім дітям. Протягом 38 років парафія зростає. Від 1984 р. настоятелем церкви став протопресвітер о. С. Біляк, а парафіяльну управу очолює інж. Леонід Гусак.

Вона проіснувала там до половини 1989 р., коли настали такі тяжкі часи, що наші парафіяни боялися відвідувати недільні Богослужіння – з огляду на дуже часті напади на них. У 1988 р. збори парафіян ухвалили продати стару церкву в Маямі, яка служила православним українцям майже сорок довгих літ, перенести осідок церковної громади на північ, до Бровард кавнті, де живуть 95% парафіян. Парафіяльна громада виконала обидві постанови загальних зборів. Церкву було продано, і за ті гроші купили відповідну площу – чотири акри землі в гарній околиці для побудови нового храму Божого і церковної зали.

Винайняли приміщення в Єпископальній Церкві св. Іоанна в Голлівуді, в якій відбувалися недільні святі літургії та інші церковні відправи.

Але умови були не вигідними для провадження церковно-громадського життя. Особливо для праці парафіяльного Сестрицтва св. Ольги. Адже сестриці під керівництвом Єфросинії Бережної розпочали збирати кошти для будівництва нового храму. Для цього вони влаштовували лотереї та щомісячні благодійні обіди під гаслом “Пікнік на цеглинку церкви”. 9 грудня 1989 р. став незабутнім днем – парафіяни зібралися освячувати фундамент на земельній ділянці, де мали звести нове приміщення храму. Отець С. Біляк прочитав Акт посвячення, в якому були зазначені прізвища всіх чільних парафіян. Цей акт священник та голова парафіяльної управи Л. Гусак вклали у пляшину і разом з цеглиною, посипаною привезеною з України землею, заклали на місце, де стоятиме головний вівтар храму. Насамкінець о. Степан свяченою водою окропив яму, в яку поставили принесений головою парафіяльної управи Л. Гусаком та головою Сестрицтва Єфросинією Бережною і її заступницею Людмилою Доброноженко завітчаній стрічками та квітами хрест. Тоді о. Степан взяв пофарбовану в золотий колір лопату, кинув у яму землю і склав свою пожертву на побудову нової церкви. А далі всі по черговому брали лопату, засипали землю яму і склали пожертву на добру справу.

Доля судила, що будівництво нової церкви св. Миколая в Купер Ситі, Флорида почалося та закінчилося за настоятельства протопресвітера о. С. Біляка. Парафіяльна управа й будівельний комітет, очолені інж. Л. Гусаком, разом з о. настоятелем розпочали інтенсивний збір грошей на будівництво нової церкви.

Будівельний фонд фактично був започаткований ще в Маямі навесні 1988 р., але збільшувався дуже повільно. Щойно з початком 1989 р. грошову збірку було зрушено, і до церковної скарбниці стали надходити поважні тисячі доларів.

Часті відвідування парафіян о. С. Біляком і головою парафіяльної управи Л. Гусаком та іншими членами будівельного комітету, щонедільні пригадування, заклики з церковного амвону збільшували будівельний фонд скорим темпом. На парафіяльних зборах погодили, що всі родини і самітні також мають вкласти по тисячі доларів на будівництво церкви протягом двох років. У додатку до цього громада позичила від окремих парафіян сто тисяч доларів. Почалась активна праця Сестрицтва св. Ольги під кличем “на цеглинку” на чолі з Єфросинією Бережною. Протягом трьох років Сестрицтво збагатило церковну касу на 45 тис. доларів.

Плани на будову церкви й зали виконав архітект Семен Курій, використавши візантійський стиль у поєднанні з модерним. Після підписання контракту на будову в липні 1989 р. і внесення деяких змін і доповнень, було обчислено, що церква й зала мають виносити до 600 тис. доларів, окрім вартости викупленої площі під їх будову, за яку парафія заплатила 174 тис. доларів.

У грудні 1989 р. відбулось урочисте посвячення площі, “зрушено ґрунт землі” і поставлено “наріжний камінь” – цеголку із собору Св. Софії з Києва, яке з благословення Святішого Мстислава I, Патріарха УАПЦеркви, довершив отець Степан Біляк у присутності численних парафіян і гостей інших віровизнань. Після посвячення площі довелося чекати довший час на будівельний “перміт”, бо місцева будівельна влада вимагала зробити зміни у виготовлених планах.

Навесні 1990 р., у квітні, нарешті розпочалося будівництво церкви й зали, яку завершено в березні 1991 р. Від квітної неділі минулого року в новій церкві відбуваються всі Богослужіння, а в церковній залі – національно-громадські імпрези, якими керує культурно-освітній референт і голова парафіяльного Сестрицтва св. Ольги Єфросинія Бережна».

Вище я говорив, що урочисте Патріарше посвячення нового Храму Божого відбулося його Святістю Патріархом Київським і всієї України Мстиславом I у сослуженні православних українських священників. Парафіяльна управа УАПЦ св. Миколая сердечно запросила українське громадянство до численної участі в посвяченні церкви і на святочний бенкет

Вище цитована мною Ганна Черінь також згадувала про будівництво та освячення цього храму. Вона розповідає, що парафія на той час була малою – 60 родин або ж 90 осіб. Але серед них були розумні люди-ентузіасти, динамічні діячі, що разом з усією парафією справді dokonали чудо – за півтора роки в Купер Сіті вирости і церква, і зала, і велика паркова площа, і квіти та дерева. Згадує й скрутні часи, коли бюрократична тяганина висотувала сили – так, що голова комітету інж. Л. Гусак небезпечно захворів. У таких випадках йому б допоміг заступник Петро Доброноженко, але й той одночасно занедужав, тоді Іван Богданів допомагав. Але все ж велике діло завершилося успішно.

Далі пані Ганна згадує про приїзд «улюбленого Владики Патріарха Мстислава, а з ним архієпископа Антонія і священників з братських церков, в т. ч. о. капелан Іван Стравінський – парох української католицької церкви. В Патріаршій святій літургії асистували православні отці: Степан Біляк, настоятель УПЦ св. Миколая, о. протопресвітер Михайло Борисенко і протоієрей о. Михайло Петляк, настоятель УПЦ Трьох Святих із Сейнт Петербурга. Зібралось багато людей із цілої Флориди й поза нею – а всіх перевершив осередок св. Андрія із Норт Порту, що вислав автобусом понад 60 представників із даром 500 доларів.

Велич Архирейської Патріаршої служби Божої! Зустрічають Владика Патріарха квітами, встелюють йому шлях гвоздиками й рідними чорнобривцями. За ці сорок літ, коли він ще архієпископом освячував тут першу церкву, став він стареньким – адже йому вже 94 роки. Але який молодечий погляд, яке прекрасне, виразне лице, що так і проситься на картину майстра! Наш Патріарх, хоч і мусив часто сідати в крісло, відслужив від початку до кінця, все зауважив і все вислу-

хав уважно і на все дав свої зауваги й оцінки, часом і приречені гострим слівцем і гумором.

Гарна простора церква не могла вмістити всього народу. Було багато фотоапаратів, що розсипали блискавиці, немало й відеокамер, і старомодних, великих і тяжких, і модерних – легеньких і зграбних <...> Проповідь Патріарха. Він говорить нестандартно, речево, повчально – і весело. Цей маленький зростом велетень знає, що велику владу має Церква в руках, і він навчає прикладати цю силу на відродження і зміцнення української держави. Владика Антоній закликає до братолюбства, за спокій і творчий розвиток Батьківщини.

Довгою чергою йдуть до Хреста парафіяни й прочани, щоб доторкнутися до руки Святішого Патріарха, а він кожному дарує благословення й увагу, пізнає знайомих, нагороджує тих, хто заслужив. Підходить і дитина з блакитно-жовтим прапорцем. Саме до таких звертався Патріарх у своїй проповіді, коли найважливішим у побудові церкви св. Миколая вважав те, що вона збудована батьками й дідами для внуків і дальших поколінь так, як наші предки для нас будували <...> “Лікар казав мені, щоб я не їхав, – признався Патріарх. – Але хто зна, чи ще трапиться така нагода? Оце мене Бог пробує, чи я ще на щось здібний!” Незабаром сповниться 50 літ духовної служби нашого Святішого верховного отця <...> “Мої козацькі ноги витоптали чужину і підтопалися. Але я двічі об’їхав Україну цілком, а третій раз – майже”.

“Ми маємо чим похвалитися перед світом, – сказав Патріарх. – Ви охоронили наш народ. З наших очей сиплется бажання єдності”. А далі, незлим словом згадуючи нещодавні суперечки в Україні, Патріарх зауважив: “Св. Софія і Св. Андрій перед нами вже не замикають браму”. А щодо поділу в релігійному житті нашого народу, Патріарх надіється, що з добром у серці “ми один одному будемо в очі дивитися”. Патріарх високо оцінив роботу теперішнього настоятеля церкви св. Миколая протопресвітера о. Степана Баянка в консисторії і у своїй парафії. Після цих слів Патріарх Мстислав нагородив о. Степана Біляка найвищим церковним відзначенням, правом ношення другого наперсного хреста, якого придбало Сестрицтво св. Ольги під керівництвом Єфросинії Бережної.

Хор невтомно співає свої молитви – неголосно й виразно. Це заслуга диригента Осипа Головацького і співаків церковного хору св. Миколая, посилених співаками з Норт Порту та інших православних церковних громад. Служба Божа скінчилася, і помалу всі від’їжджають до ресторану на бенкет.

Починається відчитування привітань, трохи задовго, але важливе. Привіт надіслав президент УНР М. Плав’юк і заступник міністра закордонних справ, постійний представник України при ООН Геннадій Удовенко. Ці привіти передав голова Національної Ради проф. д-р М. Воскобійник у своїй промові, навітила довгий і мученицький шлях Української Автокефальної Церкви в Україні за останні 70 років та її зріст в діаспорі під духовним проводом Мстислава Першого. Д-р М. Воскобійник підкреслював, що завдяки Українській Церкві

наша діаспора не загубила свого національного обличчя і є сьогодні готова допомогти українському народові на Батьківщині. Він підкреслив, що в підвалинах нового храму св. Миколая в Купер Сіті є цеглинка зі Св. Софії та земля з могили Т. Шевченка. Посол Геннадій Удовенко відзначив багатогранну діяльність Патріарха Мстислава I, його незмінне прагнення до консолідації нашого народу, його тепло до всіх течій нашого народного руху. Бенкет прикрасило танкове привітання молодих танцюристів з Маямі, що обдарували Патріарха калачем та китицями квітів».

Архієпископ Антоній, відомий своєю красномовністю, вітав парафіян УПЦ св. Миколая двома мовами. Далі промовляли отці Степан Біляк, Михайло Борисенко та Михайло Петляк. Читали привіти від консисторії УПЦ в США, Централі Об'єднаного Сестрицтва та Головного уряду УНСоюзу. Усі вітали громаду і підкреслювали, що, крім церкви, тут існуватиме новий культурний центр. Адже «нова церква, наш маленький собор, це – собор душ наших...»

Антоніна Гусак, одна з сестриць, говорила про плани на майбутнє, які включають і доповіді, і концерти, спільні трапези, лекції – недарма ж при церкві збудована простора і світла зала: «Це – оаза для сучасних і майбутніх поколінь».

Додам, що пані Антоніна не помилилася у своїх прогнозах. У храмі св. Миколая щонеділі відбуваються українською мовою служби Божі. Це справжній осередок православної віри, і сюди йдуть молитися Всевишньому не тільки етнічні українці, а й люди з інших слов'янських держав. Усі вони порівнюють цей храм із благословенною батьківською хатою в рідній Материзні. За роки невтомної праці парафії та настоятелів церква св. Миколая в Маямі стала шматочком справжньої України в Америці, своєрідним культурно-історичним феноменом, центром української культури й духовності для всієї Флориди.

Значна заслуга в цьому й нинішнього багаторічного настоятеля храму митрофорного протоієрея Михайла Цюпки, який народився у Моршині на Львівщині. Але церкву там комунаки закрили на замок. І він разом з однолітками та родичами йшов кілька кілометрів послухати службу Богу в сусіднє с. Довге. Згодом громада добилася відкриття церкви і в Моршині. Парубчак Михайло разом з бабусею пішов туди на вечірню службу. Допитливого юнака батюшка Дорошевич запросив до вітваря й попросив розпалити кадило. З того часу однолітки в неділю бігли на озеро, на танці, а в Михайлика стелилася дорога до храму. Здобув теологічну освіту, служив у Сумській, Львівській областях, Чернігові. У П'ятницькій церкві цього древнього міста його в 1995 р. висвятили на священника. І ось уже кілька років – у церкві Св. Миколи на Флориді. Продовжує добрі традиції парафії, релігійної громади та української еміграції. Сюди йдуть помолитися Всевишньому та Матінці-Богородиці не тільки українці, а й представники слов'янських громад із інших країн Європи, Північного Кавказу. Хоча заради справедливості слід сказати, що багато вихідців з України, які знайшли теплий притулок у Флориді, оминають рідну церкву і

поспішають бити поклони Кірілу в московські храми. Настоятель о. Михайло у проповідях під час зустрічей з такими іновірцями намагається достукатися до їх сердець і розбудити там батьківську віру. Долучилася церква св. Миколи і до збирання пожертв від парафіян та відвідувачів храму для підтримки бійцям Збройних Сил України в боротьбі з рашистськими загарбниками. Разом з іншими парафіями для цієї важливої справи зібрали значні суми коштів.

Про особливість аури цього храму наголошувалося й під час відзначення 79-ї річниці з дня народження його багатолітнього настоятеля, невтомного трудівника для Української Православної Церкви, суцїої в Україні і в діаспорі, протопресвітера о. С. Біляка. Організувала його вся парафія. Тоді відомий громадський діяч діаспори, парафіянин цієї церкви М. Воскобійник у своєму вітанні підкреслив заслуги о. Степана на своєчасній підтримці Української Православної Церкви Київського патріархату в Україні під проводом досвідченого і заслуженого Святійшого Патріарха Філарета, який бував у цьому храмі з пастирським візитом. Така постава вірних нашої Української Православної Церкви в Америці стосовно патріарха Філарета мала винятково важливе значення. Як наголосив М. Воскобійник, «це тому, що ми всі хотіли, щоб Україна для завершення своєї державної незалежності мала свого власного єдиного національного патріарха, свого власного батька, зверхника народу, що доповнював би єдність між Церквою і державністю незалежної України. Це було б джерелом упорядкованої, сильної і багатой України. Це – ключ для єдності української діаспори з Україною. Ключ для підтримки національного президента, національного уряду і парламенту.

Уже настав найвищий час, щоб діаспорна Україна ЗСА і Канади дивилися до Києва, до свого патріарха як до саодиного найвищого авторитету українського церковного провату і життя держави. До цього кличе у статтях і о. С. Біляк. У своїх статтях на сторінках преси він не раз закликав всюдисущих у світі українців давати свою моральну підтримку патріархові Філарету для обстоювання незалежності української автокефальності від московського патріархату.

Особливо важливою заслугою отця Степана було і є, – говорив у вітанні промовець, – його стале визнання ідеї автокефальності, базованої на рішеннях Всеукраїнського Православного Собору 1921 р. У наші дні це тісно в'язеться з відзначенням 75-річчя цього Собору. На жаль, не минуло й повних десяти років існування цієї національної церкви, коли комуністичний режим почав розправлятися з нею масовими репресіями, розстрілами священиків, церковних організаторів і активних мирян. Жертвами репресій став і митрополит Липківський, і всі без винятку вищі ієрархи та духовенство.

На щастя, сучасні лідери теперішньої Автокефальної церкви на чолі із Святійшим патріархом Філаретом вшановують пам'ять цієї церкви-мучениці відзначенням 75-річчя створення цієї незалежної церкви і 60-річчям її змасакування з боку ГПУ-НКВД у тісній співпраці з тодішньою комуністичною партією.

Саме Флоридська церква св. Миколи, де настоятелем був той же С. Біляк, у січні 1996 р. стала одним із майданчиків для творчої зустрічі національного українського заслуженого академічного хору ім. Г. Верьовки під орудою Анатолія Авдієвського з своїми шанувальниками. Уже з перших хвилин там створилася урочиста атмосфера. А виконання хором у 63 голоси “Аміль” наелектризувало повітря чимсь великим, таємничим. Людям здавалося, що ніколи молитва до Бога не летіла на таких могутніх крилах церковного співу, як в ту неділю.

Тоді ж протопресвітер С. Біляк привітав дорогих гостей теплим батьківським словом та запросив їх на гостину до модерної церковної зали. Завершилася служба Божа зворушливою молитвою в намірі українського народу, її влади і війська, яку склав сам С. Біляк. “Боже Великий” наприкінці служби цього разу теж прозвучало зовсім повному. Слова молитви злітали до високої стелі храму, повні певности, що Господь Бог хранитиме нашу Україну, що довгождані воля, доля і многії літа залишаться з нею назавжди. А тоді зовсім несподівано диригент Анатолій Авдієвський зібрав своїх хористів у центрі зали і нагородив парафіян повним концертом. Співали вони церковні пісні, колядки, щедрівки, серед яких був і знаменитий на весь світ “Щедрик”, народні, стрілецькі, бойові, козацькі. Господарі й гості з сусідніх церковних православних громад зачаровано слухали тоді в екзотичній сонячній Флориді один з найкращих, найстаріших хороших колективів України, і світ усім здавався таким малим, що людям уявлялося, ніби вони були не тільки душою, а й тілом з рідною Україною, яка пригорнула всіх своїх дітей в Україні і поза нею сущих».

Додам, Патріарх Мстислав з 1990 по 1992 р. вісім разів відвідував Україну. Один з візитів приурочувався 130-й річниці перепоховання останків Т. Шевченка з Петербурга в Каневі. Тоді похід цією останньою дорогою Кобзаря тривав більше двох тижнів. Протягом походу учасників цієї акції супроводжували священники Української Автокефальної Православної Церкви. По містах і селах жителі радо вітали учасників урочистостей, брали участь у панахидах та мітингах. Хоч траплялися й провокації з боку священників російської православної церкви, служителі якої відмовлялися відправляти панахиди по Шевченкові і не впускали в храми отців української церкви, аби там не звучала рідна для Шевченка українська мова. Похід завершився 22 травня в Каневі, де мали висипати на могилу Шевченка землю з Петербурга і відслужити панахиду на чолі з патріархом Київським і всієї України Мстиславом, який спеціально прибув для цього з Америки. Але духовенство і тисячі віруючих на підході до могили зустріли величезні кордони міліції. Її представники заявили, що «здесь украинская автокефальная православная церковь не должна быть». Навіть коли прибув Патріарх Мстислав, священники московської церкви, які окупували площу навколо п'єдесталу пам'ятника, відмовилися звільнити місце. Ось у таких умовах проходило становлення Православної Церкви України.

Попри всі перепони і перешкоди, Владика Мстислав доклав неймовірних зусиль для об'єднання розрізаних українських православних парафій, епархій, митрополій в одну Українську Православну Церкву у вільному світі. Уже в похилому віці він невтомно по кілька разів відвідував далекі від США континенти. Тут у Владики було багато труднощів і проблем через згадувану в цій книзі одну неfortunну нашу національну рису – де два українці, там три гетьмани. Але енергійному Митрополитові Мстиславу, який був представником двох родин козацького Полтавського полку – по лінії батька Івана Скрипника та по лінії матері – Маріани Петлюри, таки вдалося об'єднати в одну УПЦ усі православні єпископства Європи, США, Австралії, країн Латинської Америки.

Дуже важливо відзначити, що ще 23 квітня 1978 р. за дорученням Митрополита Мстислава в одній з церков Америки зачитали його слово до вірян стосовно голодомору тридцятих років в Україні. Це був нечувано сміливий і відважний крок пастиря. У ньому наголошувалося, що «одним із чергових іспитів для українського народу став Великий голод початку тридцятих років, за яким пішли інші. Стократ множаться з року на рік відомі й невідомі, моголки українських страдників та мучеників. Голос із їхніх могил поєднався з голосом стародавніх. Разом вони взивають до Всевишнього не так про помсту над людиноненависниками, як про змилювання нал нашим народом-страдником і наближення йому Всеукраїнського Великодня. Наше ж покоління вони кличуть до самоочищення та здійснення тих ідеалів, за які своє життя віддали попередники. Скеровано цей заклик зосібна до нас, що на вольній волі знайшлися, пригадуючи нам, що над поневоленою Україною ще й досі лопочуть чорні хоругви.

Українська Православна Церква, – підкреслював у своєму слові Владика Мстислав, – що живе і діє нині тільки поза межами Батьківщини, дбайливо переховує пам'ять про мучеників і страдників Українських, зокрема жертв Великого голоду. На молитовний спогад про них українська вільна громада поставила величну Церкву-пам'ятник. Щороку, на цвинтарі коло неї, збираються тисячі рідних їм, щоб помолитись за їхні праведні душі й дати свідectво, що жертва попередників не пішла в забуття. Зберемось ми і цього року на Всеукраїнському Цвинтарі – Пантеоні, щоб загострити нашу пам'ять та дати нове приречення вірності ідеалам спочилих попередників...»

Своє звертання Владика завершив словами «великого страдника нашого народу» Симона Петлюри, який у свій час писав і просив «згадати про всіх, кого розстріляли большевики; згадайте й про тих, хто з зброєю в руках боронив Рідну Землю від московських катів і своїх юд – запродавців – згадайте й помоліться за них!

Не за горами кари час! Воскресне наша Україна, скине з себе московсько-большевицьке ярмо. Не забувайте про мучеників і праведників наших! Не забувайте про невинну кров і готуйтеся до помсти над ворогами, що не дають жити нам по-людському!»

Звісно, прочитати таке звернення Владики до українців у часи брежневського свавілля комуністичної ідеології просто було немож-

ливим. Але достеменно вірю, що ці слова високого ієрарха Української Православної Церкви лягли на серце й душу І. Самійленкові. Цілоком імовірно, що під їх впливом він писав свій науково-історичний нарис про комунізм як смертельного ворога села та про соціо-політичне тло голодового геноциду в Україні. Було те митрополиче слово й поштовхом для нього під час роботи поруч із незабутнім Джеймсом Мейсом у Конгресовій комісії з вивчення голодомору в Україні.

Ці та інші аспекти життя й діяльності Патріарха Мстислава, безумовно, викликали по його смерті 11 червня 1993 р. величезну хвилю суму не тільки серед православних українців, а й усієї світової спільноти. На цю траурну звістку відгукнувся публікацією «Болюча втрата» в газеті «Свобода» й голова уряду УНР в екзилі І. Самійленко. Ніби й зовсім небагато пройшло часу, коли І. Самійленко – голова уряду УНР в екзилі і голова комісії Підготовки X сесії УНРади – надіслав Блаженнішому Митрополитові Мстиславу, Первоієрархові УПЦеркви в США й діаспорі від імені уряду УНР в екзилі та членів Підготовчої Комісії Десятої сесії УНРади подяку, в якій писав, що «має велику честь і приємність передати йому сердечне спасибі за Його глибокий змістом та повний духовного натхнення привіт, виголошений Ним до членів УНРади». Голова уряду одночасно «дякував Його Світлості і за ту гостинну увагу і поміч, яка була уділена персоналом Консисторії делегатам нашої сесії. Все це разом у великій мірі сприяло успішному проведенню та щасливому закінченню праць Десятої Сесії УНРади. Ще раз безмірно дякую Вам, дорогий Владико! Щиро Вам відданий Іван Самійленко». А тепер він, голова українського уряду в еміграції, стримуючи гіркі сльози, пише, що «в годину національного смутку тяжко повірити, що нашого духовного Батька, Їх Святости Патріарха Київського і Всієї України, Мстислава I, вже немає між нами. Кого ми втратили? Хто він був для нас? Чи зуміємо ми заступити цю тяжку втрату?»

Неприхований біль, сум, гіркота відчуваються в словах голови уряду, який пише, що «відійшла від нас унікальна людина, яку виловила українська земля. Відійшов від нас Великий Син українського народу, який віддав усе своє життя служінню Богові і для добра українського народу».

Він не раз підкреслював: “Я полтавський козак з роду духовенства”. У цих словах ми бачили основні прикмети характеру св. п. нашого Патріарха. Його уперту, невтомну, подиву гідну і творчу діяльність, починаючи від старшини-воїна Армії Української Народної Республіки, і нарешті його Патріаршої святости.

Міністер Віросповідань Олександр Лотоцький говорив свого часу, що “В самостійній державі має бути і самостійна церква”, а це означає, що без своєї української держави не може бути і вільної української Церкви. Ось чому владика Мстислав у своїй промові, присвяченій 10-й річниці його єпископства в 1952 р., говорив: “...ніщо, дослівно ніщо не може звільнити мене від обов’язку бути активним учасником у боротьбі українського народу за його волю і держав-

ність. Я глибоко переконаний, що єпископський сан робить цей обов'язок ще більш обов'язковим, ще більш відповідальним”.

І саме ці почуття покликали його до постійної оборони прав українського народу і Української Православної Церкви. Це почуття покликало його в 1942–43 рр. поспішити на його улюблену Батьківщину – Україну, де в травні 1942 р. висвячують його в єпископи, а в 1990 Божому році Собор УАПЦеркви в стольному Києві покликав Блаженнішого митрополита Мстислава на становище Патріарха Київського і всієї України.

Вступивши на землю багатостраждальної України, він з хрестом у руках розпочав велику і тяжку одисею по всій Україні. Він неустанно будить український народ пізнати самого себе, пізнати правду і славу своїх предків, правду, засипану ворогом попелом пожеж і руїни; кличе до відродження своєї рідної Церкви – УАПЦ.

І ось після непомірної у його віці вичерпуючої праці і тяжкої недуги, Їх Святість з Божої волі відійшов від нас. Сьогодні перед нами стоїть нуртуюче наші душі і серця питання: Чи зуміє український народ заступити цю велику втрату? Відповідь тут може бути лише одна. Її ми знайдемо в словах його Святости, виголошених до українського народу в його Різдвяному посланні 1993 р. В цих словах він закликав український народ дати обітницю “жити в мирі й любови один до одного, бути мужніми й твердими у вірі, бути безкорисливими і працьовитими, чесними і відповідальними за свої вчинки й обов'язки”.

Даймо ж цю обітницю в годину нашої тяжкої втрати. Вона буде найкращою винагородою для їх Святости – світлої пам'яті Патріархові Мстиславу І», – такими проникливими словами завершив прощальне слово голова уряду.

Маю додати, що Іван Матвійович не просто повторив слова Патріарха. Із багатьох промов, проповідей Його Всесвятости Мстислава він для некрологу вибрав саме ті думки, які були співзвучні його життю, його життєвій позиції – жити в любові й мирі, бути мужніми і твердими, безкорисливими, працьовитими, чесними і відповідальними.

Вище я сказав, що Смерть Патріарха Київського і всієї України Мстислава викликала хвилю суму й трауру в усьому світі. Свідчення цьому – численні телеграми, листи, послання, які надходили на адресу уряду УНР в екзилі та його голови від представників світової спільноти.

Згадаймо, письменник Олесь Гончар у своєму знаменитому романі «Собор» ще в 1968 р. говорив про «Собори душ». За той вислів та інші мотиви роману піонера боротьби за незалежну Україну комуністична влада зарахувала Олесь Терентійовича до лав дисидентів. Але той роман хоч і накликав на автора неймовірно багаторічне цькування та переслідування, усе ж він запалив у серцях свідомих українців свічку віри й вірності своїй нації. Її культурі й релігії. Та свічка не згасла, а горіла могутнім полум'ям у середовищі української діаспори. І як тут не згадати та не повторити інших слів О. Гончара, що людина прагне продовжити себе у далеч майбутнього. І далі – «Я вірю в

зодчих». «Ті, що побудували його (собор), думали про вічність. Людині властиво прагнути вічності, знаходити в ній для себе мету й натхнення...» «Собори душ своїх збережіть!» – закликав письменник. Це щастя, що ми дослухалися цієї настанови і в діаспорі, і в материковій Україні. Зберегли і собори, і віру. Берегтимемо й надалі. Тим більше, що наша споконвічна Українська Церква має вже й дарований Вселенський Патріархом Томос на автокефалію, про який так мріяли і за який так боролися упродовж багатьох десятиліть очільники Української Народної Республіки та миряни.

І як тут знову не згадати слів Його Святости Мстислава із його послання до мирян, в якому він закликав не допустити, щоб наші діди та батьки з сорому за нас у своїх могилах переверталися, а навпаки – нехай радіють, що їхні сини й онуки не цуралися свого славного козацького роду та чесно служили Богові й своєму найближчому ближньому – українському народові!

«ЯКЩО ПРАВДА Й ГІРКА...»

У народі говорять, що правда, зокрема гірка правда, очі коле. Нею не здобувається ні популярності, ні приятелів з друзями. Проте, таку правду треба говорити, бо тільки нею можна дійти до кінцевої мети. Ось і я тепер хочу звернути увагу на таку гірку правду в історії ДЦ УНР та його очільників. Хоча, коли відверто, то після неодноразового прочитання архівних документів, інших матеріалів я довго міркував, чи включати цей розділ до книги. Але не давали спокою дві цитати з листів. Одна з них належить авторові епістолярію з Воркути (повністю цитованому вище в цій книзі) президентові УНР в екзилі М. Плав'юку. Автор листа непокоївся про те, щоб з українського характеру назавжди викоринити геть рису розколу і ворожнечі між собою.

Згадаймо нашу вітчизняну історію. У 1659 р. спільно із союзниками – кримськими татарами – козацьке військо завдало несусвітньої поразки війську московського царя під Конотопом. Та розбрат між старшинами не дозволив скористатися стратегічною перевагою для зміцнення держави, створювати яку розпочав Богдан Хмельницький.

Візьмемо ближчий період. У 1922 р. міністр із двома портфелями уряду молодой Української Народної Республіки Іван Огієнко через політичний розбрат, на який перетворювалася визвольна боротьба в еміграції, вирішив завершити свою політичну кар'єру. Свій біль з цього приводу він висловив віршованими рядками, які згодом перетворилися на пісню:

*Не питай,
Чого в мене заплакані очі,
Чого часто тікаю я в гай
І блукаю там до півночі,
Не питай, не питай, не питай...*

Згадаймо, І. Самійленко про період 1922–1925 рр. писав як про найкращий час для уряду УНР в екзилі, який з почуттям гордості переживав внутрішню кризу, гоїв свої рани, невдачі в минулому. Такі ж почуття допомагали вимушеним емігрантам впевнено дивитися в невідоме майбутнє та шукати шляхи для ефективної діяльності попередника Державного Центру. Та перші успіхи де в кого викликали заздрість, а за нею – неоправдану критику уряду, взаємні звинувачення та сварку поміж окремими емігрантськими групами. Можна лише радіти, що тоді переміг здоровий глузд, і Державний Центр продовжив свою працю на благо України, а ті патріоти продовжували любити й вилюблювати невилюблене. Бо мали вони перед собою яскравий приклад такої любови та самопожертви – життя і чин славного гетьмана Пилипа Орлика, вибори якого відбувалися на чужині – за межами України. Тоді ні гетьман, ні старшина не розраховували на таку довготривалу еміграцію. Попри це, його на чужині ніколи не полишало бажання та заповітна мрія мати вільну і незалежну Українську державу. Такою ж мрією жили й нові вимушені емігранти, які теж не сподівалися на довгу розлуку з рідним краєм. Я не можу стверджувати, що І. Самійленко та його однодумці читали та знали напам'ять вислів Бориса Грінченка «Україна. У цьому слові для мене все!», але він став для них смислом, сенсом, життєвим девізом. Бо вони, як у свій час і Борис Дмитрович, більше працювали на її благо, ніж жили.

І якщо митрополит Іларіон, він же проф. Іван Огієнко, в еміграції просив не питати, чого в нього заплакані очі, то нове покоління емігрантів-патріотів, очевидно, повторювали слова Олександра Олеся:

*Що нам лишилося тепер?
В сльозах стояти на колінах,
Тужити, битись на руїнах!
На трупах наших мрій-химер?*

Свідок і учасник початку відродження України, він же дав і відповідь на ці тривожні запитання:

*Ні! Ні!.. О, ні! Дзвонити в дзвін!
Усіх, хто є живий, скликати,
Знов храм навколо будувати
На диво-подив всіх країн!*

І наші патріоти мали перед собою одну велику мету: знов храм навколо будувати! Бо Господь вивів їх на волю не для того, щоб займатися міжпартійними та міжполітичними суперечками або ж роздувати ворожнечу поміж представниками українського народу у вигнанні. Це за них вміло робили майстри руїни і класової боротьби – усілякі сексоти, комісари та інші негідники. І робили це вони досить успішно. І в самій поневоленій московитами Україні, і поза її межами, де масово створювали нібито українські організації, але які були промосковського й прорадянського напрямку. Завданням же українських патріотів у вигнанні було: вчитися всього, що було найкращого і конструктивного в інших народів, вчитися шанувати один одного,

пройнятися любов'ю до братів своїх, яких теж потужним гребнем стихії винесло на чужі землі, і спільно, як одна велика нація, як сини одного поневоленого народу, класти цеглина за цеглиною у велику будову національного храму – Українську державу.

Та правди ніде подіти. Історія, мабуть, ще не знає випадку, щоб у природній еволюції хижак перетворювався на травоїдного ссавця. Звісно, не хочеться називати хижакками своїх братів по крові – українців. Але ж інколи приказка, що кожен українець є гетьманом чи кожен із нас є президентом, лише шкодить державі та позитивному розвитку суспільства. Наведу ще один приклад. На зорі відродження української незалежності перед президентськими виборами народний депутат Дмитро Павличко на Співочому Полі в Тернополі став на коліна і привселюдно благав В'ячеслава Чорновола та Левка Лук'яненка визначитися між собою і не йти обом на президента, а комусь побороти амбіції й уступити. Не сталося! Сталося ж так, як написав поет Петро Осадчук: «...живуть в Україні, як дачники, / українську зневаживши суть, / – Там тепер в Україні Табачники, / де Тютюнники мали б бути». Сподіваюся, не треба пояснювати, яких саме табачників та тютюнників мав на увазі поет...

Ось такі табачники вносили сум'яття і в ряди патріотів з української еміграції. Вони робили свою чорну справу. І винесена в заголовок цього розділу цитата теж взята з листа голови уряду УНР в екзилі І. Самійленка – до президента УНР М. Плав'юка. Точніше б сказати, що Іван Матвійович тут повторює слова самого колишнього президента, а нині директора Інституту новітньої історії України М. Плав'юка з листа від 9 лютого 1993 р.

Послання Івана Матвійовича розпочинається застереженням, що він пише до пана Плав'юка такого листа («надіюсь, останній») не з «любові спорів і конфліктів», які він закидає йому, чи якихось персональних інтересів, а «з любові до відшукування рації і оборони правди». «Можна було б і не відповідати на Ваш лист, – пише пан Самійленко, – але, прочитавши заключне речення цього листа, в якому Ви пишете, “що <...> ми не вийдемо з того зачарованого кола, якщо не будемо писати собі правди. Навіть якщо вона прикра”. Отож саме ця “прикра правда” й змусила мене писати цей лист. Писав я до Вас лист 28.1.93 р. “мовою цитат” з Ваших листів, документів і фактів, але, на жаль, Ваша відповідь на цей лист повна перекручень, голословій, образ і навіть погроз».

Для ясності, пише І. Самійленко далі, залучається текст листа М. Плав'юка, і він хоче запитати пана Плав'юка: де він знайшов його пропозицію про так зване «відтворення» в якійсь формі колишніх трьох керуючих осіб: президента УНР, голови УНРади і голови уряду?

«Чи не мав я рацію висловити свої турботи про долю, яку чекає дослідний інститут, прочитавши Ухвалу дирекції інституту <...> в якій виразно сказано, що після закінчення не докінчених справ колишнього ДЦ УНР “Дослідний інститут припиняє своє існування?” Чи не суперечить це попереднім рішенням органів кол. ДЦ УНР та чи

не є це обов'язком голови Контрольної комісії Інституту знати правну сторону та суть такої ухвали? Неоправдане відкладення на цілих півроку для викінчення справ кол. ДЦ УНР в екзилі, яке тягне за собою поважні видатки, говорить про рівень наших турбот за майбутнє дослідного інституту».

«Я не можу обійти мовчанкою, – пише Іван Матвійович, – і повний злості сарказм по відношенню до мене, коли Ви пишете, “настільки Ви, – себто я, – переповнений жовчю”. Мова іде про комітет сприяння музеєві ім. М. Грушевського. В протоколі інституту дослівно записано: М. Плав'юк інформує:

а/ У Києві створився Комітет сприяння музеєві ім. М. Грушевського. До складу комітету ввійшли 17 осіб. Більшість із Києва, один зі Львова і один із Москви. У число 17 увійшли також Патріарх Мстислав, пп. М. Плав'юк і М. Липовецький. Чи мав я рацію, і що було тут злого, коли я запитав п. М. Плав'юка: “Чи не знайшлося кандидата чи кандидатів до цього комітету ІСТОРИКА чи істориків від нашої еміграції?” Я мав тут на увазі істориків, які спеціалізувались на Грушевськівщині. Чи місце тут мстивим образом?» – підкреслює це звертання пан Самійленко.

«Але помимо прикрих речей, згаданих мною вище, – пише І.М. Самійленко, – кульмінаційною точкою Вашого “винахідництва” є справа Інституту, який, за вашими словами, не має фондів, та що Дирекція УІБ мала б забезпечити працю цього інституту. Чи я є проти? Під час мого перебування в Києві на засіданні ліквідаційного комітету Ви мали переговори з головою Дирекції УІБ, мали лист від керівника цієї інституції, інституту не на себе і не на Дирекцію УІБ, а на мене? – знову підкреслює звертання автор листа. – Ви пишете, що я, як “лідер” УНДС маю змогу забезпечити далі існування інституту. А далі слідує Ваші погрози: “не втікайте від відповідальності за цю справу, не прикривайтесь формальними викрутасами, що Ви не є в Дирекції УІБ”».

Далі в листі говориться, що на ці звинувачення можна було б сказати багато. Але автор обмежується лише кількома і, за його ж висловлюванням, пристойними словами. Бо, пише він, його змушують ще й ще раз повторювати добре відомі для нього факти. Урешті після ще кількох пояснень Іван Матвійович дає «рекомендацію»: «...прошу не забувати і не шукати “козла відпущення”, а зрозуміти, що на Вашій відповідальності лежить цілком і повністю далі існування дослідного інституту. Як це здійснить, Ви більше всіх знаєте. Погрози і звинувачення для добра великої справи вряд чи допоможуть».

Яка чорна кішка чи кіт пробігли між вчорашніми однодумцями, і чи справді подальша доля дослідного Інституту новітньої історії України, який очолив М. Плав'юк, стала причиною гнівного листування і звинувачень? Утім, після ретельного прочитання архівних документів, особливо дивуватися не доводиться. Прикро лише, що візантійщина, підклимність нібито боротьби за справедливість, а насправді заздрість, ябедництво та інші негативні риси українського характеру, не оминули й нашу діаспору.

Хоча, цілком можливо, що проф. В. Жила, який донедавна обіймав солідні пости в Державному Центрі УНР в екзилі, і правий. В одній із публікацій щодо роботи діаспорних структур він міркував, що розвиток подій не означає, що між нашими середовищами, групами чи окремими організаціями не було суперечок, розбіжностей чи спірних питань. Без цього життя не буває. Але тоді воно набирає кращих форм.

Розбіжності в думках і поглядах серед керівництва діаспорних структур були й раніше. Ще в 1967 р. після шостої сесії УНРади в Мюнхені, на якій Якова Маковецького обрали керівником Ради, щось пішло не так. І це при тому, що сесія пройшла в атмосфері політичної консолідації та великих надій на ділову співпрацю і розбудову ДЦ УНР. На жаль, на жаль. І голова уряду, і голова УНРади пішли зі своїх посад з різних причин і в різні часи. Тоді ж Я. Маковецький заявив, що «внутрішні ускладнення в лоні ДЦ УНР змінили моє переконання про необхідність існування і дії ДЦ УНР».

Про чвари і крамоли серед старшини писав ще гетьман Іван Мазепа. Його слова про те, що «всі покою щиро прагнуть, та не всі в один гуж тягнуть», були довгий час однією з головних перешкод на шляху досягнення власної української державности. Незадовільний рівень національної свідомости нашого народу яскраво проявився в часи неповторного історичного шансу, яким був розвал російсько-царської імперії, і це болюче повторялося на інших етапах історії. Не оминули такого ганджу наші достойники й під час нової політичної конфігурації в Україні майже на межі тисячоліть, коли треба було забути всі незгоди та «лупати сю скалу», щоб ні жар, ні холод не спинювали нас, бо «вам призначено скалу оцю розбити!»

Ось переді мною рукопис листа ще одного пана професора. Утім, не називатиму його прізвище. Хоча скажу, що він теж займав у діаспорі та в її керівництві досить помітне місце. За його ж словами із листа, він навіть «не зголосив своєї кандидатури на високий урядовий пост», бо є в нього «поважні причини стояти зараз осторонь від урядових тестулярних позицій». Хоч і розуміє, що нині «дуже тяжка ситуація української проблеми», яка «вимагає від нас максимальної напруги в знанні та методиці поступовання». Він спершу вітає М. Плав'юка з його обранням на посаду віцепрезидента УНР в екзилі та послом на десяту сесію УНРади. Далі висловлює сподівання на поліпшення внутрішньої урядової ситуації, яка мала хронічні недоліки в системі праці, особливо в ресорті закордонних справ: «Хай цей період краще піде в забуття. Жиймо більш надійною майбутністю, з новими силами».

Далі автор висловлює в цілому актуальні пропозиції поліпшення роботи уряду УНР та його ресорту закордонних справ. Хоча ніби делікатно й натякає, що він не має «інтенції цим трактатом накидатись Вам з тенденціями шукання позиції у ДЦ УНР», а сповняє цим листом свій «державницький обов'язок». І все б тут ніби й нічого, якби далі автор не зізнався, що він «два дні тому вислав дружнього листа колезі проф. І. Самійленкові із іншими дещо думками та порадами».

«У Ваших руках, – звертається він знову до віцепрезидента М. Плав'юка, – доля майбутньої сили закордонного ресорту <...> бо він є обличчям вартості уряду, його авторитетності в нашому та зовнішньому світі...»

Скажіть: от навіщо така дволикість? Маєш пропозиції, зауваження, претензії? – Вислови їх прилюдно. Не можеш приїхати на засідання уряду чи УНРади, напиши листа з проханням його зачитати й обговорити. А так віцепрезиденту писати одне, а голові уряду в «дружньому листі» висловлювати дещо інші думки і поради... Щоб звести їх лобами, посяти сумніви, неприязнь, колотнечу.

Про боязнь інтриганства йдеться ще в одному листі до щойно обраного віцепрезидента УНР в екзилі М. Плав'юка. Але автор свідомо чи спонтанно, так би мовити, без задньої думки, сіє зерна інтриги, недовіри, заздрості. Лист цей задовгий, але спробую навести його майже повністю. Насамперед автор знову таки з лестощами пише: «Щиро вітаю Тебе з прийняттям відповідального посту віцепрезидента УНР» і «бажаю Тобі багато успіхів. Тому що ти знаєш мої погляди на проблеми ДЦ УНР, зрозумієш, що мої побажання є щирі. Так, як щиро тішуся, що середовище прихильників Української Народної Республіки дістало такого союзника, як Організація Українських Націоналістів, а зокрема такого трудягу, як Ти. Висловлюючи свою радість з такої нагоди, я аж ніяк не підцінюю ні труднощів, які відкриваються перед Тобою, ані перешкод, які Тобі будуть кидати під ноги».

«Може, найбільше мене турбує те, що Ти опинився без помічників, які б допомогали перевести в життя Твої плани. Сам Микола Андрійович¹¹⁵ до якоїсь конкретної праці в користь нашої Національної Революції не здібний. Він вмітиме сказати (часом навіть змістовне) слово, він любить “феєрверки”, але вже фізично й інтелектуально не буде мати сил включитися у процес формування й переведення визвольно-державної політики, зокрема в теперішніх обставинах.

Голова УНРади, хоч Ти його завжди борониш, також не є людиною праці (я, очевидно, можу помилятися, бо суджу по його діяльності в давніх часах і з його публікацій в пресі). Самійленка я бачив лише один раз в Австралії і він не зробив на мене вражіння ділової людини <...> Так що включаючись в працю Державного Центру УНР, Ти залишаєшся сам з тими організаційними кадрами, які собі вибереш.

Я думаю, що сьогодні др. З.Г. є дуже щасливий, бо ж він також завжди був в душі ідейним уенерівцем.

Коли я пишу про перешкоди, маю на увазі можливі інтриги, які буде винаходити кожен з Твоїх “антагоністів”. Пригадую собі, як покійний Олег характеризував МА як “геніального інтригана”. Остання сесія залишила ще одного “нешасного” спасателя України. Це ЯР, якому становище Голови Державного Трибуналу аж ніяк не відповідає...

¹¹⁵ Очевидно, йдеться про тогочасного президента УНР Миколу Лівницького.

Муситимеш оберігатися інтриг, що матимуть на меті вбити клина між Тебе і “Маслосоюз” (покійний Тарас Боровець завжди Воскобійника називав Маслосбійником, отже, такий код вживатиму і я). Яр таж, мабуть, буде старатися використовувати своє нове становище Голови ради прихильників УНР на те, щоб вносити заколот. Не знаю, чи залишиться й надалі така ситуація, як дотепер, але ДЦ УНР мусить звідкись брати фонди – чи рада прихильників УНР є фінансовою базою?

Я колись давно переконував МА про конечність ухвалення закону про “подвійне” громадянство. Основною причиною такого закону було б прийняти засаду, що, приймаючи громадянство іншої держави, громадяни УНР не втрачають права на громадянство УНР. Якщо прийняти засаду, що “громадянином УНР може бути кожна фізична особа, народжена в Україні (на українській етнічній території) або прями її нащадки”, то можна тоді провести “паспортизацію” громадян УНР, які перебувають за кордоном. Виставити паспорт УНР <...> всім тим, хто бажає затримати таке подвійне громадянство, може мати два плюси: евіденцію всіх прихильників УНР для “виборів” і для сплати Національного податку, і популяризацію самої ідеї Державного Центру з “фізичним доказом”. Найголовніше, одначе, для чого потрібний закон про “громадянство УНР” – це можливість у майбутньому обсадити всі становища в ДЦ УНР людьми молодшого покоління і не наражатися на закиди, що ми керівництво українського політичного центру цього аргументу не витягається, але тепер, коли ми є на шляху до створення справжнього керівного центру української визвольної політики, напевне, з тими закидами стрінемося».

Несправедливі закиди президента УНР М. Плав'юка відкидає у своєму листі-відповіді на його адресу й Павло Лимаренко. Копії цього листа він таж вважав необхідним відправити голові уряду І. Самійленку, інж. Петру Крамаренкові та архіву редакції газети «Мета». У листі він подав до відома, що в номері газети «Мета», присвяченому сл. пам'яті президента УНР М. Лівіцького, вміщені лише ті вислови співчуття, які були надіслані або передані до редакції. Щодо Великоднього побажання від ДЦ УНР, то був використаний текст Різдвяного побажання за згодою голови уряду УНР. Текст Великоднього побажання від д-ра З. Городиського в редакцію прийшов запізно. І в третьому пункті свого «оправдання» Павло Лимаренко геть відкидає звинувачення на свою адресу, оскільки «у своїй праці (громадській і політичній) я ніколи не займався “тенденційними” справами і не збирався займатися ними тепер і в майбутньому».

У «Записці для пам'яті про зустріч М. Плав'юка й Яр. Рудницького 04.07.1991 р. в Унів. Оттави» останній звертає увагу президента УНР «на необґрунтованості тверджень в колах ДЦ УНР про його компетенції й інші аспекти його діяльності й передав М.П. відповідні документи, яких у його досьє досі не було». Очевидно, людині набридло всілякі розмови та інтриги поза його спиною. Хоча напружені стосунки між президентом М. Плав'юком і Головою Державного Трибуналу ДЦ УНР д-ром Я. Рудницьким виникли ледь не з часу

осідку пана Миколи на посаді президента УНР. Усе це завершилося справжньою бурєю в склянці води. Ось і 10 грудня 1990 р. пан Плав'юк відповідає пану Рудницькому, якого «вплинуло зажалення», що в ДЦ УНР «є ненормальний стан – президент, перейнявши становище, не зрезигнував із становища віцепрезидента й уже більше року займає дві позиції – президента і віцепрезидента УНР, що не є в згоді з Тимчасовим законом». Про це пан Ярослав писав не тільки в листах, а і в газеті «Мета». Як зауважує М. Плав'юк, у статті пан Ярослав також подає, що президент нині має дві функції.

Пан президент М. Плав'юк справді тривалий час сидів, так би мовити, на двох кріслах. І після детального роз'яснення в листі причини такого виникнення ситуації, пише, що вона виникла тому, що «рішення Державного Трибуналу¹¹⁶ у протоколі оформлене так, що <...> його важко зрозуміти, бо кожне речення того рішення взаємно суперечне».

Після аналітичних коментарів цього рішення пан Плав'юк ставить Голові Державного Трибуналу ДЦ УНР аж шість конкретних запитань. Його цікавить, хто вніс зажалення до Державного Трибуналу ДЦ УНР, чому цей трибунал при розгляді цього зажалення не повідомив про це його, не передав йому тексту скарги, не вважав за потрібне отримати його відповідь на неї й лише тоді розглядати скаргу як скаргу у присутності його чи його довіреної особи? Цікавить президента також відповідь на запитання, чи Державний Трибунал ДЦ УНР може подати йому, де в Тимчасовому Законі ДЦ УНР є передбачене право президентів в порозумінні з урядом і президією УНР ради призначити на місце віцепрезидента УНР «довірену особу для спеціальних доручень»? Хочє він знати відповідь і на запитання: якщо Державний трибунал ДЦ УНР висловився проти кореспонденційної сесії УНРади у справі обсади становища віцепрезидента УНР як «не передбаченої Тимчасовим законом», то чи державний трибунал може вказати йому, де Тимчасовий Закон передбачає можливість і право державному трибуналові вирішувати про спосіб призначення в одному випадкові «довіреної особи для спеціальних доручень», а в іншому випадкові – віцепрезидента?

Урешті після обґрунтування висловлених паном Рудницьким несправедливих претензій, пан Плав'юк пише, що йому дуже прикро звертати увагу на всі ті моменти, які не лише формально, але й дуже суттєво суперечать здоровим засадам справедливого судівництва в демократичному світі. І незалежно від його критичних заміток до самої процедури проведення зібрання державного трибуналу 16.XI.1990 р., протокол того зібрання він пересилає з копією цього листа до Голови УНРади і уряду з проханням повідомити пана Рудницького про становище президії УНРади і уряду УНР до рішень державного трибуналу з вище вказаної дати.

Щоб втихомирити цю бурю, президент наприкінці листа, як він пише, для порядку інформує свого опонента, що з днем перебрання

¹¹⁶ Нагадаю, що його очолював Ярослав Рудницький.

обов'язків президента він автоматично перестав бути віцепрезидентом УНР в екзилі, і тому в цій справі дехто з членів президії УНРади висував різні пропозиції поладнання справи віцепрезидентури. Крім того, що Тимчасовий Закон ДЦ УНР давав певні права президентові в цій справі, він вирішив не втручатися в процес її поладнання аж до того часу, доки пропозиції на форумі президії УНРади не будуть схвалені. Якщо будуть такі пропозиції, пише він, то він займе становище до них, так, як зайняв до «рішень» державного трибуналу. Очевидно, що його становище до них все буде узалежене від того, чи вони є згідні з вимогами Тимчасового Закону ДЦ УНР.

Але буря не стихла. Чорна кішка з котами ще довго шалено бігали поміж президентом М. Плав'юком та головою Державного Трибуналу Я. Рудницьким. Що це так, підтверджу витягом з листа президента від 5 листопада 1991 р. Тобто, майже через рік цитованого мною вище листа. Насамперед, президент підтверджує про одержання листів. Що стосується їхнього листування включно з останнім листом, пише далі він, може лише ствердити, що між ними є засадничі різниці в інтерпретації дотичних точок Тимчасового закону ДЦ УНР. Так було з розумінням точки 21, яка побудована так, що передбачає спосіб переобрання головою уряду «прав та обов'язків голови держави до вибору нового президента». «Ви її інтерпретуєте по-своєму, а при тому сугеруєте, що я займаю два становища в структурі ДЦ УНР. Робите це не лише у нашому внутрішньому листуванні, але і на сторінках преси, знаючи про те, що більше року я в цій справі контактувався як з президією, так і урядом. Дискутовані членами президії УНРади пропозиції процедури поладнання тієї справи – Державний Трибунал скваліфікував як неконституційні. Пропозиції Державного Трибуналу я лояльно передав як до Президії УНРади, так і до уряду УНР, і вони, за інформаціями голови Голови УНРади і голови уряду, також не згодні з Тимчасовим Законом. Я згодний, що всі три органи ДЦ УНР свої рішення в цій справі спирають на їхні інтерпретації Тимчасового Закону і як такі повинні бути нами всіма респектовані. А якщо так, пропоную, щоб від президії УНРади, уряду УНР, Державного Трибуналу ДЦ УНР вийшла спільна заява-декларація, що Тимчасовий Закон ДЦ УНР не передбачає можливості між сесіями Української Національної Ради вибирати віцепрезидента УНР в екзилі, і тому те становище не буде обсажене до чергової сесії Української Національної Ради».

М. Плав'юк іншим разом знову повертався до справи інтерпретації статutowих справ, і знову наголосив панові Рудницькому, що його участь у дискусіях на ту тему дуже скомплікована тим, що він є головою Державного трибуналу ДЦ УНР. У тому характері він повинен би бути віддаленим від усяких конфліктів і не бути спірною стороною, бо це суперечить із тим, що можна в спірних справах очікувати від безстороннього і об'єктивного рішення.

«Якщо ж Ви й надалі, – говориться в листі, – не готові прийняти до відома рішення уряду в інтерпретації цих справ, то може у порозумінні із складовими організаціями СОП ДЦ УНР створить статutowу

комісію, яка б ще раз переглянула статут, внесла еventуальні поправки чи уточнення, щоб не було жодних непорозумінь, і відбутися згідно з вимогами теперішнього статуту з'їзд, який би раз і назавжди покінчив із тими спорами».

До сказаного президент додав, що не допомагають в праці ДЦ УНР і статті Рудницького в пресі про перевагу партійних елементів у праці та проводі ДЦ УНР у висліді Х сесії УНРади. Його дивує, що саме він наголошує ці моменти. «Та ж Ви, – звертається президент до голови Трибуналу, – несете таку саму відповідальність за теперішній уклад, бо як тодішній голова уряду УНР Ви одобрювали консолідацію з КУППО, як покійний президент і всі представники КУППО. Ба, ще більше, Ваша відмова, – наголошує президент, – залишитись головою уряду УНР, була головною причиною того, що те становище тепер є за партійним сектором». Президент наголосив, що пише про всі ці справи дуже відкрито, бо продовжування такої дії з боку Рудницького ані не допомагає в праці ДЦ УНР як цілості, ані тих складових частин його, які й він очолює.

А взагалі, наголошує в цьому листі президент, «колись хтось буде читати цю переписку і може на тій основі робити зовсім фальшиві висновки про дійсний стан в ДЦ УНР». Зауваження правильне. Ось тому треба читати не тільки рядки цього листування, а й ловити думку та реальність поміж ними. Тому наведу витяг ще з одного листа. У ньому пан М. Плав'юк повідомляв вельмишановних д-ра М. Воскобійника, проф. І. Самійленка, проф. Я. Рудницького, інж. П. Крамаренка, що для уникнення всяких непорозумінь, подібно як це сталося з невластивим інтерпретуванням головою Державного трибуналу справи віцепрезидентури і його тверджень, що він займає два становища в структурі ДЦ УНР, довів до відома, що з початком 1991 р. він діятиме у двох осідках. На терені США його осідком є Дім УНР у Філадельфії, а в Канаді – осідком стане місто Бурглінгтон поблизу Торонто. Зберігаючи свій осідок у США, він працюватиме тут так часто, як цього вимагатимуть справи ДЦ УНР. У такий спосіб він зберігає вимоги статті 20 Тимчасового закону ДЦ УНР про те, що осідок уряду та президії УНРади є місцем осідку президента УНР в екзилі. До цього толерантно додав: якщо в когось з них є застереження відносно такого поладнання справи, просить про це його повідомити.

І тут у мене виникла грішна думка про якусь упередженість, занадто завищену вимогливість пана М. Плав'юка до своїх колег. Особливо до голови Державного трибуналу, а також до голови уряду І. Самійленка. Адже в листі від 25 червня 1992 р. пан президент, який у Києві мав розмову з народним депутатом України Михайлом Гришком, дізнався про розмову з ним голови уряду І. Самійленка про кількісний склад делегації ДЦ УНР для передачі його повноважень чинному Президентові України. «На моє велике здивування, – пише він, – дізнався, що Ви з паном Хоменком домовилися звести делегацію до вузького кола, а решта має бути гостями, а не членами делегації». Це чомусь дуже розлютило президента, і він просить терміново факсом повідомити йому, хто уповноважував голову уряду домовля-

тися про склад делегації ДЦ УНР в екзилі до Києва, знаючи про письмову пропозицію Президента України Л. Кравчука із січня, «на основі якої ми отримали запрошення вислати десятичленову делегацію?» Далі він розлючено запитує, чому він узагалі вмішується до цієї справи, знаючи, що в цій справі має повноваження д-р С. Ворох, який говорив саме з Хоменком про поширення складу делегації? «Ви ані просили мене про згоду на переговори з ким-небудь, ані такої згоди я вам не давав?» – дорікає голові уряду президент. Більше того, він у неприпустимому тоні звинувачує голову уряду в тому, що коли він і справді домовлявся з паном Хоменком про ці справи, як його інформував М. Гришко, то «Ви свідомі, що на це не мали жодного права, і що такі домовленості йдуть на шкоду ДЦ УНР в екзилі?».

Але ця думка перебилася іншою. У листі пана Петра В. читаю: «Зазначу, що довіряю лише Вам з усього членства Головного Проводу, на що маю безліч доказів». Цілком можливо, що сказане це можна порівняти з підлабунництвом. Адже перед цим автор цих слів скаржився, що йому «здивовано і дуже підозріло, що історичні “акта” нашої організації пропадають з архіву». І наводить приклад, коли під час візиту до його оселі блаженної пам’яті Осип Бойдуник розповідав про зниклий з архіву Головного Проводу історичний акт їхньої організації – Національної Ради Буковини і Бессарабії, який він мав на меті використати при написанні своїх спогадів. Більше того: він попросив президента «поставити точну перевірку архіву Головного Проводу».

Така атмосфера підозрілості, недовіри один до одного тривала не один день. Усім відома ситуація, коли у вільних демократичних країнах, до яких після Другої світової війни вимушено виїхали тисячі наших співвітчизників, колишні бандерівці і мельниківці, які, образно кажучи, в одному окопі героїчно боролися з червоною чумою комунізму і коричневою – нацизму, під час зустрічі переходили на інший бік вулиці й ходили молитися Богові в різні церкви.

Недаремно ж виникла потреба оголосити і проводити в життя проблему консолідації всіх діаспорних структур, політичних течій, організацій. Про таку потребу від імені Державного Центру УНР відкрито висловився і звернувся до співгромадян ще президент УНР М. Лівіцький. В одному з листів він писав, що знає, що не всі українські політичні середовища, а, може, й інші організації, ставляться, обережно висловлюючись, прихильно до Державного Центру УНР, а також і до нього особисто. Але він вважав за можливе, щоб скликання консолідаційної конференції взяв на себе секретаріат СКВУ, а, зокрема, його президент, достойний пан Петро Саварин, якого вже тепер просить прихилитися до його пропозиції – з тою думкою, що він, президент УНР, особисто і його найближчі співробітники братимуть участь у такій конференції.

Особливо гнівний «розбір польотів» роботи уряду УНР та інших структур діаспори відбувся після передачі ними своїх повноважень законно обраній владі суверенної України. Цілий шквал звинувачень, претензій вихором пролетів після виходу в 1994 р. у світ Збірника

про роботу Державного Центру УНР в екзилі. В одному із відгуків на цю справді значну подію автор кореспонденції Юр. Семенко із неприємною зловтіхою пише, що «маємо, нарешті, можливість видати книги зголоднілим на вільне слово українцям в Україні». Далі він мовить про «порожнечу» поміж сесіями. І вказує причину. На його погляд, вона тому, що літні видавці книги у 1948–1992 рр. мало присвячували себе національно-визвольній боротьбі ДЦ УНР в його органах. Незрозуміло, чому в автора публікації не знайшлося розуміння відвертому зізнанню упорядників збірника, що в історії ДЦ УНР в екзилі, розказаній в ньому, є ще чимало так званих «білих плям». І вони вимагають джерельного дослідження та документального підтвердження. Погоджуюся з останнім реченням кореспонденції, де наголошується, що «українці повинні знати правду, щоб не повторювати помилок, які призводять до поразок». Так, як погоджуюся з останнім реченням його листа, що видання про «ДЦ УНР мусять віддзеркалювати дійсність такою, якою вона була, не викривлену чи “підфарбовану”, а таку просту і відкриту дійсність, в якій ми всі жили і до якої багату людею поклато свої цеглини».

Намаганням донести правду до українців та інших читачів керувався й автор цієї книги, і цього розділу зокрема. І, вслід за упорядниками того часу документів, зазначу, що в історії роботи уряду УНР в екзилі за період праці в ньому та головування в кабінеті міністрів І.М. Самійленка теж ще залишаються «білі плями». Як і в самій біографії прем'єр-міністра. Щоб їх поменшало, звернуся до листа Миколи Світухи від 15 квітня 1994 р. високошановному пану Юрію Карманіну – головному редакторові українського часопису «Новий Шлях», що виходив у Канаді.

Пан Світуха пише, що в «Новому Шляху» ч. 13 за 2 квітня 1994 р. був уміщений довгий «Лист до редакції» за підписом п. І. Самійленка з Нортпорт, Нью-Йорк, «в якому зроблено ряд закидів на мою адресу в явно образливій формі. Його лист мав бути його реакцією на мою статтю п. з. “Збірник про Державний Центр УНР в екзилі”, яка була надрукована в “Новому Шляху” ч. 4 за 29 січня 1994 р. Замість річкової дискусії про зміст нововиданого “Збірника” (таку назву вживати му для заощадження місця), в листі п. Самійленка маємо справжню “кавалерійську атаку” і то не лише на мене особисто, але й на інших членів останньої Президії УНР в екзилі».

Далі автор вважає за необхідне пригадати, що в його статті прізвисьце п. Самійленка не було згадано ані разу, але у своїй реакції, яка має мало спільного з виданням «Збірника», п. Самійленко «намагається приписати, і то часом у прямо непристойній формі, усілякі “гріхи”, включно до зломання “Тимчасового Закону”, який нормував структуру і діяльність ДЦ УНР в екзилі. В дійсності, деякі закиди і оскарження п. Самійленка є побудовані на свідомо перекручених фактах, інші є хіба лише витвором його фантазії, а ще інші вказують на абсурдний брак розуміння основ демократичних конституцій».

Бажаючи оправдати у своєму листі присвоєний собі титул “Екзекутивного віцепрем'єра” в роках 1984–89, п. Самійленко покликається

ся на лист тодішнього голови уряду УНР проф. Яр. Рудницького, при чому стверджує, що лист цей він отримав 2 грудня 1989. Припустім, що зайшла тут помилка в друку, але ж у “Збірнику”, який розійшовся по цілій Україні і діаспорі, виразно говориться про цю позицію на цілу каденцію від 9 сесії УНРади 1984 р. На якій же основі п. Самійленко приписав собі титул аж на п’ять років. Крім того, для створення такої нової позиції в уряді треба був декрет президента, а лист проф. Рудницького таким декретом не був. Нормальне прохання голови до одного із своїх заступників виконувати певні тимчасові обов’язки не можна ототожнювати зі створенням нової позиції в уряді УНР в екзилі.

Про те, що на с. 384 “Збірника” подано невірну інформацію про склад уряду УНР, незаперечно свідчить звіт тодішнього голови уряду за роки 1984–89, в якому про склад уряду сказано так: а/ в цілій п’ятирічній каденції Я. Рудницький – голова і керівник зовнішніх справ, заступники голови – І. Самійленко, США, М. Липовецький, Канада, А. Мельник, Німеччина”. Про “екзекутивного віцепрем’єра” протягом цілої каденції немає і найменшої згадки. Висновок прямий і неспірний. Як вказано в моїй статті, такої позиції не було.

У своєму листі п. Самійленко намагається виправдати себе метою нав’язування своїх “прогрівів” мені чи іншим особам. Як виходить, він вирішив “розгромити” позицію заступника голови УНРади і договорився до того, що, мовляв, “такої позиції ніколи не було в Тимчасовому Законі ДЦ УНР в екзилі” <...> і поява такого ‘висуванця’ була незаконна”». Після цього пан Світуха наводить різні статті закону про підтвердження такої посади в УНРаді.

«Подібно безпідставною злобною атакою п. Самійленка є оскарження Президії УНРади чи, точніше, її “трійки”, що вона, мовляв, винна за “пряме і не допустиме зламання Тимчасового Закону ДЦ УНР в екзилі”». Але пан Світуха і тут заперечує неправоту доказів пана Самійленка й висуває протилежні аргументи. До власних думок додає, що «такі положення закону вповні згідні із загальноприйнятими в світі демократичними засадами, на основі яких парламент є найвищою законодавчою владою, а уряд підзвітний парламенту. Висновки п. Самійленка, – твердить п. Світуха, – про те, що, мовляв, “формування зовнішньої політики та її виконання є справа виконавчої влади”, суперечать і законним положенням, і світовій практиці. Вистачить, мовляв, бодай коротко пригадати активну роль у зовнішній політиці Палати Репрезентантів і Сенату США і Верховної Ради України. Подібно і президія УНРади старалася посилити діяльність на зовнішньому форумі, який уважався ключовим для ДЦ УНР, але замість привітати і включитися в ініціативи президії, п. Самійленко їм опонував».

І хоч пан Світуха намагається посилити тут свою позицію прикладами, коли конкретні пропозиції дії ДЦ УНР, пов’язані з унікальними нагодами впливати на керівників західних держав ще до проголошення самостійності України, були зігноровані, а створена на основі резолюції X сесії УНРади комісія Зовнішніх Справ не мала співпраці з

п. Самійленком, вони мені здаються вигадками або ж видаванням бажаного за дійсне. Або ж просто зведенням особистих рахунків за якісь непорозуміння між двома керівниками. Інакше для чого треба було чекати два роки після складення повноважень, щоб висловити затаєні образи? У крайньому разі в жодному протоколі засідань уряду, на сесіях УНРади, інших документах ДЦ УНР я не знайшов претензій до І. Самійленка саме на цьому напрямку роботи. Якби вони були, переконаний, про них не мовчали б ні президент УНР, ні голова УНРади, ні голова Державного трибуналу, ні інші посадовці еміграційного уряду чи інших структур.

У заключній частині листа пан Світуха нагадує, що «часом дехто забуває, що ДЦ УНР не був монопартійною установою, в якій би мав домінувати погляд однієї політичної фракції. Демократичний плюралізм Державного Центру був якраз однією з його цінних засад, а наявність різних поглядів була природним і здоровим явищем. Саме тому кожночасний голова уряду УНР, включно з останнім, мав обов'язок завжди брати до уваги різні погляди, включно з опініями речників громадського сектора в УНРаді, а не керуватися інтересами своїми або політичної фракції, яку він репрезентував. Треба сьогодні ствердити, що в тому відношенні в часі своєї дворічної каденції пан Самійленко іспиту не здав. Не здали цього іспиту, – вважає пан Світуха, – і ті, хто, керуючись власними політичними амбіціями, але ігноруючи плюралізм ДЦ УНР, поспішили з виданням “Збірника” з таким змістом, як зараз маємо».

До цієї суперечки додаю таке. У кількох номерах газети «Свобода» І.М. Самійленко опублікував своє дослідження про «Перший етап ДЦ УНР в екзилі». Саме так він назвав свою, я б сказав, титанічну працю. Адже треба було по крихтах збирати історію «великого почину» збереження української державности. До випуску «Збірника» ще була можливість внести до нього корективи, зміни, доповнення. Я передивився всі номери часопису «Свобода» за 1992 р. Сподівався знайти хоч який-небудь коментар, відгук чи зауваження. Не знайшов! Критика полинула, мов із труби дощова вода, після виходу в світ «Збірника». Воістину говорять: краще чесний ворог, ніж вдаваний друг. На жаль, чесні вороги давно перевелися. Тому доводиться придивлятися до кожної овечки: чи не сховалися в її роті вовчі ікла?!

І. Самійленко згоден із думкою соратників, що діяльність ДЦ УНР в екзилі ще «чекає глибокого об'єктивного наукового дослідження». «Тут, – пише він, – не може бути найменшого сумніву. На жаль, ані суб'єктивна селекція матеріалів за згодою, якщо не за ініціативою Дорадчої Колегії “Збірника”, про що я писав у статті, ані допустимі випадки самовільної “коректи” змісту давно схвалених документів, як це сталося у “Збірнику”, ані публікація явно перекручених фактів не заслуговує на характеристику “наукового дослідження”».

Звісно, з цим твердженням пана М. Світухи важко не погодитися. Переконаний, що такі об'єктивні дослідження ще попереду в українських та американських науковців. Ми маємо зрозуміти і детально вивчити драматичну історію України та її невід'ємної частини – діас-

пори і, зокрема, Державного Центру УНР у вигнанні. Феномен більш ніж сімдесятирічної праці його взагалі не усвідомлений пересічними колами українців. Але саме уряд на еміграції зберігав державотворчі традиції українського народу. Підтвердженням цього є його архівні документи, які разом з символами державности УНР із здобуттям незалежності були передані незалежній Україні. Передача документів і передача символів є відтинками одного й того ж явища тривалості традиції державотворення».

Згадаймо і знаймо: значна, якщо не переважна частина, земляків у діаспорі жила двома великими ідеями: ідеєю вільної України й ідеєю самозбереження в неукраїнському морі. Для здійснення цих ідей земляки скеровували всі свої сили і, хоч часом різними шляхами, безперейдно йшли до тієї самої цілі, до спільної мети. Щоб, за словами ще одного патріота – С. Кандиби, «розвіяти чорні хмари, прожити безпросвітну ніч».

Це ж і про її представників писав незабутній Василь Симоненко:

*Україно! Ти – моя молитва.
Ти – моя розлука вікова.
Грімкотить над світом люта битва
За твоє життя, твої права!*

Іван Матвійович Самійленко, як і багато його побратимів, не зрадив українській ідеї. Без тіні сумніву можна говорити, що в Державному Центрі УНР у вигнанні самовіддано працювали люди доброї волі. Честь їм за це і наша подяка. Додам, що Іван Матвійович був сіллю землі нашої повосенної еміграційної хвилі, справжнім політичним емігрантом. Я б навіть порівняв його із біблійним Світільником. Його полум'яне, патріотичне, сповнене любови до рідної України слово було справжнім яскравим світлом на стежках, якими йшли його земляки. Воно було світлом зірниці, що палахкотіло дедалі ясніше, аж поки день не став повний. Тобто, до того часу, коли рідна Україна відновила свою незалежність і самостійність.

Заради справедливості дещо повторюся та візьму сміливість сказати, що Іван Матвійович дорожив і Сполученими Штатами Америки – країною, яка в тяжкий період життя пригорнула його, дала можливість не тільки вижити, а й жити, відбутися як людині й ученому, продовжити славний рід Самійленків. Але він завжди пам'ятав: там, на Сході Європи, є Україна. Нею він жив, для її людей старався. Особливо, як після п'ятдесятирічної розлуки знову побачив своїх земляків... у одертих куфайках, гумових чунях, без речей першої необхідності та, вибачте, з туалетами із стебел кукурудзи і соняшників біля згорблених сараїв. Така картина, коли село «неначе погоріло», стала яскравим підтвердженням уярмленої Москвою України, де комуністична система перетворила людей на «рабів німих».

Суперечки й непорозуміння між земляками діаспори ще раз підтвердили істину: Іван Матвійович Самійленко не перший, не єдиний і, на жаль, не останній, в якого за сумлінну працю та відстоювання власної позиції щодо української ідеї кидали каміння. Тішуся, що во-

ни не попали в самовідданого патріота й не відбили бажання боротися за суверенність і незалежність рідної України. Бо мав душу терпіння!

Це наш, український архетип, який багато чого й багато про що розповідає. Якщо не все. Та є час розкидати каміння, а є ж і час його збирати (Еккл 3:5). Розпочнімо ж утілювати в життя і другу частину цієї Біблійної заповіді. Заради справедливості беремося за гуж.

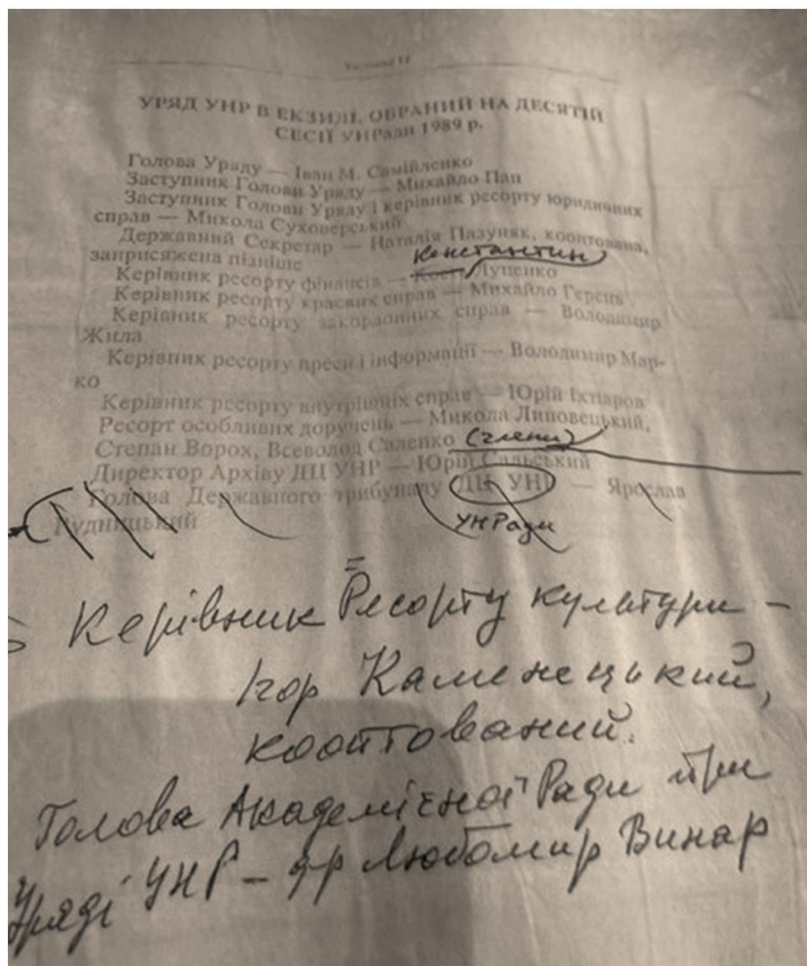
ІЛЮСТРАЦІЇ

І. Провідники уряду УНР в екзилі

На фото зліва направо:
Президент УНР Микола Лівичський,
віце-президент УНР Микола Степаненко,
голова уряду УНР Іван Самійленко, б/д
ЦДАЗУ, ф. 35, оп. 1, спр. 62, арк. 78

II. Фотокопія фрагменту документа зі складом уряду УНР в екзилі на чолі з Іваном Самійленком

III. Фотокопії фрагментів офіційних листів
президента УНР Миколи Плав'юка до голови уряду
Івана Самійленка та уряду УНР

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

1926 Arthur Street

Philadelphia, PA 19152 USA

23 березня 1992 року

До

Уряду УНР в екзилі
Представництва ДЦ УНР
Проводів Об'єднань Прихильників ДЦ УНР в екзилі
Дирекції Українського Інформаційного Бюро
Дирекції Інституту Модерної Історії України
Дирекції Фундації ім. Симона Петлюри

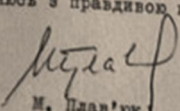
Вельмишановні Пані і Панове !

Згідно з Постановою Надзвичайної Сесії Української Національної Ради з дня 14-15 березня ц.р. т. з створено ліквідаційну комісію, для розподілу майна ДЦ УНР в екзилі. Основна напрямна для дії тої комісії є зібрати точно інформації про стан майна і запропокувати спосіб передання його на потреби демократичної України. Точний проєкт розподілу майна має бути предложений до затвердження Президії Української Національної Ради.

Я плякую відбути засідання ліквідаційної комісії в другій половині травня і тому найпізніше до кінця квітня проку всі установи, які завідуєть майном ДЦ УНР в екзилі, що включає і всі установи в нашій системі які діють на основі власних статутів чи інкорпорацій, приготувати і переслати на адресу Бюро ДЦ УНР у Філадельфії залучення квестіонар.

Зібрані інформації допоможуть нам оформити остаточний проєкт розподілу майна ДЦ УНР в екзилі, згідно з постановою Надзвичайної Сесії УНРади.

Остаюсь з правдивою повагою,

М. Плав'юк

СОРУ

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

1926 Arthur Street

Philadelphia, PA 19152 USA

14 квітня 1992 року

Вельмишановний Пан
проф. Іван Самійленко
Голова Уряду УНР в екзилі

Вельмишановний Пане Голово !

Згідно з рішеннями наради членів Президії
УНРади і Уряду УНР, прошу Вас зв'язати в контакт з Радом
Директорів УІБ Інк. для остаточного поладнання справи
Їхніх взаємин з ДЦ УНР в екзилі.

Як відомо, УІБ, не лише в мюнхенському періоді
дії ДЦ УНР, але і з перенесенням осідку ДЦ УНР в екзилі до
Філадельфії, була інтегральною частиною ДЦ УНР. Докази на
це є різні, включно з тим що фінансові трансакції були
ведені з банкового konta Уряду УНР у Філадельфії.

Без рішення Уряду УНР в екзилі чи Дирекції
Дослідного Інституту Модерної Історії України, з konta
Уряду УНР в липні 1989 і жовтні 1990 року були перенесені
фонди на рахунок УІБ Інк, заінкорпорованої законом Пенсиль-
ванії. В ходних архівах ДЦ УНР не має постанов про те, щоб
ті фонди ДЦ УНР передати "приватній корпорації", як це дехто
тепер говорить про УІБ Інк.

Всі намагання, щоб цю справу поладнати на базі
перебрання витатків за праця УІБ в Києві і видаваного там
журналу "Тризуб", не знайшли зрозуміння Дирекції УІБ Інк.

Місце фінансування появи "Тризуб-у" в Києві, на
що є рішення Уряду УНР, Дирекція УІБ Інк. вирішила і налашту
видавати "Мету" і заявила на вчорашній нараді, що основні
фонди УІБ Інк є заморожені і лише з відсотків покриває вона
своє видавничу діяльність і з тих відсотків немає засобів для
фінансування "Тризуб-а" в Києві.

Це йде в розрив із рішенням про видавання в
Києві журналу "Тризуб", яке, як Уряд, так і цілий ДЦ УНР схвалив,

IV. Фотокопії фрагментів листів голови уряду Івана Самійленка з його розмашистим автографом

JOHN SAMILENKO 516 757 4227 P. 017
 - 2 -

Я розумію, що ділянка під числом 5 належить п. К. Душенку, але я знав і те, що він однією цієї справи не може робити.

Цей лист явився заклад: ховати - довгий ніх я спочатку плянував. Чому? А тому, що заювачки правди пізніше можуть отати струйними тхдо їх не будено борняти. І коли до мене пите бувлий Президент УНР в екаміі "Микола лав"ок, по "Хас особисто (себто межі не включено до опієраці в різних справах в останній часі такою бажання спілкуватися з іншими члєнами якої делегаціі в Київі, а виявили супроти них нетоваришчїсть і тому вони не включили мелі-кого бажання спілкуватися з "вами". Крім того, по "чи особисто (себ-я) до того спричинилися мєжзо неодиєкратички катяжками, що фактично Уряд, а не УНРаде є важливим фактором в ДН УНР".

Чи не є це недуманнє і залюном неправдою, якщо не бїльшє? Отже, саме це змушує мене, в ім'я правди, говорити фактами і документами. Провідні особи мусять галувати приєстрасті, злі незінту-вання, не приймати їх за правду чи розуміють.

Дякую Вам за Ваше терпіння читати цей довгий лист. Не висилаю я його перед Р.Х. щоб не поубавлять Вам святковий настрій.

Ділаюсь з найкращим побажанням Вам і Вашій родині веселих свят і багато щастя в Новім Році!

І.С. Самійленко

П.О.Д.: При цьому вкладав лист від проф. Др. Рудницького якого я щойно отримав. Прошу передати по призначенню X)

Душенку
п. К. Душенку

1. Уряд УНР в оивенні має і давні моральний обов'язок опієтиєні тіми учасниками визвольних змагань, які не залишилися в живих.
2. Уряд вважає за свій обов'язок зберегти могили воїнів Армії УНР, розкидані по всій Європі, в т.ч. і в Польщі.
3. Уряд УНР вважає за конешну потребу продовжувати збір оригінальних документі, пам'яток і спогадів часів визвольних змагань, які не знаходяться в posiadанні приватних осіб та передати їх до військового музею при бібліотеці ім. Симона Петлюри і Архіву УН в Страві.
4. Уряд УНР мусить бути зацікавленим збіркою друкованих праць і не друкованих спогадів, які відображають історію Армії УНР 1917-1921 років.
5. Військово-ветеранський ресорт мусить бути зацікавленим збіркою складом осіб українського походження в різних арміях чужинських країн.
6. Цей ресорт не мусить бути обєяним і до процесу творення військового снє і на Україні.

Више я перечислив лише частину тих обов'язків, які тепер Уряд, в моєму переконанні, не мусить ігнорувати.

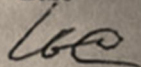
З належнов повагою,
 Ваш,-
І.С. Самійленко

JOHN SAMILENKO
P.O. BOX 516
NORTHPORT, N.Y. 11768

4.I. "95

Вельмишановна і Дорога Пані Наталія!
Мі книжки ЦЦ УНР в екзилі я отримав. Безме-
р за Ваш милій і доброзичливий жест!
Мій рівно ж прислужитись і Вам.

Щиро вітаю,
Ваш, ІМС-

: В справі фотосвітлини, то прошу, якщо чи-
сь дозволить, пригадайте моє прохання.

V. Фотокопії публікацій щодо діяльності уряду УНР в екзилі в українській емігрантській періодиці

«Український щоденник», 27 липня 1984 р.

ам'ятайте
про
Україну!

СВОБОДА

УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК

РІК ХСІ.

Ч. 155.

ДЖЕРЗІ СІТІ | НЬО ЙОРК.

СЕРЕДА, 15-го СЕРПНЯ 1984

Відбувся Світовий З'їзд УНДС

Торонто. — У п'ятницю, 13-го липня ц.р., тут в приміщенні Інституту св. Володимира, відбувся УІ Світовий З'їзд Українського Національно-Державного Союзу (УНДС), на який прибули делегати з Австралії, Англії, Європи, Канади та ЗСА.

Павло Волосевич, голова УНДС в Канаді, та господар з'їзду, привітавши делегатів та гостей, впочаткував наради молитвою, яку відправив отець Борнсенко, шамбелан ДЦ УНР в екзилі.

В глибокій смутку П. Волосевич згадав болочі втрачені, які понів УНДС за осм'яни в'язь років. Смерть скосила, у великій мірі, і провіл Союзу, в тому числі голову Централі, бл. п. Т. Леоніт, заступника голови полк. П. Самойліва, генерального о секретаря Г. Ткачука, К. Дуларіва, П. Франчука, С. Маліньску, С. Василюва, Е. Хомічевського, П. Бабицького, полк. Д. Бакума, майора Я. Фарушного, В. Марушчака, В. Білінського та інших.

Делегати і гості з'їзду,

Проф. І. Самійленко

сповнені певимовною тугого за втратою своїх незабутніх подруг і побратимів, вшанували їх пам'ять встановленням та однохвилиною мовчанкою.

Нарадами з'їзду провадила обрана Президія в складі: проф. І. Самійленко, голова, П. Волосевич, заступник голови, В. Шраменко-Давко та М. Залоянина, секретарі.

(Закінчення на ст. 3)

ПРЕЗИДЕНТ ДЯКУЄ АТЛЕТ

Лос Анджелес. — Президент Роналд Реген висловив признання і подяку всім змагунам і змагункам ЗСА, які репрезентували цю країну у ХХІІІ Олімпійських Ігришах, що закінчились тут в неділю, 12-го серпня.

Приймаючи групу біля 150 атлетів і 450 гостей в одному з місцевих готелів на подуденку, президент Реген назвав спортсменів „героями“, які доказали, на що американський народ здатний, коли встановить мету і прямує до неї. Він теж висловив признання організаторам Олімпіади і всім тим особам та групам, які причинились до її успіху.

У свою чергу, американські олімпійці, в особах молодіської і маленької гімнастки Мері Лу Реттон та вливака Сіва Ландквіста вбрали Президента і його дружину Ненсі в офіційні олімпійські піджаки, наладючи ім звання почесних членів американської олімпійської збірної.

Група атлетів переїхала відтак до Вашингтону, де взяла участь в параді, а відтак вичмо...

же почесних парадних маршах в Нью Йорку, Фла., і Даллас.

З'їзду з офіційними рахунками, на Олімпіаді протязі 16-ох днів, 5,797,823 глядачів, чинить новий рекорд більше число глядачів, 1,421,627 пригледіть футбольним змаганням, в яких Франція могла Бразилію в 2:0, було понад 100,000 глядачів.

Чистий дохід з ігри новий суму біля 15 мільярдів доларів. Сама телемережа Ей-Би-Сі тила Організаційном рив за право передз'їзду у ЗСА (разом 200 годин у 16-ох днях).

Олімпіада, як відомо, була без інциденту, ки в понеділок вранці, серпня, одні поліціяни шов годнишквою бомбу автобусу, який мав за групу турецьких спортсменів на летище. Бомбу селісти негайно...

«Свобода», 15 серпня 1984 р.

Президент М. Лівницький відвідав наукові установи

Гості в УВАН (зліва): проф. Ю. Шевельов, президент М. Лівницький, проф. І. Самійленко, поетеса Діма і ред. У. Любович.

Нью Йорк (УІБ). — У вівторок, 19-го квітня, Президент Української Народної Республіки в ескізі Микола Лівницький в товаристві заступника голови Уряду в УНР проф. Івана Самійленка склав візити тут в Науковому Товаристві ім. Шевченка та в Українській Вільній Академії Наук.

В обох установах гості оглянули розлогі приміщення, зокрема бібліотеки та цінні архіви, і розмовляли зі співробітниками цих установ.

В НТШ гості провели кількохгодинну розмову з головою НТШ д-ром Ярославом Падехом, а в УВАН їх

приняв президент УВАН проф. Юрій Шевельов, розмова з яким тривала також понад дві години. Президент М. Лівницький і проф. Самійленко порушили питання можливої співпраці даними науковими установами і ДЦ УНР в ескізі.

В розмовах була також порушена справа 65-літня перебування ДЦ УНР на чужині та опрацювання певних проєктів щодо відзначення цієї річниці. Гості підкресливали, що в тяжких обставинах перебування на еміграції ДЦ УНР існує та продовжує свою діяльність.

Польща обвинуватила ЗСА в шпигунстві

Варшава, Польща. — Під кінець минулого тижня Польща висунула обвинувачення проти ЗСА і їх західних союзників, що розвідки цих країн активно займаються вербуванням шпигунів і намагаються продіставити в польські урядові установи і громадські організації.

Міністр внутрішніх справ Польщі Чеслав Кішчак у своїй доповіді сеймові говорив, що „ширяться спроби проникнути в наше внутрішнє соціальне і політичне життя, а також в економіку і оборону нашої країни“.

Ч. Кішчак також додав, що протести і антиурядові виступи в Польщі були інспіровані західними розвідвальними службами.

Заява міністра внутрішніх справ вийшла через тиждень після того, як уряд Польщі вислав з країни двох американських дипломатів — секретаря амбасад ЗСА у Варшаві Вілліама Гарвуда і працівника краківського консульату Дейвіда Гоппера, які залишили країну у п'ятницю, 10-го травня.

Три дні були затримані чотири американські туристи, яких обвинувачують в тому, що вони брали участь в нелегальній демонстрації в підтримку „Солідарності“.

У п'ятницю Державний департамент ЗСА видав заяву, в якій радить американським туристам, які відвідують Краків і його околиці, „у зв'язку з нестійким становищем у Польщі і в'язку з боку польського керівництва, дотримуватися обережності“. Як повідомляють з Вашингтону, обвинувачення проти затриманих туристів і висланих дипломатів „абсолютно безпідставні“. ЗСА вислала, в свою чергу, чотирьох польських дипломатів.

„Ми дістаємо все більше сигналів про те, що західні розвідвальні служби намагаються вербувати польських громадян, які виїжджають за кордон“, — сказав Кішчак. Він також твердить, що в підпільну діяльність втягнені деякі амбасди західних країн, туристи та чужоземні студенти, які вчаться в Польщі.

Совєтські громадяни будуть звільнені з праці в амбасаді ЗСА

Вашингтон. — Палата Репрезентантів прийняла резолюцію, в якій рекомендує Державному департаменту

совєтських громадян, тоді як в амбасаді ССРСР у Вашингтоні і в совєтському консульстві в Сан Франціско повинні лише вісім грома-

«Український щоденник», 5 травня 1985 р.

ГРОМАДА ДОПОМАГАЄ КОМІСІЇ ГОЛОДУ

Проф. І. Самійленко (справа) передає чек д-рові Дж. Мейсові.

Вашингтон (УІБ). — У четвер, 30-го червня ц.р., проф. Іван Самійленко відвідав бюро Конгресової комісії голоду у Вашингтоні, яка, як відомо, розслідує голодовий геноцид поповнений більшовицькою Москвою в 1932-33 роках в Україні.

Ця візита збіглася в час недавніх важливіших подій в житті і праці цієї комісії. Поперше, згідно з перацією ухвалою Уряду і Конгресу реченьць діяльності цієї комісії мав би закінчитись датою 23-го червня 1988 року. Подруге, дальша і крпечна потреба продовження реченця праці цієї комісії, як уже відомо, після певних перешкод, знайшла шасливу розв'язку. Закон підписаний президентом Роналдом Регеном 17-го червня ц.р. дав новий дворічний мандат для завершення великої та скомплікованой праці комісії.

У зв'язку з цими подіями, проф. Самійленко висловив в імені ДЦ УНР в ексилі д-рові Джеймсові Мейсові та його персоналові глибоке признання та подяку за віддану та успішну працю в розслідуванні народовбивчого злочину Москви в Україні. Одночасно він висловив також і побажання комісії, а зокрема дослідчому персоналові дальших успіхів в останній завершуючій фазі праці комісії.

В свою чергу д-р Мейс поділився з головними проблемами і труднощами, які довелося зустрінути та розв'язати впродовж дворічної праці комісії, а зокрема його дослідчому персоналові. Він загально зупинився на плянах дальшої праці комісії, зокрема в ділянці публіцистики та ширення правди у світі про голодовий голокост в Україні.

(Закінчення на стор. 4)

УСУНУЛИ ЛЕСЯ ТАНЮКА З ПОСАДИ ГОЛОВНОГО РЕЖИСЕРА МОЛОДІЖНОГО ТЕАТРУ

Лондон (УЩС). — Московський журнал „Совetskая культура“ надрукувала у квітні ц.р., прикру статтю на захист відомого режисера, послідовника Леся Курбаса, Леся Танюка, що про-

їнським характером. Журнал одержав з України масу листів та телеграм на оборону відомого режисера. На жаль, і зросійшена публіка театру, і частина ансамблю, в якому не всі володі-

КАБ:

Ню
дент Г
Таймс
відом
виведе
пацийн
ну каб
армія
ку так
уника
тації
ревод
лерій
ні па
резул
вань
перш
ні. С
повст
вого
кільк
них і

На
гедін
кіль
них
дага
віст
Каб
лемі
М
ють
раки
баг
тів.
лов
за к
лі і
які
ків
Г

Д
ко
не
пі
ор
п
т
н
з
С
н
я

М
ч
С
Л
Е

ВНИКИ УНР СКЛАЛИ ПОКЛІН ШЕВЧЕНКОВІ

Представники УНР перед пам'ятником Шевченка
(зліва): д-р А. Чопіаський, д-р В. Жила, проф.
П. Одарченко.

Вашінгтон (В. Жила). — Дня 13-го червня ц.р., за три дні до початку нарад Десятої Сесії Української Національної Ради Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі, врочисто покладено вінок під пам'ятник Тарасові Шевченкові у Вашингтоні. На вінку з живих квітів, майстерно прикрашеному національними кольорами, зорів напис: „Нашому генієві на 175-річчя з дня народження — Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі”. Вінок поклали

Америці, щоб бути свідком великого національного й культурного тріумфу врочистого відкриття пам'ятника Т. Шевченкові, героєм Америці, колишнім її президентом, Двайтот Д. Айзенгавером.

З цього приводу англійськомовний „Український Тижневик” писав: „Відкриття пам'ятника було не тільки великим тріумфом української еміграції в Америці, воно було також могутнім підкресленням тріумфу українських національних ідеалів і туги до справедливості”.

СТВОРЕНО УРЯД УНРАДИ В ЕКЗИЛІ

М. ПЛАВ'ЮК ПЕРЕБРАВ ОBOB'ЯЗКИ
ПРЕЗИДЕНТА УНР

Під час нарад Уряду (зліва): В. Селенко, С. Ворох, М. Герець, В. Жила, К. Луценко, М. Воскобійник, І. Самійленко, М. Пап, М. Суховерський, В. Марко, Ю. Іхтяр'єв і М. Липовецький.

Філадельфія (УІБ). — У п'ятницю і суботу, 15-го і 16-го вересня ц.р., перед полуднем тут у приміщенні Дому УНР відбулися наради Уряду УНР, на яких, між іншим, на пропозицію голови Уряду проф. Івана Самійленка, заприяжено новостворений Уряд УНР у такому складі: д-р Степан Ворох — член уряду спеціальних доручень, інж. Михайло

Герець, інж. Михайло лося уконститування Президії УНР, у висліді якого першим заступником голови УНР вибрано інж. Микола Світуху з Канади, а секретарем д-ра Зенона Городиського. Всі члени Президії УНРади, які заступають в ній політичний, громадський і номінаційний сектори, є заступниками голови УНР і входять у відповідні комісії — край-

пи
чи
но
сі
кі
кр
му
ві
ці
ці
У
у
ця
сх
ма
за
сі
зр
те
1,0

М

лій
ня
Мі
від
ля
чле
ПЕ
ні
кол
тав
ві,
маї
укр
теж

Прощання і привітання на лєтовинці в Нью Йорку

На лєтовинці в Нью Йорку (зліва): д-р С. Ворох, І. Самійленко, М. Гришко, Л. Скорик, В. Батюк і Д. Самійленко.

Філядельфія (УІБ). — У вівторок, 17-го березня, делегація уряду УНР в екзилі на чолі з головою проф. Іваном Самійленком провела посланців президента України Леоніда Кравчука і членів Верховної Ради

ного представника Української Місії в ООН Віктора Батюка. Голова Уряду УНР, разом з д-ром Степаном Ворохом, тепло привітав його з цим відповідальним призначенням, а Д. Самійленко вручила йому

«Свобода», 15 квітня 1992 р.

ГОЛОВА УРЯДУ УНР ВІДВІДАВ УКРАЇНУ

Президент Л. Кравчук (зліва) вітає голову Уряду УНР в екзилі І. Самійленка.

Філядельфія (УІБ). — Голова Уряду УНР в екзилі проф. Іван Самійленко 19-го травня відлетів до Києва. На летовищі Бориспіль його зустріли депутат Верховної Ради України, член Президії і голова комісії з питань діяльності Рад народ-

них депутатів Михайло Гришко, його асистент Микола О. Біденко, депутат Лариса П. Скорик та Аркадій Киреев, керівник Українського Інформаційного Бюро в Києві.

(Закінчення на стор. 4)

**Засновано фонд для студентів з
України**

«Свобода», 19 червня 1992 р.

Віра...

(Закінчення зі стор. 2)

І Самійленко (справа) під час розмови з М. Жулинським

центру. Мав також цінну конференцію з шефом канцелярії Президента Кравчука Миколою Г. Хоменком, який цікавився моїм враженням про бачене в Україні та про техніку передачі повноважень УНР в ескізі демократичній владі в Києві. Однією із найбільш пам'ятних і довгих розмов, була під час зустрічі з головою Державної Думи, д-ром Миколою Жулинським, який формує і планує гуманітарну політику і стратегію сучасної України. В поміч йому при Державній Думі створена 13-ти членна Колегія з найбільш кваліфікованих людей України.

Д-р Жулинський глибоко розуміє головні пробле-

ми України, а чи не найголовнішу із них він бачить — це проблема українських кадрів. Понад 70 років він каже, що наш народ тозбувся історичної пам'яті. Кадри виховувались під чужим державством. У народі відрублена під корінь національна свідомість, почуття національної гідності, посяга зневаги, байдужість, пасивність, гозбавлено національної ідеї.

Сьогодні в Україні відбуваються глибокі процеси. Головне, на думку М. Жулинського, це те, що Компартія сьогодні виключена з політичного процесу — політичного життя. Звичайно, за його словами, вона ще існує, бо закорінена глибоко в мікроелементи суспільного організму. Отже, стоїть питання: хто керуватиме національно-культурним розвитком Украї-

і
ні
Іс
бу
лі:
Де
Му
арі
Шл
ціє
дяк
виз:
літь
наш
20
Мар
конц
зерн
дочо
го ві
підст
лася і
дітей.
докла
ма, і
любіт
ки. Ад
зичну
вони в
дуже к
реженн
зрозум
ють бу
ками у
Вістка
розійшл
му сусп
учасник
ла з кож
ні Музи
п'ять дн
участю
Деякі ба
годину а
ти своїх
Основн
Дошкілля
Савицько
віці від 2
ти, пізнав
музику ці
мія). Чер
учаються ви
думки, заб
зувати каз

КОМУНІСТИ ТУЖАТЬ ЗА МИНУЛИМ

Нотатки з ІХ з'їзду УРП

В перерві праці ІХ з'їзду УРП (зліва): почесний голова УРП Левко Лук'яненко та Іван М. Самійленко, останній голова уряду УНР в екзилі.

Все, що я побачив, почув і перечитав в Україні, створило конфліктне і невідрадне враження. Потрібно більше часу для глибшого і правдивого осмислення. Обмежусь лише тим, що було стверджено на ІХ з'їзді Української Республіканської партії, на якому я був гостем 9-10 жовтня ц.р.

В резолюції з'їзду стверджено, що „в Україні існує реальна загроза лівого рваншу і повної реставрації комуністичного режиму... Особлива небезпека теперішнього наступу українських лівих є ще й тому, що цей наступ здійснюється одночасно з рваншем комуністів сусідньої Росії”. Ухвала з'їзду рішуче підкреслює, що „тільки об'єднані зусилля національно-демократичних сил України зможуть відстояти паростки незалежності, демократії та розбудову дійсно незалежної демократичної держави”. Испитом такої

лівих політичних сил в Україні для спільної підтримки свого єдиного кандидата в наступних президентських виборах було центром уваги учасників конференції.

Антинаціональна й антидержавницька небезпека вимагає фронтальної єдності всіх національно-демократичних сил. Адже маючи сьогодні

більшість у Верховній Раді, комуністи одверто ведуть протіукраїнську політику, викликаючи невдоволення в суспільстві, щоб повернутися до комуністичної диктатури.

Виступ голови Державної думки Росії Г. Селєзньова в українському парламенті показав, хто є рабським прихильником Москви у Верховній Раді. Фракції комуністів, прогресивних соціалістів, т.зв. селянської партії і соціалісти — це та „п'ята колона”, за допомогою якої Москва докладає своїх підступних зусиль для врятування Російської імперії.

Гострий бойкот Селєзньова депутатами національно-демократичного блоку в парламенті пресовий орган „Комуніст” з відкритою ненавистю назвав „хуторським хамством”. Виступ Селєзньова в українському парламенті не мож-

«Свобода», 18 грудня 1998 р.

Михайло Воскобойник
голова УНРАди

Іван Самійленко
голова Уряду УНР в екзилі

ТОРЖЕСТВО ІДЕЇ УНРЕСПУБЛІКИ У МАРІЇНСЬКОМУ ПАЛАЦІ

Голова Уряду УНР в екзилі І. Самійленко промовляє в Маріїнському палаці. Справа стоять: голова Верховної Ради І. Плауц і Президент України Л. Кравчук.

Українській Народній Республіці" схвалених Радою Народних Міністрів 1920 року;

заіснував Державний Центр України в його боротьбі за вільну Україну, продовжував діяти з 10-го червня 1992 року Української Народної Республіки, створеного Державним Центром Української Народної Республіки, Української Національної Ради, який безперервно діяв на міжнародній арені, прискорити відновлення державності України.

Тому що народ України демократично висловив свою волю на всенародних голосуваннях 1-го грудня 1991 року.

Ми — Президент Української Народної Республіки в екзилі, у згоді з декларацією Уряду Української Народної Республіки в екзилі, ухвалену Верховною Радою з 14-15-го березня 1992 року, в повноважень і припинення діяльності виконував упродовж 72 років поза межами України.

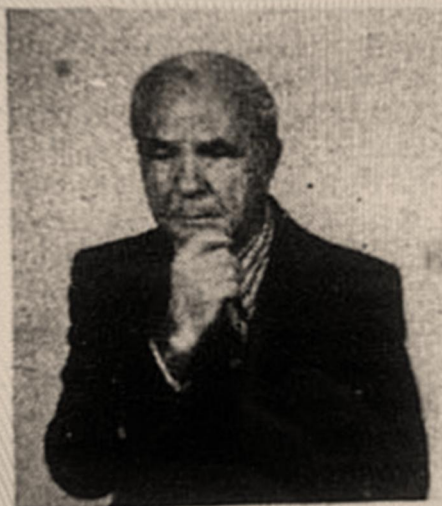
Дано в Києві, столиці незалежної України.

За Державний Центр України

Промова голови уряду УНР в екзилі І. Самійленка в Маріїнському палаці (Київ, 24 серпня 1994 р.).

РАЙОВОЇ УПРАВИ

У субо-
г у в при-
в. Воло-
ерговий
ського
авного
ЗСА. В
ідїздом
прави д-
меччину,
нж. Пав-
вітавши
, офіцій-
Зїзду. З
о смутку
оголосив
енів УН-
ранів Виз-
на україн-
які відій-
а останні
сав присут-
пам'ять

Проф. І. Самійленко

рав Номінаційну і Резолю-
ційну комісії та заслухав
доповідь проф. Михайла
Кучера на тему „Україна та
принципи самовизначення в
теорії і практиці ОН”. Після
дискусій по доповіді

переїде з.
велика к
доказує,
що це вка
Південна
китайські

У ЛОНД
внесок ур
довір'я: д
Книжка
займаєть
про англ
уважає, ш
між інши
королеви

ШІСТЬОУ
ще в лип
бачили те
загинувш
потвердже
людей на

ВІЙСЬКА
недалеко к

Іван Матвійович Самійленко.

Голова уряду УНР в екзилі І. Самійленко
з Патріархом УПЦ КП Філаретом.

БОРЕЦЬ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ

Середа, Груд 14 2016 | Написав: Web-editor | розмір шрифту

Друк

Email

До 120-річчя від дня народження Степана Самійленка

Серед діячів національного руху та збройної боротьби за українську державність постає постать і нашого земляка – Степана Сергійовича Самійленка, уродженця села Валки Прилуцького повіту Полтавської губернії (за тодішнім територіально-адміністративним поділом, тепер Прилуцького району). 15 грудня цього року минає 120 років від дня його народження.

ІЗ ЦАРСЬКОЇ АРМІЇ – ДО УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

Після закінчення Прилуцької чоловічої гімназії, під час Першої світової війни, в 1915 році Степан був мобілізований до російської армії та перебував у складі 66 Бугирського полку 17 дивізії. Тут його застала перша – Лютнева – російська революція.

Іван Матвійович на заслуженому спочинку.

VI. Фотокопії некрологів голови уряду УНР в екзилі
І. Самійленка в українській емігрантській періодиці

27

З невимовним сумом родина повідомляє,
що з волі Всевишнього
на 95-му році життя відійшов у вічність
в п'ятницю, 3 листопада 2006 р., найдорожчий
ТАТО, ДІДУСЬ і ВУЙКО

св. п.
професор

ІВАН МАТВІЄВИЧ САМІЙЛЕНКО

Многолітній та останній прем'єр уряду
Української Народної Республіки
в екзилі
та громадський діяч.

ПАНАХИДИ за спокій душі Покійного були відправлені
в понеділок, 6-го і у вівторок, 7-го листопада 2006 р.
в Hempstead, NY

ПОХОРОННІ ВІДПРАВИ відбулися в середу, 8-го листопада
о год. 10 ранку в українській православній церкві св. Михайла
в Uniondale, NY, а відтак на цвинтарі св. Андрія
в S. Bound Brook, NJ.

В глибокому смутку:

син – ОЛЕГ з дружиною ХРИСТИНОЮ
внук – АЛЕКСАНДЕР з дружиною БРІДЖЕТ
внучка – ТАМАРА
та ближча і дальша родина в Америці і Україні.

Світла його пам'ять буде вічно з нами!

Родина просить складати пожертви на Фонд ремонту церкви:
St. Michael's Ukrainian Orthodox Church,
237 Maple Avenue, Uniondale, NY 11553.

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНО ДЕРЖАВНИЙ СОЮЗ В АМЕРИЦІ

з глибоким жалем і смутком повідомляє,
що 3 листопада 2006 р. відійшов у вічність

св. п.

професор

ІВАН САМІЙЛЕНКО

голова централі УНДС та останній прем'єр-міністр
Української Народної Республіки в екзилі.

У 1992 р. відбув першу історичну подорож прем'єр-міністра УНР
в Україну після виходу уряду на еміграцію.

Родині і прихильникам складаємо наші глибокі співчуття.

Вічна Йому пам'ять!

Центрاليا УНДС в Америці

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА В АМЕРИЦІ

повідомляє своїх членів та громаду,
що 3 листопада 2006 р.
відійшов з цього світу

св. п. проф.

ІВАН САМІЙЛЕНКО

(1914–2006)

член НТШ-А,

громадсько-політичний діяч,
прем'єр-міністр в екзильному уряді
Української Народної Республіки
1988–1992,

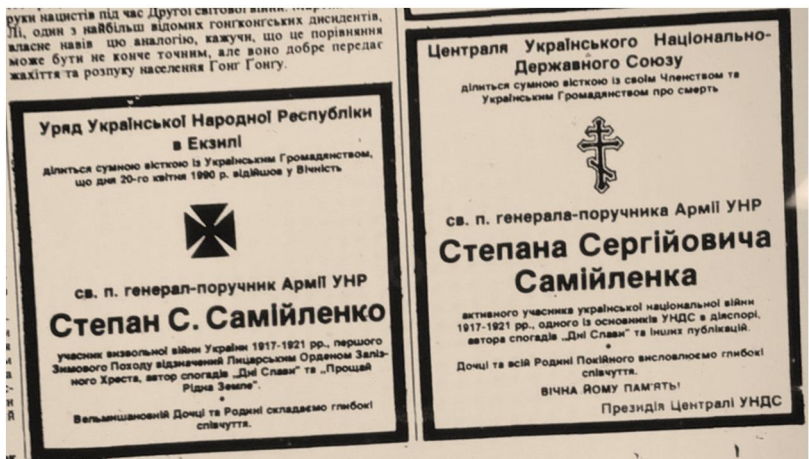
професор Лонг Айленд Університету 1961–1980

Рідним складаємо найщиріші співчуття

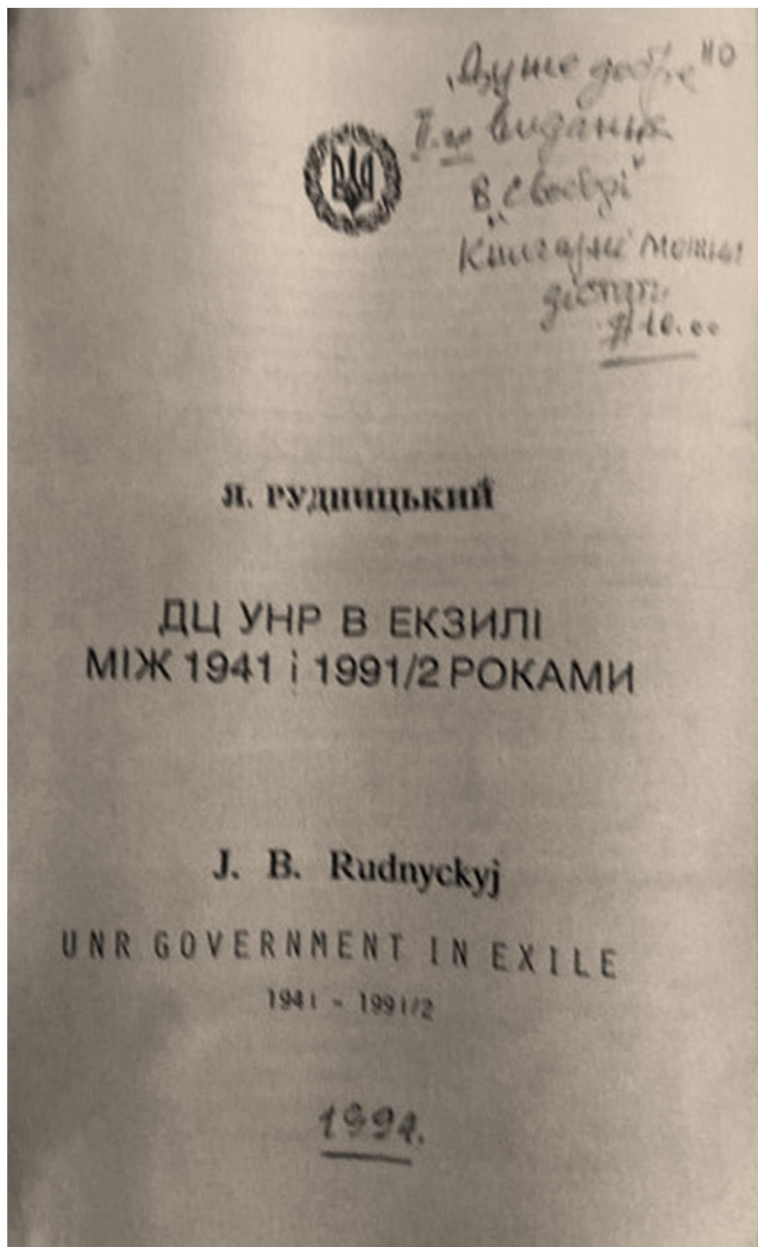
Управа НТШ в Америці

VII. Фотокопії некрологів С.С. Самійленка в газеті «Свобода», 25 квітня 1990 р.

VIII. Фотокопія титульної сторінки книги Ярослава Рудницького з історії уряду УНР в екзилі

IX. Запрошення на презентацію роману Олі Самійленко
про трагічне життя української родини в 1930-ті рр. в СРСР,
газета «Свобода» за 11 листопада 2016 р.

12

СВОБОДА, П'ЯТНИЦЯ, 1

Наукове Товариство ім. Шевченка
в Америці

запрошує
на презентацію роману

“Snow Goose Chronicles”
(Liberty Publishing House, 2015)

by
Olya Samilenko

Оля Самійленко - письменниця, професор Goucher College.

У романі описуються події 1930-тих років, основою яких
послужила історія родини, котру було «розкулачено»
і заслано сталінською владою на Далекий Схід.
Віхи трагедії українського селянства ХХ століття –
колективізацію, Голодомор, ГУЛАГ - майстерно
вплетено в історичну канву.

Вступне слово

проф.

Олександра Мотиля

(Ратгерський університет)

У суботу, 19 листопада 2016 року
о 5-ій годині по пол.

в будинку НТШ
63 Fourth Ave (між 9-ою і 10-ою вулицями)
New York, NY 10003

**ІХ. Микола Гринь на презентації монографії «Він світильником був, або Українська Голгота Івана Самійленка» в Консульстві України в Сан-Франциско, 11 листопада 2023 р.
У руках автора сигнальні примірники нової книги**

Науково-популярне видання

Гринь Микола Миколайович

**Він світильником був,
або Українська Голгота Івана Самійленка**

Монографія

Відповідальний редактор: Віталій Шуміло
Технічний редактор: Ярослав Сінчук
Літературний редактор: Світлана Молочко, Світлана Шуміло
Комп'ютерна верстка: Олександр Гладченко, Віталій Шуміло
Коректура: Світлана Шуміло, Віталій Шуміло
Обкладинка: Микола Гринь, Олександр Гладченко

Набір комп'ютерний.

Підписано до друку 3 листопада 2023 р.

Остаточне затвердження – 16 грудня 2023 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний № 1. Друк цифровий.

Умовн. друк. арк. 27,30.

Наклад 100 прим.

Редагування тексту та макетування здійснено на базі
Науково-дослідного центру вивчення історії релігії та Церкви
імені архієпископа Лазаря Барановича Національного університету
«Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка, видавнича група

«SCRIPTORIUM»

Тел.: 097-7523316, 093-2558821

E-mail: veraizhizn@gmail.com

Видавничий центр приймає замовлення
на виготовлення друкованої продукції:
монографій, авторефератів, методичних посібників,
збірників наукових конференцій, книг, брошур, журналів та ін.

Видавець Шуміло В.В.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єкта видавничої діяльності
Серія ДК № 7263 від 25.02.2021 р.

Виготовлено в типографії ФОП Шуміло В.В.
м. Чернігів, вул. Б. Хмельницького, 6